

નમ્ર નિવેદન

—o—

મહારાજ શ્રીપાળના રાસના પ્રકાશનની બહુ લાંબા સમયની ઈચ્છા, આજે પરિપૂર્ણ થતાં અને તે પાઠકોના હાથમાં સાદર સોંપતા, હૃદયને ખરેખર આનંદ થાય છે. એ દહાડાઓની વાત છે કે જ્યારે શ્રી નવપદજી આરાધક મંડળ તરફથી મારે આયબિલ તપને ઉજવવા સાડે અનેક સ્થળે જવું પડેલું અને ત્યાં સિદ્ધચક્રપ્રભાવદર્શક મહારાજ શ્રીપાળના સુંદર ને મનોરમ રાસનું પ્રવચન કરવામાં આવેલું

આ વેળા પ્રારંભથી જ રાસની સુંદરતા અને ચારિત્રની મહત્તાએ મને આકર્ષ્યો હતો, અને આયબિલ તપની ઓળી પરની મારી શ્રદ્ધાને વિશેષ ને વિશેષ પુષ્ટ કરી હતી. ઉમાસ્વાતી મહારાજએ ભાષેલા એ સૂત્ર મુજબ “સાલગનારનું” કલ્યાણ થાઓ કે ન થાઓ, પણ વકતાનું કલ્યાણ થાય છે જ.” મને એનાથી અત્યંત લાભ થયો, અને એ લાભ નિમિત્તે શ્રી શ્રીપાળ મહારાજનું ચરિત્ર આયબિલ તપની સપૂર્ણ ક્રિયા, પૂજા વગેરે સાથે છાપવાનો નિર્ણય કર્યો. એ નિર્ણય શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજને પ્રતાપે આજે પૂર્ણ થયો છે.

એ વાત અત્રે જણાવી દેવી જરૂરી છે, કે પ્રથમ મારો વિચાર આ રાસને નવીન ઢબ, નવીન ગેયાગેયતા અને નવીન ભાવના સાથે બહાર પાડવાનો હતો; પણ પરમોપકારી, પરમવિદ્વાન ગુરુદેવ શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજની ચમત્કૃતિ ભરેલી ભાષામાં તૈયાર થયેલા રાસની વિદ્યમાનતામાં મારું આ કાર્ય કદાચ હું-સાહસજ ગણાય, અથવા સૂર્યની સામે દીપક જેવું ભાસે; આ ભયથી ઉપાશ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ કૃત રાસ ઉપર ગૂંજાતી ટીકામાં શુદ્ધ ભાષાનો સમાવેશ કરી, તમામ ક્રિયા સાથે આ પુસ્તક તૈયાર કર્યું, જે ત્રિપાઠકો સમક્ષ રજૂ થયેલ છે.

દરેક કાર્યો શુભ આશિર્વાદ અને સ્નેહાળ સહકાર પર જ નિર્ભર હોય છે મારા આ કાર્યમાં પણ તેમ જ છે. પૂજ્ય ગુરુદેવ, તીર્થોદ્ધારક ૧૦૦૮ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા યોગનિષ્ઠ જગતગુરુ શ્રી વિજયશાન્તિ-સૂરીશ્વરજી, આ જાનને જૈનશાસન સમ્રાટોના શુભ આશિર્વાદ મને મળ્યા છે, અને હું તો એ આશિર્વાદનું જ આ પરિણામ માનું છું. આ ઉપરાંત

શાસનસેવાના રસિયા દાનવીર ગૃહસ્થો અને મિત્રોનો સહકાર મેળવવા હું લાગ્યશાળી થયો છું. તેમાં પણ મારા પરમ મિત્ર શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહે આપેલી પૂરેપૂરી હિમત હું કદી વસરી શકુ તેમ નથી.

આ બધાના આશિર્વાદ અને સહકારના પરિણામે આ ગ્રંથ તૈયાર થયો છે. આશા છે ધર્મપ્રિય જનતા એનો પૂરેપૂરો લાભ ઉઠાવશે.

નિવેદક

ધરમપુર સ્ટેટના રાજકવિ

ભોગીલાલના જયજિનેન્દ.

આભાર.

શ્રી શ્રીપાળમહારાજનું ચરિત્ર છપાવવા સાડૂ મને ઉત્સાહ આપનાર ચારિત્ર ચૂડામણી, તીર્થોદ્ધારક, ગુરુદેવ ૧૦૦૮ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી અને યોગનિષ્ઠ જગત્ગુરુ શ્રી વિજયશાંતિસૂરીશ્વરજી આ બંને ગુરુદેવોના શુભ આશીર્વાદથી કાર્યનો આરંભ કર્યો પછી, મારા મિત્ર વર્ગમાંથી પ્રથમ ઉત્સાહ આપનાર દયાલંકાર શ્રીમાન શેઠ રતીલાલ વાડીલાલ પુનમચંદ શેરબ્રોકર તથા દયાવારિધી દાનવીર શેઠ ભાણુકલાલ ચુનીલાલ તથા શેઠ રતીલાલ ભુમખરામ પારેખ તથા શેઠ કૃષ્ણચંદ કેસરીચંદ ભાણુભાઈ તથા શેઠ ચુનીલાલ ખુશાલદાસ સુતરીયા; આ સર્વે ગૃહસ્થોએ મારા કાર્યમાં લાગણીભર્યો સહકાર આપ્યો અને મારા કાર્યને વેગવતુ બનાવ્યું; જેથી હું તેઓશ્રીનો આભાર માનું છું. વળી મારા કાર્યને સંપૂર્ણ ફેલેહમત પાર પાડવા સાડૂ ધી જૈનજ્યોતિ કાર્યાલય લી.ના મેનેજંગ ડાયરેક્ટર શ્રીચુત ધીરજલાલ ટોકરશી શાહે જે શ્રમ ઉઠાવ્યો છે, તેને માટે પણ તેઓશ્રીનો આભારી છું. વળી રા. રા. માસ્તર ઉમેદચંદ રાયચંદે મારા કાર્યમાં જે લાગણી બતાવી છે તેમનો પણ આભાર માનું છું. આ સિવાય જે જે મિત્રોએ મારા કાર્યમાં સહકાર આપ્યો છે તે દરેકનો આ સ્થળે આભાર માની વિરમુ છું. શાસનદેવ સર્વેને સુખી રાખો એજ લાવનાં.

લી. આપનો, ધરમપુર સ્ટેટ રાજકવિ

ભોગીલાલ રતનચંદના જયજિનેન્દ

श्री सिद्धचक्र वा नवपद जी

मंडल

वालव्रह्मचारो

प्रातःस्मरणीय-जगत्पूज्य-विशुद्ध चारित्रचुडामणि-प्राचीन-तीर्थोद्धारक
तपोगच्छालङ्कार पृज्यपाद-विद्वद्भ्यं शांतमूर्ति.

दीक्षा सं. १९४९ अपाढ शुक्ल ११.

जन्म सं. १९३० पोष शुक्ल ११.

गणपद सं. १९६१ मार्गशीर्ष शुक्ल ५.

पन्थासपद सं. १९६२ कार्तिक वद ११.

श्रीमान् आचार्य महाराज श्री विजयनीतिसूरीश्वरजी ॥

सुरिपद, सं. १९७६ मार्गशीर्ष शुक्ल ५

આચાર્યસત્રાટ. જગદ્ગુરુ મહાનમાં મહાન યોગીરાજ દિવ્યમૂર્તિ
૧૦૦૮ ગુરુદેવ શ્રી વિજયશાંતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ
(માઉન્ટ આણુ)

પૂજ્ય ગુરુદેવના ચરણકમળનો હું સદા પૂજરી છું તેઓશ્રીની અપૂર્વ શાંતિનો હું ઉપાસક છું. એઓશ્રીની અપૂર્વ જીવદયાની સેવાથી હું મુગ્ધ બન્યો છું અને જગતને મુગ્ધ કર્યું છે. વળી જ્ઞેન શાસનની ગોલા વધારી અનેક જીવોને કષ્ટાણુના રસ્તે ચડાવ્યા છે. વળી, મેકડો ગજા મહાગજાઓને દયાનો પાઠ ફર્શાવી દયાવાન બનાવ્યા છે. જે ગુરુદેવના સહવાસમા હું ઘણા વરસથી આવ્યો છું અને તેઓશ્રીના શુભ આર્શિવાદથી હું સદા મુખી છું તેથી મારા પૂ ગુરુદેવ પ્રત્યે સદા પૂજ્યભાવ હોવાથી શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્રમા પૂજ્ય ગુરુદેવનો ફોટો મુદ્રી એક મેવક તરીકેની મારી ફરજ અના કરું છું. અને એઓશ્રીની કૃપા ચાહું છું.

લી. આપના ચરણ કમળનો પૂજરી,

કવિ ભોગીલાલ

ની ૧૦૦૮ વાર વદણા.

લયોતિ મુદ્રણાલય-અમદાવાદ

શ્રી મહાવીરાય નમ :

ન્યાયાંભોનિધિજૈનાચાર્યશ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરપાદપદ્મોભ્યો નમઃ ।

સર્વ સિદ્ધિદાયક શ્રી નવપદમાહાત્મ્ય ગર્ભિત--

શ્રી શ્રીપાલ રાજાનો રાસ.

(મૂળપદ્યસહિત સરલ શુદ્ધ ગૂજરાતી ભાષાન્તર.)

૧ નમસ્કારાત્મક-મંગલાચરણ.

(દોહરા છંદ)

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુખસાય,
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂરે મનોરથ માય. ૧
અલિય વિધન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ,
નમતાં નિજગુરુ-પયકમળ, જગમાં વધે જગીશ. ૨

અર્થ:-અશરણશરણ, લવલયહરણ, તરણતારણ શ્રી જિનેશ્વર દેવના સુખકમળમાં વસનારી વાણી-સરસ્વતી માતા કે જે કલ્પવેલની પેઠે કવિ-જનોના મનોરથ પૂર્ણ કરનારી છે, તેને કવિ પ્રથમ પ્રણામ કરે છે. કેમકે જગતની અંદર જે કઈ જ્ઞાન-વિદ્યા-કળા વિદ્યમાન છે, તે યાદી પ્રભુની વાણીથી જ પ્રગટ થયેલ છે અને તેના જ વડે મૃદ્ધિનો ધાર્મિક તેમજ ડોંચવહારિક જ્ઞાનનો અથવા તો આલોક અને પરલોક કે સ્વર્ગ ૪ અપ-વર્ગોદિ ૫ સ્તુત્ય સુખોની પ્રાપ્તિનો વ્યવહાર આપ્યા કરે છે, તે વાણી દેવી કે જે વાણી માત્રના સર્વ જ્ઞાનની જનેતા છે, તેને સમર્થ ફાક્ષરોત્તમ

૧ જેમા નમસ્કાર સંજ્ઞાની જ હેતુ સહ વાર્તા હોય તે ૨ ધર્મ આચરતો ૩ લોકન્ય-વહારમા કામ આવનારી વિદ્યા કળાઓ સગધી જ્ઞાનનો. ૪ મોક્ષ ૫ વખાણવા લાગક ૬ મહાન પંડિતરાજ.

શ્રીમાન્ ઉપાધ્યાયજી વિનયવિનયજી એ માટે જ પ્રથમ પ્રણામ કરતાં કહે છે કે હે સરસ્વતી માતા! આપ કવિજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં કલ્પ-વેલ જ છો, માટે સારી કૃપા કરી આ સિદ્ધચક્રજીના ગુણાનુવાદ ગાવા આરંભેલા અન્ય સળધી મારા મનોરથ પૂર્ણ કરો! હવે ખીલ દોહરામાં હેતુ સહિત દેવ અને ગુરુને પ્રણામ કરે છે કે, જે ચોવીશ જિનેશ્વર છે તેમનો જો ત્રિકરણ શુદ્ધિથી અને નિયમયુક્ત ગુરુગમ સહિત જાપ જપવામાં આવે તો ખેશક જપનારના નહારા ને મિથ્યા પાપરૂપ વિદ્ય ભાત્ર શાંત થઈ નાશ પામી જાય છે માટે જ એઓ ભગવતશ્રીના નામ સ્મરણ રૂપ જાપ જાપી અન્ય સમાપ્તિ દરમ્યાન આવી નડનારાં વિદ્વો, નાશ થવા નમન કરું છું તેમજ વળી મને જ્ઞાનદાન દઈ પ્રસિદ્ધિમાં લાવનાર મારા ગુરુરાજના જાનને ચરણકમળને નમન કરું છું, કેમકે ગુરુના પાદમાં નમવાથી જગતમાં યશ અને ગોભા વધે છે માટે ગુરુપદ્મન કરી મારી ધારેલી ધારણા સફળ થવા અથારણ કરું છું. ૧-૨"

(શ્રી શ્રીપાળ રાજની કથાને શી રીતે જન્મ મળ્યો? તે કહે છે.)

ગુરુગૌતમ રાજગૃહી, આઘ્યા પ્રભુ આદેશ,
શ્રીમુખ શ્રેણિક પ્રમુખને, ઇણ પરે દે ઉપદેશ. ૩
ઉપગારી અરિહંત પ્રભુ, સિદ્ધ ભજો ભગવંત.
આચારિજ ઉવઝાય તિમ, સાધુ સકળ ગુણવંત. ૪
દરિસણ દુર્લભજાનગુણ, ચારિત્ર તપ સુવિચાર,
સિદ્ધચક્ર એ સેવતાં, પામી જે ભવપાર. ૫
હૃલભવ પરભવ એહથી, સુખ સંપદ સુવિશાળ.
રોગ સોગ રાવવ ટળે, જિમ નરપતિ શ્રીપાળ. ૬

આ પ્રથમા ગાવાય બુદ્ધિ 'કલ્પવૈવિ કવિ' આ શબ્દનો અંચકતોએ પ્રયોગ કરેલો છે, પરંતુ કલ્પગાન્ય મનથી જ્ઞાનવતા પુરતકોની અદર એ ગળ્ફની અદર પ્રથમ ગાવંતો 'મન' અને પછી 'ગવેના નગણ' માટે એવું કહેવામાં આવેલું છે કે રગણ મન જાણ છે અને પછી નગણ મિત્ર ગણ છે, માટે કવિતાની ગરૂઆતમાં 'રગણ' પછી 'નગણના ઉપયોગ' - મના આવી તો મગલાચરણના કહેની માગણીનું અન્ય રૂપ મળે છે તમ નરપતિમાં 'મન' જ્ઞાનમાં આવી તો કવિતા જ્ઞાનવતાગ દુષ્ટી થાય છે અને તેનું અપમાન મનથી વિપરે છે. કાદે ગણનું કાદ મરણ છે, તેમ તેનો પિતા પગ મરણ છે (૧) મેંદવનો જાં મળને મેંદવની મગમની નગમીના છે તેનો દેવ. અગ્નિ છે અને મનુષ્યનો કૃતિમાં કાદ પગ મનિ જ્ઞાનમાં મનો ઉપયોગ કરે જ નહીં, તે છતાં પણ સમર્થ આત્મિક કલ્પવૈવિ એ નિષમ નરક કેમ દુર્નસ દાખવ્યું રહે! તે જ્ઞાની બાળે અને જોનો ખરો ગાવંત મન નરક કેમ દુર્નસ દાખવ્યું રહે! સેપુ છું.

પૂછે શ્રેણિકરાય પ્રભુ, તે કુણુ પુન્ય પવિત્ર,
ઇંદ્રભૂતિ તવ ઉપદેશે, શ્રી શ્રીપાળચરિત્ર. ૭

અર્થ:—ચરમ-છેલ્લા-ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી વીરાધિવીર મહાવીર પ્રભુજીનો આદેશ-હુકમ થતા પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામી કે જે જૈન માત્રના ગુરુ છે એટલે કે એમણે એ આપણને શિખવ્યું છે કે-તપ કરવાથી ને સુગુરુશ્રીના સમાગમથી તમામ પાપ-શકાઓ દૂર થાય છે, તથા શુદ્ધ નિયમથી તપ કરતાં કેવી લખ્ખિઓ ઉત્પન્ન થાય છે ! ગુરુરાજ પ્રત્યે નિર્મળ પ્રેમ રાખવાથી શિષ્યની કેવી ઉન્નતિ ને સદ્ગતિ થાય છે ! અને મોહની પ્રબળતા વડે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિમા ને સિદ્ધિપ્રાપ્તિમાં કેવી અડચણો આવે છે ! વગેરે વગેરે બાળતોનુ ઉત્તમોત્તમ શિક્ષણ આપેલું છે, માટે જ તેઓ આપણુ સર્વના ગુરુ છે અને એજ માટે ગ્રથકર્તાએ પણ ગુરુનું વિશેષણ ખાસ આપેલું છે, તેઓ ગુરુ મગધદેશના પાટનગર રાજગૃહી કે જે હાલ પણ હયાત છે તે સ્થળે પધાર્યા અને ગુરુના પધારવાની જાણ થતાં શ્રેણિકરાજ વગેરે લાવિકજનો ગુરુની સમીપ જઈ પંચાલિગમ સાચવી વંદન કરી યોગ્ય સ્થળે બેઠા. એ જોઈ એ લાવિક લાવિકજનોને પોતે આ પ્રમાણે ઉપદેશ દેવા લાગ્યા—“શ્રી અરિહત પ્રભુ કે જે મહાનું ૧૫રિમહો સહન કરતા ભૂમકળમા વિચરી બાળજીવોને બોધિનીજ પ્રાપ્ત કરાવી રહ્યા ગતિ સાથે ભેટાડે છે તે ઉપકારી અહંતજીનું, તથા સિદ્ધ ભગવંતનું, તેમજ છત્રીશ ગુણવત આચાર્ય મહારાજ. પચીશ ગુણવંત ઉપાધ્યાયજી મહારાજ અને સત્યાવીશ ગુણવત તમામ મુનિ મહારાજ, તેઓનું હે ભવ્યજીવો ! તમો નિરંતર ભજન કરો ! કેમકે ડ્યોગ્ય નિયમથી તેઓનું ભજન-સેવન કરવા વડે કલ્યાણજ થાય છે. વળી સર્વથી મુફકેલમાં મુફકેલીથી મગનારું સમક્ષિતદર્શન કે જે ભવિની ગણત્રીમા ગણાવવાનું મુખ્ય સાધન છે તે દર્શન, તથા જ્ઞાનના ગુણ, તેમજ સારા વિચારો સહિત આદરેલ ચારિત્ર અને તપ કે જે મોક્ષલક્ષ્મીનું સ્વામીપણુ બજનાર છે, તે ચારિત્ર ને તપને અંગીકાર કરો ! કેમકે એ ઉપર કહેલા નવપદમય શ્રીસિદ્ધચક્ર કમળના આકાર છે, તેઓની ઉપાસના-સ્મરણ-સેવા-સ્તુતિ કરવાથી આ ભવ રૂપી લયંકર સમુદ્રથી પાર જવાય છે. અને દલીલ સહિત દાખલા તરીકે, જેમ એ નવપદ સેવવાથી શ્રીપાળ મહારાજને આ ભવની અદર

૧ આકાર ક્યો. ૨ દેવગતિ અથવા મોક્ષ. ૩ જાનન કલ્યાણ વાત મનુષ્ય તાપ તેજ કહેલા નિયમો પ્રમાણે મન, તન પવિત્ર રાખી યોગમા જનારો દિગ્ધ વર્ગેના કાળ રહી ભજન કરે તો.

તથા પરલવની અંદર સારા મોટાં સુખો અને સંપત્તિદોલત વગેરે મળ્યા તથા દેહમાં થનારા રોગો, મનમા નડનારા શોકો અને દુઃખ દેનારા દુઃકાળ વગેરે ભય, તેમજ દુઃખમય નરક ટળ્યા, તેમ નવપદારાધનવડે તમેને પણ સર્વ દુઃખો ટળી જઈ ઉત્તમ સુખસંપદાઓ મળશે.” આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીજીનું કહેવું થતાં જ હર્ષ અને આશ્ચર્ય સહિત શ્રેણિક-રાજાએ પૂછ્યું—“હે પ્રભુ ! એ પુન્યવંત અને પવિત્ર શ્રીપાળ મહારાજ કેાણ હતા ? કયાં થયા અને કેવી રીતે તેમણે નવપદજીની આરાધના વડે મન-કામના સિદ્ધ કરી ? તે અથેતિ સુધી ફરમાવો.” આ પ્રમાણે આતુરતાવંત પ્રશ્ન સાંભળી પરોપકાર નિમિત્ત ધ્રુવભૂતિ-ગૌતમસ્વામીજીએ નીચે પ્રમાણે શ્રીપાળ મહારાજનું જીવન-ચરિત્ર કહેવું શરૂ કર્યું:—

(૩-૭)

(હાળ પહેલી—દેશી લલનાની.)

દેશ મનોહર માળવો, અતિ ઉન્નત અધિકાર લલના,

દેશ અવર માનુ ચહુંદિશે, પરવરિયા પરિવાર લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૧

તસશિરમુગટ મનોહર, નિરૂપમ નયરી ઉજેણુ લલના,

લખમી લીલા જેહની, પાર કળીજે કેાણુ ! લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૨

સરગપુરી સરગે ગઘ, આણી જસ આશંક લલના,

અલકાપુરી અલગી રહી, જલધિ ઝંપાવે લંક લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૩

અર્થ:—મનને હરણ કરનાર એટલે કે જે ચાતાની સંપત્તિથી ખીન્ન દેશોને શરમ પેદા કરાવે છે એવો માળવ દેશ છે, કેમકે જે દેશ, સોના, ચાંદી, રત્ન, અને એવાં જ અનેક ખનીજ પદાર્થોની ખાણચરૂપ, તથા ફૂલ ફૂલ રસ કસની પેદાસવાળો, અને પહાડો-વિવિધ ગહનવનો, નદી-સરોવર પવિત્ર તીર્થ, અમતકારિક ઔષધિઓવડે શોભાયમાન છે, તેથી તે દેશ મનોહર છે. તેમજ કૌટુંબિક કહેવતમાં પણ ‘ભૂખ્યા તરસ્થાનો માળવો

૧ વર્ષના રૂળ મળ્યા પછી ભરતી વાક્ય નામના નાનકડા પાણુ માનવતા પુરતકમા ભાગીએ પોતાના પતિ ડાને દુકાળનો ગોગ જણાતા વાગવાગ એજ ભલામણુ કરેલી છે કે ‘જા પિંડે નુ રવે માગવે, જા જીવણુની આગ.’ એટલે કે જે સુખે શુનરાન કરી દુકાળ પીનારી જીવું દેખ નો માગવામાં જતો ગેં માટે માળવા સંપત્તિમં, એવી એ

દાનવીર
દયાવારિધી શ્રીમાન શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ
અમદાવાદનિવાસી (હાલ-મુમ્બઇ)

જેઓ શ્રીએ ભાગ્યદેવીની અપૂર્વ કૃપા વડે પોતાની યુવાન વયમા દબંગે રૂપીઆ શુભ કાર્યોમા દાનમા આપી શુભ કર્મ સંપાદન કર્યું છે વળી, જીવન્યામા તેમજ જીર્ણોદ્ધારમા તથા એન્જીનેયરિંગ બોર્ડમા વણીજ સારી રકમો દાન આપી પોતે પોતાની કમાણીનું સાર્થક કર્યું છે વળી તેઓશ્રી તથા તેઓશ્રીના ધર્મપત્ની બેને જીવદયા મંડળીમા પેટ્રોન થયા છે. આ સિવાય તેઓશ્રીએ ગુપ્ત મદદો વણીજ સાગમા આરી રીતે આપી વણા જ દુખી ભાઈબેનોની પોતે મેવા બનવી છે. આ સિવાય સાહિત્યની દ્રાગ પણ મદદ આપી પોતે સાહિત્યની પણ સારામાં સારી લાગણી ધરાવી છે તેથી તેઓશ્રીના સદ્ગુણો ઉપર આકર્ષાઈ એક સન્મિત્ર તરીકે શ્રી શ્રીપાળ ચગિતમા તેઓશ્રીનો કોટો મુઠી હુ મારી ફરજ અદા કરું છું અને પગમાત્રા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરું છું કે આવા દાનવીર પરુષોને સદા દીર્ઘાયુષ અર્પો તથા તેઓશ્રીના કુટુંબને સદા મુખી ગમે એજ ભાવના

લી. આપનો
 કવિ ભોગીલાલ

માળાપ છે'—એ મહાન્ ગિરુદના મળવાથી એટલે કે ત્યાં સદાય સુકાળજ હોય છે એથી, અને હિંદુસ્તાનના મધ્ય પ્રદેશમા આવેલ હોવાથી જાણે એ માળવદેશ હિંદુસ્તાનમાંના બીજા દેશોનો મૂળપુરૂષ હોય અને તે તેના પરિવારરૂપ હોયની તેવો ખ્યાલ કરાવી રહેલ છે આમ હોવાથી કવીશ્વરે મનોહર અને અધિકારમા પણ ઘણાજ ઉચા દરજ્જાનો છે એવું વિશેષણ વિશેષપણે આપેલું છે. એ માળવદેશની અદર માથા ઉપર શોભનારા મુગટની પેઠે પ્લાટનગર ઉજેણી નગરી કે જેની સરખામણી બતાવવામાં કોઈ પણ શહેરની ઉપમા ન આપી શકાય એવી (આ વાર્તાના સમયમાં ઉજેણી નગરી જાહોજલાલીથી પૂર્ણ) હતી, તેમજ એ શહેરની અદર વસનારી તમામ પ્રજા એટલી બધી ધનપાત્ર અને વૈભવવાળી હતી કે જેનો પાર કળવામાં પણ કોઈ રીતે આવી શકે તેવો ન હતો, એટલું જ નહિ, પણ (કવિ કહે છે કે—હું તો એમ માનું છું કે) સ્વર્ગપુરી એ ઉજેણીની અપાર શોભાને નિહાળી પોતે એના અગાડી હલકી જણાતાં શર-માઇને આકાશમા જતી રહી છે, તથા કુબેરની અલકાપુરી પણ ઉજેણીની ઋદ્ધિસિદ્ધિ જોતાં પોતાની ઋદ્ધિસિદ્ધિને તુચ્છ માની એકાંત પ્રદેશે—છેટે જઈને રહી છે અને રાવણની સોનાની પ્લકા પણ ઉજેણીમાં દરેક ઘરોના બારણાના અણિયારામા સોનુ તો શુ પણ હીરા માણેકને કચરાતાં જોતાં પોતાને ધિક્કાર માની સતપથી તપેલી બિચારી પોતાના આત્માને ઠંડા કરવા માટે દરિયામા જઈ પડી રહી છે, મતલબ એજ કે એ સમયમાં ઉજેણી ઘણીજ શોભાના શિખર ઉપર બિરાજતી હતી. (૧-૩)

પ્રજાપાળ પ્રતપે તિહાં, ભૂપતિ સવિ સરદાર લલના,
રાણી સૌભાગ્યસુંદરી, રૂપસુંદરી ભરતાર લલના, દેશ. ૪
સહેજે' સોહગસુંદરી, મન માને મિથ્યાત લલના,
રૂપસુંદરી ચિતમાં રમે, સૂધી સમકિત વાત લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૫

સુરપરે' સુખ સંસારનાં, ભોગવતાં ભૂપાળ લલના,

વાક્ય પણ પ્રતીતિ દે છે. ૨ જે શહેરમા રાજગદી હોય તે શહેરને પ્લાટનગર કહે છે. ૩ હલકુ ત્રાજવુ હમેશા બિચુ જ નય છે એ નિયમ પ્રમાણે હલકી થઇ જવાથી બિચે જતી રહી. ૪ અલકાપુરી લલ્લમ્બ જતા મ્હો છુપાવવાને માટે કોઇ ન જોઇ શકે તેવે ઠેકાણે જતી રહી અને ૫ લકા બળતગની મારી દગ્ગિયામા પડી અલકારથી આ અતિશયોક્તિ ક્રુત ઉજેણી અતિશય વડાળ બતાવવા માટે જ કહેલ છે. અલકાર વિનાની કવિતા અડવી—રૂગાગ વાગની લાગે છે, માટે અલકાગની જગ છે.

પુત્રી એકેકી પામિએ, રાણી દોય રસાળ લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૬

એક અનુપમ સુરલતા, વાધે વધતે રૂપ લલના,
ખીજી ખીજ તણી પરે, ઇંદુકળા અભિરૂપ લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૭

સોહગદેવી સુતાતણુ', નામ ઠવે નરનાહ લલના,
સુરસુંદરી સોહામણી, આણી આધક ઉચ્છાહ લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૮

રૂપસુંદરી રાણી તણી, પુત્રી પાવન અંગ લલના,
નામ તાસે નરપતિ ઠવે, મયણાસુંદરી મન રંગ લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૯

અર્થ :-તે ઉજેણી નગરીના રાજતણ ઉપર અખડ પ્રૌઢ પ્રતાપશાળી રાજરાજેશ્વર પ્રભપાળ નામનો મહારાજ શૌભાયુક્ત બિરાજમાન હતો અને તે નામ પ્રમાણે પ્રભને પાળવાના ઉત્તમ ગુણો ધરાવતો હતો તેમજ તે સમયમાના ખીજા બધા રાજાઓ તેના ખડિયા રાજાઓ હોવાથી તે છત્રધારીઓનો પણ છત્રપતિ સાર્વભૌમરાજ હતો. એ રાજે દ્રને બે રાણીઓ હતી, તે પૈકી પદ્મરાણીનું નામ શૌભાયસુંદરી અને ખીજી રાણીનું નામ રૂપસુંદરી હતું. તે બે રાણીઓમાંથી શૌભાયસુંદરી સ્વભાવથી જ મનની અદર મિથ્યાત્વને માન આપતી હતી, એટલે કે મિથ્યાત્વધર્મી હતી અને રૂપસુંદરીના ચિત્તમાં સીધી અને સારી રીતે સમકિતની જ વાત રમી રહેલી હતી એ બન્ને રાણીઓ સાથે દોગદુક દેવની પેઠે ઉત્તમ વિલાસ સહિત સાન્નારિક સુખો અનુભવતાં પ્રભપાળના સમાગમ સુખથી બન્ને રાણીઓએ એકેકી મનોહર કુવરીને જન્મ આપ્યો તે બન્ને રાજબાળાઓમાંની એક કુવરી દોષપણ ઉપમા આપી તેની સરખામણી ન બતાવી શકાય એવી કંપવેલ મરળી વધતા જતા રૂપ સહિત વધતી જતી હતી, અને ખીજી કુવરી મુદિ બીજના ચંદ્રમાની કળા સરખી વધતી જતી હતી. મતલબ એજ કે તે રાજકુમારિકાઓ દિન પ્રતિદિન લાલન, પાલન, પ્રીણન, પોષણ ગવાથી ભોટી ઘતી હતી. તેમાં શૌભાયદેવીની કુવરીનું નામ જ્યોતિષીઓના મતને માન આપવા અધિક ઉત્સાહ લાવીને રાજાએ સુરસુંદરી અને રૂપસુંદરીની પાવન અંગવાળી કુવરીનું નામ મયણાસુંદરી રાખ્યું હતું. (૪-૯)

વેદ વિચક્ષણ વિપ્રને, સોંપે સૌહર્દદેવી લલના,
સકળ કળા ગુણ શીખવા, મુરમુદરીને હેવી લલના'

દેશ મનોહર માળવો. ૧૦

મયણાને માતા ઠવે, જિનમત પંડિત પાસ લલના,
સાર વિચાર સિદ્ધાંતના, આદરવા અભ્યાસ લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૧૧

અર્થ:-અનુક્રમે જ્યારે તે રાજકન્યાઓ વિદ્યાભ્યાસ કરવાને લાયક ઉમરની થઈ ત્યારે સૌભાગ્યમુદરીએ તરત પોતાની કુંવરી મુરમુદરીને સ્ત્રી યોગ્ય તમામ શ્રેષ્ઠ કળાઓ તથા સારા ગુણો શીખવી પ્રવીણ કરવાને માટે શિવભૂતિ નામનો વિદ્વાન પ્રાણી ક્રે જે ઋક્-યજુ-સામ-અને અથર્વણ એ ચારે વેદો તથા તેને લગતાં શાસ્ત્રોમાં સારી નિપુણતા ધરાવતો હતો; તેને ત્યાં વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાનો બદોબસ્ત કર્યો. અને રૂપમુદરીએ પોતાની મયણામુદરીને, જૈન પંડિત સુબુદ્ધિ નામનો ક્રે જે જૈન ફિલસફીનો સારો જ્ઞાતા હતો, તેને ત્યાં જૈન સિદ્ધાંતના સાર રૂપ સારા વિચારોનો અભ્યાસ આદરવા માટે બદોબસ્ત કર્યો.

(૧૦-૧૧)

ચતુરકળા ચોસઠ ભણી, તે બેઉ બુદ્ધિનિધાન લલના,
શબ્દશાસ્ત્ર સવિ આવડયાં, નામ નિઘંટુ નિદાન લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૧૨

કવિત કળા ગુણ કેળવે, વાજિંત્ર ગીત સંગીત લલના,
જ્યોતિષ વૈધક વિધિ બણે, રાગ રંગ રસરીત લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૧૩

સોળ કળા પૂરણ શશિ, કરવા કળા અભ્યાસ લલના,
જગતિ ભમે જસ મુખદેખી, ચોસઠકળા વિલાસ લલના.

દેશ મનોહર માળવો. ૧૪

૧ નાચવાની, સગયમૂલકતાની, ચિત્ર દલાડાની, વાજિત્રો વગાડવાની, મન્ન તંત્ર બાજવાની, વગસાં આવગ સંબંધી જ્ઞાનની, કળ સુટવાની, સન્તારી ભાષા બોલી જાણવાની, ક્રિયા કેળવી જાણવાની, જ્ઞાનની, વિજ્ઞાનની, કપટપટ્ટાની, પાણી થંભાવવાની ધરના આચારની, ગાંગાની, તાળના માખની, આકૃતિ છુપાવવાની અગીચમાં ગ્રા-ઉ-રવા-રોપવાની, કનિષ્ઠા કરવાની, વાંકુ બોલવાની, પુરુષનાં લક્ષણ એન બોળખવાની, સાથીના લક્ષણ જાણવાની, ઘોડાઓની પરીક્ષા કરવાની, ઘર-વચ્ચ-વેદ મુગધિત કરવાની ઉત્પાતશુદ્ધિ-તર્ક દોડાવવાની, શુદ્ધ જોવા બહુવાની, ધર્મનો અચાર જાણવાની,

અર્થ—તે ધન્ને રાજગાળાઓએ પ્રવૃત્તિના બળવડે વિદ્યાભ્યાસની અંદર સારી ચીવટ રાખવાથી દૂર વખતમાં જ ચતુરાઈ ભરેલી ચતુર સ્ત્રીની ચોસઠે કળાઓ શીખી લીધી, અને તે એક બુદ્ધિના ખજાના સરખી થઈ તેમજ વ્યાકરણશાસ્ત્ર-કૌસુદી સિદ્ધાંતચંદ્રિકા, કાવ્યો વગેરે, તથા નામમાળા એટલે કે દેશદેશની ભાષાઓમાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં બોલતાં નામ અને તેઓના ગુણદોષ સખધી કોષ-એ વગેરે બધાંએ પૂરેપૂરાં મ્હોડે યાદ થયાં. તેમજ કવિતા કરવાનાં સાહિત્ય સમ્બન્ધી કળાઓના બાણવાથી સારી કવિતા બનાવનારીઓ થઈ, વાજિત્ર એટલે ચામડેથી મઢવામાં આવતાં નગારાં નરધાં-ઢોલક વગેરે, તારથી તૈયાર થયેલાં સતાર-સારંગી-તાઉસ-સુદરી વગેરે, કૂંકથી વાગનારાં વાસળી, શરણાઈ-મોરલી વગેરે અને અર્ધતાલ-વાળાં-કાંસીભેડા-ઝાંઝ-મજરા-જળતરંગ વગેરે સ્વરહીન વાળાં મતલબમાં જગતની ત્રપાટીમાં વાગનારાં તમામ સાડા ત્રણ જાતિના વાજિત્રો વગાડવાં મેળવવાની કળા, તાલસ્વર સાથેની ગાયન કળા, છ રાગ, ત્રીસ રાગણીનાં રૂપ, છાયા-આરોહ અવરોહ સહિત તાન પલટા, તેના સમય વગેરે અને નવે રસની રીતિ વગેરેમાં કુશળ થઈ-એટલું જ નહીં, પણ તે ધન્ને પ્રવીણ રાજકુમારિકાઓનું સુખ ભેવા અને ચોસઠ કળાઓનો વિલાસ શિખવાને માટે સોળ કળાવાળો પુનમનો ચંદ્રમા પણ જંબુદ્વીપની જગતીમાં હમેશાં ભમવા લાગ્યો, કેમકે પોતે ક્ષત્ર સોળ કળાવાળો જ હતો અને તે ધન્ને રાજકન્યાઓ તો ચોસઠ કળાવાળી હતી, એથી ચોસઠે કળા શીખવા પ્રતિજ્ઞા કરી ને સદરહુ કુંવરીઓના મ્હોનાં દર્શન કરવા તથા કળાઓનો અભ્યાસ કરવા ફેરો મારવા લાગ્યો. પરંતુ તેને ક્ષયરોગ લાગુ પડતાં તેના મનની હોશ મનમાંની મનમા જ રહી અને પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થતાં હજુ ભગ્યાજ કરે છે, કારણ કે મોટા પુરુષો જે પ્રતિજ્ઞા

આંખના અવતો બાણ-આજવાની, ચૂર્ણ બનાવવાની, સામાને પ્રસન્ન કરવાની, ધાતુ-વૃદ્ધિ કરવાની, અલકાગ્નિ ભાષા વાપરી બાણવાની, હાથ ચાલાડીની, મુદર ચાલ ચાલવાની, સંગ્રહી તેજો બનાવવાની, ચાક્રની દ્વર બાણવાની, પ્રશ્ન કરવાની, સામાના ચનતુ નિરાકરણ કરવાની, વીણા વગાડવાની, ચર્ચાવાદ લડાઈ કરવાની, કટાક્ષના ઉપયોગની સોડાચારની, મોઘડા-શેતરજ રમવાની, રત્ન-મણિ વગેરે પાગળવાની લિપિના ભેદ બાણવાની, વૈદ્યની, કાગઝેટાની, મ્હોઘની, માં ગુચવાની, ચોખા ખોડવાની તથા બનાવવાની, કપા કપેટની, કૃત ગુચવાની, યુગાં સજવાની, બધા દેશોની ભાષા બાણવાની, આપાર કરવાની, બોલન બમવાની, અભણાનું નામ લેવાની, દાગીના પહેરવાની, સમસ્ત-પાત્રપતિ વગેરે બાણવાની અને વ્યાકરણ સંગ્રહી જાનની, એ સ્ત્રીની ચોસઠ કળાઓ છે.

રા. રા. શ્રીયુત છોટાલાલ હરકીશનદાસ શાહ.

એલફીસ્ટન (સીનિમાવાળા)

[હાલ મુંબાઈ.]

જેઓશ્રી એક મારા ખાસ મિત્ર છે ઘણી જ લાગવગ ધરાવનાર અને ખીઝનેસમાં ઘણા જ બુદ્ધિશાળી તરીકે પોતે પોતાની કાગ્ગીદી બતાવી છે તેમજ વિલાયત, અમેરિકા વગેરે ઘણા જ પગદેશોની મુસાફરી કરી ઘણો જ અનુભવ મેળવ્યો છે અને જેઓશ્રી એક મારા સ્નેહી તરીકે હોવાથી તેઓશ્રીનો કેટલો મુઝા હું મારી ફગ્ગ અદા કરું છું, પ્રભુ તેઓશ્રીને સદા દીર્ઘાયુષ્ય ગણો.

લિ. આપનો,
ભોગીલાલ કવિ.

(વોરા) ભોગીલાલ રતનચંદ ખાટણવાલા.

ધરમપુર સ્ટેટ-રાજકવિ.

[હાલ અમદાવાદ]

જેઓએ મુબઈની હવથા મંડળીની એનરરી મેમ્બર આફ રૂઢી બન્યા હી. ગાન-મહારાજાઓના તેમજ પબ્લીકના મનને ઘણો જ આનંદ આપી હજારો મુગાં હવેનો બચાવ કરી, પોતે પ્રજાનો પ્રેમ સંપાદન કરી સેંકડો ચંદ્રકો મેળવ્યા છે. તેમજ ખામિંદ પ્રવચનમાં પોતે ઘણા જ દેશોમાં ફરી લોકોનાં મનરંજન કરી પ્રજાનો આહ મેળવ્યો છે અને સાહિત્યમાં પણ પોતે પોતાની યચાસક્તિ પ્રમાણે દાગો અર્પી રહ્યા છે.

આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીના શુભ ઉપદેશથી શ્રી શ્રીપાળ મહારાજાનું ચરિત્ર પણ પોતે સાહસ કરી જનતા આગળ રજૂ કર્યું છે. તેમજ પોતે પોતાના સુંદર કાવ્યોના ત્રણ ભાગ પણ જનતાના ચરણે ધર્પા છે. એવા એક જનમમાજના સેવક તરીકે કાર્ય બજાવ્યું છે

લ્યોતિ મુદ્રણાલય-અમદાવાદ.

કરે છે તે પુરી થાય તોજ તે જાળતનો ટેક અલગ કરે છે, મતલબ એ કે એવી એ બન્ને રાજખાળાઓ શ્રેષ્ઠ કળાસંપન્ન હતી. (૧૧-૧૪)

મયણાસુંદરી મતિ અતિ ભલી, જાણે જિન સિદ્ધાંત લલના,
સ્વાદ્વાદ તસ મન વસ્યો, અવર અસત્ય એકાંત લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૫

નય જાણે નવતત્ત્વના, પુદ્ગલ ગુણ પર્યાય લલના;
કર્મગ્રંથ કંઠે કર્યા, સમકિત શુદ્ધ સુહાય લલના.
સૂત્ર અર્થ સંઘયણના, પ્રવચનસારોદ્ધાર લલના.
ક્ષેત્રવિચાર ખરા ધરે, એમ અનેક વિચાર લલના,
દેશ મનોહર માળવો. ૧૭

રાસ રચ્યો શ્રી પાળનો. તેહની પહેલી ઢાળ લલના,
વિનય કહે શ્રોતા ધરે, હોજે મંગળમાળ લલના,
દેશ મનોહર માળવો. ૧૮

અર્થ:—જો કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બન્ને રાજખાળાઓ વ્યવહારિક કેળવણીમાં સમાન હતી, તોપણ ધાર્મિક કેળવણીમાં તે બન્ને વચ્ચે જખરો તફાવત હતો, એટલે કે મયણાસુદરીની બુદ્ધિ ધર્મતત્ત્વની ખારીકી જાણવા-માનવામાં ઘણીજ સારી હતી, કેમકે તે જિનેશ્વર દેવનાં પ્રરૂપેલા સિદ્ધાંતો જાણતી હતી, અને તેથી તેણીના મનમાં નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ, અને અપવાદ—એ રૂપ સ્વાદ્વાદ શૈલી વાસ કરી રહી હતી, અને ખીજા ૧એકાંતવાદીઓના માર્ગ તથા કથનને અસત્ય—જુઠાં માનતી હતી, તેમજ નવે તત્ત્વ કે જે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ કહેલા છે, તેઓના નિશ્ચય અને વ્યવહાર નય સહિત ભેદ જાણનારી હતી, તથા પુદ્ગલ દ્રવ્યના ગુણ, પર્યાય વગેરે અને કર્મ-ગ્રંથ કે જેઓમાં કર્મસંબંધી પ્રકૃતિ વગેરેના ખારીક વિચારો છે તે, તથા મૂળ પાઠ સહિત સઘયણના અર્થ, પ્રવચનસારોદ્ધાર અને ક્ષેત્ર સંબંધી વિચારોથી પરિપૂર્ણ ક્ષેત્રસમાપ્ત પ્રકરણ વગેરે વગેરે અનેક વિચારના ગ્રંથો સારી પેઠે વાંચી વિચારી મનન કરી સુખપાઠ કરી લીધા હતા, તેથી તેણી શુદ્ધ સમકિતવડે શોભાવંત થઈ હતી, અર્થાત તેણીને શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ દર્શનનીજ વાત પસંદ હતી, અને સુરસુદરી તેણીની શીલોસોશીથી તદ્દન

૧ નિશ્ચય અગર વ્યવહાર વગેરેમાંની એકજ જાળતને પકડી ગખી મત ખીચનારા અન્ય દર્શનિયોના પંથ.

વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતી હોવાને લીધે તે જાનેની અંતરંગ વૃત્તિમાં બહુજ અતર હતો. આ શ્રીપાળરાજના રાસની પહેલી ઢાળ છે. કવિ વિનય-વિનયછ ઉપાધ્યાય કહે છે કે—હું અંત કરણપૂર્વક આહુ છું કે આ રાસ સાંભળનારાઓને ઘેર મગળીકમાળા થશે.

(દોહરા છંદ)

એકદિન અવનિપતિ ઈસ્યો, આણ્યો મન ઉદ્ધાસ,
પુત્રીનું જોઉં પારખું, વિદ્યા વિનયવિલાસ. ૧

મલામાંહે શણગારિ કરી, ખોલાવી ખેહુ બાળ,
આવી અધ્યાપક સહિત, મોહન ગુણમણિમાળ. ૨

અર્થ અગોચર શાસ્ત્રના. પૂછે ભૂપતિ જોહ,
બુદ્ધિબળે બેહુ બાળિકા, આપે ઉત્તર તેહ. ૩

અધ્યાપક આણુંદિયા, સજન સવે સુખ થાય,
ચતુર લોક ચિત ચમકિયાં, ફળ્યા મનોરથ માય. ૪

વિનય વલ્લભનિજ બાળની, શાસ્ત્ર મુકોમળ ભાખ,
સરસ જિસી સહેકારની, સાકર સરસી સાખ. ૫

અર્થ—એક દિવસ પ્રજાપાળ રાજેદ્રને ઉદ્ધાસ ઉત્પન્ન થતાં મન સાથે એવો વિચાર મુકરર કર્યો કે—“સુરસુદરી અને મયણાસુદરી કે જે વિદ્યા અને વિનયવિલાસથી નિપુણ થયેલ છે, તેઓની પરીક્ષા લઉં. પરીક્ષા વગર ઝળકી નિકળનારી ઝંહેરાતની પ્રતીતિ કેમ થઈ શકે?” એમ વિચારી જો વિચારને અમલમાં મૂક્યા એક દિવસ નિશ્ચય કર્યો, અને નિમેલે દિવસે કુમારિકાઓને લાયક શ્રદ્ધા મળવી ગજસભામાં ખોલાવવા હુકમ કર્યો. એટલે ગુણરૂપ મણિની મનમોહક માળા સરખી વિનયશીળ કુવરીઓ પણ પોતપોતાના વિદ્યાગુરુ સહિત ત્યાં હાજર થઈ. રાજેદ્રે પરીક્ષા લેવી શરૂ કરી ને જે શાસના અર્થોની, સાધારણ ભણેલાને ખબર ન પડી શક તેવા ગર્થબળે જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા, એટલે તુરતજ તે જાને કુવરી ઝોઝો પોતાના બુદ્ધિબળ વડે તે તે ઉત્તરો આપ્યા એ ઉત્તરો સાંભળીને વિદ્યા ભણાવનારા અધ્યાપકોને તથા રાજાને આનંદ થયો, કેમકે તેઓની મહેનત પ્રકળ થઈ જવાઈ તથા સભામાં એટલા ચતુર લોકોનાં ચિત્ત ગદ્ગત થઈ ગયા તેઓએ બાપુ કે “વાહ! શુ ન્હાની વયમાં વિદ્યા સંપાદન કરી છે! ધન્ય છે એમના બુદ્ધિબળને!!” એથી તાબુળ

પામ્યા. અને કુંવરીઓની માતાઓના પણ મનોરથ ફળ્યા, એથી એઓ પ્રસન્ન ચિત્તવંત થઈ. સહુને વિશેષ આનંદ થવાના સ્વાભાવિક કારણો એજ હતાં કે એક તો ન્હાની ઉમર, બીજી રાજ્યમહાલયમાં મહાન્ સુખમાં ઉછરેલી બાળિકાઓ, ત્રીજી મહાડૂપવત, ચોથુ વસ્યાલંકારની જોડેજો તેવી ગોઠવણ, અને પાત્રસુ વિનય સહિત વિદ્વતાભર્યા ઉત્તરો મળવા આવાં કારણોને લીધે તેઓ પ્રત્યે બધાઓને બહાલ ઉપજે એમા નવાઈ શી ? અને પ્રજાપાળને પણ એ વિનય સહિત બહાલી લાગનારી પોતાની કુમારિકાઓને શાસ્ત્ર-વિદ્યા વડે સુકોમળ લાગનારી વાણી હોવાથી, જેમ સુદર રસ સહિત પાકેલી આળાની શાખ અને તેમાં વળી સાકર મેળવતા બહુ મીઠી લાગે, તેમ વિશેષ મીઠી લાગતી હતી. (૧-૫)

(ઢાળ બીજી રાગ ઘોરણી-પુણ્યપ્રશંસીયે-એ દેશી)

પ્રશ્નોત્તર પૂછે પિતારે, આણી અધિક પ્રમોદ,
મન લાગે અતિ મીઠડાં રે, બાળક વચન વિનોદરે,
વત્સ વિચારને, દેઈ ઉત્તર એહરે શંસય વારને. ૧

કુણ લક્ષણ જીવિતતણુરે ? કુણ મનમથ ધરનારિ !
કુસુમ કુણ ઉત્તમ કહ્યુરે ? પરણી શું કરે કુમારિરે,
વત્સ વિચારને. ૨

એકે વયણું એહનોરે. ઉત્તર એણીપરે થાય;
સુરસુદરી કહે તાતજીરે, સુણને ‘સાસરેજય’ રે,
નૃપ અવધારને, અરથ સુણી અમ એહરે,
મહત્વ વધારને. ૩

અર્થ:—ફરીને મળેલા આનંદમા વધારો કરવાને માટે અધિક હર્ષ લાવીને પ્રજાપાળ રાજા પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યો, કેમકે વિનય વિદ્યાથી પૂર્ણ બાળિકાના વચનોનો વિનોદ બહુજ મીઠો-પ્યારો લાગતો હતો, જેથી કહેવા લાગ્યો કે—“હે વત્સ ! તમે તમારા દિલમા વિચારને અને અમે જે પ્રશ્નો પુછીએ છિયે તેના ઉત્તરો આપીને અમારા મનના શંસય દૂર કરને,” આ પ્રમાણે કહી પ્રથમ સુર સુદરીને પુછ્યું કે—“જીવવાની નિશાની શી ? કામદેવની સ્ત્રી કઈ ! પુલોમા ઉત્તમ પુલ કયું ? અને કુવારી પરણ્યા પછી શું કરે ?” આ ચારે પ્રશ્નો સાલળીને સુરસુદરીએ હૃદય સાથે વિચારીને તરત કહ્યું કે—“હે તાતજી ! આપે પૂછેલાં જુદાં જુદાં ચારે પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે ફક્ત એકજ વચનમા થાય છે તે સાંભળો

‘સાસરે જાય’ એટલે કે, જીવ છે કે નહીં તેની નિશાની સાસ-શ્વાસ જ છે ? કામદેવની સ્ત્રી રે-રતિજ છે ! ફૂલ જાય-જાઈતું જ ઉત્તમ છે ! અને કુંવારી હોય તે પરણીને સાસરે જાય છે ! હે રાજેન્દ્રજી ! આ અર્થ સાંભળીને અમારું માન વધારવાની વીનતી સ્વીકારજો.

મયણાને મહીપતિ કહેરે, અર્થ કહો અમ એક.

જો તુમશાસ્ત્ર સંભાળતારે, વાધ્યો હૃદય વિવેકરે, વત્સ. ૪

આદિ અક્ષર વિણ જોહછે રે, જગજીવાડણહાર,
તેહજ મધ્યાક્ષર વિના રે, જગસંહારણહારરે. વત્સ. ૫

અંત્યાક્ષર વિણ આપણું રે, લાગે સહુને મીઠ,
મયણા કહે સુણજો પિતારે, તે મેં નયણે દીઠરે. તૃપ. ૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે સુરસુંદરીથી ઉત્તર મળતાં હર્ષ પ્રાપ્ત થયો પછી મયણાસુંદરી પ્રત્યે પ્રજાપાળ રાજાએ (પોતે મિથ્યાત્વી હોવાથી અને મિથ્યાત્વી સમકિતીની વચમાં પરપરાથી વૈર આદ્ય આવેલ હોવાથી મયણાસુંદરીને જરા કડકાઈમાં) પૂછ્યું કે—“ જો તમને તમારા શાસ્ત્રો તપાસતાં મનની અંદર વિવેક વધ્યો હોય તો અમને એક શબ્દમાં જ આ પ્રશ્નનો ખુલાસો કહી બતાવો કે—એ ત્રણ અક્ષર છે, તે પૈકીનો જો પહેલો કહાડી નાખીએ તો બાકી રહેલ બે અક્ષરના શબ્દનો જગને જીવડાવનારો થાય છે, તથા તે ત્રણમાંથી જો વચ્ચેલો અક્ષર બાદ કરીએ તો બાકીમા રહેલા બે અક્ષરથી બનતા શબ્દનો જગનો સંહાર કરનાર અર્થ થાય છે, અને જો તે ત્રણમાંથી છેલ્લો અક્ષર બાદ કરીએ તો તેથી બનતો શબ્દ આપણુ સર્વને બહાલો લાગે છે. ત્યારે તે ત્રણ અક્ષરનો ઉપરના અર્થવાળો કયો શબ્દ છે ? તે કહો. ” પ્રશ્ન સાંભળતાજ મયણાસુંદરીએ કહી દીધું કે—“ હે પિતાજી ! સાંભળો—એ ત્રણ અક્ષરના પ્રશ્નવાળી ચીજ તો મેં નજરે નજર નજરની અદરજ દેખેલી છે તે એ કે—‘કાજળ’ એ કાજળ શબ્દમાંથી જો પહેલો અક્ષર ‘કા’ કહાડી નાખીએ તો પાછળ રહેલા બે અક્ષરોથી ‘જળ’ એવું વચ્ચાય છે, તે જળ તમામ જગતના જીવોને જીવાડનારું છે, તથા તેમાંથી વચ્ચેલો અક્ષર જો ‘જ’ કહાડી નાખીએ તો બાકી રહેલો શબ્દ ‘કાજળ’ વચ્ચાય છે, તે જગતનું રોળ વાળનાર છે, અને જો છેલ્લો અક્ષર ‘ળ’ કહાડી નાખીએ તો બાકી રહેલા અક્ષરોથી ‘કાજ-કાર્ય’ વચ્ચાય છે, તે કાર્ય આપણને બધાઓને બહાણુ લાગે છે એ કાજળ તો મેં આંખોમાં આનંદ જ જોયેલ છે.

સુગુણ શમસ્યા પૂરજોરે, ભૂપતિ કહે ધરી નેહ,
અર્થ ઉપાધ અભિનવોરે, પુણ્યે પામીજે એહરે; વત્સ. ૭

સુરસુંદરી કહે ચાતુરી રે, ધન યૌવન વર દેહ,
મનવલ્લભ મેલાવડોરે, પુણ્યે પામીજે એહરે. નૃપ. ૮

મયણા કહે મતિ ન્યાયનીરે, શીળશું નિર્મળ દેહ,
સંગતિ ગુરુ ગુણવંતનીરે, પુણ્યે પામીજે એહરે. નૃપ. ૯

અર્થ:—રાજાને ગરુડ મળતાં તેણે ફરીને સ્નેહ સહિત એક નવોજ અર્થ ગોઠવી કહાડી બન્ને કુવરીઓને પૂછ્યું કે—“હું સદ્ગુણી વત્સો ! તમો બન્ને મારી એક શમસ્યા પૂર્ણ કરજો કે—અમુક વસ્તુ પુણ્યવડેજ પ્રાપ્ત કરી શકિયે છિએ !” તે સાંભળી પહેલી સુરસુંદરીએ કહ્યું કે—“અતુ-રાઈ, ધન, યૌવન, સુંદર શરીર, અને મનવલ્લભજનનો મેલાપ—એટલી વસ્તુઓ પુણ્યવડે જ પ્રાપ્ત થાય છે !” મયણાસુંદરીએ કહ્યું કે—“ન્યાયથી પૂર્ણ બુદ્ધિ, શીળ સહિત પવિત્ર શરીર, અને ગુણવત્ ગુરુની સગતી એટલા પદાર્થ પુણ્યવડેજ પ્રાપ્ત થાય છે !” (૭-૯)

ધણુ અવસર ભૂપતિ ભણેરે, આણી મન અભિમાન,
હું તૂઠો તુમ ઉપરેરે, દેઉં વંછિત દાનરે- વત્સ. ૧૦

હું નિરધનને ધન દેઉંરે, કડું રંકને રાય,
લોકસકળસુખભોગવેરે, પામી મુજ પસાયરે, વત્સ. ૧૧

સકળ પદારથ પામિયેરે, મેં તૂઠે જગમાંહિ,
મેં રૂઠે જગ રોળિયેરે, ઉભો ન રહે કોઈ છાંહિરે. વત્સ. ૧૩

અર્થ:—આ પ્રમાણે પુત્રીઓનો વચનવિલાસ સાંભળી પ્રજાપાળ રાજા તે વખતે અભિમાનમાં ગર્ક થઈ કહેવા લાગ્યો કે—“ હું તમો બન્ને ઉપર સતુષ્ટમાન થયો છું માટે જે તમો આહો તે તમારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરી આપું. હું કંગાલ-દરિદ્રીને ધન-દોલત આપી પૈસાદાર બનાવી દઉં, અને આ જે તમામ રૈયત સુખ ભોગવી રહી છે તે સઘળો પ્રતાપ મારી સારી કૃપાનોજ છે. જગતની અદર જેની ઉપર હું પ્રસન્ન થાઉ તેને તમામ પદાર્થ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને જેની ઉપર હું ક્રોધ તેનો રોળ વાળી નાખુ છું કે જેથી તેને છાંયડે પણ કોઈ ઉભું રહેવા ન પામે ! મતલબમાં

૧ હે સાગ ગુણો-નહી પુત્રિયો !

૨ મનમાં વ્હાના લાગે-ગમે એના મનમાંના જનનો મેલાપ

એજ કે એવો હું પ્રતાપવત છું, તે તમારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, માટે
હવે જે જોઈએ તે માગી લ્યો કે જેથી ભવની ભાવટ ભાગી જાય. ”

(૧૦-૧૨)

સુંદરી કહે સાચું પિતારે, એહમાં કિશ્યો સંદેહ,
જગ જીવારણ દોયછેરે, એક મહીપતિ દૂજે મેહરે નૃપ. ૧૩
સાચું સાચું સહુકો કહેરે, સકળ સભા તેણિવાર,
એ સુરસુંદરી જોહવીયે, ચતુર ન કો સંસાર રે, નૃપ. ૧૪

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે અભિમાન ભરેલુ રાજનું બોલવું સાંભળી
સુરસુંદરી કે જે બાપકર્મ વડેજ સુખ મળવું માનનારી હતી તેણીએ કહ્યું
કે—“પિતાજી ! જે આપનું કહેવું થાય છે તે બધું સત્યજ છે એમા કશો
શક નથી. જગતની અદર જીવમાજને જીવાડનારા બેજ છે, એટલે કે એક
રાજા અને બીજો વરસાદ છે. ” આવી તેણીનું બોલવું સાંભળી તત્ત્વશુ-
દ્ધિની તગીવાળા અને હાજી હા કરી ખુશામદ કરનારા સભાજનો આલત્તી
ગાડીપર ચઢી બેસી રાજાની કૃપા મેળવવા ખોલી ઉઠ્યા કે—“ સત્ય છે !
સત્ય છે ! એ વાત તદ્દન સત્ય છે. ” અહા ! આ શ્રીમતી સુરસુંદરી
નમાન આ સંસારની અદર કોઈ બીજી ચતુર કુવરી નથી ધન્ય છે એને ”

(૧૩-૧૪)

રાજા પણ મન રંજિયોરે, કહે સુંદરી વર માંગ
વાંછિત વર તુજ મેળવીરે, દેઉં સકળ સૌભાગરે. વત્સ. ૧૫
તિહાં કુરૂજંગલ દેશથીરે, આવ્યો અવનિપાળ.
સભા માહે શોભે ઘણોરે, ચૌવન રૂપ રસાળરે. નૃપ. ૧૬
શંખપુરી નયરી ધણીરે, અરિદમન તસ નામ,
તે દેખી સુરસુંદરીરે, અંગે ઉપન્યો કામરે. વત્સ. ૧૭
પૃથ્વી પતિ તસ ઊપરેરે, પરખી તાસ સનેહ,
તિલક કરી અરિદમનનેરે, આપી અંગળ તેહરે. વત્સ. ૧૮
રાસ રચ્યો શ્રીપાળનેરે, તેહની બીજી ઢાળ,
વિનય કહે શ્રોતા ધરેરે, હોજો મંગળ માળરે. વત્સ. ૧૯

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે ગોટી બઝારના બણગા કુંકનારાઓના બોલો
સાંભળી રાજા પણ ગર્વમા કુલાઈ જઈ રાજી થઈ ગયો અને કહેવા
લાગ્યો કે—“હું સુરસુંદરી ! વર માગ. હું તને વાંછિત-પ્રેરણા વર મેળવી

દઈ સઘળાં સૌભાગ્ય ગણુ ” આ વાત થતી હતી તેવામાં એક કુરૂજંગળ
 દેશથી શખપુરીના રાજ દમિતારિનો કુવર અરિદમન, પ્રજાપાળ રાજનો
 ખડિયો રાજ હોવાથી તેમની તહેનાતમા સેવા ગળવવાને માટે આવી
 પહોચ્યો, અને રાજસભા વખતે રાજેશ્વરને નમન કરી તેણે પોતાની
 યોગ્યતાભરી નિમેલી બેઠક લીધી. એ અરિદમનરાજ યુવાન અને સુંદર
 રૂપશાળી હોવાથી સભાની અંદર બહુજ શોભાવંત જણાતો હતો. તેને
 બેતાંજ મિથ્યાત્વવાસિની સુરસુદરીના શરીરમાં જગત્તને પાયમાલ કરનારો
 કામદેવ જગૃત થયો, એથી તેની ફરજ વારંવાર તેણીની દૃષ્ટિ મર્યાદા
 મૂકીને જતી જણાવા લાગી, એ ઉપરથી પ્રજાપાળ રાજએ એટાથી બાણી લીધુ
 કે સુરસુદરીની વૃત્તિ ‘સ્નેહ સહિત દ પતિ ધર્મ’મા બેઠાવા અરિદમન સાથે
 તલાપી રહી છે, માટે તેમજ કરવુ કેમકે મરજી વિરૂદ્ધ સળંધ બેઠવાથી
 નઠારાં પરિણામ હાથ લાગે છે, માટે ઇચ્છાવર વરાવવો એજ અતિ ઉત્તમ
 છે’ એવો નિશ્ચય કરી તુરતજ કંકુ તિલક કરી તે અરિદમન સાથે તેજ
 વખતે સુરસુદરીને વરાવી દીધી, એમ કરવાનું કારણ એજ હતું કે-હું
 જેની ઉપર પ્રસન્ન થઉ છું તેનું તરતજ દુઃખ દારિદ્ર્ય દૂર કરી મનો-
 વાહિત સુખ આપી શકું છું, એ બોલની તત્કાળ પ્રતીતિ કરાવવા આમ
 સિદ્ધ કરી ગતાબ્ધું કવિ કહે છે કે-મે આ શ્રીપાળ મહારાજના રાસની
 રચના કરી તેમાથી આ બીજી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. હું અંત કરણથી ઇચ્છું કે
 રાસ સાલગનારાઓને ઘેર મગળમાળા થશે (૧૬-૧૮)

(દોહરા છંદ.)

મયણા મરતક ધૂણતી, જવ દીઠી નરરાય,
 પૂછે પુત્રી વાત એ, તુમ મન કેમ ન સુહાય ? ૧
 સકળ સભાથી સોગુણી, ચતુરાધ ચિત માંહિ,
 દીસે છે તે દાખવો, આણી અંગ ઉત્સાહિ. ૨
 ઉચિત ઇલાં નહિ બોલવું, મયણા કહે મહારાય.
 મોહે મન માણસ તણા. વિરૂઆ વિષય કપાય. ૨
 નિર્વિવેક નરપતિ જિહાં, અંશ નહી ઉપયોગ,
 સભા લોક સહુ હાજિયા. સરિખો મળ્યો સંયોગ. ૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે પ્રજાપાળ રાજાએ કુલણુજીવું કૃત્ય કરી લઈ, જ્યારે મયણાસુંદરીની તરફ નિગાહ-નજર કરી, ત્યારે તેણીને તો માથું ધૂણાવતી બેઠી, એથી તેણી પ્રત્યે પુછ્યું કે—“હે પુત્રી તારા માથા ધૂણવાથી (તારા ગહેરા ઊપરના દેખાવ ઊપરથી) પ્રતીત થાય છે કે તને આ આ માફ કરેલું કામ પસંદ પડ્યું નથી, તો હું પુછું છું કે—આ વાત તારા મનને શા કારણને લીધે ન ગમી ! શું આ આખી સભા કરતાં તારામા સો ગુણી ચતુરાઈ છે ? બે એવી ચતુરાઈ દેખાય છે, તો ઉત્સાહ મહિત કરી બતાવો. ” આ પ્રમાણે પિતાનું બોલવું સાલળી આપનાંજ ૬ કર્મ—પ્રારબ્ધને લીધે ગુખી થવું માનવાવાળી મયણાસુંદરી બોલી કે “ મહારાજ ! સંસારની અંદર ઘણાં ખરા માણસોના મન ૧૦ નઠારા વિષય અને કથપાયોથી ૧૧ લટ થઈ ગયેલાં હોય છે, તો તે વિષયમાં કંઈ કહી બતાવવું એ વાજબી નથી, છતાં પણ આપ જ્યારે સો ગણી ચતુરાઈ તારામાં છે, એમ અહંકાર ભરપૂર વચન ફરમાવો છો ત્યારે કંઈ કહેવાની ફરજ પડે છે માટે તે સબંધમાં થતી બેઅદબી માફ કરશો નીતિશાસ્ત્રવેત્તાઓ કહે છે કે—” જે જગોએ રાજ ૧૨ સદ્વિચાર અને શાસ્ત્ર સળંધીના ઉપયોગથી તદ્દન રહિત હોય, તથા સભાજનો જે જે રાજાએ કહ્યું તે તે માટે હાથ હા ‘ આપ જે ફરમાવો તેજ સત્ય છે’ એમ કહેનારા હોય તેવા રાજા અને સભાજનોનો સરળો સયોગ મળ્યો હોય તે જગે એ ન્યાયની વાત બોલાવી ૧ વાજબી નથી, તોપણ એટલાજ માટે માથું ધૂણાવી નાપસંદગી બહેર કંઈ છું કે:—

(ઢાળ ત્રીજી-રાગ કેદારો-કપૂર હોએ અતિ ઊજળુ રે-એ દેશી)

મનમંદિર દીપક જિસ્વોરે, દીપે બસ વિવેક,

તાસ ન કહિય પરાભવેરે, અંગ અજ્ઞાન અનેક—

પિતાજી મ કરો જૂઠું ગુમાન, એ ઋધિ અથિર નીધાન,

પિતાજી મ કરો જૂઠું ગુમાન,

જેહવો જલધિ ઉધાન, પિતાજી મ કરો જૂઠું ગુમાન. ૧

મુખ દુઃખ સહુએ અનુભવે રે, કેવલ કર્મ પસાય,

અધિકું ન ઓછું તેહમારે, કીધું કોણે ન બાય.

પિતાજી મ કરો જૂઠું ગુમાન

અર્થ:-ઉપર કહેલા નીતિવાક્યથી અભિમાની પ્રજાપાળતું મયણા-સુદ્ધીની વ્યંગધ્વની વડે ભતિ અપમાન થયું જણાયું એથી, તથા તેણીએ સિંચેલાં એ કહ્યું કે-“જે મનુષ્યના મનરૂપી મદિરની અંદર ઝળહળતા દીવાની પેઠે વિવેક રૂપી સાચો દીવો દીપતો હોય તે મનુષ્યના અંગમાં ભલેજે અનેક અજ્ઞાનો તેને નડવા આવે, તો પણ તે કદી પણ તેને નડી-ખલેલ પહોંચાડી શકતાં નથી.” પિતાજી ! આ બોધવચનમાં કહેલા સાચા દીવાની આપના મનમદિરમાં અછત હોવાથી આવાં અજ્ઞાન નડવા પામે છે. તેથી ‘જેને તેને હું સુખી હું ખી કરી શકું છું,’ એવું અજ્ઞાનચુકત વચન બોલો છો, પણ તે અયોગ્ય છે, માટે આપ બોલું અભિમાન ન કરો, કેમકે આ બધી ઋદ્ધિ ખચિત દરિયામાં થતી ભરતી ઓટના જેવી જ જરા-વારમાં છોળમછોળ અને જરાવારમાં ધૂક ઉડે એવી અસ્થિર છે, ને નથી, તો તેથી અસ્થિર ઋદ્ધિનો ગર્વ કરી જે કંઈ સુખી હું ખી કરવાનો ફાંકો રાખો છો તે મિથ્યા છે. અર્થાત્ એવી ઋદ્ધિ પોતાની પાસે હંમેશ કાયમ રહેશે એજ કયાં નક્કી છે ? અને નક્કી નથી તો સુખી હું ખી કરવાનું પણ કયાં કાયમ રહ્યું ? સુખ અને હું ખ સર્વ પ્રાણી પોતપોતાના કર્મનાજ પ્રતાપથી અનુભવે-લોગવે છે. અને જ્યારે કોઈનું કયું ઓછું વધતું થતું નથી તો આપ શી રીતે વધારે ઓછું કરી શકો તેમ છે ! માટે એ વાતનો ખોટો ગર્વ ન કરો.”

(૧-૨)

રાજા કોપે કળકળ્યો, સાંભળતાં તે વાત.

વહાલી પણ વૈરણ થઈ, કીધો વચનવિધાતરે બેટી !

ભલીરે ભણી તું આજ, તેં લોપી મુજ લાજ રે બેટી !

વિણસાડયું નિજ કાજ રે બેટી ! તું મૂરખ શિરતાજરે

બેટી ! ભલી રે ભણી તું આજ. ૩

પોષીને પોલી કરીરે, ભોજન દૂર કપૂર,

ચણહિંડોળે હિંચતીરે, ભોગ લલા ભરપૂર રે બેટી ! ભલી. ૪

પાટ પાટંબર પહેરણે રે પરિજન સેવે પાય,

જગમાં સહુ જી કરે રે, એ સવિ મુજજ પસાયરે બેટી !

ભલી રે ભણી તું આજ. ૫

૧ આ કથન આપણને એજ બોધ આપે છે કે પોતાના પૂર્વ કર્મ સિવાય બીજું કોઈ સુખી કરવા સમર્થ છેજ નહિ, માટે હું અમુકને સુખી કરીશ એવું બોલવું તે જુદું ગુમાન છે.

અર્થ :—આ પ્રમાણે મયણાસુંદરીની અગ્નિમાં ઘી હોંમાયા સરખી વાત સાંભળતાં જ પ્રજાપાળ રાજને ક્રોધ પેદા થતાં અગ્નિથી જેમ તેલ કળકળે તેમ ક્રોધાગ્નિથી કળકળતો રાતો પીળો થઈ કહેવા લાગ્યો કે—“રે હીકરી ! તું મને ઘણી વહાલી હતી પરંતુ તે મારા વચનનો ભંગ કર્યો એથી વંરિણી જેવી થઈ ગઈ, માટે કહુ છું કે, બેટી ! તું આજે તો લલી ભણી-સારું બોલી ! (૧) મતલબમા એજ કે-હજુ આટલું બધું ભણ્યા છતાં તને સભામાં અને તે વળી પિતાની સન્મુખ કેમ બોલવું, અથવા આવું બોલાય કે નહીં, તેનું પણ તને લાન નથી ! તે મારી મર્યાદા પણ રાખી નહીં, જો કે એમ કયું તેમા મારું તો કંઈ બગડ્યું નથી, પણ તે તારો સ્વાર્થ હાથે કરીને જ બગાડ્યો છે એથી સ્વસ્વાર્થ બગાડનાર હોવાથી ખરેખર તું મૂર્ખશિરતાજ જેવી મહા મૂર્ખ છે. તને જે પાળી પોષીને મોટી કરી છે, ભાતભાતના ચોખા વગેરેના બરાસ મિશ્રિત લોજન જમાડવામા આવ્યા છે, રતનથી જડેલા હિચોળામા હીંચી છે, અને સારા તેમજ પૂરેપૂરી રીતે લોગો અનુભવ્યા છે, તથા જાચી જાતનાં હીરચીર પહેરવા મળ્યા છે, નોકર આકરોએ તારી પગચાંપી આદિ સેવા આકરી કરી છે, અને જગતમા જ્યાં ત્યાં લોકોએ જી જી કહીને અત્યાર લગી બોલાવી છે એ બધું મારા પ્રતાપ અને કૃપાને જ લીધે થયેલ છે એમ સમજ લે ”

તત્ત્વ વિચારે તાતજરે, મત આણો મન રોષ,
'કર્મ' તુમ કુળ અવતરીરે, મેં કિહાં જોયા જોષ.

પિતાજી મ કરો જુઠું ગુમાન. ૬

મલહાવો મોટે મનેરે, નવ નવ કરો નિવેદ,
તે સવિ કર્મ પસાઉલેરે. એ અવધારો ભેદ,

પિતાજી મ કરો જુઠું ગુમાન. ૭

અર્થ —કોપસુક્ત વચન સાંભળી મયણાસુંદરી બોલી કે—“પિતાજી ! જે મેં કહ્યું તેનું તત્ત્વ-સારાંશ વિચારો અને મનમા ગુસ્સો ન લાવો. મેં કંઈ આપના કુળમા પેદા થવાને માટે જોશ જોવડાવ્યા કે જોયા ન હતા ! પરંતુ મારી પૂર્વના કરેલા સારા કર્મોની પ્રકૃતિઓ ઉદય થયાથીજ આપને ત્યાં અવતરી છું. અને જે આપ મને મોટા મનથી મલહાવો-રમાડો, ખેલાડો ને આનંદ કરાવો છો, તથા નવા નવાં જ્ઞાનપાન કરાવો છો, તે

સદ્ગો પણ મારા કર્મનોજ પ્રતાપ છે, એ તત્ત્વને ખાસ ધ્યાનમાં લ્યો.
અને જોટો ગર્વ ન કરો.૧” (૬-૭).

જે હઠવાદ તુઝને ધણેરે, કર્મ ઉપર એકાંત,
તો તુઝને પરણશુરે, કર્મે આપ્યો કંતરે ખેટી ! ભલી. ૩
મન હણ્યું જે એણીયેરે, માહરું સભા સમક્ષ
ફળ દેખાડું એહનેરે, સકળ પ્રજા પ્રત્યક્ષરે ખેટી ! ભલી. ૯

અર્થ:—“ઠીક છે ! જે તને એકાંતપક્ષથી કર્મ ઉપરજ હઠવાદ છે,
તો હવે તને મારી શોધથી મેળવેલા નહી, પણ કર્મના શોધથી મેળવેલા
પતિની સાથે પરણાવીશ.” રાજાની આજ્ઞાનો ભગ થાય એ વગર શસ્ત્રથી
મ્હોંત નિપજ્યા સરખુ હુ ખ થાય છે, એથી પ્રજાપાળને તેણુ હુ ખ થતા
તેણુ મન સાથે નિશ્ચય કર્યો કે—‘એણીએ માફ સભાની રૂબરૂ માનભગ કરેલ
છે, પણ હું એનું ફળ એણીને કુલ આલમની રૂબરૂ પ્રત્યક્ષપણે
દેખાડીશ !’ (૮-૯)

સખિયેં એ શું શીખવ્યુંરે, અધ્યાપક અજ્ઞાન,
સજ્જન લોક લાજે સહુરે, દેખી એ અપમાનરે ખેટી !
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૦

નગરલોક નિંદેસહુરે, ભણ્યું એહનું ધૂળ,
જુઓ વાતની વાતમારે, પિતા કર્યો પ્રતિકૂળરે ખેટી !
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૧

મિથ્યાત્વી કહે જૈનનીરે, વાત સકળ વિપરીત,
જગત નીતિ જાણે નહીરે, અવળાને અવિનીત રે ખેટી !
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૨

અવસર પામી રાયનોરે, રોષ સમાવણ કાજ,
કહે પ્રધાન પધારિયેં, રયવાડી મહારાજ રે ખેટી !
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૩

રાસ ભલો શ્રીપાળનોરે, તેહની ત્રીજી ઢાળ,
વિનય કહે મદ પરિહરેરે, જેહથી ખહુ જંજળ રે ખેટી !
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૪

૧ નિશ્ચયવાદીઓ ગમે તેમ થાય તો પણ પોતાના નિશ્ચયથી તેઓ કદી ડગતા નથી,
તેનો ખ્યાલ આ કથન કરાવી રહેલ છે.

અર્થ:—આ પ્રમાણે રાજતું અપમાન થવાથી રાજનાં સગાં સંબંધી સન્નિવસન વગેરે બધાં શરમાઇને કહેવા લાગ્યાં કે—“અરે ! એણીની સાહેલી સખિયોએ પણ આવું શું શિક્ષણ આપ્યું હશે ? તેમ એણીને લણવાનારો અધ્યાપક પણ જ્ઞાન વગરનોજ જણાય છે, કેમકે એણીએ નીતિ રીતિ સંબંધી કશી કેળવણી આપી નથી. તેમજ શહેરનાં વતનીઓ પણ આ યનાવને જોઈ કહેવા લાગ્યાં કે—૧ “એણીતું લણ્યું બધું ધૂળ છે, કેમકે જેને સમય પ્રમાણે બોલતાં ન શીખવ્યું તેવું બધું શીખેલું લણતર ધૂળમાં મળે છે, કારણ પહેલું બોલતાં સારૂ આવડે તો માન મેળવી શકે છે, અને માન મેળવ્યા પછીજ ગુણની કદર બુઝાય છે, માટેજ કહેલું છે કે “માણસકી બાતમે” એક બાત કરામાત હૈ ?” જુઓ ! એ બહુ લણેલી છે, પણ બોલતાં ન આવડવાથી વાતની વાતમાં પિતાને દુઃસ્મન કર્યો ?” આ પ્રમાણે કહી નિંદવા લાગ્યાં. અને મિથ્યાત્વીઓ તો એમજ કહેવા લાગ્યાં કે—“જેનની વાતોજ વિપરીત-અવળી છે. જેનો લોકની નીતિ કે રીતિ જાણતીજ નથી. એઓ અવળચડા અને અકડાઈ ભર્યાજ હોય છે. જે એમ નિંદા કરે તો આ કુંવરી બધાને ગાંડા ગણી પોતે અછલોને ધડકોતરો થવા ચત્ન કરતજ નહીં.” આ પ્રમાણે જે જેના મનમાં પોત પોતાની અછલ સુજળ આવ્યું તે તેવું બોલવા લાગ્યા, અને મામલો રસાકસીમાં આવતાં ખરાબ થઈ ગયો જણાયો, કે તુરત રાજેન્દ્રનો ગુસ્સો શાંત કરી દેવા સમયના જાણુ પ્રધાને આવી અરજ કરીકે—“ગોપાદાણુ પ્રતિપાળ ! રાજપાટિકા ફરવા-સુદા હવાના સેવનથી મળતા લાલની રહેલગાહ કરવાનો વખત થયો છે. માટે મહારાજ ! પધારવા કૃપા કરો !” આ શ્રીપાળના સુદર રાસની ત્રીજી ઢાળ પૂર્ણ થતાં વિનયવિજયજી કહે કે છે હે શ્રોતાજનો ? આ દર્શનીક દાખલો ધ્યાનમાં લઈ જેનાવડે સંસારમાં બહુ જંજાળ નડે છે તે અહંકારનો તમે ત્યાગ કરો.

(૧૦-૧૪)

(દોહરા-છંદ.)

રાજ રચવાડી ચઢ્યો, સખળ સૈન્ય પરિવાર,
મદમાતા મયગળ ઘણા, સહસ ગમેં અસવાર. ૧

૧ આ કથન એજ બોધ આપે છે કે-જે પ્રધાન સમયને વરતી તે સુજળ કામ લેનારો હોય તેજ ઉત્તમ પ્રતિભા ગણાય છે.

૨ દુનિયાં દોગી ને એટંગી હોય છે; તેમજ એકે વાત તેને અતુટું પડતીજ નથી એમ આ કથન દર્શાવી રહેલ છે.

સુભટ સિપાઈ સામટા, જિસ્યા પંચાયણ સિંહ.
 આયુધ આડંબર સહિત, અટલ અભંગ અખીહ. ૨
 વાઘ, કેસરિયા કિયા. રઢિઆળા રજપૂત,
 મુંછાળા મછરાયલા, ચોધ જિસ્યા જમદૂત. ૩
 પાખરિયા પંખી પરે, ઉડે અંબર જમ;
 પંચવરણ નેજ નવળ, ગયણ ચોક ચિત્રામ ૪
 સરણાઈ વાળે સરસ, ઘૂરે ઘોર નિસાણ;
 પુર બાહિર નૃપ આવિયા. ભાલા જળહળ ભાણ. ૫

અર્થ :—ખળવાળા ઘણા લશ્કર સહિત પ્રભાપાળ રાજેન્દ્ર રાજપા-
 ટિકા ફરવાને માટે ચડયો, તે વખતે મદથી તોફાની બનેલા ઘણા હાથિયોની
 હલગાર, હલરો ઘોડેસ્વારો અને ચોકખંધ લડવૈયા તથા સિપાઈયો સાથે
 હતા, એટલુંજ નહીં. પણ તે હાથીસ્વારો, ઘોડેસ્વારો, સુભટો અને સિપા-
 ઈયો પંચાનન-સિંહના જેવા ગુસ્સા-બુઝસાદાર હતા, તેમજ શાસ્ત્ર-અસ્ત્રોના
 ઠાઠ સહિત, અને પાછી પાની ન કરનારા, કોઈના ભગાવ્યા ન ભાગી
 જનારા, તથા કોઈના ડરાવ્યા ન ડરનારા હતા આ સિવાય હઠીલા રજ-
 પૂતો કે જેઓ મોટી વાંકડી સુછોવાળા, ઈર્ષાવત, અને શુભ લેનારા ચમ-
 દૂત જેવા શુદ્ધ કરી શત્રુપક્ષનો રોળ વાળનારા હતા, તેઓએ કેસરી વાઘા
 અર્થાત રણક્ષેત્ર-લડાઈના મેદાનમાં ઘુમી વિજય મેળવવા કેસરીયાં કથો છે
 એવા વીરરત્નો હતા, તેમજ સરંભમથી સજેલા પાખરેલા ઘોડાઓ કે
 જેઓ છલંગ મારી આકાશમાં જ્યારે પંખીની પેઠે ઉછળતા હતા, ત્યારે
 તેઓ તેના ઉપર પચરગી વાવટાઓ હાથમા લઈ ખેઠેલા સ્વારો, સહિત
 એવા જણાતા હતા, કે બહુ આકાશરૂપી ચોકમા ચિત્રામણ કહાડયાં
 હોયની? તેવો ભાસ થતો. તે લશ્કરને મોખરે સુદર રસ સહિત સુરાવટથી
 શરણાઈઓ વાગી રહી હતી, અને ગંભીર શબ્દ સાથે નગારાં વાગી આકા-
 શને શબ્દમય કરી રહ્યાં હતાં. આવા ઠાઠ સહિત લશ્કર સાથે જ્યારે રાત
 શહેર બહાર ફરવા નીકળી ચૂક્યા, ત્યારે સ્વારોના હાથમાંની ખરછીઓના
 ચળકતા ભાલાઓની ઉપર સૂર્યનાં કિરણો પડવાથી બહુ ખીલ સૂર્યજ ન
 હોય? તેવો જ્યાલ તે ઉત્પન્ન કરાવો લાગ્યા. (૧-૫)

(ઢાળ ચોથી—રામચંદ્રકે બાગમે ચપો મોરી રહ્યો રી—એ દેશી.)

મારગ સનમુખ તામ, ઉડે ખેહ ઘણીરી.

પૂછે ભૂપતિ દષ્ટિ-દેઈ મંત્રી ભણેરી.

- કુણ આવે છે એહ, એવડાં લોક ધણારી,
કહે મત્રી રહો દૂર. દરિસણુ એહ તણારી. ૨
- એ કુષ્ટિ સયસાત, થાઇ એક મણારી.
થાપી રાજ એક, જાએ રાયરાણારી. ૩
- મારગ મૂકી જામ, નરપતિ દૂર ટળેરી,
ગલિતાંગુળી તસ દૂત, આવી તામ મળેરી. ૪
- ઉત્તમ મારગ કાંઈ, જાએ દૂર તજરી ?
ઉજળેણીના રાય, હારે કીર્તિ સજરી. ૫
- નિર્મુખ આશા ભંગ, જાચક જાસ રહ્યારી,
ભારભૂત જગમાંહિ, નિર્ગુણ તેહ કહ્યારી. ૬

અર્થ.—રાજ લક્ષ્મી સહિત જ્યારે અગાડી ચાલી નિકળ્યો ત્યારે સન્મુખ રસ્તામા બહુજ ધૂળ ઉડતી નેજરે પડી, એટલે પ્રધાન તરફ જોઈ પૂછવા લાગ્યો કે—“આટલી બધી ગિરદ કેમ ઉડતી જણાય છે ? અને આટલાં બધાં કોણ લોકો આવે છે ?” પ્રધાને કહ્યું—“જો એ લોકો આવે છે તેઓના દર્શનથી પણ આપ દૂર રહો, કેમકે તે સાતસો કોઠીઓ છે, અને એક સપ કરી એક રાજને સ્થાપન કરી રાજ રાણાઓને જોઈતી ચીજ યાચતા ફેરે છે.” આપુ પ્રધાનનું કહેવું સાંભળી જ્યારે રાજ રસ્તો છોડી ખીજે રસ્તે ચાલ્યો ત્યારે ગળી ગયેલી આંગળીઓવાળો એક કોઠીઓ દૂત આવી પહોંચી રાજને કહેવા લાગ્યો—“હો ઉજળેણીના મહારાજ ! આ ઉત્તમ રસ્તો છોડીને આપ અવડ રસ્તે કેમ પધારો છો ? અને લાખા વખતથી જાળવી રાખેલી કીર્તિને આજે આ માર્ગ આદરી કેમ હારી જાઓ છો ? જેની અગાડી આવી યાચક નિર્મુખ આશાભંગ થઈ રહે છે, તે મનુષ્ય જગતમાં ભારરૂપ સરખા નિર્ગુણીજ જણાય છે, મતલબમા એજ કે અમે યાચના કરવા આવ્યા છીએ, ત્યારે આપ અમારી આશા ભંગ કરવા સરખો માર્ગ આદરી અપયક્ષને વરવા કેમ તૈયાર થાઓ છો ?” (૧-૬)

૧ આ કથન એજ બોધ આપે છે કે, જે કાર્યથી પોતાના અનદાતાનું લાભ થતું હોય કે ખૂટ થતું હોય તે કાર્યની તુરંત સૂચના આપનાર નોકર હોય તેજ નિમજ્જલાલ દિતૈથી કહેવાય.

૨ આ કથન એજ બોધ આપે છે કે—નાજએજ સન્માર્ગ છોડીને ઉન્માર્ગે જવું એ અયોગ્ય છે, તથા જે યાચના કરવા આવે તેમની માગણીનો અનાદર કરવાથી તે આશાભંગ થાય છે, માટે પ્રાપ્તિ આશાભંગ કર્યો નહીં, આશાભંગ કરનારનો જન્મ પુનર્વારે ભારે મારાનના મુખપ દે.

શી જાયો છો વસ્તુ, વિગતે તેહ ભણેરી,
રાય કહે અમ આજ, કીરતિ કાંઈ હણેરી ૭
હત કહે અમ રાય, સઘળી ઋદ્ધિ મળીરી,
રાજવટ્ટ પરગટ્ટ, કીધિ અમે ભળીરી. ૮
પણ સુકુસિણી એક, કન્યા કોઈ દિયેરી,
તો તસ રાણી હોય, અમ એહ હર્ષ દિયેરી. ૯

અર્થ.—એ સાલળી રાજાએ કહ્યું—“પણ તમે શી વસ્તુની ઇચ્છા રાખો છો? તે વિગતવાર કહી બતાવો, અને આજે અમારી કીર્તિનો ભંગ ન કરો. સમય હાથ લાગ્યો નહીં હત બોલ્યો —“અમારા રાજાને, અમે એકઠા મળીને સઘળી રાજ્ય ઋદ્ધિ તથા રાજ્યની કારકીર્દિ વગેરે મેળવી આપવાથી પ્રાપ્ત થઈ છે, પણ એક સારા કુળની કન્યા મળી નથી, ને તે કોઈ આપે—તો તે અમારા રાજાની રાણી થાય બસ એ જ અમારા હૈયામાં હવે હર્ષ મળવાની ખાત્રી છે, તે માટે આપ પાસે આવવું થયું છે.”

મન ચિંતે તવ રાય, મયણાને દેઉં પરીરી,
જગમાં રાખું કીર્તિ, અવિચળ એહ ખરીરી. ૧૦
ફળ પામે પ્રત્યક્ષ, મયણા કર્મ તણારી,
સાલે હિયડામાંહિ, વયણાં તેહ ઘણારી ૧૧
વળે રૂંખ ધન વૂઠ દીધાં રે જેહ દવેરી,
કુવયણુ દીધા જેહ, ન વળે તેહ ભવેરી. ૧૨
રોષતણે વશ રાય. શુદ્ધિબુદ્ધિ સર્વ ગઈરી,
કહે હત તુઝ રાય, અમ ધર આણુ જઈરી. ૧૩
દેઉં રાજકુમારી, રૂપેં રંભ જિસીરી.
હત તણે મન વાત, વિસ્મય એહ વસીરી. ૧૪
કિશ્યું વિમાસે મૂઢ! મેં જે વાત કહીરી.
ન કરે જગતમાં તેહ, અવિચળ સાચી સહીરી. ૧૫
શ્રી શ્રીપાળનો રાસ, ચોથી ઢાળ કહીરી.
વિનય કહે નિરવાણુ. કૌધેં સિદ્ધિ નહીંરી. ૧૬

અર્થ.—હતવચન સાલળીને પ્રભાપાળ મન સાથે વિચાર કરવા

લાગ્યો કે—“એ કોલીઆ વરને મયણાને દઈ દઉં ?” અને એમ કરવાથી જગતમાં ‘હું કઈ તેજ થાય છે’ એ મારી અવિચળ કીર્તિ રાખું, તેનું મયણાને પણ ‘કર્મ’ કરે તેજ થાય છે.’ એ મમતાનું પ્રત્યક્ષ ફળ આપી દઉં. મને મારા માનભગ રૂપ તે મયણાનાં આકરાં વચન બહુજ મારા હૃદયની અંદર ખટકયા કરે છે જે આડ દવ લાગવાથી દાઝી ગયેલ હોય છે, તે વરસાદની વૃષ્ટિ થવાના સળખને લીધે પાછું પાંગરી નવપહ્લવ થાય છે, પણ નહારાં વચનોરૂપિ અગ્નિવડે જે મન દાઝી ગયેલ હોય છે, તે મન તે ભવમાં ફરી નવપહ્લવ-પ્રેમાગ વૃત્તિવંત થતુંજ નથી !” આવા કારણને લીધે રાજને ક્રોધ ચડવાથી તેની શુદ્ધિ બુદ્ધિ-એ બધું જતું રહેતાં આવું ગેરવાજબી કામ કરવા તેને સૂઝયું, જેથી તે દૂતને કહેવા લાગ્યો—“હે દૂત ! તું જઇને તારા રાજને મારે ત્યાં તેડી લાવ, હું તેને રૂપમાં રભા જેવી રાજકન્યા વરાવી દઉં.” આ અસંભવ વાત સાંભળી દૂતને વિસ્મય-મૌશ્વે સાથ સંદેહ પેદા થયો કે—“શુ આ સાચું કહે છે ? ૨. કિંવા મંદકરી કરે છે ! પોતાની અંબા જેવી કન્યા બાણી બોલી કોલીયાને કોણ આપે ?” વગેરે વગેરે વિચારમાં ગઈ થયો. એ ભેદ રાજ બોલ્યો—“રે મૂખ ! શુ વિચારના પડ્યો છે ! જે મેં વાત કહી છે તે જગતમાં કદિ ફરનાર નથી, માટે પૂરેપૂરી સાચી માની તારા રાજને તેડી લાવ કે મનો-રથ પૂર્ણ કરી દઉં !” શ્રીપાળના રાસની અંદર આ ચોથી ઢાળ કહી વિનયવિજયજી કહે છે કે હે શ્રાતાગણ ! જરૂર ક્રોધ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતીજ નથી

(૧૦-૧૬)

(દોહરો-છઠ)

કોપ કઠિન ભૂપતિ હવે, આપ્યો નિજ આવાસ,
સિંહાસણે બેઠો અધિક, મન અભિમાન વિલાસ. ૧
મયણાને તેડી કહે, કર્મતણો પખ છોડ,
મુજ પસાય મન આણુ જિમ, પૂરું વાંછિત કોડ ૨
મયણા કહે દૂરે તને, એ સવિ મિથ્યાવાદ,
સુખ દુઃખ જે જગ પામિયે, તે સવિ કર્મ પ્રસાદ. ૩

૧ આ કથન એજ બોધ આપે છે કે-કુષ્ટજનો પોતાની ધારણાં પાર પાડવા સ્વામાનું અકલ્યાણ કરવા માટે પણ જરા પાછા પડના નથી.

૨ જે વાત માનવામાં ન આવે તેવી હોય તે વાત સાંભળી જરા વિચાર કરવાની જરૂર છે નહીં કે એકદમ તેવી વાતને માની લઈ કુલાઈ બોલી ઉઠવું-એવો આ કથન બોધ આપે છે

ખાળકને વતળાવતાં, હઠે ચઢાવે રાય.
વાદ કરતાં ખાળશું, લઘુતા પામે ન્યાય. ૪
કોઈ કહે એ ખાળિકા, જુઓ હઠીલી થાય,
અવસર ઉચિત ન ઓળખે, રીષ ચઢાવે રાય. ૫

અર્થ:-આ પ્રમાણે રાજાનું બોલવું થતાં દૂત પોતાના રાજાને લઈ આવવા સામે ગયો, અને કોપથી કંઈ થયેલા હૃદયવાળો રાજા રાજ-પાટિકા ફરવાનું માંડી વાળી તરત પોતાના મહેલ ભણી પાછો વળ્યો, તથા મનમાં બહુજ અભિમાનના તોર સહિત સિંહાસન ઉપર બેસી તરત મયણાસુંદરીને બોલાવી કહેવા લાગ્યો-“હજી પણ તું ‘કર્મ’ કરે તેજ થાય છે’ એ પક્ષ છોડી દે અને ‘મારી કૃપા વડે જે કરું તેજ થાય છે’ એ વાતને કબૂલ કર, તો તારા મનવાંછિત લાડકોડ પૂર્ણ કરું, નહીં તો હાલ બેહાલ થઈ જશે !” એ સાંભળી અચળ સિદ્ધાંતવાળી મયણાસુંદરી બોલી કે-૧ “પિતાશ્રી ! એ બધો જૂઠો-નકામો વાદ ખાલુ પર ફેંકી દો. જગતમાં જે સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ તે બધો કર્મનો જ પ્રતાપ છે !” આવો મામલો મચેલો જોઈ સલાજન પૈકી કેટલાએક કહેવા લાગ્યા કે-“ખાળકને વારે વારે છેડવાથી હઠે ચડે છે. તેમજ ખાળકની સાથે તકરાર કરવાથી ન્યાય પણ હલકાઈ પામે છે, કિંવા ખાળકની સાથે આળ-છેડ વા તકરાર કરવાથી મોટા માણસની પણ હલકાઈ ગણાય છે, એમ નીતિ-ન્યાય શાસ્ત્રના જાણકારે કહેલું છે, માટે રાજાની પણ ગાંડાઈ છે.” અને કોઈ કહેવો લાગ્યો કે-“બિચારો રાજા પણ શું કરે ? જેમ જેમ એણીને સમજાવે છે, તેમ તેમ જુઓ તો ખરા ! એ હઠીલી ખાળા રાજાને વધારે રીસ ચડે તેવું અવસર ઓળખ્યા વગર ગેરવાજબી બોલે છે !!” (૧-૫)

(ઢાળ પાંચમી-છંદર આંખા આંખલીરે-એ દેશી.)

રાણા ઉંખર તિણે સમેરે, આબ્યો નયરી માંહિ,
સટિત કરણ સૂપડ જિશ્યોરે. છત્ર કરે શિર છાંહિ.

ચતુરનર, કર્મતણી ગતિ જોય.

કર્મે સુખ દુઃખ હોય, ચતુરનર કર્મે ન છૂટે કોય.

ચતુરનર. કર્મતણી ગતિ જોય.

૧

૧ જય અને કષ્ટનાં નગારાં વાગતાં સંભળાય તો પણ તેથી કરીને જે મનુષ્યો ટેક મૂકતા નથી, તેજ ધૈર્યવંત ગણાય છે. એવું આ કથન બતાવી રહેલ છે.

શ્વેતાંગુળી આમર ધરે રે, અવિગત નાસ અવાસઃ

ધોરખાઈ ધોધર સ્વરે રે, અરેજાં કરે અરદાસઃ ચ. ક. ૨

વેસર અસવારી કરીરે, રાગી સવિ પરિવારઃ

અળે આવલ્લીયે પરિવેરે, બિશ્વે દગ્ધ સહેકારઃ ચ. ક. ૩

કેઈ દેઈ કેઈ પામળોરે, કેઈ ખોડા કેઈ ખીણ,

કેઈ ખસિયાં કેઈ ખાસિયારે, કેઈ દુરુર કેઈ દીણ. ચ. ક. ૪

એક મુખે માંખી બાણબણે રે, એક મુખ પકડી લાણ,

એક તણે ત્યાંદાં ચગેરે, એક શિર નાડા વાણ. ચ. ક. ૫

અર્થ - તેકમાં ગણેલો દૂત પોતાના ઉપર રાણાને તેડી લાગ્યો અને ઉભીની અંદર છુલ મુકતે પોતાના રાજાને સૈન્ય-ચરિવાર સહિત પ્રવેશ કરીને આનંદ પામ્યો. એ સહેરમાં દાખલ થયેલી સ્વારીના દેખાવ પૈકી રાજાનું શરીર ઉપરના સ્થાન ઉપરનાં ચીરાયલાં છોડિયાં જેવાં ફાટી ગયેલાં હાંતું, લેથાં એવાં ઉપર છત્ર ધરનાર સંડીને સૂપડા સરખા થઈ ગયેલાં કાન-વાળો હતો, તેમજ તેના ઉપર ચામર વીંઝનાર ધોળા કોઢથી ધોળી થયેલી આંકળીઓનાં હાંતું, અને અવાઈ ગયેલા નાકને લીધે ખીડામણાં સમઢવાળા ધોધર સ્વરનો છંડીદાર તેની નેકી પોકારી રહ્યો હતો. એવાં ઠાઠ સહિત ઉપર રાણો હતો તથા તે ખચ્ચર ઉપર સ્વારી કરેલા સતસો કોઈયાઓના પરિવાર સહિત, જેમ-મૂળે તો કાળાં અને વળી દાઝી ગયેલા હોંચ એવાં ખાવળિયાઓનાં ઝુડમા દાઝી ગયેલો આઘો જણાયું, તેમ-તે દેગ્રસ્ત ક્ષત્રીમા રાગી ઉપર રાણો બંધુતો હતો. તેમજ તે રાજાના પરિવાર પૈકી, કેટલાક રૂઢાં, કુંડાં ખોડા, ક્ષીણ, ખાસિયલ, ખાંસીનાળાં દાદરવાળા અને અંગ ઉપાગ હીન થવાથી કંગાલ જેવા બનેલા હતા. એકના મુખ ઉપર માખીઓ બાણબણી રહેલી છે, તો એકના મુખમાથી લાણ જ ટપકી રહેલી છે, તો એકના શરીર ઉપર ત્યાંદાં ચગચગી રહેલાં છે, તો એકના માથા ઉપરથી વાળે જ નહીં રહેલા છે, આવો પરિવાર હતો. (૧-૫)

ચહુટાં ખાંહિ ચાલતારે, સોર કૈરે સિય સાત,

લોક લાખે જોવા મળ્યાંરે, એહ કિશ્વે ઉતપાત. ચ. ક. ૬

ઢોર ખસે કુતરે ભસે રે, ચિક્કિચિક્ક હે મુખ વાસ,

જન પૂર્ણ તમે કોણ છો રે ભૂતકે પ્રેત પિશાચ ? ચ. ક. ૭

કહે રાગી, તુમ રાયની રે, પુત્રી રૂપનિધાન,

તે અમ રાગો પરણી રે, એહ જાયે તારાં બન. ચ. ક. ૮

નગર લોક સાથે થયાં રે. કૌતુક બેઠાં ડાઙ

ઉંઘર રાણા આવિયો રે, જહાં બેઠા મહારાજ

અર્થ :—જ્યાં છતાં પોતાનાં રાજાને ચાલકાનાં મળવાની ઉમંગમાં મલકાયેલાં તે સાતમે જણ ચાચીમાં ચાલતાં કોરકોરે દેરી વેઠ્યા હતાં. એ ચાલકી લાખે દોઢ આં નવાં તમાચાને લેવી એકાં થઈ ગયાં અને વિરમયે થઈ વિચારવા લાગ્યા કે—“કરે! આ તે શો ઉત્પાતો!” એકેને એકે દોરો લડકેને લાગે છે. અને કૌતુક લડકે છે, અને એનાં દોડો-ધિકાર ઉપર ધિકાર હઈ તેઓને પછે છે કે—“કરે! તમે કોણ છો? કૂત છો? પ્રેત છો? પિથાચે છે?” આનાં ઉત્તરમાં રાણીએ જવાબ આપ્યો કે—“અમે કૂત, પ્રેત કે પિથાચે નથી; પરંતુ તમારા રાજાની જે રૂપના ખબરના સરખી કુંવરી છે, તેઓને અમારો રાણો પરણવાનો છે, મોટે આ તેની બન લાગે છે.” તેઓને અહીં જોડવું થતાં દોડકેને જહુજ અચ્છાં લાગ્યો, એવી એ કૌતક બેઠાને માઝે શહેરના દોડો પણ તેઓની સાથે આડ્યાં અને આવી રીતે ચાલતાં તે ઉંઘર રાણા આં પ્રજાપાળ મહારાજ રાજસભા ભરી બેઠે છે. ને આં પિતા-પુત્રી વચ્ચે આપકર્મ તથા આપકર્મને કુસ્ત્રાવધ વિવાદ ચાલી રહ્યો છે ત્યાં તે અવસર પ્રાપ્ત થતાં આવી પહોંચ્યા. (૬-૮)

મયણાને ભૂપતિ કહેરે, એ આચ્યો તુમનાહ

મુખ સંપૂર્ણ અનુભવોરે, કર્મે કયો વિવાહ

મયાણા મુખ નહિ પાલટેરે, અશ ન આણે બેઠા

જ્ઞાનીનું દીકું હુવેરે, તિહાં નહીં કિચો વિબેદ

જેહ પિતાએ પાંચનીરે, સાખે દીધો કર્તે

દેવપરે આરાધવોરે, ઉત્તમ મન એ અંત

કરી પ્રણામ નિજ તોતનું રે, વયેણ વિમળ મુખે

આવીને ઊભી રહરે, ઉંઘરને તામાંગ

અર્થ :—અચારે ઉંઘર રાણા આવી પહોંચ્યા ત્યારે પ્રજાપાળ મહારાજ મયણામુંકરીને કહેવા લાગ્યો કે—“આ તમારો નાચ આચ્યો! હવે એની સાથે સંપૂર્ણ સુખનો સંતુલન લ્યો. કેમકે તમારા કર્મે જ આ વિવાહ કર્યો છે—મતલબ એજ કે—મેં તમારો વિવાહ કર્યો હોત તો, આણે વર ન હોત. પણ કામદેવ સરખો હોત; પરંતુ તમારે તો કર્મના પ્રતાપથી સુખ હાથ મળે તેમ છે માટે કર્મના પ્રતાપ વડે થયેલા સંબંધનું સુખ મળે. (૧) ”

તે કે આ પ્રમાણે કાલ વિધવાનાં મર્મવચન અંગમાં કહી સંલગ્નયાં

અને રોગમય શરીરવાળો વર બદ્યો, છતાં પણ મયણાસુંદરીના મ્હોં ઉપરનો રંગ જરા સરખો પણ બદલાયો નહીં. તેમ મનમાં જરા પણ ખેદ આવવા પામ્યો નહિ, કેમકે એ નિશ્ચયથી જાણતીજ હતી કે—“જે રાની મહારાજનું દીઠેલું હશે તેજ થવાનું છે, તેમાં મીન મેખ ફેર થનાર જ નથી.” તેમજ મિશ્રય હતો કે—“પિતાએ પંચની ૧સાક્ષીએ જે પતિનો હાથ સોંપ્યો તે ચાહે તેવી સ્થિતિવાળો હોય, તોપણ તે પતિનીજ દેવની પેઠે આરાધના કરવી એજ ઉત્તમ કુળની સ્ત્રીઓનો સાચો ટેક છે.” એમ વિચારી પોતાના પિતાનું વચન કબૂલ—માન્ય કરી, તરત પૂર્ણચંદ્ર સરખા નિર્મળ અખચુકત ઇષ્ટદેવ સ્મરણ રૂપ મંગળ લગ્નને સાધી ઉંખર રાણાની ડાબી-બાજુએ-આવી બિલી રહી અને પોતાની મેળેજ તે રાણાની સાથે પાણીગ્રહણ કર્યું. ધન્ય છે એવી સતી સુદરીઓને !

તવ ઉંખર એણિપરે બણેરે, અનુચિત એ ભૂપાળ;
ન ઘટે કંઠે કાગને રે, મુકતાફળની માળ. ચ. ક. ૧૪
રાય કહે કન્યાતણે રે, કર્મે એ બળ કીધ,
ધણું કહ્યું મેં એહને રે, દોષ ન કા મેં લીધ. ચ. ક. ૧૫
રોગી રળીઆયત થયારે, દેખી કન્યા પાસ,
પરમેસરેં પ્રરણ કરી રે, આજ અમારી આશ. ચ. ક. ૧૬
સુગુણ રાસ શ્રીપાળનોરે, તેહની પાંચમી ઢાળ,
વિનય કહે શ્રીતા ઘરે રે, હોજે મંગળમાલ. ચ. ક. ૧૭

અર્થ:—જ્યારે મયણાસુંદરીએ ઉપર પ્રમાણે કર્યું ત્યારે ઉંખર રાણાએ રાજને કહ્યું કે—“હો રાજન્ ! આ પ્રમાણે સંખંધ જોડવો એ જોરવાળથી છે. આથી તમામ સગાં સંખંધીઓનાં દિલ કચવાય છે—એટલુંજ નહીં, પણ ખુદ મારું દિલ ૨ પણ કચવાય છે, કેમકે કાગડાને કંઠે મોતીમાળા ધારણ કરવા સરખું આ અચુકત કામ થાય છે. પોતાની કન્યાનો આ પ્રમાણે મનખો ન બગારો.” રાજએ કહ્યું, : “તમો કહો છો તે હું સમજું છું, પણ આ કન્યાના કર્મેજ આ બળ કર્યું છે. મેં તો એણીને મારા ઉંખર અપવાદ આવે એ માટે ધણુંજે કહ્યું, પણ એણીએ એક કથન પણ ન માનતાં હક

૧ આ કથન એજ બોધ આપે છે કે પોતાના પિતાએ સતી સ્ત્રીઓને જે પતિને અર્પણ કરી દોષ તેનેજ દેવ સમાન ગણવો,

૨ ઉત્તમ પુરુષોને પોતાનો મ્વાર્થ સિદ્ધ થતો હોય, તથાપિ અચુકત બનાવ જણાય તો પોતાના મ્વાર્થની દરકાર ન રાખતાં સામાના લગ્ના માટે વિચાર જાહેર કરે છે, એમ આ કથન બતાવે છે.

લીધી, તેથી આમ થયું. હવે એમાં હું શું કરું, કેમકે એણીએ સર્વ સુખ દુઃખનો આધાર કર્મ-રાજનાજ હાથમાં સોંપેલો છે, એથી એ જે કરે તે ખરું” આ પ્રમાણે વાત બનતાં જો કે પરણનારને રાજી થવું જોઈએ, તેને બદલે તે ઉદાસ થયો, પરંતુ તેના પરિવાર રૂપ સાતસો રોગી તો કન્યાને પોતાના રાણા પાસે ઉભેલી જોઈ અનહદ ખુશી થઈ ગયા અને બોલ્યા કે— ‘આજે અમારી આશા પરમેશ્વરે સર્વ રીતે પૂર્ણ કરી ?’ આ શ્રીપાળના સદ્ગુણવંત રાસની પાંચમી ઢાળ પૂરી થઈ. વિનયવિજય કહે છે કે—આ રાસ સાલળનારાઓને ઘેર મંગળમાળા થજો. (૧૪-૧૭)

(દોહરા-છંદ)

- કોઈ કહે ધિક રાયનો, એવડો રોષ અગાધ,
કોઈ કહે કન્યાતણો, એ સઘળો અપરાધ. ૧
- ઊતારે આવ્યા સહુ, સુણતાં ધમ જન વાત,
અનુચિત દેખી આથમ્યો-રવિ પ્રગટિ તવ રાત. ૨
- યથા શક્તિ ઊત્સવ કરી, પરણાવી તે નાર,
મયણાને ઉંબર મળી, બેઠા ભુવન મઝાર. ૩

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે ગેરવાજબી બનાવ બનેલો જોઈ જોનારાઓમાંથી કેટલાંએક કહેતાં હતાં કે—“રાજને ધિક્કાર છે કે જે પોતાના બાળક ઉપર આટલો બધો હદપાર ગુસ્સો અજમાવે છે !!” અને કેટલાંએક કહેતા હતાં કે—“આ બધો વાંક-ગુન્ડો એ કન્યાનોજ છે. બાપનો નથી.” આ પ્રમાણે લોકોના મ્હોંની વાત સાંભળતાં એ દંપતી પોતાને જે ઊતારો આપ્યો તે ઊતારાની અંદર જઈ પહોંચી, ત્યાં પરિવાર સહિત નિવાસ કર્યો. આ ગેર-વાજબી બનાવ થયેલો જોઈ (કવિ કહે છે કે) સૂર્ય પણ અસ્ત થઈ ગયો અને રાત પડી. એટલે પોતાની શુંજાશ પ્રમાણે સામગ્રી મેળવી ઉત્સવ કરી કોઢિયાઓએ તે વરકન્યાનું વિધિ સહ લગ્ન-હસ્ત મેલાપ વગેરે કરાવ્યું. તે પછી મયણા અને ઉંબરરાણો એ બન્ને જણ તે મકાનની અંદર એકાત નિવાસમાં બેસી નીચે પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યાં—

(ઢાળ છઠ્ઠી-કોચલો પર્વત ઘુઘેલોને લો-એ દેશી)

ઉંબર મનમાં ચિંતવે રે લો, ધિક ધિક મુજ અવતારે,
છખીલી ?

મુજ સંગતથી વિણસશે રે લો, એહવી અદ્ભુત નાર રે,
રંગીલી? ૧

સુંદરી હજિય વિમાસને રે લો, ઊંડો કરી આલોચ રે,
છળીલી?

કાજ વિચારી કીજિયે રે લો, જિમ ન પડે ફરી શોચર.

રંગીલી? સુંદરી હજિય વિમાસને રે લો.

મુજ સંગે તુજ વિણસશે રે લો, સોવન સરખી દેહ રે. ૨

તું રૂપે રંભા જિસી રે લો, કાઠીશું રથો નેહ રે રં. સું, ૩

લાજ ધિંકાં મન નાણિયે રે લો, લાજે વિણસે કાજ રે. ૪

નિજ માતા ચરણે જઈ રે લો, સુંદર વર કર રાજ રે રં. સું. ૪

અર્થ.—પ્રથમ તો ઉંઘરાણો મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—

“મારા આવતારને પણ ધિક્કાર છે! હા, આ છળીલી સુંદરી, અદ્ભુત રૂપવંત છે. તેણીનું રૂપ મારી સંગતથી બગડી જશે, માટે એણીને બે બાધવચન કહું તો ખરો.” એમ વિચારી સુંદરી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—
“હે સુંદર સ્ત્રી! હજી કંઈ બગડી ગયું નથી, માટે જોડો વિચાર કરીને મુખનો રસ્તો તપાસી જો. કામ વિચારીને કરવામાં આવે તો તેમાં ફરી પસ્તાવો કરવાનો વખત આવતો નથી. માટે વિચાર કરવાની જરૂર છે. જો, મારી સોબતથી તારી કંચન જેવી કાયા પણ બગડી જશે. માટે તું રૂપમા અપસરા સરખી છે, તેણીને આ કાઠીઆથી સ્નેહ કરવો એ વાજબી નથી, એ વાસ્તે હું ખુદ તારા હિતની ખાતર કહું છું કે, તું તારી માની પાસે જા, અને સુંદર વરની માગણી કરી પરણીને સુખે શબ્દલક્ષ્મીનો અનુભવ લે. આવી વખતે લાજ રાખવાથી કામ બગડી જાય છે માટે મનમાં લાજ ન લાવતા મેં કહ્યું તેમ કર.”

(૧-૪)

મયણા તસ વયણાં સુણી રે લો. હિયડે દુઃખ ન માયરે
વાલેસર.

ઢળક ઢળક આંસુ ઢળે રે લો, વિનવે પ્રણમી પાય રે
વાલેસર.

વચન વિચારી ઉચ્ચરે રે લો, તુમે છો ચતુર મુજણ રે.
વાલેસર, વ, ૫

... એહ વચન કેમ બોલિયેરે લો, એણે વચને જીવ જાય રે.
વાલેસર.

... જીવજીવન તુમે વાલહારે લો, અવર ન નામ ખમાયરે
વાલેસર. વ. ૬.

... પશ્ચિમ રવિ નવિ ઉગમેરે લો, જલધિ ન લોપે સીમરે,
વાલેસર,

... સતી અવર ધ્રુવે નહીરે લો, જાં જીવે તાં સીમરે,
વાલેસર. વ. ૭

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે ઉગર રાણાનાં વચન સાંભળતાંજ મયણામુંદરીના હૃદયમાં હુંખ ન સમાયું, એથી હૃદય પીગળી ઉભરાઈ આંસુરૂપે ટપક ટપક વહેવા લાગ્યું, અને તેણીએ વિનય સહિત પોતાના પતિના ચરણમાં પગે લાગી વિનવ્યું કે—“હો વહાલેશ્વર! હવે ધણી ધણીઆણીનો સંબંધ છે, માટે આપ વચન વિચારીને બોલો. આવાં વચનોથી તો કુલીન કાંતાઓનો જીવ નિકળી જાય છે. આપ તો ચતુર-સુજાણ છો એટલે વધારે શું કહું; પણ ફરીથી આવાં જીવ લેનારાં વચનો ન બોલશો. હવે તો આપ મારા જીવનાં પણ જીવન છો—એટલે કે હવે જો આપનો વિયોગ થાય તો હું જીવીજ શકું નહીં. તો પછી હવે બીજો વર વરવાતું કહો છો; તે વાત શી રીતે સહન કરી શકું? હો વહાલેશ્વર! જરા ખ્યાલ કરો કે—કોઈ વખતે પણ સૂર્ય પૂર્વ દિશાને છોડી પાશ્વિમમા ઊગનારજ નથી! કેમકે જે અસ્ત થવાની દિશા છે તેને ઉદયરૂપ કેમ માની લે! તેમ સંસાર પોતાની આઝા-મર્યાદા કોઈ વખતે પણ મૂકતો નથી અને મૂકનાર પણ નથી, કેમકે એ ગભીર થઈને જો પોતાની મર્યાદા છોડી દે તો પછી અર્ચળ મર્યાદાની ઉપેક્ષા તેને કોણ આપે! અને સતી સ્ત્રી તે પણ પંચની સાક્ષીએ હોઈ આવેલા પતિના શિવાય બીજો અતિસુદર નર હોય. તો પણ જીવે જતા લગ્ન મનમાં તેવાની કદિ પણ ઈર્ષ્યા ન કરે; કેમકે જો સતી સ્ત્રી બીજાને ઈર્ષ્યે તો પછી સતીની મહાન્ પદવીનું માન મેળવવા લાગ્ય-શાળી કેમ થઈ શકે?” (વાહ, ધન્ય છે! શાબાસ છે! મારી વહાલી આર્ય ભૂમિની આર્યમહિલા! તને શતકોટી ધન્યવાદ છે!!! તારા સરખી પરમપાવની દેવીઓએજ આ આર્યભૂમિ-માતૃભૂમિનું નૂર જાળવી રાખ્યું છે. પરમાત્મા! આ આર્ય ભૂમિ ઉપર આવીજ સતી સુદરીઓનાં દર્શન કરાવ કે જેથી માતૃભૂમિ સહિત અમો ભૂરી લાગ્યભાજન થઇએ!) (૪-૭)

૧ સતીઓનો શું ધર્મ કે તે આ કથન સ્પષ્ટ બતાવી ગયેલ છે.

ઉદ્યાચળ ઉપર ચઢ્યો રે લો, માનુ રવિ પરભાત રે, વા.
મયણા મુખ જોવા ભણીરે લો, શીળ અચળ અવદાતરે
વાલેસર, વ. ૮

અકવાક દુઃખ ચૂરતોરે લો, કરતો કમળ વિકાસરે, વા.
જગલોચન જગ ઊગિયોરે લો, પસર્યો પુહવી પ્રકાશરે
વાલેસર, વ. ૯

અર્થ:—કવિ કહે છે કે—આવી અચળ અને ઉલ્લસવળ શીળવાળી મય-
ણામુંદરી છે એવી સૂર્યને પ્રતીતિ મળતાં તે જાણે તેણીતુ મ્હોં જોવા માટે
જ ઉદ્યાચળ (પર્વત) ઉપર પ્રભાત વખતે ચડ્યો ન હોય એવું મને
તો લાગે છે, કેમકે એવી સતીઓને સૂર્ય તો શું, પણ તમાત દેવેન્દ્રો જોવા
ચાહે છે. એટલુંજ નહીં, પણ તેણીની સેવામાં હાજર રહેવા આતુર રહે
છે.” પ્રભાત થયું, અકવા અકવીનાં વિયોગ દુઃખ દૂર કરતો અને સૂર્ય—
વિકાસી કમળ વનને વિકસવર કરતો જગતજીવોની આંખો સરખો સૂર્ય
ઊગ્યો એથી પૃથ્વિ ઉપર અજવાળું ફેલાયું. (૮-૯)

આવો દેવ જીહારીએ રે લો, ઋષભદેવ પ્રાસાદરે, વા.
આદીશ્વર મુખ દેખતાંરે લો, નાસે દુઃખ વિષવાદરે
વાલેસર, વ. ૧૦

મયણા વયણે આવિયોરે લો, ઉંખર જિનપ્રસાદરે,
જિનેસર,
તિહઅણનાયક તું વડોરે લો, તુમ સમ અવર ન કોંયરે
જિનેસર, તિ. ૧૧

મયણાએ જિન પૂજિયારે લો, કેસર ચંદન કપૂરરે, જિ.
લાખીણો કંઠે ઠંગો રે લો, ટાડર પરિમળ પૂરરે. જિ, તિ ૧૨
ચૈત્યવંદન કરી ભાવનારે લો, ભાવેં કરી કાઉસ્સગરે, જિ.
જયજય જગચિંતામણિ રે લો, દાયક શિવપુર મગ્ગ રે,
જિનેસર. તિ. ૧૩

ધહભવ પરભવ તુજ વિનારે લો, અવર ન કો આધારરે, જિ
દુઃખ દોહગ દૂરેં કરો રે લો, અમ સેવક સાધારરે.
જિનેસર, તિ ૧૪

શ્રીયાળરાજનો રાસ.

રાત પ્રભાત તથા રાણી રૂપચુદરી પોતાની રાજસભામાં પોતાની પુત્રીઓ મથણાચુદરી તથા સુરચુદરીની અંધ્યાપદની હાજરીમાં પરીક્ષા કરે છે

[૫૦ ૧૦]

કુસુમભાલ નિજ કંઠથી રે લો, હાથ તણું કળ દીધ રે; જિ,
પ્રભુપસાય સહુ દેખતારે લો, ઉંખરે એ ખેઉ લીધરે.
જિનેસર તિ, ૧૫

મયણા કઉસ્સગા પારિયો રે લો, હિયડે હર્ષ ન માય રે; જિ,
એ સહી શાસન દેવતા રે લો, કીધો અમ્હ સુપસાયરે.
જિનેસર, તિ-૧૬

સુગુણ રાસ શ્રીપાળનો રે લો, તિહાં એ છઠી ઢાળ રે, જિ,
વિનય કહે શ્રીતા ધરે રે લો, હોજો મંગળ માળ રે.
જિનેસર, તિ, ૧૭

અર્થ:—સૂર્ય ઉદય થયા પછી મયણાકુંદરીએ પતિ ઉંખર રાણાને
કહ્યું:— “નાથ! આલો, શ્રી ઋષભદેવજીના મંદિરમાં જઈ દેવાધિદેવનાં
દર્શન કરી આવીએ. આદીશ્વર પ્રભુનું સુખ ભોતાં જ રહે અને કંકાશ
નાશ પામે છે.” આ પ્રમાણે વિવાહિતા સ્ત્રીનું કથન સાંભળી “સારા
કામ માટે લીલ ન કરવી” એ વચનને માન આપી સ્ત્રીના કથનથી
ઉભરરાણા તેણીની સાથે સાથે ધુળેવપતિ આદીશ્વર પ્રભુના મંદિરે ગયો,
અને શ્રી આદીશ્વરનું સુખ ભોતાં જ મનમાં હર્ષ પેદા થયો. મયણાએ
મંદિરમાં વિધિ સંહિત પ્રવેશ કરી હર્ષવચન ઉચ્ચાર્યા કે—“હે ત્રણે ભુવનના
ધણી! આ જગતની અંદર તુંજ મોટો દેવ છે: કેમકે તારા રૂપ, ગુણ,
અતિથય આદિ દેવને છાજતી યોજામાં તારી બરાબરી કરી શકે એવો
બીજો કોઈ છેજ નહીં.” ઈલાદિ કહી પછી નહાઈ, પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી, કેસર,
સુખડ ને બરાસ વગેરે ઉત્તમ સુગંધી પદાર્થો વડે આદિ પ્રભુનું બન્ને જણે
પૂજન કર્યું. (જે કે ઉભરરાણાને વંદન પૂજન વિધિ આવડતી ન હતી;
તો પણ તે મયણાકુંદરી જેમ કરતી હતી તેમ બધી વિધિ કર્યા કરતો
હતો.) પૂજન કર્યા પછી લાખીણા સુગંધી દૂલોનો હાર પ્રભુના ગળામાં
પહેરાવ્યો, અને તે પછી ચૈત્યવંદન કરી ભાવના ભાવી ભાવ સંહિત કઉ-
સ્સગા કરી એવું ચિંતવ્યું કે—“જય યાચો! જય યાચો! હે જગતજી-
વોનાં મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં ચિંતામહિરત્ન સમાન અને મોક્ષ નગરનો
માર્ગ દેવાવાળા પ્રભુ! આ ભવ અને પરભવની અંદર તારા વગર આશરો—

૧ આ કથન એજ મુદ્દે છે કે કેમપણે કામે ભતાં શબ્દ મંગળમય નીકળે કે અને
પડે તો અવશ્ય તે કામ ફલેકે યજ્ઞની આગલીજ મુદ્દે રે.

આધાર દેનાર બીજે કોઈ નથી; માટે અમ સેવકનાં હુઃખ અને હૃલોચ્ય દૂર કરો.” આવું ચિંતવી કાયોત્સર્ગ કર્યો. એટલામાં તો અચિંત્ય મહી-માવતે આદીશ્વર પ્રભુના સેવકોની યોગ્ય અરજને ધ્યાનમાં લઈ તરત પ્રભુશ્રીનાં કંઠમાંનો પુષ્પહાર અને હાથમાંનું બીજેડું એ બે વસ્તુ પરમેશ્વરના પ્રતાપથી બીજાં બધાં ભાવિક લોકોનાં દેખતાંજ ઉંઘરાણાના હાથ આગળ આવી પડી, એટલે તરત તેણે તે બન્ને ચીજોને વધાવી હાથમાં લઈ લીધી. (કાઉત્સર્ગ પાચો વગર એ કાર્ય ન થાય—ચીજો ન લેવાય એમ ઉંઘરાણાના જાણવામાં ન હોવાથી, તેમજ દેવે તુષ્ટમાન થઈ આ ચીજો આપી છે; માટે તરત વધાવી લેવી એમ જાણવામાં હોવાથી તે ચીજો લઈ લીધી. એ ચીજો વડે શાસનદેવે એવું સૂચ્યું કે—“હે ઉંઘર રાણા ! આ સુગંધી સુંદર પુષ્પહાર કે જે જગત પૂજ્યોના કંઠમાં રહેનારો છે તેવો જ તું શ્રેષ્ઠ પુરુષોના ગળાના હાર સરખો વહાલો અને દશે દિશાએ સારી વાસના-કીર્તિના ફેલાવાવાળો થઈશ, અને આ મંગળ દેનારા બીજોરાના કૃપા સરખો મંગળકારી નિવડીશ”) આ પ્રમાણે આનંદ મગળ સૂચક બનાવ બન્યા પછી મયણાસુદરીએ કાઉત્સર્ગ પાચો. પણ તેણીના હૈયામાં હર્ષ સમાતો ન હતો—હર્ષ ઉભારાઈ જતો હતો. તે મનમાં નિશ્ચય પૂર્વક ચિંતવવા લાગી કે—“જરૂર શાસનદેવેજ અમને આ કૃપારૂપ નિવાસજ બક્ષી છે.” આ પ્રમાણે આ સારા ગુણો ભરેલા શ્રીપાળના રાસમાં આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ રાસ સાંભળનારાઓને ઘેર મંગળિકમાળા થશે. (૧૧-૧૭)

(દોહરા છંદ)

પાસે પોષહશાળામાં, બેઠા ગુરુ ગુણવંત;
કહે મયણા દિયે દેશના, આવો સુણિયે કંત. ૧

નરનારી બેઠિ જણાં, આવ્યા ગુરૂને પાય;
વિધિપૂર્વક વંદન કરી, બેઠાં બેસણ હાય. ૨

ધર્મલાભ દેઇ ધુરે, આણી ધર્મસનેહ;
યોગ્યજીવ જાણી હવે, ધર્મ કહે ગુરૂ તેહ. ૩

૧ સાચી ભક્તિવડે શાસનદેવ સંતુષ્ટમાન થાય છે, નહીં કે લોકરંજન માટે કરેલી ભક્તિથી દેવો પ્રમદ થાય છે; એ વાતની પ્રતીતિ આ સંબંધ આપી રહેલ છે.

અર્થ:—તે પછી મયણાસુદરીએ સ્વામીનાથને કહ્યું કે—“હે સ્વામી! અહીં પાકેશમાજ પૌષધશાળા છે તેમાં ગુણવંત ગુરૂ બેઠેલા છે, તે ધર્મ દેશના દે છે; માટે ચાલો ત્યા જઈ દેશના સાંભળીએ.” આ પ્રમાણે કહેવાથી સ્ત્રીના કથનમાં કંઈક ચમત્કાર જણાયાને દીધે તરત તેણીના કથનને માન આપ્યું અને તે બંને જણ ઉપાશ્રયની અંદર ગયા, તથા ગુરૂના ચરણોમાં વિધિ સહિત વંદના કરી બેસવા લાયક જગાએ બેઠાં. વંદન કરતાંજ ગુરૂએ ધર્મસ્નેહ લાવી ધર્મલાલરૂપ આશિર્વાદ દીધો અને તે પછી તે જીવોને ધર્મોપદેશને લાયક જણી આ પ્રમાણે તે ધર્મોપદેશ કરવા લાગ્યા:—

(૧-૩)

ભમતાં એહ સંસારમાં, દુલહો નરભવ લાધેરે,
છાંડી નિંદ પ્રમાદની, આપ સવારથ સાધો રે,
ચેતન ચેતો રે ચેતના, આણી ચિત્ત મઝાર રે; ચેતન. ૧
સામગ્રી સવિ ધર્મની, આળે જે નર ખોઈરે,
માખીની પરે હાથ તે, ધસતાં આપ વિગોધરે. ચે. ૨
જન લઈ બહુ જુગતિ શું, જેમ કોઈ પરણવા જાયરે,
લગનવેળા ગઈ ઉંઘમાં, પછી ધણું પ્રસ્તાયરે. ચે. ૩

અર્થ:—“હે ભાવિક જનો! આ ચોરાશી લાખ જીવાયોનીવાળા માયામય પારાવાર સંસારમા ભટકતાં ભટકતાં મુશ્કેલીથી આ મનુષ્ય જન્મ હાથ લાગેલો છે, તેમા પ્રમાદની જનેતા-ઉઘને દૂર કરી ધર્મ આરાધી પોતાનો અર્થ સાધો; કેમકે માનવભવ વગર-તિર્યચ વગેરે બીજા ભવોની અંદર ધર્મસાધનની સામગ્રી મળવી તમોને બહુજ મુશ્કેલ પડશે; માટે ઉત્તમ પ્રારબ્ધ યોગે હાથ લાગેલા મનુષ્યજન્મને ન ખોઈ નાખો. અને આ જે કહું છું એ વાત ચિત્તની અંદર લાવી, હે ચેતન! ચેતનાને જાગૃત કરી ચેતો. મતલબ એજ કે આ અમૂલ્ય માનવભવમાં આઠ મદ, ચાર કષાય,

૧ સ્ત્રી એ પુરૂષનું અર્ધું અંગ છે, તેમજ ગૃહગત્યની કાર્યલાગણી ‘જે માટે પુરૂષે તેના હિતકારી કથનને જરૂર માન આપવું જરૂર છે—એમ આ કથન પ્રતીતિ દે છે.

૨ જે સાંભળનાર, ધર્મદેશના સાંભળવામા સારી રૂચિ ધરાવતો હોય, તથા પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ હોય તેવા આઠક ગ્રાહકને લાયક ખરીદનાર તથા ધર્મદૂકાન ખોલી તેના લાભને માત્ર આપવો એ ધર્મોપદેશકની મુખ્ય ફરજ છે—એ આ કથન બતાવી રહેલ છે.

વિષય વિકાર તથા દ્વેષ, વિષ અને દુર્ગતિ રૂપ પ્રમાદને અને અનર્થનું મૂળ, કલ્યાણનાશક તેમજ સંસારને વધારનારી નિદ્રા; તે બધાને છાંડી દઈ ધર્મ કરણી કરો કે જેથી મળેલો જન્મ સફળ થાય. મનુષ્યને જોઈતી ધર્મ સામગ્રી મળી છે, છતાં જે આળસુ બની નકામી ખોઈ દે છે, તે મનુષ્ય જેમ મધમાખને મળેલું મધ હાથથી જતું રહેતાં હાથ ધસતીજ રહે છે, તેમ તેને પસ્તાવો કરવો પડે છે. એટલે કે હાથ લાગેલી વસ્તુ ગયા પછી હાથ ધસવા એ પોતાના મનની નગળાઈ અથવા બેવકૂફાઈ જાહેરમાં લાપવા માટેનું વગોવણું છે. જેમ કોઈ માણસ ભારે ઠાઠમાઠને દમામ સાથે જાન અડાવીને પરણવાને માટે જાય; પણ લગ્ન-પરણવાની વેળા-મુહૂર્ત તો ઈશ્વરમાં જતું રહે, અને જાગ્યા પછી મુહૂર્ત જતું રહ્યા બદલનો પસ્તાવો કરે તે શું કામ આવે ? તેમ જે મનુષ્યલવ પામીને મળેલી ધર્મસાધનની સામગ્રી આળસમાં ખોઈ દે છે, તે પછી મરવાની વખતે જાનમાં આવતાં પસ્તાય છે, પણ વખત હાથથી ગયા પછીનો પસ્તાવો બિલકુલ નકામો જ ગણાય છે.”

(૧-૩)

એણે પરે દેધ દેશના, કરે ભવિક ઉપકાર રે.

ગુરૂ મયણાને ઓળખી, બોલાવે તેણે વાર રે. ચે. ૪

રે કુંવરી ! તું રાયની, સાથે સખળ પરિવાર રે.

અમ ઉપાસરે આવતી, પૂછણ અર્થ વિચાર રે. ચે. ૫

આજ કિશ્યું ઇમ એકલી, એ કુણ પુરૂષ રતન રે !

ધુરથી વાત સવિ કહિ, મયણા સ્થિર કરી મન રે ચે. ૬

મનમાહેં નથી આવતું, અવરકિશું દુઃખ પૂજ્ય રે,

પણ જિનશાસન હેલના, સાલે લોક અણુઝરે. ચે. ૭

ગુરૂ કહે દુઃખ ન આણુજે, ઓછું અંશ ન ભાવેરે,

ચિંતામણિ તુજ કર ચડયો, ધર્મ તણે પરભાવેરે. ચે. ૮

વડવખતી વર એહ છે, હોશે રાયાં રાયરે,

શાસન સોહ વધારશે, જગ નમશે જસ પાયરે. ચે. ૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે ગુરૂએ દેશના દધ ભવિકજનોનો ઉપકાર કર્યો. તે પછી ગુરૂએ મયણામુંદરી તરફ ધ્યાન દઈને જોતાં તેણીને ઓળખી એટલે તરત બોલાવી કે—“હે રાજકુમારી ! તું ઘણા પરિવાર ને ઠાઠસહિત અર્થ સંગ્રહી વિચાર પૂછવાને માટે ઉપાશ્રયમા આવતી હતી; છતાં આને આમ એકલી

કેમ છો ! અને આ સાથે નવરત્ન કોણ છે !” (જે કે ઉબર રાણાનું શરીર રોગથી જકડાયેલું હતું, પણ તેનું ભાગ્ય અને સામુદ્રિક લક્ષણો કંઈ રોગથી જકડાઈ ગયાં ન હતાં ! એથી તે ચિન્હોને જોઈ ગુરૂએ, નરરત્નનું વિશેષણ બ્રહ્મચર્ય, એ તેનું ભવિષ્ય ભાખ્યું છે.) ગુરૂ આ પ્રમાણે બોલવું થતાં મયણાસુંદરીએ મનને કાળૂમાં રાખી અથથી તે ઈતિ સુધીની વાત કહી ખતાવી. તથા વિશેષમા તેણીએ કહ્યું કે “હૈ પૂજ્યજી ! આ બધું થયું તે સંબંધી તો મને મારા મનમાં કશું ઓછું આવતું નથી, પરંતુ એ ઓછું આવે છે કે -અબૂઝ લોકો જૈનશાસનની નિંદા-મરફરી કરે છે, તે મને હૃદયમાં બહુજ ખટકે છે.” ગુરૂએ કહ્યું-“હાલ થોડો વખત એવા લોકો ભલેને નિંદા કરે, તો પણ લગારે મનમાં દુઃખ કે ઓછું લાવીશ નહીં; કેમકે ધર્મના પ્રભાવથી તારા હાથમાં આ ખાસ નરરત્ન ચિંતામણિ આવેલ છે એમજ માની લે ! આ નરરત્ન ઘણાજ ભાગ્યવત છે-એટલુંજ નહીં પણ રાજાઓનો પણ રાજા થશે, તથા જૈનશાસનની શોભા વધારશે, અને આખું નગર એના પગે પડશે, માટે જરાએ દુઃખ તથા ઓછું લાવીશ નહીં.” (૫-૬)

મયણા ગુરૂને વિનવે, દેઈ આગમ ઉપયોગરે,
કરી ઉપાય નિવારિયે, તુમ શ્રાવક તનુરોગરે. ચે. ૧૦
સૂરિ કહે એ સાધુનો, ઉત્તમ નહિ આચારરે,
યંત્ર જડી મણિ મંત્ર જે, ઔષધ ને ઉપચારરે ચે. ૧૧
પણ એ સુપુરૂષ એહથી, થાશે ધર્મ ઉઘોતરે,
તેણે એક યંત્ર પ્રકાશશું, જસ જગ જગતી જ્યોતરે. ચે. ૧૨
શ્રીમુનિચંદ્ર ગુરૂ તિહાં, આગમગ્રંથ વિલોઠરે,
માખણની પરેં ઉદ્ધર્યા. સિદ્ધચક્રયંત્ર જોઈરે. ચે. ૧૩
અરિહંતાદિક નવ પદે. ઝૂંપદ સંયુત્તરે,
અવર મંત્રાક્ષર અભિનવા, લહિયેં ગુરૂગમ તત્તરે. ચે. ૧૪

૧ તકને આગળ વાળ છે, પણ પાછળ ટાલ છે, જેથી જો સામે આવેલી તકને હાથ કરી લઈએ તો હાથમા રહે છે, પણ જો જતી રહેવા દઈ પાછળથી પકડવા જઈએ તો પાછળ ટાલને લીધે હાથથી જતી રહે છે. માટે આવેલી તકને “હમણાં કરીશું”, હજી ઘણાએ વખત છે’ એમ કરી ગુમાવી દે છે તે ખચીત ખસ્તાય છે ‘આજ તારે સ્વાધીન છે; પણ કાલ તારે સ્વાધીન નથી’ એ વાતની આ સંબંધ ખાસ ચાનકદાગ ચેતવણી આપી રહેલ છે

૨ મનુષ્યની આકૃતિ તથા લક્ષણ જોઈ સામુદ્રિકના જાણનાર પુરૂષો ગુરૂને નેના ભાગ્ય સંબંધી ભવિષ્ય ભાખી શકે છે, એમ ઉપરની ગીતા અખીતી આપે છે

સિદ્ધાદિક પદ ચિહ્ન દિશે, મધ્યે અરિહંત દેવરે,
 દરિસણુ નાણુ ચરિત્ત તે, તપ ચિહ્ન વિદિશે સેવરે. ચે. ૧૫
 અષ્ટકમળદળ ઇણિ પરે, યંત્ર સકળ શિરતાજરે,
 નિર્મળ તન મન સેવતા, સારે વાંછિત કાજરે. ચે. ૧૬
 આશો શુદ્ધિમાંહે માંડિયે, સાતથી તપ એહરે,
 નવ આંખિલ કરી નિર્મળાં, આરાધો ગુણુગેહરે. ચે. ૧૭
 વિધિપૂર્વક કરિ ઘોતિયાં, જિન પૂજે ત્રણ કાલરે,
 પૂજ અષ્ટ પ્રકારની, કીજે થઈ ઉજમાજરે. ચે. ૧૮
 નિર્મળ ભૂમિ-સંથારિયે, ધરિયે શીલ જગીશરે,
 જપિયે પદ એકેકની, નોકારવાળી વીશરે. ચે. ૧૯
 આઠે થોઈયે વાંદિયેરે, દેવ સદા ત્રણ વારરે,
 પડિકકમણાં દોય કીજિયે, ગુરૂ વૈયાવચ્ચ સારરે. ચે. ૨૦
 કાયા વશ કરી રાખીયે, વચન વિચારી ખોલરે.
 ધ્યાન ધર્મનું ધારિયે, મનસા કીજે અડોલરે. ચે. ૨૧
 પંચામૃત કરી એકઠાં, પરિગળ કીજે પખાજરે,
 નવમે દિન સિદ્ધચક્રની, કીજે ભક્ત વિશાજરે. ચે. ૨૨
 શુદ્ધિ સાતમથી ઇણિ પરે, ચૈત્રી પૂનમ સીમરે,
 ઓળી એહ આરાધિયે, નવ આંખિલની નીમરે. ચે. ૨૩
 એમ એકાદશી આંખિલે, ઓળી નવ નિરમાયરે,
 સાઢચાર સંવત્સરે, એ તપ પુરણ થાયરે. ચે. ૨૪
 ઉજમણુ પણ કીજિયે, શક્તિતણે અનુસારરે,
 ઠહિ ભવ પરભવ મુખ ઘણાં, પામીજે ભવપારરે. ચે. ૨૫
 આરાધના ફળ એહનાં, ઇહ ભવે આણુ અખંડરે,
 રોગદોહગ દુખ ઉપશમે, જિમ ધન પવન પ્રચંડરે. ચે. ૨૬
 નમણે જળે સિદ્ધચક્રને, કુષ્ઠ અઢારે જાયરે,
 વાય ચોરાશી ઉપશમે, રૂઝે ગુંબડ ધાયરે. ચે. ૨૭
 ભીમ ભગંદર ભય ટળે, જાય જળોદર દરરે.
 વ્યાધિ વિવિધ વિષવેદના, જવર થાયે ચક્રચુરરે. ચે. ૨૮

ખાસ ખયન ખસ ચક્ષુના, રોગ મિટે સન્નિપાતરે,
 ચોર ચરડ ડર ડાકિણી, કોઈ ન કરે ઉપધાતરે ચે. ૨૯
 હીક હરસ ને હેડકી, નારાં ને નાસૂરરે,
 પાઠાં પીડા પેટની ટળે, દુખ દંતના સૂલરે, ચે. ૩૦
 નિર્ધનિયાં ધન સંપળે, અપુત્ર પુત્રિયા હોયરે,
 વિણકેવળી સિદ્ધયંત્રના, ગુણ ન શકે કહિ કોયરે. ચે. ૩૧
 રાસ રચ્યો શ્રીપાળનો, તિહાંએ સાતમી ઢાળરે,
 વિનય કહે શ્રોતા ધરે, હોળે મંગળ માળરે. ચે. ૩૨

અર્થ:—એ સાંભળી મયણામુંદરીએ ગુરૂને વિનંતુ કે—“ગુરૂરાજ ! આગમ વિષે ઉપયોગ દઈ કોઈ સિદ્ધ ઉપાય કરી આપ કૃપા સહિત આ આપના શ્રાવકના શરીરનો રોગ દૂર કરો.” મુનિ અંદ્રસૂરિએ કહ્યું કે—“બાઈ ! એમ યંત્ર, મંત્ર, મણિ, જડખૂટિ ઔષધ કે બીજા ઉપાય કરવા એ ઉત્તમ જૈનસાધુનો વખાણુવા લાયક આચાર ન કહેવાય; તોપણ આ પુરૂષને સુખ થવાથી જૈનધર્મનો ઘણો ઉદ્યોત થશે, એ મહા લાભ જાણીને એક યંત્ર જેનો જગતમાં જગતી જ્યોતિલયો યશ છે, તે યંત્ર દેખાડીશ.” એણે કહી તે પછી જૈનસિદ્ધાંતરૂપ દહીંને મથી-વલોવી માખણની પેઠે તારવી લીધેલ સિદ્ધચક્રનો યંત્ર જોઈ કહાડ્યો અને તે યંત્રની અંદર અરિહંત વગેરે જે હોઈ એ બીજાક્ષરોથી સહિત નવે પદ હતાં, તથા બીજાં પણ બીજાં મંત્રો એની અંદર ગુપ્તપણે છે કે જેનો તત્ત્વ ૧ ગુરૂગમથી જાણવામાં આવે છે. અહીં તો ફક્ત જરૂર જેટલું જ કહીએ છીએ. આ આઠ પાંખડીઓવાળા કમળરૂપ યંત્રમાં પૂર્વ દિશાથી માંડી ચાર દિશામાં સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ચાર પદો છે. તથા વચમાં અરિહંત

૧ જેવી રીતે મારગીમા ઉપરના તાર અન્નવતાં તેની નીચેના તારો તે તે સુરોના અવાજ આપે છે—એટલે કે તેઓમા ધ્રુજરી પેદા થાય છે, તેવીજ રીતે મન્નાક્ષરોના બીજમંત્રો જે જે સિદ્ધિઓ સાથે સબધ ધરાવતા હોય તે તેના ઉચ્ચારથી તે તે સિદ્ધિઓને ધ્રુજરી મારફત જાગ્રતી મળે છે અને તેથી તે મનકામનાને સિદ્ધ કરવા સાનુકૂળ બને છે. મતલબ કે દરેક મન્નાક્ષરો પૂર્વાચાર્યોએ તેવી સિદ્ધિઓની સાથે ધ્રુજરીથી જાગ્રતી પેદા કરવાની ગોઠવણનાજ ગોઠવેલ છે કે જેનો અર્થ સમજામા ન આવે એવો હોય; તો પણ મુદ્દો કાર્યસિદ્ધિ સાથેજ બધાયેલ છે, પણ એ વાત બિલકુલ લાલમાં જાણુતા ન હોવાથી તેઓમાં રહેલી સિદ્ધિથી સાધકે એનમોગ ગ્રહે છે, માટે ગુરૂગમની શિક્ષા મેળવવાની ખાસ જરૂર છે.

અને અગ્નિકૌણથી માંડી ચાર વિદિશિઓમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ને તપ એ પદો છે. આવી રીતિના આ તમામ યંત્રોના સુકુટ સરખા સિદ્ધચક્ર યંત્રનું જે નિર્મળ શરીર ને નિર્મળ મનથી સેવન કરે તેનાં તમામ ધારેલાં કામ ક્રતેહ કરે છે. આ યંત્ર આરાધવા માટેનો વિધિ આ પ્રમાણે છે કે— ‘આસો’ સુદિ સાતમથી આ નવપદની ઓળીનો તપ આરંભી પૂનમ સુધી નવ દિવસ સુધી નિર્મળ નવ આચળિલ કરી ગુણના ધરૂપ નવપદનું આરાધન કરવું. શાસ્ત્રમાં જેમ કહેલ છે તેમ પવિત્ર ધોતિયાં વગેરે ધારણ કરી સવાર, બપોર અને સાંજ એમ ત્રણે કાળ વખતે જિનેશ્વરનું વિધિ સહિત કાર્યનો મર્મ સમજી પૂજન કરવું, વિધિ સહિત દીવો, ધૂપ, પાણી, ચંદન, ફૂલ, ફળ, અક્ષત-ચોખા, નૈવેદ્ય એ આઠ જાતની ચીજોથી ઉત્સાહ સહિત પૂજ કરવી. એ નવ દિવસલગી જીવડાંઓની વધારા વગરની જમીન ઉપર (નિર્જીવ જમીનપર) પથારી કરીને સુવું તથા પવિત્રતા સહિત યશસ્વંત પ્રદક્ષિણ પાળવું, એક એક પદની વીશ નોકારવાળીઓ ફેરવવી. દરેક કાળે આઠે શુદ્ધથી દેવવંદન કરવું; બન્ને ટકના પ્રતિક્રમણ કરવાં, ઉત્તમ પ્રકારે ગુરૂનો વૈયાવચ્ચ સાચવવો. કાયાને વશ-કબજે કરીને રાખવી, વિચારીને વચન બોલવું, ડામાડોળ રહિત મન રાખવું, આર્ત, રૌદ્રધ્યાન છોડી ફક્ત ધર્મધ્યાન જ ધરવું, દહીં, દૂધ, ઘી, સાકર અને પાણી એ પાંચે અમૃત એકઠાં કરી તે પંચામૃતવડે બહુ ઉત્તમ વિધિથી પ્રભુજીની પ્રતિમાનો અથવા સિદ્ધચક્રજીના પંચધાતુના યંત્રપટનો પગાળ કરવો, અને નવમે દિવસે સિદ્ધચક્રની મોટી ભક્તિ કરવી. એ રીતે જ ચૈત્ર સુદિ સાતમથી ચૈત્રી પૂનમ સુધી પણ વિધિ કરવો. આ ઓળીના તપનું નવ આંખિલ સહિત આરાધન કરવું. એમ નવે નવે એકાશી આંખિલનો કપટ રહિત તપ કરવો. એટલે સાડાચાર વર્ષે નવ ઓળીઓ પૂર્ણ થતાં, આ તપ પૂર્ણ થાય છે. પૂર્ણ થયા પ્રછી પોતાના ગળ પ્રમાણે જિજ્ઞાસું પણ કરવું. (તપ ઉપર ઉદ્યાપન એવશ્ય જોઈએ.) એથી આ ભવ અને પરભવ યુક્તિ સુખ, અનુભવી અંતે મોક્ષસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ તપારાધાનવડે આ ભવની અંદર કોઈ ખંડન ન કરી શકે એવી અખંડ આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ રોગ; દુર્ભોગ્ય દુઃખ એઓનો, જેમ જળરા પવનની ઝપટથી વર્ષોદની ઘટા વિખરાઈ જાય છે; તેમ નાશ થાય છે, આ સિદ્ધચક્રજીના ન્હવણ જળનો શરીરે સ્પર્શ કરવાથી અઢારે જાતના કોહ, ચોરાશી વાત ગડ, ગુમડાં તથા ઘા એ બધાં મટી જાય છે. બિહામણા ભગંદર, જળોદર, તરેહ તરેહના ઝેરના વ્યોધિઓની વેદના અને

૧ મંત્ર શું કરવાથી મિદ્ધ થાય છે તે વાતની ખૂબ ખાખતો આ અધ્યયન બહાર કરી રહેલું છે.

તાવની પીડા એ અંધાં દૂર થાય છે. તેમ જ ઉધરસ, ક્ષય, ખસ, આંખોનું રોગ, સન્નિપાત, હીક, ગુદામાંના મસા, હેકકી, નારાં, નાસૂર, પીઠાં, પેટ-પીડા અને દાંતના દર્દ, એ બધા રોગો નાશ થઈ જાય છે, અને ચોર, ભૂત, ડાકિણીનો ભય પણ કશું નુકશાન કરી શકે નહીં તથા નિર્ધનીઆઓને ધન અને વાંઝિયાંઓને પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. આ સિવાય ગુણ ઘણા છે, પણ તે અપાર હોવાથી ફક્ત કેવળજ્ઞાની વિના આ સિદ્ધચક્રચંત્રના ગુણ ખીલે કોઈ કહી શકે તેમ જ નથી એટલામાં બધું સમજી લેયો. આ શ્રીપાળના રાસની રચનામાં સાતમી ઢાળ પૂરી થઈ. વિનયવિજયજી દર ઢાળે ઇચ્છે છે કે-આ રાસ સાંભળનારાઓને ત્યાં મંગળામાળા થલે(૧૦-૩૨)

(દોહરા-છંદ)

- શ્રીમુનિચંદ્ર મુનીશ્વરેં સિદ્ધચંત્ર કરી દીધ,
ઇહ ભવ પરભવ એહથી, ફળશે વાંછિત સિદ્ધ. ૧
- શ્રીગુરુ શ્રાવકને કહે, એ બેઉ મુગુણનિધાનઃ
કોઈક અવસર પામિયે, સેવા થઈ સાવધાન. ૨
- સાહમ્મીના સગપણ સમું, અંબર ને સર્ગપણ કાચ.
ભક્તિ કરે સાહમ્મી તણી, સમકિત નિર્મળ હોય. ૩
- પધરાવે આદર કરી, સાહમી નિજ આવાસ,
ભક્તિ કરે નવ નવ પરે, આણી મન ઉદ્ધાસ. ૪
- તિહાં સઘળો વિધિ સાંચવે, પામી ગુરુઉપદેશ,
સિદ્ધચક્ર પૂજ કરે, આંખિલ તપ સુવિશેષ. ૫

અર્થઃ—આ પ્રમાણે ચંત્રરાજનો વિધિ અને મહાત્મ્ય કહી સિદ્ધચક્ર-જીનો ચંત્ર તૈયાર કરી મયણામુંદરીના પતિ ઉબરરાણાના હાથમાં આપી મુનિચંદ્રસૂરીએ આશિર્વાચનમાં કહ્યું કે “તમે બન્નેની આ ચંત્રરાજના આરાધનથી આ ભવમાં અને પરભવમાં ચિતવેલી તમામ કાર્યસિદ્ધિ સફળ થશે!” પછી તે ગુરુએ એક ધનાઢય અને ગુરુભક્ત ધર્મજ્ઞ શ્રાવકને કહ્યું કે—“આ સ્ત્રી પુરુષ બન્ને સારા ગુણોના ભંડાર સરખાં છે, એમ એઓનાં ઉત્તમ લક્ષણોથી જાણું છું, જેથી એઓ થોડા જ વખતમાં જિનશાસનમાં પ્રભાવિક થશે, માટે આવાં મનુષ્યો પુણ્ય યોગે જ કોઈક અવસરે હાથ

લાગે છે, એમ જાણી એઓની સાવધાનપણે સેવા કરો; કેમકે ૧ સાધર્મીના સગપણ કરતાં ખીલું એકે સગપણ વધારે વખાણવા લાયક નથી, અને સાધર્મિકની ભક્તિ કરવાથી પોતાનું સમકિત નિર્મળ થાય છે.” આ પ્રમાણે ગુરુનું કહેવું થતાં ગુરુવચનવિશ્વાસી શ્રાવક તેઓ બન્નેને આદર સહિત પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને મનમાં હુદ્દાસ લાવી તમામ રીતની ભક્તિ કરવા લાગ્યો. તેઓ ધણીધણીઆણી શ્રી સિદ્ધચક્રનું પૂજન તથા સારી રીતે આંખિલને તપ કરતા હતાં, અને તે સંબંધીના તમામ વિધિ ગુરુના હુકમને અનુસરી પુણ્યવંત શ્રાવક સાચવતો હતો. (૧-૫)

(ઢાળ આઠમી-દેથી ચોપાઈ છંદની.)

આશો શુદ્ધિ સાતમ સુવિચાર,

ઓળી માંડી સ્ત્રી ભરતાર.

અષ્ટ પ્રકારી પૂજ કરી.

આંખિલ કીધાં મન સંવરી. ૧

પહેલે આંખિલ મન અનુકૂળ,

રોગતણું તિહાં દાધું ચૂળ,

અંતરદાહ સયળ ઉપશમ્યો,

યંત્રનમણ મહિમા મન રમ્યો. ૨

ખીજે આંખિલ બહિર ત્વચા,

નિર્મળ થઈ જપતાં જિન રૂચા,

એમ દિન દિન પ્રતિ વાધ્યો વાન,

દેહ થયો સોવન્ન સમાન. ૩

નવમે આંખિલ થયો નિરોગ,

પામી યંત્રનમણ સંયોગ,

સિદ્ધચક્રનો મહિમા જુઓ,

સકળ લોક મન અચરિજ હુઓ, ૪

૧ એક ધર્મ પાળનારાઓ-આમીલામના જેવું એક પણ સાચું અને વિશેષ સગપણ નથી, માટે તેની સત્ય મનથી ભક્તિ કરતા સમકિત નિર્મળ થાય છે એમજ ધર્મ ઉદ્યોત થવા માટે ગુરુએ શ્રાવકને ભક્તિમણ વચન કહેવાં, અને શ્રાવકે ગુરુવચનને અવશ્ય વધાવી લેવાં એ ત્રણે જાગતો આ સગપણ જતાવી રહેલ છે.

મયણા કહે અવધારે રાય,
એ સવિ સહ ગુરૂ તણો પસાય,
માત પિતા બંધવ સુત હોય,
પણ ગુરૂસંમ હિતુઓ નહિ કોય ?

૫

કષ્ટ નિવારે ગુરૂ ધહ લોક,
દુર્ગતિથી વારે પરલોક,
સુમતિ હોય સદગુરૂ સેવતાં,
ગુરૂ હીવો ને ગુરૂ દેવતા.

૬

ધન ગુરૂ જ્ઞાની ધન એ ધર્મ,
પ્રત્યક્ષ દીઠો જેહનો મર્મ,
જૈનધર્મ પરશંસે સહૂ,
બોધબીજ પામ્યા તિહાં બહુ,

૭

સાતસેં રોગિના રોગ,
નાહાં યંત્ર નમણુ-સંયોગ.
તેઓ સાતસેં સુખિયા થયા,
હૃષ્યા નિજ નિજ થાનેક ગયા.

૮

અર્થ:—આ પ્રમાણે કરતા જ્યારે આસો સુદિ સાતમ આવી પહોંચી ત્યારે સારા વિચાર સહિત તે સ્ત્રીભરતારે આગિલની ઓળી આઢરી, અને અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી, મનને સવરલાવમા કાયમ કરી આગિલ કરવાં શરૂ કર્યાં. પહેલે આગિલે મનની અનુકૂળતા સુજબ ઉભરરાણાના કોઠ રોગનું મૂળ બળી લસમ થઇ ગયું. એથી શરીર અંદરની બળતરા મટી ગઇ આમ થવાથી શ્રીસિદ્ધચક્રના યંત્રન્દવણુનો મહીમા મનમાં રમવા લાગ્યો; કેમકે પ્રતીતિ થઇ આવી, બીજે આગિલે રૂચિ સહિત વધતા લાવ વડે શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનનો ભપ જપતા ૧ ઉપરની ચામડી પણ સુદર થઇ આવી, અને એક પછી એક દિવસ જતાં ન્દવણુ પ્રતાપથી શરીર સોના-સરખું નિર્મળ વણુંવાળું તેજસ્વી બન્યું. અને નવમે દિવસે તો યંત્રન્દ-

૧ શરીરમાં ચામડીઓ સાત છે એટલે કે અવલાસિની ૧, લોહિતા ૨, ગ્વેના ૩, તામ્રા ૪, વેદિની ૫, રોહિણી ૬, અને સ્થૂળા, ૭ એ સાત છે. તે પૈકી પહેલીમાં સિંધુ, ત્રીજીમાં ચર્મદળ, ચોથીમાં કિલાસ અને શિત્ર, પાંચમીમાં અટાટે જાતના કાટ પેદા થવાની જગા છે, માટે અંદરની ચામડીઓ સાદે યતાં યતા બહાગની ચામડી પાનું નિર્મળ થઇ, માટે એમ કહેવામાં આવ્યું છે

વણના સંયોગથી રૂંવાડામાં પણ રોગનો અંશ રહ્યો નહીં, એથી નિરોગી થયો. એ જોઈને તમામ જોનારા લોકોને બહુ જ આશ્ચર્ય લાગ્યું અને કહેવા લાગ્યાં કે “વાહ ! શ્રીસિદ્ધચક્રનો મહિમા તો જુઓ ! ફક્ત નવ દિવસમાં જ લયંકર રોગ નાશ થઈ ગયો ? !” પતિને સુંદરતા પ્રાપ્ત થઈ જોઈ પતિભક્તિપરાયણા મયણાસુદરી બોલી કે—“હે રાજાજી ! આ બધો સદ-ગુરૂનો જ પ્રતાપ છે. જગતની અંદર મા, બાપ, ભાઈ, બેટા વગેરે હિતના કરનારા છે, પણ રગુરૂના સરખાં વગર સ્વાર્થે હિતના કરનારા કોઈ પણ છે જ નહીં. ગુરૂ આ જન્મમાં કષ્ટ, અને પર જન્મમાં દુર્ગતિમાં પડવું એને બંધ પાડી દે છે. ભલી બુદ્ધિ વડે ગુરૂની સેવા કરવાથી ઉત્તમ, પ્રકારની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, ગુરૂ દરેક ચીજની બધુ પાડવામાં હીવા સરખા અને ઈષ્ટસિદ્ધિ સફળ કરવામાં દેવ સરખા છે. એવા જ્ઞાનીગુરૂને અને તારક ધર્મને ધન્ય છે કે જેતું પ્રત્યક્ષપણે રહસ્ય જોવામાં આવ્યું, તે તપાસો.” ઈત્યાદિક પરસ્પર વાતો થઈ. આ પ્રમાણે બતાવ બનેલો જોઈ મિથ્યાદષ્ટિ-ધ્વાળા લોકો પણ જૈનધર્મની ઘણી જ પ્રશંસા કરવા લાગ્યાં. અને બહુએ જણાં સમકિત પામ્યાં. તેમ જ સાતસો કોઠિયાઓનો કોઠ પ્રભુ નહવણ જળના સ્પર્શથી જતો રહ્યો અને તેઓ સુખિયા થતાં સર્વે ઉંબરરાણાની રજ માગી હર્ષ સહિત પોતપોતાને ઠંકાણે ગયા. (૧-૮)

એક દિન જિનવરપ્રણમી પાપ,

પાછા વળતા હીઠી માય;

હર્ષ ધરીને ચરણે નમે,

મયણા પણ આવી તિણ સમે.

સાસુ બણી પાએ પડે.

વિનય કરતાં ગિર્યાઈ ચહે;

સાસુ વહૂને દે આશીષ.

અચરિજ દેખી ધૂણે શીષ.

કહે કુંવર માતાજી સુણો.

એ પસાય સહુ તુમ વહુ નણો,

ગયો રોગ ને વાઘ્યો રંગ,

૧૦

૨. ગુરૂ વિના કોઈ પણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી, તેમ જ ગુરૂ એ જ વિના કાગળે ઉપકાર ક્રમ્ભાગ છે. માટે જેમ બને તેમ સાચા મનથી ગુરૂપદની જ સેવના કરો કે જેથી સમસ્ત કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય, એવા આ સબધ બોધ દષ્ટ રહેલ છે.

- વળી લલ્લો જિનધર્મ પ્રસંગ. ૧૧
- સુગુણ વહૂ નિર્મળ નિજ નંદ,
દેખી માય અધિક આણુંદ,
પૂનમ પરે વહૂ તે જશ લીધ,
સકળ કળા પૂરણ પિઉ કીધ. ૧૨
- સુણો પુત્ર કેશંબી સુણ્યો,
વૈદ્ય એક વૈદ્યક બહુ ભણ્યો,
તેહ ભણી તિહાં જાણિં જામ,
જ્ઞાની ગુરૂ મુજ મળિયા તામ, ૧૩
- મેં પૂછ્યું ગુરૂચરણે નમી,
કર્મ કદર્થન મેં બહુ ખમી,
પુત્ર એક છે મુજ વાહલો,
તે પણ કર્મે રોગે ગલ્લો. ૧૪
- તેહ તણો કિમ જશે રોગ,
કે નહિ જાએ પાપ સંયોગ ?
દયા કરી મુજ દાખો તેહ,
હું છું તુમ ચરણોની ખેહ. ૧૫
- તવ ખોલ્યા જ્ઞાની ગુણનંત,
મ કર ખેદ સાંભળ વિરતંત,
તે તુજ પુત્ર કુષ્ઠિયેં ગલ્લો,
ઉંખરણો કરી જશ લલ્લો. ૧૬
- માળવપતિ પુત્રિયેં વર્યો,
તસ વિવાહ કુષ્ઠિયેં કર્યો.
ધરણી વચણે તપ આદ્યું.
સિદ્ધચક્ર આરાધન કર્યું, ૧૭
- તેથી તુજ સુત થયો નિરોગ,
પ્રગટયો પુણ્યતણો સંયોગ,
વળી એહથી વચશે લાજ,
હતી ઘણાં ભોગવશે રાજ. ૧૮

ગુરુ વચને હું આવી આજ,
તુમ દીઠે મુજ સરિયાં કાજ,
ત્રણે જણ હવે રહે સુખવાસ.
લીલ કરે સાહમી આવાસ.

૧૯

સિદ્ધચક્રનો ઉત્તમ રાસ,
ભણતાં સુણતાં પૂજે આશ,
ઢાળ આઠમી ધણિ પરે સુણી,
વિનય કહે ચિત્ત ધરજે ગુણી.

૨૦

અર્થ:—આવી રીતે આનંદસહ દિવસો ગુજારતા હતા અને ધર્મક-
રણીમા તદ્દીન રહેતાં હતા. દરમ્યાન એક દિવસ દંપતી શ્રીજિનેશ્વરદેવના
દર્શન-ચરણવંદન કરીને પાછા વળ્યા, તેવામા ઉબરરાણે પોતાની માતુ-
શ્રીને દીઠી, એથી હર્ષ લાવીને તેણે માતાજીના ચરણમાં પ્રણામ કર્યો.
એટલામાં મયણાસુદરી પણ ત્યાં આવી પહોંચી અને પતિને પગે લાગેલા
જોઈ પોતાના સાસુજી જાણીને પગે પડી; કેમકે વડીલનો વિનય કરવાથી
મોટાઇ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે મયણાસુદરી પગે પડી ત્યારે સાસુએ વહૂને
આશિષ આપી અને એકદમ નિરાગતા મળેલી જોતાં નવાઈ દેખી માથું
ધૂણાવવા લાગી. એ જોઈ કુંવરે કહ્યું “હે માતૃશ્રીજી ! સાલજો, મારો
રોગ ગયો, શરીરનો રંગ વધ્યો, અને વળી જૈનધર્મનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો.
એ સઘજો પ્રતાપ આ આપની વહૂનો જ છે.” આ પ્રમાણે કુંવરીનું બોલણ
સાલજી તથા સદ્ગુણી વહૂ અને નિર્મળ શરીરવાળા પોતાના પુત્રને જોઈ
માતાને ઘણું જ આનંદ થયો, અને વહૂ પ્રત્યે સાસુ કહેવા લાગી-“ હે
સુકુલિનિ વધુ ! બીજનો ચંદ્રમા જેમ દિન દિન ચડતી કળાનો થતાં
પૂનમને દિવસ સોળ કળાવાળો સપૂર્ણ થાય, તેમ તેમ તે પછી તે પુન-
મની પેઠે તારા પતિને પૂર્ણ કળાવાનું કરીને યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે.” તે પછી
માતાએ વિતક વાત કહેવા માંડી: “ હે પુત્ર મેં કૌશલ્બીનગરીની અદર,
વિશેષ વૈદ્યક શાસ્ત્રનો ભણેલો એક કુશળ વૈદ્ય છે એવું સાંભળ્યું તેથી તેની
સેટ લેવા હું ત્યાં જતી હતી, તે દરમ્યાન માર્ગમાં મને એક જ્ઞાની ગુરુ
મળ્યા. એટલે મેં તે ગુરુના ચરણમાં નમન કરી પૂછ્યું-‘હે ગુરુરાજ ! મેં
કર્મની પીડા બહુ સહન કરી છે. પ્રભુ ! મારે એકનો એક બંદાલો પુત્ર છે, છતાં
તે પછી નઠારા કર્મના સંયોગવડે કોઢના રોગથી પકડાઇ ગયો છે-તો તેનો

૧ પુત્રે માતાનો તથા વહૂને આશનો કેવો વિનય-શુભાગે સાચવ્યો તે કુળવાનની
રીતિનું આ વચન ભાવ દર્શાવે છે.

તે રોગ નાશ થશે કે કોઈ પાપના સંયોગને લીધે નહીં (નાશ) થશે ? તે દયા કરીને પ્રકાશ કરો હું આપણા ચરણકમળની રજ છું. “જ્યારે મેં આવી દયાજનક સ્થિતિ દર્શાવી ત્યારે દયાસમુદ્ર ગુણવંત જ્ઞાનીગુરૂએ દયા કરી કહ્યું: ‘બાઈ ! તું દિલગીર ન થતાં તારા પુત્રસંબંધીની હકીકત સાંભળ. તે તારા રોગી પુત્રને કોઢીઆઓએ અગીકાર કર્યો અને તેનું ઉંખરરાણો નામ સ્થાપન કરી તેમણે યશ મેળવ્યો છે. તેને માળવાના રાજની પુત્રીએ વર્યો છે, અને તે બન્નેનો વિવાહમહોત્સવ કોઢિયાઓએ કર્યો છે. તેમ જ સ્ત્રીના વચનથી ઓળીનો તપ આદરી શ્રીસિદ્ધચક્રજીતું આરાધન કર્યું છે, તેથી તારો પુત્ર રોગરહિત થયો છે, કેમકે એણે પૂર્વ જન્મની અંદર જે પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હતું તેનો સંયોગ પ્રગટ થયો છે. વળી એ શ્રીસિદ્ધચક્રારાધનવડે એની બહુ જ લાજ-શોભા વધશે અને ઘણા રાજાઓને જીતી રાજ્ય લોગવશે. માટે હવે દિલગીર થવા જેવું કશું નથી.’ આ પ્રમાણે જ્ઞાની મહારાજે કહ્યું ત્રીથી તે વચનોને વધાવી લઈ હું અહીં આજે આવી અને તમને જોવાથી મારાં યુધાં કામ સફળ થયાં છે.” આવી રીતે વાતો કરી પછી તે ત્રણે જણ સાધર્મિભાઈની હવેલીએ ગયાં અને તે નિવાસ સ્થળમાં લીલા કરતાં સુખ સહિત દિવસો ગુજરવા લાગ્યાં. વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ સિદ્ધચક્રજીના ઉત્તમ રાસની અંદર ધ્યાન રાખી જે શ્રોતાઓ સાંભળે તેઓની ભણતાં સાંભળતાં મનની આશાઓ પરિપૂર્ણ થાય છે; માટે હે ગુણિજનો ! આ પ્રમાણે કહેલી આઠમી ઢાળ કે જે શ્રીસિદ્ધચક્રજીના પ્રત્યક્ષ માહાત્મ્યમય છે તે ચિત્તની અંદર ધારી રાખજો.

(૯-૨૦)

(દોહરા-છંદ)

એક દિન જિન પૂજ કરી, મધુર સ્વરેં એક ચિત્ત;

ચૈત્યવંદન કુંવર કરે, સાસૂ વહુ સુણંત.

૧.

મયણાની માતા ઘણું, દુહવાણી નૃપ સાથ;

જવ મયણા મત્સર ધરી, દીધી ઉંખર હાથ.

૨

પુણ્યપાળ નામે નૃપતિ, નિજ બાંધવ આવાસ;

રીસાઈ આવી રહી, મૂકે મુખ નિસાસ.

૩

જિન વાણી હિયડે ધરી, વીસારી દુઃખ દંદ;

આવી દેવ જીહારવા, તિણ દિન તિહાં આણુંદ.

૪

માએં મયણા ઓળખી, અનુસારે નિજ બાળ;

આગળ નર દીઠો અવર, ચૌવન રૂપરસાળ.

૫

કુળખંપણ એ કુંવરી, કાં દીધી કિરતોરે;
 જેણે કુળીવર પરહરી, અવર કિયો ભરતાર. ૬
 વજ્ર ખડો મુજ કૂખને, ધિક ધિક મુજ અવતાર;
 રૂપસુંદરી ધણિ પેરે ધણું, રૂઢન કરે તેણીવાર. ૭
 રોતી દીઠ દુખ ભરે, મયણાએ નિજ માય;
 તવ આવી ઊતાવળી, લાગી જનની પાય. ૮
 હર્ષતણે સ્થાનક તુમે, કાં દુખ આણો માય ?
 દુખ દોહગ દૂરે ગયાં, શ્રી જિનધર્મ પસાય. ૯
 નિસીહી કરીને આવિયાં, જિણહરમાંહે જેણુ;
 કરતાં કથા સંસારની, આશાતન હોયે તેણુ. ૧૦
 હવેણાં રહિએ છે જિહાં, આવો તિહાં આવાસ;
 વાત સયળ સુણજે તિહાં, હોશે હિયે ઉદ્ધાસ. ૧૧
 તિહાં આવી ખેઠાં મળી, ચારે ચતુર સુજાણુ;
 જે દિન સ્વજન મિલાવડો, ધન તે દિન સુવિહાણુ. ૧૨
 મયણાના મુખથી સુણી, સઘળો તે અવદાતે;
 રૂપસુંદરી સુપ્રસન્ન થઈ, હિયડે હર્ષ ન મોત. ૧૩

અર્થ:—એક દિવસ એ ત્રણે જણે જિનેશ્વર દેવની પૂજા કરી મધુર-
 મીઠા અવાજ સહિત અને એક ચિત્તથી અગાડી કુંવર અને પાછળ માત
 તથા વહુ એમ મર્યાદાના ક્રમસહ ખેસી ચૈત્યવંદન કરવું શરૂ કર્યું, તેમાં
 ખન્ને જણુ સાંભળતાં હતાં અને કુંવર ચૈત્યવંદનનો પાઠ કહેતો હતો. તે
 વખતે એ બનાવ બન્યો કે—જ્યારે પ્રજાપાળ રાજાએ અભિમાનમાં ગર્ક થઈ
 મયણાસુંદરીને ઉંખર રાણાને હાથ સોંપી દીધી હતી ત્યારે મયણાસુંદરીની
 માતા રૂપસુંદરીનું મન બહુ જ દુભાયુ, એથી રીસાઈ આલી એજ શહેરની
 અદર પુણ્યપાળ નામનો રાજા કે જે તેણીનો ભાઈ થતો હતો તેને ત્યાં
 આવીને રહી હતી અને પુત્રીને કોઢીઆ સાથે વરાવી મનખો બગાડ્યો, એ
 બાબતનું દુઃખ હૈયે ચડી આવતા વારંવાર નિસાસા નાખતી હતી; પરંતુ
 તેણીએ જ્યારે જિનેશ્વરદેવની વાણી તરફ શ્રદ્ધા અને નિશ્ચય પૂર્વક ધ્યાન
 આપ્યું, તો તેણીને ‘આ અસાર સંસારની સગાઈ સળધે દુઃખમાં લીન
 થઈ ધર્મધ્યાન મૂકી દેવું એ તદ્દન ઘેલછા છે’ એવું ભાસ્યું, અને એ વાત
 હૃદયમાં કાયમ કરી દુઃખ ભાવનાને વિસારી દઈ તે દિવસે તે જિનમંદિરમાં

આનંદ સહિત પ્રભુનાં દર્શન કરવા આવી. મંદિરની અંદર બેઠેલી મયણા-
 સુંદરીને તેણીએ અણસારેથી ઓળખી, (હુઃખ મટી સુખ થાય અને તે પણ
 પોતાના બોલ ઊપર રહેવા સાથે સુખ પ્રાપ્ત થયેલું હોય, અથવા મનમાનતા
 પતિનો સંગ થયો હોય તો ગમે તેવી ડાહી, વિદ્વાન કે કુળવંતી સ્ત્રી હોય;
 તોપણ તેમ થવાથી અપાર આનંદમાં ગર્ક થઈ જાય છે અને તેણીના
 શરીરમાં નવીન લોહીનો જીવ્સો રમી રહેતા શરીરના રૂપરંગમાં પણ સારો
 ફેરફાર થઈ જાય છે મયણાસુંદરીના મનનું ધાયુ થવાથી પણ તે જ રીતિ
 અમલમાં આવી હોવાથી રૂપ, રંગને બાધામાં નવો જ ફેરફાર થયો હતો,
 તોપણ તેણીની માતાએ તેણીને અણસારેથી તરત ઓળખી લીધી. માટે જ
 કવિએ અણસારે ઓળખી એમ લખ્યું છે ટૂંક વખતના અરસામાં રૂપસુંદરી
 પોતાના પેટની કુંવરીને જ ઓળખવામાં ભૂલ ખાઈ જાય તેવી બગડેલા
 મગજવાળી ન હતી, પણ ઊપર પ્રમાણે થવાથી ભૂલાવો ખાઈ જાય
 તેવું હતું; છતાં અણસારેથી ઓળખી લીધી એવી આલોક
 હતી. બે કે માતાએ પુત્રી મયણાસુંદરીને તો ઓળખી) પણ
 કોઢીઆ ધણી વગર ખીજા યુવાન અને રૂપવત નરને આગળ બેઠેલો
 દીઠો. એ બેતાં જ ઉદાસીન થઈ રૂપસુંદરી શોચવા લાગી કે—“એ
 મારી કુખમાં લોટેલી છતાં કુળને ખાપચુ લગાડે એવી દીકરી કેમ નીવડી ?
 હે કીરતાર ! તેં પણ એવી કુળખાપણ કુંવરીને મારા પેટે કેમ પેદા કરી ?
 પંચની સામે વરાવેલા કોઢીઆ વરને છોડી દઈ ખીજો ધણી કર્યો; માટે
 મારા અવતારને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે !! અને એવી આલોક પેદા થવાનો
 વખત આવે તો મારી કુખ ઊપર વજ પડી મારો જ નાશ થાયો કે જેથી
 આવી આલોક થવા જ ન પામે !!!” ઇત્યાદિ હુઃખ ભર્યા વિચારમાં રૂબેલી
 રૂપસુંદરી જે વખતે બહુ જ રોતી હતી, તે વખતે મયણાસુંદરીએ પોતાની
 માને દીઠી એથી ચૈત્યવંદનાદિ સુકૃત્ય પૂર્ણ થતા ઊતાવળી ઊતાવળી માતુ-
 શ્રીની પાસે આવી મર્યાદાયુક્ત પગે લાગીને કહ્યું—“ હે માતૃશ્રી ! આ
 હર્ષના સ્થાનકની અંદર આપ હુઃખ શા સારુ લાવો છો ? હુઃખ અને
 દુઃખગ્ય તો શ્રીજિનધર્મ પ્રતાપવડે દૂર જતા રહ્યાં છે. આ પ્રભુમંદિરની
 અંદર નિસિદ્ધી કહીને આપે અને અમોએ કરાર કર્યો છે કે હવેથી મંદિર
 બહાર નીકળતા લગી સ સારના સઘળા પાપ વ્યાપાર નિમિદ્ધી એટલે
 નિષેધ્યા—દૂર કર્યા છે, માટે બધી બનેલી ત્રાત અહીયાં કહેવાથી

૧ પુત્રીની આવ યત્રગત વિગે ગક આવતા ઇત્યન્તર-પ્રતિષ્ઠિત ગૃહગ્ય કલક
 આવેલુ માને છે; એટલું જ નહી પણ તે કલકથી મુક્ત થવા હવની પાનુ દગ્ગા ગખના
 નથી, એ આનકદાર વચનનું આ તાક્ય જાન ગગે છે.

એટલે કેઈ પણ સાંસારિક કથાના કહેવાથી ચોરાશી આશાતના પૈકી એક
 મોટી આશાતના લાગે. એ માટે જ્યાં હાલમાં અમો રહીએ છીએ, ત્યાં
 દુઃખ કરી; આઠવા ઘાટ અમારી સાથે પધારો અને બધી વાત સાંભળો કે
 જેથી આપના હૃદયમાં આનંદના જ ઉભરા આવશે.” આ પ્રમાણે પુત્રીનું
 પ્રાર્થનું થતાં શોક દૂર કરી રૂપસુદરી જિનદર્શન સ્તવનમાં નિમગ્ન બની,
 જ્યેમ તે પછી તેઓની સાથે સાથે સાધર્મી લાઘના મકાનમાં જઈ પહોંચી
 તથા ત્યાં વર વ્રહ્ અને બન્ને વેવાણો એમ ચારે ચતુરસુબળ જન
 જ્ઞાનંદ્યુકત પ્રેઠાં. અહા ! જે દિવસ પોતાના વહાલા માણસનો મિલાપ
 થાય તે દિવસ અને તે વખતને ધન્ય છે; કેમકે દુઃખ-સુખની વાતો કરવાનો
 પ્રખુલ મળવાથી હૃદયને બહુ જ શાંતિ મળે છે ને સતાપ ટળે છે. (આ
 કવિ કેથમ છે.) પછી રૂપસુદરીએ પુત્રી મયણાસુદરીના મોઢથી બધી
 પ્રાપ્ત સાલણી અને આશ્ચર્યકારી બનાવ બનેલો બાળુતાં જ તેણીના આત્માને
 બહુ જ પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઈ તે એટલા સુધી કે હૈયામાં હર્ષ ન સમાતાં
 હર્ષનાં આસુ રૂપથી આંખોને રસ્તે થઈને તે ઉભરાઈ જતા જણાયા !
 આવા બનાવથી કયા મમળુ જનને હર્ષ પેદા ન થાય ? (૧-૧૩)

(હાળ નવમી-અર્ધમકિત ગોરી નાગિલારે-એ દેશી.)

વર વહુ બેહુ સાસુ મલી રે, કરે વેવાહણ વાતરે,

કમળાં રૂપાંને કહેરે, ધન તુમ કુળ વિખ્યાતરે—

જુઓ અગમગતિ પુણ્યનીરે. પુણ્યે વંછિત થાયરે,

સંવિદુષ દુર પળાયરે, જુઓ અગમગતિ પુણ્યનીરે. ૧

જહુએ અમ કુળ ઉદ્ધરુરે, ક્રીધા અમ ઉપગારરે,

અમને જિનંધર્મ બૃઝવ્યારે, ઊતાર્યો દુખ પારરે. જુ ૨

સૂઈ જિમ દોરા પ્રતેરે, આણે કસીદા ઠામરે,

તિમ વહુએ મુજ પુત્રનીરે, વણી વધારી મામરે. જુ ૩

રૂપાં કહે ભાગ્યે લલ્યારે. અમે જમાઈ એહરે,

ચંચુચિંતામણિ સારિખોરે, સુંદર તનું સસનેહરે. જુ ૪

સુણવા અમ ઇચ્છાવણીરે, એહનાં કુળ ધર વંશરે,

પ્રેમે તેહ પ્રકાશિયેરે. જિમ હિંસે અમ હંસરે. જુ ૫

અર્થ:—વર, વહૂ અને એ બેઉ જણની બન્ને સાસુ; એ ચાર જણ એકાંતમાં બેઠા હતાં, એ વખતે વાત ચાલતા બન્ને વેવાણો પૈકી ઉપરરાણાની માતા રૂપાને કહેવા લાગી કે “તમારા પ્રસિદ્ધિ પામેલા કુળને ધન્ય છે ! “કવિ કહે છે કે—સુઘડ શ્રોતાજનો ! તમે તપાસી જુઓ કે પુણ્યની ગતિ કેવી અગમ-કોઈને ગમ ન પડી શકે એવી છે ? પુણ્યવૃદ્ધ કરીને મનમાં ધારેલા તમામ કામો ફતેહ થાય છે, અને દૈહિક, દૈવિક તથા લૌતિક એ બધાંએ દુઃખ દૂર જતાં રહે છે. આ વહૂએ અમારા કુળને હુબતો બચાવી લીધો છે, અમારા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે, અમને ચિંતામણિરત્ન સરખાં જૈનધર્મના સસ્કારી કર્યાં છે, અને અમને દુઃખદરિયામાંથી પેલે પાર ઉતારી આલારી કર્યાં છે. તથા જેમ સોયદોરાને કાબુમાં લઇ ફૂલ ખૂટા વગેરે ભરવાનાં કામમાં શોભાવત બનાવી દે છે, તેમ વહૂએ મારા પુત્રને મર્યાદામાં લાવી ઘણી જ લાજ આપી વધારી મનુષ્યની ઓળમાં રાખેલ છે, માટે ખચિત તમે ધન્યવાદને જ પાત્ર છો ! !” ઇત્યાદિ મનોજ વચન સાંભળી રૂપાંએ કહ્યું કે—“અમે પણ અમારા પૂર્વ પુણ્યબળના યોગથી જ ચિંતામણિરત્ન સરખા સુંદર, શરીરવંત અને સ્નેહાળું હૃદયવંત આ જમાઈરાજને પામેલ છીએ, માટે એમના કુળ, વંશ, ઘર વગેરે બાબતની કથા સાંભળવા અમને બહુ જ આહવા છે, એ વાસ્તે તમે હૃદ્દાસ સહિત કહી સંભળાવો કે જેથી અમારો આત્મા અતિપ્રસન્ન થાય.” (૧૮૫)

કહે કમળાં રૂપાં સુણોરે અંગ અનુપમ દેશરે,
તિહાં ચંપાનયરી ભલીરે, જિહાં નહિં પાપ પ્રવેશરે. ૧
તેહ નયરનો રાજિયારે, રાજગુણે અભિરામરે,
સિંહથકી રથ બેડતારે, પ્રગટ હોંસે તસ નામરે. ૨
રાણી તસ કમળપ્રભારે, અંધ ધરે ગુણ સેણરે,
કોંકણદેશ નરિંદનીરે, જે સુણિયે લધુ બેહેનરે. ૩
રાજ મન ચિંતા ઘણીરે, પુત્ર નહીં અમ કોયરે,
રાણી પણ આરતિ કરેરે, નિશદિન ઝૂરે દોયરે. ૪
દેવ દેહરડાં માનતારે, ઇચ્છાતાં પૂછતાં એકરે,
રાણી સુત જનમ્યો યથારે, વિદ્યા જણે વિવેકરે. ૫
નગરલોક સવિ હરખિયારે. ધર ધર તોરણા ત્રાટરે.
આવે ઘણાં વધામણાં રે. શાણુગાર્યાં ધર હાટરે. ૬

રાજ મન ઉલ્લટ થણેરે, દાન દિયે લખ કોડીરે,
વૈરી પણ સંતોષિયારે, બંદિખાના છોડીરે. જુ ૧૨

ધવળ મંગળ દિયે મુંઢરીરે, વાળે ઢાલ નિસાણરે,
નાટક હોવે નવનવારે, મહોત્સવ અધિક મંડાણરે. જુ ૧૩

ન્યાતિ સાજન સહુ નોતયાંરે, ભોજન પટરસ પાકરે,
પાર નહીં પકવાનનોરે, શાળિ સુરહાં ઘૂત શાકરે. જુ ૧૪

ભૂષણ અંબર પહેરામણરે, શ્રીફળ કુસુમ તંબોળરે,
કેસર તિલક વળી છાંટણારે, ચંદનચૂઆ રંગરોળરે. જુ ૧૫

રાજરમણી અમ પાળશેરે, પુણ્યે લલો એ બાળ રે,
સજન ભૂઆ મળી તેહનુરે, નામ ઠવે શ્રીપાળરે. જુ. ૧૬

રાસ રૂડો શ્રીપાળનોરે, તેહની નવમી ઢાળ રે,
વિનય કહે શ્રીતા ધરેરે, હોળે મંગળ માળરે. જુ ૧૭

અર્થ:—વેવાણી આ પ્રમાણે આતુરતા જાણી કમળાં રૂપાંને કહેવા લાગી કે—“સાંભળો, જેની બરાબરીના માટે ઉપમા ન આપી શકાય એવા અંગદેશની અંદર સુદર અંપાનગરી છે, કે જેમાં પાપ પણ પેસવા પામતું નથી, એવી પુણ્યધામ નંગરીમા રાજના તમામ ૧ ગુણોએ કરીને મનોહર સિંહરથ રાજ રાજ્ય કરતો હતો. તેને કમળપ્રભા નામની રાણી કે જે પોતાના શરીરમાં સ્ત્રીને શોભા આપનારા ૨ ગુણોની શ્રેણી—સમૂહને ધારણ કરનારી હતી,—મતલબમા તે ગુણવંત હતી, અને તે કોકણ દેશ-ઠાણના રાજાની નાની જાહેન થતી હતી, પણ પુત્ર વગરની લાણી છાંટી પસાર

૧ મૂર્ખ અને દુષ્ટ લોકોને યોગ્ય શિક્ષા આપવી, વિદ્વાન, હુન્નરી દક્ષ જુનેને જોઇતી મદદ આપી તેમનું પ્રતિપાલન કરવું, સાચા સતોની સેવા બજાવવી, પ્રજાનુ પુત્રની પેઠે સરંક્ષણ કરવું, નિર્મળ ન્યાયથી અન્યને ધડો લેવા લાયક યતને દિશાના અંત લગી પહોંચાડવા અને શત્રુઓને દમવા વગેરે રાજનો ઉત્તમ ગુણ-પ્રબળ ગણાય છે.

૨ પતિની પવિત્ર તન મનથી સેવા કરવી, વિનય વચનવડે સર્વને સંતોષ આપવો, વડિયોની મર્યાદા સાચવવી, દાસ દાસી પણ વગેરેની સાર સંભાળ લેવી, શીળશૂગારથી સર્વ શરીરને શોભાવવું, અનીતિ, અનાચાર, અસત્યને દેશવટો દેવો, આબ્યા ગયાનો આદર સતકાર કરવો, ઉપજ ખર્ચ વગેરેનો હિસાબ રાખી યોગ્ય ખર્ચનો બદોબસ્ત રાખવો, અર્ચની સાથે ધર્મિત સલુકાઇ ગમવી, અને શુદરાજ્યનુ સુદર રીતે કારભાર કરી સુચરા મેળવવો એ સ્ત્રીઓના ઉત્તમ ગુણો ગણાય છે.

થયા છતાં પણ રાત્ર્યગાદી સંભાળનાર કુંવર થયો નહીં, તેથી રાત્રના મનમાં થણી ફિકર થઈ આવી, અને રાણી પણ એ જ બાબતની ફિકર કરતી હતી. આમ હોવાથી રાજ રાણી રાત ને ઢહાડો ઝૂંચી કરતાં કંતાં. પુત્રપ્રાપ્તિ માટે દોઢરૂદી અને આશાના કાયદા પ્રમાણે દેવ દેહરાની માન-તાઓ કરતાં-ઈચ્છતાં પૃથ્વતાં કાકતાલીય ન્યાયનો પેટે રાણી સ્વર્ગમાં થઈ. અને ગર્ભમર્યાદા પહોં થયે જેમ વિદ્યા વિવેકને જન્મ આપે, તેમ તે રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. આથી કુલ રૈયત રાજ થઈ અને તે સંઘાધીની ખુશાલી બહાર કરવા પ્રબળનોએ ઘર ઘર ત્રાટ તોરણ બાંધ્યાં, વધામણાં લઈને રાત્ર્યદ્વારમાં ગયાં, રાત્રએ પણ ઘડપણમાં દીકરા થવાના લીધે મનમાં થણો જ ઉલ્લાસ આવતાં કોડોગમે દાન આપી અર્ધીઆચકજનોને સંતોષ આપ્યો. દુર્ગમનોને પણ વૈરની માત્રી આપી સંતોષ આપ્યો. અને કેદીઓને કેદથી છોડી મૂકી સંતોષ આપ્યો. મુંદર સુવાસણ મુંદરીઓ ધવળ મંગળ ગીતો ગાવા લાગી, ડોલ નોખત વાગવા લાગ્યાં. નવાં નવાં નાટકો થવા લાગ્યાં, અને અધિક મંડાણ સહિત મોટા મહોત્સવનો સમારંભ થયો. જ્ઞાતિ સ્વજન વગેરે બધાંઓને નોતયાં, ખટરસ લોજનપાક તૈયાર કર્યાં, પાર વગરનાં પકવાંજ, લાપન્ની, સારાં ઢાળ-લાત તથા ઘૂત-શાક એ બધાં બનાવ્યાં અને તેઓને જમાડ્યાં. તે પછી અસૂચ્ય વસ્ત્રો ઢાળીનાઓની પહે-રામણી કરી પછી નાળિયેર. હાર-કૂલગોટા, પાનળીડાં બહેંચ્યાં. કેસ-કંકુનાં તિલક કર્યાં અને ચંદન-ચૂઆ-ગુલાબજળ વગેરે છાંટી રંગરોળ કરી સર્વને ખુશી ખુશી કર્યાં. તે પછી કુંવરના પિતાએ કહ્યું-“આ કુંવર અમે પૂણ્યવડે પામ્યા છીએ તથા આ અમારી રાત્ર્યલક્ષ્મીનું પ્રતિપાદન કરશે; માટે તેને લગતું નામ રાખો.” એથી સ્વજન અને દેહએ મળીને ‘શ્રીપાળકુંવર’ એવું નામ રાખ્યું. આ મુંદર શ્રીપાળના રાત્રમાં નવમી ઢાળ કહી કવિ વિનયવિનયજી કહે છે કે. આ રાત્રના સંભાળના-રાઓને ત્યાં લીલાલહેર થએ.

(૮-૧૭)

(દોહરા છંદ)

પાંચ વરસનો જવ હુઓ. તે કુંવર શ્રીપાળ.

તામ શૂળ રોગે કરી. પિતા પહોતો કાળ.

૧

શિર ફૂટે પીટે હિયો, રૂવે સકળ પરિવાર.

સ્વામી તેં માયા તજી. કુણ કરશે અમ સાર.

૨

ગયા વિદેશે બાહુડે. વહાણાં કોઈકવાર.

ધણ વાટે વોળાવિયા, ન મળે બીજી વાર. ૩

હેને હસિ બોલાવતા, જે ક્ષણમાં કેધવાર,
નજર ન મંડે તે સજન, ફૂટે ન હિયા ગમાર. ૪

નેહ ન આણ્યો માહરો, પુત્ર ન થાપ્યો પાટ,
એવડી ઉતાવળ કરી, શું આણ્યો ધણ વાટ ! ૫

રોતી હિયડે ફાટતે, કમળા કરે વિલાપ,
મતિસાગર મંત્રી તિસેં, ઇમ સમજાવે આપ. ૬

કવે હિયડું કાઠું કરી, સકળ સંબાહો કાજ,
પુત્ર તુમારો નાનડો, રોતાં ન રહે રાજ. ૭

કમળા કહે મંત્રી પ્રતેં, હવેં તુમે આધાર,
રાજ્ય દઇ શ્રીપાળને, સકળ કરો અધિકાર. ૮

અર્થ:—પુત્ર શ્રીપાળ લાલન પાલન સાથે જ્યાં પાંચ વર્ષના થયો ત્યારે તેનો પિતા અસાધ્ય સન્નિપાત શૂળ રોગના લીધે મરણ પામ્યો. એથી તમામ સગાં વહાલાં અને સંબંધી વગેરે લોકો રોવા પીટવા-માથું ફૂટવા લાગ્યા, અને કહેવા લાગ્યાં કે—“હે સ્વામી ! તમે માયા તણાદીથી તો હવે અમારી સાર સંભાળ કોણ કરશે ? જે પરદેશ ગયા હોય તે તો ફરીને પાછા આવે છે; પણ જે આ લાંબી વાટે વોળાવ્યા તે ફરી બીજી વાર પાછા આવીને મળતા જ નથી.” આ પ્રમાણે બધાં બોલી વિલાપ કરતા હતાં, અને કમળા તો, અત્યંત વિલાપ કરતી પોતાના હૃદયને ઠપકો દેતી હતી કે—“હે ગમાર હૈડા ! જે પોતાના નાથ ક્ષણે ક્ષણે સ્નેહ સહિત હસીને, ઘણી વખત બોલાવતા હતા અને અત્યારે તે જ નાથ એટલો વિલાપ સંભળતા છતાં પણ સામી નજર પણ માંડતા નથી, તો પણ તું બેશરમ ! ફાટીને કંકડા થઈ જતું નથી, એથી તને પણ ધિક્કાર છે ! હે નાથ ! મારી સાથેનો સ્નેહ પણ હૈટે ન ધર્યો એતો વોળ્યુ; પોતાના અપાર પ્યારા પુત્રને રાજ્ય-ગાદી સોંપ્યા વગર જ અધવચ રાજાનો મેલી આલ્યા જવા માટે આટલી બધી ઉતાવળ કરી એ લાંબી વાટે શા માટે સિંધાવી ગયા ! !” વગેરે વગેરે છાતીફાટ રૂદન કરતી કમળા વિલાપ કર્યા કરતી હતી એ વખતે મતિસાગર પ્રધાન ત્યાં આવીને રાણીને સમજાવવા લાગ્યો કે—“રાજમાતા ! હવે હૈયું કઠણ કરીને તમામ રાજ્યકાજની લગામ હાથમાં દ્યો; કેમકે કુંવરજી હજી સગીર વયના-નાના છે, માટે આમ રોવા,

કર્યેથી રાજ્યની સલામતી નહીં જળવાઈ શકાય.” મંત્રીનાં ચોગ્ય વચન સાંભળી કમળપ્રભાએ કહ્યું “વિચક્ષણ પ્રધાનજી ! હવે તમે પોતે જ અમને આધાર આપનાર છો, મોટે શ્રીપાળને રાજ્યતિલક કરી એની આણુ-દુવા-ઈને અમલમાં લાવવાનો અધિકાર સફળ કરો.” (૧-૮)

(ઢાળ દશમી-રાગ રામગિરી વા માફ. જગતશુદ્ધ હીરજીરે. એ દેશી.)

મૃતકારજ કરી રાયનાંરે, સકલ નિવારી શોક,
મતિસાગર મંત્રીશ્વરેરે, ચિર કીધાં સવિ લોક,
દેખો ગતિ દૈવનીરે—

દૈવ કરે તે હોય, કુણે આલે નહીંરે.

રાજ ઈવી શ્રીપાળનેરે, વરતાવી તસ આણુ,
રાજ કાજ સવિ આલવેરે, મંત્રી બહુ બુદ્ધિઆણુ દે. ૨

ઈણુ અવસર શ્રીપાળનેરે, પીતરીઓ મતિમૂઠ,
પરિકર સઘળો પાલટીરે, ગઝ કરે ઇમ ગઠ. દેખો: ૩

મતિસાગરને મારવારે, વળી હણવા શ્રીપાળ,
રાજ લેવા સુખાતણૂરે, દુષ્ટ થયો ઉજમાળ. દેખો. ૪

કિમહિક મંત્રીસર લહીરે, તે વૈરીની વાત,
રાણીને આવી કહેરે, નાસો લઈ અધરાત, દેખો. ૫

જો જશો તો જીવશોરે, મુત જીવાડણુ કાજ,
કુંવર જો કુશલો હશેરે, તો વળી કરશો રાજ. દેખો. ૬

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે વાર્તા થયા પછી રાજાનો છેલ્લો સંસ્કાર-મૃતકારજ વગેરે કરી સઘળો શોક દૂર કરીને મતિસાગર મંત્રીશ્વરે રૈયતને હૈયાધારણુ આપી સ્થિર કરી, કવિ શ્રોતાજનોને, અને વેવાણુ વેવાણુને કહે છે કે—‘કર્મની કેવી વસમી ગતિ છે તે જુઓ ? જે કર્મ કરે છે તે જ થાય છે; પણ તેમાં કેઈતું ડહાપણુ આલતુ જ નથી—અગર તેના ઉપર કેઈતું ભર પણ આલતું નથી” રાજ્યગાદી ઉપર શ્રીપાળરાજાને બેસાડી પોતાના રાજ્યમાં બધે તેની આણુનો ઢઢેરો ફેરવ્યો, અને તે પછી તે બહુ બુદ્ધિ-નિધાન પ્રધાન કુલ રાજ્યકારોબાર ચલાવવા ચત્તવાન થયો એ અરસાની

દરમ્યાન શ્રીપાળ રાજનો મૂઢ મતિવાળો પિત્રાર્થ કાકો અજીતસેન હતો તેની પોતાની કાળીદાનત થતા શ્રીપાળ રાજના લક્ષ્મર-સામંત વગેરે તમામને લાગ્ય આપી, ખટપટ વડે શંકાઓ, ભય, વગેરે પેદા કરી કૂટ કરાવી, કોઈ ન જાણી શકે તેવી છુપી મસલત ચલાવીને ખદલાવી નાંખ્યું, તથા એ પણ નિશ્ચય કરી દીધો હતો કે મતિસાગર પ્રધાનને અને શ્રીપાળ-રાજને હાર કરી અંપાનગરીનું રાજ્ય લઈ લેવું એ બાબત માટે હુદ્દ પિત્રાર્થ કાકો તૈયાર થઈ ગયો. પરંતુ તેઓનાં આયુષ્ય બળવાન હોવાથી છુપા જસમો મારફત યુક્તિઓથી તે શત્રુના દાવ સળવી વાતની બબર મતિસાગરને મળી, એટલે તાબડોલ પ્રધાને રાજમાતાને આવી જાહેર કયું કે-“રાજમાતા અજીતસેનના પુરા કાવતરાથી આપણું લક્ષ્મર તમામ ખદલી બેઠું છે, અને આપને અને બાળરાજને તથા મને હાર કરી રાજ્ય પડાવી લેવાનું નક્કી થઈ ગયું છે, માટે આપ બાળરાજને લઈ મધરાતે દિલ આહ લા જીવ લઈ નાસો. જો જતા રહેશો તો જીવતાં રહેશો, તથા બાળરાજને જીવાડવા માટે એમ નાસવાની જરૂર જ છે જો બાળરાજ કુશળ રહેશે તો વળી અંપાનગરીનું રાજ્યતંત્ર હાથ કરવાનો વખત આવશે, માટે આપ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે બાળરાજ સહિત પલાયન કરી જાઓ એટલે પછી મારા જીવને બચાવવાની જ પચાત રહી તે હું કરી લઈશ (૧-૬)

રાણી નાઠી એકલીરે, પુત્ર ચડાવી કેડ,
ઉવટે ઉભતી પડીરે, વિષમી જિહાં છે વેડ. દેખો. ૭

જસ જડોજડ ઝાંખરાંરે, ખાખર ખોહ,
ફણિધર મણિધર જ્યાં ફરેરે. અજગર ઊંદર ગોહ. દેખો. ૮

ઊજડ અબલા રડવડેરે, રચણી ઘોર અંધાર,
અરણે ખૂંચે કાંકરાંરે, ઝરે લોહીની ધાર. દેખો. ૯

વડ વાઘ ને વરઘડાંરે, સોર કરે શિયાળ.
ચોર ચરડને ચીતરાંરે. દિયે ઉછળની ફાળ. દેખો. ૧૦

ઘૂ ઘૂ ઘૂ ઘૂઅડ કરેરે. વાનર પાડે હીક,
બળહળ પરવતથી પડેરે. નદી નિઝરણાં નીક. દેખો. ૧૧

બળિયું બેઉનું આઉણુંરે, સત્ય શિયળ સંઘાત,
વખત બળી કુંવર વડોરે. તિણે ન કરે કોઈ ઘાત. દેખો. ૧૨

રચણુહિંડોળે હિંચતીરે, સૂતી સોવનખાટ,

તસ શિર ઇમવેળા પડીરે, પડો દૈવ શિરદાટ. દેખો. ૧૩

અર્થ:—આ પ્રમાણેના લયંકર મામલો મચેલો જાણી પ્રધાનની નિમ-
કહલાલી માટે ધન્યવાદ આપી સમયને માન આપવા રાજમાતા મધરાતની
વખતે બાળરાજને કેડમાં બેસાડી ૧ એકલી જ નાસી છૂટી, અને કોઈને
જલદીથી પત્તો ન લાગે એટલા માટે લયંકર જંગલી રસ્તો હાથ ધર્યો.
તે ઊજડ જંગલમાં સરખટ, ડાલ, કાસ વગેરેનાં લોથાં અને કંટાળ ઝાડોના
ઝાંખરાં બહુ જ હતાં, તથા બાખરાઓનું જંગલ અથવા પડેલાં પાંદડાં-
ઓનો ખાખચડો, પહાડની ટેકરીઓ, ડુંગરની ખોલણો, વગેરેની પણ જ્યાં
બહુ છત હતી. ફણિવાળા તેમ જ મણિવાળા સર્પો ફર્યા કરતા હતા, અજ-
ગર, જંગલી ઊંદર, પાટલા-ચંદન ઘો, વગેરે ઝેરી જીવોની પણ જ્યાં
પુષ્કળ હરફર હતી, એવા ઊજડ માર્ગે લયંકર અધારી રાતમાં અડવાણે
પગે બિચારી રાજમહેલમાં રહેનારી છતાં પણ વિપત્તિને તાબે પડેલી
અબળા રડવડયા કરતી હતી, એથી કોમળ પગેમાં કાંટા કાંકરાઓના
લોંકાવાથી લોહીની ધારાઓ આલ્યા કરતી હતી, પણ તે વખતે તેણીની
કોને દયા આવે તેમ હતું ! એ માર્ગમાં તો વરૂ, વાઘ, વધ્યકાં, ચીંતા,
વગેરે લયંકર શબ્દ કરતાં તરાપો મારી રહેલાં હતાં, શીયાળવાં શોરખકોર
કરી રહ્યાં હતાં, ચોર, ધાડપાડુ, ભૂતો, વગેરે પણ ભટકયા કરતા હતા,
ધૂડ ધૂ ધૂ ધૂ શબ્દથી લય આપી રહ્યાં હતાં, વાંદર હુકાહુક કરતાં હતાં,
અને પર્વત ઉપરથી પડતાં પાણીના ઝરણાં, નીકોનો બળભળાટ શબ્દ થઈ
રહ્યો હતો. જો કે આવી લયાનક જગ્યા હતી, છતાં બન્ને જણનું આઉખું
રખળિયું હતું, તથા તેમની સંગાથે સત્ય અને શીળ એ બે શુભ પણ
જગતી જ્યોતિષે મહાન બળવાન વોળાવા હતા, અને ખુલ્લુંબખત-મોટો
ભાગ્યશાળી કુવર હતો, એથી તે પ્રાણુઘાતક પ્રાણી વગેરે કોઈ દુખિયારી
રાજમાતા અને બાળરાજને અડચણ કરી શકતાં ન હતાં. હા ! જે રાણી
રત્નજડિત હિંડોળાખાટમા હીંચતી હતી, અને સોનાના પલંગ ઉપર

૧ મહાન સુખિયા હોય તેના ઉપર પણ વિષમ વખત આવવા સંભવ જ છે; કેમકે
જેમ દિવસ પછી રાત અને ગત પછી દિવસ હોય છે, તેમ સુખ પછી દુઃખ અને દુઃખ
પછી સુખ આવે જ છે, માટે એવા ક્ષણિક સુખનો ગર્વ ન કરવો એ આ સંબંધ બોધ
આપી રહેલ છે.

૨ જેનું આયુષ્ય બળવાન હોય, તથા જેની સાથે સત્યધર્મ વગેરે સાચો રખેવાળ
હોય તેવા મનુષ્યના શિરપર ગમે તેટલા લયંકર સંકટ આવી પડે, તો પાત્ર તે બધા ધૂળ
ફાંકે છે, એવો આ સંબંધ બોધ આપી રહેલ છે.

સૂઝ રહેતી હતી તે રાણીને માથે જ આવી એક રક માણસના સરખી વેળા આવી પડી, માટે કવિ કહે છે કે એ કમને માથે ધૂળનો દાટ વાળો ! (૭-૧૩)

રડવડતાં રચણી ગધરે, ચઢી પંથ શિર શુદ્ધ;
તવ બાળક ભૂખ્યા થયોરે, માંગે સાકર દૂધ. દેખો. ૧૪

તવ રોતી રાણી કહેરે, દૂધ રહ્યાં વત્સ દૂર;
જે લહિયે હવે કૂકશારે, તો લહ્યાં કૂર કપૂર. દેખો. ૧૫

હવે જતાં માર્ગે મળીરે, એક કુષ્ટીની ફેજ,
રોગી મળિયા સાતશેરે, હીંડે કરતાં મોજ. દેખો. ૧૬

કુષ્ટિયે પૂછ્યા પછીરે, સયલ સુણાવી વાત,
વળતું કુષ્ટિ ઈમ કહેરે, આરતિ મ કરો માત. દેખો. ૧૭

આવી અમ શરણે હવેરે, મન રાખો આરામ,
એ કોઈ અમ જીવતાંરે, કોઈ ન લે તુમ નામ, દેખો. ૧૮

વેસર આપી બેસવારે, ઢાંકી સધળું અંગ,
બાળક રાખી સોડમાંરે, બેઠી થઈ ખડંગ. દેખો. ૧૯

અર્થ—આ પ્રમાણે આથડતાં ભટકતાં રાત પૂરી થઈ, અને પ્રભાત થતા ઘેરી રસ્તો હાથ લાગ્યો. એટલામા શ્રીપાલકુવરે ભૂખ્યા થવાથી દૂધ સાકરની માગણી કરી આ શબ્દો સાંભળતાવેંત જ રાજમાતા કહો કે જિયારી દુખિયારી વખાનિ મારી રજપૂતાણી કહો, પણ તેનું હૈયુ ભરાઈ આવ્યુ, અને આગેમાથી ચોધારા ચાલતા બિના આસુડાં સાથે કહેવા લાગી કે—“વહાલા દીકરા ! દૂધ સાકરને, અને આપણને તો હજારો ગાઉના છેટા પડી ગયા છે, માટે તેની આશા છોડી દો. હવે તો જે કદિ આંગ-લીના કચૂકા અથવા કુસકી કણકી મળી આવે તો તેને બરાસ સહિત ઉત્તમ ભાતના લોજન મળ્યા છે એમ માની લેવાનું છે, કેમકે અત્યારે આપણે નિરાધાર છીએ ? પ્રભુ વિના બીજુ કોઈ આપણુ બેલી નથી ” વગેરે વગેરે બોલી રોઈ હૃદય બાલી કર્યું, પણ તે વગડામાં તે દુઃખિયારી બાઈના દુઃખ દેખી કોણ આશરો આપે તેમ હતું ? એથી જિયારીએ એમને એમ આગળ ચાલવા માડ્યુ અને ચાલતાં ચાલતા થોડે છેટે કોટિયાએની ફેજ મળી તથા તેઓ સાતસોએ જણ એક સરખા હોવાથી મોજ મહાલતા આદ્યા જતા હતા. કેમકે તેમને હવે મરણ સિવાય કોઈની ઘીક રહી જ ન હતી. એથી મસ્ત ચિત્તવાળા બની મોજમજાહ

માણતા હતા. એ લોકોએ દેખાવ ઉપરથી મહાન જ્ઞાનદાન ધરની બાઈ હોવા છતાં લય અને દુઃખથી દળાયલી છે એવું માની તેણીને એ સંબંધી પૂછ્યું, એટલે તેણીએ જે સત્ય હતું તે બધું કહીને તેઓનો આશરો માગ્યો, એ સાંભળી તે કોઢિયાઓએ દયા લાવી કહ્યું કે—“માણ ! જે તમારી એવી જ ઇચ્છા હોય તો બેલાશક અમારી સાથે રહો અને તે બંધી ચિંતા છોડી દો. હવે મનને આરામ—આનંદમાં રાખી અમારી સાથે રહેતાં એકે પણ ચમરબંધી—અફલાતૂન હશે, છતાં અમારા જીવતાં લગી તો તમારું નામ દર્દ શકશે નહિ અમે બધા રાજવંશી—ક્ષત્રીયુત છીએ માટે અમારો ધર્મ છે કે શરણે આવી રહે તેના માટે રક્ષણ માટે અમારા પ્રાણની પથારી થાય તો પણ તેને બીની આચ આવવા દઈએ નહીં તેમ તમે પણ રાજવંશી છો માટે અમે ને તમે સરખા જ છીએ, જેથી સઘળી ચિંતા તણ સાથે ચાલો” વગેરે વગેરે કહી તેણીને એક ખચ્ચર ઉપર બેસારી, દીકરાને બોળામાં રખાવી, આદરથી સઘળું અંગ ઢાકી દેવરાવી પુરુષની પેઠે ખડંગ—અછંડ હોશિયારી સાથે બેસારી ચાલવું શરૂ કર્યું, એટલે દુઃખીઆરી રાજમાતાને જરા ચેત પડ્યું.

- એહવે આબ્યા શોધતારે, વૈરિના અસવાર.
કોઈ સ્ત્રી દીદી ઇહારે, પૂછે વારોવાર. દેખો. ૨૦
- કોઈ ઇહાં આબ્યું નથી રે, જૂઠું મઝંખો આળ,
વચન ન માનો અમ તણું રે. નયણે જુઓ નિહાળ. દે, ૨૧
- જે જોશો તો લાગશેરે, અંગે રોગ અસાધ,
નાઠા ખીહિતા બાપડારે, વિલગે રખ વિરાધ. દેખો. ૨૨
- કુષ્ટિ સંગતથી થયોરે, સુતને ઊંબર રોગ,
માડી મન ચિંતા વણીરે. કહીન કરમના ભોગ. દેખો. ૨૩
- પુત્ર લખાવી તેહનેરે. માતા ચાલી વિદેશ.
વૈદ્ય આપડ જોવા લણીરે. સહેતી વણા કલેશ, દેખો. ૨૪
- જ્ઞાનીને વચનેં કરીરે. સયળ ફળી મુજ આશ,
તેહજ હું કમળ પ્રભારે, આ બેઠી તુમ પાસ. દેખો. ૨૫
- રાસ રૂડો શ્રીપાળનેરે. તેહની દશમી ઢાળ,
ચિનય કહે પુણ્યેં કરીરે, દુઃખ થાયે વિસરાળ દેખો. ૨૬

અર્થ:-એ પ્રમાણે પંથ કાપવો શરૂ હતો, એટલામાં તો શત્રુ અણત-
 સેનના સ્વારો તેણીની જ શોધ કરતા કરતા ત્યાંજ આવી ચડ્યા, અને તે
 કોઢિયાઓને વારે વારે પૂછવા લાગ્યા કે-“અહીંયાં કોઈ એક ખેરીને જતાં
 નેઈ છે ? હે, નેઈ છે ! ખોલો તો ખરા; નેઈ છે ?” આમ આતુર વૃત્તિથી
 તેઓને પૂછતા નેઈ કોઢિયાઓએ જવાબ વાળ્યો કે-“અહીંયાં તો કોઈ
 આવ્યું ગયું હીકું નથી. નાહક જીકું કલંક ચડાવવા જેવું પૂછી પૂછી
 મગજભારી શા સાફ કરી રહ્યા છે ? ને તમને અમારા ખોલવા ઉપર
 ભરોસો ન આવતો હોય તો અમારા ટોળામાં ફરી ફરીને તપાસી લ્યો;
 પણ તપાસતાં પહેલાં એટલું ખાસ યાદ રાખજો કે અમે સાતસોએ
 ઉડતા એપી કોઢરોગથી પકડાયલા છીએ, માટે અમારા ટોળામાં અમારા
 જેવું જ કોઢિયું થવું હોય તો જ દાખલ થજો. અમારો ન મટનારો-અસા-
 ધ્ય રોગ છે, પછી તો તમારી મરજી ! અમારે શું લેવા દેવા છે ! અમારે
 તો પહેલા વાકેફગાર કરવાની જરૂર છે.” આ પ્રમાણે તેઓની વાત
 સાંભળી કે તુરત ડરી જીવ લેઈ તે બાપડા પેટુડિયા સવારો નાસવા જ
 લાગ્યા અને વારે વારે ચમકવા લાગ્યા કે-“રખેને આપણને એ રોગનો
 એપી પવન લાગી જતા રોગ વળગી ન પડે.” આમ થવાથી વૈરી રાજની
 બલામાંથી તો હું અગ્રસ્ત રાજમાતા સુકત થઈ, પરંતુ કર્મરાજની બલામાં
 તો તે બિચારી ફસાઈ જ પડી. કોઢિયાઓની સોળતથી બાળરાજને તુરત
 ઉપર નામનો કોઢ લાગુ થઈ પડ્યો. એ નેઈ અનાથ માડીના મનમાં
 દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ વારે વારે નિઃશ્વાસ નાખી મનમાં બબડ્યા
 કરતી હતી કે-“મારા પણ કંઠન કરમના લોગ છે.” વગેરે વગેરે મહા-
 ચિંતાને સ્વાધીન થવાથી કરમ ઉપર ટપલીઓ મારી દુઃખથી વધારે દબાઈ
 થઈ; છતાં પણ તેણીએ કેટલાંક વર્ષ તે જ સ્થિતિમાં દિવસો ગુજાર્યા.
 પરંતુ આખર તેણી એ વિચાર ઉપર આવી કે-“ઉપાય મેળવી રોગ મટા-
 ડવા યત્ન તો કરવો જ નેઈએ ! કંઈ ચિંતા કરવાથી કે રોવાથી રોગ ને
 દુઃખ મટતા જ નથી.” એવા નિશ્ચય ઉપર આવી બાળરાજને દેવા લાયક
 ભલામણ દઈ, તે વિશ્વાસુ કુદ્દિમડળને સુપરત કરી પોતે પરદેશમાં રખડી
 રખડી કોઈ વૈદ્યો પાસેથી ઔષધ, દુચકા વગેરે હાથ કરી લેવા નીકળી
 પડી. તેણીએ પણ જ્યાં જ્યાં ભાળ મળી ત્યાં ત્યાં ભટકી ભટકી ઘણા
 ઘણા કલેશો સહન કર્યા; પણ કર્મજન્ય વ્યાધિનો ઇલાજ હાથ લાગી
 શક્યો જ નહિ છેવટ કોશખીનગરીના એક નામચીન વૈદ્યરાજની ભેટ લેવા
 તેણીએ જવાનું નિર્ધાર્યું, પણ વયમાં એક જ્ઞાની ગુરૂને પૂછતા આનંદના
 સમાચાર મળ્યા. જેથી તુરત અહીં આવી અને જે હું બિચારી બાળરાજની

રાજમાતા કમળપ્રભા હતી તે જ હું પોતે, તમારી પાસેબેઠેલી છું.” આ સુંદર શ્રીપાળના રાસની અદરના પ્રથમ વિભાગ ખંડમાં આ દશમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. વિનયવિજયજી કહે છે કે—“પુણ્યના બળવડે કરીને તમામ દુઃખ નાશ થઈ જાય છે, માટે શ્રોતાજનો ! જેમ અને તેમ નવ પ્રકારથી પુણ્ય ઉપાર્જન કરો, કે જેથી તમારાં પણ કંઈ દુઃખ હશે તે નાશ થશે.

(૨૦-૨૬)

(દોહરો-છ દ.)

- રૂપસુંદરી શ્રવણેં સુણી, વિભળ જમાઈ વંશ,
હરખે હિયડેઠ્ઠગહ ગહી, ઇણી પરે કરે પ્રશંસ. ૧
- વખતવંત મયણા સમી, નારી ન કે સંસાર;
જેણે બેઉ કુળ ઉદ્ધર્યાં, સતિ શિરોમણિ સાર. ૨
- વર પણ પુણ્યેં પામિયો, નરપતિ નિર્મળ વંશ;
પુત્ર સિંહરથ રાયનો, ક્ષત્રિયકુળ અવતંસ ૩
- રૂપસુંદરી રંગે જઈ, વાત સુણાવી સોય,
નિજ બંધવ પુણ્ય પાળને. તે પણ હર્ષિત હોય, ૪
- ચતુરંગી સેના સજી, સાથ સખળ પરિવાર,
તેજી તુરિય નચાવતા, અવલવેષ અસવાર ૫
- રતન જડિત ઝળકે ઘણાં, ધર્યાં સરિયાં પાન,
ઢાલ નગારાં ગડગડે, નેજા પુરે નિશાન. ૬
- ભાણેજી વર જિહાં વસે, ત્યાં આવ્યા તત્કાળ.
નિજ મંદિર પધરાવવા. પુણ્યવંત પુણ્યપાળ. ૭

અર્થ:—આ પ્રમાણે કમળપ્રભા રાજમાતાના સુખથી કહેલી હકીકત સાંભળીને, તથા જમાઈનો પવિત્ર-ઉત્તમ વંશ જાણીને રૂપસુંદરીના હૃદયમાં હર્ષ ઉભરાઈ આવ્યો, એથી આ પ્રમાણે ઉત્તમ પ્રશંસાનાં વચનો કહેવા લાગી કે—“આ જમાનામાં આ મયણાસુંદરી સરખી ખીજી કોઈ મહા-ભાગ્યવંત સ્ત્રી નથી એમ કહું તો પણ ગેરવાજબી નહીં ગણાયે; કેમકે એણીએ પીઞ્ઞર અને સાસરાના કુળનો પુનરુદ્ધાર કર્યો છે; માટે સતી સ્ત્રીઓના માથાના ચળકતા મણિ સેરખી શ્રેષ્ઠ છે તેમ જ પુણ્યની પ્રબળતા વડે જ પતિ પણ ગજકુળ પૈકીના નિર્મળ વંશમાં ક્ષત્રિયકુળના સુકુટ

સરખા સિંહરથ રાજના કુંવરજીને પામી છે. ધન્ય છે એણીના પુણ્યને.' અને ધન્ય છે એણીની ધર્મ દૃઢતાને !” ઇત્યાદિ પ્રશંસાવાક્ય કહી 'ત્યાથી ઊઠી ઊભી થઇ, યોગ્ય શબ્દોમાં પોતાને પીઅર જવાનું સૂચવી રૂપસુંદરી રગ સહિત રવાના થઇ, અને પીઅરમા જઈ પોતાના ભાઈ પુણ્યપાળને તેણીએ તે બધી વાત કહી સંભળાવી. એથી તે પણ બહુ રાજી થયો. તથા તે પુણ્યવંત ભાણેજ-જમાઈને પોતાની હવેલીમા પધરાવવા માટે હાથી ઘોડા રથ ને પેદલતુ લશ્કર તૈયાર કરી ઘણા પરિવાર સહિત તેજ, કુશળ ઘોડાઓને નયાવતા સુદર પોષાકવાળા સવારો અને રત્ન જડેલી ઘણી સૂર્યમુખીઓ, ગડગડતા ઢાલ નગારાઓના નાદ તથા ફરકતા પચરંગી તેજ નિશાન સહિત ભારે દમામથી આલતો આલતો જ્યા ભાણેજ-જમાઈ રહેતો હતો ત્યા તુરત પુણ્યપાળ આવી પહોંચ્યો. (૧-૭)

(ઢાળ અગિયારમી-રાય કહે રાણી પ્રત્યે સુણ કામિનીરે-એ દેશી)

આવો જમાઈ પ્રાહુણા જયવંતાજી;

અમ ધર કરો પવિત્ર, ગુણવંતાજી.

સહુને અચરિજ ઉપજે, જ. સુણતાં તુમ ચરિત્ર. ગુ. ૧

માઝિલ સસરો પૂરવે, જ. ભોગ ભલા ધરી નેહ. ગુણ. ૨

ગજ ખેસારી ઉત્સવે, જ. પધારવા નિજ ગેહ; ગુણ.

એક દિન ખેડા માણિયે. જય. નયણા ને શ્રીપાળ; ગુ.

વાળે છંદે નવનવે. જય. માદળ ભુંગળ તાળ. ગુ. ૩

રાય રાણી રંગે જુવે, જય. થેઈ થેઈ નાચે પાત્ર; ગુ.

ભરહ ભેદ ભાવે ભલા. જય. વાળે પરિ પરિ ગાત્ર. ગુ. ૪

અર્થ:-સાધમીકને ત્યાં જઈ રાજરીત પ્રમાણે શ્રીપાળકુંવરને મળી પુણ્યપાળ મામોજી કહેવા લાગ્યો કે-“હે જયવંત અને ગુણવંત પરોણા જમાઈરાજ ! માગી સાથે પધારી મારા મકાનને પાવન કરો હે જસવતા જમાઈજી ! આપનું ચરિત્ર સાંભળતા જ ખીલ સઘળાઓને આશ્ચર્ય પેદા થાય તેમ છે, તો મને સર્વ કરતા વિશેષ આનંદાશ્ચર્ય ઉત્પત્તિ થાય એ મંભવિત જ છે; માટે હવે આપ મારે ત્યા જ નિવાસ રાખવો સ્વીકારી તુરત પધારો.” આ પ્રમાણે પ્રેમપૂર્ણ વચનો સાંભળીને તે હકીકત

પોતાના સાધર્મીં મધુને જણાવી ત્યાં જવા માટેનો વિચાર પૂછ્યો,^૧ અને તેની જ્યારે ખુશાલી સહિત ઈચ્છા જણાઈ એટલે શ્રીપાળકુંવરે પુણ્યપાળ રાજની માનપૂર્વક માગણી સ્વીકારી. મામાણએ લાણુલ-વરને હાથીના હોદ્દામાં એસારી મોટા ઉત્સવ સહિત પોતાની હવેલીમાં (શ્રીપાળકુંવરને) પધરાવ્યા, અને તે હંમેશાં પોતાની હાયકી મુજબ તેઓને દરેક બેઠતા પદાર્થો સમયસર વગર કલે જ રહે સાથે (ઉત્તમ પ્રકારના ભોગ) પૂર્ણ કરવા લાગ્યો. એક દિવસ શ્રીપાળકુંવર અને મયણામુદરી હવેલીના ઝરૂખામાં બેઠા બેઠાં પોતાના અગાડી બુદ્ધ બુદ્ધ રૂપના તોડા મ્હોરા ને મુરાવટ સહિત વાગતાં મૃદંગ, ભુંગળ, તાળ વગેરે વાજીત્રો. તથા બીસે પ્રકારના નાટકના સરસ લેહલાવને જાણનારી પ્રવીણ નાયકાઓ કે જે બુદ્ધ બુદ્ધ ખુબીથી પોતાનાં તાલીમ લીધેલાં અંગોપાંગ વાળી થૈ થૈ નાચ કરતી હતી તે રાજ રાણી રંગ સાથે બેતાં હતા. (૧-૪)

ઘણુ અવસર રચવાડીથી, જય. પાછો વળિયો રાય. ગુણુ.
 નૃત્ય મુણી ઉભો રહ્યો. જય. પ્રજપાળ તિણુ ઠામ. ગુણુ. ૫
 મુખ ભોગવતાં સ્વર્ગનાં. જય. દીડાં સ્ત્રી ભરતાર. ગુણુ.
 નયણે લાગ્યો નિરખવા. જય. ચિત અમકયો તિણુવાર. ગુ. ૬
 તતક્ષણુ મયણા એળખી. જય. મન ઉપન્યો સંતાપ, ગુ.
 અંવર કોમ્મ વર પેખિયો. જય. હૈ હૈ પ્રગટયું પાપ. ગુ. ૭
 ધિક્ક ધિક્ક કોધતણે વશે. જય. મેં અવિચાર્યું ક્રીધ, ગુ.
 મયણા સરખી સુંદરી. જય કોલીને કર દીધ. ગુ. ૮
 એ પણ હુધ કુળખંપણી. જય. મુજ કુલ ભરિયો છાર; ગુ.
 પરણ્યો પ્રીતમ પરહરી. જય. અવર કિયો ભરતાર. ગુ. ૯

અર્થ:-આ આનંદી સમયના દરમિયાન, રાજપાટિકા કરવા ગયેલો પ્રજપાળ રાજ પાછો વળતા ત્યાં આવી ચડ્યો તથા રાગ રંગની ધમાલ મચી રહી હતી તે સાલળવ.-જેવા મન લલચાતાં સવારી થંભાવી ઊભો રહ્યો. અને પોતાની ઝરૂખા તરફ નજર જતાં તેણે સ્વર્ગના દેવોની પેઠે

૧ આ વચન એ જ ગવહારકુશળતા બતાવી ગેલ છે કે-જેણે આપણી નિરાધાર ને વિપત વખતમા પરમાર્થ કે શિકારસ મંગલથી ઘણી ખાતર મગમ કરી હોય છતાં તેના કરતા અન્ય સ્થળે વધારે ખાતર બરમાય થયોના વખત પ્રાપ્ત થાય, તોપણ તે પ્રથમના ઉપકારીની મંજુરી કે સલાહ મેળવ્યા વગર અન્ય સ્થળે જવું જ નહીં, નહીં તો વિવેકમ. ખામી ગણાશે.

મુખ અનુભવતાં સ્ત્રી ભરતાર ને બેઠેલાં બેયાં. જ્યારે તેઓની તરફ નજર બેઠીને ધ્યાન દીધું ત્યારે તે પોતાના ચિત્તમા ચોકી બિઠ્યો; કેમકે તે ધણી ધણીઆણીના બેઠલામાંની સ્ત્રી મયણાસુંદરી જ છે એમ તુરત તેને ઓળખાણ પડી એથી તેના મનમાં સતાપ પેદા થયો; કારણ એણીની બેઠમાં પતિનું માન મેળવનારો પોતે વરાવેલા સિવાયનો પુરુષ દીઠો. એ બેતાં જ તે શોકસમુદ્રમાં ગરક થઈ શોચવા લાગ્યો કે—“હાય ! હાય ! આખર પાપ ખુલ્લું પડ્યું” ! અને મેં પણ ગુસ્સાને તાબે થઈ વગર વિચાર્યું પગલું ભર્યું કે, જે મયણા સરખી સુંદરીને કોઠિયાને હાથ સોંપી હતી ! અરે ! મેં તો વગર વિચાર્યું ક્યું; પણ તેણીએ પણ સમજની ખા ગણાયા છતાં કુળને ખાંપણ—લાંછન લગાડે એવું નીચ પગલું ભરી મારા કુળને રાખમાં રગદોળવા પરણ્યા પતિને પડતો મેલી બીજે ધણી લીધો ! ! !”

(૫-૬)

ઈણિપરેં ઊભો ઝુરતો, જય. જવ દીઠો તે રાય; ગુણ.
પુણ્યપાળ અવસર લહી, જય. આવી પ્રણમે પાય. ગુણ. ૧૦
રાજ પધારો મુજ ધરે, જય. ભુઓ જમાઈ રૂપ; ગુણ.
સિદ્ધચક્ર સેવા ફળી, જય. તે કહ્યું સકળ સ્વરૂપ, ગુણ. ૧૧
રાયેં આવી ઓળખ્યો, જય. મુખ ઈંગિત આકાર; ગુણ.
મન ચિંતે મહિમાનિલો, જય. જૈનધર્મ જગસાર. ગુણ. ૧૨
મયણા તેં સાચી કહી, જય. સભામાંહે સવિ વાત, ગુણ.
મેં અજ્ઞાન પણે કહ્યું, જય. તે સઘણું મિથ્યાત. ગુણ. ૧૩
મેં તુજ દુખ દેવા ભણી, જય. કીધો એહ ઉપાય, ગુણ.
દુઃખ ટળીને સુખ થયું, જય. તે તુજ પુણ્ય પસાય. ગુણ. ૧૪

અર્થ:—પ્રજાપાળ બનેલીને ઝુરતો બેવામા આવતાં જ પુણ્યપાળે પોતાના પક્ષની ચડતી છાપ બેસારવાનો સમય સાનુકૂળ બેઈ પ્રજાપાળના ગરણુમાન મન કરી વિનવ્યું—“મહારાજ ! મારી હવેલીમાં પધારી રજમાઈનું

૧ ક્રોધના આવેશથી સમજી જનથી પણ વગર વિચાર્યું પગલું ભરાય છે એ વાત નકકી જ છે, એમ આ કથન પોકાર પાડી બોધ આપ્યા કરે છે

૨ વ્યવહાર કુશળ મનુષ્યે પોતાનો બોલ ઉપર આવ્યાનો વખત હાથ લાગતા આપણી તરફ બતાવેલા ક્રોધ-વૃત્તિ વાળાને તુરત સોગડી પર સોંઘીનો દાવ લાગે તેની પેઠે રાચો મારી દેખાડવો કે જ્યેથી કરેલી ટીચકારી વિષે તેને ભાન થાય કે—માગી તે વખતે ભૂલ થઈ હતી. અગર દુ પાછો પડ્યો છું એટલે શુકન સાખવાનો જ વખત છે, એમ આ વાક્ય બતાવી આપે છે.

૩૫ તો જુઓ, તેમ જ શુદ્ધપાન! ૩૫૩ શ્રી સિદ્ધચક્ર નામના એક મહાન ચમત્કારી ચંત્રના આરાધનની સેવા ફળી છે, તે પણ વૃત્તાંતથી વાકેફ થાઓ; કેમકે તે જાણવા જેવો છે ” એમ કહી તેણે ટૂંકાણમાં તે સંબંધી કુલ હકીકત કહી સંભળાવી. એથી પ્રભાપાળ ચક્રિત થઈ ગયો અને તરત હવેલીમાં જઈને જોયું તો નિશાનીઓ તથા ચહેરા ઉપરથી તેણે એ જ ઉંખરણો છે એવી પ્રતીતિ મેળવી એટલે અત્યંત ચમત્કાર પામી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—“અહા આ દુનિયાની અંદર મહિમાવત જૈનધર્મ જ સાર વસ્તુ છે !” એમ નિશ્ચય કરી પછી પુત્રી પ્રત્યે માન સહિત નમ્રપણે કહેવા લાગ્યો—“સત્યવક્તા મયણાસુંદરી ! સભાની અંદર પરીક્ષા વખતે જે તે વાત કહી હતી તે બધી વાત સાચી થઈ, અને મેં અભિમાનના તોરમાં તણાઈ જે કંઈ કહ્યું હતું તે બધું અજ્ઞાનપૂર્ણ હોવાથી જૂઠું જ નીવડ્યું છે. જો કે મેં તો તને દુઃખ દેવાને માટે જ એ ઉપાય કર્યો હતો, તે છતાં પણ દુઃખ ટળી સુખ પ્રાપ્ત થયું છે, તે બધો તારા પુણ્યનો જ પ્રતાપ છે એમા કશો શક નથી !” આ પ્રમાણે તેણે દિલગીરી દર્શાવી.

(૧૦-૧૪)

મયણા કહે સુણો તાતજી, જય. ઇહાં નહીં તુમ વાંક, ગુણ
જીવ સુયળ વશ કર્મને જ. કુણ રાજ કુણ રાંક. ગુ. ૧૫
માન તજી મયણાતણી, જ. રાયે મનાવી માય, ગુ.
સજન સવિ થયાં એક મનાં, જ. ઉલ્લટ અંગ ન માય. ગુ. ૧૬

અર્થ:—પિતાના યોગ્ય વચન સાંભળી મયણાસુંદરીએ કહ્યું—“પિતાજી ! એ વિષે આપને દિલગીરી દર્શાવવાની કશી જરૂર નથી, કેમકે આ દુનિયાની અંદર ભલે રાજ હો કે રાક હો, પણ તે બધા જીવો કર્મના જ તાબેદાર છે, તો તે જીવો પૈકી કોઈ જીવથી પરાઈ તાબેદારીના લીધે કંઈ ભૂલ થાય તો તેમા નવાઈ જેવું કશું નથી, માટે કર્મવશથી જે થયું તેમા આપનો શો દોષ છે ?” ઇત્યાદિ નિરાભિમાનો વચનો કહ્યા તે પછી પ્રભાપાળ રાજાએ પોતાનું માન મૂકીને મયણાસુંદરીની માતા ૩૫૩સુંદરીને મનાવી લીધી એટલું જ નહીં, પણ આમ થતા તમામ સગા સબંધી અને સ્નેહીજનો એક મનવાળા—કુસપ રહિત થયા અને એથી એ સમયનો હર્ષ

૧ આ પ્રબંધ એ જ જણાવે કે—પોતાની થયેલ ભૂલ પોતાને જ મોઝાએ માન મૂકી કણ્ઠ કરવી એ નીચ કે દુર્યુણીજનોથી યદ્યપ ગણ્ય નથી; પણ ઉચ કે મદ્યગુણી જનોથી જ યદ્યપ શકે છે અને એ જ નવાઈ જેવી ભવભીંટની વર્તણૂક છે

હૃદયમાં પણ સમાતો ન હતો; કેમકે અભિમાની રાજાએ માન-મૂકી સત્ય વાતોને માન આપી પોતાની થયેલ ભૂલ માટે દિલગીરી દર્શાવી એ 'ઘણું' જ વખાણવા લાયક કૃત્ય હતું; તેમ આપકર્મી અને આપકર્મીની તકરારનો નીવેડો જણાતાં કિંવા નવપદજીના મહાત્મ્યની સાબીતી મળતાં સર્વને આનંદ થયો હતો અને થાય તેમાં પણ નવાઈ જેવું ન હતું. (૧૫-૧૬)

નયર સવિ શણુગારિયું જય. ચહુટાં ચોક વિશાળ, ગુ. ૧
ધરધર ગુડીયો ઊછળે, જય. તોરણ ઝાકઝમાળ. ગુ. ૧૭
ધરે જમાઈ મહોત્સવે, જય. તેડી આવ્યો રાય; ગુ. ૧૮
સંપૂરણ સુખ ભોગવે, જય. સિદ્ધચક્ર સુપસાય. ગુ. ૧૯
નયર માંહે પરગટ થઈ, જય. સુખ સુખ એહિજ વાત; ગુ. ૨૦
જિનશાસન ઊન્નતિ થઈ, જ. મયણાયે રાખી ખ્યાત, ગુ. ૨૧
રાસ રૂડો શ્રીપાળનો, જય. તેહની અગ્યારમી ઢાળ; ગુ. ૨૨
વિનય કહે સિદ્ધચક્રની, જય. સેવા ફળે તતકાળ. ગુ. ૨૩

અર્થ:-એ આનંદ પ્રસંગને યાદીમાં રાખવા કે જાહેરમાં લાવવા રાજાએ શહેર શણુગારવાનો હુકમ કર્યો (અને પ્રજાજનોને આનંદાશ્રિય થયો) એથી આખું શહેર શણુગારવામાં આવ્યું. ઘેર ઘેર અંગમગતાં તોરણો ખંધાયાં અને ચાર રસ્તાઓ તથા ચોક વગેરે વિશાળ જગ્યામાં કંઈ કંઈ મનોહર દેખાવોની રચના કરવામાં આવી; અને દર મકાન આગળ ગુડીયો ઊછળવા લાગી. આ પ્રમાણે રચના થયા પછી ખડું જ ભારે ઠાંઠ-દમામ સહિત રાજા પ્રજાપાળ પોતાના જમાઈને રાજમહેલમાં તેડી લાવ્યા અને તે પછી તે કંપતી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના પ્રતાપવડે, સંપૂર્ણ પ્રકારે સુખે અનુભવવા લાગ્યાં. આમ થવાથી દરેક માણસોના મોઢેથી એ જ વાત નીકળતી હતી અને એ વાતનો ચોમેર ફેલાવો થતાં જૈનશાસનની ઘણી જ ઉન્નતિ-ચક્રતી થઈ, તથા સુખ હુઃખ કર્મ વડે જ પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત મયણાસુદરીએ હંઠપૂર્વક કહી હતી તે વાત સાબીત થતાં કર્મની પ્રખ્યાતિ કાયમ કરી. આ શ્રીપાલજીના સુંદર રાસની રચનામાં અગિયારમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. વિનયવિજયજી કહે છે કે હે-શ્રોતાજનો! આ પ્રમાણે સિદ્ધચક્રજીની સેવા તુરત જ ફળે છે માટે તમે સર્વ તેમની સેવા કરવા તરફ લક્ષ રાખો. (૧૭-૨૦)

(ચોપાઈ-છંદ)

ખંડ ખંડ મીઠો જિમ ખંટ, શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્ર અખંડ;
કીર્તિવિજય વાચકથી લહો, પ્રથમ ખંડ ઇમ વિનયેં કહો.

અર્થ:-જેમ શેરડીના સાંઠામાં કાતળી કાતળી દીઠ વિશેષ વિશેષ મીઠાશ હોય છે, તેમ આ અખંડ શ્રી શ્રીપાળચરિત્રની અંદરના દરેક ખંડમાં વિશેષ વિશેષ મીઠાશ છે. અખંડ એ માટે કહેવામાં આવે છે કે શેરડીના સાંઠામાં અંતે કીકાશ હોય છે, તેમ આ રાસમાં અંતે કીકાશ નથી; પણ ઉલટી વિશેષ મીઠાશ છે; માટે તે શેરડીના ખંડથી અથવા તેા તેનાથી બનતી ખાંડથી પણ આ રાસની મીઠાશ અખંડ છે. એવા ખંડવાળા આ રાસનો પહેલો ખંડ, શ્રી કીર્તિવિજયલ ઉપાધ્યાયલ દ્વારા પ્રાપ્ત થએલા જ્ઞાનવડે અગર એઓનાથી મળેલી માહિતીવડે શ્રીવિનયવિજયલ ઉપાધ્યાયલ કહે છે કે મેં (આ ખંડ) સંપૂર્ણ કર્યો. (૧)

ઇતિ શ્રીમાન્ મહોપાધ્યાય શ્રીકીર્તિવિજયલ ગણીના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયલ ગણી રચિત પ્રાકૃત પ્રબંધરૂપ શ્રી શ્રીપાળજીના રાસની અંદર શ્રીસિદ્ધચક્રજીના મહીમાના અધિકાર વિષે શ્રીપાળકુંવર ને મયણા-સુંદરીના પરણવાની હકીકત, તથા શ્રીસિદ્ધચક્રજીના આરાધનવડે મળેલી નીરોગીતા, કમળપ્રલાનો મિલાપ અને તેણીએ પોતાની હકીકત જાહેર કરવા, વગેરે વગેરે વર્ણન સહિત પ્રથમ ખંડનું પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર અચળેશ્વર કૃત ગૂજરાતી ભાષાંતર સંપૂર્ણ.

પ્રથમ ખંડ: સમાપ્ત.

ખંડ પીઝે.

વસ્તુનિર્દેશાત્મક—મંગલાચરણ.

(દોહરા-છંદ.)

સિદ્ધચક્ર આરાધતાં, પૂરે વાંછિત કોડ;
સિદ્ધચક્ર મુજ મન વસ્યું, વિનય કહે કર જોડ. ૧
શારદ સાર દયા કરી, દીજે વચન વિલાસ;
ઉત્તર કથા શ્રીપાળની, કહેવા મન ઉદ્ધાસ. ૨

અર્થ:—કવિ વિનયવિજયજી હાથ જોડીને લક્ષિત પુર:સર કહે છે કે-
જે શ્રીસિદ્ધચક્રચત્રના આરાધનવડે આરાધન કરનારાં પવિત્ર મનુષ્યોની
મનના કોડ અને ધારણાઓની સિદ્ધિ પૂર્ણ થાય છે, અર્થવા તે
કોડો વાંછિત પૂર્ણ થાય છે, તે શ્રીસિદ્ધચક્રચત્ર મારા મનમંદિરની અંદર
કાયમપણે નિવાસ કરી રહેલુ છે (આ પ્રમાણે આ ગ્રંથના પ્રધાન ઇષ્ટ-
દેવ પ્રત્યેની આસ્થા અને સેવાનું ફળ સિદ્ધ કરી વિદ્યા દેનારી શ્રી શારદા-
દેવી પાસે કવિ માગણી કરે છે કે)—હે શારદાદેવી ! આપ શ્રીમંતી મારા
ઉપર શ્રેષ્ઠ અને શ્રેય કરનારી-દયા કરીને મને મારાં વચનોની અંદર
રસિકજનના મન રજન કરે તેવી મુંદર રસિક વિલાસવાળી-કાવ્યરચના-
શક્તિ આપો, કેમકે એ શક્તિ બક્ષવામા ઉદાર દિલના દયાળુ દેવી આપ જ
શક્તિ ધરાવો છો ! માટે તે શક્તિ બક્ષો કે જેથી આ બીજા ખંડની અંદર
શ્રી શ્રીપાળ મહારાજની જે વાતો કહેવા મારું મન ઉદ્ધાસવંત થયું છે તે
વાતાંને રસમય બનાવું.

(૧-૨)

એક દિન રમવા નીકલ્યો, ચહુટે કુંવર શ્રીપાલ,
મુખજ સૈન્યશુ પરવર્યો, યૌવન રૂપ રસાળ. ૩
મુખ સોહે પૂરણ શશી, અર્ધચંદ્ર સમ ભાળ;
લોચન અમિય કચોલડાં, અધર અરૂણ પરવાળ. ૪
દંત જિસ્થા દાડિમ કળી, કંઠ મનોહર કંબુ,
પુર કપાટ પરિ હૃદય તટ, ભુજ ભોગળ જિમ લંબુ. ૫

કેડલંક કેહરી સમો, સોવનવન્ન શરીર;
કૂલ ખરે મુખ બોલતાં, ધ્વનિ જળધર ગંભીર. ૬
ચોક ચોક ચહુટે મિત્ર્યાં, રૂપેં મોહ્યાં લોક;
મહેલ ગોખ મેડી ચડે, નરનારીના થોક. ૭

અર્થ:—એક દિવસ મોટા સૈન્ય સહિત યુવાન અને રસિક રૂપવંત શ્રીપાળકુંવર ઉજ્જયનીના ખજાર-ઝોટામાંથી પસાર થતો વનશ્રીની લીલામાં રમવા જવાની ઇચ્છાએ નીકળ્યો. શ્રીપાળકુંવર યુવાન અને રૂપવાન હતો—એટલું જ નહિ, પણ તેના અગમાં ભાગ્યશાળી-ભુજબળી વગેરેના પ્રકટ લક્ષણો દષ્ટિગોચર થતા હતાં એટલે કે જેનું પૂનમના પૂર્ણ ચંદ્રમાના સરખું (અમૃતમય-તેજસ્વી શાંતિપૂર્ણ) મુખ હતું, તથા આઠમના ચંદ્રમા જેવા દેખાવતું કપાળ, અમૃતના ભરેલાં કચોળાં જેવી (આનંદદાયી) આંખો, લાલ પરવાળો જેવા (રાતા) હોઠ, દાડમની કળી જેવા (સરખા) દાંત, શર્ખના સરખું મનોહર રેખાદાર ગળું (ગર્દન), શહેરના દરવાજાના કમાડની પેઠે (વિશાળ) હૃદયપ્રદેશ, કમાડના આડી દેવાની ભુંગળ જેવા લાંબા હાથ, સિંહની કમરના લાંક જેવી (વાતળી) કેડ, અને સોનાના સંરખું (પવિત્ર નિર્મળ દોષ રહિત) શરીર છે, અને મોઢામાંથી વચન બોલતા બાજુ કૂલ ખરતાં ન હોય ! તેવાં (વીણી લેઈએ તેવા) મનગમતાં વચનો તેમજ મેઘની ગર્જના સરખો ગભીર ધ્વનિ-સ્વર હતો તેવા શ્રીપાળકુંવરની સવારી જતી બેઈ કુંવરના સુરૂપથી મોહ પામીને શહેરમાં ચોક ચોક, અને ઝોટાની અંદર પુષ્કળ જથ્થાબધ સ્ત્રીપુરુષોનાં ટોળા મળ્યા, તથા કોઈ મહેલની અગાસી ઉપર, કોઈ ગોખ-ઝરૂખામાં અને કોઈ મેડી માળિયે ચડી કુંવરનું રૂપ નિહાળવા લાગ્યાં.

૧ મુઝ્યા પૂછે માયને, મા એ કુણુ અભિરામ;
'ધ'દ, ચંદ કે ચક્કવી, શ્યામ, રામ કે કામ. ૮
માય કહે મહોટે સ્વરેં, અવર મ ઝંખો આળ;
બય જમાઈ રાયનો, રમવા કુંવર શ્રીપાળ. ૯
વચન સુણી શ્રીપાળને, ચિત્તમાં લાગી ચોટ;
ધિક સુસરા નામેં કરી, મુજ ઝોળખાવે લોક. ૧૦

૧ જેના અંગમાં યૌવન પ્રાપ્ત થવા લાગ્યું હોય તો પણ તેને તે વાતની ખબર ન હોય અગર તો જેને કોઈ વાતની બેઈએ તેટલી ખબર ન હોય ને મુઝ્યા નાયક કહેવાય છે.

ઉત્તમ આપણે સુણ્યા, મન્નિઝમ બાપ ગુણેણુ,
અધમ સુણ્યા માઉલ ગુણે, અધમાધમ સસુરેણુ. ૧૧

અર્થ:—એ વખતે એક લોળી છોડીએ પોતાની માને પૂછ્યું કે—
“મા! આ મનોહર છે તે ધ્રુ છે, ચદ્ર છે, ચક્રવર્તિ છે, કૃષ્ણ છે,
રામ છે કે કામદેવ છે તે મને સમજાવ.” દીકરીનું આવું બોલવું
સાંભળી માએ મોટે અવાજે કહ્યું કે—“વહાલી બેટી! ખીન્ન આળ-
પ'પાળરૂપ વિચાર ન બોલ! એ તો આપણા રાજનો જે જમાઈ શ્રીપાળકુંવર
છે તે હવા ખાવા બચ છે. તે સ્ત્રીનાં વચન સાંભળી શ્રીપાળકુંવરના
ચિત્તમા ખાણુના લોકવા સરખું તે વચન ખટકવા લાગ્યું અને તેથી કુંવર
પોતાના જીવનને ધિક્કાર માનવા લાગ્યો, કેમકે લોકો મને સસરાના
નામથી ઓળખાવે છે. નીતિશાસ્ત્રમાં કહેલું છે કે— જો મનુષ્યો પોતાના જ
નામથી જગતમા ઓળખાય, તે મનુષ્યો સર્વથી ઉત્તમ પંક્તિનાં ગણાય છે,
જેઓ ખાપના નામથી ઓળખાય (ફલાણુનો છોકરો) તે મનુષ્યો મધ્યમ
પંક્તિના ગણાય છે, જેઓ મામાના-મોસાળીઆને લીધે ઓળખાય (ફલા-
ણુનો લાણીઓ!) તે મનુષ્યો અધમ પંક્તિનાં ગણાય છે, અને જેઓ સસ-
રાના નામથી ઓળખાય (ફલાણુનો જમાઈ) તે મનુષ્યો અધમમાં અધમ
પંક્તિનાં ગણાય છે, તો અધમમાં અધમ પંક્તિમાં ગણાતા મનુષ્યોની પેઠે
હું મસરાના નામથી ઓળખાઉં છું, તેથી ધિક્કારને જ પાત્ર છું. ૮-૧૧

(ઢાળ પહેલી—રાગ જૈતશ્રી—ચતુર સનેહી મોહનાં—એ દેશી.)

કીડા કરી ઘર આવીઓ, ચપળ ચિત્ત શ્રીપાળોરે,
ઉચ્ચક મન દેખી કરી, બોલાવે પુણ્ય પાળોરે. કીડા. ૧
રાજ કોણે આજ રીસબ્યા, કોણે લોપી તુમ આણુરે,
દીસો છો કાંઈ દૂમણા, તુમ ચરણે અમ પ્રાણુરે. કીડા. ૨
ચિત્ત ચાહો તો આપણું, લીજે ચંપા રાજરે;
છડે પ્રયાણે ચાલિયે, સખળ સૈન્ય લઈ સાજરે. કીડા. ૩

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે મન ઉદ્વિગ્ન થવાથી શ્રીપાળકુંવર ચપળચિત્ત
સહિત વનશ્રીની લીલા નિહાળી તુરત પાછો પોતાની હવેલીએ આવી
પહોંચ્યો. કુંવરનું ચિત્ત ઉદાસ જોઈ પ્રભુપાળ કહેવા લાગ્યો—“હે રાજન્!

૧ આ સંબંધ એ જ બતાવે છે કે—ઉત્તમ કામો કરી દરેક મનુષ્યે પોતાના નામથી
જ પ્રસિદ્ધિમાં આવવું.

આને આપને કોઈએ રીસ લાવવા જેવું કંઈ કારણ આપ્યું છે, અથવા તો કોઈએ આપની આજ્ઞા (હુકમ)નો ભંગ કરેલ છે, કે જેથી આપ હુઃખલરી લાગણીવાળા દેખાઓ છો? પરંતુ આપ એમ દિલગીર ન થાઓ, કેમકે આપના ચરણમાં અમારા પ્રાણ છે અને જ્યારે આમ દિલગીર થાઓ ત્યારે અમે ચરણાધીન રહેલા પ્રાણવાળા દિલગીર થઈએ એમાં નવાઈ જેવું પણ છે શું? માટે જે હોય તે ખરેખર ડરમાવો. કદાચિત્ત આપના ચિત્તમાં ચાહતા હો કે પોતાની અંપાનગરીનું રાજ્ય હરીફે પચાવ્યું છે તે પાછું સ્વાધીન કરીએ. તો સમજ સૈન્ય (લશ્કર) અને પૂરતા સાજ (સાધનો) સહિત નગરે કંઠા ઢઈ પ્રયાણ કરીએ.”

કુંવર કહે સુસરાતણે. બળે ન લીજે રાજરે;
આપ પરાક્રમજિહાં નહીં. તે આવે કુણ કાજરે. કીડા. ૪
તેહ ભણી અમે ચાલશું. જોશું દેશ વિદેશરે;
ભુજબળે લખમી લહી, કરશું સકળ વિશેષરે, કીડા. ૫

અર્થ:—સુસરાતનું કહેવું સાંભળી કુંવરે કહ્યું—“સસરાના બળવડે રાજ્ય લેવું હું પસંદ કરતો નથી, કેમકે જ્યાં પોતાનામાં પરાક્રમ નહિ ત્યાં પોરકું પરાક્રમ-શું કામ આવે? માટે પોતાનું પરાક્રમ જાહેરમાં લાવવા અહીંથી રવાના થઈશું અને દેશવિદેશ જોઈ બૂલઓના બળથી લશ્મી પ્રાપ્ત કરી પોતાની રાજ્યલશ્મી હાથ કરવા આદિ સર્વ ધારેલી ધારણા સંકળ કરીશું.” (૪-૫)

માય સુણી આવી કહે. હું આવીશ તુજ સાથરે,
ધડીઅ ન ધીડું એકલો, તુંહિજ એક મુજ આથરે. કીડા. ૬
કુંવર કહે પરદેશમાં. પગબંધન ન ખટાયરે;
તિણે કારણ તુમે ઈહાં રહો, ઘો આશિષ પસાયરે. કીડા. ૭
માય કહે કુશલા રહો, ઉત્તમ કામ કરજેરે;
ભુજબળે વૈરી વશ કરી, દરિસણ વહેલું દેજેરે. કીડા. ૮
સંકટ કષ્ટ આવી પડે. કરજે નવપદ ધ્યાનરે,
ચણી રહેજે જાગતા, સર્વ સમય સાવધાનરે. કીડા. ૯

૧ આ મળે એકલો જોષ આપે છે કે-પોતાની શક્તિ વડે જ તમામ કામ કરવાં, કે બીજાની શક્તિ પર ભરોસો ગમી કામ આદરી પછી બેવડું મનવું. ‘આપસમાન બળ નહિ,’ એ કહેવત ખસ અમૂલ્ય સમજવી.

અધિષ્ઠાયક સિદ્ધચક્રનાં, જેહ કહ્યાં છે ગ્રંથેરે;
તે સવિ દેવી દેવતા, યતન કરો તુમ પંથેરે. ક્રીડા. ૧૦

એમ શિખામણુ દેઈ ઘણી, માતા તિલક વધાવેરે;
શબ્દ શકુન હોય ભલા, વિજય મુહુરત પણ આવેરે. ક્રીડા. ૧૧

રાસ રચ્યો શ્રીપાળનો, તેહને ખીજે ખંડેરે;
પ્રથમ ઢાળ વિનયે કહી, ધર્મ ઉદય થિતિ મંડેરે. ક્રીડા. ૧૨

અર્થ:—કુવરનો વિચાર માતા કમળપ્રભાના બાળમાં આવતાં તુરત તે કુવર પાસે આવી કહેવા લાગી—“હે પુત્ર ! હું પણ તારી સાથે જ આવીશ. હું હવે ઘડીભર પણ તને એકલો જવા દેવાની નથી, કેમકે મારે તુ જ એક મુડી-પુણ છે” એ સાંભળી કુવરે કહ્યું—“માણ ! પરદેશની અંદર સ્ત્રી વર્ગનું પગળાંધન હોય તે ખંડાયજ નહિ. મતલબ કે સ્ત્રીને માટે મકાન, ખાન, પાન વગેરેનો સઘળો ખદોખસ્ત કરવો પડે, અને એવી લખને લીધે મન મેલી કામ ન થાય. તેથી કોઈ ધારણા ફોડને ન ભેટી શકે, એ હેતુને લીધે આપ અહીંયાં મુખે રહો અને કૃપા કરી શુભાશિષ આપો એટલે આનંદ.” માતા પુત્રના સહેતુ ભયાં કથન માંભળી બોલી—“પુત્ર ! કુશળતાપૂર્વક રહેજો અને ભૂતના બળવડે શત્રુ-ઓને વશ કરી વહેલા દર્શન દેજો, તથા સંકટ કષ્ટ પડે તો નવપદ્મું ધ્યાન કરજો રાત્રિની અંદર હમેશાં બાગૃત રહેજો અને દરેક વખતે દરેક કામમાં પણ સાવધાન-હોશિયાર રહેજો. તેમજ સિદ્ધચક્રના અધિષ્ઠાયક (વિભળેશ્વર ચક્ષુ, ચક્રેશ્વરી દેવી વગેરે) દેવો કે જે ગ્રંથોની અંદર વર્ણવેલ છે; તે તમામ દેવી દેવતા તમોને તમારા પથને વિષે (મુસાફરીમાં) તમારું જતન કરો એજ સંદોદિત ખરા અતઃકરણની મારી આશીષ છે.” આવી રીતની શીખામણુ અને આશીષ દઈને માતાએ કુવરના કપાળમાં કુંકુમનું તિલક કરી અક્ષત વગેરેથી વધાવા આખ્યા. તે વેળાએ પ્રયાણને માટે શબ્દ અને શકુન મનમાનતા—સારા થયાં અને વિજયકારી વિજય મુહૂર્ત પણ રણું થયું, અર્થાત્ બધી રીતે પ્રયાણ માટેનો સુદર યોગ મળ્યો. કવિ વિનયવિજયણ કહે છે કે આ શ્રીપાળકુવરનો સુદર રાસ રચ્યો તેના બીજા ખંડની પહેલી ઢાળ પૂર્ણ થઈ, તેમાં મેં એજ બતાવ્યું કે જ્યારે જે વાતનો ઉદય થવો લખેલ હોય ત્યારે જ તે થાય. એટલે—સ્થિતિનો પરિપાક થાય કે સ્થિ-

૧ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે પરદેશમાં મુખે ધન પેદા કરવા જવું હોય તો ઓવર્ગ ગમવાજ નહિ, નહિ તો ખરી મુશ્કેલીઓ નડે છે.

10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 8

三、

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ਭਗਤੀ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਨਿਥੀ ਕੇ.

अग्नि-महेतां मोहिष्यो, विरह मोहिष्यो ह्ययः

કવ વિઘ્નાદિ અગ્નિની. જદ્દુ જસંતી એવ.

[illegible]

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

मन पाये मयझा अहे, मित्र तुम वचन प्रभाय.

ਭੇ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਭੂ, ਉਸ ਸਾਥੇ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that proper record-keeping is essential for ensuring transparency and accountability in financial management. This section also outlines the various methods used to collect and analyze data, highlighting the role of technology in streamlining these processes.

2. The second part focuses on the implementation of internal controls designed to prevent fraud and mismanagement. It details how these controls are integrated into the organization's daily operations, providing specific examples of checks and balances. Additionally, it addresses the challenges faced by organizations in enforcing these controls across different departments and geographical locations.

3. The third part explores the impact of external factors, such as market fluctuations and regulatory changes, on the organization's financial health. It provides a comprehensive analysis of recent trends and forecasts future developments based on current economic indicators. This section aims to equip stakeholders with the information needed to make informed decisions regarding investment and risk management.

4. Finally, the fourth part concludes with recommendations for improving overall organizational performance. It suggests strategies for enhancing operational efficiency, fostering innovation, and strengthening relationships with key partners. By adopting these measures, the organization can better position itself to achieve its long-term goals and sustain growth in a competitive environment.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible]

એકલાં રહેવાનું મન ન છતાં પણ પતિની આજ્ઞા પાળ્યા વિના છૂટકો
જ ન હોવાથી મયણાસુદરી બોલી કે, પિયુષ ! આપનું વચન મારે
કબૂલ છે. (આપની મરજીને આધીન રહેનાર હોવાથી આનાકાની કરવા
હક્કદાર જ નથી, માટે છેવટની ચરજ એ છે કે) મારો જીવ આપના ચર-
ણકમળમાં જ દ્રુબ્ધ રહેનાર હોવાને લીધે આ શરીર તો પંખી વિનાના
સૂના પાંજરાની પેઠે ખાલી બોખા જેવું જ પડ્યું રહેનાર છે. હવે જેમ
ચોગ્ય જણાય તેમ કરવા આપ મુખત્યાર છો. ૩ એટલું બોલી પુનઃ
વિનવવા લાગી કે:— (૧-૪)

(ઢાળ ખીજ-રાગ મહાર-કોશ્યા ઉભી આંગણે-એ દેશી.)

ચલામ વહેલારે આવજો, કરજો માહરી સારરે;
રખે રે વિસારી સૂકતા, લહી નવી નવી નારરે. વા. ૧
આજથી કરીશ એકાસણું, કર્યો સચિત્ત પરિહારરે;
કેવળ ભૂમિ સંથારશું; તજ્યાં સ્નાન શણગારરે. વા. ૨
તે દિન વળિ કદી આવશે ! જિહાં દેખીશ પિયુ પાયરે;
વિરહની વેદના વારશું, સિદ્ધચર્ક સુપસાયરે. વાલમ. ૩

કે જે વારંવાર ગાયા પૂરી થવાથી બોલાય છે, તે એવી ખુખીના રચવા બોધએ કે, પૂર્ણ
થયેલી ગાથા સાથે જ તે પદનો સંબંધ લાગુ રહેવો બોધએ. ઉદાહરણ તરીકે- એવીરે
રંભા બાણી જવા કેમ દષ્ટએ. આ પદને ગાયનનો સાર બતાવનાર આસ્થાપ કહે છે, તથા
તે જ પદ દરેક કડી પૂરી થતાં આવે; તો પણ- નિપન્યુ રત્નજ આમ નીભાડે, નહોતી
ખંખર લગાર, નહિ તો દેશળ દિન કેમ કાઢત, મામા રાખેગારરે. એવીરે રંભા બાણી
જવા કેમ દષ્ટએ. આ જેમ ચાર પદની કડી પાછળનું પદ તે ચાર કડીની વાત સાથે જ
સંબંધ ધરાવનાર રહ્યું, તેમ ગાયન પૂરું થતા લગી રહેલું બોધએ, છતાં અતિ આશ્ચર્યની
વાત છે કે જૈનના હીંગ જેવા વિનયવિનયજીએ આસ્થાપની મર્યાદા તરફ કેમ દુર્લભ
દાખલ્યું હશે? તે સમજવું દુર્લભ યથા પડ્યું છે. કાનો તે વખતમાં તે નિયમ સાધારણ
માની લીધેલ હોય, (જેમકે હાલમાં સુધરેલા કવિઓ વર્ણસંગ્રાહ, પ્રાસ અનુપ્રાસ મેળ-
વવાની મુખાધૃષ્ટ રીત માની લઇ તે રીત ચરુતમાં નથી એમ બતાવો પોતાની વાતને
સત્યતા આપે છે,) પણ ખ્યાલ કરવાનો છે કે બ્હાલમ બહેરેરા આવજો એ પદ દરેક
ગાથાની કેડે આવડું છે, છતાં, (દેશપુનગતના નવનવા બેતા કૌતુક રમેરે; એકસો સિંહ
પરે બ્હાલતો, ચઢ્યો એક ગિરિસુંગરે. બ્હાલમ બહેરેરા આવજો.) તપાસી જુઓ કે-આ
ગાથા સાથે આકર્ણનું પદ કશો પણ સંબંધ ધરાવે છે? બિલકુલ નહિ, તો પછી તે પદ
વાગવાર ગાથાકુટ રૂપ આવવાની જરૂર શી? કવિઓ એક અક્ષર પણ નકામો મુકતા જ
નથી. આકર્ણનું પદ ચાલતી વાતને શોભાવનાર-તાજી કરનાર તરીકે જ હોયું બોધએ
એમ મારું તો માનવું છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

અર્થ:—વાલમભૂ! આપ મનોરથ સિદ્ધિ મેળવી પાછા અહીં વહેલા પધારજો અને મારી સંભાળ લેજો. તેમ જ મને વિસારી ન દેતાં યાદ રાખજો, કેમકે આપ ભાગ્યવંત રાજન્ નવીન નવીન રાજકન્યાઓને વરશેા જેથી તેઓની સમૃદ્ધિ તથા ખ્યાર-શુણુ આદિ વિશેષ જણાતાં કદાચ મને વિસારી ન દો, માટેજ પુનઃ પુનઃ અરજ છે કે—વાલમ વહેલારે આવજો. પ્રાણુલવનભૂ! વહેલા પધારવાની જરૂર એ છે કે, આપના અહીંથી પધારવાને લીધે આજથી હું આપશ્રીના ફરી અહીં પધારવા લગીની સુદૃઢ સુધી એકાસણું (એક ટંકજ નિયમિત આહાર) કરીશ, તથા જે જે સચિત્ત (જેમાં જીવ સંજ્ઞા છે તેવી તમામ) વસ્તુઓ છે તે સર્વનો પણ આજથી ત્યાગ કરીશ. (ફક્ત અચિત્ત વસ્તુ જ વાપરીશ) તેમ જ ભોંય ઉપર જ બિછાતું કરી (ફક્ત ત્રણ પડ જ પાથરી) સૂવાનો નિયમ જાળવીશ, અને પીઠી ચોળીને—તેલ મઢન કરીને—વિકારી લાવને પેદા કરનાર સ્નાન, તથા શૂગાર-ઘરેણું—કાજળ, પાનખીડું; વગેરે તથા જ દીધા માનીશ. (ફક્ત સૌભાગ્યવતીનાં ચિન્હરૂપ ભૂષણ આભૂષણરૂપ શૂગાર અને દેવપૂજા કરવા માટે કરવામાં આવતું સદ્-ભાવ વાસિત સ્નાન કરવું, એ જ ઉપયોગમાં લઈશ. હે મસ્તકસુકુટમણિ! તે દિવસ ફરીને ક્યારે આવશે કે જે દિવસે હું આપ સ્વામીનાથના ચરણ-કમળનાં દર્શન કરીશ? અને ક્યારે શ્રી ઇષ્ટદેવ સિદ્ધચક્રજીના પ્રતાપથી વિયોગની અસહ્ય વેદના દૂર કરીશ? મતલબ એ જ કે આપશ્રીના દર્શન માટે અત્યાતુર રહીશ, માટેજ ફરી ફરીને વિનવું છું કે—વાલમ વહેલારે આવજો.

(૧-૩)

મજ્જન વોલાવી ઇણિપરે, લેધ ઢાલ કૃપાણુરે;

ચંદ્રનાડી સ્વર પેસતાં, કુંવરે ક્રીધ પ્રયાણુરે. વાલમ, ૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે પોતાના હેતુજનોને બોલાવી, તેઓની પ્રસન્નતા મેળવી, ઢાલ તરવાર ધારણ કરી, ચંદ્રનાડીમાં સ્વરનો પ્રવેશ થયેથી શ્રીપાળ-કુંવરે તાકીદે કાર્યસિદ્ધિને હાથ કરવા પ્રયાણ કર્યું. (કહ્યું છે કે:—દેવાદિના પૂજનનું કામ શરૂ કરવા વખતે, ધન પેદા કરવાનો ઉદ્યમ આદરવા વખતે, કોટ કિલ્લા બાંધવા વખતે, ઘર ખેતર ખરીદવા વખતે, કોઈ વસ્તુ વેચી ફરી લેવા—સાટાંપાટાં કરવા વખતે, મસલત કે સંધિના સંદેશા વખતે, નોકરી તથા ખેતી કરવા વખતે, વિધાનો આરંભ કરવા વખતે, પાટનો અભિષેક થવા વખતે, પ્રશ્ન પૂછવાની તક વખતે, અને દરેક સ્થિર કામ કરવાની ઇચ્છા વખતે; વગેરે વગેરે કામો વિશેષ કરીને જે વખતે નાકની ડાબી કોણના નસ્કોરામાં પવન વહેતો હોય

તે વખતે જ કરવાં કે જેથી અવશ્ય સિદ્ધિ જ મળે છે, એથી તત્કાળ કાર્યસિદ્ધિ સ્વાધીન કરવા તે ચંદ્રસ્વર વખતે જ મંગળ પ્રયાણ કર્યું. (૧-૪)

દેશ પુર નગરના નવનવાં, જોતો કૌતુક રંગેરે;

એકલો સિંહ પરે મહાલતો. ચઢ્યો એકશિરિશ્રુંગેરે. વાલમ. ૫

સરસ શીતળ-વનગહનમાં. જિહ્વાં ચંપક છાંહેરે;

જપ જપતો નર પેખિયો, કરી ઊરધ ખાંહેરે. વાલમ. ૬

જપ પૂરો કરી પુરૂષ તે, ખોલ્યો કરિય પ્રણામરે;

સુપુરૂષ તૂં ભલે આવિયો, સચું મોહરું કામરે. વાલમ. ૭

અર્થ:—ઉત્તરથીનીથી રવાના થઈ કુંવર શ્રીયાળ નવા નવા દેશ, નવાં નવાં પુર, નગરનાં નવીન નવીન કૌતુક; (જેલ તમાસા રમત રમત નવાઈ જેવી બાળતો) જોતો જોતો રંગ-આનંદ સહિત સિંહની પેઠે નિહરે બની એકલો જ પંથ પસાર કરતો કરતો એક કુંગરના શિખર ઉપર જઈ પહોંચ્યો. અને ત્યાં જોતાં જોતાં સુદર ટાઢી ગહનવનની ઘટાના ચંપાના ઝાડ નીચે એક ઊંચા હાથ રાખી જપ જપતો સાધક પુરૂષ તેની મજરે પડ્યો, એથી તે ત્યાં ઉભો રહ્યો, એટલે સાધક પુરૂષ પોતાનો જાપ પૂર્ણ થવાથી કુંવરને નમન કરી કહેવા લાગ્યો કે, “હે સત્પુરૂષ! આપ બલે પ્રધાર્યા, આપના પગલાંના પ્રતાપવડે મારું કામ હવે સિદ્ધ થયું, જ સમજી છું.” (૫-૭)

કુંવર કહે મુજ સારીખુ, કહો જે તુમહ કાજરે;

ધણે આગે ઉપકારને હીધાં, દેહ ધન રાજરે. વાલમ. ૮

તે કહે ગુરૂકૃપા કરી ઘણી, વિદ્યા એક મુજ હીધરે;

ધણે ઉદ્યમ કર્યો સાધવા, પણ કાજ ન સિદ્ધરે. વાલમ. ૯

ઉત્તર સાધક નર વિના, મને રહે નહિ કામરે;

તિણે તુમ એ કહું વીનતી, અવધારિયે સ્વામરે. વાલમ. ૧૦

અર્થ:—કુંવરે કહ્યું, “મારા લાયક જે કંઈ તમારે કામ હોય તે ખુશીથી મને કહો-લખાવો, કેમકે અગાડીના સમયમાં પારકાનો ઉપકાર કરવા માટે ઘણાએ સત્પુરૂષોએ સ્થન, રાજ્ય અને અતમા પોતાના શરીર

૧ આ સમય એજ ખોધ આપે છે, કે પરદેશમાં જરો પણ કર ન રાખતાં દિગ્મત માથે પંથ પસાર કરવો, દિગ્મત એજ સાચુ હથિયાર છે.

૨ પારકાનું બલુ કરવા જ માનવનો જન્મ મળેલો છે, માટે પોતાના તન, મન, ધનનો વ્યય કરના પણ પરતું બલુ કરવું, એજ આ સમય ખોધ આપી રહેલ છે.

શુદ્ધાં પણ કુર્યાન કરેલ છે.” તે સાંભળી સાધનાર પુરુષે કહ્યું કે—“ મારા શુરુએ મારા પર ઘણી જ મહેરબાની કરી મને એક વિદ્ય બક્ષી છે, તેને સિદ્ધ કરવા માટે અતાવ્યા પ્રમાણે બહુ બહુ ઉપાય કર્યા, છતાં પણ કાર્યસિદ્ધિ હોય લાગી નહીં, કારણ કે ઉત્તરસાધક (વિદ્યા સાધનારની પાસે દેખરેખ રાખનાર બખરદાર સુલક્ષણા) પુરુષ વગર મન નિર્ભય કે નિશ્ચળ રહેતું નથી. તે માટે આપને એ વીનંતિ કરુ છું કે હે સ્વામી! આપ તે સ્વીકારવા કૃપા કરો. (૮-૧૦)

કુંવર કહે સાધ વિદ્યા સુખે, મન કરી થિર થોભરે,

ઉત્તર સાધક મુજ થકાં, કરે કોણ તુજ ખોભરે. વા. ૧૧

કુંવરના સંહાયથી તતખિણે, વિદ્યા થઈ તસ સિદ્ધરે;

ઉત્તમ પુરુષ જે આદરે, તિહાં હોયે નવનિદરે, વા. ૧૨

કુંવરને તેણે વિદ્યાધરે, દીધી ઔષધિ દોયરે,

એક જળ તરણી અવરથી, લાગે શસ્ત્ર નહિં કોયરે. વા. ૧૩

અર્થ:-કુંવરે કહ્યું કે, “ તમે તમારું મન પૂર્ણપણે સ્થિર રાખી સુખ પૂર્વક વિદ્યા સાધો. હું ઉત્તરસાધક છતાં તમને હરકત કરનાર જ કોણ છે? ” આમ કહેવાથી તરત જ તે સાધકે કુંવરની મદદથી વિદ્યા સાધવા માંડી કે નિર્વિઘ્ન તેને સિદ્ધ થઈ. (નિયમ જ છે કે ઉત્તમ પુરુષો જે કામ આદરે તે કામમાં નવે નિધિ પ્રકટ થાય છે.) તે પછી તે વિદ્યાધરે પ્રસન્ન થઈ બે મહા મહિમાવાંત દિવ્ય ઔષધીઓ આપી, તે પૈકી એક જળતરણી એટલે કે આહો તેટલાં ઊંડા પાણીમાં પડે તોપણ તેના વડે ન કુબળતા તરી પાર ઉતરે અને ખીણ શસ્ત્રસંતાપહરણી એટલે કે જેના પ્રતાપથી કોઈપણ જાતનું અસ્ત્રશસ્ત્ર વાગે જ નહીં. ૧૧-૧૩

કુંવર વિદ્યાધર દોય જણા આલ્યા પર્વત માંહિરે.

ધાતુરવાદી રસસધતા, દીઠા તિહાં તડૂ છાંહિરે. વા. ૧૪

તેહ વિદ્યાધરને કહે, તુમે વિધિ કેલો જેહરે,

તિણે વિધે ખપ અમે બહુ કર્યો, ન પામે સિદ્ધિ એહરે.

વાલમ વહેલારે આવજો. વા. ૧૫

કુંવર કહે મુજ દેખતાં. વળી એહ કરો વિધિરે.

કુંવરની નજર મહીમાયકી, થઈ તતક્ષણ સિદ્ધિરે, વા. ૧૬

૧ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે મહાન પુરુષના પગલાંનો જ પ્રતાપ અચિત્ત હોય છે, માટે તેના પુસ્ત્રોની છાયામાં અવનનો આનંદ મેગવના વિશ્રામ લેવો

ધાતુરવાદી કહે નીપતું, કનક તુંમ અનુભાવરે,
એહમાંથી પ્રભુ લીજિયેં તુમ તણો જે મન ભાવરે. વા. ૧૭
કુંવર કહે મુજ ખપ નહીં, કુણુ ઝિયલે ભારરે,
અદ્ય તિણે અંચળે ખાંધિયું, કરી ઘણી મનોહારરે. વા. ૧૮

અર્થ:—તે પછી કુંવર અને વિદ્યાધર એ બેઉ જણા રવાના થઈ અગાડી પર્વતની અદર આદ્યા અને જ્યાં ક્રીમિયાગરો બેઠા બેઠા સોના-સિદ્ધિ સિદ્ધ કરતા હતા ત્યાં જઈ પહોંચતાં તેઓને ઝાડના છાંયડે બેઠેલા બેઠા ઉભા રહ્યા. વિદ્યાધરને બેઠા ક્રીમિયાગરો બોલ્યા—“આપે જે વિધિ કહ્યો હતો તે વિધિ પ્રમાણે સોનું બનાવવા ઘણું ઉદ્યમ કર્યો, પણ અમને ફતેહ મળી નહીં.” કુંવરે કહ્યું, “જે વિધિ કર્યો, તે જ વિધિ ફરી એકવાર મારા દેખતાં કરો.” આમ કહેવાથી તે ક્રીમિયાગરોએ તે વિધિ અમલમાં આણ્યો કે તરત જ કુંવરની નજરના મહિમા વડે સોનું થઈ આવતાં અર્થ-સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી,^૧ એ બેઠાને ક્રીમિયાગરો કહેવા લાગ્યા—“આપના પ્રતાપથી સોનાસિદ્ધિ સિદ્ધ થતાં આ સોનું તૈયાર થયું, માટે હે પ્રભો! આમાંથી આપના મનમાં જેટલાની જરૂર જણાય તેટલું સોનું લો.” કુંવરે કહ્યું મને એની જરૂર નથી કોણુ એ ભાર ઉંચકે.” આવું કહ્યું છતાં પણ તે ક્રીમિયાગરોએ પરાણે ઘણી માથાકુટ કરી થોડું સોનું રૂમાલને છેડે ખાંધ્યું. (૧૪-૧૮)

અનુક્રમે કુંવર આવિયો, ભરૂઅચ નયર મઝારરે,
હેમ ખરચી સજઈ કરી, ભલાં વસ્ત્ર હથિયારરે. વા. ૧૯
સો નેં મહિય તે ઔષધિ, ખાંધિ દોય નિજ ખાંહિરે.
ખહુ વિધ કૌતુક દેખતો, ફરે ભરૂઅચ માંહિરે. વા. ૨૦
ખંડ ખીજે એહ રાસનો, ખીજ એ તસ ઢાળરે,
વિનય કહે ધર્મથી મુખ હુએ, જેમ રાય શ્રીપાળરે વા. ૨૧

અર્થ:—તે પછી કુંવર ત્યાંથી રવાના થઈ મજલ કરતો ને ખહુ ખહુ સ્થળોએ બેસી અનુક્રમે ભરૂઅચ જઈ પહોંચ્યો, અને રૂમાલને છેડે ખાંધેલું સોનું વેચી કુંવરે પોતાને શોભતાં કપડાં, શસ્ત્ર, અસ્ત્ર વગેરે બેઠાં સાધન ખરીદ્યાં, તથા માદળિયુ કરાવી બન્ને મહીમાવંત ઔષધીઓને તેની અંદર મઢી લેવાવાની તે પોતાને હાથે ખાંધી લીધું. તે પછી તેણે ઘણી

૧ આ સંખધ એજ બોધ આપે છે કે—પુરુષાર્થી પુરુષોની નજર જ પ્રભાંવશાળી હોય છે જેથી નેવાઓની કને નજર થાય તે જ માર્ગ આજ્ઞવો.

જાતોની રમત 'ગમત' જોતાં ભરૂચ શહેરની અદર ફરવાનો નિયમ શરૂ રાખ્યો. વિનયવિજયજી કહે છે કે: આ રાસના બીજા ખંડની આ બીજી ઢાળ પૂરી થઈ, તેમા એજ મતલબ છે કે જેમ શ્રીપાળકુંવરને ધર્મવડે સુખ મળ્યું તેમ દરેક મનુષ્યને ધર્મવડે સુખ જ પ્રાપ્ત થાય છે. (૧૯-૨૧)

(તે પછી શું બીના બની તે બતાવે છે)

(દોહરા-છંદ)

- કાસ'ખી નયરી વસે, ધવળશેઠ ધનવંત.
લોક અનર્ગળ ધન ભણી, નામ કુખેર કહંત. ૧
- શકટ ઊંટ ગાંઠાં ભરી, કરિયાણાં બહુ જોડિ,
તે ભરૂચઅચે આ'વિયો, લાલ લહે લખ કોડિ. ૨
- વસ્તુ સકળ વેચી તિણે, અવર વસ્તુ બહુ લીધ,
જળવટ પ્રવહણ પૂરવા, સકળ સભઈ કીધ. ૩
- એક જુ'ગ વાંહણ કિયું, કુઆથંભ જિહાં સહ,
કુ'વાથંભ સોળે સહિત, અવર જુ'ગ અડસહ. ૪
- વડ સફરી વાહણ ધણાં, ખેડા વેગડ દ્રોણ,
શિલ્લ ખૂંપ આંવત્તં ઈમ, ભેદ ગણે તસ કોણ. ૫
- ઘણીપરે પ્રવહણ પાંચશે', પૂયાં વસ્તુ વિશેષ;
ખંદર માંહે આણિયાં, પામી નૃપ આદેશ. ૬
- માલિમ પટ પુસ્તક જુએ, સૂખાણી સૂખાણ;
ધૂ અધિકારી ધૂતણી, દોરી ભરે નિસાન. ૭

૧ 'શકટ ઊંટ ગાંઠાં ભરી' એમ કહેવામા પુનરુક્તિ દોષ લાગે છે. પુનરુક્તિ દોષ આશ્ચર્ય, ખેદ, હર્ષ, વગેરેમાં અથવા તો વિશેષ લાવ પ્રકાશવામા, કે એજ શબ્દનો અર્થ આકાર ફરી જતો હોય, તેમા ગણતો નથી, તો વિનયવિજયજી જેવા સમર્થ પડિત સ્વાર્થ વિના આવી ભૂલ કંઈ જ નહી. ગાડા ભરી નહી પણ ગાડા ભરી એવો શુદ્ધ પ્રાચીન પ્રતમા પાક છે, છતા પણ ગાડીયા પરિવારના પ્રવાહની પેઠે આવી મોટી ભૂલ તરફે કોઈ લક્ષ દેતુ જ નથી કે, એક જ પદમા શકટ એટલે ગાડું અને ફરી ગાડા એમ બે વખત કહેવાથી શું વિશેષ પ્રકાશ પાડે છે નિયમ એવો છે કે એક જ ગાયનમાં (તે પૂરું થતા લગી) જે શબ્દ આવી ગયો, તે શબ્દ ખાસ કારણ વગર લાવવો જ ન જોઈએ એજ પર્યાયનો શબ્દ જોઈએ તો ક્યા શબ્દસમુદ્ધનો પાત્ર છે' જોઈએ તેટલા એકપર્યાયવાચી શબ્દો છે મારે તેવા મૂકવા જાણ્યે.

- કરે કરાણી સાચવણુ, નાખૂદા લે ન્યાઉ;
વાયુ પરખે પંજરી, નેજામાં નિજ દાઉ. ૮
- ખરી મસાગતિ ખાડ્યા, સજ્જ કરે સઠ દોર;
હલક હલેસાં હાલવે, બહુ ખેઠા બિહુ કોર. ૯
- પંચવણું ધ્વજ વાવટા, શિર કરે ચામર છત્ર;
વાહણ સવિ શણગારિયાં, માંહે વિવિધ વાજિંત્ર. ૧૦
- સાતભઈ વાહણ તણી, નિવિડ નાળિની પાંતિ;
વચરીના વાહણ તણી, કરે ખોખરી ખાંતિ. ૧૧
- સુભટ સનૂરા સહસ દશ, વડા વડા ઝંઝાર
ખેઠા ચિહ્ન દિશિ મોરચે, હાથ વિવિધ હથિયાર. ૧૨
- ધંધણ જળ સંખળ ગ્રહી, બહુ વ્યાપારી લોક;
સોહે ખેઠા ગોખડે, નૂર દિયે ધન રોક. ૧૩
- હવે નાંગર ઊપાડવા, વડા જુગની જામ;
નાળ ધડૂકી નાળ સવિ, હુઈ ધડોધડ તોમ. ૧૪
- સવિ વાહણના નાંગરી, કરે ખરાખર જોર.
પણ નાંગર હાલે નહીં, સખળ મચ્છો તવ સોર. ૧૫
- ધવળશેઠ ઝાંખો થયો, ચિંતા ચિત્ત ન માય;
શીકોતર પૂછણુ ગયો, હવે કિમ કરવું માય ? ૧૬
- શીકોતર કહે શેઠ મુણુ, વાહણ થંભ્યાં દેવિ;
છોડે ખત્રિલક્ષણા-પુરૂષતણું બળિ લેવિ. ૧૭

અર્થ—કેસળી નામની નગરીનો એક ધવળશેઠ નામનો ધનવંત શાહુકાર છે, કે જેની પાસે અનગળ-નગણી શકાય તેટલું ધન હોવાથી લોકો તેને કુખેર ભંડારી કહે છે. તે શેઠ બહુ બહુ ભતનાં કરિયાણાની ગુણો ગાડાં તથા ઊંટો ઉપર મજબુત ગોઠવીને લાડ્ય અંદરે આવી પહોંચ્યો, અને તે બધી ચીજો વેચી તથા બીજી બહુએ નવી ખરીદીને લાખો કરોડોનો નફો મેળવવા લાગ્યો. તે પછી ફરીઆઈ માર્ગે મુસાફરી કરી. ખેસુમાર નફો લેવની ઉમેદને લીધે તેણે તે પંથ સંખર્ધી સર્વ તૈયારી કરી. એટલે કે પોતાના ઘરના પાંચસો વહાણ તૈયાર કરાવ્યાં. તેમાં પાંચ એક જુગ ભતવું મોટું વહાણ એવું તૈયાર કરાવ્યું કે તેની અંદર સાઠ (૬૦) તો કુવાથાં હતાં મજબીબ પણ સોળ સોળ કુવાથાં ભવાળાં જુગ

શ્રીપાળરાજનો રાસ.

ઝોડ દિવસ શ્રીપાળકુવર અને મણીમામ્મરી શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને પ્રણામ કરી પાછા વળતા

શ્રીપાળે પોતાના માતૃશ્રીને દેખ્યા, તે વખતે હર્ષપૂર્વક માતાના ચરણમા નમસ્કાર કર્યા.

(૫૪૬)

કેમકે નાંગર ઉપડયા 'વિના વહાણું હંકારવું' જ મોકૂફ થઈ પડ્યું. તેના લીધે ફિકર થઈ આવતાં હો હા મચી ગઈ. જો જોઈને ધવળશેઠ ફિકરમંદ થઈ રહ્યો, ચિત્તમાં ચિતા પણ સમાવા ન લાગી અને અતિશય મુંઝવણ થતાં તરત શીકોતરમાને વહાણુ થંભવાનું કારણ પૂછવા ગયો કે—“હે માં! હવે શો ઉપાય લેવો ? શીકોતરમાએ જવાબ આપ્યો કે—“હે શેઠ! વહાણુ તો દેવતાએ થોભાવ્યાં છે, માટે જો બત્રીશલક્ષણા પુરુષનું તેને બલિદાન આપવામાં આવે તો તારાં વહાણો બંધનથી મુક્ત થશે.” આંતું સાંભળીને શેઠ તે સંબંધી વિચાર કરીને બત્રીશલક્ષણા નરમે હાથ કરવા રાજની પાસે જવાના નિશ્ચય પર આવ્યો. (૧-૧૭.)

(ઢાળ ત્રીજી-શ્રોણિક મન અચરિજ થયો-એ દેશી.)

ધવળ શેઠ લઈ ભેટણું, આવ્યો નરપતિ પાયરે,
કહે એક તર મુજને દિયો, જેમ બળિ પાકળ થાયરે. ધ. ૧
રાય કહે નર તે દિયો, સગો નહિ જસ કોઈરે,
બળી કરજો ગ્રહી તેહને, જે પરદેશી હોયરે. ધવળ. ૨
સેવક ચિહું દિશ શેઠના, કરે નયરમાં જોતારે,
કુંવર દેખી શેઠને, વાત કહે સમહોતારે. ધવળ. ૩
હીઠા બત્રીસ લક્ષણો, પુરુષ એક પરદેશીરે,
કહો તો ઝાલી આણીએ, શુદ્ધિ ન કો તસ લેશીરે. ધ. ૪
ધવળ કહે આણો ઇહાં, મ કરો ધડિય વિલંબરે,
બળ દેધને ચાલિયે, વહાર નહિ તસ ખૂંબરે. ધવળ. ૫

અર્થ:—ભેટ ધરવા યોગ્ય અમૂલ્ય વસ્તુઓ થાળમાં ભરી દબલ્યા સહિત, ધવળશેઠ લગ્ન બંદરના મહારાજની પાસે ગયો. અને ભેટણું સૂરણમાં, મૂકી સન્નિય પ્રણામ વગેરેની મર્યાદા સાચવી પછી વિનંતી કરવા લાગ્યો કે:—“નામવર! હુદ્દ દેવના નડતરથી મારાં વહાણુ થંભી રહ્યાં છે, તે માટે એક બત્રીશલક્ષણા પુરુષનો ખર્ચ છે. કે જે મળતાં તે દેવને બળી પાકળા અપાય.” રાજાએ કહ્યું—“નરપતિ ! જે પુરુષનું અહીં કોઈ (મારા રાજ્યમાં) મરું ન હોય, અને જે પરદેશી હોય, તે પુરુષ તમને આપવામાં

૧ આ સંબંધ એવો મોઘ આપે છે કે-રાજાએ પેતાની પ્રતિ તરફ કેવી ને કેટલી પ્રેમલાગણી-રાખવી જોઈએ ? પ્રજાનું દિલ દુભાય તેવી કરી પણ હીલચાલ ન કરવી જોઈએ. એથી જ તેવા રાજા પ્રગપ્રિય થાય છે.

આવે છે, માટે જો તેવો પુરુષ હાથ લાગે તો જોર જીલમથી પકડી તેમાં કામ ફેરવે કરવું.” આ પ્રમાણે હુકમ મળતાં ધવળશેઠના હજારો લડવૈયા શહેરની અંદર ચારે કોર તેવા ગુરુષની શોધમાં ફરવા માંડ્યા અને વડલાગી વીર શ્રીપાળકુંવરને જોઈ, તથા તપાસ કરતાં પરદેશી અને કોઈ તેવું મજકુર રાજ્યમાં સચું ન હોવું જાણી, હર્ષ પામી, શેઠની પાસે પહોંચી, વાત કહેવા લાગ્યા “શેઠશ્રી! એકે પરદેશી પુરુષ બંધોશલક્ષણવંત છે, માટે આપ ફરમાવો તો તેને પકડી લાવિયે. કોઈ તેની ખર કે ખબર લે તેમ નથી.” ગરજી ધવળશેઠ બોલ્યો, “ઘડીનોએ વિલંબ કર્યા વગર તેને અહીંયા લાવો કે બળિદાન આપી ઝટ ચાલતા થઈએ, તેની અહી વેહાર કે ખૂમ કોઈ સાંભળે તેમ નથી.” (આવો હુકમ મળતાંજ:-) (૧-૫)

સુભટ સહસ્ર દશ સામટા, આવે કુંવરની પાસેરે;
અભિમાની ઉદ્ધત પણે, કહુઆં કથન પ્રકાશેરે. ધ. ૬
ઊઠ આવ્યું તુંજ આંઉંખું, ધવળ ધિંગ તુંજ રૂઠોરે;
બળિ કરશે તુંજને હણી, મ કરે માન મન ઝૂઠોરે. ધ. ૭
બળિ નવિ થાંએ સિંહનું, મુરંબ હૈયે વિંભાસોરે;
ધવળ પશુનું બળિ થશે. વચને કાંઈ વિંસોરે. ધ. ૮
વચન સુણી તસે વાંકડાં, શેઠને સુભટ સુણાવેરે;
શેઠ વીનવી રાંચને; બહાણું કટક અણાવેરે. ધવળ. ૯

અર્થ:—સામટા દશ હજાર લડવૈયાઓ શ્રીપાળકુંવરની પાસે જઈ પહોંચ્યા અને અભિમાની તંથા ઉદ્ધતપણે કડવાં વચન કહેવા લાગ્યા કે, “ઊઠ, તારું આંઉંખું આવી રહ્યું છે, કેમકે અમારો ધણી ધવળધિંગ તારા પર ખફા થયેલ છે, એથી તને મારી તારા માંસાદિતું દેવને બળિદાન આપશે, માટે હવે નકામું માન શુમાન ન કર.” શુમાની વચનો સાંભળી કુંવર બોલ્યો, “મુખોઓ! જરા હૈયામાં વિચાર કરી જુઓ કે કયાથ સિંહનું તે બળિદાન થયું જાણ્યું સાલજ્યું છે? બળિદાન તો ધવળપશુનું જ થશે, છતાં નાહક વચન બોલી પસ્તાવો થવો શા માટે વહોરી લો છો.” આવા વાંકાં વચન સાંભળી આખર વાણિયાના નોકર હોવાથી શેઠની તરફ તેઓ ચાલી નીકળ્યા, અને તેના વચનો શેઠને જઈ સંભળાવ્યાં. મતલબ એ કે; “એ પુરુષ કંઈ અમને પણ ગાઠે તેવો નથી, મહાન વીર-

૧ આ સખધ એ જ બોધ આપે છે કે જેના વચનમાં ધૈર્ય શીર્ષતાની ઝગઝગાદી નજીપ તેનાથી ગમે તેવો સમર્થ નર પણ જગ ભાવને વશ થાય છે, માટે અજ્ઞ શત્રુને જોઈ રોકતી પેઠે રહતી શિક્ષણ બનાવવી નહિ.

જાતીના અડસઠ (૬૮) વહાણુ તૈયાર કરાવ્યાં, વળી એક સો (૧૦૦) --
 ચોટી સફર કરનારાં સફરી વહાણુ કરાવ્યાં, તથા વેગડ જાતનાં પણ એક
 સો આઠ (૧૦૮) કરાવ્યાં, તેમજ દ્રોણસુખ જાતનાં ચોરાશી (૮૪) શિલ્પ-
 જાતિનાં ચોપન, (૫૪) ખૂર્ષ જાતનાં પાંત્રીશ (૩૫) અને ખરાબા કે વમ-
 જમાં પણ બેઘડક સફર કરે તેવાં આર્દત જાતનાં પચાસ (૫૦) વહાણુ;
 એવાં અનેક જાતનાં જહાજ કરાવ્યાં, કે તેના લેદ કોણુ ગણી શકે ! મત-
 લબ કે તેતું ખરેખરું વહુન પણ ન થઈ શકે તેવાં પાંચસો વહાણુ કરવાં
 અને તે પાંચસોએ વહાણુ અનેક કરિયાણાની વસ્તુઓથી ભર્યાં, તથા રાજાનો
 હુકમ મળતાં બહુ બંદરની ગોદીમાં તે વહાણુને દાખલ કરવામાં આવ્યાં.
 તે વહાણુની અંદર માલિમ જાતના અધિકારીઓ પાંજરીમાં બેઠા બેઠા
 પટ અને પુસ્તક લેયા કરે છે, સુકાન સંજાળનારાઓ સુકાન સંભાળ્યા
 કરે છે, કુવતારો લેનારાઓ તારાવડે દિશાની ચોકસી કર્યા કરે છે,
 નિશાની પુરુષો દોરી ભરીને ધરતી-માટી-પહાડનાં ખડકો-ખરાબા વગેરેની
 તપાસ કરી પાણીનું ઊંડાણ, છિછરાપણું તપાસ્યા કરે છે, કરાણિયો
 માલની સાચવણુ કર્યા કરે છે, તથા નાખુદા લોકો સહ વગેરે અનેક કામના
 ત્યાય હાથ કરે છે, પાંજરિયો અતુકૂળ પ્રતિકૂળ પવનને લેયા કરે છે,
 ખેરાયતો પોતાને લાયક કામ કરે છે, ખરેખરી મહેનતના કરનારા ખાર-
 વાઓ સહ ડોર કર્યા કરે છે. અને બહુએ હલકારાઓ હલેસા મારવા બંને
 બાલુએ ચલી બેઠા છે. તે વહાણુના કુવાથલો ને સડોની ઠોચે પંચરંગી
 ધન્યો વાવટાઓ ફરકી રહ્યા છે, તે બહુ વહાણુનાં શિર ચામર છત્રથી
 શોભાવંત થયાં હોયની ! તેવા દેખાવ આપી રહ્યા છે. આવી રીતે બધાં
 વહાણુ શણગારેલાં છે, તથા તે વહાણુની અંદર તરેહ તરેહનાં મનહર
 વાજીત્રો વાગી રહ્યા છે. તેમજ તે સાત સાત માળનાં વહાણુમાં દરેક
 માળની અંદર બરોબર તોપોની લાઈન ગોઠવેલી છે કે જે ચાંચીયા કે
 ચોરિયાં વહાણુવાળાઓના મનની હોંશ ખોખરી કરી નાખે તેવી છે. તે
 વહાણુની અંદર ગ્રહેરેમોરે પાણીદાર દશ હજાર મહાન લડવૈયાઓ પણ
 ચોમેર મોરચાઓ બાંધી તરેહ તરેહનાં હથિયાદો હાથમાં ઝાલીને બેઠેલા
 શોભી રહેલા છે. તે વહાણુની અંદર સુસાફરી કરનારા વ્યાપારીઓ, બળતણ
 પાણી અને ખોરાક વગેરે હાથ કરીને ગોખલાના બેઠા શોભે છે, અને તે બધાંએ
 નૂર (ભાડ) ના પૈસા રોકડા ચૂકવી આપે છે. તે પછી વહાણુ હંકારવાનો
 વખત થતાં ત્યારે મોટા જુગ વહાણુમાંની તોપ છૂટી ત્યારે બધાંએ વહા-
 ણુના નાંગરીઓ નાંગર ઉપાડવાને માટે ખરેખરુ નેર કરીને મધ્યા, પરંતુ
 નાંગર જરાએ હાલવા ચાલવા ન લાગ્યાં. એથી ત્યાં ભારે શોરબકોર મચ્યો,
 ૧૧

શિરોમણિ જણાય છે, માટે વધારે લડવૈયાઓની જરૂર છે,” વગેરે હેતુ બહુ લઈ ધવળશેઠે રાજને વિનંતિ કરી બહોળું મદદગાર લશ્કર મેળવી પોતાના લડવૈયાઓ સાથે આમેલ કરી આગ્યું. (એટલે તે બધા કુંવરની સાથે જઈ ચડયા. (૬-૯)

એકલડો દોય સૈન્યસું, જવ અતુલી બળ જૂએરે;
અહૂટા વચ્ચે ધૂંબળમચ્ચો, કાયર હિયડાં ધૂંજેરે. ધ. ૧૦
કુંત તીર તરવારના, જે જે ધાલે ધાયરે;
કુંવર અંગે લાગે નહિ, ઔષધિને મહિમાયરે. ધ. ૧૧
કુંવર તાકી જેહને, મારે લાડી લોઢેરે;
લહબહતા લાંબા થઈ, તે પુહવીએ પોઢેરે. ધવળ. ૧૨
ભેંસા પરે રણખેતમાં ચિહ્નું દિશિ ધિંગડ ધાયરે;
જૂડયા જોધ વેલા જિસ્સા, શિંગે વિળગા બાયરે. ધ. ૧૩
મસ્ત ફૂટયાં કેઇનાં, પડયા કેઇના દાંતરે;
કેઇ મુખે લોહી વમેં, પડી સુભંટની પાંતરે. ધવળ. ૧૪
કેઇ પેઠા હાટમાં, કેઇ પોળમાં પેઠારે;
કેઇ દાંતે તરણાં દઇ, ગળિયાં થઇને બેઠારે. ધવળ. ૧૫
કેઇ કહે કાયર અમે, કેઇ કહે અમે રાંકરે;
કેઇ કહે મારો રખે, નથી અમારો વાંકરે. ધવળ. ૧૬
કેઇ કહે પેટારથી, અશરણ અમેં અનાથરે;
મુખેં દિયે દશ આંગુળી, દે વળી આડા હાથરે. ધવળ. ૧૭

અર્થ:-જ્યારે તે લડવૈયાઓએ કુંવરને ઘેરી લીધો ત્યારે તે અતુલ બળશાળી શ્રીપાળકુંવર સાથે મોરચો માડી એકલો છતાં, ધવળ અને રાજ તરફથી આવેલા બેઠ લશ્કરોની સાથે લડવા લાગ્યો, એથી ચોટાની વચ્ચે દગલ મચી રહ્યું એ જોઈ શરવીરોને તો આનંદ થયો, પણ બિચારા બકાલા કરનારા બ્યાપારીઓ કે જે કાયર હતા તેઓના તો હેડાં પીંપળના પાદડાંની પેઠે થરથર કંપવા લાગ્યાં, કેમકે શત્રુ અત્યોની ઝડી-લોગી રહી હતી. બેઠ લશ્કરના લડવૈયાઓ લાલા, બરછી, તીર, તલવાર; વગેરેના જે જે ધા કુંવરના શરીર ઉપર ચલાવતા હતા તે તે ધા જરા પણ લાગતા ન હતા, કારણ કે શત્રુ ન લાગે તેવી મહિમાવત ઔષધિનો

મહિમા હતો એથી બધા ઘા ખાલી જ જતા હતા એ જોઈ લડવૈયાઓ આ ચમત્કાર સાથે નિરાશાને ભેટતા હતા, કેમકે જેને ઘા જ ન લાગે તેને શી રોતે જીતવો? તેમ વળી વધારે અફસોસકારી બનાવ એ બનતો હતો કે સામા, પક્ષના ઘા તમામ ખાલી જતા હતા અને કુવર જેમને તાકીને લાકડી કે લોઢાની સાંગનો ઘા કરતો તેઓ તુરત લથડતા લળી જતાં લાંબા થઈ ધરણી પર ઢળી પડતા હતા, અને જેમ જોરાવર પાડેપાડા ક્ષેત્રમાં લડવા મચી આમતેમ હડીઓ કહાડતા, તેઓના શિંગડાઓમા બિચારા વેલાઓ ભરાઈ પુરા હવાલવાળા થાય છે, તેમ જોરાવર ચોદ્ધાઓ રણક્ષેત્રમાં ભાટકતા બિચારા સામાન્ય લડવૈયાઓનો વેલાઓની પેઠે કચ-રઘાણુ નીકળી પુરા હાલ થતા હતા, અને એથી કેઈના માથા પુટયા. કેઈના હાંત પડી ગયા અને કેઈ મોઢથી લોહી વમવા માંડ્યા, જેથી જમીન ઉપર લડવૈયાઓની લાઈનખંધ પોઠ પડી. આમ થતા કેઈ લડવૈયાઓ નાસીને જીવ બચાવા દુકાનોમા પેસી ગયા, કેઈ પોળોમાં પેઠા, કેઈ હાંતમા તરણાં પકડી (અમે ગરીબડી ગાય જેવા હોવાથી બચવા લાયક છીએ, એમ બતાવી) ગળિયા થઈને બેસી ગયા, કેઈ અમે કાયર છીએ, અમે રાંક છીએ, અમારો વાંક નથી, અમને મારતા નહિ, અમે તો પેટની વેઠ માટે આવેલા છીએ, અમે અશરણુ અનાથ છીએ, વગેરે વગેરે કહેવા લાગ્યા અને મોઢા અગાડી દશે આંગળીયો તથા આડા હાથ દઈ કંગાલતા બતાવવા લાગ્યા.

(૧૦-૧૭)

ધવળશેઠ તે દેખતાં, આવી લાગ્યો પાયરે;
દેવ સરૂપી કો તુમે, કરો અમને સુપસાયરે. ધ. ૧૮

મહિમાનિધિ મહોટા તુમે, તુમ બળશક્તિ અગાધરે;
અવિનય કીધ અબજાતે, તે ખમજો અપરાધરે. ધ. ૧૯

અવધારો અમ વિનતી, કરો એક ઉપગારરે,
થંભ્યાં વહાણુ તારવો, ઊતારો દુઃખ પારરે. ધવળ. ૨૦

અર્થ:-આ પ્રમાણે બનાવ જોઈ ધવળશેઠ સમજી ગયો કે, “આ કંઈ આપણે તાબે થાય તેવો નથી, માટે નમીને રાજ કરી કામ લઈએ તો ક્ષતેહ મળે,” એમ ધારી તુરત ઊઠી ઊભો થઈ શ્રીપાળકુવરને પગે પડ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, “આપ કોઈ દેવસ્વરૂપ છો માટે અમારા ઉપર કૃપા કરો. મહારાજ! આપ તો મોટા મહિમાના સાગર છો, આપના બળની માયાનો પાર આવે તેમ નથી એથી હું સ્વામી! અન્ત-

જીપણાથી જે અવિનય કર્યો છે તે પચાસની ક્ષમા કરો તેમજ મારી વિનંતિ કૃપાની રાહે સ્વીકારી, પરોપકાર કરવારૂપ થ'લેલાં વહાણો તારો અને દુઃખથી પાર ઉતારો.” (૧૮-૨૦)

કુંવર કહે એ કામનું, શું દેશો મુજ ભાડુંરે;
શેઠ કહે લખ સોનૈયા, ખુતું કાઢો ગાડુંરે. ધવળ. ૨૧

સિદ્ધચક્ર ચિત્તમાં ધરી, નવપદ જપ ન ચૂકેરે;
વડવહાણ ઉપર ચઢી, સિંહનાદ તે મૂકેરે. ધવળ. ૨૨

જે દેવી દુશ્મન હતી, દુષ્ટ ગઈ તે હુરેરે;
વહાણ તર્યાં કારજ સર્ચાં, વાજે મંગળ તૂરેરે; ધ. ૨૩

ખીજે ખંડે ઢાળ એ, ત્રીજી ચિત્તમાં ધરજેરે;
વિનય કહે વાહણ પરે, ભવિયણ ભવજળ તરજેરે. ધ. ૨૪

અર્થ:-એ સાંભળી કુંવરે કહ્યું, “મને એ કામ કર્યો બદલનું” શું લવાજમ (મહેનતાણું) આપશો?” શેઠે કહ્યું, “હું લાખે સોનાંમહોરે ભેટ કરીશ, માટે મારાં-ગારાની ધાંચમાં કળેલુ ગાડું જેમ ધોરી બહાર કાઢી દે તેમ-થ લેલા વહાણને ચલાવી આપ રસ્તે પાડી આપો.” આ પ્રમાણેનો કરાર થયા પછી કુંવર શ્રીપાળે ચિત્તમાં શ્રી સિદ્ધચક્રનું ધ્યાન ધરી-નવ-પદનું જપ શરૂ રાખી-મોટા આગેવાન વહાણની ઉપર ચઢી સિંહના સરખો પ્રબળ મનોબળ ભર્યો હાકોટો કર્યો કે સુરત સંબળ મનોબળ અને ઇષ્ટબળ વડે ભય પામી જે દુષ્ટ દેવીએ વહાણને થ'લાવ્યાં હતાં તે ફર જતી રહી. એથી વહાણ તર્યાં અને કામ સિદ્ધ થતાં ફરેલના મંગળ તૂર વાગવા લાગ્યાં. કવિ વિનયવિનંત્યજી કહે છે કે-આ ખીજ ખંડની ત્રીજી ઢાળ ચિત્તમાં ધરી એજ સાર ગ્રહણ કરજો કે-જેમ નવપદ પ્રભાવથી વહાણ તર્યાં, તેમ હે ભવિજનો ! તમે પણ આ ભવસમુદ્રમાંથી નવપદ પ્રભાવ વડે પાર ભિતરજો (૨૧-૨૪)

(ઢાલરા ૭૬.)

તે દેખી ચિંતે ધવળ, ચડયો ચિંતામણિ હાથ;
વડો વખત જો મુજ હુવે, તો એ આવે સાથ. ૧

૧ આ સંબંધ એજ જોઈ આપે છે કે, જેવી સ્થાય હોય તેવી રચના રચ્યાં કામ ફરેલ કરવું

- એક લાખ દીનાર તસ, દેઇ લાગ્યો પાય;
કર નેડીને વીનવે, વાત સુણો એક લાય. ૨
- વરષ પ્રત્યે એકેકને, સહસ દેઉં દીનાર;
સેવા સારે સહસ દશ, નેધ ભલા ઝૂઝાર. ૩
- તુમને મુહ માંગ્યું દિઉં, આવો અમારી સાથ;
એ અવધારો વીનતી, અમને કરો સનાથ. ૪

અર્થ:—કુંવર શ્રીપાળનું પુરુષાર્થ નેધને સાનંદાશ્ચર્યચક્ર ધવળશેઠ ચિંતવવા લાગ્યો કે, “૧૭મીત આ પુરુષ ચિંતામણિરત્ન સમાન ચિંતવેલી અર્થસિદ્ધિ સિદ્ધ કરે તેવો જ છે, અને જો મારા મોટા ભાગ્યબળનો પ્રતાપ હોય તો સાથે આવે.” એમ ચિંતવી તથા એક લાખ સોનામહોરો કુંવરને આપી પગે લાગી હાથ નેડી વીનવવા લાગ્યો કે, “હે ભાઈ ! એક મારી વાત સાંભળો, હું એક એક સુલટને દર વર્ષે એકેક હજાર સોનામહોરો આપું છું અને એવા દશ હજાર સુલટ સેવકરૂપે મારી સેવા બળવ્યા કરે છે, તથા તે બધા ભલા અને બળવંત યોદ્ધા છે, છતાં આપ જો મારી સાથે પધારતા હો તો મોઢેથી માગો તે આપું, માટે આ વિનંતીને કબૂલ રાખી મુજ અનાથને સનાથ કરો.” (૧-૪)

- કુંવર કહે એકલો લેઉં સર્વનું મોલ;
એ સર્વનું એકલો, કારણ કહું અડોલ. ૫
- તે ધનનું લેખું કરી, શેઠ કહે કરનેડ;
અમે વણિક-જન એકને, કિમ દેવાએ કોડ ? ! ૬
- કુંવર કહે સેવક થઇ, દામ ન ઝાલું હાથ;
પણ દેશાંતર દેખવા, હું આવું તુમ સાથ. ૭
- ભાડું લેઇ વાહણમાં, ઘો મુજ બેસણ ઠામ.
માસ પ્રતે દીનાર શત, ભાડું પરડયું તામ. ૮

અર્થ:—એ સાલગી કુંવરે કહ્યું, “હું એકલો જ દશે હજારને જે આપો છો તે લવાજમ લઈશ અને એ બધા જે કામ કરે તે કામ અડગપણે હું એકલો જ કરીશ, કહો શું વિચાર છે ?” એ સાંભળી તે દશ હજાર

૧ આ દિવ્યાં એજ બોધ આપે છે કે દુનિયામાં દરેક જગોગે ચમત્કારને જ નમસ્કાર છે, મટે દરેક મનુષ્યે દુનિયામાં ભલી ગતે ભાવ પૂજાય તેવાં વિદ્યા દ્વાર હાથ કરી ચમત્કાર પ્રદિન નમસ્કારનું માન મેળવવું.

રને અપાતા પગારતુ લેખું ગણી શેઠ હાથ નેડી બોલ્યો કે, “અમો વાણિ-
આઓથી એક જ જળુને એક કરોડ સોનામહોરો કેમ આપી શકાય ?” તે
સાંભળી કુંવરે કહ્યું, “શેઠ ! હું સેવક બની દામ હાથ બાહુ તે ચાહતો
નથી, પરંતુ હું દેશાંતર જોવાને માટે તમોરી સાથે આવીશ, માટે માસિક
ભાડું ઠરાવી-ચૂકવી લઇ-વહાણમાં બેસવાની મને જગા આપો.” આહું
બોલવું થતાં શેઠે મહીનાની સો સોનામહોરો નૂરની ઠરાવી અને કુંવરને
બસવાની જગા કાયમ કરાવી. (૫-૮)

(દાળ ચોથી-રાગ મહાર-છંદો બરુદ અવધિ પ્રયુજન-એ દેશી)

છંદો કુંવર ખેઠો ગોખડે, છંદો મહોટા વહાણ માંહિ;

છંદો ત્રિહુદિશિ જલધિ તરંગનાં,

છંદો જોવે કૌતુક ત્યાંહિ, સુગુણનર, પેખો પુણ્ય પ્રભાવ.

છંદો પુણ્યે મનવાંછિત મળે, છંદો દૂર ટળે દુઃખ-દાવ,

સુગુણનર, પુણ્ય પ્રભાવ. ૧

છંદો સઠ હંકાર્યા સામટા, છંદો પૂર્યા ધણ પવણેણ,

છ. વડવેગે વાહણ વહે, છ. જોયણ જાયે ખણેય સુ. ૨

છ. જળહસ્તિ પર્વત નિસ્યા, છ. જળમાં કરે હલોલ;

છ. માંહોમાંહે ઝૂઝતા, છ. ઊછાળે કલોલ. સુગુણ. પે. ૩

છ. મગરમત્સ્ય મોટા ફિરે, છ. સુસુમાર કેઈ કોડિ;

છ. નક ચક્ર દીસે ધણા છ. કરતા દોડોદોડિ સુગુણ. પે. ૪

છ. ઇંમ જતાં કહે પંજરી, છ. આજ પવનઅનુકૂળ;

છ. જળ ઇંધણ જો જોઈયે, છ. આવ્યું બખ્ખરકૂળ. સુ. ૫

અર્થ:—કુંવર ગોખલામાં બેસી મોટા વહાણની અંદર ચારે દિશાએ
ઊછળતા સમુદ્રજળના કલોલ (ભરતી, ઓટ અને સોળ) વગેરેનાં કૌતુક
જોવા લાગ્યો. (કવિ કહે છે કે-હો સુગુણ વાયક પુરુષો ! પુણ્યનો પ્રભાવ
જુઓ કે જેને પુણ્ય મહાથી હોય તેને સઘળાં મનોરથ સિદ્ધિને જ ભેટે છે,
અને તે પ્રાણીના દુઃખ સબંધી દાવ તમામ દૂર થઈ જાય છે, એવું પુણ્યનું
મહાત્મ્ય છે.) તે પછી એકી વખતે બધા વહાણોના સઠ ચઢાવી હકાર-
વામાં આવ્યા, જેથી તે વિશેષ વાયરથી ભરાતાં પુષ્કળ વેગ સહિત એવાં
તો ચાલવા લાગ્યા કે ઘણ વારમાં એક યોજન. (ચાર ગાઉ) નો પંથ
પસાર કરતા હતાં. તેવાં વહાણ ચાલતાં તે જળમાર્ગમાં જળહસ્તી

(પાણીમાં રહેનારા હાથીઓ) કે જેઓ કદમાં પહોડ જેવા મોટા જણાતા હતા, તેઓ પાણીમાં દોડાદોડ કરી એક બીજાથી મસ્તી કરતા હતા ને પાણીના તરંગ ઉછાળતા હતા, તથા મોટા મગરમત્ત્યો ફરી રહ્યા હતા, તેમજ કરેંડો સુસુમાર જાતના મત્ત્યો પણ નજરે પડી રહ્યા હતા, તેમજ નક ચક્રાદિ જળ-ચર જીવો દોડાદોડ કરી આનંદ કરી રહ્યા હતા. તેઓની તરેહ તરેહની રમત ગમત ભેતાં પંથ પસાર કરાતો હતો. દરમિયાન વાયુનો પારખનાર પંજરી કહેવા લાગ્યો કે, “આજે પવન અત્યુક્ત-મધુરો મધુરો વાય છે, માટે જો પીવાતું મીઠું પાણી, જળતણ વગેરે ભેઈતું હોય તો તે લેવાને તૈયાર રહો, કેમકે બખ્ખરકોટ બંદર નજીક આવી પહોંચ્યું છે” (૧-૫)

જ. તસ બંદરમાંહિ ઊતરી, જ. જળ ધંધણ લીએ લોક;
જ. ધવળશેઠ કાંઠે રહ્યા, જ. સાથે સુભટના થાક. સુ. ૬
જ. કાળાહળ તે સાંભળી, જ. આવ્યા. અતિ સપરાણ;
જહો દાણી બખ્ખરરાયના, જહો માંગે બંદર દાણ. સુ. ૭
જહો શેઠ સુભટને ગારવે. જહો દાણ ન દિયે અખૂઝ;
જ. તવ તિહાં લાગ્યું તેહને, જહો માંહોમાંહે મૂઝ. સુ. ૮
જહો શેઠતણે સુભટે હણ્યા, જહો દાણી નાકારે જય;
જ. સૈન્ય સખળતવ સજકરી. જ. આવ્યો બખ્ખરરાય. સુ. ૯
જ. રાજતેજ ન શક્યા સહી, જહો દીધી સુભટે રે પૂઠ;
જ. માર પડી તવ નાસતાં, જ. બાણ ભરી ભરી મૂઠ. સુ. ૧૦
જ. બાંધ્યો ઝાલી જવતો જ. રૂંખ સરીખો શેઠ.
જ. બાંહ બેહુ ઊંચી કરી, જ. મસ્તક કીધું હેઠ. સુ. ૧૧

અર્થ:—ઉતાડ્યોએ બંદર આવતા નીચે ઊતરી મીઠું પાણી, લોકડા વગેરે જે જે ચીજોનો ખપ હતો તે તે લઈ લીધી, તથા ધવળશેઠ પણ આનંદની ખાતર કાંઠે બિછાયત કરી ઘણા સુભટો સહિત બેઠો બેઠો ઉતાડ્યોની મજા ભેટો હતો. આ પ્રમાણે લોકોના બોલવા આવવાનો શોરબકાર સાંભળતા બહુ જ ઉતાવળ સાથે બખ્ખરરાયના દાણી બંદરનું દાણ લેવા આવી પહોંચ્યા. અને શેઠ પાસે બંદર ઉપર વહાણ લાગરવા બાબતનું સદાના રિવાજ મુજબ દાણ માગવા લાગ્યા, પરંતુ મૂખ શેઠ પોતાના સુભટોના ગર્વને લીધે મિલજ બતાવી તેઓને દાણ આપવાની ચોખ્ખી ના કહી,
૧૨

એટલે તે દાણી અને શેઠના નોકરોની વચ્ચે રકબક ચાલી ને છેવટે લડાઈ
જમી દાણીના માણસો થોડાં અને શેઠનાં ઘણા હોવાને લીધે અંતે માર
ખાઈ દાણી પોતાના મહારાજની હજાર જઈ પોકારવા લાગ્યા, એથી મહારા-
જાને મહા ક્રોધવંત થઈ સમગ્ર સૈન્ય સહિત તૈયારી કરી બંદર પર
ધસ્યો આવ્યો, અને એ બંદર મળતા જ રાજતેજ ન ખમી શકવાથી વાણિ-
આતું અન્ન ખાનારા સુભટો પૂઠ બતાવી ભાગવા લાગ્યા, છતાં પણ નાસતાં
નાસતા રાજના લશ્કરીઓએ ખાણોનો મારો ચલાવી તેઓને ખોખરા કર્યા.
તે પછી અહંકારી શેઠને ર જીવતો જ આવી ઝાડ સાથે ઝાડની પેઠે થક નીચું
ને ડાળા, જોયા એમ માથું નીચું ને હાથ પગ જોયા રખાવી, મુશ્કેટાટ ખાંધી
રખેવાળ મૂકી બખ્ખરરાય પોતાના નગર ભણી પાછો વળ્યો. (૬-૧૧)

જ. રખેવાળા મૂકી તિહાં, જીહો વળિયો બખ્ખરરાય;
જ. તવ ખોલાવે શેઠને, જ. કુંવર કરિય પસાય. સુ. ૧૨
જ. સુભટ સવે તુમ કિંહાં ગયા, જ. બાંધ્યા બાંહ મરોડ;
જ. એવડું દુઃખ ન દેખતા, જ. જો દેતા મુજ કોડ. સુ. ૧૩
જીહો શેઠ કહે તુમે કા દિયો, જીહો દાઝયા ઉપર લૂણ;
જ. પડયા પછી પાટુ કિસી, જ. હણે મુકવાને ફૂણ. સુ. ૧૪
જ. કહે કુંવર વૈરી ગ્રહું, જીહો જો વાણું એ વિત્ત;
જ. તો મુજને દેશો કિશ્યું, જ. ભાખો થિર કરી ચિત્ત. સુ. ૧૫
જ. શેઠ કહે સુણ સાહિબા, જ. એ મુજ કારજ સાધ;
જ. વહેંચી વાહણ પાંચશે, જ. લેજો આધો આધ. સુ. ૧૬
જ. ખોલ બંધ સાખી તણો, જ. કુંવર પાડી તંત;
જ. ધનુષ તીર તરસક ગ્રહી, જીહો ચામ્યો તેજ અનંત. ૧૭

અર્થ:—એ વાતની કુંવરને બંદર મળતાં જ જ્યાં ધવળશેઠ ઉંઘે માથે
મુશ્કેટાટ થયેલા છે ત્યાં આવ્યો અને દયા લાવીને પૂછવા લાગ્યો—“શેઠજી!
હજાર હજાર સુભટો ક્યાં જતા રહ્યા કે આમ મુશ્કેટાટ થવું પડ્યું ? જો મને

૧ આ વાક્ય એજ બોધ અને આનંદ આપે છે કે—પોતાના મનુષ્યનું કાષ્ઠ બીજાએ
અપમાન કર્યું હોય તો તે પોતાનું જ અપમાન થયું માની, તે અપમાન કરનારની તરફ
દાવ વાળવા તત્પર થવું

૨ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે—પાપકાના જીવનો ભરોસો રાખી મોટાથી
ફરમાન આપતા યુગ કાલ કવાલ યાય છે, માટે પોતાના જ પરાક્રમ ઉપર મુસ્તાક રહેવું.

એક કરોડ સોનામહોરો દીધી હોત તો આવું દુઃખ ન દેખત.” તે સાંભળી શેઠ બોલ્યો—“દાઝયા ઉપર મીઠું કેમ ચાંપો છો પડયા પછી પાટ શી મારવી ? અને મરી ગયેલાને શું મારવું ?” કુંવરે કહ્યું—“જો તમારા હૃદયન રાજાને પકડી તમારા જેવા હાલ કરૂં અને આ પાંચસોએ વડાણ-માંની ચીજ-દોલત જે રાજાને કબજે થઈ ગઈ છે, તે પણ પાછી તમારે તાબે કરાવું, તો તેના બદલામાં મને શું દેશો ? તે તમે તમારું ચિત્ત શાન્ત રાખીને બોલો.” શેઠે કહ્યું—“સાહેબજી ! કહું છું તે સાંભળો. જો આપ એ કામ ફતેહ કરી આપો તો આ માલમતાથી ભરેલાં પાંચસો વડાણો છે તે અરધો અરધ વહેંચી લઈશું. એટલે કે અઢીસો આપના અને અઢીસો મારાં” બધું ધન જતું બેઈ અરધું ધન વહેંચી લેનારા ડાહ્યા વાણિયાનું બોલવું સાંભળી કુંવરે એ કરારનો લેખ લખાવ્યો, સાક્ષીઓની રૂબરૂ શેઠનો કરાર વંચાવી ચોખ કરી, પછી હાથમાં ધનુષ અને તીરનો ભાથો ધારણ કરી પાર વિનાના તેજ સહિત ત્યાંથી કદમને આગળ ધપાવ્યા. (૧૨-૧૭)

જીહોજઈ બખ્ખર બોલાવિયો, જીહો વળ પાછો વડ વીર,

જ. શસ્ત્ર સેન ભુજબળ તણો, જ. નાદ ઊતારું નીર. સુ. ૧૮

જ. તુજ સરિખો જે પ્રાહુણો, જ. પહોતો અમ ધર આય;

જ. સૂખડલી મુજહાથની, જ. ચાખ્યા વિણ કિમબય. સુ. ૧૯

અર્થ—આગળ પહોંચી પુરમાં પ્રવેશ કરતાં બખ્ખરરાય મહાકાળને કુંવર માર્મિક વચનોથી ચોકારવા લાગ્યો કે—“હે વડવીર, પાછો વળ, કે જેથી તારાં શસ્ત્રો, લશ્કર અને ભૂલઓના બળના અહંકારનું પાણી ઉતારી નાખું. વળી તારા જેવા મારે ત્યાં મહેમાન આવ્યા છતાં મારા હાથની સુખડી ચાખ્યા વિના જાય છે, એજ મને બહુ ખટકે છે, માટે જ પાછો (વળી મારી રહામે) આવ. ને મારા હાથની સુખડીનો સ્વાદ ચાખીને જ (૧૮-૧૯)

જીહો મહાકાળ જૂન્યે ફરી. જીહો દીઠો એક જીવાન;

જીહો ઝાઝાની પરેઝૂતો, જીહો લક્ષણ રૂપ નિધાન. સુ. ૨૦

જ. તું સુંદર સોહામણો, જ. દીસે યૌવન વેશ;

જ. વિણ ખુટે મરવા ભણી, જ કાંઈ કઈ ઉદ્દેશ. સુ. ૨૧

જ. કહે કુંવર સંગ્રામમાં, જ. વચન કિશ્યો વ્યાપાર.

જ. બેધેબેધ માખ્યા જિહાં, જ. તિહાં શસ્ત્રે વ્યવહાર. સુ. ૨૨

જ. મહાકાળ કોખ્યો તિસેં. જ. હલકારે નિજ સેન;

જ. સૂકે શસ્ત્ર ઝડોઝડેં, જ. રાતા રોષરસેન. સુ. ૨૩

- જ. વૂઠા તીખા તીરના, જ. ગોળાના કેઈ લાખ;
 જ. પણ અંગે કુંવર તણે, જ. લાગે કહી સરાખ. સુ. ૨૪
 જ. આકર્ષિ જે જે દિશે, જ. કુંવર મુકે બાણ;
 જ. સમકાળે દશ વીશનાં, જ. તિહાં છંડાવે પ્રાણ. સુ. ૨૫
 જ. સૈન્ય સકળ મહાકાળનું, જ. ભાગી ગયું દહ વદે;
 જ. નૃપ એકાકી કુંવરે, જ. બાંધ્યો બંધ નિઘટ. સુ. ૨૬
 જ. બાંધીને નિજ સાથમાં, જ. પાસે આણ્યો જમ;
 જ. બંધન છોડ્યાં શેઠના જ. રક્ષક નાઠા તામ. સુ. ૨૭

અર્થ:—આવાં માર્મિક વચન સાંભળી મહાકાળ રાત્રીએ પાછું ફરીને જોયું તો લક્ષ્મણના નિધાન-ભંડારરૂપ એક જ યુવાન (જવાન) પુરુષની પેઠે બૂઝતો દીઠો. એટલે રાત્રીએ તેને કહ્યું કે—“તું સુદર સોહા-મણો ને જીવાનિયો જણાય છે, છતાં આયુષ ખૂટ્યા વગર મરવાને શા સારૂ નાહક ઉદ્દેશ-હિલચાલ કરે છે? મતલબ કે હમણાં હું પાછો ફરી શસ્ત્રનો મારો ચલાવીશ કે તું મરણને શરણ થઈશ, માટે હાથે કરી મોતને બોલાવવાની હિલચાલ ન કર.” તે સાંભળીને કુંવરે કહ્યું—“સંગ્રામ(લડાઈ)-માં તે વળી વચનોનો વ્યાપાર કેવો? જ્યાં જોધે જોધા મળ્યા ત્યાં તો શસ્ત્ર ચલાવવાનો જ વ્યવહાર ચાલુ કરવો લાયક છે મતલબ એ કે લવારો કરવો બધ કરી શસ્ત્રનો મારો ચાલુ કર, એટલે ખબર પડશે કે કયા લાવવા યોગ્ય કોણ છે?” આવું બોલવું સાંભળતા તો મહાકાળને મહાકાળ ચડ્યો એથી તેણે પોતાના લક્ષ્મણને એકદમ શસ્ત્રનો મારો ચલાવવાનો હુકમ કર્યો, ને હુકમ થતા જ કુંવરની ઉપર લડવૈયાઓ ગુસ્સાના જીરસાથી રાતાચોળ થઈને ઝડોઝડ શસ્ત્ર ચલાવવા માંડ્યા, તેમ આકરા તીરનો અને લાખો તોપગોળાનો વરસાદ વર્ષાવા લાગ્યા, છતાં પણ ઈષ્ટદેવ અને ઔષધિના પ્રતાપવડે કુંવરના અંગરૂપ વજ્રમાં તેથી સુરાખનું નિશાન પણ ન થયું અને કુંવર શ્રીપાળ જેના જેના લણી તાકી જેંચીને બાણ ચલાવતો તે તે દિશાએ એકદમ દશ વીશના પ્રાણ તબવી દેતો હતો. આમ થવાથી સેકડોના પ્રાણ પરલોક પહોંચતા લક્ષ્મણના ભારે ભંગાણ પડ્યું અને મહાકાળનું લક્ષ્મણ જીવ લઈ દશે દિશા લણી નાસી ગયું. એથી મહાકાળ ફક્ત એકલો જ રહેતા તેને પણ કુંવરે મુસ્કેટાટ બાધી મજબૂત બધ સાથે જ્યાં ધવળશેઠને બાંધેલો હતો ત્યાં લઈ આવી શેઠના બધ છોડ્યા, એટલે રખેવાળો તો જીવ લઈને નાસી ગયા.

જહો ખડગ લેઈ મહાકાળને, જ હો મારણ ધાયોરે શેઠ;
 જ. કહે કુંવર બેસી રહો જ. બળ દીઠું તુમ ઠેઠ. સુ. ૨૮
 જ. બંધન બખ્ખર રાયનાં, જ. છોડાવે તેણી વાર.
 જ. ભૂષણ વસ્ત્ર પહેરામણી, જ. કરે ધણો સત્કાર. સુ. ૨૯
 જ. સુલટ જિકે નાઠા હતા, જ. તે આવ્યા સહુ કોય;
 જ. ભાંજે તસ આજીવિકા, જ. શેઠ કોપ કરી સોય. સુ. ૩૦
 જ. હો કુંવરે તે સવિ રાખિયા, જ. હો દીધી તેહને વૃત્તિ;
 જ. વાહણ અઢીસેં માહરાં, જ. સાચવજે એક ચિત્ત. સુ. ૩૧
 જ. જે પણ બખ્ખર રાયનો જ, નાઠો હતો પરિવાર;
 જ. તેહને પણ તેડી કરી, જ. આદર દિયે અપાર. સુ. ૩૨
 જ. ચોથી ઢાળ એણી પરેં, જ. બીજે ખંડે હોય;
 જ. વિનયકહેફળ પુણ્યનાં, જ. પુણ્ય કરો સહુ કોય. સુ. ૩૩

અર્થ:—એ જોઈ શેઠ ઝડપ સાથે ખુદી તરવાર હાથમાં લઈ રાજની સામે મારવા દોડ્યો એટલે કુંવરે વારીને કહ્યું—“ હાં હાં શેઠજી ! બહુ થયું, છાનામાના બેસી જાઓ, તમારું બળ કેટલું છે, એ તો મેં ઠેકથી જોયેલું જ છે. મતલબ એ કે અત્યારે શરણ થયેલા-બધાયેલાની તરફ આવી વર્તણૂક ચલાવવી યોગ્ય નથી, પણ આદર કરવો યોગ્ય છે. આવી બહાદુરી હતી તો પહેલાંજ બતાવવી હતી.” એમ કહી બખ્ખરરાયનાં બંધન છોડાવી ૧ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરામણી વગેરેથી ધણો સત્કાર કરી મહાકાળ રાજને શોચથી મુક્ત કર્યો. આ પ્રમાણે વિગ્રહનો અંત આવ્યાની ખાતમી મળતાં ધવળશેઠના સુલટો જે નાસી ગયા હતા, તે બધા પાછા આવ્યા, પણ શેઠે શુરસે થઈ તેમને નોકરી પરથી દૂર કર્યાં, એ જોઈ નિરાશ થયેલા સુલટોને કુંવરે પગારદાર કરી, રાખી લઈને કહ્યું કે—“ મારા અઢીસો વહાણ છે તે તમો એક ચિત્તથી સાચવજો.” આજું કહી બખ્ખરરાયના જે લડવેયા વગેરે નાસી ગયા હતા તેઓને પણ પોતાના સુલટોની મારફત બોલાવી લઈ તેમનો અતિ આદરસત્કાર કર્યો. કવિ વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ બીજા ખંડની અંદર આવી રીતની ચોથી ઢાળ પૂરી થઈ, તે દાખલા સાથે એ શિખામણ આપી રહેલ છે કે—હે ભગ્ય જીવો ! શ્રીપાળ કુંવરે ઉત્તરોત્તર સંપત્તિવાન

૧ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે-બંધન પામેલા શત્રુને ન મારતા તેનો યોગ્ય આદર સત્કાર કરી પોતાની ખાનદાની દર્શાવવી, નહીં કે દાવમાં આવ્યા પછી તેના પર દાખો ફેર વર્તીવેલો.

થતા સુખાનુભવ લીધો, તે બધાં ફળ પુણ્યનાં છે, માટે તમે સર્વ પણ્ય પુણ્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી સદૈવ સુખી થાઓ. (૨૮-૩૩)

(દોહા-છંદ)

મહાકાળ શ્રીપાળનું, દેખી ભુજબળ તેજ,
ચિત ચમક્યો ઇમ વીનવે, હિયડે આણી હેજ. ૧

મુજ મંદિર પાવન કરો, મહેર કરી મહારાજ,
પ્રગટ્યાં પૂરવ ભવ તણાં, પુણ્ય અમારાં આજ. ૨

તુમ સરિખા સુપુરિષ તણાં, અમ દરસન દુર્લભ;
જિમ મરૂધરના લોકને, સુરતરૂ કુસુમ સુરંભ. ૩

અર્થ:-મહાકાળ રાજ શ્રીપાળકુવરનું તેજ અને તેની ભૂજબળોનું બળ જોઈ ચિત્તની અદર ચમત્કાર પામી હૈયામા હેત લાવી, આ પ્રમાણે વીનવવા લાગ્યો, “ મહારાજ ! મહેરબાની કરીને મારો મહેલ પાવન કરો. (કે જેથી અમે પણ ભકિત કરી પાવન થઈએ.) અમને એમ સમજાય છે કે-આપનાં દર્શન થયા છે, તે અમારાં પૂર્વનાં કરેલાં પુણ્યનો જ આજે ઉદય આવેલ છે. જેમ મારવાડના લોકોને સુરતરૂ રૂપ આંખાના કૂલોની સુગંધ મળવી મહા સુશ્કેલ હોય છે, તેમ અમ જેવાને આપસરખા કદપવૃક્ષ રૂપ સતપુરુષોના દર્શનરૂપ સુગંધ મળવી મહા સુશ્કેલ હોય છે. ૧-૩

ચોળાવા વિણ એકલો. ચાલી ન શકે દીન;
ધવળશેઠ તવ વીનવે, ઘણી પરેં થઈ આધીન. ૪

પ્રભુ તુમને વંછે સહુ, દેખી પુણ્ય પડૂર;
પણ વિલંબ થાએ ધણો, રતન દીપ છે દૂર. ૫

અર્થ:-આ પ્રમાણે મહાકાળ રાજની વિનતી સાંભળી કુંવરે માન્ય રાખી. એ જોઈ સ્વાર્થી ધવળશેઠ કુંવરને આધીન બની વિનવવા લાગ્યો.

૧ સુરતરૂનો અર્થ કદપવૃક્ષ કહી મારવાડના લોકોને તેના પુષ્પની ખુશખો મળવી સુશ્કેલ છે, એવો અર્થ કરતા મોટો સવાલ ખડો થાય છે, કે શું મારવાડના લોકો સિવાય બીજા દેશના લોકોને કદપવૃક્ષના પુષ્પની સુગંધી મળવી સહેલી છે ? કદપવૃક્ષ પૃથ્વી પર છે જ કયા ? તે તો દેવદ્રોહમા જ છે, છતાં એકલા મારવાડને ઉદ્દેશી કહેવું એ વ્યાજબી જ નથી દષ્ટાંત મર્વ દેશી છે કે એક દેશી, તથા તેનો કેટલો પ્રદેશ ગ્રહણ કરવો યોગ્ય છે, અને એ મતઝણ કોનાના મનમા અસંગ કરે તેવો છે, એ વક્તાએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખી અર્થ કરવો જોઈએ. માટે ઉપરના અર્થને જ સુઘ વિદ્વાનો માન આપશે. ભા. ૬.

“પ્રભુ ! જેમ વોળાવા વગર ગરીબ-કાયર મનુષ્ય માર્ગમા એકલો ન ચાલી શકે, તેમ આપના સાથ વિના હું દીન પણ પંથ પસાર કરી શકતો નથી, માટે આપ શહેરમાં જવાનું મોકૂફ રાખો. આપને મહાન પુણ્યવાન દેખીને સર્વે જનો આપની વાછના કરે છે, પણ આપણને ઘણી દીલ થાય છે અને રત્નદ્વીપ તો હજી બહુ દૂર છે, માટે તુરત રવાના થવાની જ જરૂર છે.” (૪-૫)

કુંવર કહે નરરાયનું દાખિણ કિમ છંડાય ?

તિણે નયરી જોવા લાણી કુંવર કીયો પસાય. ૬

હાટ સજ્યાં હીરાગળે. ઘર ઘર તોરણ માળ;

ચહુટે સુહુટે ચોકમાં, નાટક ગીત રસાળ. ૭

ફૂલ બિછાયાં કૂટરા, પંથ કરી છંટકાવ;

ગજ તુરંગ શણુગારિયા, સોવન રૂપે સાવ. ૮

અર્થ:—શેઠના બોલવાનો મતલબ ધ્યાનમાં લઈ કુંવરે કહ્યું—“તમારું કહેવું ચોગ્ય છે, પણ રાજેન્દ્રની ૧ દાક્ષિણ્યતા કેમ છોડાય ? તેનો જરા વિચાર કરી જુઓ. જવાની જરૂર જ છે” એમ બોલી નગરી જોવા જવાનો નિશ્ચય બહોર કરી કુંવરે નરેન્દ્ર તરફ કૃપાયુક્ત સ્નેહનજર જણાવી એથી મહાકાળ રાજાએ તાકીદનો હુકમ ફેરવી શહેર શણુગારાનું, એટલે કે હીરાગળ-રેશમી ને કસળી વસ્ત્રોની બિછાયત કરી તોરણોથી હુકનો શણુગારી, ઘરે ઘરે તોરણમાળ બંધાવી, ચાટે ચાટે ને ચોકોની અંદર રસ્તો સાફ કરાવી, સુગંધી જળ છંટાવી, તે ઉપર રૂપાળાં સુગંધી પુષ્પો પથરાવી; રસીલાં નાટકો ને ગીતો શરૂ કરાવ્યાં. હાથી ઘોડાઓને તદ્દન સોના ને રૂપાના સાજથી શણુગારાવી સામૈયા માટે તૈયાર રખાવ્યા, અને તે પછી બખ્ખરરાયે કુંવરને હાથીના હોદામાં બેસાડ્યા. (૬-૮)

(હાળ પાંચમી-રાગ સિધુડો ચિત્રોડા રાજરે-એ રાહ.)

વીનતી અવધારેરે, પુરમાંહે પધારેરે,

મહોત વધારે બખ્ખર રાયનુંરે;

કુંવર વડભાગીરે દેખી સોભાગીરે.

જોવા રૂઢ લાગી પગ પગ લોક નેરે. ૧

૧ આ વાક્ય એજ બોધ આપે છે કે માનવંતા મનુષ્યની દાક્ષિણ્યતા જાળવવી જ જોઈએ-તેન માન જાળવવું એજ શુભ છે

ધર તેડી આંબ્યારે, સાજન મન ભાંબ્યારે,
સોવન મંડાંબ્યા; આસણુ ખેસણારે;

મીઠાઇ મેવારે, પકવાન કલેવારે,
ભગતિ કરે સેવા, બખ્ખર બહુ પરેરે. ૨

ભોજન ધૂત ગોળરે, ઊપર તંબોળરે,
કેસર રંગરોળ કરે વળિ છાંટણારે;
સવિ સાજન સાંખેરે, મુખે મધુરૂં ભાખેરે.
અંતર નવિ રાખે કાંઈ પ્રેમભારે. ૩

લેઈ કન્યાદાનરે; દેઈ બહુ માનરે.
પરણી અમ વાન વધારે વંશનોરે;

અર્થ.—કુંવરે પણ રાજની વિનંતી સ્વીકારી, પુરમાં પધારી, બખ્ખર-રાયનું મહત્વ વધાર્યું. કુંવરને મોટા ભાગ્યના ઘણી ને સૌભાગ્ય-પ્રતાપવંત ભેઈ પગલે પગલે (તેમને) નિહાળવા માટે લોકોને પણ, ઘણી જ ઉત્કંઠા વધી-રહી લાગી. મતલબ કે-રાજ, પ્રજાના અત્યંત હર્ષ અને મહાન ઠાઠ સાથે સામૈયું કરી કુંવરને રાજભુવનમાં તેડી લાવ્યા, તે સર્વ સુજન, સ્વજન ને સજ્જનોને વાત પસંદ પડી, કેમકે કુંવર પોતેજ સર્વને પસંદ પડ્યા હતા તે પછી સોનાનાં સિંહાસનો મંડાવ્યાં હતાં, તે ઉપર કુંવરને ખેસાડી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. તે પછી મીઠાઈ, મેવા-પકવાન વગેરેને કેળવી ભોજન સામગ્રી તૈયારી કરાવી અને બહુ બહુ રીતે બખ્ખરરાયે કુંવરની સેવા ભક્તિ કરી. વળી ઘી ગોળનાં મંગળીક ભોજનો જમાડ્યા, તંબોળ-પાનળીડાં આરોગ્યાં અને કેસરનાં રંગરોળ છાંટણા પણ કરાવ્યાં. તે પછી બધા સજ્જનોની સાક્ષીએ-ફળદ્રૂ મીઠાં વચ્ચેના સાથે અને અંતર રહિત અતિ પ્રેમયુક્ત બખ્ખરરાય બોલ્યો કે, “મારા હાથથી કન્યાદાન લઈ મને મહામાન દઈ પરણીને મારા વંશનું વાન વધારે એટલે આનંદ આનંદ.” (૧-૪)

તવ કુંવર ભાખેરે, કુળ બાણ્યા પાંખેરે.
કિમ ચિતની સાખે દીને દીકરીરે. ૪

૧ આ પદ વાતના રૂપને-અર્થરંગિતને મળતુ છે જેથી મેં કાયમ રાખ્યું છે સારા કવિઓ, કવિતાનાં મુખ એટલે સ્વમુખ, સન્મુખ, પરમુખ ને પરામુખ એ ચાર મુખ હોય છે, તેમાં જે મુખેથી વાતો ઉપડી હોય તે મુખ પૂર્ણ થતા લગી (વચ્ચા) ખીજા મુખરૂપની વાતો આવે જ નહીં, તેમ જ અર્થસંગતિ-રૂપ ફરે જ નહીં એ વાત ખાસ લક્ષમાં રાખે છે. ભા. ક.

કહે નૃપ અવતંસરે, છાનો નહીં હંસરે.
જાણ્યો તુમ ઉત્તમ વંશ ગુણે કરીરે;
જાણે સહુ કોઈરે. જે નજરેં જોઈરે,
હીરો નવિ હોઈ વિણ વેરાગરેંરે.

૫

મહોત્સવ મંડાવેરે, સાજન સહુ આવેરે.
ધવળ ગવરાવે મંગળ નરવરેરે;
રૂપેં જિસી મેનારે, ગુણ પાર ન જેનારે,
મદનસેના પરણાવી ઇચ્છી પરેંરે.

૬

મણિ માણેક કોડીરે. મુક્તાકળ જોડીરે,
નરપતિ કરજોડી દિયે દાયજોરે;
પરેં પરેં પહિરાવેરે. મણિ ભૂષણ ભાવેરે.
પાર ન આવે જસ ગુણ ખોલતારે.

૭

નાટક નવ દીધારે. તિહાં પાત્ર પ્રસિદ્ધારે,
જાણે એ લીધાં મોલેં સરગથીરે;
બહુ દાસી દાસરે. સેવક સુવિલાસરે,
દીધાં ઉલ્લાસે સેવા કારણેરે.

૮

અર્થ:—ત્યારે કુંવરે કહ્યું ‘ ‘મારું કુળ જાણ્યા વિના ફક્ત ચિત્તની સાથે દીકરી કેમ દેવાય ?’ ’ તે માલગી રાજાએ કહ્યું. “ સઘળા પખીઓમાં સુકુટસમાન હંસ તે કયાંય છાનો રહે ખરો ? કદિ નહીં ! તેમ આપનો ઉત્તમ વંશ વગેરે સર્વ આપના ઉત્તમ ગુણોએ કરીને જાણી જ લીધેલ છે, કેમકે નજરે જુવે તે તો જાણી જ દે છે કે, હીરાની ખાણ વગર હીરો પેદા થતો જ નથી, એ સર્વના જાણવામા જ છે એથી અરજ સ્વીકારવી જ યોગ્ય છે. ” એમ નહીં રાજાએ મહોત્સવ મંડાવ્યો એટલે સર્વ સજ્જનો આવ્યા, તથા ધવળમંગળ ગીત ગવરાવ્યા અને મેનકા અપસરા જેવી સ્વરૂપવત અપાર ગુણવંત મદનસેનાને કુંવર શ્રીપાળ માથે પરણાવી તેમજ કોડેગમે મણિ માણેક તથા મોતીઓ વગેરે ક્રમોચ્ચન વખતે કર જોડી મહાકાળ રાજાએ શ્રીપાળ કુંવરને દાયનમા રાખ્યા ગિગચ જેનું વર્ણન કરતાં પાર ન આવે એવા મહિરતનમન રાગિનાઓ પૂર્વે ખ્યારથી આહીને પહે-

૧ આ વચન એજ ભોવ અર્થે કે જેનું કુળ ગોત્ર, યાગ, સ્થિતિ, સ્વભાવ વગેરે ન જાણતા પોષ્ટએ તે વચ્ચે દીકરી દેવી નહીં.

રાવ્યા અને નવ નાટકની ટોળીઓ કે જેના પ્રસિદ્ધ પાત્રો જાણે સ્વર્ગમાંથી
વેચાઉ લીધી હોય તેવી આપી, તથા ઘણીક દાસદાસીઓ વગેરે સેવા કરનારા
જનો સારા વિદાસ અને હુદ્દાસચુકત આખ્યાં. (૪-૮)

રસભર દિન કેતારે, તિહાં રહે સુખ વેતારે,
દાન યાચકને દેતા બહુ પ રે રે;

અમને વોળાવોરે, હવે વાર ન લાવોરે;

કહે કુંવર જવો અમ દેશાંતરે રે.

૬

નૃપ મન દુખ આણેરે, કેમ રાખું પરાણેરે,

ધર ઇમ જાણે ન વસે પ્રાહુણેરે;

પુત્રી જે જાધરે, તે નટ પરાધરે,

કરે સજા હવે વોળાવવારે.

૧૦

એક જુગ અશંભરે, જે દેખી અચંભરે,

ચોસઠ કુંવાથંભેરે, સુંદર સોહતુરે;

કારીગરે ઘડિયારે, મણિ માણિક જડિયારે,

થંભ તે અડિયા જઇ ગયણાંગણેરે.

૧૧

સોવન ચિત્રામરે, ચિત્રિત અભિરામરે,

દેખિયે ઠામ ઠામ તિહાં ગોંખડારે;

ધજ મોટા ઝળકેરે, મણિ તોરણ ચળકેરે,

ચંચળ ઢળકે ચામર ચિહુ દિશેરે,

૧૨

ભૂંધ સાતમીએરે, તિહાં ચઢી વિશમીએરે,

ખેસીને રમિયે સોવન સોગઠેરે,

વાહણ ગાજે રહ્યું સમુદ્રમાંરે.

૧૩

પૂરે તે રતનેરે, રાજ બહુ જનતાને,

સાસર વાસો મન મોટે કરેરે;

વોળાવી બેટીરે, હિંચડા ભરિ બેટીરે,

શીખગુણ પેટી દીધી બહુ પરેરે.

૧૪

સાજન સોહાબ્યારે, મિલણાં બહુ લાબ્યારે,

કાંઠે સવિ આબ્યાં આંસૂ પાડતારે;

વર વહૂ વોળાવ્યારે, માવિતર દુખ પાળ્યારે;
તૂર વજડાવ્યાં હવે પ્રયાણનારે.

૧૫

અર્થ :—આ પ્રમાણે આનંદમહોત્સવ વીત્યા પછી પણ કેટલાક દિવસ રસરંગભર સુખચેતથી ચાચકને વિવિધ પ્રકારે દાન દેતા ત્યાં રહ્યા, પછી કુવરજીએ બખ્ખરરાયને કહ્યું કે—“ હવે અમને દેશાતરે જવાની ઉતાવળ છે માટે તાકીદે વિદાય કરો. ” કુવરનું આવું બોલવું થવાથી રાજાને મનમાં ઘણું દુઃખ થયું. અને તેણે વિચાર કર્યો કે—“ હું એમને પરાણે શી રીતે રાખી શકું ! કંઈ મેહમાનથી ઘર વસે ? તેમ વળી જે પુત્રી જન્મી છે, તે આખર-અવશ્ય પારકા ઘરનું જ ભૂષણ છે, એટલે તેણીને પણ ક્યાં લગી રોકી શકાય ? માટે મોકલ્યા વિના સિદ્ધિજ નથી. ” એમ વિચારી તેઓને વોળાવવાની તુરતમાં તૈયારી કરવા તત્પર થયો. જેને જોતાંજ અચંબો થાય તેવું એક જુગ જાતનું ચોસઠ કુવાથ ભવાળું સાત માળનું અદ્વિતીય સુંદર શોભાવત વહાણ કે જેના થલોને કારીગરોએ સુંદર ઘડેલા તથા મણિ માણેકોથી જડેલા અને તે આકાશને જઈ અડયા હોય એટલી ઉંચાઈમાં છે. તેમજ તે વહાણની અંદર સોનેરી શાહીથી ચિત્રેલાં મનોહર ચિત્રામણોવાળા ગોખ ઠેકાણે ઠેકાણે જોવામા આવે છે, અને વહાણને માથે સુંદર ધ્વજાઓ-મોટા નેજા બળકી રહેલ છે. મણિયોનાં તોરણો પણ ચળકાટ મારી રહ્યાં છે, તથા ચચળ ચામરો પણ ચોમેર ઢળકી રહ્યાં છે, તે વહાણની સાતમી ભૂમિમાં વિશ્રામ કરી સોનાના સાગઠાની ચોપાટ રમીએ તો ઘણાજ આનંદ આવે એવું રમણિક છે. મતલબ એ કે તે વહાણ આવી ઘણી રમણીયતા વડે શોભાવત છે, તેમજ તેમા તરેહ તરેહના મનહર વાજત્રો વાગી રહ્યા છે કે જેના શબ્દવડે તે વહાણ સસુદ્રની અંદર ગાજી રહ્યું છે, અને તેની અંદર રાજાઓએ ઘણાજ ચત્રથી સુંદર કીમતી રત્નો વગેરે ભરી મોટા-ઉદાર મનવડે સાસરવાસો કર્યો. આવા ઠાઠ સહિત પુત્રીને હૈયા સાથે લેટીને તથા બહુ બહુ જાતની શિખામણરૂપ ગુણની પેટી આપીને વોળાવી. તે વેળાએ ત્યાં સજ્જન મંડળ પણ શોભા સહિત પોતપોતાની લાયકાત મુજબ શ્રીફળ, મીઠાઈ, સુવર્ણમુદ્રા વગેરે વિવિધ ચીજો લઈ હાજર રહ્યું હતું-તે પણ સસુદ્રની ગોદી સુધી હર્ષના આચુ પાડતું આવ્યું અને વર વહૂને વોળાવ્યા, એ વખતે માવિત્રને બહુ દુઃખની લાગણી થઈ આવી; પરંતુ નિરૂપાયપણે શ્રીપાળ કુવરે કૃત્ર થવાથી સંજ્ઞાના વાળ વજડાવ્યાં (૯-૧૫)

નાગર ઉપડાવ્યારે, સઠ દોર ચલાવ્યારે,
વાહણ ચલાવ્યાં વેગે ખલાસિયેરે;

નિત નાટક થાવેરે, ગુણિજનગુણ ગાવેરે,
વર વહૂ સોહાવે ખેહૂ ગોખડેરે;

૧૬

અર્થ:—પ્રયાણનાં વાજ યોનો અવાજ સાંભળતાજ ખલાસીઆઓએ નાગર ઉપાડી લીધા, શઢના દોરડા પણ ચઢાવી લીધા અને તાકીદે વહાણોને ચલાવ્યા. તે પછી શ્રીપાળ રાજ અને મહનસેના રાણી એ વર વહૂ બન્ને ગોખડામા શોભાયુકત જે જે વખતે ખિરાજતાં તે તે વખતે નાટિક થતાં અને ગુણિજનો ગુણગાન કર્યા કરતા હતા-મતલબ એ કે તેઓ પરસ્પર ખ્યાર સહિત હમેશા આનંદમાં મશગુલ રહેવા લાગ્યાં (૧૬)

મન ચિંતે શેઠરે, મેં ક્રીધી વેઠરે,
સાયર ઠેઠ ફળ્યો જાઓ એહનેરે;
જે ખાલી હાથેરે, આવ્યો મુજ સાથેરે,
આજ તે આથે સંપૂરણ થયોરે.

૧૭

જળ ઇંધણ માટેરે, આવ્યાં ઇણ વાટેરે,
પરણ્યો રણ માટેં જાઓ સુંદરીયો;
લખમી મુજ આધી રે, ઇણે મુહિયાં લાધીરે,
દોલત વાધી દેખો પલકમાં રે.

૧૮

કિમ માગુ ભાડુરે, ખત પત્ર દેખાડુરે.
દેશે કે આડું અવળું ખાલશેરે;
કુંવર તે જાણીરે, મુખ મીઠી વાણીરે,
ભાડું તસ આણી આપે દશગણુરે.

૧૯

પામ્યા અનુકરમેરે; નરભવ જિનધરમેરે,
વાહણ રચણદીવે ખેમે સહુરે;
નાંગર જળ મેલ્યારે, સઢ ડોર સકેલ્યાં રે,
હળવે હળવે લોક સહુ ત્યાં ઉતર્યાંરે.

૨૦

ખીજે ઇમ ખંડેરે, જુઓ પુણ્ય અખંડેરે,
એકણ પિંડેં ઉપાર્જન કરીરે;
કુંવર શ્રીપાળરે, લલ્યા ભોગ રસાળરે.
પાંચમી ઢાળ ઇસાં વિનયેં કરીરે.

૨૧

અર્થ :—શ્રીપાળ કુવરનો વૈભવ નિહાળી ધવળશેઠને ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થતાં ચિતવવા લાગ્યો કે—“ મેં તો ફક્ત વૈતરૂજ કર્યું છે, આ દરિઆઈ મુસાફરી તો ઠેઠથી એને જ ફળી છે એ તો જરા ભુલ્યો ! હાય ! ૧૭ે ખાલી હાથે મારી સાથે આવ્યો હતો તે ધણી અત્યારે બધી લક્ષ્મીએ કરીને પરિપૂર્ણ થયો છે ! ! ! મીઠું પાણી અને બળતણ લઈ લેવા માટે આ વાટે આવ્યા હતા ત્યાં લડાઈને સાટે આ સુદર રાજકન્યા પરણ્યો ? વળી મારી અડધી લક્ષ્મી પણ સહેજ વાતમાજ મળી ગઈ અને એક પળવારમા જોતજોતે દોલત વધી પડી ! હવે હું માફ ઠરાવેલું લાડું પણ એની પાસે શી રીતે માંગવા જઉં ? (એનો ઠાઠજ મારા પગ થરથરાવી નાંખે તેવો છે) તેમ ઠરાવેલા લાડા સળધી શુ ખત પત્ર લખેલું છે કે તે ખતાવી રકમ વસુલ લઈ શકું ? એથી એ લાડું આપશે કે નહીં આપે ? કિંવા આડું અવળું કંઈ બોલશે ? (અને એમ કરે તો પણ એની પાસેથી લાડું વસૂલ કરવા માફ શુ ગળું છે ?)” (વગેરે વગેરે તર્ક વિતર્ક કરતો કુવર પાસે જઈ માસિક લાડું માગવાની હીલચાલ ચલાવવાના આળા કરવા લાગ્યો એ જાણી ચાલકના સરદાર) શ્રીપાળ કુવરે તુરત મીઠી વાણી સહિત ચડેલા લાડાથી દશગણા પૈસા આપ્યા. એથી શેઠ રાજ થતો પોતાના વહાણોની તરફ રસ્તો માપી ગયો.

આ પ્રમાણે પથ પસાર કરતા ક્રમે કરીને, જેમ જિનધર્મના પ્રતાપથી અતુકમે નરભવ પ્રાપ્ત કરાય તેમ વહાણોએ પણ શ્વેતકુશળપૂર્વક રત્નદ્વીપ પ્રાપ્ત કર્યો. ત્યાં પહોંચ્યાં એટલે તુરત નાગરીઓએ પાણીમા નાગર નાગર્યાં અને સઢના દોરડા સંકેલી લીધા કે તુરત ધીરે ધીરેથી સર્વ ઉતાડ્યો રત્નદ્વીપના કિનારે ઉતર્યા. કવિ વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ બીજા ખંડની પાત્રમી ઢાળ એવો બોધ આપે છે કે જૂવો, અખંડ પુન્યના પ્રતાપથી શ્રીપાળ કુવરે એકજ પિડથી પુષ્કળ સમૃદ્ધિ મેળવી સુંદર વિલાસ સ્વાધીન કર્યો, માટે તમે શ્રોતાગણો પણ તેવું જ અખંડ પુન્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી તેવોજ વૈભવ વિલાસ પ્રાપ્ત થાય (૧૭-૨૧)

૧ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે—અભાગીઆ અદેખા જતો પાગકાની ચટની જોઈ તેની પડતી કેમ થાય, તેજ વિચાર બોલ્યા કરે છે, પરંતુ પોતે પોતાના નસીય પર હાથ ફેરવી નથી શાયતા કે પોતાના કમનગીયને લીધે સર્વ વાતની ન્યૂનતા નહીં અને સ્હામાના ભાગ્યની ચડતી થતી હોવાથી સર્વ આખતની છત થઈ એમા દુર્બ્યા શા માટે લાવવી જોઈએ ! વધારે ઇર્ષ્યા આવતી હોય ને મત્કત્યો કરી એનાથી પણ સત્તાઈ સાહેબી. મેળવો તો તો રંગ કહેવાય

(દોહા-છંદ)

દાણુ વળાવી વસ્તુનાં, ભરી અનેક વખાર;
વ્યાપારી વ્યાપારના, ઉદ્ધમ કરે અપાર. ૧

લાલ કિનાયત જરકસિ, ચંદરવા ચોસાળ;
ઉંચા તંબુ તાણિયા, પચરંગ પટશાળ. ૨

સોવનપટ મંડપ તળે, રચણ હિંડોળા ખાટ;
તિહાં ખેઠા કુંવર જુએ, રસભર નવરસ નાટ. ૩

ધવળશેઠ આવી કહે; વસ્તુ સૂઢ્ય બહુ આજ;
તે વેચાવો કાં નહીં, ભર્યાં અઢીસો જહાજ. ૪

કુંવર પભણે શેઠને, ઘડો વસ્તુ દામ;
અવર વસ્તુ વિણજો વળી, કરો અમારું કામ. ૫

કામ ભળાવ્યું અમ ભલે, હરખ્યો દુષ્ટ કિરાડ;
આરત ધ્યાને જિમ પડ્યો, પામી દૂધ બિલાડ. ૬

અર્થ:-બહર ઉપર વહાણુ અંદરની બધી વસ્તુઓ ઉતારી જકાતી માલતું હાસલ ચુકવી તે માલની અનેક વખારો ભરી વ્યાપારીઓ વ્યાપાર ખેડવા સંબંધી અનેક ચુકિત પ્રચુકિત સાથે વ્યાપાર ખિલવવાના ઉદ્ધમ કરવા લાગ્યા. અને શ્રીપાળ કુંવરે તો સમુદ્રના કિનારા ઉપર તુરત પંચ-રંગી રેશમી કપડાના બનાવેલ ઉંચા તંબૂ તાણી બંધાવ્યા, તથા તેમાં જરકસી ખૂટાદાર લાલ કિનખાપના ચોખંડા ચંદૂવા પણ બંધાવી દીધા. અને તે જરીઆની મંડપની અહર રત્નજડિત હીચોળાખાટ પણ બંધાવી તેમાં ખિરાણુ શ્રીપાળ કુંવર રસમરિત નવરસમય ભજવાતાં નાટકો જોવા લાગ્યા એવામા ધવળશેઠ આવીને કહેવા લાગ્યો-“અત્યારે વસ્તુનું મૂલ તેજ છે, માટે નાણા સારાં હાથ લાગવાનો લાગ છે છતાં સંગ્રહેલો માલ શા માટે વેચાવતા નથી? અઢીસો વહાણુ તો કરિયાણાથી ભરેલાં છે, તોપણ ધ્યાન નથી દેતા?” કુંવરે કહ્યું, ‘શેઠ! જે વસ્તુ ભરેલી છે તે વેચી દામ ઘડી દ્યો, અને ખરીદવા લાયક હોય તે સુખેથી મરણ સુખજ બરીદો, કે જેથી સારો ફાયદો નફો હાથ લાગે, માટે એટલું અમારું કામ આપજ કરો.” આ પ્રમાણે શેઠને કુંવરે કામ ભળાવેલું બહુ, રાત્રી ભીલ સરખા પાપી મનનો વાણિયો બોલ્યો “આપે મને ભલે કામ બતાવ્યું, હું તે ઘણી ખુશીથી બજાવીશ. આપનું કામ કરવું એ તો કપૂરું વૈતર છે.” વગેરે બોલી માલ વેચતાં

લેતાં પોતાનાં ખીન્નાં ભરાવા સળધી ભરઢોળની ખટપટ માટે, જેમ દૂધ
જેમને ખીલાડો આત્મધ્યાનમાં પડે, તેમ તે આત્મધ્યાનમાં પડી ગયો, તે
પણ મનમાં ઘણો જ રાજી થયો કેમકે જે સારો માલ હશે તે મારો
કહી વેચી સારો નફો હાથ કરીશ. અને રાસી માલ હશે તે એના નામનો
ગણી વેચીશ એટલે ખોટ જનારને જશે, મને તો ખધી રીતે લાભ જ છે.
વાણિયા વગર એ લોકોને માલ વેચવા લેવાની ક્યાં ગમ હોય છે, એટલે
પાસા પોખાર જ છે વગેરે વગેરે વિચાર કરી અને પોતાની ધારણાને પાર
પાડવા લાગ્યો. (૧-૬)

ઈણ અવસર આવ્યો તિહાં, અવલ એક અસવાર,

સુગુણ સુરૂપ સુવેષ જસ, આપ સમો પરિવાર. ૭

કુંવરે તેડી આદરે, બેસાર્યો નિજ પાસ,

અદ્ભુત નાટક દેખતાં, તે પામ્યો ઉદ્ધાસ. ૮

હવે નાટક પૂરે થયે, કુંવર પૂછે તાસ,

કુણ કારણ કુણ ઠામથી, પાઉં ધર્યાં અમ પાસ. ૯

અર્થ:—એ અવસર દરમિયાન એક સુદર વેષ, સારા ગુણ, સારા
રૂપવાળો ઉત્તમ ઘોડેસવાર ૧ પોતાના સરખા સુદર પરિવાર સહિત કુંવરના
તંબૂની અગાડી આવી પહોંચ્યો, અને તેનો દબદબો વગેરે જોઈતેને ખુદ્ધિ-
વંત કારભારી જાણી, કુંવરે સેવક મારફત અંદર બોલાવી, આદર સત્કાર
સાથે પોતાની પાસે બેસાર્યો, એથી તે પણ અદ્ભુત નાટક રચના નિહાળીને
આનંદ પામ્યો. તે પછી જ્યારે નાટક પૂર્ણ થયું ત્યારે કુંવરે તે સવારને
પૂછ્યું “આપ કયાંથી ? ક્યા કારણને લીધે અમારી પાસે પધાર્યા છો ? તે
કહેવામા અડચણ ન હોય તો કહો” (૭-૯)

(ઢાળ છઠ્ઠી-ઝાંઝરિયા મુનિવર ધન ધન તુમ-અવતાર એ દેશી.)

૧તેહ પુરૂષ હવે વીનવેળ. રતન એ પદ્મી સુરંગ,

રતનસાનુ પર્વત ઇહાંજ, વળયાકાર ઉત્તંગ,

પ્રભુ ચિત્ત ધરીને અવધારો મુજ વાત. પ્રભુ. ૧

૧ આ વચન એજ બોધ આપે છે કે-હમેશા પોતાની પાસે પોતાના સરખાં રૂપાળા
ગુણવાળા ને સુદર પોષાકાળા લાભે. ગમતા જોઈએ, કેમકે પોતાની પાસેના માણસોની
જેવી આકૃતી, કૃતી ને વેષ હોય છે તેવી જ પોતાની કીમત થાય છે, માટે જોનારનું મન
ભિન્ન વિચાર બાધે તેવા સ્નેહી મોઢર ચાકરો રાખવા જોઈએ

૧ આ ઢાળમા આકાશીનું પદ દરેક ગાયત્રી સાથે મ ગંવ ધરાવનાર જ કાયમ ગમ્યુ
છે કે-‘પ્રભુ ચિત્ત ધરીને અવધારો મુજ વાત’ આનેજ ચારથાઈ-ગાયત્રનું મ ગમ્યુ અને
સંબંધને દેજ કરનાર પદ કહે છે.

રતનસંચયા તિહાં વસેછ. નયરી પર્વત માંહ,
 કનકકેતુ રાજ તિહાંછ, વિદ્યાધર નરનાહ પ્રભુ. ૨
 રતન જિસી રણિયામણિછ, રતનમાળા તસ નાર,
 સુરસુંદર સોહામણાછ, નંદન છે તસચાર પ્રભુ. ૩
 તે ઉપર એક ઇચ્છતાંછ, પુત્રી હુધ ગુણુ ધામ,
 રૂપકળા રતિ આંગળીછ મદનમંજુષા નામ. પ્રભુ. ૪
 પર્વત શિર સોહામણોછ, તિહાં એક જિન પ્રાસાદ,
 રાયપિતાયે' કરાવિયોછ. મેરસુ' મંડે વાદ. પ્રભુ. ૫
 સોવનમય સોહામણાછ, તિહાં રિસહેસર દેવ,
 કનકકેતુ રાજ તિહાંછ, અહનિશસારે સેવ. પ્રભુ. ૬
 ભકતે ભલિ પૂજ કરેછ, રાજકુંવરી ત્રણ કાળ,
 અગર ઉખવે ગુણુ સ્તવેછ, ગાયે ગીત રસાળ. પ્રભુ. ૭

અર્થ:-કુંવરના પ્રશ્ન સળ ધી ઉત્તરમા તે સવારે કહેલું શરૂ કર્યું કે હે પ્રભુ !
 હું જે વાત કહું તે આપ ચિત્ત ઢઢને સાલજો. પ્રભુ ! આ મનોહર રતન નામનો
 દ્વીપ છે, એમા રતનસાગર નામનો પર્વત કે જે ગોળાકાર અને ઉચ્ચ શિખરો
 વાળો છે, તે ઉપર રતનસંચયા નામની નગરી છે, ત્યાં કનકકેતુ નામનો વિદ્યાધર
 રાજ રાજ્ય કરે છે. તેને રતન સરખી રણિયામણી રતનમાળા નામની રાણી છે,
 તેણીને દેવપુત્રોના મરખા ચાર પુત્ર છે, અને તે પુત્રોની ઉપર ઇચ્છતા
 એક રૂપ, કળા અને ભાવ્યમા આગેવાની ધરાવનારી-જોવા યોગ્ય ગુણુના
 ધરરૂપ મદનમંજુષા નામની પુત્રી થયેલી (તે હાલ યુવાવસ્થાવત) છે. તે
 પર્વત ઉપર કનકકેતુ રાજના પિતાનું કરાવેલ જિનમંદિર છે કે જે જિ'આ-
 ઇમા મેરુના શિખર સાથે વાદ કરે તેવું છે, તેમાં રતનજડિત સોનાના
 સોહામણા શ્રી ઋષભદેવજી મૂળનાયક બિરાજે છે, તેમની કનકકેતુ રાજ
 રાત અને દિવસ સેવા બળવ્યા કરતો હતો, તેમ જ રાજકુમારી પણ
 સવાર, બપોર ને માઝ એમ ત્રણે વખત ભલી ભક્તિ સહિત અગર જાએવી
 ગુણુસ્તવી રસીલા ગીતો ગાઈ અષ્ટ પ્રકારે પૂજ કરતી હતી (૧-૭)

એક દિન આંગી રચીછ, કુંવરીએ અતિ ચંગ;
 કનકપત્ર કરિ કેરાણીછ, બિચ બિચ રતન સુરંગ. પ્રભુ. ૮
 આવ્યો રાય જુહારવાછ, દેખી સુતા વિજ્ઞાન;
 મન ચિંતે ધન મુજ ધુઆછ. અહિસક કળા નિધાન પ્રભુ. ૯

એ સરીખો જો વર મિલેજી, તો મુજ મન મુખ થાય;
 સાચી સોવન મુદ્રડીજી, કય તિહાં ન જડાય. પ્ર. ૧૦
 એમ ઊભો શૂને મનેજી, ચિંતાતુર નૃપ હોય;
 ધણુ અવસરે અચરિજ થયુજી, તે સુણુને સહુકોય. પ્ર. ૧૧
 ઓસરતી પાછે પગેજી, જિનમુખ જોતી સાર;
 આવી ગંભારા બાહિરેજી, જવ તે રાજકુમારિ પ્રભુ. ૧૨
 તામ ગભારા તેહનાંજી, દેવાણાં દોય બાર;
 હલાવ્યાં હાલે નહીજી, સલકે નહિય લગાર. પ્રભુ. ૧૩
 રાજકુંવરી ધ્રમ ચિંતવેજી, મન આણી વિષવાદ;
 મેં કીધી આશાતનાજી, કોઈક ધરી પ્રમાદ પ્રભુ. ચિ. ૧૪
 ધિક મુજ જિન જોવાતણેજી, ઉપનો એહ અંતરાય;
 દોષ સયજમુજ સાંસહોજી, સ્વાગી કરી સુપસાય. પ્ર. ૧૫
 દાદા દરિસણુ દીજીયેજી, એ કુખ મેં ન ખમાય;
 છોડ હોય કુછોડ્યાંજી, છેહ ન દાખે માય. પ્રભુ. ૧૬
 રાય કહે વત્સ સાંભળોજી, દોષ નહીં તુજ એહ.
 દોષ ધહાંછે માહરોજી, આણી તુજપર નેહ. પ્રભુ. ૧૭
 વરની ચિંતા ચિંતવીજી, જિણુહર માંહી જેણુ;
 તે લાગી આશાતનાજી, બાર દેવાણાં તેહ. પ્રભુ. ૧૮
 જિનવર તો રૂપે નહીંજી, વીતરાગ સુપ્રસિદ્ધ;
 પણુ કોઈક અધિષ્ઠાયકેજી, એ મુજ શિક્ષા દીધ. પ્રભુ. ૧૯
 એ કમાડ વિણુ ઉઘડેજી, જાગિ નહીં આવાસ;
 સપરિવાર નૃપને તિહાંજી, ત્રણ હુવા ઉપવાસ. પ્રભુ. ૨૦

અર્થ —એક દિવસ તે કુંવરીએ ઘણી જ સારી પ્રભુજીની આંગી રચી હતી અને તેમાં કનકના પાદડાની કોરણી કરી વચમાં વચમાં સુરંગદાર રત્નો ગોઠવ્યાં હતા, એ દરમિયાન તેણીનો પિતા કનકકેતુ રાજા પ્રભુવંદન માટે ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને પુત્રીએ રચેલી આંગીની ખુબી જોઈ તથા તેણીના મનમાં રહેલા જ્ઞાનની સખળતા વિચારી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—“ધન્ય છે મારી પુત્રીને ! અગ્નિત એ પુત્રી ચોસઠે ઠગાનો ભડાર છે, પણ જેથી ૧૪

એ ચતુર અને વિદ્વાન છે તેવો જ જો એણીને વર મળે તો મારા મનને મુખપ્રાપ્ત થાય, કેમકે સો ટચના સોનાની વીટીમા તો હીરો જ જડાય, પણ કાચ જડાય જ નહીં માટે જ યોગ્ય જોડીની જરૂર છે” ઇત્યાદિ પુત્રીના પતિ માટેની ચિંતા કરતો શૂન્ય મનવડે બિલો હતો, તે અવસરમા જો આશ્ચર્ય થયું તે સર્વ જનો શ્રવણ કરે એટલે કે રાજકન્યા પાછે પગે પ્રભુને પ્રણામ કરતી પૂલવિધાન પૂર્ણ કદી જિનરાજજીનું મુખારવિંદ નિહાળતી નિહાળતી જેવી મૂળ ગભારા બહાર આવી કે તે મૂળ ગભારાનાં બન્ને બારણાં (કમાડજોડી) બંધ થઈ ગયા, અને હલાવતા જરા પણ હાલે કે ચસકે પણ નહીં તેવા સજ્જડ થઈ ગયાં જોઈ મનમાં ઘણી જ દીલગીર થઈ રાજકન્યાએ આ પ્રમાણે ચિત્તવ્યુ કે “મેં કંઈકે પ્રમાદવશ થઈ આશાતના કરી હશે, એથી જ મને પ્રભુદર્શનનો અંતરાય થયો. ધિક્કાર છે મારા દોષિત મનને” ઇત્યાદિ કહી પ્રભુ પ્રત્યે વીનવવા લાગી, “હે સ્વામી ! મારાપર કૃપાદષ્ટિ કરી મારા સમસ્ત દોષો માફ કરો અને હે દાદા ! વહેલા દર્શન દો. મારાથી આ દુઃખ સહન થઈ શકતું નથી (મતલબ એ કે બીજાં બધાં દુઃખો સહન કરી શકું, પણ આ તુજ મુખદર્શનના અંતરાય રૂપી દુઃખ સહી શકતી નથી.) છોરુ તો કછોરુ થાય છે, પણ માવીતર કોઈ દિવસ કુમાવીતર થઈ તિરસ્કાર કરતા જ નથી.” ઇત્યાદિ દિલગીરી દર્શાવતી પુત્રીને નિહાળી રાજાએ કહ્યું-“હે વત્સ ! સાંભળ, એમાં તારો જરા પણ દોષ નથી, પરંતુ સર્વ દોષ મારો જ છે, કેમકે તારાપર સ્નેહભાવ લાવી તને ભવિષ્યમાં મળનારા યોગ્ય પતિ માટેની જિનમંદિરમા ચિંતા કરી જેથી તે અશાતના લાગ્યાને લોધે આ મૂળ ગભારાનાં બન્ને દાર બંધ થઈ ગયાં છે. જો કે જિનવરજી તો કોઈપર ગુસ્સો લાવતા જ નથી, કેમકે તે રાગ દ્રેષને વીતાવી-દૂર કરી વીતરાગ નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, પરંતુ કોઈકે એમના અધિષ્ઠાયક દેવે મારાથી થએલી અશાતના મળે મને આ શિક્ષા આપેલી જણાય છે તો હું પણ દૃઢ સંકલ્પ કરું છું કે-“જ્યા લગી એ કમાડ બિઘડે નહીં ત્યાં લગી પરિવાર સહિત અહીં-યાથી મહેલ તરફ પગ દર્શ જ નહીં” આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેણે પરિવારચુકત અન્ન પાણી વિના ત્રણ ઉપવાસ કર્યા. (૮-૨૦)

ત્રીજો દિન નિશિ પાછલીજી, વાણી હુઈ આકાર;

દોષ નથી ઇહાં કોઈનોજી, કાંઈ કરોરે વિષાદ. પ્રભુ ચિત. ૨૧

જેહની નજરે દેખતાંજી, ઉઘડશે એ બાર;

મદન મંજુષાતણો થશેજી, તેહજ નર ભરતાર. પ્રભુ. ૨૨

૧ આ વાક્ય એજ બોધ આપે છે કે-પુત્રી જેવી રૂપગુણસંપન્ન હોય તેવો જ રૂપગુણસંપન્ન તેણીને વર પરણાવવો, નહીં કે તેણીની મજીલ વિરુદ્ધ (રૂપગુણ વિરુદ્ધવાળો) વર પરણાવી આખી જિંદગી ધૂળમાં મેળવવી મન મળવાથી જ મુખ મળે છે.

ઋષભદેવની કીંકરીજી, હું ચક્રેસરી દેવી;
 એક માસ માંહે હવેજી, આવું વરને લેવિ. પ્રભુ. ૨૩
 સુણી તેહ હરખ્યાં સહુજી, રાયને અતિ આણુંદ;
 પ્રેમે કીધાં પારણાંજી, દૂર ગયાં દુઃખ દંદ. પ્રભુ ચિત. ૨૪
 દિન ગણતાં તે માસમાંજી, ઓછો છે દિન એક;
 તિણે જોવે સહુ વાટડીજી, કરે વિકલ્પ અનેક. પ્રભુ. ૨૫
 પુત્ર શેઠ જિનદેવનોજી, હું શ્રાવક જિનદાસ;
 પ્રવહણુ આવ્યાં સાંભળીજી, આવ્યો ઇહાં ઉલ્લાસ. પ્ર. ૨૬
 સુણી નાદ નાટક તણોજી, દેખણુ આવ્યો જમ;
 મનમોહન પ્રભુ તુમતણુંજી, દરિસણુ દીઠું તામ. પ્રભુ. ૨૭
 જાણું દેવિ ચક્રેસરીજી, તુમે આણ્યા અમ પાસ;
 જિણુહર ખાર ઉઘાડતાંજી, ફળશે સહુની આશ. પ્રભુ. ૨૮
 પૂજ્ય પધારો દેહરેજી, જીહારો શ્રી જગદીશ;
 ઊઘડશે તે ખારણાંજી, જાણું વિસવાવીશ. પ્રભુ ચિ. ૨૯
 ખીજો ખડે ઇણી પરેજી, સુણતાં છઠી ઢાળ,
 વિનય કહે શ્રીતા ધરેજી, હોજો મંગળમાળ પ્રભુ. ચિ. ૩૦

અર્થ:-ત્રીજા દિવસની પાછલી રાતે આ પ્રમાણે આકાશથી દેવવાણી થઈ કે-“આમાં કોઈનો દોષ નથી, માટે શા સારુ દિલગીર થાઓ છો. જેની નજર પડવાથી બંધ થયેલા ગભારાના ખારણા ઊઘડશે, તે નર રાજ-કન્યા મદનમંજુપાનો ભરતાર થશે. હું ઋષભદેવની દાસી ચક્રેશ્વરી દેવી એક મહિનાની અદર તે વરને લઈને અહીં આવીશ ” આવી આકાશવાણી સાંભળી તે બધાંએ રાજી થયા રાજીને પણ ધારેલી ધારણા સફળ થવાની મંગળવાણી સાંભળી ઘણો જ આનંદ થયો અને પ્રેમ સહિત પારણાં કર્યા, તેથી સર્વેના દુઃખદ દૂર ગયા તે બતાવેલી અવધિ પ્રમાણે મહીનામા એક દિવસ જ ઓછો છે, તેને લીધે બધાંએ વાટ જોઈ રહ્યા છે અને વિવિધ વિકલ્પ સકલ્પ કર્યા કરે છે હું જિનદેવ શ્રાવકનો પુત્ર જિનદાસ વહાણુ આવ્યાં સાંભળી હુદ્દાસપૂર્વક અહીં આવ્યો અને નાટકનો નાદ સાંભળી જ્યારે જોવા આવ્યો ત્યારે આપ મનમોહન પ્રભુનું દર્શન થયું હું મારી ખુદ્ધિ-વડે અનુમાન કરું છું કે શ્રી ચક્રેશ્વરી દેવીએ જ અમારી પાસે આપઘીને મોકલ્યા છે, અને જિનમંદિરના દ્વાર ઉઘાડતાં સર્વની આશા સફળ થશે, માટે હે પૂજ્ય ! આપ શ્રી આદિદેવ પ્રભુના મંદિરે પધારો અને યુગાદીશ પ્રભુને

પ્રણામ કરો હું વિશેવિન્ધા જાણું છું કે ખારણા તરફ આપની નજર પડતાં જ તુરત ઊઘડશે અને તે સાથે પુણ્યદ્વાર પણ ખુલ્લાં જ થશે. ” વિનયવિજયજી કવિ કહે છે કે-આ મંગળમાળની આશા ખંધાવનારી બીજા ખંડની છઠ્ઠી ઢાળ આ પ્રમાણે કહી તે સાલળતા શ્રોતાજનોને ઘેર મંગળમાળ થાને. (૨૧-૩૦)

(દોહા -છંદ)

- તવ હરખે કુંવર ભાણે, ધવળશેઠને તેડિ;
જઘંચે દેવ જીહારવા, આવો દુર્ભતિ ફેડી. ૧
- શેઠ કહે જિનવર નમો, નવરા તમે નિચિંત;
વિણ ઉપરાજે જેહની, પહોંચે મનની ખંત. ૨
- અમને જમવાનો નહી, ઘડી એક પરવાર;
સીરામણ વાળુ જિમણુ. કરિયે એકજ વાર. ૩
- હવે કુંવર જવા તિહાં, જવ થાયે અસવાર;
હરખ્યો હેષારવ કહે, તેજિ તામ તુખાર. ૪
- સાથે લઈ જિનદાસને, અવલ અવર પરિવાર;
અનુક્રમે આવ્યા કુંવર, ઋષભદેવ દરબાર. ૫
- અકેકો આવો જઘ, સહુ ગંભારા પાસ;
કુંવર પછી પધારશે. ઇમ ખોલે જિનદાસ. ૬
- જિમ નિણુચિ કરી જાણિયે. ખાર ઉઘાડણુ હાર;
ગંભારે આવ્યા જઘ, સહુકો કરે જીહાર. ૭
- હવે કુંવર ધોતિયાં, મુખ ખાંધી મુખકોશ;
જિણુહર માંહેસંચરે. મન આણી સંતોષ. ૮

અર્થ:-જિનદાસની એ વિચારણા જાણી ત્યારે કુંવરે હર્ષસહિત ધવળશેઠને તેડાવી કહ્યું કે-“ દુર્ભતિ દૂર કરીને આવો તો દેવદર્શન કરવા જઘંચે. ” તે સાંભળી શેઠ બોલ્યો-“ તમે નવરા અને ચિંતા વગરના નિરાં-

૧ આ સમયે જોયે જોયે આપે છે કે-મનુષ્યોનો દેખાવ, સ્વભાવ, આચરણ જોઈ 'તે આવી યક્તિવાળો હોવો જ જોઈએ' એવું અનુમાન કરવાની આદત મનુષ્યે અવશ્ય રાખતી જોઈએ

તવ ત હોવાને લીધે જિનવરને નમન કર્યો જ કરો, કેમકે પેદા કર્યા વગર એની મેળે આપોઆપ લક્ષ્મી ચાલી આવતાં મનની ખત પાર પહોંચે છે અમને તો જમવાની પણ ઘડી એકની કુરસદ મળતી નથી, જેથી સવારનો નારતો, બપોરનું જમવું, સાંજનું વાળું; એ બધું એક જ વખતમાં પતાવવા પામિયે છીએ.” આવું શેઠનું બોલવું સાંભળી કુંવર ત્યાં જવાને માટે તેજ પાણીદાર જાતવંત ઘોડાપર બ્યારે સવાર થયો ત્યારે શુભ શુકન આપવા હર્ષ સાથે ગાળમદ્દ હિ સારવ (હજીહજીટ શબ્દ) કરવા લાગ્યો. એટલે જિનદાસને સાથે લઈ સુંદર પરિપારયુક્ત કુંવર જિનમંદિર ભણી રવાના થયો અને પથ પસાર કરતો ક્રમે કરી ઋષભદેવજીના દરબારે જઈ પહોંચ્યો. તે પછી ત્યાં જિનદાસ શેઠે આ પ્રમાણે કહ્યું કે—“ સર્વ સઘ પૈકી એક એક જણ પ્રભુના ગભારા પાસે જઈને અહીં આવો, અને છેવટમાં શ્રીપાળ-કુંવરજી પધારશે એમ કરવાથી કોનાથી ખાર ઊઘડયાં એનો નિર્ણય થઈ શકશે. એવું સાંભળી સર્વે જણ એક પછી એક ગભારા પાસે જઈ જઈને પ્રભુને નમન કરી પાછા આવ્યા, પણ કોઈના જોવાથી દ્વાર ઊઘડયા નહીં, એથી છેવટે શ્રીપાળકુંવર શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી, પવિત્ર ઘોતિયુ (ઉત્તરાસંગ) ધારણ કરી સુખ પર (આઠ પડવાળો) સુખકોશ બાંધી હર્ષચુકત સતોષવૃત્તિ લાવી શ્રી જિનાલયમા દાખલ થયો. (૧-૮)

(ઢાળ સાતમી-રાગ મહદાર-એ એ મુનિવર વિહરણ પાંગર્યાં-એ દેશી)

કુંવર ગંભારો નજરે દેખતાંજી, બેહુ ઊઘડીઆં ખારરે;
દેવ કુસુમ વરષે તિહાંજી, હુવો જયજયકારરે. કુંવર. ૧
રાયને ગઇ તુરત વધામણિજી, આજ સકળ સુવિહાણરે;
દેવિદિયોવર ઇહાંઆવિયોજી, તેજે ઝળામળ ભાણરે કું. ૨
સોવનભૂષણ લાખ વધામણિજી, દેઇ પંચાંગ પસાયરે;
સકળ સજન જન પરવર્યોજી, દેહરે આવે નરરાયરે કું. ૩
દીઠા કુંવર જિન પૂજતોજી, કેસર કુસુમ ધન સાસરે;
ચૈત્યવંદન ચિત્ત ઉલ્લસેજી, સ્તવન કહે ઇમ સારરે કું. ૪

પ્રયાણ કરતી વખતે ઘોડો આસુ ઢાળે, લાદ કરે, કે ઉદાસ બની ગહે ને અમંગળ સચવાના શુકન ગણાય છે, પણ ચનચનાટ સાથે નાચી ગહેલો હજીહજીટ કરો હર્ષ બતાવતો હોય કે જમણા પગના ડાબલાથી પૂર્વી ખણનો દોય તો ને શુકન દેવના ગણાય છે

દીઠા નંદન નાભિનરિંદનોરે, દેવનો દેવ દયાળરે;

આજ મહોદય મેં લહ્યોજી, પાપ ગયાં પાયાળરે. કું. ૫

અર્થ :-જ્યારે કુંવરે ગભારો જોયો ત્યારે બન્ને બારણાં ઊઘડી ગયાં, એટલે આકાશથી દેવોએ સુગંધી ફૂલોનો વરસાદ વરસાવ્યો અને જયજયકાર કર્યો. આ પ્રમાણે આનંદમગ્ન વર્તાવ્યો કે તુરત કનકકેતુ રાજાને વધામણી ગઈ કે-“આજનો દિવસ ઊગેલો સફળ થયો, કેમકે દેવીએ દીધેલ વરરાજા અહીંયાં આવી પહોંચેલ છે અને તેજમાં ઝાકઝમાળ સૂર્યના સરખો દેદિ-પ્યમાન છે.” આ સુજળ વધામણી મળતા વધામણી દેનારને સોનાના દાગીના, લાખ પસાય અને પચાગ પસાય આપી તુરત રાજા સ્વજન સજ્જનોથી પરવર્યો, જિનમદિરે આવી પહોંચ્યો જિનમદિરમા આવી જીએ છે તો કુંવરને જિનરાજાની કેસર, ચંદન, યુગ્મ ને બરાસ વગેરે ઉત્તમ દ્રવ્યો સહિત પૂજા કરતો દીઠો તે પછી ચૈત્યવદન કરતાં હુલ્લાસ ચિત્તચુક્ત સુદર સ્તવન કહ્યું અને તે પછી કુંવરે પ્રભુજીની સ્તુતિ કરવા માંડી કે-
“આજે મેં મહોદય યુદ્ધપ્રતાપથી નાભિરાજના નંદન અને દેવનાદેવ દયાળ ઋષભદેવજીને જોયા, જેથી પાપ માત્ર પાતાળમાં સંતાઈ પેઠાં” (૧-૫)

દેવ પૂજીને કુંવર આવિયાજી, રંગમંડપમાંહિ જામરે;

રાય સજન જને પરવર્યાજી, ખેઠો કરિય પ્રમાણરે. કું. ૬

જિનહર બાર ઉઘડતાંજી, અચરિજ ક્રીધી તુમે વાતરે;

દેવસ્વરૂપીદીસો આપણાંજી, વંશપ્રકાશો કુળજાતરે. કું. ૭

ન કહે ઉત્તમ નામ તે આપણુંજી, નવિ કરે આપ વખાણરે;

ઉત્તર ન દીધો તેણે રાયનેજી, કુંવર સયળ ગુણ જાણરે. કું. ૮

દેખો અચંભો ધણે અવસરેંજી. હુઓ ગયણે ઉધોતરે;

ઊંચે વદને જોવે તવ સહુજી, એ કુણ પ્રગટી જ્યોતરે. કું. ૯

વિદ્યાચારણ મુનિ આવિયાજી, દેવ ઘણા તસ સાથરે;

જઈ ગંભારે જિન વાંદિયાજી, થુણ્યા શ્રી જગનાથરે. કું. ૧૦

દેવરચિત વરઆસનેજી. ખેઠાં તિહાં મુનિરાયરે;

દિયે મધુરધ્વનિ દેશનાજી, ભવિકશ્રવણ સુખદાયરે. કું. ૧૧

નવપદ મહિમાતિહાં વરણવેજી, સેવો ભવિકસિદ્ધચક્રે;

ઈલલવ પરલલલહિયેં એહથીજી, લીલાલહેર અનેકરે. કું. ૧૨

દુખ દોહગ સવિ ઉપશમેજી, પગ પગ પામે ઋદ્ધિ રસાળરે;

એ નવપદ આરાધતાં, જિમ જગદુંવર શ્રીપાળરે. કું. ૧૩
 પ્રેમે સયળ પૂછે પરપદાળ, તે કુણ કુંવર શ્રીપાળરે;
 મુનિવર તવ ધુરથી કહેળ, તેહનું ચરિત્ર રસાળરે. કું. ૧૪
 તે તુમ પુણ્યે ઇહાં આવિયોળ, ઉઘડયાં ચૈત્ય દુવારરે,
 તેહ સુણીને નૃપ હરખિયોળ, હરખ્યો સવિપરિવારરે. કું. ૧૫
 એમ કહીને મુનિવર ઉતપત્યાળ, ગયણ મારગ તે જયરે;
 ઉભા થઇ ઉંચે મુખેળ, વંદે સહુ તસ પાયરે. કું. ૧૬
 ઢાળ સુણી ઇમ સાતમીળ, ખંડ બીજની એહરે;
 વિનય કહે સિદ્ધચક્રનીળ, ભકિત કરે ગુણગેહરે. કું. ૧૭

અર્થ:-જ્યારે કુંવર પ્રભુપૂજનો વિધિ પૂર્ણ કરીને રંગમડપમાં આંચો ત્યારે સજ્જનોના પરિવારથી પરવરેલા રાજાએ કુંવર સાથે ભેટ વ્યવહાર અમલમાં લીધો, અને પરસ્પર ભેટી યોગ્ય સ્થળ આસન લઈ સર્વ જનો આનંદિત થયા. તે પછી રાજાએ કહ્યું-“ આપે જિનમંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડતાં, આશ્ચર્ય જેવી વાત જાહેરમાં આવી છે, એથી આપ કોઈ દેવસ્વરૂપી દેખાઓ છો, (માટે કૃપા કરીને) આપના વંશ, કુળ, જ્ઞાતિ, પ્રકાશ કરો. (એટલે અત્યાનંદ થાય.)” આ પ્રમાણે રાજાએ જો કે પૂછ્યું તો પણ નીતિ છે કે ઉત્તમ પુરુષો પોતાનું નામ પોતાના જ મુખથી ન કહે અને પોતાની પ્રશંસા (વખાણ) પણ પોતાના મુખથી ન કરે. આમ હોવાને લીધે સકળ શુણના જાણનાર કુંવરે રાજાના પ્રશ્નનો (રાજાને) ઉત્તર જ ન આપ્યો. દરમિયાન એ અવસરમાં એક અચળા લાયક બનાવ બન્યો, (તે સંબંધે કવિ કહે છે કે જરા તે જુઓ) એટલે કે આકાશમાં ખૂબ અજવાળું થઈ આવ્યું, એ જોઈ બધાએ મનુષ્યો જિંઝા મોઢા કરી જોવા લાગ્યા કે-“ આ તે વળી અજવાળું શાનું થયું ! કઈ જાતની જ્યોતિ પ્રગટ થઈ ? ” એમ જોવા ને જાણવા માગતા તો જેમની સાથે ઘણા દેવો છે એવા વિદ્યાચારણ મુનિવર આકાશપંથથી તે જગોએ પધારતા જણાયા, અને તેમણે ત્યાં પધારી

૧ શાસ્ત્રનું દરમાન છે કે-પોતાનું નામ, પોતાની સ્ત્રીનું નામ અને પોતાના ઇષ્ટદેવનું નામ મોઢેથી ન કહી બતાવતા જમીન ઉપર લખી બતાવવું. પોતાનું નામ ન કહી બતાવવામાં ઉત્તમ કુલીનતાની પ્રતીતિ મળે છે પોતાની સ્ત્રીનું નામ ન કહેવામાં અર્દાંગના તરફનો પ્યાર સાબીત થાય છે, અને ઇષ્ટદેવનું નામ ન કહેવામાં ઇષ્ટ પ્રત્યેનો પ્યાર વર્તવા તથા નામ જાણવાથી મતલબથી લોકો તેના સોગદ આપતા પડતાં કષ્ટની બદા દૂર થાય છે.

પરમાત્માજીનાં દર્શન વંદના કરી શ્રી જગનાથની સ્તવના કરી. તે પછી દેવતાના બનાવેલા શ્રેષ્ઠ આસન ઉપર ખીરાજમાન થઈ તે મુનિવરજી મધુર ધ્વનિવડે દેશના દેવા લાગ્યા અને તે સુખ દેનારી ધર્મદેશના ભવિક શ્રોતા-જનો શ્રવણ કરવા લાગ્યા, તથા તે દેશના ઈમિયાન નવપદજીના મહીમાનુ વર્ણન કરતા કહેવા લાગ્યા કે—“ હે ભવિજનો ! તમો સર્વ જનો શ્રી સિદ્ધ-ચક્રજીની સેવના કરો કે જેથી આ ભવમાં અને પરભવમાં પાર વગરની લીલાલહેર પ્રાપ્ત થાય (કેમકે જગતમાં જે કંઈ સુખ મળવાના સાધનો છે, તે ત્રણ તત્ત્વને જ અવલંબીને રહેલા છે. એટલે કે દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ એ ત્રણ તત્ત્વ સારામાં સારાં સુખસાધન દેનારા છે, તે ત્રણે તત્ત્વ શ્રી સિદ્ધચક્રજીમાં વિદ્યમાન છે, કેમકે શ્રી અરિહંતજી, સિદ્ધજી એ બે પદ દેવતત્ત્વરૂપ છે, તેમજ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ત્રણ પદ ગુરુતત્ત્વ અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ એ ચાર પદ ધર્મતત્ત્વરૂપ છે માટે સુખ્ય ત્રણ તત્ત્વના ગૌણ લેહવડે નવ લેહમય નવપદજીની અવશ્ય સેવના કરો કે) તમામ હુઃખ હર્ભાગ્ય નાશ પામે અને ડગલે ડગલે આનંદકારી ઋદ્ધિ-સાહેબી, જેમ એ નવપદજીના સત્ય આરાધનવડે આ જગતની અંદર શ્રીપાળકુંવરને પ્રાપ્ત થઈ, તેમ સર્વ આરાધકોને પ્રાપ્ત થાય.” આવું સાંભળી તમામ પરબ્રહ્માના શ્રોતા ગણે પ્રેમ સહિત પૂછ્યું કે—“ હે પ્રભુ ! તે શ્રીપાળ-કુંવરજી કોણ ? (અને કેવી રીતે નવપદજીનું આરાધન કરતા હુઃખ હર્ભાગ્ય નાશ થઈ પગલે પગલે ઋદ્ધિ પામ્યા ? તે પ્રકાશે) ” આવી ઇચ્છા થવાથી ઉપકારી મુનિવરજીએ શ્રીપાળકુંવરનું કેઠથી માંડીને રસીકું ચરિત્ર કહી મંભળાવી વિશેષમા કહ્યું કે—“ તે જ શ્રીપાળકુવર તમારા પ્રબળ પુણ્યોદ-યથી અહીં આવેલ છે અને આ જિનમંદિરના ખારણાં ઉઘાડેલાં છે.” આવું સાંભળતાં જ રાજ તથા અન્ય સર્વ જનો હર્ષવંત થઈ અહોભાગ્ય માનવા લાગ્યાં. મુનિવરજી તો એટલું પ્રકાશી પુનઃ આકાશ માર્ગે પધાર્યા, એટલે સર્વ જનો ઊભા થઈ ઊંચું મોઢું કરી તેમના ચરણકમળ વાંદવા લાગ્યા. વિનયવિનયજી કહે છે કે આ બીજા જગતની સાતમી ઢાળ આપણને એ બોધ આપે છે કે—હે ભવિજનો ! તમો સર્વ ઉત્તમ ગુણોના ધરરૂપ શ્રી સિદ્ધચક્રની ભક્તિ કરો કે જેથી આરાધકની પ્રશંસા કરવા વિદ્યાચારણ મુનિવર જેવા પણ સ્વયં પધારે.

(૬-૧૭)

(દોહા-છંદ)

બેઠા જિનહર ખારણે, મુખમંડપ સહુ કાય;
કુંવર નિરખી રાયનું, હૈડું હરપિત હોય.

શ્રીપાળરાજનો રાસ.

માતા કમળપ્રભા શ્રીપાળ કવરને હેડ પર ઘેસાડી નાચી છૂટે છે [પૃ. ૫૭]

ધન રિસહેસર કલ્પતરૂ, ધન ચક્રકેસરી દેવિ;
જસ પસાયેં મુજ ફળ્યાં, મનવાંછિત તતખેવિ. ૨

તિલક વધાવિ કુંવરને, દેઘ શ્રીફળ પાન;
મુજન સાખેં પ્રેમે કરી, હીધું કન્યાદાન. ૩
શ્રીફળ ફેફળ સયણને, દેઘ ઘણાં તંખોળ;
તિલક કરીને છાંટણાં, ક્રીધાં કેસર ઘોળ. ૪

નિજ ડેરે કુંવર ગયા, મંદિર પહોતા રાય,
ખેહુ થામે વિવાહના, ઘણા મહોત્સવ થાય. ૫

વડી વડારણ દે વડી, પાપડ ઘણા વણાય,
કેળવિયેં પકવાન બહુ, મંગળ ધવળ ગવાય. ૬

વાધા સીવે નવનવા દરજી ખેઠા ખાર,
જડિયા મહિ માણક જડે, ઘાટ ઘડે સોનાર. ૭

રાયેં મંડાવ્યો માંડવો, સેવન મણિમય થંભ,
થંભ થંભ મણિ પૂતળી, કરતી નાટારંભ. ૮

તોરણ ચિહુદિશિ ખારણે, નીલ રચણમય પાન;
ઝૂમે મોતી ઝૂમખાં, જાણે સ્વર્ગવિમાન. ૯

પંચ વરણને ચંદુવે, હીપે મોતિદામ;
માનૂં તારામંડળે, આવી કિયો વિસરામ. ૧૦

ચોરી ચિહુ પખેં ચીતરી, સોવન માણિક કુંભ;
ફૂલમાળ અતિ પુટરી, મહકે સખળ સુરંભ. ૧૧

અર્થ.-તે પછી જિનાલયના મુખમંડપની અદર બધાએ ખેઠા અને કુંવરનું મહેલોં જોઈ રાજાનું હૈયું (તેમજ પ્રેક્ષકોનું હૈયું) હર્ષવત થયું એથી રાજાએ કહ્યું-“કલ્પવૃક્ષની પેઠે મનવાંછિત પૂરનાર શ્રીઋષભદેવજીને ધન્ય છે અને ચક્રકેશ્વરી દેવીને પણ ધન્ય છે કે જેઓની કૃપાવડે મારા મનવાંછિત તરત ફળ્યાં” વગેરે વગેરે હર્ષવચન પ્રદર્શિત કરી કુંવરને તિલક કરી, ચોખ્ખાઓથી વધાવી, શ્રીફળ પાન આપી, સારા જનોની સાક્ષીએ પ્રેમ સહિત કુંવરીની સગાઈ કાયમ કરી, કન્યાદાનનો સંકલ્પ દઢ કર્યો તે પછી મુજનો-અજ્ઞનોને નાળિયર-સોપારી-પાનખીડા આપી, તિલક કરી તથા કેસર ઘોળી તેના છાંટણા કરી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. ત્યાર બાદ કુંવર પોતાના તબૂ તરફ પધાર્યો અને રાજા પોતાના મહેલ લાણી

પધાર્યો; તથા તે જોઈ જગે વિવિધ પ્રકારના વિવાહ સંબંધી મહોત્સવો થવા શરૂ થયા એટલે કે માનવતી વડારણો વડીઓ મેલે છે, પુષ્કળ પાપડ વણાય છે, અનેક જાતનાં પકવાન્ન કેળવીને કરે છે ધવળમગળ ગવાય છે દરજીઓ બારણે બેઠા નવીન નવીન ખૂબીલયાં વાઘાઓ સીવે છે જડિયાઓ મણિ માણેકના જડતરનું કામ કરે છે અને સોનીઓ સોનાના વિવિધ ઘાટ ઘડે છે આ બધી ધામધુમની મુખ્ય શોભારૂપ રાજ્યે જે મંડપ રચાવ્યો છે; તે અતિ આનંદ આપે છે, કેમકે તે મંડપના દરેક થાંભલા સોનામય છતાં રત્નોથી જડી તૈયાર કરેલા છે, તેમજ તે દરેક થાંભલાની ઉપર નાટાર લ કરવાના દેખાવવાળી મણિરત્નની ખૂતળીઓ ગોઠવેલી છે તે જાણે સાક્ષાતરૂપે નાટકજ કરતી હોયની તેવો ભાસ આપી રહેલ છે, તથા ચારે દિશાઓના બારણાઓની ઉર્દ્ધ સાથે નીલરત્નોમય પાન સહિત અને સાચા મોતીનાં ઝુલતાં ઝુલણાં સાથે ઝુલતાં તોરણો બાંધ્યાં છે તે જાણે હારોહાર સ્વર્ગલિખાન ગોઠવ્યાં હોયની તેવાં જણાય છે; વળી બાંધેલા પચરગી ચદરવાઓની ચોમેર મોતીની માળાઓ ટાંગેલી છે. તે વિષે કવિ કહે છે કે હું માનું છું કે આકાશમાંના તારામંડળેજ ત્યાં આવી વિશ્રામ કર્યો હોયની તેવો દેખાવ થઈ રહેલો છે. ચારી પણ ચારે કોરેથી ચીતરેલી છે અને તેમાંના છોડ પણ સોના માણેકના કુલ અને તે પર મળેની-રૂપાળી કૂલની માળાઓ પણ શોભાવેલી છે. તે ભારે સુગંધને પસરાવી સર્વને મહેક આપી રહેલ છે (૧-૧૧)

(ઢાળ આઠમી-રાગ ખંભાયતી-કરકો તિહાં કોટવાળ-એ દેશી)

- હવે શ્રીપાળ કુમાર, વિધિ પૂર્વક મજ્જન કરેજી,
પહેરે સવિ સણુગાર, તિલક નિલાડે શોભા ધરેજી. ૧
- શિર ખૂણાવાળો ખૂંપ, મણિ માણેક મોતી જડયોજી,
હસે હીરાને તેજ, બાણે હું નૃપશિર ચડયોજી. ૨
- કાને કુંડળ દોય, હાર હૈયે સોહે નવલખાજી,
જડયા કંદોરે રતન, બાંહે બાબુબંધ બહેરખાંજી. ૩
- સોવન વીંટી વેઠ, દશે આંગળીયે સોહિયેજી,
મુખ તંબોળ સુરંગ, નરનારી મન મોહિયેજી. ૪
- કર ધરી શ્રીકૃષ્ણ પાન, વરઘોડે જવ સંચર્યાજી;
સાબેલાં શ્રીકાર, સહસગમે તવ પરવર્યાજી. ૫
- વાજે ઢાલ નિશાન, શરણાઈ ભુંગળ ઘણીજી;
રથ બેઠી સય બદ્ધ, ગાયે મંગળ જનણીજી. ૬

સાવ સોનેરી સાજ, હયવર હીસે નાચતાલ,
શિર સિંદુર સોહંત, દીસે મયગળ માચતાલ.

૭

ચહુટે ચહુટે લોક, જુવે મહોત્સવ નવનવેલ;
ધમ મોટે મંડાણ, મોહન આવ્યા માંડવેલ.

૮

અર્થ:-હવે શ્રીપાળ કુંવરે સ્નાન કરવાના વિધિ મુજબ સ્નાન કરી તે પછી સર્વ શાશુગાર પહેર્યા, તે એ કે- કપાળમાં શેભાવંત તિલક કર્યું માથા ઉપર મણિ માણેક માતીઓથી જડેલો ખૂણાવાળો ખૂંપ ધર્યો, તે જડેલો હીરાઓના તેજથી જાણે હાસ્ય કરતો હોયમી તેવો જગજગાટવંત જણાતો હતો, એટલે કે તે રત્નજડિત ખૂંપ રાજાઓના માથા ઉપર ચડી બેસવાથી એમ માનતો હતો કે હું સર્વ અલંકારથી શ્રેષ્ઠ છું, અને રાજાઓથી પણ મોટો છું કે તેમના માથે બિરાજુ છું. આમ ગર્વ લાવી જાણે હસતો હોય એમ કવિં ઉત્પ્રેક્ષા અલંકારથી તે મોડનું વિશેષ તેજ જાહેરમા લાવેલું છે કામમા કુડળ જોડો, ને હૈયાપર નવલખા હાર શોભતા હતા કેડમા રત્ન જડેલો કદોરો પહેર્યો હતો, ખાંડે બાજુબધ-બેરખા પણ ધારણ કર્યા હતા હાથની દશે આગળીઓએ સોનાની વીટી વેઠ શોભતા હતા અને મ્હોંમાં સારાં રગદાર પાન બીડા ઉપ-યોગમાં લીધાં હતાં. કે જેને જોઈ સ્ત્રી પુરુષોના મન મોહનવરને તાબે થતાં હતાં મતલબ એ કે રૂપાળા કુંવરે રૂપાળો શૃંગાર ધારણ કરેલો હોવાથી તેને જોનારાં મનુષ્યો ચિત્રામણના પૂતળા સરખા સ્તબ્ધ થઈ જતા હતાં તે પછી હાથમા પાણીચું શ્રીકૃષ્ણ અને નાગરવેલના પાન ધારણ કરી જ્યારે વરઘોડામા સચર્યા ત્યારે હજારો ગમે સુદર સામેલા વરરાજાની આગળ આટ્યા ઢોલ, નગારા, શરણાઈ અને લુંગળો વગેરે વાજાં વાગી રહ્યા હતા રથમાં બેઠેલી સેંકડો સ્ત્રીઓ જાનંડીઓ મગળ ગીત ગાઈ રહી હતી તથા તમામ સોનેરી સરજામથી ઉચી

૧ વિધિપૂર્વક સ્નાન કરવા બાબતનો ખુલાસો એજ કે-પ્રથમ મુગધી વસ્તુઓની મેલ હરનારી-સુરૂપ દેખાડનારી-પીડી ચોળી, પછી ગદ રાતનુ ત્રાખાના બેડામા ભરી ગાંધેલુ પાણી ત્રાખાની કુડીમા ગળી લઈ, પ્રથમ નાભિ પર ટેડુ રાફ કરી, પછી સૂંધી શરીરને સ્વચ્છ કરવું-એટલે કે એક દુવાલ કે ખાદીના રૂમાલથી આસ્તે આસ્તે પાણી ટેડતા સાથે શરીરની ઉપર તકલીફ ન થાય એવી રીતે મર્દન કર્યું જવું અને ને પછી માથાથી નાભિ સુધી પાણી ટેડતા ઉપર પ્રમાણે મર્દન કરવું તથા ઓઝામા ઓછી વીંશ મિનીટ ન્હાવામા લગાડવી. મર્દન કરી ન્હાવાથી રોમરૂપો ખુલા થાય છે ને તેથી પાણી અદ્દ પ્રવેશ કરતા નવું જીવન પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રથમ નાભિથી ન્હાવાની રીતઆત શા માટે કરવી ? ત્રાખાના બેડામા રાખેલા પાણીને ત્રાખાકુડીમા ગળી લઈ શા માટે ન્હાવું ? અને ન્હાતા વીંશ મિનીટ શા માટે કરવી ? એ સવાલોનો ખુલાસો મેળવનાર “ધન્વતરી” નામના ડ્રુઇન માસિકના ૫ - ૬ બીજાનો અંક ૧૦-૧૧ માં જોવા.

જાતના શણગારેલા ઘોડાઓ હણહણાટ શબ્દ કરતા નાચી રહ્યા હતા, અને સિંદૂરથી અર્ચેલા હાથીઓ મસ્તપણે મહાલતા દ્વિગોચર થતા હતા આવો વરઘોડાનો ઠાઠ હોવાથી ચહૂટાની અંદર મળેલી મનુષ્યમેદની નવા નવા મહોત્સવ પૂર્વક વરરાજાને જોઈ આનંદ પામતી હતી આ પ્રમાણે મોટા મહાણુચુકત મોહનવર લગ્નમંડપને વિષે જઈ પહોંચ્યા (૧-૮)

પોંખી આણ્યા માંહિ, સાસૂએ' ઊલટ ધણેજ

આણી ચોરીમાંહિ, હર્ષ ધણો કન્યા તણેજ. ૯

કર મેળાવો ક્રીધ, વેદ પાઠ બાંભણ ભણેજ,

સોહવ ગાયે ગીત, બિહુ પખે' આપ આપણેજ, ૧૦

કરી અગ્નિની સાખ, મંડળ ચારે વરતિયાંજ;

ફેરા ફરતાં તામ, દાન નરી'દે બહુ દિયાંજ, ૧૧

કેળવિયો કંસાર, સરસ સુગંધો મહમહેજ;

કવળ ઠવે મુખમાંહિ, માંહે મન ગહગહેજ. ૧૨

મદનમંજુષા નારિ, પ્રેમે' પરણી ઇણિપરેજ;

બિહુ નારીશું ભોગ, સુખ વિલસે સુસરા ધરેજ. ૧૩

અર્થ:-તે પછી સાસૂએ જમાઈને ઉલટ સાથે પોંખીને ચોરીની અંદર પધરાવ્યા તેમજ પરણવામાં ઘણો હર્ષ ધરાવનારી કન્યાને પણ ચોરીમાં પધરાવી તે પછી શુસ્તમેલાપ કર્યો તે વખતે બ્રાહ્મણો લગ્નપાઠ લાણુતા હતા, અને બેઉ

૧ વગ વહુને, હવે પછી જીવતા લગી એક બીજા વચ્ચે દેવ, અગ્નિ, વેદપાઠી, સૂર્ય, અને પત્ની સાક્ષીએ લગ્ન (એક બીજાના મન જોડવાનો) કરાર કરી પરસ્પર બેઉ શરીરની વિનંતીનો વિનિમય કરી એક બીજાનો મન ધ જોડ્યો, તથા છેડાછેડી બાધી એક બીજાના લગ્નની જોડાયેલી સાખેત કરી બતાવી, અગ્નિ વગેરે વૃક્ષ કરી તેની શાખે જવ, તલ, હોમી મગળ વર્તી ધણી ધણીઆણીના હક્કો હસ્ત કર્યા ફેગ ફેરી એક બીજાના પદ્ધતી પ્રીતિ-હક્ક જાહેર કરી બતાવ્યા અને કંસાર વતે પરસ્પર મીઠા મ્હો કર્યા - હવેથી સદા આપણુ બેઉ વચ્ચે ઝઠી કડવાન નહિ થના મીઠા મ્હોજ ગહેશે. ઈસાદિ ઘણો ગભીર અર્થ મૂલ્યવનારી એ નધી ક્રિયાઓ છે, પણ અફસોસનુ મુકામ છે કે હાલમા વિવાહ વિધિયોના જાણનાર ગોઝ ન હોવાથી આ વિધિ શા કાગણુને લીધે કરવામાં આવે છે, તથા તેમા શો મગળ હેતુ સમાયલો છે, અને શુ ફેગફાર કવવાથી દ પતીને જયમગળ પ્રાપ્ત થાય છે વગેરે વગેરે પોતેજ સમજતો નથી માત્ર યાદગાટ કરી જવો ને પૈસા લઈ રસ્તે પડવુ એટલુજ જાણે છે, ત્યા પછી તેવો ગોઝ વગવહુને તે ક્રિયાના ને મનોના શુ માયના (અર્થ) સમજાવી મકે! અને એમ થયુ છે એથીજ દ પતિ વચ્ચે કલેશ તથા સંતાન વગેરેનું કુઃખ અને ઝાઝાના હરી જાગી પૂર્ણ થતી થઈ છે, તેમજ આ ભારતને એવા ઝોરોએજ આગત (ચિંતા) મય બનાવી ગાગત (પાયમાલ) ચવાની અણીએ પહોંચ્યો છે. આશા છે કે જ્ઞેનો આ બાબત જાણી અમલમા લેવા સવેળા નમ્રત થશેજ! ભા. ક.

પક્ષવાળી સવાસણ સ્ત્રીઓ પોતપોતાના તરફની વડાઈનાં ગીતો ગાતી હતી તે પછી અગ્નિની સાક્ષીએ ચાર મંગળ વર્ત્યા અને બન્યારે ફેરા કર્યા ત્યારે રાત્રીએ કરમોચન વખતે બહુ દાન (અને દાંયજો વગેરે) આપ્યાં જે પછી સુંદર, સરસ, સુગંધી વડે મધમધતા બનાવેલા કંસારના ડોળીઆ મનમા મહાન્ આનંદથી મલકાતાં વરવહૂએ એક બીજના મહોમા આપ્યા આ પ્રમાણે (તે સમય ને તે દેશની રાજરીતિ પ્રમાણે) પ્રેમ સહિત, મદનમંજૂષાને કુંવર શ્રીપાળ પરણ્યા અને બન્ને સ્ત્રીઓથી સસરાના મકાનમાંજ સર્વ લોચ્ય પદાર્થો પૂર્વક સુખ વિલાસવા લાગ્યા. (૬-૧૩)

રૂપભદ્રેવ પ્રસાદ, ઉચ્છવ પૂજા નિત કરેજી,
ગીત ગાન બહુ દાન, વિત્ત ગણું તિહાં વાવરેજી. ૧૪
ચૈત્ર માસે સુખવાસ, આંબિલ ઓળી આદરેજી,
સિદ્ધચક્રની સાર, લાખીણી પૂજા કરેજી. ૧૫
વરતાવી અમારા અઘ્રાધ મહોત્સવ ધણેજી,
સફળ કરે અવતાર, લાહો લિયે લખમીતણેજી ૧૬

અર્થ:-તદનંતર કુંવરે નિરતર શ્રીરૂપભદ્રેવજીના મંદિરની અંદર મોટા આનંદ સહિત ઉત્સવ અને પૂજા-ગીત ગાન કરી, દાન આપવામાં પુષ્કળ ધન વાવરવું શરૂ રાખ્યું. દરમિયાન ચૈત્ર માસ આવી પહોચતા સુખના આવાસરૂપ આંબિલની ઓળી આદરી કુંવરે શ્રીસિદ્ધચક્રજીની ઉત્તમ પ્રકારે લાખેણી પૂજા કરવા માડી. અમરપડોઠો-એટલે કે આંબિલની અઘ્રાધ પૂરી થતાં લગી કોઈ પણ પ્રાણીને મારવું નહીં એવો ઢંઢેરો પીટાવી ઘણો મોટો અઘ્રાધ મહોત્સવ કર્યો અને આ પ્રમાણે મળેલી લક્ષ્મીનો દહાવો લઈ અવતારને સફળ કરવા ઉત્તમ ખતરાખી

(૧૪-૧૬)

એક દિન જિનહરમાહિ. કુંવર રાય ખેડા મળીજી,
નૃત્ય કરાવે સાર. જિનવર આગળ મન રળીજી. ૧૭
ધણે અવસર કોટવાળ. આવી અરજ કરે ઇસીજી
દાણ ચોરિયે ચોર. પકડયો તસ આજ્ઞા કીસીજી ? ૧૮
વળી લાંગી તુમ આણ. બળ બહુણું ઇણે આદર્યુંજી
અમે દેખાડયા હાથ. તવ મહોદુ જાણું કર્યુંજી ૧૯
રાજ ખોલે તામ. દંડ ચોરીનો દીજ્યેજી.
જિણહરમાં એ વાત, કહે કુંવર કિમ કીજ્યેજી. ૨૦

- નજરે કરી હજુર, પહેલાં કીજે પારખુંજ,
પછે દેઈજે દંડ, સહુયે ન હોય સરખુંજ ૨૧
- આણ્યો જિસેં હજુર, ધવળશેઠ તવ જણિયોજ,
કહે કુંવર મહારાજ, ચોર ભલો તુમેં આણિયોજ. ૨૨
- એ મુજ પિતા સમાન, હું એ સાથે આવિયોજ,
કોટિધ્વજ સિરદાર. વાહણ ઇલાં ઘણાં લાવિયોજ. ૨૩
- છોડાવી તસ બંધ. તેડી પાસે બેસાડિયોજ;
ગુનહ કરાવી માફ, રાયને પાય લગાડિયોજ. ૨૪
- રાય કહે અપરાધ, એહનો પરમેસર સંહોજ;
અજરામર થયો એહ, જેહ તુમે બાંહે ગ્રહોજ ૨૫

અર્થ.—એક દિવસ કનકકેતુ રાજ અને શ્રીપાળ કુર્બર (એ જેઉ સસરા જમાઈ) નિતમદિરના રગમડપમા સાથે બેઠા હતા અને મનમા મથ થઈ પ્રભુ અગાડી ઉત્તમ નૃત્ય-નાચ કરાવતા હતા, એ અવસર દરમિયાન કોટવાળે આવીને અરજ કરી કે—“મહારાજ ! એક દાણચોરી કરનારા ચોરને પકડી લાવેલો છું વળી તેણે આપની આણ આપી હતી તે પણ લાગી અને ઘણુંજ જોર બતાવ્યું એથી મેં તેને હાથ બતાવ્યા એટલે મ્હો જાંબુ કર્યું, તો તેને માટે શો હુકમ છે ?” તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું—“ચોરને દડ આપો” એ વાત સાંભળતાજ કુર્બરે કહ્યું—“આવી વાત જિન મદિરમાં કેમ કરાય ? તેમજ જે ચોર હોય તેને નજર રૂબરૂ મગાવી તે ચોર કે ગુંહેગાર છે એ વાતની પરીક્ષા ને પ્રતીતિ મેળવી પછી ગુંહેગાર પ્રમાણમા જે દડ દેવા લાયક હોય તે દડ દેવો જોઈએ, કેમકે બધાં મનુષ્યો સરખા હોતા નથી” આ પ્રમાણે કુર્બરનું બોલવું સાંભળી કોટવાળ મારકત ગુંહેગાર ચોરને રૂબરૂ અણાવ્યો અને તેને જોતાજ ધવળશેઠ નજરે પડ્યો, એટલે તે કુર્બર બોલ્યો—“મહારાજ ! ચોર તો આપ ભલો લાવ્યા ! આતો ૨ મારા પિતા તુલ્ય છે હું એની સાથે જ અહીં આવ્યો છું એ કોટિ-ધ્વજોનો પણ સરદાર છે અને આપના બદરમાં ઘણા વહાણો લાઈને આવેલ છે એવા મનુષ્યને ગુંહેગાર ગણવો લાયક છે ?” ઇત્યાદિ કહી ધવળશેઠના બધ છોડાવી પોતાની પાસે બેસાડ્યો અને તેનો ગુંહેગાર માફ કરાવી રાજાને પગે

૧ જાતે પૂરતી તપાસ કર્યા પછી ગુંહેગાર ગણી લઈ કાઢને પણ શિક્ષા કરવી નહીં એજ આ વાક્ય બોધ આપી રહેલ છે

૨ જેણે થોડો પણ પોતાને આશ્રય આપ્યો હોય કે જેની સોબતથી આપણને સારો ફાયદો થયો હોય તો તેને ઉપકારી માનવો જ ચોખ્ખો છે, નહોં કે તે ઉપકાર ભૂલી જઈ અપકારી થવું જોઈએ, એજ આ વાક્ય બોધ આપે છે,

પડાવ્યો રાજા બોલ્યો—“એનો અપરાધ તો પરમેશ્વરે સહન કર્યો છે—એ તો અજરામર થયો; કેમકે એનો હાથ ૧ આપે પડડાયો છે જેથી એ નિર્ભય ને નિર્દોષ જ છે.”

(૧૭ ૨૫)

એક દિન આવી શેઠ, કુંવરને એમ વિનવેલ.
 વેચી વાહણની વસ્તુ, પૂર્યાં કરિયાણે નવેલ. ૨૬
 તુમેં અમને ઇણ ઠામ, કુશળ ખેમેંજિમ આણિયાલ;
 તિમ પહોંચાડો દેશ. તો સુખ પામે પ્રાણિયાલ. ૨૭
 કુંવરે જણાવ્યો ભાવ, નિજ દેશે જવા તણેલ
 તવ નૃપને ચિત્તમાંહિ, અસંતોષ ઉપન્યો ધણેલ ૨૮
 માઝ્યાં ભૂષણુ જેહ, તે ઉપર મમતા કિસીલ
 પરદેશી શું પ્રીત, દુઃખદાયી હોયે ઇસીલ ૨૯
 સાસુ સુસરા દોય, કરજોડી આદર ધણેલ;
 આંસુ પડતે ધાર, કુંવરને ઇણિપરેં ભણેલ ૩૦
 મદનમંજુષા એહ, અમ ઉત્સંગે ઉછરીલ;
 જન્મથકી સુખમાંહિ, આજ લગી લીલા કરીલ ૩૧
 વહાલી છવિત પ્રાણ, તુમ હાયે થાપણુ ઠવીલ;
 એહને મ દેશો છેહ. જો પણ પરણો નવનવાલ. ૩૨
 પુત્રીને ફહે વત્સ. ક્ષમા ધણી મન આણુજેલ
 સદા લગી ભરતાર. દેવ કરીને જાણુજેલ. ૩૩
 સાસુ સસરા જેહ. લજ્જા વિનય મ મુકજેલ
 પરિહરજે પરમાદ, કુળ મરજદા મ ચૂકજેલ. ૩૪
 કંત પહેલી જગ. જગતાં નવિ ઉંઘીએલ.
 શોક્ય બહેન કરી જાણુ. વચન ન તાસ ઉજ્જંધિયેંલ. ૩૫
 કંત સયળ પરિવાર. જમ્યા પછી ભોજન કરેલ,
 દાસ દાસી જણુ ઢોર. ખખર સહુની ચિત ધરેલ. ૩૬

૧ આ વચન એજ બોધ આપે છે કે—અદાન પુરોની જેના પર રહેમ નજ હોય છે તે નિર્ભયતાવંતજ થાય છે માનવંતા મદાસયેએ દાધ પડડયો કે તે શુન્દેશાર હોય તો પણ તેનો શુન્દે પરમેશ્વર તરફથી જ માફ થઈ ચૂક્યો જ મનાય છે; મારે મદાસયેની મહેરબાની મેળવવી.

જિનપૂજ ગુરુભક્તિ, પતિવ્રતા વ્રત પાળજેજી;
 શી કહીયે' તુમ શીખ, ધમ અમ કુળ અનુવાળજેજી. ૩૭
 રચણુ ઋદ્ધિ પરિવાર. દેઈ નૃપે' વહાણુ ભર્યાંજી;
 મયણુમંજૂષા ધૂઅ, વોળાવા સહુ નિસર્યાંજી. ૩૮
 કાઠે સયળ કુટુંબ, હૈડા ભર ભેટી મળ્યાંજી,
 તસ મુખ વારોવાર. જેતાં ને રોતાં પાછાં વળ્યાંજી. ૩૯
 કુંવર વાહણુમાંહિ, ખેડાં સાથે દાય વહૂંજી;
 કામ અને રતિ પ્રીતિ. મળિયાં એમ જાણુ સહૂંજી ૪૦
 ખીજે ખડે એહ, હાળ થુણી ધમ આઠમીજી,
 વિનય કહે સિદ્ધચક્ર. ભક્તિ કરો સુરતરૂ સમીજી. ૪૧

અર્થ—એક દિવસ ધવળશેઠે આવીને કુંવરને આ પ્રમાણે વિનવ્યું કે—
 આપનાં અને મારા વહાણુની અદરની તમામ વસ્તુ વેચી દઈ તેમાં નવી કરિ-
 યાણુની વસ્તુઓ ભરી લીધી છે, માટે હવે જેમ આપ અમને કુશલજેમે લાવ્યા
 છો, તેમ પાછા અમારા દેશમા પહોંચાડો એટલે સર્વ પ્રાણી સુખ પામે.”
 શેઠની આવી વિચારણા જાણી લઈ કુંવરે પોતાના સસરાના આગળ પોતાના
 ધારેલા દેશ તરફ પ્રયાણ કરવાનો ભાવ જણાવ્યો; એટલે રાજના મનમાં ઘણાજ
 અસતોપ પેદા થયો, છતાં પણ તેણે વિચાર્યું કે—“૧ માંગી આણેલાં ઘરેણાં ઉપર
 મમતા રાખવી તે શા કામની ! કેમકે પારકાં તે આખર પારકાંજી હોય છે. એજ
 પ્રમાણે પરદેશીની પ્રીતિ પણ દુ ખદાયીજી હોય છે” એમ નિરધારી સાસુ સસ-
 રાએ જો હાથ જોડી ઘણા આદર સહિત ચોધારાં આંસુ વરસાવતે કુંવર પ્રત્યે આ
 પ્રમાણે કહ્યું—“કુંવરરાજજી ! આ મદનમંજૂષા અમારા જોળામાંજ લાડ સાથે
 ઉછરી છે અને જન્મથીજ મુળમા રહી અત્યાર લગી કીડા કરી છે, તથા અમને
 અમારા પ્રાણ સમાન બહાલી છે; તોપણ થાપણની પેઠે આપને હાથ સ્વાધીન
 કરી છે મતલબ એજ કે લક્ષ્મી ઘણી બહાલી હોય છે તોપણ જરૂર વખતે
 થાપણ રૂપે ખીજને સ્વાધીન કરવી પડે છે તેની પેઠે આ પુત્રીરૂપી રત્ન પણ
 આપને તાણે મોપવી પડે છે, માટે કદાચ નવી નવી અનેક રાજકન્યાઓ પરણી,
 છતાં પણ એને છેલ્લે દેશો નહી. (અણમાનીતી કરશે નહી.)” આ પ્રમાણે
 કુંવરને વિનવી પછી પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપવા માંડ્યાં કે—“હ

૧ આ વચન એજ જોધ આપે છે કે—માંગી આણેલી જણસો ને પરદેશી
 મહેમાન તરફ વિશેષ મમતા રાખવી એ વિશેષ સતાપકારી છે. તથા પુત્રી એ પાકા
 ધરતુંજ બધણ હોય છે; માટે તે ક્યા સુધી રાખી મૂકાય ?

વત્સ ! આકુળો સ્વભાવ ન રાખતાં પુષ્કળ ક્ષમાવંત સ્વભાવ રાખજો. હંમેશાં જીવનપર્યંત ભરતારને દેવ કરીનેજ માની એમનું પૂજન સેવન-સ્તવન-સ્મરણાદિ કરજો સાસુ—સસરા જેઠની લાજ કે વિનય કરવામાં જરા પણ ચુક આવવા દેશો નહીં પ્રમાદને દૂર કરી દેજો. કુળમર્યાદા ચુકશો નહીં. કંતાના પહેલાં બળજો પતિ જ્યાં લગી બળતા હોય ત્યાં લગી ઉઘી જશો નહીં. શોકચને સગી જડેન સરખી બહાલી ગણી તેણીનું વચન ન ઉલ્લંઘશો પતિ તેમ તમામ પોતાના ઘરમાંના સબધી વગેરે પરિવારને જમાડી પછી લોજન કરજો જિનેશ્વરની પૂજા, અને ગુરૂની ભક્તિ કર્યા કરજો અને સદા પતિવ્રતા ત્રત પાળજો વિશેષ શું કહિયે, પણ અમારૂં કુળ ઉજ્જવળ કહેવાય એવી રહેણી કહેણી રાખજો એજ ૧ શીખામણુ છે” ઇત્યાદિ શિક્ષાવચન કહી રાજાએ પુત્રીને રત્નો, ઋદ્ધિ અને પરિવાર જેજે જરૂર જણાઈ તે તે ચીજો આપી વહાણોને ભરપૂર કર્યા તે પછી મદનમન્મૂષા પુત્રીને વોળાવા માટે સ્વજન સન્નજનાદિ સર્વ બંદર લગી આવ્યાં અને સમસ્ત કુટુંબ સાથે પુત્રી, તથા પુત્રી સાથે સર્વ કુટુંબીજન હેડાભર ભેટી (પરસ્પર એક બીજાનાં) મેઢાં બેતાં ને રોતાં પોતાના પથે પહોંચ્યાં તે પછી કુંવર બન્ને વહૂઓ સાથે વહાણની અંદર બેઠા. તે બંને કામદેવ સાથે રતિ ને પ્રીતિ (એ બેઉ સ્ત્રીઓ) બેસી આનંદ લેતી હોયની તેવો ખ્યાલ રબુ થયો હતો વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ બીજા ખડની અંદર આઠમી લાગ કહી. તે એ બોધ આપે છે કે શ્રી સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કલ્પવૃક્ષ સમાનજ ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનારી છે, માટે હંમેશાં તેમની ભક્તિ કર્યાજ કરો; કેમકે તેમની ભક્તિના પ્રતાપથી જેમ શ્રીપાળ કુંવરની ચડતી રતિ થઈ; તેમ તમે આરાધકોની પણ તેવીજ રતિ થશે.

(૨૫-૪૧)

(ચોપાઠ—છંદ)

ખંડ ખંડ મધુરો જિમ ખંડ, શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્ર અખંડ
કીર્તિવિજયવાચકથી લહો, બીજો ખંડ ઇમ વિનયે કહો.

ઇતિ શ્રીમન્મહોપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજય ગણિ શિષ્યોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજય

૧ હાલના જમાનામા કેળવણી વગરના માઆપ ને સગા સબધી સાહેલીઓ આથી ઉલટીજ શીખામણુ આપી દ્રેષ કલેશ વગેરે કપાયોની કુમળી વયની આળટીના મનમા સન્નજડ અસર દસાવે છે, તેના પરિણામમા આખર ભુગળ વિનાની ભવાઇ નજરે નેવાતો વખત આવે છે. અને એથીજ સ્વદેશની પડતી થતી બધ છે, માટે તે બાબત લક્ષમા રાખી ઉપર કહેલી ઉત્તમ શીખામણો વડે સતતીના હૃદય ઉમદા તાલીમવાળા બનાવવાં ભા. ૩.

ગણિ વિરચિતે શ્રી સિદ્ધચક્ર મહિમાધિકારે શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્ર પ્રાકૃત પ્રબધે વિદેશગમને કન્યા દ્વય પાણિગ્રહણેત્યાદિ વર્ણન નામા દ્વિતીયઃ ખંડઃ

અર્થ-શેલડીના સાંઠામા ખંડ ખંડ (કાતળી કાતળી) માં જેમ મીઠો રસ હોય છે તેમ આ રાસના ખંડે ખંડમાં મીઠો રસ છે, તો પણ શેલડીના ખંડમાંના રસની મધુરતા ખંડે ખંડમા સ્વાદ ફેર હોવાથી તે ખંડિત રસવંત છે તેમજ તે રસની લહેજત થોડો વખતજ આનંદ આપે છે, અને કંઈ વગેરે વિકાર કાપે છે, પરંતુ આ શ્રીપાળચરિત્રના ખંડોમાં તો ખંડે ખંડે એક સરખોજ સ્વાદ આપનારો રસ કાયમ રહેલો છે, તેમ જ તે રસની લહેજત લાંબા સમય સુધી અખડાનંદ આપે છે, અને અસાધ્ય ભવરોગના વિકારો કાપે છે એથીજ શેલડીના ખંડ રસ કરતાં સર્વ પ્રકારે આ રાસના ખંડનો રસ ખંડ પાડ્યા છતાં પણ અખંડ રસરૂપ છે જેમ પસાકરના સો ખંડ કર્યા છતાં પણ તેની અંદરની મિષ્ટતા જેમની તેમ કાયમ રહે છે, તેમ આ રાસના ખંડે ખંડે કર્યા છતાં પણ તેમાંની મીઠાસ જેવીને તેવીજ વિદ્યમાન છે તેમજ જેમ શેરડીમાં મીઠાસ પૃથ્વી મારફત પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ આવા અથોના ગૂઢ ગહન રહસ્ય રૂપ રસ ગુરૂદ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે. એજ નિયમ મુજબ મને પણ અખંડ રસ વાળા શ્રીપાળ ચરિત્રની ગુરૂગમતા મારા ગુરૂરાજ શ્રીમદ્ કીર્તિવિજયજી ઉપાધ્યાય મારફત પ્રાપ્ત થઈ જેથી વિનયવિજયજી કહે છે કે મેં પણ આ રાસનો ખીલો ખંડ-વિભાગ કયન કર્યો

હતિ શ્રી શ્રીપાળચરિત્રના રાસની અંદર શ્રીપાળ કુંવર વિદેશે જઈ સ્વપુરા-ક્રમો ફરીને બે કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કરવું એ સખાંધી પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર શર્મા કૃત ગુજરાતી ભાષાંતરરૂપે ખીલો ખંડ પૂર્ણ થયો

૧ કેટલાંક ભાષાંતર કર્તાઓએ ખાડના ખંડ-કંકડાની મિઠાસ જેવી રાસના ખંડની મિઠાસને કહી છે, પરંતુ ખાડના કંકડા હોતાજ નથી તે તો ભૂકારૂપેજ હોય છે. તેમ ખાડ ને પસાકરનો અર્થ કહી કહાડીએ તો તે પણ ભાષા વિરુદ્ધ છે. માટે જ અધ્યાહાર રૂપે ઉપરનોજ અર્થ સખાંધ જેતા યોગ્ય લાગવાથી દાખલ કર્યો છે, તો તે માટે સુર વાચકો લશ દઈ યોગ્ય અર્થ સ્વીકારવા કૃપા કરશે

ભા. ક.

દ્વિતીય ખંડ સમાપ્ત

ખંડ ત્રીજો

વસ્તુનિર્દેશાત્મક-મંગળાચરણ.

(દોહા-છંદ)

સિદ્ધચક્રના ગુણ ઘણા, કહેતાં નાવે પાર,
વાંછિત પુરે દુઃખ હરે. વંદુ વારોવાર

૧

અર્થ.—શ્રીસિદ્ધચક્ર મહારાજના ઘણા ગુણો હોવાથી તેણે વર્ણન કરતાં પાર આવે તેમ નથી; તો પણ દુઃખમાં એટલું જ કહીશ કે શ્રી સિદ્ધચક્રના આરાધક જનોના સકળ વાંછિત પૂર્ણ કરે છે અને દુઃખમાત્રને હરે છે, માટે સકળ સિદ્ધિદાયક નવપદ્મચ સિદ્ધચક્રને વારવાર પ્રણામ કરું છું. આ પ્રમાણે મંગળાચરણ કહી કવિ બીજા ખંડ સાથે આ ત્રીજા ખંડનો સંબંધ બેસી દેવા યુક્તિરૂપ કથન છે કે:—

(૧)

સભા કહે શ્રીપાળને, સમુદ્ર ઉતારો પાર,
અમને ઉત્કંઠા ઘણી—સુણવા મ કરો વાર.
કહે કવિયણ આગળ કથા, મીઠી અભિય સમાન,
નિદ્રા વિકથા પરહરી, સુણજો દેઈ કાન.

૨

૩

અર્થ.—કવિને સભાજનો કહે છે કે—“ શ્રીપાળ કુવરને દરિયાની મુસાફરી પૂર્ણ કરાવી કાઠો પાર ઉતારો; કેમકે વિવ્રસતોષી દેવી ધવળશેઠ કુવર શ્રીપાળને દરિયાની મુસાફરી દરમ્યાન પ્રાણ સકટમાં નાખવાની વિચારણા ચલાવે છે એથી ન જાણી શકીએ કે તે દુષ્ટ શું કરશે ! એ ભયને લીધેજ કહેવામાં આવે છે કે કુવર કાઠે પહોચી પાર ઉતરે ત્યાં લગીની કથા (સભાવાચ—કેમકે એ કથા) સાંભળવાની ઘણીજ ઉત્કંઠા છે જેથી કથનકરવામાં આપ જરા પણ વાર ન કરો ” આ પ્રમાણે શ્રોતાગણની અત્યાતુરતા જાણી કવિ પણ હવે પછીની અમૃત જેવી મીઠી કથા કથન કરે છે અને તે સાથે કહે છે કે—“ હે શ્રોતાજનો ! તમે નિદ્રા

૧ આ કથન એજ આનંદકારી સૂચના કરે છે કે—હવે અને વાતોના ગપ્પા બંધ કરી કાન દઈ ધ્યાનપૂર્વક ઉપદેશ કે વાત સાંભળવામાં આવે તોજ ને શ્રોતાગણની મહેનત અને સાંભળનારનો શોકલો વર્ષત ચરણ થાય છે.

ઉઘ અને વિકથા (વાતોના ગમ્ખાં) તણ દધને ધ્યાનપૂર્વક જે કહું છું તે સાંભળજો. ” (૨-૩)

- ધવળશેઠ ઝૂરે ઘણું, દેખી કુંવરની ઋદ્ધિ;
એકલડો આઁયો હતો, હૈ હૈ દૈવ શું કીધ ! ૪
- વાહણ અલીસેં માહરાં, લીધાં શિરમાં દેધ;
નેઉં ઘર કિમ જયશે, ઋદ્ધિ એવડી લેધ. ૫
- એક જીવ છે એહને, નાખું જલધિ મઝાર,
પછી સયળ એ માહરું, રમણિ ઋદ્ધિ પરિવાર. ૬
- દેખી ન શકે પારકી, ઋદ્ધિ હિયે જસ ખાર;
સાયર થાએ દૂખજો, ગાજ'તે જળધાર. ૭
- વરપાળે વનરાધ જે. સહુ નવપલ્લવ થાય;
જાય જવાસાનું કિસ્ત્યું, જે ઊભો સૂકાય. ૮
- જે કિરતારે વડા ક્રિયા, તે શૂં કેહી રીસ;
દાંત પડયા ગિરિ પાડતાં, કુંજર પાડે ચીસ. ૯

અર્થ:—શ્રીપાળ કુંવરની ઋદ્ધિ જોઈ જોઈને ધવળશેઠ બહુજ ઝૂરવા લાગ્યો હતો કે—“ ૧ હાય! હાય ! આ એકલો આઁયો હતો, છતાં આ બધું હે દૈવ ! તે શું કરી દીધું ? મતલબ એ કે—કાકરાનો મેરૂં જતાવી નાખ્યો ! મારા અલીસો વહાણ પણ સ્વેદનમાં એણે મારા માથામાં દધને લઈ લીધાં છે, પરંતુ હું નેઉં છું કે હવે આ બધી ઋદ્ધિ લઈને કેવો કુશળજેમે ઘેર જાય છે ! એ એક જીવ છે, તેને હું દરિયામાં નાંખી દઉં એટલે પછી એ સ્ત્રીઓ, એ ઋદ્ધિ અને એ પરિવાર વગેરે જે છે તે બધું મારૂં જ છે ” વગેરે વગેરે દુષ્ટ અધ્યવસાયના વિચાર કરવામાં તદ્દાકાર થઈ ગયો. (કવિ કહે છે કે દુષ્ટોની રીતિજ છે કે જે ખારવાળા—દેખી હૃદયના દુષ્ટો હોય છે તે પરાધ ઋદ્ધિ જોઈ જોઈને) જેમ વર્ષાદ ગાજવાથી દરિયો દુર્ગળ થાય છે (હોય તેના કરતાં પાણી નીચું ઉતરી જાય છે) તેમ અદેખાઈને લીધે સૂકાતો દુર્ગળ થતો જાય છે. વળી વર્ષાકાળમાં બધી વનસ્પતિ નવપલ્લવ થઈ શોભાવત થાય છે, એટલે બધી વનસ્પતિઓની ઉન્નતિ થયેલી જોઈ દેખી જવાસો બલો સૂકાઈ જાય છે, (કહો કે એમાં જવાસાના બાપની શી મૂડી જતી રહે છે ? કશી નહીં. માત્ર અદેખાઈના પ્રભાવથીજ એવા હાલ થાય છે ! સારાંશ એ કે

૧ આ સંબંધ એજ સચવે છે કે—અદેખાઈ કરનારા પાતકાનું કદી લાલુ આહતાજ નથી. જેમ જરૂર પડે ત્યારે મુશ્કેલી બનીને જાય પરંતુ દરકર કરવા મન્ય રહે છે.

અદેખાં માણસો કોઈનું લલું થયું જોઈ રાજી થતાં જ નથી ! સાચી વાત તો એજ સમજવાની છે કે) જેને ૧ કિસ્તારે-પ્રારબ્ધેજ મોટા કર્યા, તેની સાથે રીસ કરવી તે શું કામની ? તેવાની સાથે રીસ કરવાથી જેમ ડુંગરને જોઈ હાથીને અદેખાઈ આવતાં તેણે પોતાના દંતુશળો વડે જોદીને ફેંકી દેવાનો ઉદ્યમ આદર્યો તો તેથી ડુંગર જોદાઈ નહોતો થયો નહીં-હતો તેનો તેજ રહ્યો અને પોતાનાં દંતુશળ ઉલટાં તુટ્યા એની પીડાને લીધે ચીસો પાડવા લાગ્યો, (તેમ મોટાને હલકા કરવા ઉદ્યમ આદરવાથી કશો દહાડો વળતો નથી, પણ ઉલટો હાથ વેચ વહોરવાનો વખત રજુ રહે છે-મતલબ એજ કે જેને ભાગ્યદેવે મોટા-સંપત્તિવંત કર્યા છે તેને જોઈ રીસ ન કરતાં આનંદિત થવું જોઈએ છે; કેમકે અન્ય જીવો તરફ આપણે જો મૈત્રી લાવનાથી વર્તિયે તો બેશક તેથી આપણીજ ઉન્નતિ થાય છે. સર્વનું લલું ચાહવાથી આખર તેના પ્રત્યાઘાત વડે આપણું જ લલું થાય છે એ સિદ્ધ વાર્તા છે !)

૪-૮

(હાજ પહેલી-રાગ મહાર- શીતળ તરવર છાંય કે-એ દેશી)

દેખી કામિની દોય, કે કામેં વ્યાપિયોરે કે કામે વ્યાપિયો.

વળી ધણો ધનલોભ, કે વાઘ્યો પાપીયોરે, કે વાઘ્યો પાપિયો.

લાગા દોય પિશાચ, કે પીડે અતિધણુરે. કે પીડે.

ધવળશેઠનું ચિત્ત. કે વશ નહિ આપણુરે. કે વશ.

૧

ઉદક ન ભાવે અન્ન, કે નાવે નિદ્રીરે. કે નાવે નિદ્રીરે.

ઉલ્લસ વાલસ થાય કે જક નહી એક ઘડીરે. કે જક

મુખ મૂકે નિસાસ, કે દિન દિન દૂબળોરે. કે દિન દિન.

રાત દિવસ નવિ જાય કે મન બહુ આમળોરે કે મન.

૨

અર્થ:-ધવળશેઠે ઉપર પ્રમાણે દુષ્ટ વિચાર એના લીધે કર્યો હતો કે કુવરની બન્ને સુંદરીઓ તેના જોવામાં આવી હતી, જેથી તે દુરાચારીના મનમાં દુષ્ટ કામ-દેવ વાસ કરી તેના ૨ અંગમાં વ્યાપી રહ્યો હતો, તેમ વળી કુવરની પાસે

૧ આ કથન એજ સૂચવે છે કે-પોતાના ગજ ઉપરાંતની વાત કરવા જના બેશક હાનીજ હાથ લાગે છે. બેગંભરીયાથી આથ બીડના વખતે ફાવી યકાય છે, પણ તેવી સ્થિતિ વિના આકરી આકરી બીડે તો તેની વિચાગણાજ અતે તેને પીડે છે

૨ બલિચારીના મનમાં ગ્રી, અને લોભીના મનમાં દામનીજ ઝખના લાગી રહે છે અને એથી આખર પ્રયત્નથીને વહેરે છે. એમ આ કથન પ્રતીતિ આપે છે.

ખહુજ ધન દીકુ, જેથી તે લઈ લેવા માટે તેનો પાપી લોભ વધી પડ્યો હતો
આમ બે પિશાચના વળગાડથી તેને બે પિશાચો ઘણીજ પીડા આપતા હતા,
અને તેના લીધે ધવળશેઠનું મન (પરવશ પડવાથી) પોતાને વશ હતુંજ નહીં
(જ્યારે મન કોઈ બીજા વળગાડને તાબે થાય છે ત્યારે જેવી ધવળશેઠની દશા
થઈ તેવીજ થાય છે એટલે કે જેમ) ધવળશેઠને પારકાના પ્રવેશથી અન્ન પાણી
પર તદ્દન અરૂચિ વધી પડી હતી, નિદ્રા પણ આવતી ન હતી, આકુળ વ્યાકુળ
આળસવંત રહ્યાંજ કરતો હતો, ને જ'પ એક ઘડીભર મળતો ન હતો. ઇસ
એતો અજપા સાથે મોઢેથી ઉઠ્યા નિશ્વાસો નાખતો હતો ને દિન પરદિન
ફૂળ્યો થયે જતો હતો તેમજ મનમાં કંઈક ઉથલ પાથલના ગોટાલાઓ આવ-
વાથી રાત દિવસ પણ મહા મુશ્કેલીથી જતાં હતા (તેમ ચિતાતુરમી ગતિ પણ
ધવળના જેવીજ થાય છે) (૧-૨)

ચાર મળ્યા તસ મિત્રકે પૂછે, પ્રેમશુરે. પૂછે,
કોણ થયો તુમ રોગ, કે ઝૂરો-એમ શુરે. કે ઝૂરો ?
કે ચિંતા ઉત્પન્ન, કે કોઈક આકરીરે. કે કોઈક,
ભાઈ થાઓ ધીર, કે મન કાઠું કરીરે. કે મન કાઠું. ૩
દુઃખ કહો અમ તાસ, ઉપાય વિચારિયેરે, ઉપાય,
ચિંતાસાયર એહ, કે પાર ઉતારિયેરે. કે પાર;
લજ્જા મૂકી શેઠ કહે મન ચિંતવ્યુરે, કહે મન.
તવ ચારે કહે મિત્ર, કેધિક એ શું લવ્યુરે, કે ધિક. ૪
પરનારીને પાપ, ભવોભવ ખૂડિયેરે, કે ભવોભવ,
કિમ સુરતરૂની ડાળ, કુહાડે ઝૂડીએરે, કુહાડે;
પરઉપગારી એહ; જિર્યો જગ કેવડોરે, જિર્યોજગ,
દીઠા પ્રત્યક્ષ જસ, કે મહીમા એવડોરે, કે મહીમા. ૫
છોડાવ્યા દોય વાર, ઇણે તુમે જવતારે, ઇણે તુમે,
ઉગરિયાં ધન માલ, બે પાસે એ હતારે, બે પાસે;
તાર્યા થ'લ્યાં વાહણ, ઇણે આગળ રહીરે, ઇણે આગળ.
એહવો પુરૂષ રતન, કે જગ બીજે નહીરે, કે જગ ૬
કરી એહશું દ્રોહ, બે વિર્યો તાકશેરે, બે વિર્યો,
તો અણ ખુટે કિહાં ઇક, અંતે થાકશેરે. કે અંતે;
ભાગ્યે લાધી ઋધિ, ઇણે બે એવડીરે. ઇણે બે એવ,
પડી કાંઈ દુષ્ટાદિ. બે તુમ જેવડીરે. બે તુમ જેવ. ૭

અર્થ.—ધવળશેઠની આવી દશા જોઈ તેને તેના ચાર મિત્રોએ મળી પ્રેમ સહિત પૂછ્યું—“ ૧ તમને શું રોગ થયો છે કે તમે આમ ઝુચ્યા કરો છો ? અથવા તો કંઈ આકરી-કડીન ચિતા પેઢા થઈ છે ? જો તેમ હોય તોપણ લાઈ ! મનને કડીન કરી ધર્મતા ધારણ કરો; અને જે દુઃખ હોય તે અમને કહો કે તેનો ઉપાય વિચારીએ, અને ચિંતારૂપી સસુદ્રમાંથી તમને પાર ઉતારીએ ” આ પ્રમાણે મિત્રોના પૂછવાથી ધવળશેઠે લાજ મૂકીને મનમાં ચિંતવેલું કામ હતું તે કહ્યું. એ સાલ-ગીને ચારે મિત્રોએ કહ્યું—“ ધિષ્ઠાર છે તમે શું લવારો કર્યો ! પરસ્ત્રીના સંસર્ગ પાપથી એકજ લવ નહીં, પણ લવોલવ લવસસુદ્રમાં રૂખીએ છીએ. (જેથી તમોએ પરસ્ત્રીગમનની ઈચ્છા કરી તે પણ મહાદુઃખદાયી છે.) અને શ્રીપાળજીને મારવાનો ધરાદો રાખ્યો છે તે પણ અત્યંત દુઃખદાયી છે, કેમકે તે જગત જનોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા કટ્પવૃક્ષની ડાળ સમાન છે, તો એવા કોણ મૂર્ખ હોય કે કટ્પવૃક્ષની ડાળને કુહાડેથી ઝુડી પાડે ! એ કુંવર પરોપકારી કેવડાના ડોડાના સરખો છે અને જેનો પ્રત્યક્ષપણે મહીમા પણ જોયેલો છે કે જે વખત તો (એક વખત બખ્ખરરાયના હાથથી અને બીજી વખત કનકકેતુના હાથથી) એણે તમને જીવતા છોડાવ્યા, અને એ પાસે હતા તો ધનમાલ પણ ઉગર્યાં તેમજ (ભરૂચ બંદરની અંદર) થંભેલાં વહાણો પણ આગળ રફીને તાર્યાં હતાં. (છતાં એ બધા ઉપકારો ભૂલી જઈ અપકાર કરવા ધારો છો એ અનિષ્ટ ધવાનીજ નિશાની છે.) એના જેવો બીજો પુરુષરત્ન જગતમાં કોઈ નથી. એ વાસ્તે અમે કહીએ છીએ કે જો એનાથી દ્રોહ કરી એનું અનિષ્ટ-બુરું કરવા તાકશો, તો ખાત્રીથી માનજો કે વગર આયુ ખૂટ્યે ક્યાંક મોતને ભેટશો. એણે જો એટલી બધી ઋદ્ધિ મેળવી છે તો તે એના લાગ્યબળથી જ મેળવી છે, એમ છતાં તમને આટલી બધી દુર્બુદ્ધિ કેમ ગળામાં ભરાઈ પડી છે ?

(૩-૭)

ત્રણ મિત્ર હિત શીખ, તે એમ દેઈ ગયારે, તે એમ,

૧ શેઠે તે તેના મિત્રોનો મંવાદ પ્રથમ એ મૂચવે છે કે—મનના દુઃખની વાત સદ-મિત્ર અગાડી કહેવીજ જાઈએ કે જેથી તેનું નિવારણ થાય બીજું એ મૂચવે છે કે—ઉપ-કારીના ઉપકાર ભૂલી જઈ તેના તરફ અપકાર કરવા એ તદ્દન ધિષ્ઠાગવા લાયક પંથ છે. એવી સાચી વાત કહી મિત્રને બોધ આપ્યો તેવીજ રીતે પોતાનો મિત્ર અવગે માર્ગે દોરાયો હોય તો તેને રાજી રાખવા તેના વિચારને માટે હાજી હા કહેવી નહીં; પણ મિ-ત્રની ચડતી થાય તેવી વાત દાખલ દક્ષીણની સાથે દટાવી નગીહન આપવી એજ સાચા ને પવિત્ર મિત્રની ફરજ છે. ત્રીજું એ મૂચવે છે કે દુષ્ટને દુષ્ટ, ધર્મીને ધર્મી મળે નોજ આનંદ આપે છે. અથવા તો સામાનુ—મન જે કામથી રાજી હોય તેવો વાન ટ્રી પોતાનો સ્વાર્થ ગ્રિહ કરી લેવો ધનવાન ફરીફરીને ત્યાં હાથ આગ્રનાર છે. તેમ ધનવાનોનું એવા ન્સ્તાઈજ પાણી થાય છે મારે મિત્રજને મળના થઈ વહાણ થવું જેથી પક્ષ વધે છે.

ચોથો કહે સુણ શેઠ, કે એ વૈરી થયારે, કે એ વૈરી;
 ગણિયે પાપ ન પુણ્ય, કે લખમી નેડીયેરે. કે લક્ષ,
 લક્ષમી હોય ને ગાંઠ, તો પાપ વિછોડિયેરે. કે પાપ. ૮
 ઉપરાજી ધણે ઋદ્ધિ, તે કાળે તાહરેરે, તે કાળે.
 ધણી થાએ ભાગ્યવંત, કમાઈ કોઈ મરેરે કમાઈ;
 કરશું ઇસ્યો ઉપાય. કે એ દોલત ધણીરે, કે એ દોલ,
 અને સુંદરી દોય. કે થાશે તુમતણીરે. કે થાશે ૯
 જિમ પામે વિશ્વાસ, મળો તિમ એહશુરે, મળો,
 મુખેં મીઠી કરો વાત, કે જાણે નેહશુરે, કે જાણે;
 મીઠી લાગી વાત, તે શેઠને મન વસીરે, તે શેઠને,
 આવ્યો ફીટણકાળ, કે મતિ તેહની ખસીરે, કે મતિ. ૧૦
 દૂધજ દેખે ડાંગ, ન દેખે માંકડારે, ન દેખે,
 મસ્તકે લાગે ચોટ, થાએ તવ રાંકડોરે, થાએ તવ;
 રોગી કરે કુપથ્ય, તે લાગે મીઠડુરે, તે લાગે,
 વેદન વ્યાપે જામ, તે થાએ અનીઠડુરે. તે થાએ. ૧૧

અર્થ—આ પ્રમાણે ચાર મિત્ર પૈકી ત્રણ મિત્ર હિતની શીખામણ દઈને
 પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા, પણ ચોથો મિત્ર ત્યાં જ બેસી રહી શેઠને કહેવા લાગ્યો—
 “ આંભળ શેઠ, જે ત્રણે ગયા તે તારા વૈરી થયા (એમણે તમારું સાઈં તકાશ્યું
 નહીં જેથી ગયા તો ભલે ગયા, હું એકલો જ બસ છું. અને કહું છું કે—)
 પાપ કે પુન્ય કરું ન ગણકારતાં લક્ષ્મી મેળવવી (એજ સહુથી સરસ લાલકારી
 સુક્રિત છે) કેમકે જે લક્ષ્મી ગાઠમાં (પાસે) હશે તો પુણ્યદાન કરીને પાપને
 દૂર કરી નાંખિયે હું તો માનું છું કે—શ્રીપાળે જે કંઈ ઋદ્ધિ પેદા કરી છે તે
 ગંધી તમારેજ વાસ્તે પેદા કરી છે દુનિયામાં નેહએ છીએ તો પેદા કરી કરી
 કોઈ મરે છે ને કોઈ ભાગ્યવંત તે દોલતનો ધણી થાય છે (ફીડી સચે ને
 તેતર ખાય, પાપીનું ધન પણ લઈ નય, માખીઓ મધ એકઠું કરે છે તેનો
 ભોજના બીજેજ થાય છે. જોદે ઉદર ને ભોગવે ભુજગ) માટે એજ ન્યાય
 ધ્યાનમાં લઈ એવો ઉપાય કરીશું કે જેથી એ પુષ્કળ દોલત અને બન્ને સુંદર

મુંદરીઓ તમારીજ થશે, પરંતુ જે પ્કામ કરવાથી શ્રીપાળને તમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ પડે તેવી રીતે શ્રીપાળની સાથે હળો મળો, મોઢેથી મીડી વાતો કરો જેથી એ જાણે કે મને સાચો મનેહ લાવીનેજ શેઠ વાત કરે છે.” આ પ્રમાણે ચોથા પાપી મિત્રે યુક્તિ સાથે પોતાનો લાવ જાહેર કર્યો, એ સાંભળી તે વિચારભરી વાત શેઠના મનમાં વસી ગઈ અને મીડી લાગી, કેમકે શેઠના અને તે પાપી મિત્રનો અંતકાળ નજીક આવી પહોંચ્યો હતો, જેના લીધે તેની (તે બેની) મતિ પણ ખસી ગઈ. રીતજ છે કે નજર અગાડી પડેલા દૂધને વાંદરો (કે બિલાડો?) જોઈ શકે છે, પણ ખરડાનો ભાર ઉતારવા ઉગામી રાખેલી લાકડી જોઈ શકતો નથી; પરંતુ બ્યારે દૂધ પીવા જતાં માથામાં લાકડીની ચોટ લાગે ત્યારે રાંક જેવો થઈ જાય છે. તેમજ જે રોગી હોય છે તે પોતાનો રોગ વધે તેવી ચીજો ખાય અથવા તેવી હવા વિહારાદિની રીત ઉપયોગમાં લે ને તે કુપથ્ય દર્દ વધી પાડનાર છતાં મીઠું લાગે, પરંતુ બ્યારે તે કુપથ્યથી દર્દ વધી પડતાં વેદના વ્યાપે ત્યારે તે કુપથ્ય અનિષ્ટકારી (મોત દેનાર) થઈ પડે છે. (કવિના કથનની ધ્વનિ એ છે કે વાંદરા અને રોગીની પેઠે શેઠ ને તેનો સાથી પણ ચોટ ખાવા મોતની માગણી કરવા તૈયાર થઈ રહ્યા છે.) (૮-૧૧)

ખેસેં કુંવર પાસ. કે વિનય ઘણો કરેરે, કે વિનય,
તું પ્રભુ છવ આધાર. કે મુખેં ધમ ઉચ્ચરેરે, કે મુખેં;
પૂરવ પુણ્ય પસાય. કે તુમ સેવા મળીરે, કે તુમ,
પગ પગ તુમ્હ પસાય, કે અમ્હ આશા ફળીરે. કે અમ્હ. ૧૨
જેતાં તુમ મુખયંદ, કે સવિ સુખ લેખીયેરે, કે સવિ,
રખે તુમારી વાત. કે વિરૂધ દેખીયેરે. કે વિરૂધ:
કુંવર સઘળા વાત. તે સાચી સદહેરે. તે સાચી.
દુર્જનની ગતિ ભાતિ. તે સજ્જન નવી લહેરે. તે સ. ૧૩
જે વાહણની કોર. કે માંચા ખાંધિયારે. કે માંચા.

૧ આ કથન એજ શીખવે છે કે-કાગા કપડી સ્વર્થી લોકો ઉપરથી બહુજ મીઠાશવાળા કથનો બોલે છે, ઘણીજ નમ્રતા તથા ખ્યાર બતાવે છે પણ તે મીઠાશ નમ્રતા ને ખ્યારથી જરા પણ ન લલચાતા અમરદાગ મહેતુ નહીં તો તેઓ તેમ કરી કંદમાં કસાવી ધાગણા પાર પાડી ખીન્ન લઈ છે મીઠાકામીઓનો. વગર કારણે ને સંબંધ વગર નમ્રતા બતાવનારા દગાખોરો અને મનાવડી પ્રેમ બતાવનારા દગાખોરો કદિ પણ વિશ્વાસ કરવો નહીં. અને વિશ્વાસ કરવો તો દંભન, છવનની આશા છોડીજ દેવી.

દોરતણેં અવલંખેં, તે ઉપર સાંધિયારે, તે ઉપર;

તિહાં ખેસીને શેઠ, તે કુંઅરને કહેરે, તે કુંઅરને,
દેખી અચરિજ એહ, કે મુજ મન ગહગહેરે. કે મુજ. ૧૪

મગર એક મુખ આઠ, કે દીસે જૂજૂઆરે, કે દીસે,
એવાં રૂપ સરૂપ, ન હોશે ને હુઆરે, ન હોશે;

જેવા ઇચ્છો સાહેબ. કે તો આવો વહીરે, કે તો આવો,
પછી કાઢશે વાંક, જે કાંઈ કહ્યું નહીં રે, જે કાંઈ. ૧૫

કુંવર માંચે તામ, ચડ્યો જિતાવળોરે, કે ચઢ્યો,
ઉતરિયા તવ શેઠ, ધરી મન આમળોરે, ધરી મન;

ખિહું મિત્રે ખિહું પાસેં, દોર તે કાપિયારે, કે દોર,
કરતાં એહવાં કર્મ ન ખિહે પાપીયારે. ન ખિહે. ૧૬

પડતાં સાયરમાંહિ, કે નવપદ મન ધરેરે, કે નવપદ.
સિદ્ધચક્ર પરતક્ષ, કે સવિ સંકટ હરેરે, કે સવિ;

મગરમત્સ્યની પૂંઠ, કે ખેઠા સ્થિર થઈરે, કે ખેઠા,
વાહણતણી પરે તેહ, કે પોહોતો તટ જઈરે. કે પોહો. ૧૭

ઔષધિને મહીમાયેં, કે જળભય નિસ્તરેરે, કે જળ.
સિદ્ધચક્ર પરભાવેં, કે સુર સાનિધ કરેરે, કે સુર;

ત્રીજે ખડે ઢાળ. એ પહેલી મન ધરેરે, એ પહેલી,
વિનય કહે ભવિલોક. કે ભવસાયર તરેરે. કે ભવ. ૧૮

અર્થ.—દુષ્ટ મિત્રની દુષ્ટ સલાહ મળવાથી ધવળ નામ છતાં કાળાં કર્મ કરનારો શેઠ કુંવરની પાસે જઈને રજોસવા અને પુષ્કળ વિનય કરવા (નમ્રતા બતાવવા લાગ્યો) તથા હૃદયમા કાતીલ છતાં મોઢેથી મીઠું બોલવા લાગ્યો કે—
“હે પ્રભુ! તું તો મારા પ્રાણનો આધાર છે, મને મારા પૂર્વ પુણ્યના ઉદ્ધયથી તમારી સેવા હાથ લાગી છે અને ડગલે ડગલે તમારા પ્રતાપ ને કૃપાથી અમારી

૧ ખગવ સોગતથી મનુષ્ય જડખ ખગવ અગવવાળુ થાય છે, તથા પાપીજનો પાપ કરતાં જગપણુ ડગતા નથી તેમજ ભલા જનો જુઠાની ભાવના ગ્રાણુવા પામતા નથી, વગેરે આ સંબંધ બોધ આપી ગેહ્ય છે,

સાચાએ કહ્યું છે. જ્યારે તમારા હૃદયની ચંદ્રના ચેતનાં ચાલે છે ત્યારે અને સર્વજ્ઞના મનના સન્નિધિ થાવો. મારે પાનના મારે પ્રાર્થના કરીએ છીએ; કે તમારા કોઈ નજારા વાત ચાલતો હોઈને ન પડે. " જોઈને જોઈને કપડાની વાતો કરતા હાથે. જ્યાં પણ નિર્જીવ ફૂલ તો તે વધુ એવું વધુ કરીને મારતા હોય. એમજે જુલિયાં વાતી રીતે સંજ્ઞાવદા કરવામાં આવી ચાલીજ નથી. "એવા મનનાં કાલ હોય તે કાલ ત્યાં વાતી જાયું."

તેમ પ્રમાણે એકી રીતે ફૂલને ફૂલિને પ્રેમથી હાથ કરી લીધે અને તે પછી વહાણમાં ધીરેથી ઉતર એક મંત્રો. "ચલકોં કાલ જાય તેમાં) હોઈનાં મારવાર વી જાયું અને ત્યાં જોઈને એક વાત ફૂલ પ્રત્યે રીતે કહેવા હાથે. "ચલકોં! એક સમય સાર્થક છે કે સમયસર તે એક છે અને જુદાં જુદાં તેને પણ એક છે. એવાં રૂપ સમુદાય તો થયાં પણ નથી ને એ પણ ત્યાં. જ્યાં જાયું સાર્થક રીતે ને એવું મનનાં ચાલું છે. મારે એ એવાં કાલો હોય તો ચલકોં સહીં સાચો કેમકે એ સાર્થક જાણવા મારે મનનાં ઉત્ક્રાંતિમાં રહું છે. "એવાં વાતી સમયસર વાતી કહાણો કે એવું હું ત્યારે અને એમ જાયું ત્યાં. "એ વાતો ઉત્ક્રાંતિમાં રહું છું." આ પ્રમાણે એવું કહેવું મનનાં હોવા વિષયે ફૂલ તો વાત કરી. ઉત્ક્રાંતિ વાત તે મંત્રો. ઉત્ક્રાંતિ ચલ એવા હાથે કે રીતે જાણ મનનાં કાલ થવાજ કરીને મંત્રોવાર ઉત્ક્રાંતિ મારે અને ચલકોં સુત્રોથી એક જાણ મિત્રોને મંત્રોવાર સમયસર એક જાણનાં હોઈનાં કાલો તોય (કરિ કહે છે કે- "એ જાણે અને છે તે જાણે સમય-સાર્થક જાણ કરાં વાત પણ જાણ નથી.")

એમ કાલથી ફૂલ હાથમાં પડે. ને પાનનાં નજારામાં જોઈને થવા હાથે. એમકે એ નજારા વિષયક પ્રમાણ પણ સવાં મંત્રો કર કરી છે. એથી જોઈને નજારામાં પ્રમાણે હાથમાં ફૂલ એક મંત્રોવાર પીક ઉતર વિષયમાં જોઈને વાત એવા કે વહાણમાં રીતે જાણવા પાન કરી હાથમાં કરી નાં પડે. એવાં જાણવા નજારામાં. એવાં જાણવા મંત્રોવાર વાત અને વિષયકમાં પ્રમાણે એવાં સહાયકમાં વાતી પાનમાં ફૂલવાર ને મંત્રોવાર કર કરી વાતો વિષયકમાં કહે છે કે-કે પ્રમાણમાં. કે હાથમાં. "પ્રમાણ મંત્રોનાં આ પહેલી જાણ મનનાં થવા કરી વિષયકમાં સહાયક મંત્રોવાર વાત સાર્થક પ્રમાણે વાતી પણ મંત્રોવાર વાતી કરી." (૧૨-૧૮)

(દેહ-કંઠ.)

કોંઈક કોઈ ઉપયોગ. પહેલો એક વનમાંકિ;

- થાકો નિદ્રા અનુસરે, ચંપક તરૂંવર છાંહિ. ૧
- સંદા લગે જે જાગતો, ધર્મમિત્ર સમરતથ;
કુંઝરની રક્ષા કરે, દૂર અનરતથ. ૨
- દાવાનળ જલધર હુવે, સર્પ હુવે પુલમાળ;
પુણ્યવંત પ્રાણી લહે, પગ પગ ઋદ્ધિ રસાળ. ૩
- કરે કષ્ટમાં પાડવા, દુર્જન કોડિ ઉપાય;
પુણ્યવંતને તે સર્વે, સુખનાં કારણ થાય. ૪
- થલ પ્રગટે જળનિધિ વિચે, નયર રાનમાં થાય;
વિષ અમૃત થઈ પરિણમે, પૂરવ પુણ્ય પસાય. ૫

અર્થ:—કુવર કોંકણ દેશના કાઠે ઉતરી, એક નજીકના વનની અદર જઈ પહોંચ્યો અને ચંપાના ઝાડ નીચે જઈ થાકને લીધે નિદ્રા લેવા લાગ્યો એટલે જે હંમેશાં જાગતો અને મહાન સમર્થ ધર્મમિત્ર છે તે ઉઘી ગયેલા કુંવરનું સંરક્ષણ કરી અન્યેનિ દૂર કરવા લાગ્યો કવિ કહે છે કે—“જે પુણ્યવંત પ્રાણી છે તેને લાગેલી લાલ્હ પણ વરસાદ સરખી શીતળકારી થાય છે, સર્પ ફૂલની માળા સરખો આનંદરૂપ બની રહે છે, અને ડગલે ડગલે રસાળ ઋદ્ધિ મેળવી તે મહાસુખ માણે છે. તેવા પુણ્યવંતને કોઈ દુષ્ટજન કષ્ટમાં નાંખવા કોડો ઉપાય કરે, તથાપિ તે સઘળાં કષ્ટકારી કારણો તે નરને ઉલટા સુખનાજ કારણ થઈ હાજર રહે છે. પૂર્વ પુણ્યની કૃપાથી સસુદ્રની વચ્ચે પણ બેટ પ્રકટ થઈ આવે છે, રણ-વગેડો કે રણ પણ શહેર રચનારૂપ દષ્ટિગોચર થાય છે, અને જેર તે પંચ અમૃતરૂપ થઈને આનંદ આપે છે.” (૧-૫)

(લાળ બીજી-રાગ મધુમાદન)

(હરે મહારે વાણી અમિયરસાલ સુણતાં સુજ શાતાવલી હરેજીએ દેશી.)
હરે મહારે જાગ્યો કુંવર જામ,
તવ દેખે દોલત મળી, હરેજી;
હરે મહારે સુભટ ભલા સેંબદ્ધ.
કરે વિનતી મન રળી. હરેજી. ૧

૧ જાગ્યોદયની જાહેજલાલીમાં આવળા પાસા પણ સવળાજ પડે છે અને કુખનાં સાધન માત્ર સુખસંપાદકજ નીવડે છે, અને અલાગ્યતા ઉદયથી એના કરતા વિપરીતજ થાય છે, એજ આ કથન સૂચવે છે.

જીરે મહારે સ્વામી અરજ અમ એક,

અવધારે આદર કરી જીરેજ;

- „ નયરી ઠાણા નામ, વસે જિસી અલકાપુરી. ૨
- „ તિહાં રાજ વસુપાળ, રાજ્ય કરે નરરાજિયો; „
- „ કોંકણદેશ નરીંદ, જસ મહિમા જગગાજિયો. ૩
- „ એક દિન સભા મઝાર, નિમિત્તિયો એક આવિયો; „
- „ પ્રશ્ન પૂછવા હેત, રાયતણે મન ભાવિયો. ૪
- „ કહો જોસી અમ ધન્ય, મદનમંજરી ગુણવતી; „
- „ તેહ તણો ભરથાર, કોણ થાશે ભલો ભૂપતી. ૫
- „ કિમ મળશે અમ તેહ, શે અહિનાણે જણુશું; „
- „ કોણ દિવસ કોણ માસ, વર તેડીને આણુશું. ૬
- „ સકળ કહો એ વાત, જો તુમ વિદ્યા છે ખરી; „
- „ શાસ્ત્રતણે પરમાણુ, અમ ચિંતા ટાળો પરી. ૭

અર્થ:—જ્યારે કુંવર ઉઘ પૂરી કરીને જાણ્યો ત્યારે જોયું તો તેણે દોહત એકઠી મળેલી જોઈ, એટલે કે સેંકડો ગમે સારા સુલટો પોતાની ચોમેર સાવધાનપણેથી વિદાંધ ઉભા છે અને તેઓ હર્ષ પૂર્વક નમ્રતા સાથે વિનતી કરે છે કે—“હે સ્વામી ! અમારી એક વિનંતી આપ માનવતા આદર સહિત સ્વીકારો કે—કુબેરભ ઠારીની અલકાપુરી સરખી થાણા નામની નગરી (અહીં અઢારે વર્ષના વાસયુક્ત) વસે છે, ત્યાં વસુપાળ નામના નરેંદ્ર રાજ્ય કરે છે, અને એ કોંકણ દેશના નરેંદ્રનો મહીમા જગતમાં અષાઢી મેઘના જેવો ગાળ રહેલો છે. એકદિવસ તે રાજાની રાજસભામાં એક નિમિત્ત પ્રકાશનાર જોશી આવ્યો, ને તે જોશી ભવિષ્ય ભાખવામા રાજાના મનની અદર ઘણોજ પસદ પડ્યો, એથી રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો, કે—“ હે જોશી ! તમો કહો કે અમારી ગુણવતી પુત્રી મદનમંજરી નામની છે તેણીનો કયો ભલો ભૂપતિ ભરથાર થશે ? તથા તે કેવી રીતે કંઈ નિશાની સાથે અમને હાથ લાગશે, અને કયા મહિનાના કયા દિવસે તેને ઘેર તેડીને લાવીશું ? જો તમારી વિદ્યા સત્ય છે તો એ બધી વાતનો ખુલાસો કહો, અને શાસ્ત્રના પ્રમાણુ સહિત અમારી ચિંતા દૂર કરી નાખો.” (૧-૭)

જીરે મહારે જોશી કહે નિમિત્ત—

શાસ્ત્રતણે પૂરણખળે, જીરેજ;

„ પૂરવગત આમનાય, ધ્રુવતણી પરે નવિ ચળે. „ ૮

- ૭રે શુદ્ધિ દશમી વૈશાખ, અઢી પહોર દિન અતિક્રમે;,,
 ,, રચણાયર ઉપકંઠ, જઈ જોજ્યો તેણે સમે. ,, ૯
 ,, નવનંદન વનમાંહિ, રાયન કીધ અંપાતળ; ,,
 ,, જોજ્યો તસ અહિનાણુ, તરૂવરછાયા નવિ ચળે. ,, ૧૦
 ,, રાયેન માની વાત, એમ કહે એ શું કેવળી; ,,
 ,, અમને મોકલિયા આંહિ, આજ વાતતે સવિ મળી. ,, ૧૧
 ,, પ્રભુ થાઓ અસવાર, અશ્વરત્ન આગળ ધર્યો; ,,
 ,, કુંઅર આલ્યો તામ, બહુ અસવારે પરવર્યો. ,, ૧૨

અર્થ:—રાજાનું બોલવું સાંભળી જોશી બોલ્યો—“હું નિમિત્તશાસ્ત્રના પૂર્ણ
 બળ વડે અને પરપરાથી મળેલી આમ્નાય—સારી વિદ્યાની કુચીવડે ધૂવના તારાની
 પેઠે ન ચળી શકે એવી લવિષ્ય વાણી કહું છું તે લખાવી લેવારો હે રાજા! વૈશાખ
 શુદ્ધિ દશમીના દિવસે અઢી પહોર દિવસ વ્યતીત થયા પછી દરિયાના
 કાંઠા ઉપર જઈને જોજો નવનંદન વનની અદર ચપાના ઝાડ તળે તે પુરુષ-
 રત્ન સૂતેલ હશે, અને (તેમાં પણ ચપાના ઝાડ પણ ઘણાંએ હશે ને તેના
 નીચે સૂનારા પણ ઉંઢાળાને લીધે ઘણાંએ હશે, પરતુ) જે ચપાના ઝાડની છાયા
 દિવસ ઢળતો જાય છતાં પણ સૂનાર ઉપરથી ખરી ન જતાં અચળ રહેલી હોય
 એ નિશાની મળે, તે મહાશયને ઘેર તેડી લાવજો, અને તે આપની કુવરીનો વર થશે”
 જોશીનું આવું લવિષ્યકથન સાંભળી રાજાએ તે ન માન્યું રાજાએ વિચાર્યું કે:—
 “જે કેવળજ્ઞાની હોય તે આવું સ્પષ્ટ લવિષ્ય લાખી શકવા સમર્થ હોય છે, પણ
 આ કેવળી ન છતાં સ્પષ્ટ લવિષ્ય છાતી ઠોકીને લાખે છે એ ગમ્પ રૂપજ હોવું
 જોઈએ ઠીક એ વખત આવ્યે સાચ જૂઠું પારખુ થઈ રહેશે” એમ ધારી તેનો
 નિર્ણય કરવાની વિચારણા ધ્યાનમાં રાખી, અને જ્યારે વૈશાખ શુદ્ધિ દશમીનો
 દિવસ આવ્યો ત્યારે તે વિચારણાને અમલમાં લીધી, એટલે કે અમને અમારા
 મહારાજાએ તે બધી નિશાનીનો તપાસ કરવા મોકલ્યા, અને તપાસ કરતાં જોશીના
 કહેવા પ્રમાણેજ આજે બધી વાત મળી એથી હે પ્રભુ! આપ અશ્વરત્ન ઉપર
 સવાર થઈ અમારી સાથે કૃપા કરી પધારો.” એટલું બોલી જીતી કિમતનો ગુણવત
 ઘોડો માંડેલા સરંજમસહિત કુંવરજીની અગાડી ખડો કર્યો, કે કુંવર તુરત તે
 ઘોડાપર આનંદપૂર્વક સવાર થઈ બહુ સવારોના પરિવાર સહિત શહેર તરફ
 ચાલ્યો.

(૮-૧૨)

જરે મહારે આગળ જઈ અવસાર,

વૃપને દિયે વધામણી, જરેજ;

- જીરે સન્મુખ આવ્યો રાય, સાથે લેઈ દોલત ધણી. ,, ૧૩
 ,, શણુગાર્યા ગજરાજ, અંબાડી અંબર અડી, ,,
 ,, ઘંટા ઘૂઘરમાળ, પાખર મણી રયણે જડી. ,, ૧૪
 ,, સોવનજડિત પલાણુ, તેજળા તેજ ધણા; ,,
 ,, જોતરીઆ કેકાણુ, રથ જાણે દિનકરતણા. ,, ૧૫
 ,, વર ખેહેડાં ધરી શીશ, સામી આવે બાળિકા; ,,
 ,, મોતી સોવન-પુલ, વધાવે ગુણમાળિકા ,, ૧૬
 ,, રાજવાહન ચક્રડોળ, રયણ સુખાસન પાલખી; ,,
 ,, સાખેલા સેંખજ્ઞ, કેતુપતાકા નવલખી. ,, ૧૭
 ,, વાળે બહુ વાજિંત્ર, નાચે પાત્ર તે પગેપગે ,,
 ,, શણુગાર્યા ધર હાટ, પાટ સાવટૂ ઝગમગે. ,, ૧૮
 ,, એમ મહોટે મંડાણુ, પેસારો મહોચ્છવ કરે; ,,
 ,, રાય સકળ ગુણુ જાણુ, કુંઅર પધરાવ્યા ધરે. ,, ૧૯

અર્થ:—સવારો પછી એક સવારે દોડતા આગળ જઈ મહારાજાને વધામણિ આપી, એથી વસુપાળ રાજ સામૈયાનો ઠાઠ કરી સામે આવ્યો, તે સામૈયાની રચના આવી હતી કે:—

હાથીઓ ઉપર મણિરત્નની જડેલી પાખરો, તથા તેમના ગળામાં ઘ ટા ઘૂઘર-માળાઓ નાખી અને સર્વ પ્રકારે શણુગારી અમૂલ્ય અંબાડીઓ કરી, કે જેઓ આકાશ સાથે વાદ કરતી હતી તેમજ સોનાનાં જડેલાં પલાણુથી તેજદાર ઘોડાઓ શણુગાર્યા હતા, અને ઘોડારથો તૈયાર કરાવ્યા હતા, તે જોતા જાણે સૂર્યનો જ રથ ન હોય ! તેવા રમણીય દેખાવ દર્ષિ રહ્યા હતા વળી પોતાના માથા ઉપર વર ખેડાં-ત્રેખંડ ગોત્રીડાના કળશ ધારણ કરી સુદર રૂપવતી ગુણવતી બાળિકાઓ સામે આવી. અને મોતીડે તથા સોનાના ફૂલોથી કુવરને વધાવવા લાગી હતી, તથા ત્રામજનમ ડોળીઓ, સુખાસન અને પાલખીઓ પણ પુષ્કળ હતી, તેમજ સેંકડોની સખ્યામા સુદર સાખેલાઓ શણુગારેલા હતા નવલખી એટલે કોઈ વખત મહીં જોવામાં આવેલ, અથવા નવ લાખની કિંમતવાળાં નિશાન અને ધ્વજાઓ પણ પુષ્કળ ફરકી રહ્યાં હતાં તરેહ તરેહના વાજાં મનોહર શબ્દમય વાગી રહ્યા હતા ડગલે ડગલે નાચનારી સ્ત્રીઓ (ગુણિકાના તાલકાઓ) નાચતી હતી મકાનો ને દુકાનો પણ રેશમી કસબી વસ્ત્રોવડે શણુગારેલાં ઝગમગ કરી રહેલ હતા આ પ્રમાણે પુરમા પ્રવેશ કરાવ્યા સંખધી મોટા મંડાણુ

ઠાઠ સહિત મહોત્સવ કરી સકળ ગુણના જાણ વસુપાળ રાજએ કુવરને પુરમાં
પધરાવ્યા (૧૩-૧૬)

જીરે મહારે જોશી તેડાવ્યા જાણ,

લગન તેહિજ દિન આવીયું, જીરેજ;

„ દેઘ બહુળાં દાન, રાયેં લગન વધાવિયું. „ ૨૦

„ તેહિજ રચણીમાંહિ. ઘૂઆ મયણ રેખાતણો; „

„ રાયે કયો વિવાહ સાજન મન ઉલટ ધણો. „ ૨૧

„ ગજ રથ ધણા ભંડાર, દીધાં કરમહેલામણે; „

„ જઈયેં મહીંમા દેખી, સિદ્ધચક્રને ભામણે. „ ૨૨

„ પડિયા સાયરમાંહિ, એકજ દુઃખની યામિની; „

„ ખીજ રાત્રે જોય, ઇણીપરે પરણ્યા કામિની. „ ૨૩

„ નૃપ દીધા આવાસ, ત્યાં સુખભર લીલા કરે; „

„ મયણરેહાશું નેહ, દિન દિન આધકેરો ધરે. „ ૨૪

„ નૃપ દિયે બહુ અધિકાર, કુંઅર ન વંછે તે હીયે; „

„ થયો થગીજર આપ, પાનતણાં ખીડાં દિયે. „ ૨૫

„ જે કોઈ અતિ ગુણવંત, માન દિયે નૃપ જેહને; „

„ તેહને ખીડાં પાન, દેવરાવે કુંઅર કને. „ ૨૬

„ ત્રીજે ખંડેં એહ. ખીજ ઢાળ સોહામણી; „

„ સિદ્ધચક્ર ગુણશ્રેણી, ભવિસુણને વિનયેંભણી. „ ૨૭

અર્થ—તે પછી તુરતજ જ્યોતિષશાસ્ત્રના જાણનાર જોશીજીને બોલાવ્યા તો
શુદ્ધ લગ્ન પણ તે જ દિવસ આવ્યું, જોશી જોશીજીને અને અન્ય ચાચકો વગેરેને
પુષ્કળ દાન દઈ તે લગ્નને રાજાએ વધાવી લીધું, અને રાજાએ તે જ રાત્રિની
અંદર લગ્ન વેળાએ મદનરેખા કુંવરીનો વિવાહ મહોત્સવ કર્યો એના લીધે સજ્જ-
નોના મનમાં ઘણાજ હર્ષ થયો તેમજ હસ્તિમિલાપ સુક્રત કરતી વખતે પણ હાથી,
ઘોડા, રથ, ધનભંડાર, વગેરે બહુજ દાયજો આપ્યો કવિ કહે છે કે—“હે ભવિ-
જનો ! જુવો જે સિદ્ધચક્રના સ્મરણ પ્રતાપથી કુવર દરિયાની અંદર પડ્યો તે જ
એક રાત્રી દુઃખની થઈ પડી ને ખીજ રાત્રિયે તો આવી રીતે રાજકુમારિકાને વર્યો.
તે અગાધ મહિમાવત નવપદમય સિદ્ધચક્રજનો આવો મહિમા જોઈને તેમને
આપણે ભામણે—ખલિહારી જઈએ, કે જેથી આપણુ પણ કલ્યાણ થાય અને

સકલ સંતાપ જાય” તે પછી રાજ્યે વર વધૂને રહેવા માટે હવેલી આપી, તેમાં રહીને તેઓ સુખ ભર કીડા કરવા લાગ્યાં, અને શ્રીપાળકુવર મદન-રેખાના ઉત્તમ ગુણો જોઈને તેણીના ઉપર દિન પ્રતિદિન અધિક રોષે ધરવા લાગ્યો.

શ્રીપાળકુવરની વિશેષ લાયકાત ધ્યાનમાં લઈ રાજ વસુપાળે તેમને બહુ માનભર્યા હુકમ ચલાવવાના હોદ્દા આપવા માંડ્યા, તો પણ કુવરે તે હોદ્દા યોગ્ય ન જાણી સ્વીકારવાની ઈચ્છા બતાવીજ નહી, પરંતુ એક અધિકાર કુવરે પસંદ કર્યો ને તે સ્વીકાર્યો એટલે કે જે કોઈ વિશેષ ગુણવંત (ધનવંત) મનુષ્ય પોતાના દરબારમાં આવે અને તેને પોતે (મહારાજ) માન આપે તો તુરત કુવરના હાથથી પાનખીડું દેવાવે આ પદવી ગુંદર હોવાથી કુવરે પસંદગી સાથ સ્વીકારી લઈ થગીધર-માનવંત પદ પ્રાપ્ત કર્યું. મતલબ એ કે આ પ્રમાણે કુવર માનવંતો થયો વિનયવિનયજી કહે છે કે-મે આ ત્રીજા ખંડમાં સોહામણી-પસંદ પડે એવી બીજી ઢાળ કહી, તે વાચી એજ ધડો લેવાનો છે કે-સકળ મનવાંછિત પૂરક શ્રી સિદ્ધચક્રના ગુણોની ત્રેણિ (પદ્ધતિ) તમો શ્રવણ કરજો કે જેથી તમો પણ તેવા વિદાસને લેટવા લાગ્યશાળી બનો નવપદગુણ શ્રવણ એજ સુખોની ખાણ છે, માટે તેનુંજ આરાધન, ભજન, શ્રવણ, વગેરે કરજો (એજ મારા કથનનો હેતુ છે)

(૨૦-૨૭)

(હોહા-છંદ)

- વાહણમાંહિ જે હુઈ, હવે સુણો તે વાત;
ધવળ નામ કાળો હિયે, હરખ્યો સાતે ધાત. ૧
- મન ચિંતે મુજ ભાગ્યથી, મહોટી થઇ સમાધિ;
પલકમાંહિ વિણ ઓષડે, વિરૂઢ ગમ્મ વિરધિ. ૨
- એ ધનને દોય સુંદરી, એહ સહેલી સાથ;
પરમેસર મુજ પાધરો, દીધું હાથો હાથ. ૩
- કૂડી માયા કેળવી, દોયે રીઝવું નાર;
હાથે લેઈ મન એહનાં, સકલ કરૂં સંસાર. ૪

૧ આ કથન એજ ચાનક આપણને આપે છે કે-આપણી લાયકાત ને પસંદગી મુજબ કોઈ હોદ્દો કે જગા મળે તો જ તેની પસંદગી બતાવવવી નથી કે પગાર વધારે મળવાની લાલચમાં લોભાઈ દલકી જગ્યાને દાથ કરી ખુશી થવું. કન્યાથી અમલદારી કરતા માન અન્નરમમાં વધારે થતો દોષ ને મનગરી જગ નગર ધ્યાન આપવું દુરસ્ત છે

દુખિયા થઇયેં તસ દુખેં, વયણ સુકોમળ રીતિ;
અનુક્રમેં વશ કીજિયેં, ન હોય પરાણે પ્રીતિ.

૫

ચૂરત ઈંમ ચિતમાં ધરી, કરે અનેક વિલાપ;
મુખેં રૂવે હાઈ હસે, પાપ વિગોવે આપ.

૬

અર્થ:—કવિ વિનયવિનયજી કહે છે કે—‘પ્રિય પાઠકો ! કુંવર શ્રીપાળજીની ખીના તો આ પ્રમાણે બની, પણ કુંવરને દરિયામાં નાખ્યા પછી વહાણની અદર શું ખીના બની, તે વાત હવે શ્રવણ કરો’ કુંવર દરિયામાં પડવાથી નામ ધવળ (ઉજળો) છતાં કાળા હૈયાવાળો ધવળ (ખેલ) સાતે ધાતુ સહિત રાજી થયો એટલે કે રસ, લોહી, માંસ, મેદ, માસપેસી, હાડ, શુક્ર (વીર્ય) એ સાતે ધાતુ સહિત સંયુક્ત હર્ષવત થયો; અને મનમાં ચિતવવા લાગ્યો કે—‘મારા ચડિયાતા લાગ્યથી મોટો આરામ થયો અને એક પળમાં વગર ઔષધે ન મરી શકે એવો વિષમ બ્યાધિ નાશ પામી ગયો હવે એ ધનને એ બન્ને સુદરીઓ તથા એ સાહેલીને સાથ તે સર્વે, મારો પરમેશ્વર પાસેના હોવાથી મને તેણે હાથો હાથ આપ્યાં, માટે જુદી માયા-કપટરચના કેળવીને એ બન્ને સ્ત્રીઓને રીઝવી તેઓના મન હાથે કઢી લઈ સસાર સફળ કરું, કેમકે દુઃખીયા મનુષ્યનું દુઃખ જોઈ દુઃખી થઈએ અને મૃદુ-નમ્ર વચન બોલી અનુક્રમે (રફતે રફતે) વશ કરીએ તો ધારેલી ધારણા પાર પડે, કારણ કે પ્રીતિ મરજી સુજળ વર્તવાથી થાય છે—પરાણે (પ્રીતિ) થતીજ નથી, માટે હવે તેમ કરે તો ફતેહના ડંકા થાય’ આવી રીતનો ધૂર્ત ધવળ ચૈઠ મનમાં નિશ્ચય કરી મોઢેથી રોતો, હર્ષયામાં હસતો અનેક તરેહના વિલાપ કરવા લાગ્યો અને કરેલાં પાપને લીધે પોતાના પાપી આત્માને વગોવવા લાગ્યો કે:—

(૧-૬)

(હાળ ત્રીજી-રહો રહો રથ ફેરવો રે—એ દેશી)

જીવ જીવન પ્રભુ ક્રિયાં ગયારે, દિયો દરિસણુ એકવારરે;
સુગુણ સાહેબ તુમ વિનારે, અમને કોણુ આધારરે. જીવ. ૧
શિર કુટે પીટિ હિયુરે, મૂકે મોટી પોકરે,
હાલ કલ્લોલ થયો વણારે, ભેળાં હુઆં વણાં લોકરે. જીવ. ૨

૧ પાપી પાપ કરી હાં પામે છે તે હર્ષ ગ્રામ રહેતોજ નથી એતો પાપ પ્રગટ થતાં મહાન શોક આપનારજ નીવડે છે પાપી પાપને છુપાવવા વધારે ડહાપણ વાપરવા દિલચાલ કરે છે, પણ તેની દિલચાલજ તે પાપ માટે શકોને સ્થાન આપી પોતાને ફસાવી પાડે છે, અને દુખીયા અગાડી દુખીયા બની તેના દુખમા લાગ લઈએ કે દિલાસો મળવા જોવો ઉપાય આદરિયે નો અર્થ સાધી શકાય છે, વગેરે આ અળધ બોધ આપી રહેલ છે,

- કૌતુક જોવાને ચઢ્યારે, માંચે વાહણની કોરરે;
હે હે દેવ એ શું થયું'રે, તૂટાં જૂનાં દોરરે. જીવ. ૩
- જવ બેહુ મયણાતણેરે, કાને પડી તે વાતરે,
ધ્રસક પડ્યો તવ ધ્રાસકોરે, જાણે વજનો ધાતરે. જીવ. ૪
- થઈ અચેતન ધરણી ઢળીરે, કરતી કોડ વિખાસરે;
સહિ સહેલી સવિ મળીરે, નાકે જીવે નિસાસરે. જીવ. ૫
- છાંટયાં ચંદન કમકમારે, કર્યા વિંઝણે વાયરે;
ચેત વળ્યું તવ આરડેરે, હૈયે દુઃખ ન માયરે. જીવ. ૬
- કાંઈ પ્રાણ પાછાં વળ્યારે, જો રૂઠો કિરતારરે;
પીયરીયાં અળગાં રહ્યારે, મૂકી ગયો ભરતારરે. જીવ. ૭
- માય બાપને પરિહરીરે, કીધો જોહનો સાથરે;
ફિટ હિયડા ફૂટે નહીં'રે, વિછડ્યો તે પ્રાણનાથરે. જીવ. ૮
- ધવળશેઠ તિહાં આવિયોરે, કુડા કરે વિલાપરે;
શું કીજે' એ દૈવનેરે, હીજે કિશ્યા શરાપરે. જીવ. ૯
- દુઃખ સહ્યાં માણસ કહ્યારે. ભૂખ સહ્યાં જિમ ઢોરરે;
ધીરજ આપ ન મૂકીયે'રે. કરિયે' હૃદય કંઠારરે. જીવ. ૧૦
- મણિ માણેક મોતીપરે'રે. જોહના ગુણ અભિરામરે;
જિહાં જશે તિહાં તેહનેરે, મુકુટ હાટશિર ઠામરે. જીવ. ૧૧
- વ્યંગવચન એહવું સુણીરે, મન ચિંતે તે દોયરે;
એહ કરમ એણે કયું'રે, અવર ન વેરી કોયરે. જીવ. ૧૨
- ધન રમણીની લાલચે'રે, કીધો સ્વામીદ્રોહરે;
મીઠો થઈ આવી મળેરે, ખાંડ ગળેફિયું લોહરે. જીવ. ૧૩
- શીળ હવે કિમ રાખશું'રે, એ કરશે ઉપદ્રાતરે;
કરિ'યે' કંતતણી પરેરે, સાયર ઝંપાપાતરે. જીવ. ૧૪

અર્થ—“હે જગજીવન પ્રભુ ! તમો ક્યા જતા રહ્યા ? અમને એક વાર અમારી દયા લાવી દર્શન દો ! હે સદ્ગુણી સાહેબ ! આપ વગર અમને હવે કોનો આશરો છે ?” આ પ્રમાણે બોલી મોટી પોકો મેલતો, માથું મેં હેંચું ફૂટતો વિલાપ કરવા લાગ્યો, એ સાલગીને દિલગીરી ઉપજાવનારો શેર બંધાર

થતાં ઘણાં લોકો લેખાં થઈ ગયાં અને શેઠને પૂછવા લાગ્યાં કે- “શા સારૂ આવો વિલાપ કરો છો ?” કપટી શેઠે એના જવાબમાં જણાવ્યું કે-લાઈઓ ! સુરખી કુવરજી કૈતુકે જોવાને વહાણની કિનારીએ બાંધેલા માંચડા ઉપર ચડ્યા હતા. ઘણા દિવસનાં હો કે સહેલા હો, પણ તે જીર્ણ થઈ રહેલાં માંચડાનાં દોરડાં ઓચિંતાં એકદમ તૂટી જતાં પોતે દરિયામાં પડી ગયા હાય ! હાય ! ઓ દૈવ આ તે શો ગજબ ગુજર્યો ! ! !” (આ પ્રમાણે લોકોએ વાત જાણતા તેઓ ઘણાંજ નારાજ થયાં અને વિવિધ શકાયુક્ત વાતો કરવા લાગ્યાં, અને જ્યારે તે વાત છેક ક્ષણેપક્ષણે પહોંચતી કુવરની બેઠ સતી સુદરીઓ કાને જઈ પહોંચી, ત્યારે એકદમ ધ્રાસ્કો પડતાં, તેણીઓના હૃદયમાં જાણે ઓચિંતો વજનો ધા થયો ન હોય ? તેવો કારી ધા થયો, તેથી તરત મૂર્છાવત થઈ બેઠીઓ કોઠાગમે વિખાસ-કદપાંત કરતી લોચપર ઢળી પડી એ જોઈ તેણીઓની સખીઓ સાહેલીઓ ને દાસીઓ બહુજ ગાભરી બની ગઈ અને કાષ્ઠવત થયેલા ચેષ્ટારહિત શરીરને જોઈ મરણ પામ્યાની શકા લાવી તેણીઓએ નાકે હાથ મૂકી શ્વાસ તપાસ્યો, એટલે શ્વાસ ચાલતો જણાતાં મહાસુગંધમય શીતળ બાવનાચ દન (શુદાબજનાદિ શીતોપચારને લગતા ઉપાયો ઉપયોગમાં લઈ મૂર્છિત સતીઓના મોઢાં આંખ શરીર પર) છાંટ્યા, અને ખસ વગેરેના પગાઓથી શીતળ પવન નાખ્યો જેથી તેણીઓને ચેતન વળ્યું, પણ ચેતન થતાંજ ઘરાડા પાડતી એવી રોવા લાગી કે-હૈયામાં દુઃખ પણ સમાતું ન હોવાથી આંસુરૂપે ચોધારે વહી જતું જણાવા લાગ્યું. તે રો કકળ કરતી પુકારતી હતી કે “હે મારા પ્રાણો ! જે કિરતાર અમારા પર રૂઠ્યો હતો તો તમે શા માટે પાછા વળ્યા ? પિયરિયાં પણ ફર રહ્યાં અને ભરતાર પણ મધ્ય દરિયે મૂકી ચાલતા થયા, તો શા સુખની ખાતર પાછા વળ્યા ? તમારી શોભા તો ત્યારે હતી કે જ્યારે તમારા નાથ (પ્રાણનાથ) પરલોકે સિધાબ્યા તે સાથેજ તમારે તેમની સાથે પરલોકે સિધાવવું ઘટિત હતું, છતાં ઘટિત કાર્ય ન કરતા અઘટિત કર્યું જેથી તમોને પણ ધિક્કાર છે ! હે હૃદય ! તોં જેના સાથને લીધે માતા પિતાનો સાથ પણ છોડી દીધો હતો તે પ્રાણનાથનો સાથ છૂટ્યા પછી પણ ફાટી ન જતાં કાયમ રહ્યું છે જેથી તને પણ ફિટકાર છે !” આ પ્રમાણે વિલાપ કરી રહી છે, તે દરમિયાન ધવળશેઠ જૂઠા વિલાપ કરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને તે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો-“અરે એ અદેખા હુષ્ટ દૈવને પણ શું કરિયે અને શું કહિયે ? તથા શાપ પણ કેવા દઈયે ? જેમ ભૂખ સહન કરવામાં દોર સહનશીલ છે, તેમ હુખ સહન કરવામાં મનુષ્યોજ સહનશીલ છે; માટે હુખ આવી પડતા તેને સહન કરવાની જરૂર છે હુખ વળતે તો પોતાનું ઘેર ન મૂકી દેતાં હૃદયને કઠોર કરી હુખને સુખ માની લઈએ તેમજ જે મનુષ્યના મનોહર શુભો મોતી, મણિ ને માણેકની પેઠે કિંગતવાન છે, તે મનુષ્યને તો જ્યાં જશે

ત્યાં માથાના મુગટમાં, હારમાં અને માથાના અન્ય દાગીનાઓમાંજ જગ્યા મળશે. (મતલબ એ કે તે મરી ગયા તો હૃદયને કઠોર કરી મનને શાંત કરો, કેમકે તમારો ઘણી મરી ગયા છતાં પણ તમે તો ઉત્તમ ગુણવાળાં છો જેથી મારે ત્યાં પણ માનવંતાંજ થશે હું તમોને માથાના મુકુટ અને હૈયાના હારની પેઠે વહાલ સાથે માન આપી નિરતર જાળવીશ, માટે કશી ફિકર કરવાની જરૂર નથી. જેને કોઈ આધાર ન હોય કે જે નિર્ગુણી હોય તેને શોચ કરવાની જરૂર છે કે મારો હવે ક્યાં ધડો થશે ।) ” આ પ્રમાણે કાળા હૃદયવાળા નીવડનારા ધવળનું ક્ષ્મિ પણ નામ પાડતા ભૂલી ગઈ હતી તેનાં વ્યગવચન (કુટિલાધિકર્યા બોલ) સાંભળી બન્ને સુઘડ સ્ત્રીઓ વચ્ચેનો મતલબ સમજી ચિતવવા લાગી કે—“ કહો ન કહો પણ પ્રાણનાથનો ઘાત કરવાનું ઘાતકી ક્રમ એણેજ કર્યું છે । બીજો કોઈ નાથનો કે આપણો વૈરી છેજ નહીં. આ દુષ્ટ વિશ્વાસઘાતીએ ધન અને સ્ત્રીઓની લાલચને લીધેજ સ્વામીદ્રોહ કર્યો છે, છતાં પણ મોઢે મીઠાસ રાખી આવીને મળે છે, પણ તેની મીઠાસ તરવાર પર ચઢાવેલી ચાસણીના સરખી જીવ લેનારી છે જેમ તરવારની ધાર પર ચાસણી ચડાવી હોય અથવા તો લોહના ગલેફા ઉપર ચાસણી ચડાવી ગલેફું બનાવ્યું હોય; પણ તેની મીઠાશનો સ્વાદ લેવા જતાં જીભ ને ઠાતના ખુરા હાલ થાય છે, તેમ આના મીઠા બોલો તરફ વિશ્વાસની નજર રાખતાં ખુરા હાલ થાય તેમજ છે, જેથી હવે આપણને આપણુ અમૂલ્ય શીખરત્ન સાચવવું શી રીતે બની શકશે ? કેમકે જે લાલચને વળગી એણે ઉપગારીનો પણ અત આણ્યો છે તે પાપી આપણા શીખનો પણ ઉપઘાત-લગ કરશે, માટે આપણે પણ જેમ કે તે દરિયામાં ઝંપા-પાત કર્યો, તેમ દરિયામાં ઝંપાપાત કરીએ, જેથી પ્રાણ જતાં પણ કાયમ રહેશે ”

(૧-૧૪)

સમકાળેં બેહુ જણીરે, મન ધારી એ વાતરે;

ધણુ અવસર તિહાં ઊપનોરે, અતિ વિસમો ઉતપાતરે. જીવ. ૧૫

હાલકલ્લોલ સાયર થયોરે, વાયેં ઊલડ વાયરે;

ઘોર ધનાધન ગાજિયારે, વિજળી ચહુંદિશિ થાયરે. જીવ. ૧૬

કુઆથંભા કડકડેરે, ઉડી જય સઢહોરરે;

હોથે હાથ સૂઝે નહીરે, થયું અંધારૂં ઘોરરે. જીવ. ૧૭

ડમડમ ડમડ ડમકતેરે, મુખ સૂકે હુંકારરે;

ખેત્રપાળ તિહાં આવિયારે, હાથે લેઈ તરવારરે. જીવ. ૧૮

વીર બાવન્ને પરિવર્યારે, હાથે વિવિધ હથિયારરે.

છડીદાર દોડે છડારે. ચાર ચતુર પડિહારરે. જીવ. ૧૯

એકી મૃગપતિ વાહનેરે, ચાર ચતુર પ્રહારરે;
 ચક્રેસરી પાઉધારિયારે, દેવ દેવી બહુ સાથરે. જીવ. ૨૦
 હણ્યો કુબુદ્ધિ મિત્રનેરે, જેણે વાંકી મતિ દીધરે;
 ખેત્રપાળે તવ તે ગ્રહીરે, ખંડ ખંડ તનુ કીધરે. જીવ. ૨૧
 તે દેખી ખીહતો ઘણુરે, મયણા શરણે પધકરે;
 શેઠ પશુપરે ધ્રુજતોરે, દેવી ચક્રેસરી દીકરે. જીવ. ૨૨
 બરે મૂકયો જીવતોરે, સતીશરણુ મુપસાયરે;
 અંતે બધશ જીવથીરે, જો મન ધરીશ અન્યાયરે. જીવ. ૨૩
 મયણાને ચક્રેસરીરે, ખોલાવે ધરી પ્રેમરે;
 વત્સ ! કાંઈ ચિંતા કરોરે ! તુમ પિયુને છે ખેમરે. જીવ. ૨૪
 માસ એકમાંહિ સહીરે, તમને મળશે તેહરે;
 રાજરમણી ઋદ્ધિ ભોગવેરે, નરપતિ મુસરા ગેહરે. જીવ. ૨૫
 ખેહુને કંઠે ઠવી રે, પુલ અચલક માળરે;
 કહે દેવી મહિમા સુણોરે, એહનો અતિહિ રસાળરે. જીવ. ૨૬
 શીળ ચતન એહથી થશેરે, દિનપ્રતે સરસ સુગંધરે;
 જે કુમીટે જોયશેરે, તે નર થાશે અંધરે. જીવ. ૨૭
 એમ કહી ચક્રેસરી રે, ઉતપતિયાં આકાશરે;
 સયળ દેવશું પરિવર્યાંરે, પહોતા નિજ આવાસ રે. જીવ. ૨૮
 તવ ઉતપાત સર્વે ટાળ્યાંરે, વહાણુ ચાલ્યાં બયરે;
 ચિંતા ભાંગી સર્વનીરે, વાયા વાય મુવાયરે. જીવ. ૨૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે વિચાર નિશ્ચય કરી એકી વખતે તે ગેહ જણીઓએ
 દરિયામાં પડતું મૂકવાની તૈયારી કરી, કે તે વખતે ધર્મનો જય અને પાપનો
 ક્ષય થવા ત્યાં એવો અતિ વસમો ઉત્પાત થયો, એટલે કે—તોફાની પવન વાવો
 થઈ ચતાં દરિયાનું પાણી ઉછળવા લાગ્યું, તોફાની મોજા ઉપરા ઉપરી આવવાથી
 વહાણનું ચાલવું જોખમ ભરેલું થઈ પડ્યું, લયકર વર્ષાદની ગર્જના થઈ આવી,
 વીજળી ચોમેર ચમકવા લાગી અને હાથે હાથ પણ ન સૂઝે તેવું ઘોર અધાઈ
 થઈ આવ્યું. આમ થવાથી વહાણના કુવાથલો કંડકડાટ શબ્દ કરવા લાગ્યા,
 તથા સઠ દોર ઉડી જવા લાગ્યાં આવો લયકર સંયોગ છતાં વળી વિશેષ લયકારી
 બનાવ એ બન્યો કે—ડમ ડમ ડમડ ડમકાવતો, હુમાર શબ્દ બોલતો અને હાથમાં

નાળી તદ્વાર ચમકાવતો ક્ષેત્રપાળ આવી પહોંચ્યો, તથા ખાવનવીરોના પરિવાર સહિત મહિલારૂ. પૂર્ણલક્ષ્મી, કૃષિદેવે પિંગળ એ ચારે ચતુર પ્રતિહારદેવ સુદ્ધાર વગેરે તરેહુ તરેહુનાં હથિયાર તથા કુસુદ. અંગન. વામન ને પુષ્પદંત નામના દરો હાથમાં ધારણ કરી છડીદારની પેટે આગળ દોડના હતા. તેઓની પાછળ મિંહ ઉપર સવારી સહિત હાથમાં જાળવજ્યમાન ચક્ર લખાવતાં બહુ દેવ દેવી-ઓની સાથે પરચરેલાં ચક્રકેશરી દેવી પધાર્યાં. તે સાથેજ ક્ષેત્રપાળે કુમુદિ મિત્ર કે જેણે ધવળશેઠને કુમતિ આપવામાં પૂરી મદદ આપી હતી તેને પકડી પાડી તેના શરીરના ટુકડે ટુકડા કરી ચમપુરે પહોંચાડી દીધા. મિત્રના ખુરા હાથ ધરેલા બેઈ ધવળશેઠ બહુજ ખૂબીનો જેથી પોતાનો અચાચ કરવા સતીને શરણે જઈને સંતાઈ પડે. તેને પશુની પેટે ઇચ્છરતો દેવી શ્રી ચક્રકેશરીએ દીધા. એટલે કહેવા લાગ્યાં કે—“દુષ્ટ પાપીષ્ઠ ! જા. અત્યારે તો તને સતીશરણ પ્રતાપને લીધે છવતો મૂકું છું, પરંતુ છું છું તે યાદ રાખજે કે જો તું મનમાં અન્યાયને સ્થળ આપીશ તો આખર છવથી જઈશ.” એટલું બોલી દેવીએ સતી પ્રત્યે કહ્યું—“વત્સ ! શા માટે ચિંતા કરો છો ? નિશ્ચિંત રહે. તમારા પ્રિયતમ ક્ષેમકુશળ છે. તમારો નાથ કોંકણ દેશના પાયતખત ઠાણપુરની અંદર મહારાજા વસુપાળ સસરાના મહેલમાં રાજકન્યા સાથે રાજઝલિ લોગવે છે. તે તમને આજથી પૂરે એક મહિને મળશે.” એટલું કહી દેવીએ તે બેઠની કોટ (કંઠ)માં અમૂલ્ય અને અતુલ્ય સુગંધવંત મનોહર કૂટની માળા નાખી તેનો મહીમા કહ્યો કે—“પુત્રીઓ ! સાંભળો, આ માળાઓનો રક્તગ મહીમા છે. એટલે કે—આ માળાઓથી શીંગરતનું ચત્ત ધશે. દિવસે દિવસે તમને સરસ સુગંધી આપશે અને કોઈ તમારી માને ખરાબ નજરથી જોશે તે તુરત અધન થઈ જશે.” વગેરે કહીને દેવીશ્રી ચક્રકેશરીજી આકાશપથે દેવોના પરિવાર સહિત પોતાના ન્યાનકે પધાર્યાં. એટલે તે સર્વે ઉત્પાત દૂર ધક ગયો. વહાણો વગર અસ્થલે ચાલવા માંડ્યાં. અને અતુલ્ય પવન ગવા લાગ્યો જેથી સર્વેની ચિંતા લાંબી ગઈ.

(૧૫-૨૬)

મિત્ર ત્રણ કહે શેઠનેરે. દીડી પરતક્ષ વાતરે:

ચોથો મિત્ર અધર્મથીરે. પામ્યો વેગેંવાતરે. જીવ. ૩૦

તે માટે એ ચિત્તથીરે. કાઢી મૂકે સાતરે:

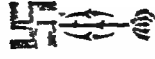
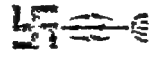
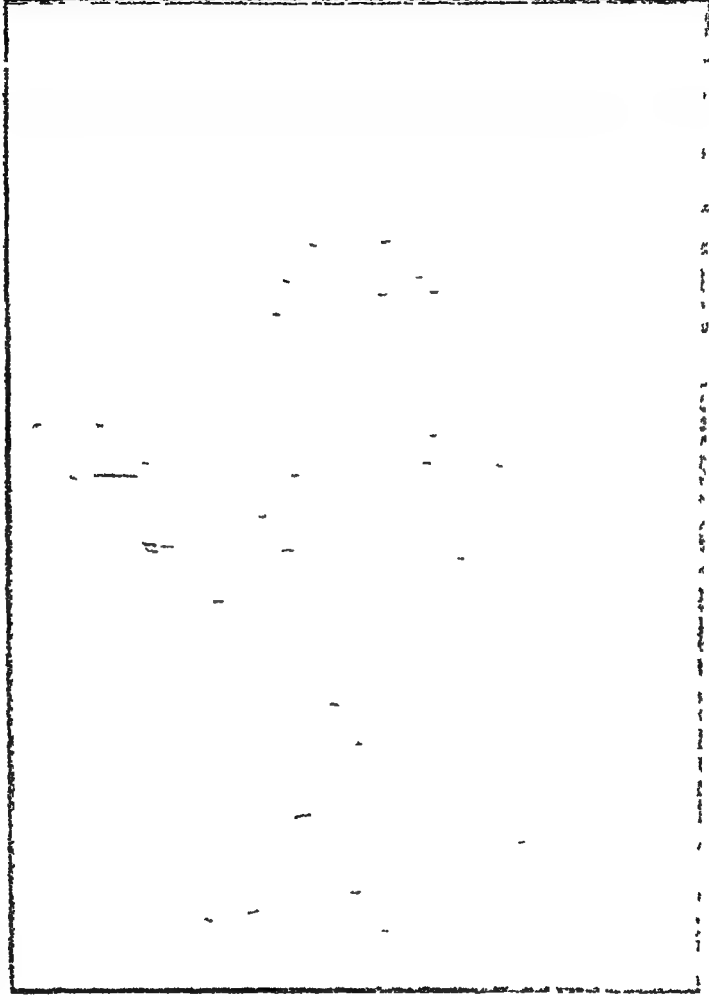
પર લખમો પર નારનેરે. હવે મ પડશે ખ્યાલરે. જી. ૩૧

૧ ના સંખ્યા ક્ષેત્ર પેષ અને છે કેમની કે સત્તરીજનો સદ્વના કરવા દેવો પદ્મ કાળ ૨૫ છે, તથા કુલ કાળ કરનની છુટી પડે ૨૫ છે, અને મહાન આજના શરૂથી મુન્દેના પદ્મ ખર્ચી જવ પડે છે; એ નિસદેહ વાતો છે.

પણ દુર્બુદ્ધિ શેઠનું રે, ચિત્ત ન આબ્યું ઠામરે;
 જઈવિ કપુરે વાસિયે રે, લસણ દુર્ગંધ ન જાયરે. જ. ૩૨
 હૈડા કરને વધામણારે, અંશ ન દુઃખ ધરેશરે;
 જો ભય્યો છું જીવતોરે, તો સવિ કાજ કરેશરે, જ. ૩૩
 જો મુજ ભાગ્યે એવડું રે, વિધન થયું વિસરાળરે;
 તો મળશે એ સુંદરીરે, સમશે વિરહની ઝાળરે. જ. ૩૪
 એમ ચિંતી દ્વતી મુખે રે, કહાવે હું હું તુમ દાસરે;
 નેક નજર કરી નિરખિયે રે, માનો મુજ અરદાસરે. જ. ૩૫
 દ્વતીને કાઢી પરીરે, દેધ ગલહતથો કંઠરે;
 તોહિ નિર્લજ લાભ્યો નહીં રે, વળી થયો ઉલ્લંઠરે. જ. ૩૬
 વેશ કરી નારીતણોરે, આવ્યો મયણા પાસરે;
 દ્રષ્ટિ ગઈ થયો આંધળોરે, કઠયો કરી ઉપહાસરે. જ. ૩૭
 ઊંતરિયે ઉત્તર તોરે રે, વાહણ ચલાવો વેગરે;
 પણ સન્મુખ હોય વાયરોરે, શેઠ કહે ઉદ્વેગરે. જ. ૩૮
 અવર દેશ જવાતણારે, કીધા કેડિ ઉપાયરે;
 પણ વહાણ કેંકણ તોરે રે, આણી મુકયાં વાયરે. જ. ૩૯
 ત્રીજે ખંડે ઈમ કહીરે, વિનયે ત્રીજી ઢાળરે;
 સિદ્ધચક્ર ગુણ ખોલતાં રે, લહિયે મુખ વિશાળરે. જ. ૪૦

અર્થ —તે પછી ધવળશેઠના ત્રણ સુબુદ્ધિ મિત્રો કે જેમણે શેઠની વિચારણાથી વિપરીત વિચારણા દર્શાવી હતી તેમણે શેઠ પાસે આવી કહ્યું—“કેમ શેઠ! અમારા કહેવા પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ પારખાની વાત દીઠી કે નહીં? ચોથો મિત્ર અધર્મનો સંગી થયો હતો તો તુરંતજ મરી ચમનો મહેમાન થયો તે માટે ફરીથી પણ કહિએ છીએ કે—પરાઈ લક્ષ્મી અને પરાઈ સ્ત્રીના જ્યાલ-છદમાં હવે ફરી પડશોજ નહીં, નહીં તો તમારો દુર્બુદ્ધિ મિત્ર જે હાલને ભેટયો તે જ હાલને તમે પણ પામશો. પછી તો તમને રૂચે તે ખરું.” વગેરે વગેરે હિતશિક્ષા દઈ તે ત્રણે મિત્રો ચાલતા થયા. જો કે પ્રત્યક્ષ પારખુ જોયું અને પુનઃ મિત્રો તરફથી હિતશિક્ષા મળી તો પણ દુર્બુદ્ધિવત શેઠનું ચિત્ત મુકામ પર ન આવ્યું શું લસણને બીમસેની કપૂરના પુટ દધયે તેથી દુર્ગંધતા મટે છે કે? કહિ નહીં! જેની જે પ્રકૃતિ પડી તે મુવેજ જાય છે. શેઠે તો એ બનાવ બન્યા પછીથી

श्रीमद्भागवतसूक्तम्

श्रीमद्भागवतसूक्तम् श्रीमद्भागवतसूक्तम् श्रीमद्भागवतसूक्तम्

श्रीमद्भागवतसूक्तम् श्रीमद्भागवतसूक्तम् श्रीमद्भागवतसूक्तम्

‘મલકાઈ હૈયાને ધૈર્યતા આપવા માંડી કે-“ ૧ હે હૃદય ? હવે તું વધામણા કરે, જરા પણ દુઃખ ધારણ કરીશજ નહીં. જો હું ખચે છું તો તો બધાંએ કામ પાર પાડીશ તું જરા ખ્યાલ કર કે જો મારા લાગ્યબળ વડે ચડી આવેલું સાતપડું વિઘ્નરૂપ વાદળ પણ વિખેરાઈ ગયું છે, તો નક્કી માનું છું કે એ બેઠું સુંદરીઓ મને મળશે જ અને તેઓનો મિલાપ થતાં વિરહરૂપ અગ્નિની જ્વાળા શમશે.” આવી રીતે હૈયાને ધીરજ આપી દુષ્ટ ચિતવન સહિત દુતિ મોકલી બન્ને સતીઓ પ્રત્યે સંદેશો કહાવ્યો કે-“ચંદુ તમારો દાસ છું; માટે આપે મારા પર નેક (સ્નેહની નજર) કરી નિરખવું એ મારી અરજ છે તે કબૂલ કરો,” વગેરે મતલબનો સંદેશો કહાવ્યો તે સાંભળી સતીઓએ દુતીને ગળચી ઝાલી ખુરા હાલ સહિત બહાર કાઢી, તો પણ નિર્લજ્જ શેઠ લાગ્યો નહીં; પરંતુ ઉલટો તે તો સેતાન જેવો થયો, અને સ્ત્રીનો વેશ ધારણ કરી પોતે જાતેજ યાહોમ કરી સતી સ્ત્રીઓની પાસે ગયો, પણ દેવીદત્ત પુષ્પમાળાના પ્રભાવથી સતીઓ સામે દષ્ટિ કરવાને લીધે તે આંધળોજ બની ગયો એથી ફાંફાં મારતા શેઠને દાસીઓએ મશ્કરી પુષ્પાંજળી વગેરે ઉપહાસના સન્માન સહિત (!) બહાર કાઢી મૂક્યો. આમ થવાથી શેઠે સતીઓને સતાપી પોતાને તાબે કરવાને લીધે દેવી વચન ખોટું કરવા બલાસી લોકોને કહ્યું કે-આપણે ઉત્તર તરફના કીનારા તરફ ઉતરી શકીએ અથવા તો ઠાણા શહેરના બહાર તરફ ન જતા ખીજીજ બાજુએ જઈ શકીએ એ દિશાએ વેગ સહિત વહાણ ચલાવો” (આમ કરવાનો હેતુ એજ હતો કે ઠાણે વહાણો લઈ જઈશ તો વખતે જીવતો શ્રીપાળ મળી શકશે, માટે એજ વિચાર યોગ્ય છે એમ ધારી બલાસીઓને આ પ્રમાણે તાકીદ આપી) પણ દૈવની વિપરીત ગતિથી સન્મુખ પવન થયો, જેથી વહાણો ધારેલે ઠેકાણે જવા શક્તિમાન થયાજ નહીં, એટલે શેઠ દિલગીરીમાં ગરક થયો, તોપણ ખીજા દેશો તરફ જવાને માટે ચાલે તેટલા ઉપાયો અમલમાં લેવાવ્યા; છતાં પણ વહાણો તો પવનના તાબેદાર બની મહીનાની સુદત પૂરી થવા આવતાં પવનના જોરે કોકણ દેશના કિનારે જ આવી લાગ્યા, એથી શેઠના કોડો ઉપાય પણ ખારા દરિયાનેજ શરણ થઈ રહ્યા ને દેવીવચન સત્ય કરવાની આગાહી

૧ દુષ્ટજનોને પેટ ભરી જીતા મળ્યા છતાં પણ તેઓ પોતાની દુષ્ટ વિચારણાઓને દૂર કરતા નથી, તથા દૈવી વચનને પણ ખોટા પાડવા ફાંફાં માર્યા કરી આખર ખરાબીને વહોરી લે છે-એ ચાનક સગ્રહવા આ વચન સૂચના આપે છે.

૨ આ બોધવાક્ય આપણને એ ભાન કરાવે છે કે-કામીજનો કેવા નિર્લજ્જ, ભવની ભીતી વગરના, ટૂંકી દષ્ટિવાળા અને દૈવ સામે દોષ દેનારા હોય છે, તેમજ લેખ ઉપર મેખ મારવા પણ આપતા પગલા ભરે છે. ખરેખર કામીઓની કમંડ્યા અતિ વિચિત્રજ હોય છે

જણાણી કવિશ્રી વિનયવિનયજી કહે છે કે—“આ પ્રમાણે ત્રીજા ખંડમાં ત્રીજી ઠાળ (મે) કહી તેથી એજ સારાંશ ગ્રહણ કરવાનો છે કે સિદ્ધચક્રના શુભ-નુવાદ બોલવાથી રસાળ સુખો પ્રાપ્ત કરાય છે, માટે સદા તેમનું જ શુભ-ગાન કરો.”

(૩૦-૪૦)

(દોહા-છંદ)

- કાંકણ કાંઠે નાગર્યાં, સવિ વાહણ તિણિવાર;
નૃપને મળવા ઉતર્યો, શેઠ લઈ પરિવાર. ૧
- આવ્યો નરપતિ પાઉલે, મિલણાં કરે રસાળ;
બેઠો પાસે રાયને, તવ દીઠો શ્રીપાળ. ૨
- દેખી કુંવર દીપતો, હૈયે ઊપની હૂંક;
લોચન મીંચાઈ ગયાં, રવિ દેખી જિમ ધૂક. ૩
- નૃપ હાથે શ્રીપાળને, દેવરાવે તંબોળ;
શેઠ ભલી પેરેં ઓળખી, ચિત્ત થયું ડમડોળ. ૪
- હૈ હૈ દૈવ અટારડો, એહ કિશ્યો ઉતપાત;
નાખી હતી ખારે જળેં, ગગટ થઈ તે વાત. ૫
- સભા વિસરજી રાય જળ, પહોતો મહેલ મઝાર;
તવ શેઠ પડિહારને, પૂછ્યો એહ વિચાર. ૬
- એહ થગીધર કોણ છે ! નવલો દીસે કોય !
તેહ કહે ગતિ એહની, સુણતાં અચરિજ હોય. ૭
- વનમાં સૂતો જગવી, ઘર આણ્યો ભલિભાત;
પરણાવી નિજ કુંવરી, પૂછી ન વાત કે જાત. ૮
- શેઠ સુણી રીઝ્યો ઘણું, ચિત્તમાં કરે વિચાર;
એહને કષ્ટેં પાડવા, ભલું દેખાડયું ખાર. ૯
- દઈ કલંક કુળતીનું, પાડું એહની લાજ;
રાજ હણશે એહને, સહેજેં સરશે કાજ. ૧૦
- જે પણ જે જે મેં કર્યાં, એહને દુઃખનાં હેત;
તે તે સવિ નિષ્ફળ થયાં, મુજ અભિલાષ સમેત. ૧૧

તોપણ વાજ ન આવિયે, મન કરિયે અનુકૂળ;
 ઉઘમથી સુખ સંપન્ને, ઉઘમ સુખનું મૂળ. ૧૨

વૈરીને વાઘ્યો ઘણો, એ મુજ ખણશે કંદ;
 પ્રથમજ હણવા એહને, કરવો કોઈક કંદ. ૧૩

ઈમ ચિંતવતો તે ગયો, ઊતારે આવાસ,
 પલક એક તસ જક નહીં, મુખ મૂકે નિસાસ. ૧૪

અર્થ:—જ્યારે વહાણો કોંકણ કાંઠે જઈ પહોંચ્યાં ત્યારે નિરૂપાય છતાં પણ લાંગર નાખવા પડ્યાં, અને રાજાની ભેટ લેવા પરિવાર સહિત ધવળશેઠ વહાણ-માંથી ઊતરી નરપતિના ચરણ સ્પર્શવા રાજસભા તરફ ચાલ્યો, અને તેણે મહારાજાની અગાડી અમૂલ્ય વસ્તુઓનું ભેટણ મૂકી ભેટ પણ લીધી; પરંતુ તે મહારાજાની પડખે જ્યારે શ્રીપાળકુંવરને જોઈલો દીઠો ત્યારે ભેટ સખંધી સઘળો હર્ષ ચાલ્યો ગયો અને દીપતા કુંવરને જોતાં જોર શેઠની છાતીમાં ત્રિદોષશૂળ પેદા થઈ આવ્યું, તેમજ જેમ તેજસ્વી સૂર્યના દેખવાથી સૂર્યશત્રુ-ધૂંકની આંખો મીંચાઈ જાય છે તેમ (તેજપુંજ કુંવરને જોતાં) ધવળની આંખો મીંચાઈ ગઈ. વસુપાળ રાજાએ ભેટની વસ્તુ અન્ને અંગલક્ષણના દેખાવપરથી આવેલાં શેઠને ગર્ભશ્રીમંત જાણી તેનું માન વધારવા શ્રીપાળજીના હાથથી પાનળીડું દેવરાવવા ઇસારત કરી, એટલે કુંવરે ધવળશેઠના હાથમાં પાનળીડું આપ્યું કે તેણે કુંવરને પૂરેપૂરી રીતે ઓળખી લીધો, જેથી રાજા તરફનું માન મળ્યા છતાં પણ મરણ નજીક લમવાનો સયોગ-સલવ જાણી તેનું ચિત્ત ઠામોડાળવાળું થઈ રહ્યું, અને વિચારવા લાગ્યો કે—“ હાય ! હાય ! દૈવ ! અટારડા દૈવ ! આ શો ઉત્પાત જોઈ છું ? કે જે વાત મેં ૧૫મા દરિયાની અંદર ફેંદી દીધી હતી, તે મહાસાગરમાં ડૂબેલી વાત પાછી શી રીતે જોઈર થઈ ! ” આ પ્રમાણે વિચારમાં લીન થઈ તરંગોના તાક પર ચડ્યા કરતો હતો તે દરમિયાન સલા વિસર્જન થઈ, અને જ્યારે રાજા રાજમહેલમાં ગયો ત્યારે ધવળશેઠે દરવાનને પૂછ્યું—“ લાઈ ! આ સલામાં પાનળીડાં આપનાર માનવતો રાજવી કોણ છે ? એ તો કોઈ નવતર દેખાય છે ખરો ? ” આના ઉત્તરમાં દરવાને કહ્યું—“ શેઠ ! એ માનવતાની વિગત સાંભળતાં મનુષ્યને આશ્ચર્ય પેદા થાય તેમ છે, કેમકે દરિયાકાંઠે વનમાં સૂતેલા એમને જગાડી મહા મહોત્સવની સાથે ઘેર લાવ્યા અને મહારાજાએ જાત કે વાત પૂછ્યા વિના

૧ આ કથન એજ બોધ આપે છે કે સાતમે પાતાળે પેગી પાપ ક્યું હોય તો તે પણ જગજાહેર થઈ આવે છે, કેમકે પાપ ત્રિ છપુ ગંદુંજ નથી જે સુખની ખાતર પાપ ક્યું હોય તે પાપ પ્રગટ થતા સુખને બદલે દુઃખ આપે છે, માટેજ પાપને આચરવું નહીં.

ગ્રેમ સહિત પોતાની પુત્રી પરણાવી લીધી, એ શું થોડા આશ્ચર્યની વાત છે ? આલું બોલવું સાંભળતાં પેચીલો શેઠ તો બહુજ રાજ થયો અને ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે “કુવરને કષ્ટમાં એકાવી દેવા આ દરવાને પણ ભલું બારણું બતાવ્યું. જેથી કુવરને નહારી જાતિનું કલક ચોંટાડી દઈ એની લાજ પાડીદઉં કે જેથી નીચ સાથે પરણાવેલી પુત્રીને લીધે ફળેતી થતી બાણી રાજ કોપવત થઈ કુવરને ઠાર મારશે, એટલે માફ સંજોગમાં કામ ફોતેહ થશે જો કે મેં જે જે કામો કુવરને દુઃખ દેવાના હેતુ (ઇરાદા) થીજ કર્યા, તે તે બધાંએ કામો મારા અભિલાષ સહિત નિષ્ફળ થયાં, તોપણ હિંમત હારી બેસવું એ અયોગ્ય છે. કહ્યું છે કે-હિંમત ન હારતાં મનને અનુકુળ કરી ઉદમ ચાલુ રાખીએ તો તેથી અંતે ફોતેહજ પામિયે; કેમકે ઉદમથીજ સુખ હાથ લાગે છે, અને ઉદમ એજ સુખનું મૂળ છે. તેમ વળી કુવર મારો કદો દુશ્મન છે એને જો વિશેષ વધવા દેવામાં આવશે તો તે મારા મૂળ ખોદી કહાડશેજ; કારણ કેએને મેં મારાં દેવી કામોથી તેજ બનવા અવકાશ આપ્યો છે, એટલે એ લાગ મળતાં મારાં મૂળ ખોદ્યા પ્રમાણ કેમ રહેશે ? રોગ ને શત્રુ ઉગતાંજ છેદી નાખવા એજ વ્યાજબી છે. વધ્યા પછી તેમને છેલ્લામાં મહા તકલીફ વેઠવાનો વખત આવે છે, એ માટે પહેલાં એનુંજ કાટલું કરી નાંખુ તેવો કોઈક ફંદ રચવાનો ઉત્તમ માર્ગ આદરવાની જરૂર છે” ઇત્યાદિ આર્ત રોદ્રધ્યાન ધ્યાતો ધ્યાતો શેઠ પોતાના ઉતારાવાળા ઘરમાં જઈ પહોંચ્યો, પણ કેવી રીતે ઘાટ ઘડી ઘડો લાડવો કરવો તેનો રસ્તો ન જડવાથી એક પળવાર પણ તેને જીક કે જપ વળ્યોજ નહીં જેથી મોઢથી મોટા નિસાસા નાખતો શોચને સ્વાધીન થઈ લમણે હાથ દઈ બેઠો બેઠો ધારણાને પાર પાડવાની યુક્તિ શોધતો હતો

(૧-૧૪)

(હાળ ચોથી-અષાઢભૂતી અણગારનેરે કહે શુરૂ અમૃત વાણરે, જોગીસર ચેલા, લિલાને લમતા થકા હો લાલ-એ દેશી)

ઇણ અવસર એક ડૂબનુર, આબ્યું ટોણું એકરે, ચતુરનર,
ઉભા ઓળગડી કરે હો લાલ;

તેડી મહત્તર ડૂબનેરે, શેઠ કહે અવિવેકરે, ચતુરનર
કાજ અમારું એક કરો હો લાલ.

૧

૧ પ્રપત્નીઓની ગતિ આવીજ હોય છે જેથી તેઓ પોતે સામાને હાની પહોંચાડવા મક્કના કાકા માર્યા ને છે. અને ફળતો ફીળુને ગાંઝે તેના ઉપાયો હાથ ધરે છે, એમ આ સંબંધ બોધ આપે છે.

જેહ જમાઈ રાયનોરે, તેહેને કહો તુમે ડૂંબરે ચતુરનર,
લાખ સોનૈયા તુમને આપશું હો લાલ.

ધાઈને વળગો ગળેરે, સઘળું મળી કુટુંબરે, ચતુરનર;
પાડ ઘણો અમે માનશું હો લાલ. ૨

ડૂંબ કહે સ્વામી સુણેરે, કરશ્યાં એ તુમ કામરે, ચતુરનર.
મુજરો હમારો માનજો હો લાલ.

કેળવશું કૂડી કળારે, લેશું પરઠયા દામરે, ચતુરનર.
સાબાશી દેજો પછે હો લાલ. ૩

અર્થ:—આલતા વિચારની લાંબગડ દરમિયાન ત્યાં એક ડૂંબનું ટોણુ આવ્યું અને ધનવાન શેઠને જોઈ તે ટોણું ઊભુ ઊભુ શેઠની ઓળંગ કરવા લાગ્યું. (કવિ કહે છે કે—હે ચતુર શ્રોતાજનો! તેને જોઈ શેઠને શું વિચાર થયો તે કહું છું; માટે સાંભળો.) એટલે અવિવેકી શેઠ ડૂંબટોળાના નાયકને પોતાની પાસે બોલાવીને અવિવેકભરી વાત કહેવી શરૂ કરી કે—“નાયકજી! એક ૧ અમારૂં કામ છે તે તમે કરો, એટલે કે અહિંના રાજાનો જમાઈ છે તેને તમે ડૂંબ એવું કહો તો હું તમને લાખ સોનામહોરો આપીશ, જેથી સઘળું તમારૂં કુટુંબ એકમતે થઈને રાજાના જમાઈને જોતાં દોટ કહાડીને વળગી પડો અને તમારો પોતાનોજ એ નજીકનો સગો છે એમ સાબિત કરી બતાવો, કે હું એ કામને લીધે તમારો ઘણો પાડ માનીશ ” એ વાત સાંભળી ડૂંબનાયક બોલ્યો—“હે સ્વામી! સાંભળો એ આપનું કામ છે તે હું કરીશ; પણ અમારો મુજરો માન્ય કરજો જો કે તમામ જૂઠી કળા કેળવીશું ને પરઠેલા દામ લઈશું; તથાપિ કામ કર્યા બાજતની શાબાશી સબધી શિરપાવ પાછળ ખુશી થવાયોગ્ય દેજો; (કેમકે કામ સિરસાટા જેવું છે જે ક્ષત્રીયજન્ય છે તેને તદ્દન જૂઠથી ગળે પડી અમારો કુટુંબી બનાવવો છે તે કઈ જેવી તેવી વાત નથી નહિ તો તમે લાખ સોનામહોરો પણ શાની આપવા હામ લીડો!)” શેઠે બધું દિલાસા સહિત હા હા કહી તેમને પાનળીડું લેવાની માગણી કરવાની યુક્તિસાથ લલામણ કરી વિદાય કીધા, એટલે તે બધા સ્વાના થઈ શહેરમા ગયા

ડૂંબ મળી સવિ તે ગયારે, રાયતણે દરબારરે, ચતુર.
ગાયે ઊભા ધૂમતા હો લાલ.

રાગ આલાપે ટેકશુરે, રીઝયો રાય અપારરે, ચતુર.
માંગો કાંઈ? મુખ ઇમ કહે હો લાલ. ૪

‘બ કહે અમ દિગ્ગયેરે, મોહત વધારી દાનરે, ચતુર.

મોહત અમે વાંછું ધણું હો લાલ.

તવ નરપતિ કુંઅર કનેરે, દેવરાવે તસ પાનરે, ચતુર.

તેહનું મોહત વધારવા હો લાલ. ૫

પાનદેવા જવ આવિયોરે, કુંઅર તેહની પાસરે, ચતુર.

હસિત વદન જોતો હસી હો લાલ.

વડો ફૂંબ વિલગો ગજેરે, આણી મન ઉલ્લાસરે, ચતુર.

પુત્ર આજ ભેટયો ભલો હો લાલ. ૬

એહવે આવી ફૂંબડારે, રોધ લાગી કંઠરે, ચતુર.

અંગો અંગે ભેટતો હો લાલ;

બહેન થઈને એક મળીરે, આણી મન ઉત્કંઠરે, ચતુર.

વીરા જઈ તુમ ભામણે હો લાલ. ૭

એક કહે મુજ માહિલોરે, એક કહે ભાણેજરે, ચતુર.

એવડા દિન તુમે કિહાં રહ્યા હો લાલ;

એક કાઢી એક ફૂંબ થઈ રે, દેખાડે ધણું હેજરે, ચતુર.

વાટ જોતાં હતાં તાહરી હો લાલ. ૮

ફૂંબ કહે નરરાયનેરે, એ અમ કુળ આધારરે, ચતુર.

રીસાઈ આલ્યો હતો હો લાલ;

તુમ પસાય ભેળો થયોરે, સવિ માહરો પરિવારરે, ચતુર.

ભાગાં દુઃખ વિછોહનાં હો લાલ. ૯

અર્થ:—એકહુ મળેલુ કુળનું ટોળું આલ્યું આલ્યું દરબારમાં જઈ પહોંચ્યું અને ધૂમતું ધૂમતું ગાયન કરવા લાગ્યું. તે ટોળાનાં સ્ત્રી પુરૂષો ને નાનાં સમજદાર બાળકો કે જેમને ગાયનવિદ્યાની તાલીમ મળેલી છે તે બધાંને સાથે મળી ટેક સાથે રાગના આલાપ કરી મનહર સ્વરથી ગાનવિનોદ કરતાં જોઈ રાજ ઘણોજ રાજ થયો (રાજએને ઘણે ભાગે તાળ સુર વગેરેની બધી હોય છે એથી સારા ગાવાવાળાં—તાલની તાલીમવાળાં પાત્રોનું સુંદર સંગીત જોઈ પ્રસન્નતાને પામે છે. મતલબ કે સમજદાર હોય તે જ રીતે છે આમ હોવાથી) રાજ જોલ્યો—“ શું માંગો છો તે મોઢેથી જોલી દો કે જેથી માગણી પૂર્ણ કરવામાં આવે. ” રાજે દ્રનો પ્રશ્ન સાંભળી ફૂંબનાથક શેઠની સૂચના યાદીમા લાવી જોલ્યો “ અમને અમારી મહત્તા વધે એલુ દાન આપો, અમે મહત્તાનીજ વધારે વાંછા—છાંચી રાંધિયે

છીએ ” એ સાંભળી રાજાએ માન-મહત્તા વધારવા શ્રીપાળકુવરના હાથેથી તેને પાનખીડું દેવાવવાની સૂચના આપી, એથી તે ડુંભનાયકને પાન-ખીડું દેઈ માન વધારવા કુવર તેની પાસે આવ્યો કે હસતા મુખવાળા કુવરને જોઈ ડુંભનાયક હસતો હસતો હર્ષવત બની ગળે વળગી પડી કહેવા લાગ્યો-“ દીકરા ! વહાલા દીકરા ! તું અમને આજે ભલે લેટ્યો ! ” એટલામાં તો તે ડુંભનાયકની વહૂ આવીને રોતી રોતી ગળે બાઝી પડી, અને અગોઅગે લેટવા લાગી એટલામાં એક બહેન ઉત્કઠા સહિત બનીને કુવરને લેટી પટી અને કહેવા લાગી-“ હે વીરા ! હે બધવ ! હું તહારે લાભણું જાઉં ” તેમજ એક કહેવા લાગી કે આ મારો ભત્રીજો છે, એક કહેવા લાગી આ મારો દેવર છે; એક કહે છે કે એ ધણી છે. મને નાની પરણીને મૂકી ગયો હતો તે આજ મારા પુણ્યોદયથી મને મળ્યો. જ્યાં એકનું બોલવું પૂરું થતું નથી ત્યાં તો બીજું પાત્ર આવી પોતાનો પાર્ટ ભજવવા તૈયાર થાય તેની પેઠે એક તુરત મામો બની અને એક લાણુજ બનીને આવ્યો અને સ્નેહસહ કહેવા લાગ્યો-“ આટલા દહાડા તમે ક્યાં છુપાઈ રહ્યા હતા ? ” એટલામા તો એક કાકી થઈને, એક ક્ષ થઈને લેટી પડી અને ઘણું હેત દેખાડતી કહેવા લાગી-“ તારી અમે તો વાટજ જોતા હતાં કે ક્યારે મળે ! ” વગેરે વગેરે વાતો મિલાવીને ‘પૂરેપૂરું’ નાટક ભજવ્યું, ને તે પછી ડુંભનાયક રાજાને કહેવા લાગ્યો-“ મહારાજ સાહેબ આ અમારા કુળનો આધાર-પુત્ર છે એ અમારાથી રીસાઈને ચાલી નીકળ્યો હતો તે આજે આપની કૃપાથી ભેગો થયો છે અને આ સર્વે પરિવાર મારો છે. તે બધાનું આના મેલાપથી વિયોગજન્ય દુઃખ લાગ્યું (અમે બધા અમારો કિસમ કેવળતા હતા પણ આને જોતાં શકાને સ્થાન મળવાથી એ હોય કે નહીં ? એવા તરંગો થયા કરતા હતા તે તરંગ પાનખીડું આપવા આવવાને લીધે નજરોનજર મળતાં બધાં લક્ષણ નિશાન તપાસવાથી ખાત્રી થઈ જેથી લેટી વિયોગદુઃખ મેટી દીધું અને આનંદ આનંદ થઈ ગયો)

(૪-૯)

રાજા મન ચિંતે ઈસ્યુરે, સુણી તેહની વાચરે, ચતુર.

વાત ઘણી વિરૂઢ થઈ હોલાલ;

એહ કુટુંબ સવિ એહનુરે, દીસે પરતખખ સાચરે ચ.

ધિગ મુજ વંશ વિટાળિયો હો લાલ.

૧૦

નિમિત્તિયો તેડાવિયોરે, મેં તુજ વચન વિશાસરે. ચ.

પુત્રી દીધી એહને હો લાલ;

કિમ માતંગ કહ્યો નહીરે, તેં દીધો ગળે પાશરે. ચ.

નિમિત્તિયો વળતું કહે હો લાલ.

૧૧

મુજ નિનિત જુહું નહીંરે, મુણને સાચી વાતરે, ચ.
એ બહુ માતંગનો ઘણી હો લાલ;
રાય અરથ સમજે નહીંરે, કોખો ચિંતે ધાતરે, ચ.
કુંઅર નિમિત્તયા ઊપરે હો લાલ. ૧૨

તે ખેઉ જણને મારવારે, રાયે કીધ વિચારરે, ચ.
મુલટ ઘણા તિહાં સજ ક્રિયા હો લાલ;
મદનમંજરી તે મુણીરે, આવી તિહાં તે વારરે, ચ.
રાયને ઇર્ષ્યાપરે વિનવે હો લાલ. ૧૩

કાજ રિચારી કીજિયેરે, જિમ નવિ હોયેઉપહાસરે, ચ.
જગમાં જશ લહિયે ઘણો હો લાલ.
આધારે કુળ જણીઅરે, જોધયે હિયે વિમાસરે, ચ.
દુર્બળ કમા ન હોધયે હો લાલ. ૧૪

કુંઅરને નરપતિ કહેરે, પ્રગટ કહો તુમ્હ વંશરે, ચ.
જિમ સાંસો દૂર ટળે હો લાલ;
કહે કુંઅર કિમ ઉચ્ચરેરે, ઉત્તમ નિજ પરશંસરે, ચ.
કામે કુળ ઓળખાવળું હો લાલ. ૧૫

સૈન્ય તમારૂં સજ કરોરે, મુજ કર ઘો તરવારરે, ચ.
તવ મુજ કુળ પરગટ થશે હો લાલ;
માથું મુંડાવ્યા પછીરે, પૂછે નક્ષત્રને વારરે, ચ.
એ ઉખાણો સાચવ્યો હો લાલ. ૧૬

અથવા પ્રવહણમાં અછેરે, દોય પરણી મુજ નારરે, ચ.
તેડી પૂછો તેહને હો લાલ;
તે કહેશે સવિ માહરોરે, મૂળથકી અધિકારરે, ચ.
ધમિ પરે કીજે પારખું હો લાલ. ૧૭

અર્થ.—કૃષ્ણ ઉપર પ્રમાણે જોલવું સાલણી રાજ મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો:
“વાત તો ઘણીજ માઠી થઈ. આ કૃષ્ણને જે કુટુંબ છે તે ખચિત એનું જ
(શ્રીપાળનુંજ) કુટુંબ છે એમાં કશો શક નથી, કેમકે પ્રત્યક્ષપણે સાચી વાત
સાબીતીજ આપી રહી છે. ધક્કાર છે એને કે મારો નિર્મળ વંશ વટલાવી દીધો!”
એમ વિચાર કરી જે નિમિત્તશાસ્ત્રના જાણકાર જોશીના કહેવાથી કુવર શ્રીપાળને

પોતાની કુંવરી પરણાવી હતી તે જોશીને તેડાવ્યો અને રાજ તેને કહેવા લાગ્યો—“મેં તમારા વચનના વિશ્વાસવડે આને મારી પુત્રી આપી, તમોએ પહેલાંથી મને એમ કેમ ન કહ્યું કે એ માતંગ એટલે કુંબ-ચંડાળની જાતિનો માનવી છે ! તેં ન કહ્યું એથી તેં જ મને ગળે ફાંસો દીધો છે; માટે તું પોતેજ શુન્હાને જન્મ આપનાર છે.” નિમિત્તિયાએ ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે—“સાંભળો માઈં લવિધ્ય જૂઠું નથી, એ સાચી વાત છે, આ ઘણા માતંગ એટલે હાથિયોના ધણી છે, નહીં કે માતંગ એટલે ચંડાળનો ધણી છે.” જો કે લવિધ્યવેત્તાએ આમ સ્પષ્ટ અર્થ કર્યો તો પણ રાજ તેનો અર્થ ન સમજતો હોવાથી કોપવંત થયો અને કુંવર તથા જોશી ઉપર કોપ સાથે ઘાત કરવાની ચિંતવના કરવા લાગ્યો, એટલુંજ નહીં પણ તે બન્નેને ઠાર મારવા ઘણા મુલોને તૈયાર કરાવ્યા આ વાત જ્યારે મદનમંજરીએ સાંભળી ત્યારે તે વખતે તે ત્યાં આવી રાજને આ પ્રમાણે વીનવવા લાગી—“પિતાજી ! જે કામ કરિએ તે વિચારીને કરિએ તો તેથી હાંસીને પાત્ર ન થવાય, અને જગતમા ઘણો યશ પ્રાપ્ત થાય વિચારી જુઓ કે—કુળ તો આચારથીજ ઓળખાઈ આવે છે, તે છતાં પણ આવી વાતો સાંભળી દુર્બળ જ્ઞાનના કાચા થવું એ યોગ્ય નથી, માટે ઉડી તપાસ કરી કામ કરો કે જેથી પાછળથી પસ્તાવું ન પડે.” ઇત્યાદિ કહી દાખલા દલીલવડે રાજના મનમાં પોતાના કંથનની દીલચાલ કરી. એથી રાજએ કુંવરને પૂછ્યું કે—“તમારો વંશ જાહેર કરો કે જેથી સંશય દૂર થાય.” કુંવરે આનંદિત થઈને કહ્યું—“જે ઉત્તમ જન હોય તે પોતાની ઉત્તમ પ્રશંસા પોતાના મુખેથી કેમ કહી શકે ? માટે કામ મારફત હું કુળ ઓળખાવીશ. આપ આપતું સઘળું લશ્કર તૈયાર કરાવી, મારા હાથમાં ફેકતા એક તરવાર આપો એટલે હું ક્ષત્રી છું કે આ કુટુંબનો સગો છું એ તરત જણાતાં માઈં કુળ પ્રકટ થઈ જશે કેમકે ક્ષત્રીની ખરી પરીક્ષા લડાઈના મેદાનમાં તરવારની તાળી પડવા વખતે થાય છે. માથું મુંડાવ્યા પછી નક્ષત્રને વાર પૂછે તેવો ઉખાણો (કહેવત) આપે સાચો કરી બતાવ્યો. (મતલબમા દીકરી દીધી, રમ્યા જમ્યા ને હવે તમો શી જ્ઞાતિના છો એવું પૂછો છો એ શું કડાપલુભર્યો સવાલ છે ? એ પહેલાં તપાસ કરવાની જરૂર હતી. (એમ છતાં પણ તરત ખાત્રી કરવા માંગતા હો તો આવે બંદરમાં નાગરાએલાં વહાણોની અંદર મારી પરણેલી બે સુંદરીઓ છે; તેને તેડાવીને પૂછો કે જેથી બધાએ વૃત્તાત તે વિસ્તારપૂર્વક આદિથી અંતસુધી કહી બતાવશે, જેથી પરીક્ષા ઠીક થશે (૧૧-૧૭)

૧ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે—કોઈની વાતથી ભગમાઇ ન જના મજાન મનના થઈ બારીક તપાસ કરી કામ કરવું તથા ક્ષત્રીની પરીક્ષા સચામમા થાય છે, અને પાણી પી ધર પૂજવાથી દાસીપાત્ર થવાય છે, માટે નેવા કામો વખતે ખચગદારી ગાખવી.

તેહને તેડાવા મોકલ્યોરે, રાયેં નિજ પરધાનરે, ચ.
તે જઘને તિહાં વિનવે હો લાલ;
તવ મયણા મન હરખીયારે, પામી આદરમાનરે, ચ.
સહિ કંતે તેડાવિયાં હો લાલ.

૧૮

બેસી રયણ સુખાસનેરે, આવ્યાં રાય હનુરરે, ચ.
ભૂપતિ મન હરખિત થયું હો લાલ;
નયણે નાહ નિહાળતારે, પ્રગટ્યો પ્રેમ અંકુરરે, ચ.
સાચ જૂઠું નસાડિયું હો લાલ.

૧૯

વિદ્યાધરપુત્ર કહેરે, સઘળો તસ વિરતંતરે, ચતુરનર.
વિદ્યાધરમુનિવર કહ્યો હો લાલ;
પાપી શેઠેં નાખિયોરે, સાચરમાં અમ કંતરે, ચતુરનર.
વખતેં આજ અમે લહ્યો હો લાલ.

૨૦

તે સુણતાં જવ ઓળખ્યોરે, તવ હરખ્યો મન રાયરે, ચ.
પુત્ર સગી ભગિની તણો હો લાલ;
અવિચાર્યું કીધું હતુંરે, પણ આન્યું સવિ ઠાયરે, ચ.
ભોજનમાંહે ધી ઢળ્યું હો લાલ.

૨૧

નરપતિ પૂછે ડૂંબનેરે, કહો એ કિસ્યો વિચારરે, ચ.
તવ તે બોલે કંપતા હો લાલ;
શેઠ અમ્હ વિગોધયારે, લોભે થયા ખુવારરે, ચ.
કૂડું કપટ અમે કેળવ્યું હો લાલ.

૨૨

તવ રાજ રીસે ચઢ્યોરે, બાંધી અણાવ્યો શેઠરે, ચ.
ડૂંબ સહિત હણવા ધર્યાં હો લાલ;
તવ કુંઅર આડો વલ્યોરે, છોડાવ્યો તે શેઠરે, ચ.
ઉત્તમ નર એમ જણિયે હો લાલ.

૨૩

નિમિત્તયો તવ બોલિયો રે, સાચું મુજ નિમિત્તરે, ચ.
એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ;
માતંગ કહિયે હાથિયારે, તેહનો પ્રભુ વડ ચિત્તરે, ચ.
એ રાજેસર રાજિયો હો લાલ,

૨૪

અર્થ:-આ પ્રમાણે કુંવરનું બોલવું સાંભળીને રાજાએ તે બેઠે સુંદરી-
ઓને બોલાવા તરત પોતાના પ્રધાનને બદરપર મોકલ્યો એટલે તે બદરપરના
વહાણમાં પહોંચી સુંદરીઓ પ્રત્યે વિનવવા લાગ્યો કે-“આપના સ્વામીનાથ
અહીં છે અને આ પ્રમાણે વાત બની છે માટે આપને બોલાવા આવ્યો
છું.” વગેરે વગેરે કહ્યું. સ્ત્રીઓ આદરમાન પામી એથી તેઓનાં
મન હર્ષવંત થયાં અને વિચારવા લાગી કે-“દેવીવચન પ્રમાણે મહીનાની
સુદત પૂરી થવાને લીધે નકકી સ્વામીનાથે તેડાવ્યાં છે, માટે જવુંજ
જોઈએ.” એમ વિચારી રત્નસુખાસનમાં બેસી રવાના થઈ હજુરમાં આવી
પહોંચી. એ જોઈ રાજાનું મન હર્ષવંત બન્યું. તેમજ સુંદરીઓને પણ
પોતાના નાથને નજરે નિહાળતાં પ્રેમઅંકુર પ્રગટ થયો. આ બનાવથી
સાચે જૂઠ્ઠાને નસાડો દીધું. તે પછી રાજાના પૂછવાથી વિદ્યાધરપુત્રી મદન-
મંજુષાએ જે વિદ્યાચારણ સુનિના સુખેથી સાંભળ્યો હતો તે બધો વૃતાંત
કહી બતાવી વિશેષમાં કહ્યું કે-“પાપી ધવળશેઠે અમારા નાથને દરિયામાં
દગો દઈ નાખી દીધા હતા, પણ સારા ભાગ્યોદયના લીધે એક
મહીને આજે પ્રાપ્ત થયા છે.” જ્યારે આ પ્રમાણે બધ હકીકતથી રાજા
વાકેફ થયો ત્યારે તો એ કુંવર સગી બહેનનો દીકરો (ભાણુજ) જ નીકળ્યો
એટલે રાજા મનમાં બહુજ રાજ થયો. આ સુજબ ઓળખાણ પડવાથી રાજા
વિચારમાં પડ્યો કે-મેં અવિચાર્યું-વગર વિચાર્યું ૧કામ કરવા માંડ્યું હતું; પણ
દેવની અનુક્રૂણતાથી તે બધું ઠેકાણે આવ્યું. ધી ઢળ્યું પણ ભોજન (ખીચડી)
માંજ ઢળ્યું.” વગેરે વિચારી ડુંબ પ્રત્યે રાજાએ પૂછ્યું-“તમે તમારો સગો
બતાવો છો, એ સ્તંભધમાં સત્ય બાબત શી છે, તે જલદી કહો. શા મત-
લબને લીધે આ પ્રયત્નરચના કરવી પડી?” આ પ્રમાણે રાજાએ પૂછ્યું
એટલે ડુંબો થરથરતા બોલ્યા કે-“અન્નદાતાજી ! ધવળશેઠે અમને વગો-
વરાવ્યા છે અને અમે લાખ સોનામહોર મળવાના લોભને લીધે ખુવાર થયા
છીએ. પ્રભો ! અમોએ જૂઠું જ કપટ કેળવ્યું છે, માટે દીન જાણી દયા
કરો !” એવું ડુંબનું બોલવું સાંભળી રાજાએ ક્રોધવંત બની ધવળશેઠને મુરકે-
ટાટ કરાવી પોતાની હજુર મંગાવ્યો અને તે પછી તે શેઠ અને તે ડુંબના
ટોળાને ઠાર મારવાનો નિશ્ચય કરી રાજા બોલ્યો કે-“શેઠ અને ડુંબ બેઠે

૧ આ સબધ એજ શિખવાડે છે કે-જે કામ કરવું તે એકદમ સાદસપણે ન
કરતાં દીર્ઘ વિચારથી કરવું જેથી પાછળથી પસ્તાવું ન પડે ખીલુ એ શિખવાડે છે કે
માણસમાત્રના લોભથી લક્ષણ જાપ છે માટે લોભને તાબે ન થતા સુવ્રક્ષ્ણને ગોળાવવાં.
ત્રીજું એ શિખવાડે છે કે દુષ્ટજનોના દોષો તરફ નજર ન કરતા ઉત્તમ જનો દુર્મેશ
રહેમ નજરજ ગણે છે. તથાપિ દુષ્ટા પોતાની ટેવ તજતા નથી.

દેહાંત દડને ચોગ્યજ છે માટે તેમને ગરદન મારો.” એમ હુકમ કરમાવી તે બેઠને મારાઓને સ્વાધીન કર્યા, એટલે મોટા મનના કુંવરે આડા ફરી તે બેઠને મોતની સજાથી બચાવ્યા. કવિ કહે છે કે—“ઉત્તમ નર આ પ્રમાણેની કરણીથી જાણી-ઓળખી શકાય છે. મતલબ કે જે અવગુણ ઉપર ગુણ કરે તેજ ઉત્તમ જન ગણાય છે.” જ્યારે આ પ્રમાણે ચોખવટ થઇ ત્યારે લવિષ્ય લાખનાર બેશી બોલ્યો—“મહારાજ! કેમ માફ નિમિત્ત-શાસ્ત્ર કિંવા લવિષ્યવાણી હવે સત્ય છે કે નહીં? મેં કહ્યું હતું કે આ બહુ માતાંગનો ધણી છે. માતાંગ એટલે હાથી, તેઓનો જે પ્રભુ તે બહુ માતાંગનો ધણી કહેવાય છે, માટે જ આ બહુ માતાંગનો પ્રભુ, ઉદાર ચિત્તવત અને રાજાઓનો પણ રાજા છે,”

નિમિત્તિયાને નૃપ દીયેરે, દાન અને બહુ માનરે, ચ.

વિદ્યાનિધિ જગમાં વડો હો લાલ;

કુંઞ્ચર નિજ ઘર આવિયારે, કરતા નવપદ ધ્યાનરે, ચ.

મયણાં ત્રણે એકઠી મિળી હો લાલ.

૨૫

કુંઞ્ચર પૂરવની પરે રે, પાળે મનની પ્રીતરે, ચ.

પાસે રાખે શેઠને હો લોલ;

તે મનથી છ'ડે નહીં રે, દુર્જનની કુળ રીતરે, ચ.

જે જેહવો તે તેહવો હો લાલ.

૨૬

બેહુ હાથ ભૂંધ પડ્યારે. કાજ ન એકો સિદ્ધરે, ચ.

શેઠ ધંગુ' મન ચિંતવે હો લાલ;

પી ન શક્યો ઢોળી શકુ'રે, એહવો નિશ્ચય કીધરે, ચ.

એહને નિજ હાથે હણું હો લાલ;

૨૭

કુંઞ્ચર પોઢ્યો છે જિહારે, સાતમી ભૂંધએ' આપરે, ચ

લેછ કટારી તિહાં ચડ્યો હો લાલ,

પગ લપટ્યો હેઠે પડ્યારે, આવી પહોતું પાપરે, ચ,

મરી નરક ગયો સાતમી હો લાલ.

૨૮

લોક પ્રભાતે તિહાં મિળ્યારે, બોલે ધિક ધિક વાણરે. ચ.

સ્વામીદ્રોહી એ થયો હો લાલ;

જેહ કુંઞ્ચરને ચિંતવ્યુ'રે, આપ લહ્યું નિરવાણરે, ચ.

ઉગ્ર પાપ તુરતજ ફળે હો લાલ.

૨૯

મૃતકારજ તેહનાં કરેરે, કુંઝર મન ધરે સોગરે, ચ.
ગુણ તેહના સંભારતો હો લાલ;
સોવન ધણું તપાવિયેરે, અગ્નિતણે સંયોગરે, ચ.
તોહી રંગ ન પાલટે હો લાલ. ૩૦

માલ પાંચસે વાહણુનોરે, સવિ સંભાળી લીધરે, ચ.
લખમીનું લેખું નહી હો લાલ;
મિત્ર ત્રણ જે શેઠનારે, તે અધિકારી કીધરે, ચ.
ગુણનિધિ ઉત્તમ પદ લહે હો લાલ. ૩૧

ઈંદ્રતણાં સુખ ભોગવેરે, તિહાં કુંઝર શ્રોપાળરે, ચ.
મયણાં ત્રણે પરિવર્યો હો લાલ;
ત્રીજે ખંડે ઇમ કહીરે, વિનયેં ચોથી ઢાળરે, ચ.
સિદ્ધચક્ર મહીમા ફણ્યો હો લાલ. ૩૨

અર્થ: ૧-આ પ્રમાણે લવિષ્ય સાચુ પડવાથી રાજા બહુ રાજ થયો
એથી તેણે જોશીને બહુ દાન માન આપી વિદાય કર્યો (કવિ કહે છે કે-
“હમેશા જગતમાં તમામ ખજાનાઓ કરતાં વિદ્યારૂપી ખજાનો મોટો,
અખૂટ, અમૂલ્ય અને અલભ્ય છે, કેમકે આખર વિદ્યાજ ખરી ઠરી. એથી
સર્વે તે વિદ્યાની પ્રશ્ન સા કરતાં કરતાં પોતપોતાને સુકામે ગયા.)” કુવર
પણ નવપદજીનું ધ્યાન ધરતો ધરતો પોતાની હવેલીએ ગયો અને ત્રણે
પત્નીઓ એકઠી મળી, તે સાથે આનંદ વિનોદ કરવા લાગ્યો. જો કે ધવળ-
શેઠે જે વખત કાળુ કર્મ કર્યું, છતાં પણ કુવર તે વાત ધ્યાનમાં ન રાખતાં
તેને પહેલાંની પેઠેજ પ્રીતિપૂર્વક પોતાની પાસે રાખી સ્નેહ જાળવતો હતો,
પરંતુ આ રીત જોયા છતાં ધવળશેઠનું મન તો ધવળ થયું જ નહીં, કેમકે
કુવરે ઉત્તમતા ન છોડી તો ધવળ પોતાની નીચતા કેમ છોડે ? માટે
હુર્જનના કુળની રીતિ ધવળે મનથીજ દૂર કરીજ નહી જે જેવો હોય તે
તેવોજ રહેવા પર પરાની રીતિ હોવાથી તે નિયમ પાળી ધવળશેઠ વિચારવા
લાગ્યો-“મેં દરિયામાં નાખી તથા ડુબતું કલક આપી શ્રીપાળનું નિકદન
કરવા ઉપાય હાથ ધર્યો, પણ તે બન્ને જાળતમા મારા બેઉ હાથ હેઠા
પડ્યા, અને એકે કાર્ય સિદ્ધ થયું નહી, માટે હવે તો એજ નિશ્ચય છે
કે પી ન શકું તો ઢાળી તો શકીશજ ! એટલે કે મારે હાથ લક્ષ્મી ન

૧ માહે તેટલા પ્રયત્ન કરવામાં આવે તોપણ આખર મત્વજ તરી આવે છે, એની
પ્રતીતિ આ પ્રમથ ગતાવી રહેલ છે,

આવી તેની ચિંતા નહીં, પણ એને ભોગવવા તો નહીં દઈશ. ખસ મારા હાથેજ એને ઠાર મારી નાખું એટલે બધી પંચાત મટી જાય.” એવા ચોક્કસ વિચારપર કાયમ થઈ હાથમાં પાણીદાર કટારી લઈ જ્યાં સાતમે મળેલે કુંવર સુખશય્યામાં પોઢી રહેલ છે ત્યાં રાત્રિની વખતે ચંદનઘોળે બાંધેલી રેશમની દોરી મારફત શેઠ ચડવા ગયો; પરંતુ પાપનો ઘડો ભરાઈ આવતાં પુટવાની તૈયારીપર પહોંચવા શેઠનો પગ લપસ્યો, જેથી તે ભોંયપર પડ્યો અને પોતાની પાણીદાર કટારી પોતાનીજ સેવા કરનારી નીવડી-પેટમાં દાખલ થઈ પાપી શેઠને પાપના પ્રબળપણાને લીધે મરણને શરણ કરી સાતમી નરકે પહોંચતો કરી દીધો. જ્યારે લોકોએ પ્રભાતે ઊઠી ધવળશેઠની ખુરી ગતી થઈ જોઈ ત્યારે એકઠા થઈ એમજ બોલવું શરૂ રાખ્યું કે- “ધિકાર છે જીવતરને કે એ ૧ સ્વામીદ્રોહી થયો, તો જેવું કુંવરનું એણે ચિત્તવ્યુ તેવુંજ પોતાને મોત મળ્યું ઉગ્ર પાપ તરતજ ફળે છે.” વગેરે વગેરે વાણી વહી ફીટકાર આપ્યો, પરંતુ કુંવરે તો પાપી ધવળના મરણથી શોક ધારણ કરી તેના મૃતકારજ કર્યા, અને તેના ગુણો સંભાર્યા કર્યા. કવિ કહે છે કે-સોનાને ચાહે તેટલું અગ્નિમાં તપાવિયે તો પણ તે ધૂમાડા વગેરેની કાળાસ ચડવા છતાં પોતાનો અસલી રંગ બળવીજ રાખે છે, નહીં કે તેવા સયોગથી રંગ બદલી દે (રીતિજ છે કે અગરને કે ચંદનને અગ્નિમાં નાખી બાળીએ, તોપણ તે સુગંધીજ આપ્યા કરે છે. ચંદનને કુહાડેથી કાપીયે, તો પણ કુહાડાનું મોઢું સુગંધીવંત કરે છે. શેરડીને કોલુમાં ઘાલી પીલી નાખિયે; તોપણ તે પીલનારને મીઠો રસ બક્ષે છે, અને સજ્જનને બહુ સતાપ આપીએ, તોપણ દોષિતના દોષ તરફ નજર ન કરે.) તે પછી પાંચસે વહાણોનો માલ માત્ર સંભાળી લીધો કે જેમાં ગણતાં પણ પાર ન આવે એટલી લેખાવિનાની લક્ષ્મી હતી, જેથી તેની વ્યવસ્થા કરવા સંબંધી ધવળશેઠના સુખુદ્ધિવંત જે ત્રણ મિત્ર હતા, તેમને અધિકારી કર્યા. ૨ (કવિ કહે છે કે-ગુણના બળનારૂપ જે મનુષ્યો હોય છે તે મનુષ્યો ગુણના પ્રતાપથી અવશ્ય ઉત્તમપદ-અધિકાર પ્રાપ્ત કરે જ છે.) આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી શ્રીપાળકુંવર ત્રણ સુદરીઓથી પરવરેલો ત્યાં ઈંદ્રના સરખા સુખ ભોગવવા લાગ્યો. (વિનયવિજયજી કહે છે કે-ત્રીભ

૧ દ્રોહી મનવાળા દુષ્ટે ઉપકારીનેજ અત આણુવા મન્યા રહે છે પણ તેના ફળ કેવા છે, તેનો આ બનાવ આજેહુજ ચિતાગ બતાવી રહેલ છે, માટે કદાપી ધર્મ-દેશ-શાંતિ-ગુરુ આદિના દ્રોહી ન થતા ભક્ત બની આનંદ ધરવો

૨ બદી કરનાર તરફ નેકી કરનાર નર જ સર્વોત્તમ મનાય છે, એ વાત આ કૃતિ સ્પષ્ટ બતાવી આપે છે, માટે અપકારી તરફ ઉપકાર કરી તેને શરમાવવો એજ સર્વોત્તમ છે, (અપકારીને ઉપકારથીજ મારવો.)

ખંડની આ ચોથી ઢાળ ઉપરના સંબંધવાળી કહી તે એજ ખતાવી રહેલ છે કે સિદ્ધચક્રનો મહિમા કેવો ફળદાયી છે, કે જેના દાખલામાં શ્રીપાળને કેવો ફળ્યો તે બુઝો અને તે ભેઈ તમે પણ તેજ પ્રમાણે ફળ મેળવો)

(૨૫-૩૨)

કર્તા લ. જે.

- એક દિન રચવાડી ચઢ્યો, રમવાને શ્રીપાળ;
સાથ બહુ ત્યાં ઉતર્યો, દીઠા ઋદ્ધિ વિશાળ. ૧
- સાર્થવાહ લઇ ભેટણું, આવ્યો કુંઅર પાય;
તવ તેહને પૂછે ઇશ્યું, કુંઅર કરી સુપસાય. ૨
- કવણુ દેશથી આવિયા, કિહાં જવા તુમ્હ ભાવ;
સાર્થવાહ તવ વિનવે, કરભેડી સદ્ભાવ. ૩
- આવ્યા કાંતિનયરથી, કંબુ દીવ ઉદેશ;
કુંવર કહે કોઈક કહો, અચરિજ દીઠ વિશેષ. ૪
- તેહ કહે અચરિજ સુણો, નયર એક અભિરામ;
કેશ ઇહાથી ચારસો, કુંડળપુર તસ નામ. ૫
- મકરકેતુ રાજ તિહાં કપુરતિલકાકંત;
દોય પુત્ર ઉપર હુઈ, સુતા તાસ ગુણવંત. ૬
- નામેં તે ગુણસુંદરી, રૂપે રંભ સમાન;
જગમા જસ ઊંપમ નહીં, ચોસઠ કળાનિધાન. ૭
- રાગ રાગિણી રૂપ સ્વર, તાલ તંત્ર વીતાન;
વીણા તસ બ્રહ્મા સુણે, ચિર કરી આઠે કાન. ૮
- શાસ્ત્ર સુભાષિત કાવ્ય રસ, વીણાનાદ વિનોદ;
ચતુર મળે ને ચતુરને, તો ઉપજે પરમોદ. ૯
- ડહેરો ગાયતણે ગળે, ખટકે જેમ કુંકઠું;
મૂરખ સરસી ગોઠડી, પગ પગ હિયડે હઠું. ૧૦
- ને રૂઠો ગુણવંતને, તો દેજે દુખ પોઠિ;
દૈવ ન દેજે એક તું, સાથ ગમારાં ગોઠિ. ૧૧
- રસિયાશું વાશો નહિં, તે રસિયા એક તાલ;
ઝૂરીને ઝાંખર હુવે, જિમ વિછડા તડડાળ. ૧૨

- ઉગતી યુગતિ જાણે નહિ, સુજે નહીં જસ સોજ;
 ઇતિ ઉત જોઈ જંગલી, જાણે આન્યું રોઝ. ૧૩
- રોઝતણું મન રીઝવા, ન શકે કોઈ સુખણુ;
 નદીમાંહિ નિશદિન વસે, પલળે નહીં પાષાણુ. ૧૪
- મરમ ન જાણે માંહિલો. ચિત્ત નહીં ઇક ઠોર;
 જિહાં તિહાં માથું ધાલતો, ફરે હરાયું ઢોર. ૧૫
- વળી ચતુરશું ખોલતાં, ખોલી ઇક દો વાર;
 તે સહેલી સંસારમાં, અવર એકજ અવતાર. ૧૬
- રસિયાને રસિયા મિલે, કેળવતાં ગુણગોઠ;
 હિયે ન માયે રીઝ રસ, કહૈણી નાવે હોઠ. ૧૭
- પરખ્યા પાપે પરણતાં, ભુચ્છ મળે ભરતાર;
 જાય જમારો ઝૂરતાં, કિશ્યું કરે કિરતાર. ૧૮
- તિણુ કારણુ તે કુંઅરી, કરે પ્રતિજ્ઞા સાર;
 વીણાવાદે જીતશે, જે મુજ તે ભરતાર. ૧૯

અર્થ - એક દિવસ શ્રીપાળકુંવર રાજપાટિકા ફરવા (હવા ખાવા-
 રમવા) માટે ઉપવનની અંદર પરિવાર સહિત સવારી લઈ ગયો હતો.
 ત્યાં પુષ્કળ ઋદ્ધિવત સથવારો જીતરેલો કુંવરની નજરે પડ્યો.
 તેમજ સથવારાના આગેવાન સાર્થવાહ (સાર્થપતિ) ની નજર
 પણ ભાગ્યભાજન કુંવર તરફ પડી એટલે તેમને યુવરાજ
 જાણી તે સાર્થવાહ યોગ્ય ચીજોનું ભેટણુ લઈ કુંવરની હજૂર આન્યો, એટલે
 કૃપા સાથે કુંવરે આ પ્રમાણે પૂછ્યું:-૧“ સાર્થપતિ ! તમે કયા દેશથી આવેલા
 છો ? અને કઈ દિશાભણી હવે જવાનો વિચાર છે ? ” એ સાંભળી સાર્થવાહે
 વિનંત્ય ક્રે-“અમે બધા કાંતિનગરથી આવેલા છીએ અને અમારો કંબુદ્રીપ
 જવાનો વિચાર છે. ” ફરી કુંવરે પૂછ્યું ક્રે-“ જ્યારે તમોએ લાભો પાંચ

૧ હમેશા રાજપંશીઓએ, અમલદારોએ અને ધનવતોએ એજ રીતિ રાખી
 જોઈએ કે કોઈપણ નવીન મનુષ્ય હિવા બાપારી નજરે પડે કે તરત પ્રેમભરી વાણીથી
 તેને કુશળ સમાચાર પૂછી આવવાજવાથી, દિશા અને કાળ તથા નવીન વાર્તાથી વાકે-
 ગાર થવું કેમકે તેવી રીતિ ગખવથી પોતાની પ્રવીણતા, પ્રેમાળતા, નૂતન અનુભવ અને
 ચાહ ચોરાદિ મંત્રધીના ઓળખ વગેરેની ક્ષોડી થાય છે તેમજ વિવિધ લાભો હાથ લાગે
 છે, માટે અવશ્ય તેવી નવીન ગડળી કે નવીન જનને જોઈ પૂછપરછની ટેવ રાખવી જોઈ
 મહાનુભાવ થવાય છે, એમ આ સંબંધ બોધ આપે છે

પસાર કર્યો છે ત્યારે કહો કે એ પંથની અંદર કઈ વિશેષ નવાઈ પેદા કરનાર-કોઈ આશ્ચર્યકારી? બનાવ બોલે છે” સાર્થવાહે કહ્યું :—“ મહારાજ ! જે આશ્ચર્યકારી બનાવ બનાવ નજરોનજર બોલે છે તે સાંભળો. કુંડળપુર નામનું મનને હરણ કરે એવું એક શહેર છે, કે જે અહીંથી બરોબર ચારસો ગાઉ દૂર છે, તે શહેરનો મકરકેતુ રાજ છે, તેની કપૂર-તિલકા નામની એક રાણી છે. તે રાણીના પેટથી બે પુત્ર તેમજ તે ઉપર એક ગુણવાન પુત્રી પેદા થયેલ છે; કે જેનું નામ ગુણસુંદરી (નામ પ્રમાણે સુંદર ગુણ ધરાવનારી) છે અને રૂપમા સ્વર્ગમાં વસનારી રંભા સરખી છે. એટલુંજ નહીં પણ જગતભરમા તેણીના રૂપગુણની બરોબરી બતાવવા ઉપમા આપીએ તેવો કોઈ પદાર્થ પણ સરબયેલ નથી. એટલે કે ગુણસુંદરી સ્ત્રીની ચોસઠે કળાઓનો ખબનો છે એથી તેમા તે સુંદરી પૂર્ણ પ્રવીણતા ધરાવે છે, તેમ રાગ રાગિણીઓના સ્વરૂપ એટલે કે રાગ છ જાતના છે તે એ કે- ભૈરવ ૧, માલકોશ ૨, હી ડોલ ૩. શ્રીરાગ ૪, વસંત ૫, અને મહાર ૬, એ છ રાગ છે આ છ રાગની પાંચ પાંચ રાગિણીઓ છે. તે તે બધી મળી ૩૦ છે. એક એક રાગના આઠ આઠ પુત્ર તથા રાગ રાગિણીઓની ચાલો- ગતો વગેરે સર્વંતુ સંપૂર્ણ જ્ઞાન ગુણસુંદરીએ મેળવ્યું છે, તેમજ તે તે રાગોના સ્વરૂપમા જ્ઞાન, પદ્મ ૧, રિષભ ૨, ગાંધાર ૩, મધ્યમ ૪, પચમ ૫, ધૈવત ૬, નિષાધ ૭, આ સાત સ્વર કે જે સા-રી-ગ-મ-પ-ધ-ની ભેદથી ઉપયોગમાં લેવાનો રિવાજ છે તે, તથા ધૂઓ, માઠો, પડુમનો, રૂપકો, જતિ, પડતાળો, એકતાળો, દ્વિતાલ, ત્રિતાલ, ચોતાલ વગેરે તાળભેદ અને તતુવિતાન એટલે ચાર, પાંચ, છ, સાત, તાર-તાંતની વીણા હોય તેમાં તાર વધારવા કે ઘટાડવા (આકુચન-પ્રસારણ) સંબંધીનું અને વીણા મેળવવા (સ્વર મેળવવા) નું જ્ઞાન પણ ગુણસુંદરીએ અનુપમ મેળવેલું છે, એટલુંજ નહીં પણ જ્યારે ગુણસુંદરી વીણા બજાવે છે ત્યારે વેદોચ્ચાર બંધ પાડી ચાર સુખવાળો ગ્રહા પણ આઠ કાનોને સ્થિર રાખી તેણીનો વીણાનાદ સાંભળવા આતુર બને છે-મતલબ કે એ એવી સુંદર રીતે વીણા બજાવનારી છે. આ સિવાય ધર્મ, વિજ્ઞાન, શબ્દ, આગમ, જ્યોતિષ, નિમિત્ત, વૈદ્યક અને પુરાણ એ શાસ્ત્રો તથા ધર્મકથાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગ ઇત્યાદિ અલંકૃત સમસ્ત શાસ્ત્ર, તેમજ સમયાનુસાર પ્રસ્તાવિક ફલોકો બોલ-૧, તથા છંદભેદ-જાતિનું જાણવું અને કવિતા કરી જાણવી તેમા નવરસ એટલે કે શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણા, રોદ્ર, વીર, ભયાનક, બિભત્સ, અદ્ભુત અને શાંત એ નવ રસ છે, તેમાં પણ સ્થાઈ સાર્વિક રસ

સ ચારી રસ વગેરે છ લેહ છે, તે રાગ અનુરાગ અનુરતિયુક્ત, અને વીણાનો વિનોદ એટલે કે વીણાની જાત આદિ અથવા સમસ્ત વાજાં સંબંધીયું સંપૂર્ણજ્ઞાન તે શુણ્ણદરીએ મેળવ્યું છે. વળી તે રાજકુમારી અત્યંતસુસ-
ડાહી છે, જેથી તેણી ચતુરને જો ચતુર ભરતાર મળે તોજ આનંદ પ્રાપ્ત થાય. પરંતુ ચતુરને મૂર્ખનો સંયોગ થાય તો, જેમ તોફાની ગાયના ગળામાં બાધેલ અણુઘડ લાકડું હીડતાં બેસતાં અથડાઈ દુઃખ દે છે, તેમ મૂર્ખ સાથે થયેલો સમાગમ, સહવાસ કે દોસ્તી પણ તેલું દુઃખ દે છે, કેમકે ડગલે ડગલે હઠવાદ કરવાને લીધે તે હૈયામાં સાદ્યા કરે છે એમ તે રાજકન્યાએ માની લીધું છે, તથા તે કહે છે કે—‘હે દૈવ ! જો તું કદી શુણ્ણવંત પર શુસ્સે થઈ જાય તો તેનાપર દુઃખની પોકરો ભરીભરીને દઈ દેજે, પરંતુ તેને ગમારની સાથે વાત કરવી કે દોસ્તી કરવી, એ અસહ્ય દુઃખ દઇશ નહીં. મતલબ કે અન્ય દુઃખો કરતાં મૂર્ખ સાથેનો સહવાસ ઘણોજ દુઃખદાયી હોય છે, કારણ કે જો રસિકજનને અરસિકજનનો સમાગમ થાય તો તે રસિકજન એક હાથે તાળી પાડવા જેવો નકામો થઈ રહે છે. બેઠે એકસરખા હોય તોજ તાલ જમે છે, પણ એક સમજદાર ને બીજો બેસમ-
જદાર હોય તો, જેમ ઝાડથી ટૂટી જૂદી પડેલી ઝાડની ડાળી સૂકાઈ ઝાંખડ થઈ જાય, તેમ તે મૂર્ખના સમાગમથી ચતુર રસિક, રસજ્ઞના વિયોગને લીધે ઝુરીઝુરીને ઝાખરા જેવો થઈ આખર નિર્ણવ બને છે, મતલબ એજ કે તે મૂર્ખ યુક્તિ કે ઉક્તિ કશું જાણતો ન હોવાથી, તથા જેને કશી કામ કરવાની ચતુરતા સંબંધી શોધનાં સાજ-લક્ષણ પણ સૂજતાં ન હોય અને અને જે આમતેમ જંગલીની પેઠે ભેયા કરતો હોય, તે જાણે જંગલમાં પકડી આણેલું રોઝ હોયની ? તેવો ગમ વગરનો ગમાર હોય છે તો તેવા ગમારનું ને રોઝનું મન જગતભરમાં કોઈપણ ચતુરજન રીઝવી શકનાર છેજ નહીં; કેમકે ચતુરજનોની કારીગરી, જે પોતાની વાત સાંભળે-મર્મ સમજે-ધ્યાન આપે તેનાપર ચાલી શકે છે અને તેવા ઉપરજ તેઓ વચનની અસર કરી શકે, પણ જે ઉહું કરે કે આડું ભેઈ બોલ્યાભણી ધ્યાનજ ન આપે તો પછી વચનની અસર શી રીતે કરી શકે ? જુઓ કે-મગશેલીઓ પથરો રાત ને દહાડો નદીના જળપ્રવાહમાં પડ્યો રહે છે, તોપણ તે જરા પલ-
ળતો નથી, તે જ રીતે રાતદિન ચતુરના સહવાસમાં રહ્યાં છતાં મૂર્ખપણું મૂર્ખનો મૂર્ખ જ રહે છે, કારણ કે તે સહવાસમાં રહેવા છતાં કહેલી કોઈ પણ વાતનો મર્મ સમજી શકતો નથી, કેમકે તેનું ચિત્ત એક ઠેકાણે હોતું નથી, પણ સેંકડો બાળતમા ભટકતું હોય છે, એટલે પછી તે હરાયા દારન્દી પેઠે માથું મારી ફરનાર મૂર્ખનું મન કયાંથી સુકામપર હોય, કે તે

વાતની અંદરનું રહસ્ય સમજી શકે? અને જ્યારે ન સમજી શકે ત્યારે તેની અસર કે તેનો આનંદ શી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે? અને પ્રાપ્ત ન થઈ શકે ત્યારે જેવો ને તેવોજ રહે એમાં નવાઈ પણ શી? આમ હોવાથી હે મહારાજ! તે રાજકુમારી પોતાની સાહેલીઓ પ્રત્યે કહ્યા કરે છે કે—‘હિ સખીઓ! જે ચતુરની સાથે વાત કરવા વખતે એક બે વાર બોલ્યા છતાં પણ વળી બોલવાનું મન થાય તેવા ચતુરનો સહવાસ થાય તો તે સંસાર લેખે છે, નહીં તો એ વિનાના મૂર્ખનો સમાગમ થાય તો બેશક અવતાર અલેખે—નકામોજ થઈ પડે, કેમકે રસિકજનને રસિકજનનો મિલાપ થાય અને તે સાથે ગુણગોષ્ઠિય વાર્તાલાપ કરતાં જે આનંદરસ પ્રાપ્ત થાય છે, તે આનંદરસ હૈયામાં પણ સમાઈ શકતો નથી, તેમ તે રસની કહેણી પણ હોઠપર આવી શકતી નથી; એટલે કે ઉભરાઈ જાય એટલો આનંદ રસ છતાં કહીને સમજાવી શકાતો નથી કેમકે અનહદ આનંદ હોય છે, તો તે હદ વગરના આનંદનું શી રીતે ખરેખરું બયાન કરી શકાય? માટે જ જે પરીક્ષા કર્યા વિના પરણવામાં આવે ને કદી ખરાબ ભરતાર મળે, તો આખો જન્મારો જૂરતાં જાય, તેમાં પછી કીરતાર પણ શુ કરે? (જાણી-બૂઝીને દીવો લઈ કુવામાં પડિયે ને પછી દૈવને દોષ દઇયે તે શા કામનું) ૧ આવું ગુણસુંદરીનું માનવું હોવાથી આ કારણને લીધે તેણીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે—‘જે નર મને વીણાના વાદમાં જીતશે, તે નર જ મારો ભરતાર થશે.’ (આમ હોવાથી તે શહેરની શી હાલત થઈ છે:તે હવે કહું છું તે કૃપા કરી સાલજો.)

(૧-૧૬)

—૦—

(ઢાળ પાંચમી—થાહરા મોહોલાં જીપર મેહ ઝરૂખે વીજળી—એ દેશી.)

તેહ પ્રતિજ્ઞા વાત નયરમાં ધરે ધરે હો લાલ, નયર.,
પસરી લોક અનેક બનાવે પરે પરેહો લાલ, બનાવે.;
રાજકુમાર અસંખ્ય તે શીખણ સર્જી થયા હો લાલ, શી.,
લઈ વીણા સાજતે ગુરૂપાસે ગયા હો લાલ. ગુરૂ પા. ૧

૧ આ સળધ એજ બોધ બતાવે છે કે—ચતુર જનનો સહવાસ, ચતુરની દોસ્તી, ચતુરનો સમાગમ, એજ મહાન આનંદનું ધામ છે, એથી વિપરીત—મૂર્ખના મહવાનથી દુઃખનું ધામ પ્રાપ્ત થાય છે, તથા જેવાને તેવાનોજ સમાગમ થાય તોજ આનંદ મળે છે, અને તેની પરીક્ષા કરી પરણવાથી જન્મારો આનંદમય પૂર્ણ થાય છે, માટે રમેદનો નાતો બાધતા પહેલા ધણોજ વિચાર—તપાસ કરી પૂર્ણ પ્રેમપાત્ર જણાય તોજ તેની સાથે સળધ બેડવો, નહીં તો જીદગી રદ થઈ જાય છે. હાલમા દોરતો કે ધણી ધણીઆણીની કડ્ડી ફરિમાદો ધને પડે છે તે માત્ર પાત્ર પારખ્યા વગર સળધ બેડવાથીજ પડે છે, જેયા જરૂર છે કે મન મળ્યા પછી તન મેળવવાની તાલાવેથી ગખવી

ત્રણ ગ્રામ સુર સાત કે એકવીશ મચ્છના હો લાલ, કે,
 તાન ઓગણ પચાશ ઘણી વિધ ધોળનાં હો લાલ, ધ.;
 વિદ્યાચારજ એક સધાવે શીખવે હો લાલ, સધાવે.,
 કરેં અભ્યાસ જીવન તે ઝિજમ નવનવે હો લાલ. તે. ૨
 શાસ્ત્ર સંગીત વિચક્ષણ દેશ વિદેશના હો લાલ કે, દે.,
 કરે સભા માંહે વાદ તે નાદ વિશેષના હો લાલ, તે.;
 માસ માસપ્રતિ હોય તિહાં ગુણ પારિખાં હો લાલ, તિ.,
 મુણતાં કુમરી વીણસવે પશુસારિખાં હો લાલ. સ. ૩
 ચહુટામાંહે વીણ વળવે વાણિયા હો લાલ, વળવે.,
 ન કરે કોઈ વ્યાપાર તે હોંસી પ્રાણિયા હો લાલ, તે.;
 ઇણીપરે વરણ અઢાર ધરોધર આંગણે હો લાલ, ધ.,
 સઘળે મેડી માળે વીણા રણજણે હો લાલ કે. વી. ૪
 ગાયો ચારે ગોવાળ તે વીણ વળવતા હો લાલ, તે.,
 રાજકુંઝરી વિવાહ મનોરથ ભાવતા હો લાલ. મનો.;
 શૂના મૂકી ક્ષેત્ર મિલે બહુ કરસણી હો લાલ, મિલે.,
 શીખે વીણ બજવણ હોંસ હિયે ઘણી હો લાલ કે. હોંસ. ૫
 તેહ નયરમાંહિ એહલુ કૌતુક થઈ રહ્યું હો લાલ, કૌતુક.,
 દીઠે બણે તે વાત ન જાયે પણ કહ્યું હો લાલ, ન જાયે;
 મુણી કુંઝર તે વાત હિયે રીઝ્યો ઘણું હો લાલ હિયે.,
 સારથવાહને સાર દીએ વધામનું હો લાલ. દીએ. ૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે કરેલી કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા સંબંધી વાત કુઠળ-
 પુરની અંદર ધરોધર પ્રસરી-ફેલાઈ ગઈ (કે ગમે તે નાતજાતનો હોય
 પણ જો તે વીણાવાદમાં કુંવરીને જીતે તો તે તે નરનેજ પરણશે.) જેથી
 લોકો તરેહ તરેહવાર રીતે વીણાખ્યાલના ચણતર બનાવવા લાગ્યા
 ને પાર વગરના રાજકુમારો પણ ત્યાં આવી વીણાવાદનો અભ્યાસ કરવા
 તત્પર થઈ વીણા સંબંધી સાધનો લઈ ગુરૂની પાસે ગયા છે. ત્યાં એક
 વીણા સંબંધી વિદ્યાની તાલીમ આપનાર વિદ્યાચાર્ય છે તે તેઓએ વીણા-
 વિદ્યા સધાવે છે ને શીખવે છે કે-વીણામાં આદિ, મધ્ય ને અંત એમ
 ત્રણ ગ્રામ છે. સા—રી—ગ—મ—પ—ધ—ની એ સાત સ્વર છે, એકવીશ (પી-
 તળની તરખોરપ) મૂચ્છનાઓ છે અને તાન ઓગણપચાશ છે, તથા

મીડમુરકી-ધૂળરી વગેરેની ખૂબી વગેરે તો પાર વગરની છે. આમ કેળવણી આપવાથી યુવાન પુરૂષો નવીન નવીન ઉત્તમગતિ અભ્યાસ કર્યા કરે છે. આવી રીતે સંગીત (ગાવા બજાવવા સંબંધી) શાસ્ત્રના બહુકાર દેશી પરદેશી હાથા પુરૂષો ત્યા આવીને વીણાના નાદ સંબંધી સભામાં વાદ કર્યા કરે છે. એટલે કે દરમહિને વીણા શીખેલાઓની પરીક્ષા લેવામા આવે છે, પણ બ્યારે કુંવરીના હાથની વીણા સાંભળવામાં આવે છે ત્યારે તે બધા વીણા બજાવનારા તદ્દન ઢોર જેવાજ જણાઈ આવે છે. રાજકુંવરોજ વીણા શીખવા મગ્યા છે એમ નથી, પરંતુ શ્વાણીયા પણ બજારમા વીણાજ બજાવે છે, કેમકે રાજકુંવરીને પરણવાની હોશને લીધે તમામ વ્યાપાર બંધ કરી વીણાના વ્યાપારમા લીન રહ્યા છે. આમ હોવાથી અદારે વ-ણના ઘરઘરને આગણે ને મેડી-માળમા વીણાજ રણગણ્યા કરે છે. શું શહેરમાંજ આમ થઈ રહ્યું છે ? ના, વગડાની અંદર ગાયોને ચરાવતા ગોવાળિયાઓ પણ રાજકુંવરીના વિવાહ કરવાના મનોરથની લાવના લાવતા વીણા બજાવી રહેલ છે, અને ખેડૂતો પણ પાકેલા ઉભા ફેત્રો છોડી અપાર હોંશને લીધે એકઠા થઈ વીણા વગાડનાં શીખી રહેલ છે. એથી એ શહેરમા જે કૌતુક થઈ રહ્યું છે, તે કૌતુકનો ખરો ખ્યાલ નજરોનજર જોવાથીજ થાય તેમ છે, પણ કંઈ કહેવાથી પાર અને આનંદનો સ્ત્રીમા આવે તેમ નથી. ” આ પ્રમાણે સાર્થવાહે કહી બતાવેલી વાત સાંભળી કુંવર મનમાં ઘણોજ રાજ થયો અને સાર્થવાહને ઉત્તમ વધામણી સંબંધી નિવાજસ કરી તરત પાછો વળ્યો. (૧-૬)

આવ્યો નિજ આવાસ કુંચર મનચિંતવે હો લાલ. કુંવર.,
 નયર રહ્યું તે દૂર તો કિમ જસ્યાં હવે હો લાલ. તો કિ;
 દેત વિધાતા પાંખતો માણસ રૂચડાં હો લાલ, તો મા.,
 ફરિફરિ કૌતુક જોત જૂવે જિમ સૂચડાં હો લાલ. જૂ. ૭
 સિદ્ધચક્ર મુજ એહ મનોરથ પૂરવે હો લાલ, મનોરથ.,
 એહિજ મુઝ આધાર વિધન સવિ ચૂરશે હો લાલ. વિધન.,
 થિર કરી મન વચ કાય રહ્યો ધક ધ્યાનશું હો લાલ. રહ્યો.,
 તન્મય તત્પર ચિત્ત થયું તસ ગ્યાનશું હો લાલ. થયું. ૮

૧ આ સંબંધ એજ બનાવી આપે છે કે સુન્ન અને મૂર્ખ એ બંધાને પરણવાનો વાત બહુજ ગમે છે, કેમકે આ જીવ લવોભવથી ગમતેવની ત્રીજા સાથે સંબંધ ધગવે છે, જેથી તેના સહવાસનો ગંગ તુલ્ય લાગી જાય છે, પણ તેજો બનાવ અમલના ગંગ લાગતો થી, માટેજ દરમ કામોમાથી દિલને દૂર રાખીને તેમ ભવચિંતિ દગનારા પ્રભુના ધ્યાનમા નિમગ્નને બેસવું જેથી ઇચ્છિત સુખની પ્રાપ્તિ થાય.

તતખિણુ સોહમવાસિ દેવ તે આવિયો હો લાલ, દેવ.,
 વિમળેસર મણિહાર મનોહર લાવિયો હો લાલ, મનો.;
 થઇ ઘણો સુપ્રસન્ન કુંઝર કંઠે ઠવે હો લાલ, કુંઝર.,
 તેહ તણો કર જોડી મહીમા વરણવે હો લાલ, મહીમા. ૯
 જોહવું વંછે રૂપ તે થાયે તતખિણું હો લાલ, તે થાયે.,
 તતખિણુ વાંછિત ઠામ જાયે ગયણું ગણું હો લાલ, જાયે.;
 આવે વિણુ અલ્યાસ કળા જે મન ધરે હો લાલ, કળા.,
 વિષના વિષમ વિકાર તે સઘળા સંહરે હો લાલ. તે. ૧૦

સિદ્ધચક્રનો સેવક હું છું દેવતા હો લાલ, કે હું છું.,
 કેમ ઉદ્ધરિયા ધીર મેં એહને સેવતા હો લાલ, કે એહને.;
 સિદ્ધચક્રની ભક્તિ ઘણી મન ધારજો હો લાલ, ઘણી.,
 મુજને કોઇક કામ પડે સંભારજો હો લાલ. પડયે. ૧૧

અર્થ :- પોતાની હવેલીમા આવી કુંવર વિચારવા લાગ્યો કે-“કુંડળ-
 પુર તો ઘણુ છેટે રહેલ છે તો ત્યાં શી રીતે (પેદલપણે કિવા ઘોડેસવાર
 થયા છતાં પણ શી રીતે) પહોચાય ? અહા ! જો હૈવે મનુષ્યને પાંખો
 આપી હોત તો માણસ સારા સુખસાધનવંત ગણાત, કેમકે તે પોપટ
 વગેરે પંખીઓની પેઠે દેશવિદેશમાં ફરીફરીને કૌતુક દેખત. હશે, પણ
 મારો આ મનોરથ તો સિદ્ધચક્ર ભહારાજ પૂર્ણ કરશે અને એજ મને
 આધારરૂપ હોવાથી મારાં સર્વ વિદ્નો ચૂરી નાખશેજ.” ઇત્યાદિ વિચારી
 તન, મન, વચનને સ્થિર કરી એક સિદ્ધચક્રનાજ ધ્યાનમા લીન રહ્યો,
 એટલુંજ નહીં, પણ તે ધ્યાનમાં તદાકાર થઇ જવા પોતાના ઉત્તમ જ્ઞાન-
 દ્વારા પોતાનું ચિત્ત તત્પર થયું. ૧ ધ્યાનની એકાગ્રતા થવાથી તે જ વખતે
 પહેલા દેવલોકનો રહેનાર વિમળેશ્વર યક્ષ મનોહર મણિયોનો હાર લઇ
 ત્યાં આગ્યો, અને જહુંજ પ્રસન્ન થઇને તે હાર કુંવરના કંઠમાં પહેરાવી
 હાથ જોડીને (તે હારનો) મહિમા વર્ણવવા લાગ્યો-“ આ હારના પ્રભાવ-
 વડે જેવું રૂપ કરવાની આહના હોય તેવું થાય છે, તથા જ્યાં જવાની

૧ આ વચન બોધ આ - છે કે ધ્યાનની એકાગ્રતા એજ નર નારી દેવ વગેરે સર્વને
 વશ કરનાર છે. હાથથી માળા અને મુખથી મંત્રનો ઉપયોગ થતો હોય; પણ ચિત્તની
 વૃત્તિ તો અનેક એટક ચાળાઓને ચડોળે ચડી રહી હોય તો તેવા જાપ કે ધ્યાનથી દેવો
 સ્વાધીન શી રીતે થઇ શકે ? ધ્યાનની સુરતારૂપ દોરીથી જે ચાણુ થતા સામાનુ મન જાપક
 તરફ ખેંચવા પામે છે, મારે તકાદગ વૃત્તિથી ધ્યાન ધરવું કે જેથી ધારેલી ધારણા અવશ્ય
 પાડે છે, એમ મારો ખુદનો અનુભવ છે.

ભા. ૬.

ઈચ્છા હોય ત્યાં તરતજ આકાશમાર્ગે થઈને જવાય છે. વગર અભ્યાસ કર્યે જે કળા શીખવાનો ચિત્તમા ઇરાદો થાય તે કળા તુરતજ પૂરેપૂરી રીતે વખણાય તેવી આવડી જાય છે અને સ્થાવર જંગમ વિષના વસમા વિકારો પણ આના નહવણજળથી તે જ ક્ષણે નાશ થાય છે. હે કુંવર ! હું સિદ્ધચક્રીનો એવક દેવ છું અને મેં કેઈક સિદ્ધચક્રીના ધીરજવાન ઉપાસકોને ચિંતા, દુઃખથી પાર કરેલ છે; મારે કહું છું કે તમો પણ એજ સિદ્ધચક્રીની ભક્તિ વિશેષ પ્રકારની મનની અંદર ધારણ કરજો અને કાંઈ પણ કામ પડે તો તુરત મને યાદ કરજો, કે જેથી હાજર થઈ કે અદૃશ્ય રહી સકળ મનઃ કામના સિદ્ધ કરીશ.” (૭-૧૧)

એમ કહીને દેવ તે નિજ થાનક ગયો હો લાલ, તે નિજ.,
કુંઅર પોઢ્યો સેજ નિચિંતો મન થયો હો લાલ. નિચિંતો.;
જગ્યો જિસે પરભાત તિસે મન ચિંતવે હો લાલ, તિસે.,
કુંડળનયર મઝાર જઈ એસું હવે હો લાલ. જઈ. ૧૨

નયણ ઉઘાડી જમ વિલોકે આગળે હો લાલ, વિલોકે.,
દેખે ઊભો આપ નયરની ભાગળે હો લાલ, નયર.;
દીઠા તિહાં દરવાણુ તે વીણુ વળવના હો લાલ, તે વીણુ.,
રાજકુંઅરીના રૂપ કળા ગુણ ગાવતા હો લાલ. કળા. ૧૩

ચિત્ત માંહિ ચિંતી રૂપ કરે તિહાં કૂખડું હો લાલ, કરે.,
ઉભડ શીશ નિલાડ વદન જિશ્યું તુંખડું હો લાલ, વદન.;
ચુએ ચુંચી આંખ દાંત સવિ સોખળા હો લાલ, દાંત..
વાંકા લાંબા હોઠ રહે તે મોકળા હો લાલ. રહે તે. ૧૪

ચિહું દિશિખેઠું નાક કાન જિમ ઠીંકરા હો લાલ, કાન.,
પૂઠ ઉંચી અતિ ખુંધ હિયે બહુ ટેકરા હો લાલ, હિયે.;
કોટ કેડ ઉર પેટ મિળિ ગયાં દૂંકડા હો લાલ, મિળિ..
દૂંઝી સાથળ જંઘ હાથ પગ દૂંકડા હો લાલ. હાથ. ૧૫
ઠકઠક ઠવતો પાય નયર માંહિ નીકળ્યો હો લાલ. નયર.,
તેહ નીહાળી લોક ખલક જોવા મિળ્યો હો લાલ, ખલક;

૧ આ શબ્દ ગ્રંથપણે સૂચવી રહેલ છે કે-જે ધૈર્યવત ઉપાસકો હોય છે તે જ દુનંદ પામે છે અને તેઓનેજ દેવો ઉત્તમ મદદ આપી સર્વાર્થ સિદ્ધિ અક્ષે છે.

જિહાં શિખે છે વીણ-કળા તિહાં આવિયો હો લાલ, કળા.,
 આવ્યા રાજકુમાર મળિ ખોલાવિયો હો લાલ. મળી. ૧૬
 આવો આવો જુહાર પધારો વામણા હો લાલ, પધારો.,
 દીસો સુંદર રૂપ ધણું સોહામણા હો લાલ, ધણું.;
 કિહાંથી પધાર્યા રાજ કહો કુણ કારણે હો લાલ કહો. ?
 કેહને દેશો મોહત જઈ ધર ખારણે હો લાલ. જઈ. ૧૭
 કુખજ કહે અમેં દુર થકી આવ્યા અહીં હો લાલ, થકી.,
 હાંસું કરતાં વાત તુમે સાચી કહી હો લાલ તુમે.;
 વીણા ગુરૂની પાસ અમે પણ સાધશું હો લાલ, અમે.
 કરશે જો જગદીશ તો તુમથી વાધશું હો લાલ. તો તુમ. ૧૮
 વિદ્યાચારીજ પાસ જઈ ઇમ વીનવે હો લાલ, જઈ.,
 વીણાનો અભ્યાસ કરાવો મુજ હવે હો લાલ, કરાવો.;
 ખડગ અશૂલિક એક કર્યું તસ ભેટાણું હો લાલ, કર્યું.,
 તવ હરખ્યા ગુરૂ મહોત દિયે તસ અતિ ધણું હો લાલ. દિયે. ૧૯
 વીણા એક અનુપમ દીધી તસ કરેં હો લાલ કે, દીધી.,
 દેખાડે સ્વર નાદ ઠેકાણાં આદરે હો લાલ, ઠેકાણાં.;
 ત્રટ ત્રટ તુટે તાંત ગમા જાએ ખસી હો લાલ, ગમા.,
 તે દેખી વિપરીત સભા સઘલી હસી હો લાલ. સભા. ૨૦

અર્થ.—આ પ્રમાણે કહીને દેવ પોતાના સ્થાનકે ગયો. કુંવર સુખ-
 શય્યામાં નિશ્ચિત મનવાળો થઈ સૂઈ ગયો. જ્યારે પ્રભાત થયું અને જાગ્યો
 ત્યારે કુંવરે આખી મીઠી મનમાં ચિંતવ્યું કે ‘હું કુંડળપુર શહેરની બહાર
 જઈને ખેડું’ આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું કે હારના પ્રભાવથી પલકવારમાં ચિંત-
 વેલા શહેરની ભાગોળે જઈને ઉભો અને આંખ ઉઘાડી જોયું તો તે શહે-
 રની બહાર ઉભેલો જ જણાયો. ત્યાંતો દરવાજાના પહેરેગિર-દરવાજાના પણ
 વીણા વગાડતા અને રાજકુંવરીના રૂપ, કળા, શુણના ગાયનો ગાતાં નજરે
 પડ્યાં, એટલે કુંવરે મનમાં ચિંતવ્યું કે—“સહુથી ન્યાડ ૧ અને વિચિત્ર
 હસવા લાયક રૂપ રચ્યું હોય તો હીક તાલ જામે.” એમ ધારીને “કુખ-
 ડાનું રૂપ થાઓ!” એવું દૃઢ વિચાર્યું કે દેવી અમત્કારથી એવું રૂપ

૧ નિયમન છે કે નવીનમા મેંહ વધાવે વધે. માટે આપણી તરફ તુરત દિલ
 આકર્ષાય તેવી રચના ગયવી એમ આ સ્પષ્ટ બોધ આપે છે.

થયું કે—માથુ અને કપાળ બેઉ ઉઘા દેખાવવાળાં, તબડા જેવું મોઢું, પાણી ઝરતી ચુચી આંખો, સખળવખળ થયેલા દાંત, વાંકા તેમજ લાંબા અને એકબીજાને ન મળે એવા પહોળા હોઠ, ચોમેરથી ચપટું—બેસી ગયેલું નાક, માટલીના કાનાના ઠીંકરા જેવા કાન, ઉંચી અને ઘણી બધી પીઠ, બહુ ટેકરાવાળી છાતિ, ડોકું, કેડ, હૃદય, અને પેટ એ બધાં એક બીજાથી મળી જઈ ઢુકડા આવ્યાં હોય તેવાં, ટૂંકા કદની સાથળો અને પીડીઓ, ટૂંકડા હાથ, પગ, અને હુમકતી ચાલ; એવા વામણારૂપ સહિત હળવે હળવે ચાલતો કૂખડો શહેરમાં દાખલ થયો કે તેને ભેંધને લોકોનાં ટોળેટોળાં ભેવા એકઠાં થવા લાગ્યાં, પણ વામન તો તે લોકોને પૂછતો અને આનંદ બક્ષતો જ્યાં વીણાની કળા શીખવનાર આચાર્ય રહેતો હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. એટલે તો ત્યાં વીણાની કળા શીખતા રાજકુમારો પણ નવાઈભર્યું રૂપ ભેંધ સામે આવી હાસ્યવચનો બોલવા લાગ્યા—

“આવો આવો પધારો વામણાજી ! જીહાર છે—તમને નમસ્કાર છે ! આપ તો સુદર અને ઘણાજ સોહામણા (મનગમતા રૂપવાળા) દેખાઓ છો !”

રાજ ! ક્યાંથી પધાર્યા છો ? શા કામે પધારવું થયું છે ? અને કેના ઘરને બારણે જઈ મોત (મરણમહત્વતા) આપશે ?” આ પ્રમાણે બ્યાજ સ્તુતિ—નિઘસ્તુતિ સાંભળી ગંભીર અને ગુણવંત વામન રૂપ કુંવરે જવાબ આપ્યો કે—

“અમે દૂર દેશથી અહીં આવ્યા છીએ, અને તમોએ જે મશ્કરી કરતા વાત કહી, તે પણ બધી સાચીજ કહી છે. ગુરૂમહારાજની પાસે અમે પણ વીણાની કળાનું સાધન કરીશું અને જગદીશ કૃપા કરશે તો તમો બધાઓથી વીણાની કળામાં આગળ વધી વિજયે મેળવીશું.”

એટલું કહીને વામન વિદ્યાચાર્યની પાસે જઈ આ પ્રમાણે વિનવવા લાગ્યો,

“કૃપાળુ ! મને હવે વીણાનો અભ્યાસ કરાવો.” એમ કહી તુરત મહા મૂલ્યવાળું એક ખડગનું ભેટલું કયું, એ ભેંધને ગુરૂ પણ રાજી થયા અને વામનને ઘણું માન આપી તેમણે એક અનૂપમ વીણા તેના હાથમાં આપી સ્વરથી થતી રાગની ઉત્પત્તિના ઠેકાણા (સારીગમ વગેરે) બતાવાનો આરંભ કર્યો. એટલે બીજા કુંવરોને હાસ્ય કરવાની મજા અને મૂર્ખતાનો ભાસ પ્રકટ થવાની જગા મળે તે માટે વામને તાંતો એટલી બધી તો ચડાવી ચડાવી દીધી કે ત્રટ ત્રટ કરી તે બધાં તૂટી ગઈ અને ગમા પડદા ખસી ગયા. એ ભેંધને કુંવરોની મળેલી સલા વિપરીત બનાવને લીધે હસવા લાગી. બે કે આ પ્રમાણે થયું તોપણ ગુરૂએ, મેળવેલી ભેટ કીમતી હોવાથી, તે નુકશાન તરફ બેદરકારી બતાવી, બીજા સુદર વીણા આપી, વામનને વીણા બજાવવાની કળા શીખવાડવા માડી.

હવે પરીક્ષા હેત સભા મહોટી મળી હો લાલ, સભા.,
ચતુરસંગીત વિચક્ષણુ બેઠા મન રળી હો લાલ, કે બેઠા.;
આવી રાજકુમારી કળા ગુણુ વરસતી હો લાલ, કળા.,
વીણા પુસ્તક હાથ છે પરખત સરસતી હો લાલ. જે પર. ૨૧

દરવાનેં દરબાર કુબજ જવ રોકિયો હો લાલ, કુબજ.,
દીધું ભુષણુ રત્ન પછે નહીં ટોકિયો હો લાલ, પછે.;
આવ્યો કુંવરી પાસ ઇચ્છારૂપી વડો હો લાલ, ઇચ્છા.,
કુંવરી દેખે સુરૂપ બીજ સવિ કૂબડો હો લાલ. બીજ. ૨૨

સા ચિંતે મુજ એહ પ્રતિજ્ઞા પુરશે હો લાલ, પ્રતિજ્ઞા.,
સફળ જનમ તો માનશું દુર્જન જીરશે હો લાલ કે, દુર્જન.;
જો એહથી નવિ ભાંજશે મનનું આંતર હો લાલ કે, મન.,
કરી પ્રતિજ્ઞા વચર વસાવ્યું તો ખરું હો લાલ. વસા. ૨૩

દાખે ગુરૂ આદેશે નજ વીણાકળા હો લાલ કે, નિજ.
જમકુમાર કુમાર સમા મદ આકળા હો લાલ, સમા.;
તામ કુમારિ દેખાવે નિજગુણુ ચાતુરી હો લાલ કે, નિજ.,
લોકે ભાખ્યું અંતર ગ્રામ ને સુરપુરી હો લાલ કે. ગ્રામ. ૨૪

કુંભરી કળાઆગેં હુધ કુંઅરતણી કળા હો લાલ, કે કુંઅર.,
ચંદ્રકળા રવિ આગે તે છાશ ને બાકળા હો લાલ, તે છાશ.;
લોક પ્રશંસા સાંભળી વામન આવીયો હો લાલ, વામ.,
કહે કુંડળપુરવાસી ભલો જન ભાવિયો હો લાલ. ભલો. ૨૫

કુંઅરી સંઝીતેણુ વીણા દિયે તસુ કરેં હો લાલ, વીણા.,
કહે કુમાર અશુદ્ધ છે એ વીણા ધુરેં હો લાલ. એ વીણા.;
વીણુ સગભંને દીધો દંડ ગળે ગ્રહું હો લાલ, કે દંડ.,
તુંબડ તેણુ અશુદ્ધ-પણું મેં તસ કહું હો લાલ. પણું. ૨૬

દાખી દોષ સમારી વીણુ તે આહેવે હો લાલ, વીણુ.,
હોધ ગ્રામની મચ્છના કિંપિનકો ચવે હો લાલ, કેકિંપિ.;
સૂતા લોકનાં લેઈ મુકુટ મુદ્રા મણી હો લાલ, મુકુ.;
વસ્ત્રાભરણુ લેઈ કરી રાશિ તે અતિ ઘણી હો લાલ કે. રા. ૨૭

જગ્યા લોક અછેડું દેખી એહણું હો લાલ કે, દેખી.,
 પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા કુમારી ચિત્ત હરખિત થયું હો લાલ, ચિત્ત.;
 ત્રિભુવનસાર કુમાર ગળે વરમાળીકા હો લાલ, ગળે.,
 હવે હવે નિજ માને ધન્ય તે બાળિકા હો લાલ. ધન્ય. ૨૮
 વામન વરિયો જાણી નૃપાદિક દુઃખ ધરે હો લાલ, નૃપ.,
 તામ કુમાર સ્વભાવનું રૂપ તે આદરે હો લાલ, રૂપ.;
 શશિરજની હરગૌરી હરી કમળા જિશ્યો હો લાલ, હરી.,
 યોગ્ય મેલાવો જાણી સવિ ચિત્ત ઉદ્ધર્યો હો લાલ. સવિ. ૨૯
 નિજ ખેટી પરણાવી રાજ ભલીપરે હો લાલ, રાજ.,
 દિયે હયગય ધણ કંચણ પૂરે તસ ધરે હો લાલ. પૂરે.;
 પુણ્ય વિશાળ ભુજાળ તિહાં લીલા કરે હો લાલ, તિહાં.,
 ગુણસુંદરીની સાથ શ્રીપાળ તે સુખ વરે હો લાલ. શ્રીપાળ. ૩૦
 ત્રીજો ખંડે ઢાળ રસાળ તે પાંચમી હો લાલ, રસા.,
 પરીએ અનુકૂળ સુજન મન સંકમી હો લાલ, સુજન.,
 સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાતાં ચિત્ત ન કુણતણો હો લાલ, ચિત્ત.,
 હરખે વરસે અભિય તે વિનય સુજશ ધણો હો લાલ. તે. ૩૧

અર્થ :- સુકરર કરેલા ઠરાવ સુજળ જ્યારે મહીનો પૂર્ણ થયે પરીક્ષાનો દિવસ આવ્યો ત્યારે પરીક્ષા લેવાને માટે મોટી સભા એકઠી થઈ અને તેમાં સંગીતશાસ્ત્ર વિચક્ષણ ચતુરજનોએ આવી મનની મોજ સાથે ખેઠક લીધી. એટલે રાજકુમારી ગુણસુંદરી તેઓની વીણાકળા સંખંધી પરીક્ષા લેવા કળા તથા ગુણોની વૃદ્ધિ કરતી, તેમજ વીણા અને પુસ્તક હાથમાં ધારણ કરીને આવતી જાણે સરસ્વતી દેવીજ આવી ન હોય ? તેવા દેખાવથી આવી પહોંચી. કુંવરીને આવી જાણી વામનજી પણ તે દરબારમાં દાખલ થવા દરવાજા આગળ આવી પહોંચ્યા કે તેનો દેદાર જોઈ (એહુદી સીકલ જાણી) અંદર જતાં દરવાને તુરત રોક્યો. એટલે વામનજીએ પણ તુરત રોકવાનું કારણ ધ્યાનમાં લઈ દરવાનને એક જ રત્નજડિત દાગીનો બદલ્યો કે તેણે

૧ આ પ્રકાર પૂર્ણ પ્રતીતિ આપે છે-કે પૈસો જ્યાં ત્યાં પાસા પોચાગ પાડે છે. પૈસો એજ સાચો મંત્ર-કિમીઓ-દેવ-હુવર વગેરે છે, અને સઘળા દરામત પણ પૈસાની અંદરજ સમાયેલી છે, માટે દરેક સસારી છવે ઉત્તમ કરી પૈસો એકઠો કરવો અને તે વડે દરેક ધારેલી ધારણાઓ પાર પાડવી નહીં તો તે વિના ક્યાએ ભાવ પૂગશેજ નહીં, કમકે સર્વે ગુણા કાજ્જનમાધ્યત્તે સત્રગા ગુણે વનનો આચરો કરીનેજ કાયમ રહેવ છે.

પણ તુરત રોક ટોક વગર વામનને અંદર જવા દીધો (અહા ! પૈસામાં પણ કેવી કરામત છે!!) વામન અંદર પ્રવેશ કરી જ્યાં કુંવરી ઉભી છે ત્યાં ધચ્છા પ્રમાણે રૂપ કરનાર કુંવર જઈ પહોંચ્યો તેનું ખરું સ્વ-રૂપ કુંવરી જ જોતી હતી; પરંતુ બીજા બધાએ તેને કુબડા રૂપે જ દેખતા હતા. કુબજને જોઈ કુંવરી ચિંતવવા લાગી—“મારી પ્રતિજ્ઞા આ વામન જ પૂર્ણ કરશે અને એમ થવાથી મારો જન્મ સફળ થશે, તથા જે જે મારા હૃદયમાં હશે તે તે ગુરતાજ રહેશે. તેમજ જો આ પુરૂષથી મારા મનનું લિનતાપણું નહીં ભંગાશે. મતલબ કે યોગ્ય જોડીનો લેહાવ નહીં મળશે, તો તો પછી આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને મેં ખરેખરું નકારું બધાઓથી વૈરજ વસાવ્યું છે એમ જ માનવું પડશે.” ઇત્યાદિ વિચાર કરે છે, એટલામાં તો ગુરૂએ તમામ વીણાના અભ્યાસી શિષ્યરૂપ મનુષ્યોને આજ્ઞા આપી, કે તુરત બધા રાજકુમારો વગેરે ઉત્સુક જનો કાર્તિકસ્વામી સરખા અહંદારચુક્ત બનતાં આકળા થઈ ઉતાવળ વડે પોતાપોતાની વીણાચાતુરી બતાવી રહ્યા. ત્યારે ગુણસુદરીએ પણ પોતાની ગુણ સંબંધી ચાતુર્યતા બતાવી. એટલે સાંભળનારા લોકોએ કહ્યું કે—“કુંવરીની વીણા ચાતુરી અને બીજાઓની વીણાચાતુરી વચ્ચેમાં ગામડા અને દેવપુરી જેટલું મોટું અંતર (તફાવત) છે. કુંવરીની કળા અગાડી કુંવરોની કળા સૂર્યની કળા આગળ ચંદ્રની કળા નિસ્તેજ—ઝાંખી થઈ પડે તેવી થઈ પડી છે, અને જેવો છાશ ને બાકળા (ટાઢા)નો મેળ (કમેળ) થઈ પડે તેવો મેળ થઈ પડ્યો છે.”

આ પ્રમાણે કુંવરીની વીણાચાતુરી સંબંધી સલાજનોએ પ્રશંસા કરી, તે સાંભળીને વામનજી ત્યાં આવ્યો તેને જોઈને વિદેશી જનો હાસ્યમાં ખેલવા લાગ્યા કે—“આ કુબડો કુડળપુરના રહેનારા લોકોને ભલો પસંદ પડ્યો છે (!) જો કે તેઓ સંકેત (વાચકો—ઠરાવ જ) કરી મૂક્યો હોય તેવી રીતે વામનજી નજીક આવતા તુરતજ પોતાના હાથમાંની વીણા તેના હાથમાં આપી (વિચારણા એજ કે આ મારા હાથની વીણા આપને હાથ સોંપું છું તે બળવી મારી પ્રતિજ્ઞા પૂરો એટલે આનંદ આનંદ) જો કે આ વિચારણાને ધ્યાનમાં લઈ વામન બોલ્યો કે—“પહેલા તો આ વીણાજર બાંધવવા લાયક નથી, કેમકે આ વીણાનું તુળડું ખરોબર અંદર ગર્ભ-

૧ રતનની ઝવેરીનેજ પારખ પડે છે, પણ તે વિના બીજાઓને તો કાચ કે કાકરા જેવું નંગ નજરે પડે છે, એમ આ કથન સૂચવે છે

૨ આ પ્રકાર એજ સૂચવે છે કે—જે ગુણની પ્રવીણતા ધરાવતા હોય તે ગુણની ખરી ખુબીઓ જણાવી પ્રતિપક્ષી બાંધકારને આશ્ચર્ય પેદા કરવું કે જેથી તે દબાઈ જાય છે, અને એથી આખા ક્ષેત્રે રજુ થાય છે, નાટ દરેક જગોએ નિશંકપણે ગુણ દર્શાવી મામાને તેજમાં આંહી નાખી ઝકાસથી નહીં પણ સાચી વિદ્યા—ચાતુરીથી આનંદ પ્રાપ્ત કરવો

રહિત થયું જ નથી એટલે કે આની અંદર ગર્ભ રહી ગયો હોવાથી સગર્ભ છે માટે, તથા આ વીણાનો દડ (વચ્ચેનું લાકડું) વનમાં લાહ્ય-દવ લાગવાથી જે લાકડું દાઝી ગયેલું તે લાકડાનો બનાવેલો છે, જેના લીધે એ ગળેથી પકડાઈ જતાં બરોબર શુદ્ધ અવાજ કાઢી શકે તેમ નથી.” ઇત્યાદિ દોષ બતાવી પછી વીણાને બરોબર મેળવી વામનજી આલાપ કરવા લાગ્યો અને સમયને અનુસરતો રાગ ગાઈ તેણે એવી તો આમમૂર્છનાદ્વારા છાયા છાઈ દીધી કે જેથી સાલળનારાઓ મૂર્છાવત બની ગયા, અને કશું પણ ન ઓલતા ન ચાલતાં લાકડા જેવા થઈ રહ્યા. એટલે વામનજીએ તે શૂન્ય-ચેતનાવાળા લોકોના મુકુટ-શિર પેચ-પાધડી અને વીંટી વગેરે રત્નજડિત દાગીના તથા વસ્ત્રો એકઠા કરી લઈ એક મોટો ઢગલો બનાવી મૂક્યો. જ્યારે લોકો મૂર્છામાથી જાગી ચેતનામાં આવ્યા ત્યારે દાગીના વસ્ત્રો શુભાવી બેઠેલ તથા બેભાન થઈ ગયેલ જોઈ તેઓ નવાઈ ભર્યા બનાવથી બહુજ આશ્ચર્ય પામ્યા. આમ થવાથી કુંવરી પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે પ્રસન્ન મનવાળી થઈ અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ, એ ત્રણે ભુવનની અંદર સારસ્વત કુંવર શ્રીપાળના ગળામાં વરમાળ પહેરાવી પોતાના જન્મને ધન્ય માનવા લાગી. જો કે કુંવરી તો મનમાન્યાને વરી; તોપણ વામન વરને વરવાથી કુંવરીના પિતા તથા અન્ય રાજાઓ વગેરે મનમા હુંખ ધરવા લાગ્યા, એ જોઈ શ્રીપાળકુંવરે પોતાનું જે મૂળતુ રૂપ હતું તે પ્રકટ કર્યું, એટલે તો જોઈએ તેવી જોડી મળેલી જોઈ, જાણે શરદ્યુનમની રાત્રી ને શરદચંદ્રની તથા શિવજી ને પાર્વતીજીની, અને શ્રી કૃષ્ણ (વિષ્ણુ) ને લક્ષ્મીજીની જોડી જેવી જોડી મળી હોયની? તેવી જણાવા લાગી એથી સર્વના મન હુંહાસવત થયાં. રાજાએ પણ પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાની પુત્રી શ્રીપાળકુંવરને ભલા ઠાઠ સાથે પરણાવી, તથા હાથી ઘોડા ધન અને સોનું વગેરે અર્પણ કરી કુંવર શ્રીપાળને રહેવા આપેલી હવેલી પૂર્ણ ભરી દીધી. વિશાળ ભુજ અને વિશાળ પુણ્યવંત શ્રીપાળકુંવર ત્યાં રહીને ગુણસુદનીની સંગાથે ઉત્તમ મુખસહિત આનંદકીડા વિલસવા લાગ્યો. (યશોવિજયજી કહે છે કે-ત્રીજા ખંડની અંદર આ રસીલી પાત્રમી ઢાળ જે પૂર્વના કર્તા વિનય-વિજયજીનું ‘તટ તટ ત્રૂટે તાત ગમા જાયે ખસી’ એ દુષ્ટ શબ્દ પડવાથી મરણ થવાને લીધે અધૂરી રહી હતી તે જેવી જોઈએ તેવી સારી રીતે સજ્જનોને પસંદ પડવા યોગ્ય પૂર્ણ કરી. આ ઢાળના સંગ ઇપરથી એટલોજ બોધ લેવાનો છે કે-શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ગુણાનુવાદ ગાતા કોના ચિત્તની અંદર અમૃત સરખો હર્ષનો વરસાદ ન વરસે? મતલબ કે સર્વના મનમા વરસે જ! અને તે પ્રાણીઓ વિશેષ વિનય તથા યશ પ્રાપ્ત કરેજ; માટેજ કહું

છું કે તમે શ્રોતાવાચકો પણ તે મહારાજના ગુણાનુવાદ ગાયો કે જેથી
આનંદમંગળ વરાય.) (૨૧-૩૧)

—૦—

(દોહા-છઠ.)

પુણ્યવંત જિહાં પગ ધરે. તિહાં આવે સવિ ઋદ્ધિ;
તિહાં અયોધ્યા રામ જિહાં, જિહાં સાચ તિહાં સિદ્ધિ. ૧
પુણ્યવંતને લક્ષ્મીનો, ઇચ્છાતણો વિલંબ;
કોકિલ ચાહે કંઠરવ, દિયે લુંબ ભર અંબ. ૨
પુણ્યે પરિણતિ હોય ભલી, પુણ્યે સુગુણ ગરિહ;
પુણ્યે અલિય વિઘન ટળે, પુણ્યે મિલે તે ઇહ. ૩

અર્થ.—પુણ્યવંત મનુષ્ય જ્યાં જ્યાં પગલુ માંડે ત્યાં ત્યાં, જેમ જ્યાં
જ્યાં રામચંદ્રજી નિવાસ કરતા ત્યાં ત્યાં અયોધ્યાનો જ ઠાઠ થઈ રહેતો
હતો તેમ, તથા જ્યાં સહાસિક, સત્યપણું ત્યાં સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ હાજર
રહે તેમ, સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ હાજર રહે છે. પુણ્યવંત મનુષ્યને લક્ષ્મી
મળવાનો વિલંબ ફક્ત ઇચ્છા ન કરે ત્યાંસુધીનોજ હોય છે. જ્યાં મનમાં
લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ સબધી ઇચ્છા કરી કે જેમ કોયલડી મીઠો અવાજ ઉચ્ચાર-
વાની ઇચ્છા કરે છે કે તુરત આંખો મ્હોરથી લટાલુબ થઈ તેની ઇચ્છા
પૂર્ણ કરે છે, (આંખાનો મ્હોર ખાવાથી કોયલનો કંઠ ઉઘડે છે એ વાત
જગજહોર છે.) તેમ તુરત ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે. તેમજ પુણ્યના પ્રભાવવડે
મનની પરિણતિ-વિચારણા પણ સારી થાય છે, પુણ્યના પ્રભાવ વડે સારા
ગુણો સહિત મોટાઈ પ્રાપ્ત થાય છે, પુણ્યના પ્રભાવવડે નઠારા વિઘ્નો દૂર
જાય છે, અને પુણ્યના પ્રભાવ વડે ઇષ્ટ-વહાલી વસ્તુની ઇચ્છા પણ પૂર્ણ
થાય છે. (માટે પુણ્ય પ્રકૃતિને પ્રબળ કરવી એ કવિકથનનો હેતુ છે.)

(૧-૩)

—૦—

(લાળ છઠી-સુણ સુણ સનેહીરે સાહિબા-એ દેશી.)

એક દિન એક પરદેશિયો, કહે કુંઅરને અદલુત ઠામરે;
સુણ જોયણ તણસેં ઊપરે, છે નયર કંચનપુર નામરે
જૂઓ જાઓ અચરિજ આતિ ભલું. ૧
તિહાં વજસેન છે રાજિયો, અરિકાળસખળ કરવાળરે;
તસ કંચનમાળા છે કામિની, માલતી માળા સુકુમાળરે.
જૂઓ. ૨

તેહને સુત ચારને ઊપરે, ત્રૈલોક્યસુંદરી નામરે;
 પુત્રી છે વેદની ઊપરે, ઉપનિષદ યથા અભિરામરે. જૂ. ૩
 રંભાદિક જે રમણિ કરી, તે તો એહ ઘડવા કરલેખરે;
 વિધિને રચના ખીજ તણી, એહનો જયજસ ઉલ્લેખરે. જૂ. ૪
 રોમાય નિરખે તેહને, બ્રહ્માદ્ય અનુભવ હોયરે;
 સ્મર અદ્ય પૂરણદર્શને, તેહને તોલ્ય નહીં કોયરે. જૂ. ૫
 નૃપે તસ વર સરિખો દેખવા, મંડપ સ્વયંવર કીધરે;
 મૂળમંડપ થંભે પુતળી, મણિ કંચનમય સુપ્રસિદ્ધરે. જૂ. ૬
 ચિહ્ન પાસ વિમાણાવળા, મંચાતિમંચની િણરે;
 ગોરવ કારણ કણરાશિ જે, ઝાપીજે ગિરિવર તેણિરે. જૂ. ૭
 તિહાં પ્રથમ પક્ષ અષાઢની, ખીજે છે વરણ મુહુતરે;
 શુભ ખીજખીજતે કાલ છે, પુણ્યવંતને હેતુ આયતરે. જૂ. ૮

અર્થ:—એક દિવસ એક પરદેશી સુસાદર કુંવર શ્રીપાળજીને આશ્ચર્યકારી વાત કહેવા લાગ્યો—“મહારાજ ! અહીંથી ખારસો ગાઉ ઉપર કંચનપુર નગર છે, ત્યાં વજ્રસેન નામનો રાજા, કે જે હુશ્મનોનો અંત આણનારી બળવાળી તરવાર વાપરવામા વખણાયલો છે, તે રાજ્ય કરે છે. તથા તેની કંચનમાળા નામની રાણી કે જેણીતુ શરીર માલતીની માળા સમાન સુકોમળ (સુવાળુ અને સુગંધવંત) છે તેણીને ચાર કુંવર ઉપર ત્રૈલોક્યસુંદરી નામની ત્રણે લોકને શોભાયમાન કરનારી એક કુંવરી છે. તે જેમ ચાર વેદોની ઉપર વેદોના રહસ્યરૂપ ઉપનિષદ (સંહિતા) શોભાયમાન છે, તેમ ચાર પુત્રોની ઉપર સંતતીના આનંદરૂપ રહસ્યવંત તે કુંવરી શોભાયમાન છે. મતલબ એજ કે ચારે પુત્રો શુભવંત છે, તોપણ તેઓના ગુણો ઉપર અભુવાળુ પાડવા સરખી ત્રૈલોક્યસુંદરી કુંવરી મહાસ્વરૂપ સાથે શુભવંત છે. પુણ્યાત્મન્ ! આ જગતમાં જ્યારે બ્રહ્માએ સૃષ્ટિ પેદા કરી ત્યારે સુંદર સ્ત્રીઓની પેદાશ કરવા પહેલાં, જેમ કોઈ ચિતારો કે લેખક પોતાનો હાથ જમાવવા પાટી ઘુટે છે ત્યારે જેવાં તેવાં રૂપ-વર્ણ આલેખે છે, અને તે જ ચિતારો કે લેખકનો જ્યારે પૂરેપૂરો હાથ ચિત્રને લેખમાં જામી-ઠરી જાય ત્યારે તે સર્વોત્તમ ચિત્ર-વર્ણ કહાડી જોનારને આનંદ આપે છે. તેમ સુંદર સ્ત્રીઓ બનાવવામાં પાટી ઘુટવા સરખી રંભા, ઉર્વશી, તિલોત્તમા, મેનકા; વગેરે અપ્સરાઓ બનાવી, અને જ્યારે બ્રહ્માનો એ કામમા હાથ વખાણવા ક્ષાયક જાગ્યો ત્યારે સર્વોત્તમ સ્વરૂપવંતી સ્ત્રી એ ત્રૈલોક્ય સુંદરિનેજ નિષળ વ

છે—મતલબ એજ કે તે અપ્સરાઓ કરતાં પણ અતિ રૂપાળી છે આપ કદાચ પ્રશ્ન કરશો કે—તેવી રૂપવત સર્વોત્તમ સ્ત્રી ત્રૈલોક્યસુંદરી બનાવી મનસંતોષ પામ્યા છતાં બીજી સ્ત્રીઓ પ્રહ્લાને શા બનાવવાની જરૂર પડી ? તો તેના ઉત્તરમાં કહીશ કે—ત્રૈલોક્ય સુંદરી બનાવી જેથી માટે પ્રહ્લાને સંતોષ તો થયો, તોપણ પ્રહ્લાને એક વિચાર પેદા થયો કે—‘જ્યારે હું એ ત્રૈલોક્યસુંદરીને જ સહુથી સરસ રૂપાળી રચીને બેસી રહીશ ત્યારે તેના મુકાબલા વખતે કેાને રળુ કરાશે ! કેમકે સારા માલની સરસાઈ ઉતરતા માલનો મુકાબલો મળવાથી જ ખરી રીતે થઈ શકે છે, માટે જો ત્રૈલોક્યસુંદરી બનાવ્યા પછી બીજી સ્ત્રીઓ નહીં બનાવું તો પછી એણીના સરસપણાના મુકાબલા વખતે કંઈ સ્ત્રીને લેદની સ્પષ્ટતા કરવા બંધી કરાય ?’ એમ બહુ પ્રહ્લાએ તેણીની પેદાશ વખતમાં પોતાની તમામ ચતુરાઈ વાપરી દીધાથી પાછળ વિશેષ ચતુરાઈ શીલકમાં ન રહેલી હોવાને લીધે આછા સ્વરૂપ ગુણવાળી સ્ત્રીઓ પેદા કરી, તે ‘ત્રૈલોક્યસુંદરી અમારાથી વિશેષ સ્વરૂપવંત, વિશેષ ગુણવંત અને વિશેષ લાવણ્યવત છે’ એમ બોલી જગતમાં તેણીનો જય અને યશ બહેરમાં લાવવા—ઉત્કર્ષલેખ કરવા માટેજ બનાવી છે મતલબ કહેવાનો એટલોજ છે કે—બીજી બધી સ્ત્રીઓ તે ત્રૈલોક્યસુંદરીનો યશ જય ગાનારીજ છે. તેણીના જેવી કોઈ બીજી રૂપાળી ગુણવાળી છેજ નહીં કેમકે તેણીના જેવી પ્રહ્લાએ બીજી પેદાશ કરી નથી. નામવર ! તે ત્રૈલોક્યસુંદરીના સ્વરૂપ માટે એટલુંજ બસ છે કે તેણીના શરીરના રૂંવાડાનો અગ્રભાગ (અણીરૂ) જોવામાં આવતા આનંદની ઐક્યતાનો અનુભવ થાય, એટલે કે તેણીના રૂંવાડાનું અણીરૂ જોવાથી ત્રણે લોકમાં ફેલાનારો આનંદ, એકજ જગ્યાએ એકઠો થતા જોનાર પુરૂષ તદ્દન આનંદમય થઈ જાય છે. અને જે પુરૂષ તેણીના નખ શિખા સુધીના પૂર્ણ રૂપનું દર્શન કરે તેને તો કામદેવની ઐક્યતાનો અનુભવ થાય, એટલે કે તેણીને જોનાર કામદેવમય કામ વ્યાપ્ત થઈ જાય, કેમકે જોનારને એવીજ વિચારણા થાય કે—‘કામદેવ ઘણોજ રૂપાળો છે અને આ કુવરી પણ અત્યંત રૂપાળી છે શાસ્ત્રમાં કામદેવ કરતા કોઈ વિશેષ કે તેની ખરોખરી કરે તેવું રૂપાળું બીજું કહેલજ નથી; છતાં કુવરી કામસ્વરૂપ છે માટે એજ કામદેવ હશે ? ?’ એવો કામદેવની ઐક્યતાનો વિચાર સ્પુરાયમાન થાય (દ્વય એટલે બે અને, અદ્વય એટલે એક—જો કામદેવ જેવી કુવરી ગણાતી હોત તો કામદેવ અને કુવરી બે કામદેવ સરખા રૂપાળાં ગણાત; પરંતુ કુવરીજ કામસ્વરૂપ હોવાથી કામદેવનું અદ્વયપણું સાળીત થાય છે.) એથી કહેવું પડે છે કે—આ સમયની અદર ત્રૈલોક્યસુંદરીના સમાન અન્ય કોઈ સ્ત્રી ખરોખરી કરી શકે તેમ છેજ નહીં. અરે એવી અનુપમ રૂપવતી હોવાને લીધે તેણીના પિતાએ તેણીનાજ

સરખો રૂપગુણ શીળસંપન્ન વર પ્રાપ્ત થાય એ માટે સ્વયંવર મંડપની રચના કરી છે, અને તે મંડપમાં મૂળ-સુખ્ય થાંભલે એક રત્નજડિત સોનાની સુશોભિત પૂતળી ગોઠવેલ છે. તથા તે મંડપમાં જે જે રાજા વગેરે પધારશે તેઓને બેઠક લેવા માટે તે પૂતળીની ચોમેર વિમાનોની પકિતની પેઠે મોટા તેમજ નાના (પાતપોતાની લાયકાત મુજબ) માચડા (બેઠકો) ગોઠવેલ છે તેમજ ત્યાં જે જે રાજાઓ પધારશે તેઓને ગોરવનું લોજન દેવાને માટે જે ધાન્ય વગેરે લાવવામા આવેલ છે તેના ઢગલા ડુંગરને પણ શરમાવી નાખે તેટલા બધા મોટા છે, અને તે સ્વયંવરમા સ્વયં (પોતાની મેળે કુવરીને) વર વરવાનું મુહુર્ત આપાઠ વદ બીજને દિવસે છે; માટે હે ઉત્તમ બીજની ઓલાદવાળા-કુલોત્તમ કુમાર ! તે બીજ આવતી કાલેજ છે તો પુણ્યવંતને સફળતાનું કારણ સ્વાધીન હોવાથી કાર્યસિદ્ધ કરો અને અતિ સાફ આશ્ચર્ય છે તે આપ દેખોજ દેખો !”

(૧-૮)

એમ નિસુણી સોવન સાંકળું, કુંઅરે તસ દીધું તાવરે;
ધરે જઈતે કુબળકૃતિ ધરી, તિહાં પહોતો હાર પ્રભાવરે. જૂ. ૯
મંડપે પધસંતો વારિયો, પોળિયાને ભૂષણ દેધરે;
તિહાં પહોતો મણિમય પૂતળી, પાસે બેઠકો સુખસેધરે. જૂ. ૧૦
ખરદંતો નાક તે નાનડું, હોઠ લાંબા ઊંચી પીઠરે;
આંખપીળી કેશ તે કાખરા, રહ્યો ઉભો માંડવા હેઠરે. જૂ. ૧૧
નૃપ પુછે કેમ સોભાગિયા, વળી વાગિયા જાગિયા તેજરે;
કહો કુણ કારણ તુમે આવિયા, કહે જિણ કારણ તુમે હેજરે. જૂ. ૧૨
તવ તે નરપતિ ખડ ખડ હશે, જૂઓ જૂઓ એરૂપ નિધાનરે;
એહને જે વરશે સુંદરી, તેહનાં કાજ સર્થા વાળ્યો વાનરે. જૂ. ૧૩

અર્થ — આ પ્રમાણે વધામણીરૂપ તે પુરૂષનું કહેવું સાંભળીને તેની ખુશાલીમા તેને સોનાનું સાંકળું બક્ષીસ કરી, તે વખતેજ શ્રીપાળકુંવર ઘેર જઈ હારપ્રભાવથી કુબડાનું રૂપ બનાવી કંચનપુર જઈ પહોંચ્યો. એટલું જ નહી પણ બીજને દિવસે ટાઈમિસર મંડપમા દાખલ થવા ઉમંગભર આલ્યો; પરંતુ તેનો વિચિત્ર હાસ્યરૂપ ડોળ બેઠ દરવાને તુરત અંદર જતાં અટકાવ્યો, એટલે કુબડાએ આખા વિશ્વને મોહ પ્રાપ્ત કરાવનારા સોનાનો એક અમુલ્ય દાગીનો દરવાજાના હાથમા મુક્યો કે બેડો પાર થયો. તુરતજ અંદર દાખલ

થઈ જ્યાં મુખ્ય થાંભલે રત્નજડિત સોનાની પૂતળી ગોઠવેલી છે ત્યાં જઈ પહોંચ્યો, અને શાંતજીવ સહિત (સુખપૂર્વક) થઈ તે સ્થળે ઉભો રહ્યો. એટલે ત્યાં બેઠેલા રાજાઓએ તે કુખ્જના સામું બેસુ તો તેના ગદેડા જેવા લાંબા દાંત, નાતુ નાક, લાંબા હોઠ, ઉચી ખુધ, નીકળેલી પીઠ, પીળી-માંજરી આંખો અને કાખરા વાળ હતા; છતાં મંડપની હેઠળ ઉભેલો બેઈ તે કુખ્જને પુછવું શરૂ કર્યું કે—“અમે કેટલાક સૌભાગ્યવંત-વાક્યપટુતાવંત અને તેજ પ્રતાપડે બ્રહ્મ થયેલા રાજકન્યા વરવાને માટે અત્રે એકઠા થયેલા છીએ, પણ તમે શા કામે અત્રે પધારેલા છો ? ” કુખડે ઉત્તર આપ્યો, “જે કામ માટે આપે અત્રે પગલાં કર્યા છે.” તેજ કામ માટે (તે કામ માટેજ મેં પણ અત્રે પગલાં કર્યાં છે) આવું બોલવું સાંભળતાંજ રાજાઓ ખડખડ હસી પડ્યા અને ઉપહાસ્ય રૂપે એક બીજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા “જુઓ ! જુઓ!! આ રૂપનો ભઠાર તો જુઓ !!! આને જે કન્યા પરણશે તેણીના બધાંએ કામ પૂર્ણ થયા અને તેણીના શરીરનું વાન પણ વળ્યું (!) એમજ સમજી લો.” (૬-૧૩)

ઘણુ અવસરે નરપતિકુંઅરી, વર અંબર શિખિકાઝઢરે;
જાણિયેં ચમકતી વીજળી, ગિરિ ઉપર જલધર ગુઢરે. જૂ. ૧૪

મૂળાહલહારેં શોભતી, વરમાળા કરમાંહે લેધરે;
મૂળમંડપ આવી કુંઅરને, સહસા સ્ફુચિરૂપ પલોધરે. જૂ. ૧૫

જે સહજ સ્વરૂપ વિભાવમાં, દેખે તે અનુભવ યોગરે;
ઘણુવ્યતીકરેંતે હરપિતહુઈ, કહે મુજ ઇષ્ટ સંયોગરે. જૂ. ૧૬

નસ દષ્ટિસરાગ વિલોકતા, વિચેં વિચેં નિજવામન રૂપરે;
દાખે તે કુમરી સુવલ્લહી, પરિ પરિ પરખે કરી ચૂંપરે. જૂ. ૧૭

સા ચિંતે નટનાગર તણી, બાજી વાજીપ્લુતેં જેમરે;
મન રાજી કાજી શું કરે? આ જીવિત એહશું પ્રેમરે. જૂ. ૧૮

હવે વરણુવે જેજે નૃપપ્રતેં, પ્રતિહારી કરી ગુણ પોષરે;
તે તે હિલે કુંઅરી દાખવી, વય રૂપ ને દેશના દોષરે. જૂ. ૧૯

વરણુવતાં જસ મુખ ઉજળું, હેલંતાં તેહનું શ્યામરે;
પ્રતિહારી થાકી કુંઅરને, સા નિરખેરતિ અભિરામરે. જૂ. ૨૦

છે મધુર યશોચિત શેલડી, દધિ મધુ સાકર ને દાખરે;
પણુજેહનું મન જિહાં વેધિયું, તે મધુર ન બીજલાખરે. જૂ. ૨૧

અર્થ:—આવી હાસ્યકારી વાતો ચાલે છે, તે દરમિયાન રાજકુંવરી પણ સુંદર શૃંગાર સહિત અમૂલ્ય જરિયાની કપડાથી અલકૃત (પર્વતાકાર) પાલ-ખીમાં બેસી (તથા માથે નીલુ મેઘાડબર છત્ર ધરાવતી) સ્વયંવર મંડપમાં શોભાયુક્ત આવો પહોંચી. કવિ કહે છે કે તે જાણે પર્વતની અંદર ચડી આવેલા મેઘાડબરમાં શુભ વીજળી ચમકી હોયની? તેવી શોભતી હતી. મોતીની માળાથી શોભતા કંઠવાળી કુંવરી હાથમાં વરમાળા લઈ સુખ્ય મંડપની અંદર આવી સુખ્ય સ્તંભ તરફ નજર કરી જોવા લાગી તો અકસ્માત પવિત્ર શ્રીપાળ કુંવરનું સુંદર સ્વરૂપ નીહાળીને મગ્ન થઈ, એટલે કે જેમ કર્મ વગેરેના મળ રહિત સ્ફટિક રત્નની પેઠે નિર્મળ, મિથ્યાત્વ-અવિરતિ-કષાય અને યોગથી રહિત જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રમય જે આત્માનું સહજ સ્વરૂપ તેના વિલાવની અંદર અર્થાત્ ઘર, માલ, મિલકત, મા, બાપ, દીકરો, સ્ત્રી, ભાઈ, ખેત, વગેરે નવે જાતનો બાહ્ય ઉપરનો પરિશ્રદ્ધ, તથા રાગ દ્વેષ કષાયાદિ અતરંગ પરિશ્રદ્ધ તેથી સહિત સંસારી જીવ અનાદિ સમયનો વિલાવ દશામાં મગ્ન બની તેમાજ રકત રહે છે, તે કોઈ વખત કર્મ અવકાશ આપે તો કષાય વગેરેની મદતા થાય તે વખતે આત્માની શુદ્ધ દશા સંબંધી ઉગ્રતાને લીધે પોતાનું સહજ સ્વરૂપ જ્ઞાનાદિ શુભમય છે તેને દેખે (તે અનુભવયોગ કહેવાય) છે, તેમ શ્રીપાળકુંવરે કૂબડાનું રૂપ ધારણ કરેલ છે તેને મંડપમાં આવેલા રાજાએ વગેરે કૂબડા રૂપથી દેખે છે તે વિલાવરૂપ છે, અને શ્રીપાળનું મૂળ સ્વરૂપ છે તે સહજ સ્વાભાવિક છે. તેમાં વિલાવનું રૂપ કરેલ તે છોડીને સ્વભાવના મૂળ સ્વરૂપને રાજકુમારી દેખે છે તે જાણે અનુભવયોગ થયો છે, એવું મૂળ સ્વરૂપ નીહાળી કુંવરી પોતાના ચિત્તમાં વિચારવા લાગી “આ સઘળા રાજા અને કુમારો બેઠા છે તે પૈકી આ પાસે ઉભેલા રસિક કુંવરના રૂપ સરખું બીજા કોઈનું સુંદર સ્વરૂપ નથી ! તેમજ એમને જોવાથી મારું મન અત્યાનંદિત થયું જેથી વિશ્રાંતિવંત બન્યું છે” આ સબધને લીધેથી કુંવરી મનમાં હર્ષવંત બની નિશ્ચયને લેટી કે-“ અચિત મને વાંછિત સયોગનો મિલાપ થયો છે !” શ્રીપાળકુંવરે જ્યારે પોતાની તરફ કુંવરીની પ્યારભરી લાગણીની નજર જોઈ ત્યારે તે તેણીને જોતો પ્રેમપરીક્ષા માટે વચમાં વચમાં એવું તો

૧. આ વચન એજ બોધ આપે છે કે-કોઈ સાથે પ્રેમ થતા પહેલાં તેનો સાચો પ્રેમ છે કે બનાવટી-સ્વાર્થી પ્રેમ છે તે જોવાને તેનું મન નારાજ થાય કંટાળે બાપ તેવી વર્તણૂક ચકાવવી જેથી જો નિસ્વાર્થી કે સત્ય પ્રેમ હશે તો તરત તેના મનમાં જૂદા જ વિચારોને જન્મ મળશે, જેથી તેનો ચહેરો, વાક્યપ્રવાહ, એજા વગેરે નિરાશાના ભાવ બતાવશે, માટે પ્રેમીના મિલાપમાં આ પરીક્ષા લેવા યોગ્ય છે.

ખરાબ રૂપ દેખાડવા લાગ્યો કે ભેતાજ ચિત્ત ફાટી જાય; તોપણ કુંવરને વહાલી થઈ રહેલી કુંવરી તો વારંવાર કુંવરની પેઠેજ પ્રેમપરીક્ષા બેવા લાગી અને વારવાર રૂપ પલટવાની રીતિ નિગાહમાં લઈ આશ્ચર્યસહ વિચારવા લાગી કે “અહા બાળગરની બાળ (ગોડિયાવિદ્યા-મદારીના ખેલ)ની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી તેમ, તથા ઘોડાના પેટમાં દોડતી વખત થતો ખુલ્લો શબ્દ કયા (કયે ઠેકાણે) થાય છે તેની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી, તેમ આ કુંવરજીના ચરિત્રની પણ કોઈને ખબર ગમ પડતી નથી. અથવા તો બાળગરની રમત અને ઘોડાના પેટમાં થતો ખુલ્લો પદ્મ ભેતભેતામાં બંધ પડી જનાર હોય છે, તેવી જ રીતે આ કુંવરજીએ વામનરૂપ ધર્યું છે, તે પણ થોડીજ વેળામાં બંધ પડી જનાર છે; કેમકે કામભોગ આ રૂપ છે; પણ કામભોગ નથી ! એમ છતાં પણ કદી કામમ માટે હોય, તોપણ બે માફ મન એમની સાથે વરવા રાજી તો “મન રાજી હોય તો કાજી શું કરે ?” એ કહેવત મુજબ ખીજાઓ શુ કરનાર છે ? ! ખસ મારે તો આ જીંદગી પૂર્ણ થતા લગી આ કુંવરજીની સાથેજ સત્ય પ્રેમ રહેશે !” એમ નિશ્ચય કરી વ્યવહારને માન દેવા રાજકુંવરી બેઠેલા રાજાઓની લાઈનબણી ચાલી એટલે બધા રાજાઓના ઇતિહાસની માહિતી ધરાવનાર દાસી કુંવરીની સાથેની સાથેજ બધાઓની ઓળખ આપતી ચાલવા લાગી, એટલે કે તે દાસી એક પછી એક રાજાની રિહાસત, રૂપ, ગુણ, વય, દેશ વગેરેનું વિશેષ ખુબી સાથે વર્ણન કરી કુંવરીનું મન લલચાવવા હીલચાલ કરતી હતી; પરંતુ કુંવરી તો એક પછી એક રાજાના રૂપ, ગુણ, વય વગેરેમાં દોષ દેખાડતી દેખાડતી આગળ વધતી ચાલી-મતલબ કે એણીની કોઈ તરફ પ્રેમનજર હતીજ નહીં જેથી કોઈ રાજાનું રૂપ, તથા અવસ્થા કે દેશ વગેરે કશું પણ સાફ લાગતું જ ન હતું. તે તો ઉલટી તેઓની બાળતોનેજ વખોડી કહાડતી હતી. આથી જ્યારે દાસી જે જે રાજાઓના વખાણ કરતી ત્યારે તો તે તે રાજાઓનાં મોઢા તેજવંત જણાતા હતા, પણ જ્યારે દાસીના વખાણ કરી રહ્યા પછી કુંવરી તે દાસીના કથનમાત્રને વખોડીને દોષવંત દાખવતી હતી ત્યારે તે તે રાજાઓના મોઢા નિસ્તેજ-ઝાંખા થઈ જતા હતા, (કેમકે આશા નવું જીવન આપનારી અને નિરાશા જીવનને ભેખમ લગાડનારી હોય છે એટલે એમ ધાય એ સ્વભાવિકજ નિયમ છે.) આમ હોવાથી તે દાસી યશગુણોનું વર્ણન કરતાં થાકી ગઈ, કારણ કે હજારો રાજકુમારો પૈકી એકે પણ જ્યારે પસંદ ન પડ્યો ત્યારે પછી દાસી પણ નિરાશાને ભેટતાં ભેટતાં ચુપકી પકડે તેમાં નવાઈ શી ? મનોહારિણી રાજકુંવરી તો શ્રીપાળ-કુંવર કે જે કૃપાના રૂપમાં હતા છતાં તેમનાજ તરફ ટક લગાવીને વાર-

વાર નિરખ્યા કરતી હતી. કવિ કહે છે કે-૧ જો કે શેલડી, દહીં, મધ સાકર અને દ્રાખ એ બધાં જેવાં જોઈએ તેવાં મીઠાવાળા છે, તો પણ જેનું મન જે ચીજની સાથે જોડાઈ ગયું હોય તેને તે જ ચીજ મીઠી લાગે છે; પરંતુ બીજી લાખો ચીજો મીઠી હોય તો તે બધી શીકીજ લાગશે. મતલબ કે બીજા રાજાઓ ઘણા રૂપ ગુણ વગેરેથી અલંકૃત છે; પણ કુંવરીનું મન શ્રીપાળકુંવરની સાથે લગ્ન થયેલ હોવાથી બીજા રાજાઓ ઠીક છતાં પણ એકે પસંદ પડતાં જ નથી. કેમકે જેને જે રૂચે તે જ પચે છે !

(૧૪-૨૧)

ધણ અવસરે થંભની પૂતળી, મુખે અવતરી હારનો દેવરે;
કહે ગુણગ્રાહકે જો અતુર છે. તો વામન વર તતખેવરે. જૂ. ૨૨
તે સુણી વરિયો તે કુંવરીએ, દાખે નિજ અતિહી કુરૂપરે,
તે દેખી નિભૂંસે કુખજને. તવ ડાઠા રાણા ભપરે જૂ. ૨૩
ગુણ અવગુણ મુગ્યા નવિ લહે, વરે કુખજતણ વર ભૂપરે;
પણ કન્યા રત્ન ન કુંખજનું, ઉકરડે શો વર ધૂપરે. જૂ. ૨૪
તજ માળ મરાળ અમે કહું, તું કાગ છે અતિ વિકરાળરે;
જો ન તજે તોએ તાહડું, ગણનાળ લૂણે કરવાળરે. જૂ. ૨૫
તવ હસીય ભણે વામન ઈચ્છું, તુમે જો નવિ વરિયા એણરે;
તો દુર્ભંગ રૂસો મુઝ કિચ્છું, રૂસો ન વિચિશું કેણરે? જૂ. ૨૬
પરસ્ત્રી અભિલાષાના પાતકી. હવે મુઝ અસિધારાતિથરે;
પામી તુમે શુદ્ધ થાઓ સવે, દેખો મુઝ કહેવા હથરે. જૂ. ૨૭
એમ કહી કુખજે વિક્રમતિચ્છું. દાખ્યું જેણે નરપતિનહરે;
ચિત્ત ચમકયા ગગને દેવતા, તેણે સંતતિ કુસુમની ડહરે. જૂ.
હુવો વજસેન રાજ ખુસી, કહે બળ પરે દાખવો રૂપરે;
તેણે દાખ્યું રૂપ સ્વભાવનું, પરણાવે પુત્રી ભૂપરે. જૂ. ૨૮
દિયો આવાસ ઉત્તંગ તે, તિહાં વિલસે સુખ શ્રીપાળરે;
નિજ તિલકસુંદરી નારીશું. જિમકમળાશું ગોપાળરે. જૂ. ૩૦
ત્રીજો ખંડે પૂરણ થય. એ છઠ્ઠી લાળ રસાળરે;
જસ ગાતાં શ્રી સિદ્ધચક્રનો. હોય ઘરઘર મંગળ માળરે. જૂ. ૩૧

૧ આ વાક્ય એજ સૂચવે છે કે સારી કે નાસારી વસ્તુથી દિવા ઉત્તમ કે નીચથી જેનું મન જ્યાં લાગેલું હોય તેને ત્યાંજ આનંદ ઉપજે છે, માટે તેમને ખીંતે સદ્બોધ પણ કામ આવતો નથી.

અર્થ:-આ મુજબ રાજઓના મનરૂપી દરિયામા આશા નિરાશાની ભરતીઓટના મોબાં ચાલી રહ્યા હતા, તે દરમિયાન સ્વયંવર મંડપના મુખ્ય થાંભલામાં ગોઠવેલી સુદર રતનજડિત સોનાની પૂતળીની અંદર શ્રી-પાળકુવરને મળેલા હારનો દેવ-વિમળેશ્વર ચક્ષુ દાખલ થઈ કહેવા લાગ્યો “હે કુંવરી ! જો તું ગુણગ્રાહક અને ચતુર છો, તો આ વામણને તુરત વરી લે” આવું અમત્કારિક વચન સાંભળીને રાજકુમારીકાંચે વામનના કંઠમા તે જ ક્ષણે વરમાળ પહેરાવી તેને વરી લીધો. જ્યારે વરમાળા પહેરાવી ત્યારે કુંવરીની અંતરંગ પ્રેમપરીક્ષા જોવા શ્રીપાળ-કુંવરે પોતાનું એવું તો કૂબડું રૂપ બતાવવા માંડ્યું કે ન પૂછો વાત ! તે જોઈને બધાંચે કૂબડાનો તિરસ્કાર કરવા મંડી પડ્યા, અને તે રાણા રાજ ગુસ્સે થઈને બોલવા લાગ્યા કે-“આ ભોળી રામકુમારી ગુણ કે અવગુણને પણ જાણી શકતી નથી, એથીજ શ્રેષ્ઠ રાજઓને છોડી દઈ કૂબડાને વરે છે; પરંતુ આ કન્યારત્ન કૂબડાને લાયક નથી. રસુગંધીવત ધૂપ તો દેવના અગાડીજ થવો લાયક છે. નહીં કે તેવો ધૂપ ગંદા ઉકરડાની અગાડી કરવો ! એમ બોલી કૂબડા પ્રત્યે તેઓ કહેવા લાગ્યા-“એ કૂબડા ! અમે હંસ જેવા છીએ, અને તું અત્યંત વિકરાળ કાગડા જેવો છે, માટે કહીએ છીએ કે શ્રેષ્ઠ માળા હસની ડોકમાં જ શોભે, નહીં કે કાગડાની કોટમા શોભે ? એથી ઝટ તું તારા કંઠમાં પડેલી વરમાળા તણ દે. જો નહીં તણ દઈશ તો તારી એ ગરદન અમારી આ તીખી તલવારની ધારથી લણી કાપી નાખીશુ.” આવું તેઓનું બોલતું સાંભળી વામન હસીને કહેવા લાગ્યો.-“હે અભાગિયાઓ ! તમે તમારા કમનસીબને લીધે આ રાજકુમારીને વરવા ભાગ્યશાળી ન થયા, તો મારા ઉપર શા માટે ગુસ્સો લાવો છો ? ખરી રીતે તો તમારા પ્રારબ્ધ પર ગુસ્સો લાવી રૂપણ કરો કે જેણે તમને નિરાશ કર્યા છે. હવે તો તમે બધાંચે પરસ્પરીની અભિલાષા કરવાના પાપથી પાપી થયા છો, માટે એ પાપનું પ્રાચશ્ચિત લેવા માટે આ મારી તરવારની ધારારૂપી તીર્થને ભેટી તમે પાવન થાઓ, અને જુઓ તો ખરા કે મારા હાથ પણ કેવા છે ??” (મતલબ એ કે હવે આ રાજકુમારી મારી સ્ત્રી થઈ છે જેથી એણીની ભણી ખરાબ નજર કરી તો મારી તરવારનાજ ભોગ થઈ પડશે, છતાં વિશ્વાસ ન

૧ આ સંબંધ એજ બોધ આપે છે કે-પરીક્ષકજી પરીક્ષા કરી શકે છે, પણ ગમારને સાચી પરીક્ષાનો બોધ શાનો હોય ? તથા દૈવની વિપરીતતાથી કાર્યની સફળતામા પાછા પડેલા પુરૂષો હમેશા અડતી રતિવાળાની ધૂળો કરી હવતીઆ માર્યાંજ કરે છે, પરંતુ નથી વિચારતા કે જ્યાં દૈવની વિરૂદ્ધતા છે ત્યાં ખીજાપર ધૂળો કુળી નકામી છે

આવતો હોય તો થાઓ તૈયાર ને જુઓ મારું પરાક્રમ એટલે બધી પંચાત મટી જશે.) એમ બોલી કૂબડાએ એવું તો પરાક્રમ બતાવ્યું કે જે પરાક્રમે બેતાંજ બધાએ રાજ્યો છુવ લઇ નાસી ગયા એ બેઠને કૌતુકી દેવો 'પણ ચમત્કાર પામ્યા, કે અહા ! દેવના જેવી શક્તિ આ વામન ધરાવે છે !!) અને એથી પ્રસન્ન થઈ તે વામનની ઉપર દેવોએ સુગંધી કુલોનો વરસાદ વરસાવ્યો. આ પ્રમાણે બનેલો બનાવ બેઠ કુંવરીનો પિતા વજ્રસેન પણ ખુશી થઇ વામન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો- “ જેવું ચમત્કારિક પરાક્રમ બતાવ્યું તેવું જ ચમત્કારિક આપનું મૂળ સ્વરૂપ : બતાવો એટલે આનંદ આનંદ- ” આવું બોલવું સાંભળી શ્રીપાળ- કુંવરે પોતાનું અસલ સ્વરૂપ બતાવ્યું એટલે વજ્રસેને અતિ પ્રસન્નતા પૂર્વક પોતાની પુત્રી શ્રીપાળ કુંવરને પરણાવી અને તે પછી દાયબે વગેરે જે દેવાનું હતું તે ઈધને મોટા મજલાઓવાળા સુદર મહેલમાં ઈંપતીને નિવાસ કરાવ્યો. તે મહાલયમાં નિવાસ કરીને શ્રીપાળકુંવર પોતાની વિવાહિતા-તિલકસુદરી સાથે, જેમ લક્ષ્મીજીની સાથે શ્રીકૃષ્ણજી સુખ ભોગવે, તેમ સુખ ભોગવવા લાગ્યો. (જસવિજયજી કહે છે કે આ ત્રીજા ખંડની અંદર શૃંગાર વગેરે રસોથી ભરેલી આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂરી થઇ તે એજ બોધ આપે છે કે-જે સિદ્ધચક્રજી મહારાજના શુભ ગાય તો ઘરઘરને વિષે મંગળમાળા થાય છે; માટે તમે શ્રોતાગણ પણ એ મહારાજજીના શુભ ગાઓં કે તમારા ઘરની અંદર પણ મંગળમાળા થાય)

(૨૨-૩૧)

(દોહા-છંદ)

વિલસે ધવળ અપાર સુખ, સોભાગી સિરદાર;
પુણ્યબળે સવિ સંપન્ને, વંછિત સુખ નિરધાર. ૧

સામગ્રી કારય તણી, પ્રાપક કારણ પંચ;
છુટ હેતુ પુણ્યજ વડું, મેલે અવર પ્રપંચ. ૨

તિલકસુંદરી શ્રીપાળનો, પૂરણ હુઓ સંબંધ;
હવે શૃંગારસુંદરિતણો, કહિશું લાભપ્રબંધ ૩

અર્થ:-કવિ કહે છે કે-સૌભાગ્યવત જનોનો જે સરદાર તે જ અપાર ઉજ્જવળ-ઉમદા સુખ ભોગવે છે, કેમકે છુવમાત્રને અવશ્ય ઈંછેલાં સુખો પૂર્વ પૂણ્યના પ્રતાપ-બળવડેજ પ્રાપ્ત થાય છે. દરેક કાર્યની સામગ્રીની પ્રાપ્તિના કારણ કાળ. સ્વભાવ. નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્યમ એ પાંચ છે. એટલે કે

જે સમય ઉપર જે થવાનું હોય તે તે સમયે જ થાય છે, જેમકે ઉન્હાળાની મોસમમાં આખો ફળે, મેથી શીયાળામાં જ ઉગે, કલમો ચોમાસામાં જ રોપાય, ત્રીજા ચોથા આરામાં જ મોક્ષે જાય, સ્ત્રી ઋતુમતી થયા પછી જ ગર્ભ ધારણ કરે એ સમય-કાળની દરેક કામમાં જરૂર પડે છે. જો એ કાળ-સમય હાથ લાગેલ હોય, છતાં પણ સ્વભાવનો સંયોગ મળતો ન આવે તો મળેલો સમય સંયોગ નિષ્ફળ જાય છે, જેમકે મેથી શીયાળામાં જ ઉગે, પણ જો તે મેથી જીવે ઉગે તેવા સ્વભાવવાળું હોય તો ઉગે, પરંતુ જો બીજા ખરાબ હોય તો ઉગવાનો સમય હાથ આવેલ છતાં ન ઉગે, આખો ઉન્હાળે ફળે છે, પણ જો સાકરીઓ વગેરે પડે તો ફળવાના સ્વભાવનો અભાવ થઈ જતાં એક પણ કેરી બેસવા પામે નહીં. દૂધમાંથી જ દહીં થાય છે. માટે સમયની કોઈપણ કારણમાં જેવી જરૂર છે તેવી જ સ્વભાવની પણ છે તેમજ સમય અને સ્વભાવ બેઉનો યોગ મળ્યો હોય, પરંતુ તેમાં જો નિયત કારણ ન હોય તો તે કામ ફોટેલું ન ભેટે; જેમકે ત્રીજા ચોથા આરામાં લવ્ય જીવ વિશેષ હતા છતાં જેઓએ સમકિત પ્રાપ્ત નહીં કરેલું તેઓએ લવ્યપણું પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ન કરી. એટલે કે સમય સ્વભાવ બેઉ કારણ છતાં નિયત કારણ ન મળ્યું જેથી મોક્ષમાર્ગ હાથ ન લાગ્યો આખો ફળવાની મોસમ છે. આખો ફળે તેવો નિયમ છે, પણ તેને ખાતર વગેરેના સંયોગરૂપ નિયત કારણ મુકરર કરવામાં આવે તો આખો ફળે, માટે કાળ સ્વભાવ ને નિયત એ ત્રણે કારણની દરેક કામમાં જરૂર છે. જો કે એ ત્રણે કારણ હાજર હોય, છતાં ઉદ્યમ ન કરે તો તે કારણો હાજર છતાં મહેનત નકામી થઈ પડે છે જેમકે ઘઉં ઉગવાની શીયાળામાં મોસમ છે, ઘઉં ઉગે પણ છે, ઉંખીઓ પણ આવે છે, છતાં પણ તેને ધુરતું પાણી ન અપાય, વાડ વગેરેનો બંદોબસ્ત ન કર્યો હોય તો તે ઘઉં પાકી શકતા નથી, જેમકે ત્રણે કારણ રજુ છતાં ઉદ્યમની ખામી રહી, જેથી એ કારણોમાં ઉદ્યમની મેળવણીની પણ ખાસ જરૂર છે અને એ ચારે કારણો હાજર હોય છતાં પણ કર્મ સારા ન હોય, જેમકે કપાસની મોસમમાં કપાસ વાવે, ઉગે, જીંડવાં લાગે અને કપાસ ઉતારવાનો વખત આવી પહોંચે કે હીમ પડે, એટલી બધી મહેનત ધૂળમાં મળી જાય સૂલીલદ્રુજો તપસ્યમનો બહુ જ ઉદ્યમ કર્યો છતાં ભવિતવ્યના-પૂર્વકૃતકર્મ કારણની અપ્રાપ્તિથી મોક્ષસાધન-કેવળજ્ઞાન ન પ્રાપ્ત કર્યું. મતલબ એજ કે દરેક કામમાં આ પાંચે કારણ મળે તો જ કોઈ પણ કામ સિદ્ધ થાય છે, નહીં કે એ પાંચમાંથી એકની ખામી હોય તો તેથી કાર્યસિદ્ધિ હાથ લાગે. એ પાંચે કારણનો મિલાપ કરાવી દેનાર ઇશ્વર

હેતુરૂપ મોટું પુણ્યજ છે, તે પુણ્યજ બધાએ સારા સંયોગોના પ્રપંચ મેળવી
દે છે, એથી સહુ કરતાં પુણ્ય એજ મોટું છે. એજ પુણ્યના યોગવડે
શ્રીપાળકુંવર અને ત્રેલોક્યસુદરીનો સબધ બેઠાયો. એવીજ રીતે શૃંગાર-
સુદરીની પ્રાપ્તિનો અબધ હું કહીશ. (૧—૩)

(ઢાળ સાતમી-સાહિબા મોતીડો હમારો-એ દેશી.)

એક દિન રાજસભાયેં આવ્યો,
ચર કહે અચરિજ મુઝ મન ભાવ્યો;
સાહિબા રંગીલા હમારા, મોહના રંગીલા.
દલપત્તનનો છે મહારાજ.
ધરાપાળ જસ બિહુ પખ તાજ. સા. મો. ૧
રાણી ચોરાશી તસ ગુણખાણી,
ગુણમાળા છે પ્રથમ વખાણી; સા.
પાંચ બેટા ઊપર ગુણપેટી.

શૃંગારસુદરી છે તસ બેટી. સા. મો. ૨
પદ્મવ અધર હસિત સિતકૂલ,
અંગ અંગ કુચકૂળ બહુ મૂલ; સા.
જંગમ તે છે મોહનવેલિ
ચાલતી ચાલ જિસી ગજગેલી, સા. ૩
પંડિતા વિચક્ષણા પ્રગુણા નામે,
નિપુણા દક્ષા સમ પરિણામે; સા.
તેહની પાંચ સખી છે ધ્યારી,
સહુની મતી જિનધર્મે સારી. સા. ૪

તે આગળ કહે કુંભરી સાચું,
આપણું મ હોજો મન કાચું; સા.
સુખ કારણ જિન મતનો જાણુ,
વર વરવો બીજો અપ્રમાણુ. સા. ૫
જાણુ અજાણુ તણો જે જોગ,
કેળ કંથેરનો તે સંયોગ; સા.

- વ્યાધિ મૃત્યુ દારિદ્ર વનવાસ,
અધિકો કુમિત્ર તણો સહવાસ. સા. ૬
- હેમમુદ્રાયેં અકીક ન છાજે,
શ્યો જળધર છે ફેકટ ગાજે; સા.
વર વરવો પરખીને આપ,
જિમ ન હોય કમં કુળેડાલાપ. સા. ૭
- કહે પાંડતા પરનું ચિત્ત,
ભાવ લખેજે સુણિયેં કુવિત્ત; સા.
સીથેં પાક સુભટ આકારેં,
જિમ જાણીજેં શુદ્ધ પ્રકારે. સા. ૮
- કરિય સમસ્યા પદ તુમે દાખો,
જે પરે તે ચિત્ત માંહિ રાખો; સા.
ધમ નિસુણી કહે કુંઝરી તેહ,
વરં સમસ્યા પૂરે જેહ, સા. મો. ૯
- તેહ પ્રસિદ્ધિ સુણીને મળિયા,
બહુ પાંડિત નર બુદ્ધે બળિયા; સા.
પણુ મતિવેગ તિહાં નવિ ચાલે,
વાયુ વેગેં નવિકુંગર હાલે. સા. ૧૦
- પાંચ સખાયુત તે નૃપખેટી,
ચિત્ત પરખેરી સમસ્યા મહોટી; સા.
સુણિય કહે જન કેમ પૂરીજેં,
પરમનદ્રહ કિમ થાહ લહીજેં. સા. ૧૧

અર્થ—ઉપર કહેલાં પાંચ કારણો પુણ્યબળથીજ મળે છે એની સાબિતી માટે કવિ કહે છે કે—એક દિવસ રાજસભાની અંદર એક જાસૂસ આવ્યો અને તે શ્રીપાળકુંવર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—“હે રગીલા સાહેબ ! જે આશ્ચર્ય મારા મનને પસંદ પડ્યું છે તે હું કહું છું માટે કૃપા કરી શ્રવણ કરો. મોહનજી ! દલપતન નામનું શહેર છે ત્યાં ધરાપાળ નામનો રાજા છે જે મોસાળ અને ગાપ એ બેઉ પક્ષવડે નૂરદાર છે તે રાજ્ય કરે છે. તે રાજાને શુભની ખાણ જેવી ચોરાશી રાણીઓ છે, તેઓમાં શુભમાળા

નામની પટરાણી છે. તે શુભમાળાને પાંચ કુવરો ઉપર શુભ સંબંધવાની પેટીરૂપ એક શૃંગારસુંદરી નામની બેટી-કુવરી છે. જગતમાં જે મોહનવેલી છે તે સ્થાવર-સ્થિર થઈ રહેલી હોય છે, પણ શૃંગારસુંદરી તો જંગમ-હાલતી ચાલતી મોહનવેલી રૂપ છે, તે મોહનવેલીને નવપદ્મવ સમાન લાલ અને સુકોમળ હોઠરૂપ પત્ર છે, ઉજળી દાંતની પંક્તિરૂપ શ્વેત પુષ્પ છે, અને સ્તન યુગલરૂપ રસભરિત સુંદર કૂળ છે, એથી તે મોહનવેલીનું અંગ સૌંદર્યતાવાળું દેખાય છે, એટલે કે જેમ મોહનવેલનાં કૂલ રાતાં અને સુંવાળા હોય છે તેમ શૃંગારસુંદરીના હોઠ રાતા સુંવાળા છે. જેમ તે વેલીના કૂલ મોસમ - વખતે જ દેખાવ દે છે ને તે શ્વેત રંગના હોય છે, તેમ શૃંગારસુંદરીના ઉજળવળ-ધોળા દાંતોની હાર હસતી વખતે જ નજરે પડે છે. જેમ તે વેલીને બોડલે જ રસીલાં ગોળ કૂલ લાગે છે, તેમ શૃંગારસુંદરીના મનોહર યુગલ સ્તન છે; જેથી તે જંગમ વેલીની આકૃતિ અતિ સુંદર છે. અને જેમ તે મોહનવેલી પવન પ્રસંગથી મંદમંદ હાલે છે, તેમ શૃંગારસુંદરી પણ ધીમી પરંતુ મનહરણ કરનારી જીલતી હાથણીની ચાલ સમાન ચાલે છે. તેની તહેનાતમાં મનમેળુ પાંચ સાહેલીઓ છે, તે તેને ઘણીજ વહાલી છે. એટલે કે પડિતા, વિચક્ષણા, પ્રણુણા, નિપુણા અને દક્ષા એ પાંચ નામ પ્રમાણે શુભ ધરાવનારી, સમાન પરિણામવાળી અને જૈન-ધર્મમાં સારી રીતે રૂચિવત મતિવાળી છે. (હંમેશાં સરખી ઉંમર -અવસ્થા, વિચારણા, ધર્મરૂચિ હોય તો જ દોસ્તી એક સરખી નિભે છે.)

તે પાંચ સખીઓની અગાડી સત્યપણે શૃંગારસુંદરી કહ્યા કરે છે કે- 'સખિયો ! આપણુ છએ જણીઓનું મન શ્રીજૈનધર્મ ઉપરથી કોઈ વખતે પણ ઢચુપચુ ગતિવાળુ ન થશે એજ આપણી પરમાત્મા પ્રત્યે વિનંતી છે, અને એ માટેજ સાસારિક સુખને રસીલુ રહેવા જૈનધર્મના રહસ્યનો બાણકાર જે પુરૂષ હોય તેનેજ વરવો; પરંતુ તે સિવાયના વરને વરવો એ આપણને મંજુર નથી; કેમકે એક બાણકાર હોય અને બીલું અબાણ હોય એવાનો મિલાપ થાય તો તે કેળ ને કંથેરના ઝાડનો સંયોગ થવા સરખો હુઃખદાયી મિલાપ થઈ પડે છે. એટલે કેળ સુંવાળી હોય છે ને તેની સાથે કાંટાળી કંથેરનો મિલાપ થવાથી સુવાળી કેળને તીખા કાટાઓ વડે ચીરીને કદરૂપી કરી નાખે છે, તેવી રીતે સુજ્ઞાનો જનની સાથે અજ્ઞાન જનનો સંયોગ થાય એ પણ તન મનને ચીરી જીવનને જોખમ પહોંચાડનારો થઈ પડે છે; માટે જ અસાધ્ય કે લયંકર વ્યાધિ, તથા મરણ, દારિદ્ર્ય અને વનવાસ એઓના હુઃખ કરતાં પણ નાઠારા મિત્રનો સહવાસ બહુજ હુઃખદેનારો હોય છે, કેમકે વ્યાધિ, મરણ, દારિદ્ર્ય અને વનવાસ એકજ લવ હુઃખ દે છે; પરંતુ નાઠારા દોસ્તદારનો સહવાસ નાઠારી મતિ કરનારો હોવાથી જન્મો

જન્મ હું ખેં આપનાર નીવડે છે, માટે એ બધાં હું ખો કરતાં નરસા જનનો સંગ અધિક હું ખેંદાઈ છે, માટે સોનાની વીંટીમાં હીરો-માણેક જડાય તે જ ચોગ્ય છે, પણ અકીક જડવો ચોગ્ય નથી. આવીજ રીતે આપણું નિર્માણ સોના સંરખી જૈન ધર્મિણીઓની સાથે અકીકરૂપ મિથ્યાત્વી પતિનો સંગ જોડાવો અચોગ્યજ છે. તેમજ જે પુરૂષ ઉપરથી શરદના સેધની પેઠે ફાગટ, ઘટાટોપ દેખાડી ગાજનારોજ હોય એટલે ઉપરથી રૂપાળો હોય છતાં; અંદર રહસ્ય વિનાનો હોય તે પુરૂષ પણ આપણે ન વરવો; પરંતુ પરીક્ષા કરીનેજ વર વરવો કે જેથી પાછળથી કળેડાનાં રોદણાં ન રોવાં પડે. આવી શૃંગારસુંદરીનું બોલવું સાંભળી પાંચ સખિયો પૈકી પહેલી પંડિતા, નામની સખી બોલી કે “જે પુરૂષ કવિત સાંભળીને સામાના ચિત્તનો ભાવ સમજી જાય તે ચતુર પુરૂષ ગણાય છે. જેમ દાળ, ભાત, ખીચડી વગેરે સીંજ્યાની પરીક્ષા ફક્ત તેમાંનો એક દાણો દાખી જોવાથી જ થઈ આવે છે તેમ. તથા શુરવીર પુરૂષનો જેમ ચહેરો મહોરો જોવાથીજ તેના શરીરમાંની શક્તિ વગેરેની પરીક્ષા પડે છે, તેમ ફક્ત એકજ પદ રચી તેમાં પોતપોતાના મનનો ભાવ સમાવી સમસ્યા પદ બનાવી સંભળાવતાં ખાંડીના ત્રણ પદ તે જ ભાવ પૂર્ણ તૈયાર કરી આપશે તો સમજાઈજ જશે કે તે સમસ્યા પૂરક સ્વધર્મી છે કે વિધર્મી, માટે પોતપોતાની મરજી મુજબ જૈનધર્મ રહસ્યમય ઢોહરાનું ચોથું ચરણ રહસ્યમય બનાવીને ઉત્તર આપનાર પુરૂષને કહી બતાવે ને ઉત્તરમાં જે ત્રણ પદ બનાવી ઉમેરે તે ધ્યાનમાં રાખી એટલે જો આપણા મનની ધારેલી વાતનું રહસ્ય કહી બતાવે તો તે જ આપણો વર થશે ” આવી રીતનું સખીનું વચન સાંભળીને શૃંગારસુંદરી બોલી કે જે મારા મનના વિચાર ભરી સમસ્યાનું પદ સાંભળી ખાંડીના ત્રણ ચરણ અર્થ સંગિતવાળાં બનાવી સંભળાવશે તેનેજ હું અવશ્ય વર્ણીશ. ૧ (આ પ્રમાણે બીજી સખીઓએ પણ પ્રતિજ્ઞા કરી) જ્યારે આ પ્રતિજ્ઞા સંજ ધીની વાત જગતની અંદર જાહેરમાં આવી ત્યારે ઘણાક બુદ્ધિમાન પંડિત પુરૂષો કે જે પાદપૂતિનો મર્મભાવ લેદ સમજાવી પૂર્ણ કરી શકે તેવા હતા તેઓ એકઠા થવા લાગ્યા અને તે તે પદ સાંભળીને ધણી ધણી બુદ્ધિને કેળવવા લાગ્યા; તોપણ જેમ પવનનો પ્રબળ વેગ છતાં

૧ કુમારીકાઓનો વાર્તા સબધ એજ બોધ આપે છે કે—જેની સાથે સબધ બાંધવો તેની સાથે પહેલેથીજ મનનો મિલાપ મળતો આવશે કે નહીં? તે તપાસી નક્કી કરી લેવું કે જેથી પસ્તાવાનો વખત ન આવે બીજો એ બોધ આપે છે કે દુષ્ટજનનો સંગ તમામ જાતના દુષ્ટો કૃતા અત્યંત દુષ્ટાવાદી છે માટે તેથી ખસસ દૂર રહેવા ખાન રાખવી

પણ કુંગર ન ડોલી શકે તેમ બુદ્ધિની ઘણી પ્રબળ સત્તા છતાં (પાત્ર કારણ પૈકી એકલા ઉદ્ભવથી) કશી પણ ત્યા મતિ ચાલી શકી જ નહીં. મતલબ કે કુમારિકાઓની વિચારણાને મળતા ભાવવાળાં કોઈએ પદપૂર્ણ કરી શક્યા જ નહિ. આ પ્રમાણે પાત્ર સખિયો સહિત રાજકુમારી મહત્તા ભરી સમસ્યા કરીને વર થવા આવનારના ચિત્તની પરીક્ષા કર્યો કરે છે, પરંતુ સાલળનારા પડિત પુરૂષો કહે છે કે—‘એ સમસ્યા અમે શી રીતે પૂરી શકીએ !! એ પરાયા મનરૂપી ગહન—ઉઠા ઢહનો તાગ તે શી રીતે લઈ શકીએ ? ! (૧-૧૧) સુણિય કુમાર ચમક્યો આવે,

ધર કહે હો મુઝ હાર પ્રભાવે; સા.

દલપત્તનગર જિહાં નૃપકન્યા,

તિહાં પહોતો સખિયુત જિહાં ધન્યા. સા. ૧૨

દેખી કુમર અમરસમ તેહ,

ચિત ચમકી કહેજો મુઝ એહ; સા.

પૂરે સમસ્યા તો હું ધન્ય,

પૂરી પ્રતિજ્ઞા હોય કય પુણ્ય. સા. ૧૩

પૂછે કુંવર સમસ્યા કાણ ?

કુંવરી સંકેત રાખી ગૌણ; સા.

શીષે કુમર દિયે કર પુરે,

પુત્તલ તેહ રહે ન અધુરે સા. મો. ૧૪

અર્થ:—આવું સાલળીને શ્રીપાળકુંવર ચિત્તમા ચમત્કાર પામી સલામથી ઉઠી ઘેર આવ્યો અને ‘દલપત્તન નગરમા જ્યા રાજકન્યાએ સમસ્યાપૂરક માટે મડપ કાયમ કરેલો કે ત્યાં પળમાં જઈ પહોચુ’ એવો મનમા વિચાર કરી બોલ્યો ‘મારા હારના મહીમાવડે ચિતવેલા સ્થળે હાલને હાલ જઈ પહોચુ’ એવું થાઓ.’ એટલું બોલતાં તો હારપ્રભાવથી જ્યા દલપત્તન શહેરની અંદર પાંચ સખીઓ સહિત ધન્યવાદ ને યોગ્ય રાજકન્યા છે ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. જ્યારે દેહીપ્રમાન દેહધારી દેવસરખા શ્રીપાળકુંવરને પોતાની સમીપમા સાક્ષાતપણે જોયો ત્યારે રાજકન્યા ચિત્તમા ચમત્કાર પામી મન સાથે કહેવા લાગી—‘જો આ નરરત્ન મારી સમસ્યા પૂર્ણ કરે તો મારું જીવિત ધન્ય છે આ નરરત્નથી મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થાય તો હું કૃતપુણ્ય થઈ જાણીશ આવો વિચાર કરે છે એટલામા શ્રીપાળકુંવરે જ પૂછ્યું કે—‘તમારી સમસ્યાઓ કેવા પ્રકારની છે તે કહી જતાવો !’ આવું બોલવું

સાંભળી કુવરીએ કરી રાખેલા સ કેત મુજબ મુખ્ય સખી (પણ રાજકુમારીથી નાની હોવાને લીધે મુખ્ય ન કહેતા ગૌણ કહી.) પ્રથમ બોલી કે— “મનવાંછિત ફળ હોય—મનવાંછિત ફળ શાથી પ્રાપ્ત થાય !” આ અંતિમ ચરણની પાદપૂર્તિ કરવા કુવરે પોતે શ્રમ ન લેતા હારના મહીમા વડે મહયની અંદર પોતાની નજીકના એક જડ પૂતળાના માથા ઉપર હાથ મૂકી તેને કહ્યું કે—“પૂછાતી સમસ્યાભરી પાદપૂર્તિઓનો તું પોતે જ પૂર્ણ પ્રકારે જવાબ દે કે જેથી કોઈ વાત અધૂરી ન રહી જાય,” એટલે તે પૂતળુ પંડિતાની સમસ્યા સળધે પાદપૂર્તિ કહે છે કે—

પંડિતોવાચ-મનવાંછિત ફલ હોઈ. પુત્તલોવાચ દોહા

અરિહંતાઈ મુનવહ પય, નિય મન ધરે જુ કોઈ;

નિચ્છય તમુ નરસેહરહ, મનવાંછિત ફળ હોઈ.

૧

અર્થ:-અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ને તપ; એ નવે પદને જો કોઈપણ મનુષ્ય પોતાના મનની અંદર અવશ્ય પ્રકારે ધારણ કરે તો તે નરસેખર (મનુષ્યમાં શીરોમણિ) મનુષ્યનાં મનમાં ધારેલાં કામ ફતેહ થાય—મનવાંછિત સફળ થાય.’ આ પ્રમાણે જૈનધર્મ રહસ્ય પૂરતિ સમસ્યા પૂર્ણ થવાથી પંડિતા મૌન કરી રહી, એટલે બીજી સખી વિચક્ષણા બોલી કે—

“અવર મ ઝંખો આળ-બીજાં આળ પ પાળની જંખના ન કરો.”

આવો પ્રશ્ન થયો કે—પૂતળે જણાવ્યું કે:-

વિચક્ષણોવાચ-અવર મ ઝંખો આલ. પુત્તલોવાચ;

અરિહંત દેવ સુસાધુ ગુરૂ, ધમ્મજ દયા વિસાલ;

જપહું મંત્ર નવકાર તુમ, અવર મ ઝંખો આલ.

૨

અર્થ:-“દેવ શ્રી અરિહંત, શુદ્ધ સાધુ ગુરૂ, અને વિશાળ દયાવાળો ધર્મ; એ ત્રણે તત્ત્વવત જે નવકાર મંત્ર છે તેનેજ જપો, અને બીજાં બધા આળ પંપાળની ઝંખના ન કરો.” આ પ્રમાણે વિચક્ષણાની સમસ્યાનો જવાબ મળતા તેણીએ પણ મૌન ધર્યું એટલે ત્રીજી સખી પ્રગુણા બોલી કે—

“કર સફળો અપ્પાણ-હે જીવ! તું તારા આત્માને સફળ કર,”

આના જવાબમાં પૂતળે કહ્યું:-

પ્રગુણોવાચ-કર સફળો અપ્પાણ પુત્તલોવાચ-

આરાહિજજધ દેવ ગુરૂ, દિહું સુપત્તહિં દાણુ;

તવ સંયમ ઉવચાર કરિ, કર સફળો અપ્પાણ.

૩

અર્થ:—“ દેવ તેમજ ગુરુનું આરાધન કરી, સુપાત્રે દાન દઈ અને તપ સંગમ તથા પરોપકાર કરીને હે જીવ ! તું તારા આત્માને સફળ કર.” આવી રીતે જૈનધર્મ રહસ્ય સમસ્યાનાં ચરણ પૂર્ણ થયાં સાંભળીને તેણીએ પણ ચુપકી પકડી. એટલે ચોથી સખી નિપુણા બોલી કે:—

“ જિત્તે લિખ્યો લિલાટ-જેટલું લલાટ-નશીબમાં લખ્યું હશે ” આ અધ્ધર બુલતા રહેલા પદનાં પહેલાં ત્રણ પદ પુર્ણ કરવા પૂતળે કહ્યું:—

નિપૂણોવાચ-જિત્તા લિલો નિલાડ. પુત્તલોવાચ-

રે મન અપ્પા ખંચિ કરિ ચિંતા જળ મ પાડ;

ફળ તિતોહિજ પામિયે, જિત્તો લિખ્યો નિલાડ,

૪

અર્થ—“ અરે મન ! તું આત્માને ખેંચીને પરાણે ચિંતાની જળમાં ફસાઈશ નહીં, કેમકે ફળ તો જેટલું નસીબમાં લખ્યું હશે તેટલુંજ પ્રાપ્ત થશે, માટે તું તેમ કરીશ નહીં. ” આવો સચોટ જવાબ મળવાથી ચોથી સખી પણ ચુપ થઈ ગઈ. એટલે પાંચમી દક્ષા સખી બોલી કે:—

“ તસ તિહુઅણુ જણુ દાસ-ત્રણુ ભુવનના જનો તેના દાસ થઈ રહે,” આના જવાબમાં પુતળે કહ્યું—

દક્ષોવાચ-તસ તિહુઅણુ જણુ દાસ પુત્તલોવાચ—

“ અત્થિ ભવંતર સંચિઓ, પુણ્ય સુમુગલ જસ.

તસુબળ તસુમઈ તસુસિરી, તસુતિહુઅણુ જણુ દાસ. પ

અર્થ:—જે મનુષ્યે પાછલા ભવોની અંદર સમસ્ત પુણ્યનો સચય કરેલો છે તે મનુષ્યને બળ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ પાતાળ; એ ત્રણે લોકના વાસીઓ તેના દાસ થઈને રહે છે. ” આવો જવાબ મળતાં દક્ષા સખીએ પણ મૌન ધારણ કર્યું. એટલે સુખ્યા શૃંગાર-સુંદરી બોલી કે:—

“ રવિ પહેલા ઊગંત-સૂર્ય ઉઝ્યાં પહેલા તે ઉદય પામે છે. ” આના જવાબમાં પૂતળે કહ્યું:—

શૃંગારસુંદર્યુવાચ-રવિ પહેલા ઊગંત; પુત્તલોવાચ.

“ જીવંતાં જગ જસ નહીં, જસ વિણ કાંઈ ભવંત;

જે જસ લેઈ આથમ્યા, રવિ પહેલાં ઊગંત

૬

અર્થ:—જીવતા છતા પણ જેનો જગની અંદર યશ ફેલાયો નથી, તે તેવા જીવો યશ વિના શા માટે જીવે છે ? કેમકે યશ વગરના જીવતર

કરતાં તો મરતું લાખ ગણે દરજ્જે ઉત્તમ છે.) પરંતુ જે જીવો યશ મેળવીને આ જગતમાથી અસ્ત પામ્યા છે (મરી ગયા છે) તે જીવો સૂર્યની ઉગ્યાં પહેલાં ઉદય પામે છે. મતલબ કે સૂર્યોદય પહેલાં તેઓના નામનું સ્મરણ થાય છે ”

(હાલ પૂર્વની-પહેલાંની દેશી પ્રમાણે.)

પૂરે કુમર સમશ્યા સારી,
આનંદિત હુઈ નૃપતિકુમારી; સા.
વરે કુમાર તે ત્રિભુવનસાર,
ગુણનિધાન જીવનઆધાર. સા. ૧૫
પૂતળ મુખ સમશ્યા પરાવી,
રાજ પ્રમુખ જન સર્વિ હુઓ ભાવિ; સા.
એ અચરિજ તો કહિયેં ન દીકું,
જિમ જોઈયેં તિમ લાગે મીકું. સા. ૧૬
રાજ નિજ પુત્રી પરણાવે,
પંચ સખી સંજીવ મન ભાવે; સા.
પાણિગ્રહણ મહ સખળો કીધો,
દાન અતુલ મનવંછિત દીધો. સા. ૧૭
સાતમી હાળ એ ત્રીજે ખડે,
પૂરણ હુઈ ગુણ રાગ અખડે; સા.
સિદ્ધચક્રના ગુણ ગાઈજે,
વિનય સુસજ્જુખ તો પાઈજે. સા. ૧૮

અર્થ.—આ પ્રમાણે શ્રીપાળકુવરે સારી રીતે સમશ્યા પૂર્ણ કરી જેથી રાજકુમારી ઘણીજ આનંદિત થઈ અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ એ ત્રણે ભુવનમાં સાર, ગુણના ભંડાર, તથા જીવનના આધારરૂપ, શ્રીપાળકુવરને વરી બેઠી. ઉપર મુજબ પૂતળામા જીવત્વ નહીં, છતાં જે જડના મોઢેથી સમશ્યા પૂર્ણ કરાવી તે જોઈને રાજ વગેરે તમામ મનુષ્યો ભાવિક થઈને કહેવા લાગ્યા—“ અહા ! આવું આશ્ચર્ય તો ક્યાય કોઈ વખતે પણ દીકું ન હતું, તેમ આ આશ્ચર્ય તો એવું છે કે જેમ જેમ વધારે જોઈએ તેમ તેમ વધારે વધારે મીકું—વહાલુ લાગે છે ” ઇત્યાદિ અમત્કાર પામી તે પછી રાજાએ મનની ઉલટ સાથે ચોતાની પુત્રી

શૃંગારચુંદરી પાંચ સાહેલીઓ સહિત શ્રીપાળકુંવરને ધામધૂમ સાથે પરણાવી તથા પાણીગ્રહણનો ઘણો સારો મહોત્સવ કરી જે જેની ઇચ્છા પ્રમાણે માગણી કરી તે પ્રમાણે તે અર્થિજનોને પુષ્કળ દાન આપ્યું. (યશવિજયજી કહે છે કે આ ત્રીજા ખંડની અદર સાતમી ઢાળ અખડિત ગુણ અને રાગવડે કરીને પૂર્ણ થઈ, તે એજ યોગ આપે છે કે-જો શુદ્ધ ત્રિકરણ યોગ વડે સિદ્ધચક્રના ગુણ ગાયા કરિયે તો વિનય, સારો યશ અને ઉત્તમ સુખ, પ્રાપ્ત કરિયે માટે તમે સર્વ શ્રોતાઓ સિદ્ધચક્રના જ ગુણ ગાઓ કે જેથી એ લાભ પ્રાપ્ત થાય. (૧૫-૧૮)

(હોહા છંદ)

- અંગભટ્ટ ઈણુ અવસરેં, દેખી કુંભરચરિત્ર;
કહે સુણો એક માહરૂં, વચન વિચાર પવિત્ર. ૧
- કોલ્લાગપુરનો રાજિયો, એ છે પુરંદર નામ;
વિજયા રાણી તેહની, લવણિમ લીલાધામ. ૨
- સાત પુત્ર ઊપર સુતા, જયસુંદરી છે તાસ;
રંભા લધુ ઊંચી ગઈ, જોડી ન આવે જસ. ૩
- લવણિમ રૂપ અલંકરી, તે દેખી કહે ભૂપ;
એ સરીખો વર કુણ હશે ? પાઠક કહો સ્વરૂપ. ૪
- સા કહે ઈણુ ભણતાં કળા, રાધાવેધ સ્વરૂપ;
પૂછ્યું તે મેં વરણવ્યું, સાધન ને અનુરૂપ. ૫
- આઠ ચક્રથંભ ઊપરેં, ફરે દક્ષિણ ને વામ;
અરવિવરોપરિ પૂતળી, કાઠની રાધા નામ. ૬
- તેલ કઢા પ્રતિબિંબ જોઈ, મૂકે અધોમૂખ બાણ;
વેધે રાધા વામ અચ્છિ, રાજવેધ સુભણ. ૭
- ધનુર્વેદની એ કળા ચાર વેદથી ઉર્દૂ;
ઉત્તમ નર સાધી શકે, નવિ જાણે કોઈ મૂઢ. ૮
- તે સુણી તુજ પુત્રી નૃપતિ, કરે પ્રતિજ્ઞા એમ;
વરશું રાધાવેધ કરી, બીજો વરવા નેમ. ૯
- મહોટાં મંડપ માંડિયેં, રાધાવેધનો સંચ;
કરિયેં જિમ વર પામિયેં, પાઠક કહે પ્રપંચ ૧૦

મંડપ નૃપ મંડાવિયા, રાધાવેધ વિચાર;

પણ નવિ કેા સાધી શકે, પણ સાધશેા કુમાર. ૧૧

ધ્રુમ નિસુણી તે ભટ્ટને, કુંડળ દેધ કુમાર;

રૂચણી નિજ વાસેં વસી, ચાલ્યો પ્રાત ઉદાર. ૧૨

પહોતો તે કોલ્લાગપુર, કુમર દષ્ટિ સખ સાખી;

સાધ્યો રાધાવેધ તિહાં, હાર મહિમ ગુણ દાખી. ૧૩

જયસુંદરિયેં તે વર્યો, કરે ભૂપ વિવાહ;

તાસ દત્ત આવાસમાં, રહે સુજશ ઉચ્છાહ. ૧૪

અર્થ :—અંગભટ્ટ નામનો વિદેશી બ્રાહ્મણ શ્રીપાળજીનું કાર્યચરિત્ર નિહાળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ શ્રીપાળકુંવર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—“ મહારાજ ! માફ પણ એક સારા વિચારવાળું વચન શ્રવણ કરો. એક કોલ્લાગપુર નામના શહેરનો પુરંદર નામનો રાજા છે. તેને વિજયા નામની પટરાણી કે જે વિશેષ આતુર્યતાની લીલાના મંદિરરૂપ છે, તેણીને સાત પુત્રોની ઉપર એક જયસુંદરી નામની પુત્રી થઈ છે કે જેણીના રૂપ અગાડી સ્વર્ગની અપ્સરા રંભા, ઉર્વશી, તિલોત્તમા, વગેરે હલકી તુચ્છ રૂપવાળી જણાતાં તે ખિચારીઓ, હલકી બાબુના ત્રાજવાની દાડી જેમ ઉંચી જતી રહે, તેમ મૃત્યુલોક તણ ઉંચે સ્વર્ગમા જઈ વસી; તો પણ તેણીની બરાબર રૂપવત થઈ નહી; કેમકે જાંચી ગયેલી દાંડી નમેલા-ભારે ત્રાજવાની બરાબર કયાથી થઈ શકે ! માટે કહું છું કે આ સમયમાં એ જયસુંદરીની રૂપગુણ લાવણ્યતાની અદર બરાબરી-હરિક્ષાઈ કરે તેવી સ સારભરમાં કોઈ બીજી સ્ત્રી છેજ નહીં. એવી લાવણ્યતાવંત રૂપવડે અલંકૃત હોવાથી તેના પિતાએ પાઠક-ભેશીને પૂછ્યું કે—“ પાઠકજી ! જયસુંદરીના લાયક કોણ વર પ્રાપ્ત થશે ? અથવા તો કેવી રીતે કરવાથી તે પ્રાપ્ત થશે ? તેનું સવિસ્તર સ્વરૂપ કહો. ” રાજના પ્રશ્ન સંબંધી ઉત્તરમાં પાઠકે કહ્યું કે—રાજન્ ! જયસુંદરી જે વેળા મારી અગાડી વિદ્યાભ્યાસ કરતી હતી તે વખતે રાધાવેધ સાધવાની કળા સંબંધી સ્વરૂપ મને (કુંવરીએ) પૂછ્યું હતું જેથી મેં તે કળા સાધવા માટે યોગ્ય વર્ણન કરી બતાવ્યું હતું. એટલે કે—એક થાલ-લાની ઉપર આઠ ચક્ર ગોઠવવા, તે પૈકીનાં ચાર ચક્ર જમણી બાજુએ સવળાં ફરતા હોય છે ને ચાર ડાબી બાજુએ અવળા ફરતાં હોય છે. તે આઠ ચક્રના આરાના છિદ્રની ઉપર રાધા નામની લાકડાની બનાવેલી દુત્તળી ગોઠવેલી હોય છે, તે યુતળીની ડાબી આંખમા થાંભાના થડમા ગોઠવી રાખેલા તેલ ભરેલા કઢાયામાં તે યુતળીનો પડછાયો ભેઈ જે પુરૂષ

બાણ મારીને પુતળીની આંખને વિંધી કહાડે તે સુબળ પુરૂષ રાધાવેધ સાધનાર કહેવાય, અને એ કળા ધનુર્વેદ કે જે ચાર વેદના અંતર્ગત છે છતાં ઉંચા પ્રકારની કળા છે તેને ઉત્તમ પુરૂષ હોય તે જ સાધી શકે છે; નહીં કે નીચ કનિષ્ઠ પુરૂષ સાધી શકે! સાધી શકે તો શુન્ધ-પણ તે કળાને મૂર્ખજન તો જાણવા લક્ષમાં લેવા પણ શક્તિમાન થતો નથી; કેમકે તે વિદ્યાના ગૂઢ ભેદની મૂઢને શુન્ધ ખખર પડી શકે! આ પ્રમાણે મારા મોઢથી રાધાવેધ સંબંધી બીના જાણી હે રાજન્! આપની પુત્રી જ્યસ્તુંદરીએ પ્રતિજ્ઞા સાથે નિયમ લીધો છે કે જે રાધાવેધ સાધશે તે જ સુબળ નરને હું વરીશ, પણ બીજાને કદી વરીશજ નહીં; માટે મોટા મોટા મંડપની માંડણી કરી રાધાવેધની રચના સંબંધી ગોઠવણ કરો કે જેથી જ્યસ્તુંદરીના લાયક વર પ્રાપ્ત થાય. આ પ્રમાણે પાઠકે રાધાવેશ પ્રપંચ કહ્યો, જેથી રાજાએ તે જ સુખ્ય રાધાવેધની રચના રચી છે; પરંતુ હજી લગણુ કોઈએ પુરૂષ તે રાધાવેધની કળામાં ફોટું મેળવી કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શક્યો નથી, પણ હું જોવા અતુલવવા ઉપરથી (શૃંગારસુંદરી વગેરેની સમસ્યા પુતળા પાસે પૂરાવ્યાના અજબબનાવ જોવાથી) કહું છું ને માતું છું કે તે કળા આપ અવશ્ય સાધી કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકશોજ ! ”

આ પ્રમાણે કુંવરે અંગલદંતુ મંગળ વરદાયી વચન સાલણી તે વધામણીમાં તેને કાનના કુંડળ આપીને આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો અને તે રાત્રીએ પોતાના નિવાસસ્થળમાં જ નિવાસ કરી પ્રાતઃકાળે હારના પ્રલાવથી ઉદાર ચિત્તવંત કુમાર કોલ્લાગપુર જઇ પહોંચ્યો, તથા તેણે સર્વની નજર રૂબરૂ હાથના મહીમા વડે પોતાના ગુણો પ્રકટ કરી સર્વની સામે રાધા વેધ સાધી બતાવ્યો, એથી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે જ્યસ્તુંદરીએ મન સાથે ઈચ્છિત વરને વરી લીધો. એટલે રાજાએ શ્રીપાળકુંવર સાથે મહોત્સવ પૂર્વક જ્યસ્તુંદરીનો વિવાહ કર્યો અને દંપતીને રહેવા આવાસ-મકાન આપ્યું તેમાં વસી સુચશ તથા ઉત્સાહપૂર્વક દિવસ વ્યતિત કરવા લાગ્યાં.

(ઢાળ આઠમી-ખન્ધોરે કુંવરજીરો એહરો-એ દેશી.)

હવે માઉળ નૃપ પેસિયા,

આવ્યા નર આણા કાજરે; વિનીત.

લીલાવંત કુંઅર ભલો,

કુંવરે પણ નિજ સુંદરી,

તેડાવી અધિકે હેજરે.

વિનીત. લી. ૧

સૈન્ય મળ્યું તિહાં સામઠું,

હય ગય રથ ભડ ચતુરંગરે; વિ.

તિણ સંયુત કુંઅર તે આવિયો,

ઠાણાભિધપુર અતિ ચંગરે.

વિ. લી. ૨

આણુંદિયો માઉલ નરપતિ,

તસ સિરિવર સુંદરી દેખિરે; વિ.

થાપે રાજ શ્રીપાળને,

કરે વિધિ અભિષેક વિશેષરે.

વિ. લી. ૩

સિંહાસન ખેઠા સોહિયે,

વર હાર કિરીટ વિશાળ રે; વિ.

વર આમર છત્ર શિરે ધર્યાં,

મુખકળ અહેસરત મરાળરે.

વિ. લી. ૪

સોળે સામંતે પ્રણમિયેં.

હય ગય મણિ મોતિય ભેટરે; વિ.

ચતુરંગી સેનાએં પરવર્યો,

આલે જનની નમવા નેટરે.

વિ. લી. ૫

ગામ ઠામેં આવંતડો,

પ્રણમિતો ભૂપેં સુપવિત્તરે; વિ.

ભેટીજંતો બહુ ભેટણે,

સોપારય નગરે પહુંતરે.

વિ. લી. ૬

અર્થ—આ પ્રમાણે આત્યાનંદમા શ્રીપાળકુંવર સમય વીતાવતા હતા તે દરમિયાન હવે ઠાણાપુરથી મામા કહો કે મામાજી કહો તેમણે શ્રીપાળ-કુંવરને પોતાની નજીકના શહેરમા આવી વસેલા બાણી ઠાણાપુરમાં બોલાવી લાવવા માટે તેડાગરનો પરિવાર મોકલ્યો, જેથી તે વિનયવંત રાજપુરુષ-મંડળ વસુપાળ રાજના હુકમથી કોલ્લાગપુર શહેરમા આવી પહોંચ્યું, અને લીલાવંત કુંવરજીની તે મડળે ભેટ લીધી, તથા કુશળ સમાચાર કહી આવવાનું કારણ સ્પષ્ટ કર્યું. એટલે કુંવરજીએ પણ સ્નેહપૂર્વક પોતાની વિવાહિતાઓને જુદે જુદે શહેરોથી જેપિયા મોકલીને તાકીદે તેડાવી લીધી, તેથી તેઓ પણ પોતપોતાની દોલત ને સેના સહિત તાકીદથી આવી પહોંચી, પતિના ચરણકમળોમા નમન કરી હાજર ગઈ. તે પછી તમામ જગોએથી

આવેલુ લશ્કર એકઠું મળી રહેવાથી ઘોડા, હાથી, રથ અને પાળા; એ ચતુરંગી સેના સહિત શ્રીપાળકુંવર ત્યાથી રવાના થઈ ઠાણાપુર શહેરમાં આવી પહોંચ્યો, અને તેની સાથેની સંપત્તિ તથા ઉત્તમ સુદરીઓ વગેરેને જોઈને મામાજી સસરો બહુજ આનંદ પામ્યો. તેમજ ભાણેજ જમાઈને વિશેષ પુણ્યવંત પરાક્રમશાળી બાણીને તેણે વિધિપૂર્વક રાજ્યાભિષેક કરીને પોતાની રાજ્યગાદીનો વારસ બનાવ્યો. હવે કુંવરપદ મટી શ્રીપાળ રાજ્યપદવંત થયો, જેથી માથાપર રાજસુકુટ, હાર વગેરે રાજભૂષણો વડે ઘણાજ શોભાવંત થઈ રાજ્યસિંહાસન પર બેઠો મહા શોભાયમાન દેખાવા લાગ્યો. ઉત્તમ આમરો માથાપર વીજાતા હતા; તેમજ છત્રો શિરપર ધર્યા હતા, તે પૈકી બન્ને બાજુએ બેઠે પ્રવેત આમરો વીજાતા હતાં તે બંને શ્રીપાળ મહારાજના મુખકમળનો આશ્રય કરી બે શ્વેત હંસ રહ્યા ન હોય ? તેવો ખ્યાલ કરાવતાં હતા. તેમજ શ્રીપાળ મહારાજથી ઉતરતા દરજ્જાના સોળ સામંત રાજ્યો કે જે શ્રીપાળ મહારાજની હજુરમાં હાજર રહ્યા હતા, તેઓના હાથની હાથી, ઘોડા, મણિ, મોતિયોની ભેટો સ્વીકારી, શ્રીપાળ મહારાજ, મામાજી સસરાની સમતિ લઈ, ચતુરંગી સેના સહિત ઠાણાપુરથી મગળ પ્રયાણ કરી, પોતાની પૂજ્ય માતૃશ્રીના ચરણકમળમાં નમન કરવાને માટે માળવા ભણી પંથ પસાર કરવા લાગ્યો. રસ્તામાં આવતાં નાના મોટા રજવાડાઓની પુષ્કળ ભેટની વસ્તુઓ અંગીકાર કરતો અને પવિત્ર રજવાડાઓની સેવા બંદગી સ્વીકારતો સોપારક નગરે જઈ પહોંચ્યો.

(૧-૬)

તે પરિસર સેન્યેં પરિવર્યો,

આવસેં તે શ્રીપાળરે; વિ.

કહે ભગતિ શક્તિ નવિ દાખવે.

શું સોપારક નરપાળરે.

વિ. લી. ૭

કહે પરધાન નવિ એહનો,

અપરાધ અછે ગુણુવંતરે; વિ.

નામે મહસેન છે એ ભલો,

તારા રાણીમન કંતરે

વિ. લી. ૮

પુત્રી તસ કુખેં ઊપની,

છે તિલકસુંદરી નામરે; વિ.

તે તો ત્રિભુવન તિલક સમી બની,

હરે ત્રિલોત્તમાનું ધામરે

વિ. લી. ૯

તે તો સૃષ્ટિ છે ચતુર મદનતણી,
અંગેં જીત્યા સવિ ઉપમાનરે; વિ.

શ્રુતિજડ જે બ્રહ્મા તેહની,
રચના છે સકળ સમાનરે.

વિ. લી. ૧૦

દેહ પીઠે દંસી સા સુતા,
ક્રીધા બહુવિધ ઉપચારરે; વિ.

મણિ મંત્ર ઔષધ બહુ આણિયાં,
પણ ન થયો ગુણ તે લગારરે.

વિ. લી. ૧૧

તે માટે દુઃખે પીડિયો,
મહસેન નૃપતિ તસ તાતરે; વિ.

નાવિ આવ્યો ઇલાં એ કારણે,
મત ગણુને બીજે ધાતરે.

વિ. લી. ૧૨

અર્થ—લશ્કરના પરિવાર સહિત તબૂ બડા કરાવીને ત્યાં વિશ્રામ લીધો. ત્યારપછી શ્રીપાળ મહારાજ પ્રધાન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા.—“ કેમ આ સોપારકપુરનો રાજ કશી લકિત બતાવીને ભેટ લઈ નમન કરવા આતો નથી ? ” પ્રધાને અરજ કરી—“ ગુણવંત મહારાજ ! એ રાજનો કશો પણ અપરાધ નથી, પરંતુ જે કારણને લીધે આપની સેવાચાકરી બળવી શક્યો નથી તે કારણ એજ છે કે મહસેન લલો રાજ છે, તેને તારા નામની રાણી છે. તેણીની કુબથી તિલકસુંદરી નામની એક પુત્રી પેદા થએલી છે કે જે ત્રણે ભુવનની અંદર તિલક જેવી શોભાવંત બનેલ છે, અને તે સ્વર્ગમા વસનારી તિલોત્તમા અપ્સરાતુ પણ ઠેકાણું પોતાને તાળે કરે તેવી મહા સ્વરૂપવત છે મતલબ એજ કે તેને બેતાજ તિલોત્તમાને તુરત ડીનપાટ મળે તેવી અથાગ કાંતિવંત છે રાજેંદ્રજી ! વિશેષ શું કહું પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કે ચતુરતામાં અત્યંત પ્રવીણ એ તિલકસુંદરી કામદેવની બનાવેલી સૃષ્ટિ પૈકીની સૃષ્ટિની રચાયલી છે. વેદ શ્રુતિયો ભણી ભણીને વેદિયા ઠોર જેવા બહેર મારી ગયેલા હૃદયવાળા બ્રહ્માની રચાયલી સૃષ્ટિની પેદાશવાળી સ્ત્રીઓ ઉપમા ઉપમાને કરીને સહિત છે—એટલે કે એક એવી જોડ મળી આવે તેવી છે, અને કલંકિત ઉપમાવાળી છે; એટલે કે ચંદ્ર જેવા મોઢાવાળી, કમળપત્ર સરખી આગોવાળી, ગજકુંભસ્થળ સરખાં સ્તનમડળવાળી; વગેરે દોષવત વસ્તુઓની ઉપમાવાળી છે. મતલબ કે ચંદ્ર ક્ષીણ રોગવાળો—કલંકિત છે, કમળપત્ર હીમથી બળનાર છે ને હાથીનાં કુલસ્થળ અકુશના પ્રહારવંત છે જેથી નિષ્કલંક નથી; પરંતુ તિલોકસુંદરી નિષ્કલંક છે અને તેની બરાબરી કરે તેવી કોઈ ઉપમા આપી શકાય તેવી જોડ નથી,

જેથી નિપુણ કામદેવની રચેલી સૃષ્ટિ પૈકીની છે. જડ બ્રહ્મા જેવો બધિર હૃદયનો છે તેવો કામદેવ નથી. કામદેવ તો સર્વથી સૂક્ષ્મ પરમાણુવંત હોવાથી નાનકડા નાનુક મનમાં પેસી જઇને દરેક દેવોનાં ચિત્તને પણ હરણુ કરી લે તેવો અચિંત્ય શક્તિમાન રોમરોમમાં પ્રસરનાર છે; જેથી તે ચતુર મદનની સૃષ્ટિ પૈકી તિલકચુંદરી હોવાથી તેણીએ બ્રહ્માની રચેલી સૃષ્ટિના અગો અંગની દોષવત ઉપમાઓને છતી લીધેલ છે, એના લીધે તે ઉપમારહિત-નિરૂપમ રૂપવંત છે. તે તિલકચુંદરીને દીર્ઘ પૃષ્ઠ જાતનો ઝેરી સ્નાયુ ડર્યો છે અને તે ઝેર ઉતારવા ઘણા ઘણા ઉપાય કર્યા તથા મણિ, મંત્ર, ઔષધ, વગેરે પણ બહુ બહુ લાવવામા આવ્યા; તોપણ તે એકેથી જરા પણ શુભ માલુમ પડ્યો નહી, એથી દુઃખને લીધે પીડાતો તેણીનો પિતા મહાસેન આપની સેવા બદલી કરવા હાજર થઇ શક્યો નથી. બીજું કશું ઘાતરૂપ કારણ આપ ગણશોજ નહીં. (૭-૧૨)

રાજા કહે કિહાં છે દાખવો,
તો કીજે તસ ઉપગારરે; વિ.

એમ કહી તુરગારૂઠે તિણે,
દીઠા જાતા બહુ નરનારરે. વિ. લી. ૧૩

સમશાને લેઇ જાતી જાણી,
તિહાં પહોતો તે નર નાહરે; વિ.

કહે દાખો મુઝ હું સઝ કરે,
મૂછેતને મ દિયો દાહરે વિ. લી. ૧૪

મહિયત મૂકી તે થાનકે,
કરી હાર નમણુ અભિષેકરે; વિ.

સજ કરી સર્વી લોકના ચિત્તશું,
થઇ બેઠી ધરિય વિવેકરે. વિ. લી. ૧૫

મહાસેન મુદિત કહે રાજિયો,
વત્સ તુજને એ સેં હોતરે; વિ.

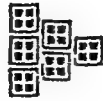
જો નાવત એ વડ ભાગિયો,
ન કરત ઉપગાર ઉદોતરે વિ. લી. ૧૬

તુઝ પ્રાણુ દિયાં છે એહને,
તું પ્રાણુ અધિક છે મુઝરે; વિ.

- એહને તું દેવી મુઝ ઘટે,
એ જાણે હૃદયનું ગુઝરે. વિ. લી. ૧૭
- સ્નિગ્ધ મુગ્ધ દગ દેખતાં,
ધમ કહેતાં તે શ્રીપાળરે, વિ.
- મનચિંતે મહારા પ્રેમની,
ગતિ એહ શું છે અસરાળરે. વિ. લી. ૧૮
- જો પ્રાણ કહું તો તેહથી,
આધકો કિમ લખિયેં પ્રેમરે; વિ.
- કહું લિન્ન તો અનુભવ કિમ મિલે,
અવિરૂદ્ધ ઉભય ગતિ કિમરે. વિ. લી. ૧૯
- ધમ રનેહલ સા નિજ અંગળ,
શ્રીપાળ કરેં દિયે ભૂપરે; વિ.
- પરણી સા આઠે તસ મલી,
દયિતા અતિ અદ્ભુત રૂપરે. વિ. લી. ૨૦
- અડ દિહિ સહિત પણ વિરતીને.
જિમ વંછે સમકિતવંતરે; વિ.
- અડ પ્રવચન માત સહિત મુનિ,
સમતાને જિમ ગુણવંતરે. વિ. લી. ૨૧
- અડ પુદ્ધિ સહિત પણ સિદ્ધિને,
અડ સિદ્ધિ સહિત પણ મુકિતરે; વિ.
- પ્રિયા આઠ સહિત પણ પ્રથમને,
નિત ધ્યાવે તે ઇશુ યુકિતરે. વિ. લી. ૨૨
- ઉત્કંઠિત ચિત્ત તેહશું.
વળિ જનનીને નમવા હેજરે; વિ.
- શ્રીપાળ પ્રયાણે પરિયું,
દેવરાવે ઢક્કા તેજરે. વિ. લી. ૨૩

અર્થ.—શ્રીપાળ મહારાજાએ આવું બોલવું સાલળી આતુરતા સહિત કહ્યું કે—“તે મૂર્છિત કુવરી કયા છે? મને તુરત ખતાવો, હું તેણીને નિર્વિષ કરી દઈ ઉપકારક થાઉં,” એટલું બોલી તુરત મહારાજા ઘોડાપર સવાર થયા, એટલામા તો ઘણા સ્ત્રી પુરૂષોને શોકમય જતા દીઠા એથી મૂર્છિત

શ્રીપાળરાજનો રાસ.

શ્રીપાળરાજને ધવળશેઠના મંત્ર સાથે થયેલુ ચુદ્ધ

(૫૮૪)

કુવરીને અગ્નિસંસ્કાર કરવા સ્મશાને લઈ જતી જાણી કે તુફીદથી ઘોડો દોડાવી મહારાજ સ્મશાન સ્થળ નજીક જઈ પહોંચ્યા અને તે ડાઘુઓને કહેવા લાગ્યા—“ મને કુવરી બતાવો હું એણીને સાજી કરું છું. તમે સર્પ-દશથી મૂર્છા પામેલીને દાહ ન દો ” આ પ્રમાણે લબ્ધ મૂર્તિવંતનું ભાષણ સાંભળી વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થતા તેઓએ મધ્યતને તે જ ઠેકાણે ભોંયપર મૂકી એટલે શ્રીપાળ મહારાજએ પવિત્ર પાણી મગાવી હારનું નહવણ બનાવી (તે જળથી હાર ધોઈ) તેણીની આંખો પર, નખો પર તે જળ છાંટ્યું અને થોડું મોઢામાં મુક્યું કે તુરતજ સર્વ પ્રેક્ષકોના મનમાં અમત્કારિક રીતે પ્રતીતિ થાય તેમ તે કુવરી નિર્વિષ થતાં સાજી થઈ, અને આગસ મરડીને બેઠી થઈ. એ જોઈ તેણીનો પિતા મહાસેન ઘણાજ પ્રસન્ન ચિત્તવંત થયો અને પુત્રીપ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—“ હે વત્સ! જો આ મોટા ભાગ્યના ધણી અહિં ન પધારત ને ઉપકાર રૂપ પ્રકાશન કરત તો તારા શરીરની શી દશા થાત? હતી ન હતી જીવંતી થઈ જત માટે તને પ્રાણદાન આમણેજ આપેલું છે, જેથી તું મને પ્રાણથી પણ વિશેષ વહાલી છે, તો પણ તને આ ઉપકારી પ્રાણદાતાના હાથમાં સોંપવી ૧ ઘટે છે, એ મારા હૃદયનો ગુપ્ત વિચાર છે તે તું ધ્યાનમાં લે, માટે તારે આ વરનરનેજ વરવો પડશે; કેમકે ભયથી બચાવે તેજ ભર્તા ગણાય છે ” આ પ્રમાણે કહેવાથી ભદ્રિક ભાવવાળી અવિદાસિત યૌવનાનાતયૌવના મુગ્ધા છતા યૌવનવિદાસથી અજ હોવાને લીધે તિલકમુદરીએ શ્રીપાળમહારાજની તરફ સ્નેહાળ અને રાગવાળી એક ટકથી જોઈ ચિતવવા માંડ્યું—“ તારી પ્રેમની ગતિ આ વખતાવરણની સાથે અકળ-ન કળી શકાય એવી-ન કહી બતાવાય એવી અને અજબ રંગવાળી છે, એ શું હશે? ખચિત પૂર્વ રાગનીજ પ્રબળતા હોવી જોઈએ, નહીં તો મારા મનની ગતિ આવી થાય જ નહીં જો હું આમને મારા પ્રાણ કહું, તો તે પણ જોલલું લાયક જણાતું નથી; કેમકે પ્રાણથી પણ વિશેષ પ્રેમ આમની ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે એથી પ્રાણ કહેતાં ન્યુનતાભાવ જણાય. પ્રાણ હોય તો જ પ્રેમ થાય છે. પ્રાણ વગર પ્રેમ થતો જ નથી એ જોતાં પ્રાણથી પ્રેમ અધિક ન ગણાય ત્યારે પ્રેમ અને પ્રાણ બન્ને બરાબર ગણાય અને હુનિયામાં તો પ્રાણથી પ્રેમ વિશેષ વહાલો ગણેલ છે, કેમકે ઘણા લોકો પ્રેમને જાળવવા માટે પ્રાણની આફતી આપી દે છે, પરંતુ સજ્જન જ તો પ્રાણને માટે પ્રેમની આફતી આપતા

આ વચન એજ મુચ્ચે છે કે-ઉપકારીનો ઉપકાર ન જૂઠતા તેનો ઉત્તમ અલો-વાળો આભારી થવુંજ ઘટે છે

નથી. આમ જોતાં પ્રાણને પ્રેમરૂપ કહેતાં પણ બનતું નથી. અને જ્યારે પ્રાણ ને પ્રેમ અધિકતામાં ન્યૂનાધિક હોય તો તે બન્ને જૂદાજ ગણાય છે. એથી જો પ્રેમ ને પ્રાણ બેને જુદા કહું તો અનુભવ શી રીતે મળે? કેમકે પ્રાણ મગર પ્રેમને બાણનાર કોણ હોય? પ્રેમની ઓળખાણ પ્રાણનેજ છે. જે વસ્તુ જેનાથી જૂદી ન હોય તોજ તે વસ્તુનો અનુભવ થાય છે. જુદી વસ્તુનો અનુભવ થાયજ નહીં. જો ભિન્ન વસ્તુનો અનુભવ થયો માની લેવાય તો અતી પ્રસંગ થાય, અને પ્રેમનો અનુભવ તો મને થાય છે. (આમ એક બીજા સાથે વિરોધી સ્વભાવ સ્વરૂપ છે તો એ પ્રેમપદાર્થની અંદર ઐક્ય સમાવેશપણે-અવિરોધભાવથી શી રીતે રહેલ છે) એજ માટે સમજું છું કે મારા પ્રેમની અદૌકિક ગતિ છે. આ પ્રકારે સ્નેહવતી કુંવરી ચિંતવન અને સ્નેહસિંધુમાં નિમજ્જન કરતી હતી, એ જોઈ મહાસેન રાજાએ પોતાની પુત્રીનો શ્રીપાળ મહારાજ સાથે હસ્તમિલાપ કરાવ્યો. આ પ્રમાણે આઠ વિવાહિતા સ્ત્રીઓ એટલે કે મહાસેના, મહાનમંજુષા, મહાનમંજરી, શુભ-સુન્દરી, ત્રૈલોક્યસુન્દરી, શૃંગારસુન્દરી અને તિલકસુન્દરી; એ આઠ રાજ-કન્યાઓ અત્યંત અદ્ભુત સ્વરૂપવતી એકઠી મળી; છતાં પણ જેમ મિત્રા તારા, બળા, દીપ્તા, સ્થિરા, કાંતા, પ્રભા અને પરા; એ આઠ દૃષ્ટિ સહિત છતા સમક્ષિતી જીવ નવમી સર્વ સંવરૂપ વિરતીને ઇચ્છે છે તેમ, તથા પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, એ આઠ પ્રવચન માતાયુક્ત શુભવંત મુનિવર હોવા છતાં જેમ નવમી સમતાને ચાહે તેમ, તથા શુશ્રૂષા, શ્રવણ, શ્રદ્ધા, ધારણા ઊહ, અપોહ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન; એ આઠ બુદ્ધિયો સહિત યોગી-શ્વર જેમ નવ સિદ્ધિને ચાહે છે તેમ, તથા અભિમા, મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, વશિતા, ઈશિતા, પ્રાકાશ્ય અને કામાવસથિત્વા; એ આઠ સિદ્ધિયો યુક્ત યોગીંદ્ર જેમ નવમી યુક્તિ-મોક્ષને ચાહે છે, તેમ શ્રીપાળ મહારાજ આઠ રાણીઓ હાજર છતાં નવમી મયણાસુન્દરી કે જેના સંગ પ્રભાવથી સર્વ સુખ સાનિધ્ય થયા તેણીનું હમેશાં ધ્યાન ધરે છે. એથી તેણીને તેમજ જનેતાને સ્નેહસહ નમન કરવા આતુરતા વધી પડેલ છે તે કારણને લીધે શ્રીપાળ મહારાજાએ ત્યાંથી કુચ કરવા સંજોગથી તેજદાર નગારે ડકા દેવરાવ્યા.

(૧૩-૨૩)

હય ગય રહ ભડ મણિ કંચણે,

વળી સત્ય વત્ય બહુ સૂલરે; (૧,

પગ પગ ભેટી જે નૃપ વરે,

તેહનું ચક્રવર્તિસમ સૂલરે.

વિ. લી. ૨૪

- તસ સૈન્યભરેં ભારતિમહી,
અહિપતિક્ષ્ણ મણિગણ પ્રેતરે; વિ.
તેણે ગિરિ પણ બણું નવિ ગિરિયા,
શશિ સુર નયણ વિધિ જોતરે. વિ. લી. ૨૫
- મરહઠ સોરઠ મેવાડના,
વળી લાટ ભોટના ભૂપરે; વિ.
તે આવ્યો સધળા સાધતો,
માળવદેશેં રવિરૂપરે. વિ. લી. ૨૬
- આગમન સુણી પરચક્રનું,
ચર મુખથી માળવરાયરે; વિ.
ભયભીત તે ગઢને સજ કરે,
તેહનું નવિ તેજ ખમાયરે. વિ. લી. ૨૭
- કપ્પડ ચુપ્પડ તૃણ કણ ધણાં,
સંગ્રહે તે ઇંધણ નીરરે; વિ.
સન્નદ્ધ હોય તે સુભટ વડા,
કાયર કંપે નહીં ધીરરે. વિ. લી. ૨૮
- ઇમ ઉજ્જેણી હુઇ નગરને.
લોકેં સંકીર્ણ સમીપરે; વિ.
વીંટી શ્રીપાળ સુભટેં તદા,
જિમ જલધિ અંતરદ્વીપરે. વિ. લી. ૨૯
- ડેરા દીધા સવિ સૈન્યના.
પહેલો હુઓ રજની જામરે; વિ.
જનની ઘર પહોતો પ્રેમશું,
નૃપ હાર પ્રભાવે તામરે. વિ. લી. ૩૦
- ઢાળ પૂરી થઇ આઠમી,
પૂરણ હુઓ ત્રીજો ખંડરે; વિ.
હોય નવપદ વિધિ આરાધતાં,
જિન વિનયેં સુયશ અખંડરે. વિ. લી. ૩૧

અર્થ:-હાથી ઘોડા, રથ, અને પાયદળ, તેમજ મહિરત્ન, સોનું,

બહુ મૂલાં વસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વગેરે વગેરેનાં લેટણાં ડગલે-ડગલે લેતો અને મોટા રાજાઓને કૃપાર્થ લેટ આપતો એટલે કે દરેક માનવતા રાજાઓને પગે લગાડતો (ખંડીયા રાજા બનાવતો) શ્રીપાળ મહારાજા મજલ દર મજલથી પંથ પસાર કરતો ચક્રવર્તિના સરખો પરાક્રમી પ્રસિદ્ધ થયો. કવિ કહે છે કે-હંમેશાં નિયમ છે કે અણીદાર વસ્તુના ઉપર વજનદાર વસ્તુનું દબાણ થતાં તે તેમાં દાખલ થઈ જાય છે, જેમ કે અણીદાર નાનકડો કાંટો છતાં ભારે પગનો ભાર આવતા પગમાં પરોવાઈ જાય છે, તેમ શેષ નાગનાં અણીદાર ફણમાં શ્રીપાળ મહારાજાના જળરા ભારવાળા લશ્કરનો ભાર આવતાં શેષનાગની ફણના મણીઓનો સમુદાય પરોવાઈ ગયો હશે જ કે જેને લીધે જાણી શકાય છે કે પર્વતો ઢળી ન પડ્યા હશે ! કેમકે જો પૃથ્વી શેષનાગની ફણીપરની મણિયોમાં પરોવાઈ રહી ન હોત તો સૈન્યના ભારથી પૃથ્વી એક બાજુએ નમી જતાં સમાન પૃથ્વીપર રહેલા પર્વતો વગેરે ઢળી જ પડત, પણ તેમ ન થયું તેનું કારણ આ જ હોયું જોઈએ ! આ મહાન નવાઈની વાત જાણીને તે વખતથી સૂર્ય ચંદ્ર રાત દિવસ શ્રીપાળ મહારાજાના લશ્કરને જોયા કરે છે, તે જાણે બ્રહ્મા સુર્ય ચંદ્રરૂપ આખો ખોલીને શ્રીપાળ મહારાજાનું સૈન્ય નિહાળી ચિંતવન કરે છે કે ઠીક થયું જો ભૂમિ શેષના ફણની મણિઓમાં પરોવાઈ ગઈ જેથી મારી રચેલી સૃષ્ટિ આબાદ રહી, નહીંતો કંઈનું કંઈ થઈ જાત, એમ જાણી ચક્રિત બની શ્રીપાળ મહારાજાના લશ્કરને ચંદ્ર સૂર્યરૂપ ચક્ષુઓ મારફત જોયા કરતો હોયની ? તેવો આભાસ પ્રગટ થાય છે. આ ઉપેક્ષા અલ કારનો મતલબ એટલો જ છે કે-શ્રીપાળ મહારાજાનું લશ્કર ઘણું જ જળરા વિસ્તાર વાળું હતું. આ લશ્કર સહિત મહારાષ્ટ્રના, મેવાડના લાટ અને ભોટ દેશના રાજાઓને પોતાના ખડિયા રાજા બનાવતો બનાવતો શ્રીપાળ મહારાજા સૂર્ય સરખો પ્રદિપ્ત તેજ સહિત માળવ દેશમાં જઈ પહોંચ્યો; એટલે કે જેમ સૂર્યનિષધ પર્વતમાંથી ઉદય પામી હરિવર્ષ હિમવંત-ભરત વગેરે ક્ષેત્રો અને પહાડોને પ્રકાશ આપતો સંધ્યા સમય ફરીને નીષધ પર્વતની મુલાકાત લે છે, તેમ શ્રીપાળ મહારાજા પણ માળવાના પાટનગર ઉજ્જૈણીથી ઉદય પામી વિદેશ ગમન કરતો રાજઝલ્લિ, રમણીઓ, ધન, ચારે પ્રકારના લશ્કર; સહિત સર્વ દેશોને સાધતો પાછો માળવદેશમાં આવી પહોંચ્યો; એટલું જ નહીં પણ છેક ઉદય સ્થળ પાટનગરની સમીપ જઈ પહોંચ્યો જાસુસોના મોઢેથી ખીજા રાજાનું જળરૂં લશ્કર ઉજ્જૈણી તરફ ધસ્યું આવે છે એવા સમાચાર મળતાં માળવાના રાજા પ્રજાપાળે લયભીત થઈ (ડરીને) પોતાના ગઢને સમરાવી લીધો,

કેમકે પરશભના પ્રતાપનુ તેજ સહન થઈ શક્યું નહીં. તે તેજમાં અલઈ પોતાનો ખચાવ ખોળ્યો, જેના લીધે કાપડ, ચોપડ, ઘાસ, દાણા, લાકડાં, પાણી; વગેરે જીવનાદિ નિર્વાહને માટે જોઈતી તમામ ચીજોનો સંગ્રહ કરી લેવાગ્યો. તેમજ મોટા સમર્થ લડવૈયાઓને પણ શસ્ત્રઅસ્ત્રાદિ સભવી તૈયાર કરી રખાવ્યા. આવો મામલો જોઈ બિચારા બીકણ મનુષ્યો તો ધીરજને તણ દઈ ધૂજવા લાગ્યા—કે ‘હાય ! હાય ! હવે આપણી શી વલે થશે !’ આવી બીકને લીધે ઉજેણીની આસપાસ વસનારી વસ્તી ઉજેણીમાં પોતાના ખચાવ માટે ભરાઈ પેઠી જેથી તે ઉજેણી લોકની લીડથી સાકડી-લીડવાળી બની ગઈ; કેમકે શ્રીપાળ મહારાજનું લશ્કર દરિયાના તોફાની મોતંગી પેઠે પૂર જોસથી ધસ્યે આવતુ છેક ઉજેણીની લગલગ આવી પહોચ્યુ હતું, એથી કરીને તેઓએ કોટનો આશરો લીધો હતો. લશ્કરે તો જોતજોતામા ઉજેણીના કિલ્લાની ચોમેર જેમ દ્રીપની ચોમેર સમુદ્ર વીટાઈ વળેલો હોય છે, તેમ નગરીના કોટને વીટી લઈ પડાવ કર્યો, અને લશ્કરી છાવણી રચી પોતપોતાની ટુકડીના અલગ તબૂ રાવડી ડેરા ખડા કરી દીધા. જ્યારે રાત પડી અને રાતનો પહેલો પહોર વીતી ચૂક્યો કે શ્રીપાળ મહારાજ હારના પ્રભાવથી આકાશપંથદ્વારા પોતાની માતાજીને મહેલે પ્રેમ સહિત નમન કરવા જઈ પહોચ્યો. (યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે આ આઠમી ઢાળ પણ પૂરી થઈ અને તે સાથે ત્રીજો ખંડ પણ પૂરો થયો. આ ઢાળ અથવા આ ખંડ એજ પ્રતીતિ આપી રહેલ છે કે વિધિ સહિત નવપદજીનું આરાધન કરવામા આવે તો જિનેશ્વરજીની લક્ષિત વડે વિનયવત અને અખંડ સારો યશવત થાય એમા જરા પણ શક નથી, કેમકે તેની પ્રતીતિ મળવાનો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ વાળો શ્રીપાળ મહારાજનો ચમત્કારિક દાખલો દૃષ્ટિ અગાડીજ રજુ છે તે તપાસી જુઓ કે જેથી નવપદ મહાત્મ્યનું ભાન થાય. (૨૪-૩૧)

(ચોપાઈ—છંદ)

ખંડ ખંડ મીઠાઈ ઘણી, શ્રી શ્રીપાળચરિત્રે ભણી;
એ વાણી સુરતરૂ વેલડી, કિસી દાખ ને શેલડી.

૧

ઇતિશ્રીમન્ મહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયગણ્યુપક્રાંતે મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયગણિપૂરિતે શ્રી સિદ્ધચક્રમહિમાધિકારે શ્રી શ્રીપાલ પ્રાકૃત ચરિત્રે વિમલેશ્વરદેવેનાર્પિતહાર પ્રાપ્તિમનોભિષ્ટદાયક પદ કન્યા પાણિગ્રહણ સર્વે સૈન્યસહિતોજ્જયિનગરીપ્રાપ્તિપ્રભૂતિ કથને તૃતીય ખંડ-સમાપ્ત—

અર્થ :— શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્રના ખંડ ખંડની અંદર ઘણીજ મીઠાઈવાળી

શ્રી જગદીશ જિનેશ્વરજી કથિત કલ્પવૃક્ષની વેલી સમાન મનોવાંછિત પૂર્ણ કરનારી વાણી વર્ણવી છે તે વાણીની મીઠાશ અગાડી બિચારી દ્રાક્ષની ને શેલડીની મીઠાશ શા હીસાબમાં છે ! મતલબ કે સર્વોપરી અકથનીય મીઠાશવાળી વાણીથી પૂર્ણ આ ચરિત્ર છે; માટે શ્રોતાજનો ! જેને મનોવાંછિત પૂર્ણ કરવાની ઉત્કંઠા હોય તે આ અનહદ મીઠાશવાળા ચરિત્રનો અખંડ આસ્વાદ અનુભવવા આતુર થાઓ કે જેથી ધારેલી ધારણા સફળ થાય.

૧

ઇતિ શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્રના રાસની અંદર શ્રીપાળજીએ વિમળેશ્વર દેવે આપેલા અભિષ્ટ ફળ દેનારા હાર પ્રભાવથી શ્રીપાળજીએ છ કન્યાઓ પરણી સર્વ લશ્કર સહિત પાછા ઉબેણીએ પગલાં કર્યો ઇત્યાદિ વર્ણનવાળો પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર શર્મા કૃત ગુજરાતી ભાષાંતર રૂપે ત્રીજો ખંડ પૂર્ણ થયો.

કર્તા. લ. જે.

॥ તૃતીય ખંડ સમાપ્ત ॥

ખંડ યોથો.

(દાહા-છંદ.)

ત્રીજો ખંડ અખંડરસ, પુરણ હુઓ પ્રમાણ;	૧
ચોથો ખંડ હવે વર્ણવું, શ્રોતા સુણો સુખણ.	
શીશ ધુણાવે ચમકિયો, રોમાંચિત કરે દેહ;	
વિકસિત નયન વદન મુદા, રસ દિયે શ્રોતા તેહ.	૨
જાણજ શ્રોતા આગલે, વક્તાકલા પ્રમાણ;	
તે આગે ધન શું કરે, જે મગસેલ પાપાણ.	૩
દર્પણ આંધા આગલે, બાહિરા આગલ ગીત;	
મૂરખ આગે રસકથા, ત્રણને એકજ રીત,	૪
તે માટે સજ થઈ સુણો, શ્રોતા દીજે કાન;	
ખૂંડે તેહને રીઝવું, લક્ષ ન ભૂલે ગ્યાન.	૫
આગે આગે રસ ધણો, કથા સુણુંતાં થાય;	
હવે શ્રીપાલચરિત્રના, આગે ગુણ કહેવાય.	૬

અર્થ:—(કવિ કહે છે કે—) અખંડ રસ સહિત ત્રીજો ખંડ પ્રમાણ પૂર્વક પૂર્ણ થયો. હવે હું ચોથો ખંડ વર્ણવું છું, તે હે સુખણ શ્રોતા જનો ! શ્રવણ કરો. શ્રોતાજન કેવા હોવા જોઈએ ? કે જે અર્થપૂર્ણ વચન સાંભળી ચમકાર સાથે માથું ડોલાવા લાગે, તથા શરીરનાં હર્ષવડે રૂવાડા ઉભાં કરી વિકન્ધર નેત્ર સહિત હસિત વદન રાખે, તે શ્રોતા, વક્તા (કહેનાર)ને રસ-આનંદ આપે. (નહીં કે આમ તેમ શૂન્ય ચિત્તથી જોતો કે તોલાં જોખતો શ્રોતા, વક્તાનો હર્ષ વધારે !) ન્યારે રસજ્ઞ શ્રોતા હોય ત્યારે વક્તાની પુખ્તી ખ્યાલમાં આવે છે, પરંતુ જો શ્રોતા મગસેલિયા પથરા જેવો અલેદ્ય હોય કે જે વર્ષાદજ્જનના ધોધમા પડ્યા છતાં પણ જેવોને તેવો રહે, અર્થાત્ કઠોર હૃદયવાળો શ્રોતા હોય તો સુદર વાક્ય પ્રવાહથી પણ પલળતો નથી આંધળા આગળ સુદર દર્પણ ધરવું, બહિરા આગળ સુદર ગીત ગાવા અને મૂરખ અગાડી રસિક કથા કહેવી એ તદ્દન નકામાં છે;

કેમકે મૂર્ખને પ્રતિબોધ દેવા જતાં વક્તાની મતિ પણ મુંઝાઈ જાય છે. (કુંભારના ટપલાને શરાણ ઉપર ચડાવતાં દર્પણ થાય ખરું કે? કદિ નહીં!) એ માટે હે શ્રોતાજનો! સાવધાન થઈ મારા કથન ભણી કાન (ને ધ્યાન) દઈ સાંભળો. કારણ જે શ્રોતાઓ મારા કથનનો મર્મ સમજી શકે તેનેજ હું રીઝવી શકું છું. (પણ આડું જીવે કે ઉંડું કરે તેને રીઝવી શકતો નથી) શાથી કે જે રસિક રસવેત્તા હોય તે શ્રોતા નવાં નવાં શૃંગાર વગેરે રસપુર્ણ વ્દ્યાભ્યાસ સાલખીને રજન થાય, કવિ-કથનનો આશય સમજે, પોતાની સુસતાવડે લક્ષ ભૂલે નહીં અને શૃંગારાદિ રસ સાલખી હેયોપાદેય યથાયોગ્ય આલંબન ચોજી દે, પરંતુ જે અજ્ઞાન શ્રોતા હોય તે તો વક્તાના ખોતરણાં-ખોડ કહાડી હાસ્ય સાથ શ્રમ વિક્ષણ કરે છે. આ કથામાં જેમ જેમ આગળ ધ્યાન દેવામા આવે તેમ તેમ ખડુંજ રસ-આનંદ પ્રાપ્ત થાય તેમ છે, માટે હવે તે શ્રીપાળચરિત્રના જે ઉત્તમ ગુણો છે તે કહેવામાં આવે છે.

(ઢાળ પહેલી-ધન દિન વેળા ધન ઘડી તેહ-એ દેશી)

રહિયોરે આવાસ દુવાર,

વચણ મુણે શ્રીપાલ સોહામણોજ;

કમલપ્રભારે કહે એમ,

મયણાં પ્રતિ મુજ ચિત્ત એ દુઃખ ધણોજ. ૧

વીંટી છે એ પરચક,

નગરી સઘલોઘ લોક હિલ્લોલિયોજ;

શી ગતિ હોશે ધણી ઠામ,

સુતને સુખ હોને ખીને ધોલિયોજ. ૨

ઘણારે દિવસ થયા તાસ,

વાલિંભ તુઝ ગયો દેશાંતરેજ,

હજીય ન આવિ કાંઈ શુદ્ધિ,

જીવેરે માતા દુખણી કિમ નવિ મરેજ. ૩

અર્થ-સોહામણો શ્રીપાળ કુંવર માતાના ઘર અગાડી પહોંચી મય-ણાંમુદરી પ્રતિ માતૃશ્રી જે વચન કહેતા હતાં તે સાલખવા માટે બારણા આગળ ઉભો રહી સાલખવા લાગ્યો. માજી કહેતાં હતાં કે-“મારા મનમાં

એ દુઃખ ઘણું છે કે દુશ્મન રાજના લશ્કરે શહેરને ઘેરા ઘાલ્યો છે જેથી શહેરનાં રહેવાસી માત્ર ગભરાઈ ઉઠતાં હળફળ કરી રહેલ છે, એ સખખને લીધે અહીંયાં આપણી પણ શી વલે થશે ? અરે ! આપણી ગમે તે વલે થાય ને ઘર માલ મિલકત દેઈ થઈ જાય તે તો ખધું ઘોળ્યું, ફક્ત મારા પુત્રને કુશળતા પ્રાપ્ત થશે વહાલી વધુ ! તારો વલ્લભ જે દેશાંતરે ગયેલ છે તેને પણ ઘણા દિવસ થઈ ગયા— સુદત પણ પૂરી થવા આવી, છતાં હજી લગણુ કશા સમાચાર આવ્યા નથી, તથાપિ આ પુત્રવિયોગિની દુખિયારી માતા જીવે છે, પણ મરતી નથી; કેમકે પુત્ર વિયોગ છતાં માતાનું જીવવું નકામું છે.”

(૧-૩)

મયણારે ખોલે મ કરો ખેદ,

મ ધરૈરે ભય મનમાં પરચકનોજ;

નવપદ ધ્યાને રે પાપ પલાય,

દુરિત ન ચારો છે ગ્રહવકનોજ.

૪

અરિ કરિ સાગર હરિ ને વ્યાલ,

જવલન જલોદર ખંધન ભય સવેજ;

જયરે જપતાં નવપદ જપ,

લહેરે સંપત્તિ ઈહ ભવે પરભવેજ.

૫

ખીજરે ખોજે કાણુ પ્રમાણ,

અનુભવ જગ્યો તુઝ એ વાતનોજ;

હુઓરે પૂજનો અનુપમ ભાવ,

આજરે સંધ્યાયે જગતાતનોજ.

૬

તદ્ગતચિત્ત સમાય વિધાન,

ભાવની વૃદ્ધિ ભવભય અતિ ઘણોજ;

વિસ્મય પુલક પ્રભોદ પ્રધાન,

લક્ષણ એ છે અમૃતક્રિયા તણોજ.

૭

અમૃતનો લેશ લહ્યો ઇક વાર.

ખીજુરે ઔષધ કરવું નવિ પડેજ;

અમૃતક્રિયા તિમ લહિ એકવાર,

ખીજરે સાધન વિણ શિવ નવિ અડેજ.

૮

એહવોરે પૂજમાં મુઝ ભાવ,
આવ્યોરે ભાવ્યો ધ્યાન સોહામણો;
હજિય ન માયે મન આણુંદ,
ખિણ ખિણ હોયે પુલક નિકારણો.

૯

પુરકે રે વામ નયન ઉરોજ,
આજ મિલે છે વાલિમ માહરો;
ખીનું રે અમૃતક્રિયા સિદ્ધિરૂપ,
તુરત ફલે છે તિહાં નહિ આંતરો.

૧૦

અર્થ:—એ સાંભળીને મયણાસુંદરી બોલી—‘હે સાસુ! આપ દિલગીર ન થાઓ અને પરાયા લક્ષ્મીને લય પણ જરાએ ન રાખો, કારણ કે શ્રી નવપદજીના ધ્યાન વડે કરીને તમામ પ્રકારનાં પાપ દૂર થઈ જાય છે, અને વાંકા ગ્રહોની માઠી ગતિનું જોર પણ કશું આવી શકતું નથી. તેમજ શત્રુ, હાથી, સમુદ્ર, સિંહ, સાપ, દાવાગિન, જળોદરાદિ લયંકર રોગ અને બધાંખાનું એ આઠ જાતના મોટા લયો પણ નવપદજીનો જાપ જપતાં દૂર જતાં રહે છે; અને આ ભવ તથા પરભવમાં સુખ સંપદા પામીએ, તો હે પૂજ્ય ! આ શત્રુસેનાનો લય નવપદજીના જાપ અગાડી શી વિશાદમાં છે ? તેમ વળી કેટલાક લોખા ને વહેમી જનો આવા પરરાજના લક્ષ્મીની ચિંતા દૂર થવાના સબંધમાં જોશી વગેરે પાસે જઈને તે દુઃખ થવાનાં કારણોની કુંડળી મૂકાવે છે, કિંવા રમણ વગેરેની ફાલ બોલાવે છે (શુકનાવળી દેખાડે છે) પરંતુ એવાં લૌકિક પ્રમાણો જોવા જોવાવવાથી શું થાય તેમ છે ? અથવા તો ખીન પ્રમાણને કોણ શોધવા જાય ? મને તો ખુદ એ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જાગૃત થયેલો છે. મારા ચિત્તની અંદર જે કંઈ શત્રુસૈન્યનું ચિંતવન હતું તે આજ નાશ પામ્યું છે. વળી સંધ્યા વખતે શ્રી જગતપિતા અરિહંત દેવની દીપક તથા ધૂપ પૂજ કરવાની વેળાએ કોઈ પણ પ્રકારની ઉપમા ન આપી શકાય એવો અનુપમ અનુભવ થયો, તે એવો કે જે અનાદિકાળના આ જીવે ચારે ગતિમાં ભટક્યા કરતા અનેક વખત શ્રાવકનું કુળ પામ્યું, ધર્મ પણ ઝોળાજ્યો અને દેવની પૂજ પણ કરી; તથાપિ આ જીવને વિભાવ દશાની વિશેષ દોડથી પરપરિણતિમાં બહુજ રમણ હતું માટે તદ્રૂપ ધર્મ ન ઝોળાજ્યો, તેના લીધે મન આદિની ઝેઝાગ્રતાએ અનુપમ ભાવ સહિત પૂજ ઉદય ન આવી તે અનુપમ ભાવ મને આજે સાંજે પ્રભુ પૂજન સમયે આવ્યો હતો, અને આ પરચક્રની ચિંતામાંજ મને એ અનુભવ જાગ્યો તેનું લક્ષણ એજ કે એકતો જે ક્રિયા કરતો હોય તે જ ક્રિયાનો ઉપયોગી હોય; પરંતુ ક્ષેપ જે મનની વ્યગ્રતા તદ્રૂપ ક્ષેપક દોષાદિ

ચુકત ન હોય, બીજું સમયવિધાન એટલે કે આગમની અંદર જે વખતે જે વિધિ કરવાનો કહેલ છે તે વખતે તે જ વિધિ કરવા લાયક શુભ ક્રિયા-વિધાન કરતો હોય, ત્રીજું તત્સમયોચિત તે સમયના યોગ્ય ક્રિયા કરતો હોય તેની અંદર ચિત્ત હુલ્લાસવંત બને, પરિણામ ધારાની પુષ્ટિ થાય, ચોથું સ સારનો બહુજ લય પેદા થાય, અર્થાત્ જન્મ જરાના દુઃખની બીક લાગે, ઈત્યાદિ લય પેદા થાય, પાંચમું ચમત્કાર ઉપજે એટલે કે તે સમયના લગતી ક્રિયામાં અતિ પુષ્ટતર સાધ્યની કારણતા બેઠ ચિત્તની અંદર અપ્રાપ્ત પૂર્વની પેઠે ચમત્કાર પામે, છઠું પુષ્ટ કારણ પ્રાપ્ત થવાને લીધે હર્ષ થતાં રૂવાડાં ઉભાં થઈ આવે અને અથિર સંસાર ભમવાના ડરથી રૂવાડાં અવળાં થઈ જાય, સાતમું મહાહર્ષ થાય, આત્મિક સુખાનુભવ થાય—એટલે કે, જેમ આંધળાને આંખોનું તેજ પ્રાપ્ત થતાં, અને લડવૈયાને શત્રુપર છત મેળવતા હર્ષ થાય છે, તેમ અધિક પ્રભાવ સમયોચિત ક્રિયા કરવામાં થાય; આ બધાં અમૃતક્રિયાનાં મુખ્ય લક્ષણો છે. એવાં ચિન્હોવાળી ક્રિયા આ ભવ અને પરભવમાં અવશ્ય રૂળ દેનાર નીવડે છે. જેમ કોઈ રોગીને અમૃતના સ્વાદનો જરા પણ અનુભવ થયો હોય તેને અન્ય ઔષધ કરવું પડેજ નહીં, તેમ સંસાર રોગથી પકડાયલા જીવે પણ જો એક વખત અમૃતક્રિયાનો આસ્વાદ અનુભવેલો હોય તો પછી તેને બીજાં સાધનોની જરૂર ન રહેતાં મોક્ષે જવામાં કશો અટકાવ રહેવા પામતો નથી; માટે હે સામુજી ! તે તત્કાળ રૂળદાતા ભાવ મને આજે પૂજન વખતે થયો હતો તેના વડે મેં સુદર ધ્યાન ઘડ્યું, તેથી તે ધ્યાનદ્વારા મારા ચિત્તને જે અપૂર્વ આનંદ મળ્યો છે, તે આનંદ હજી લગી પણ મારા હૃદયમાંથી ઉભરાઈ રહ્યો છે, જેના લીધે પ્રતિક્ષણે કારણ વગર મારાં રૂવાડાં ઉભાં થઈ અપૂર્વ હર્ષ પ્રદર્શિત કરી રહેલ છે મતલબ કે અત્યારે મને લય કે હર્ષ એ બેઉમાંનું રૂવાડાં ઉભાં થવાનું એકે કારણ નથી; છતાં પણ રોમરાજી વિકસ્વર થાય છે જેથી પ્રતીતિ સાથે માનુ છું કે મને આજે અણુધાર્યો વહ્નજનનો મિલાપ થાય; કેમકે નિમિત્તશાસ્ત્રમાં એવું પ્રતીતિ વચન કહેલ છે, તે નિષ્કળ નહીંજ થશે. તેમ વળી માફ ડાખું નેત્ર (ડાબી આંખ ઉપરથી) ફરકે છે અને ડાખું સ્તન પણ ફરકે છે, માટે એથી પણ માનવું પડે છે કે આજે મને મારા વડાલા મળશેજ, તેમજ આજ અમૃતક્રિયા પ્રાપ્ત થઈ તે પણ તત્કાળ સિદ્ધિ દેનાર છે માટે અવશ્ય સાફ રૂળ હમણાજ મળવું બેઠએ.”

(૪-૧૦)

કમલપ્રભા કહે વત્સ સાચ,

તાહરીરે જામેં અમૃત વસેં સદાજ;

ખંડ સાકરથી મીઠી એ ભણીજી;
ગાયે જે નવપદ સુજસ વિલાસ,
કીરતિ વાધે જગમાં તેહ તણીજી.

૧૯

અર્થ:—તે પછી શ્રીપાળજીએ મયણાસુદરી પ્રત્યે પૂછ્યું કે—“તમારા પિતાને અહિયાં કેવા રંગ ઢંગથી તેડાવી મંગાવરાવું?” પતિદેવના કથનનું રહસ્ય સમજી મયણાસુદરીએ કહ્યું—“ખભા ઉપર કેવાડો રખાવી બોલાવામાં આવે તો ફરીને કોઈ શ્રી જિન ધર્મની દુઃખ પેદા કરનાર રૂપ આંશાતના—અવજ્ઞા કરવા ન પામે, (કેમકે પ્રાણી માત્રને ચોતપોતાના પૂર્વકૃત કર્મ કેવાં સુખ દુઃખો આપે છે તે જૈનરહસ્યની પણ વિશેષ પ્રતીતિ થતા જૈન ધર્મના મહા અભ્યુદય ફળ વિશેષની પણ વિશેષ પ્રકારે શ્રદ્ધા જામશે, માટે તેવા રંગ ઢંગથી આવે તો ઠીક.) વહ્નભાનુ વચન યોગ્ય જાણી શ્રીપાળજીએ (તેવીજ રીતે સાધારણ ચોશાકે પેદલપણે કેવાડા સહ આવી હાજર થવા) દૂતદ્વારા પ્રજાપાળ રાજને કહેણ કહેવરાવ્યું; પરંતુ તે કહેણ સાંભળતાની સાથેજ ગર્વિરાજ ક્રોધ યુક્ત બની ગયો, એ જોઈ પ્રધાને કહ્યું, “નામવર! આટલો બધો ગુસ્સો ન લાવો. ગુસ્સાનાં ફળ કદિ સારાં હોતાં જ નથી. (કવિ યશવિજયજી કહે છે કે ખાંડ અને સાકર કરતાં પણ વધારે મિષ્ટ સ્વાદાનુભાવ કરાવનારી ચોથા ખંડની આ પહેલી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. આ ઢાળ ઉપરથી એજ બોધ લેવાનો છે કે જે મનુષ્ય શ્રી નવપદજીના સુંદર યશને વિકાસ સાથે ગાય તો તે મનુષ્યની જગતમાં કીર્તિ વધે.) (૧૭-૧૯)

(દોહા છંદ.)

મંત્રી કહે નવિ કોપિયે, પ્રબલ પ્રતાપી જેહ;

નાખીને શું કીજિયે, સ્ફુરજ સામી ખેહ. ૧

ઉદ્ધત ઉપરે આથડયું, પસરંતુ પણ ધામ;

ઉલ્લાએ જિમ દીપશું, લાગે પવન ઉદામ. ૨

જે કિરતારે વડા ક્રિયા, તેહશું ન ચલે રીશ;

આપ અંદાજે ચાલિયે, નામીજે તસ શીશ. ૩

દૂત કહે તે કીજયે, અનુચિત કરે બલાય;

જેહની વેલા તેહની, રક્ષા એહજ ન્યાય. ૪

એહવાં મંત્રિવયણ સુણી, ધરી કહાડો કંઠ;

માલવનરપતિ આવીયો, શિબિરતણે ઉપકંઠ. ૫

અર્થ:-ધિશેષમાં પ્રધાને કહ્યું કે જે પ્રબળ પ્રતાપવંત છે તેના તરફ કોપ કરવાથી શું નફો મેળવી શકાશે? સૂર્યના સામે ધૂળ ફેંકીએ તો તે સૂર્ય ઉપર પડવાની છે? તે તો પાછી પોતાના મોઢાપર પડે છે, તો તે વા સૂર્ય સમાન પ્રબળ બળવાળાની સામે ગુસ્સો બતાવીએ તે પરિણામે પોતાને જ ગેરલાભ આપનાર નીવડે છે. મહારાજ! દીવાનો પ્રકાશ ફેલાતા અંધારાનો નાશ થાય છે ખરો; પણ જો આકરા પવનની ઝપટ આવી લાગે તો તે દીવો ગુલ થઈ જાય છે. મતલબ એજ કે આપે દીવારૂપ પ્રકાશી ઘણાક રાત્રીઓના ગર્વરૂપ અંધકારને દૂર કરેલ છે, પરંતુ આ ચડી આવેલ રાત્રેન્દ્ર ઉપર આપનો દીવા રૂપ પ્રકાશ પાડી શકનારજ નથી, કેમકે એ પ્રબળ પવનની ઝપટ જેવો અસ્ખલિત ભેરવાળો છે; માટે પ્રભુ! ધ્યાન આપો કે આકરા પવનની ઝપટથી દીવાને બચાવી કાયમ પ્રકાશવંત રાખવા જ્યા પવનની ઝપટ ન લાગે ત્યાં (તેવી જગોએ) મૂકવામાં આવે તો તેથી શું દીપકની મહત્તા કમી થાય તેમ છે? ના, બિલકુલ નહિ! તેમ કરવાથી તો ઉલટો ફાયદો થાય છે. શુ પ્રબળ પવનની ઝપટ સામે દીવો ધરી રાખવાથી તે દીવો પોતાનો પ્રકાશ કાયમ રાખી શકે ખરો કે? ના, કદી નહીં! બળવાન સાથે વિરોધ કરવો નકામોજ છે; કેમકે જેને દૈવેજ મોટા બનાવ્યા છે તેની સાથે રીસ કરવી ચાલી શકતી નથી; માટે પોતાના ગળ પ્રમાણે મર્યાદામાં રહીએ તો વધારે ફાયદો હાંસલ થાય છે-એ નિયમ નિગાહમાં રાખી દૈવેજ મહત્તાવંત કરેલા રાત્રીની ઉપર ગુસ્સો ન લાવતા ગળ પ્રમાણે મર્યાદામાં રહી તેને મસ્તક નમાવીએ તો તેથી ફાયદો હાંસલ થાય છે. જેથી આ દૂત કહે છે તે જ કરવું યોગ્ય છે ગેરબ્યાબી કામ આપણે શા માટે કરવું જોઈએ, એવું કામ આપણી બલા કરે! જેનો સમય બળવાન હોય તેનાજ સરક્ષણ તળે જવું એ હસ્તેશનો ન્યાય નિયમ છે. નહિ કે સમયની સામે થઈ કાર્યસિદ્ધિ મેળવી હયાતી ભોગવી શકાય.” પ્રધાનનાં ન્યાય અને દીર્ઘવિચારવત હિતકર વચન સાંભળી સુર રાત્ર દૂતના કથન સુજળ કોવાડાને ખલે મૂકી પગપેદલ જ્યાં ક્ષીપ્રા નદીને કાઠે શ્રીપાળજીની લક્ષ્મી છાવણી હતી ત્યાં જઈ પહોંચ્યા.

તે શ્રીપાલ છોડાવિયો, પહિરાવ્યો અલંકાર:

સભા મધ્યે તેડિયો નૃપતિ, આપ્યું આસન માર. ૬

તવ મયણા નિજ તાતને, કહે ખોલ જે મુજ્જ:

કર્મવશે વર તુમે દિયો, તેહનું જુઓ એ ગુજ્જ. ૭

તવ વિસ્મિત માલવનૃપતિ, જામાઉલ પ્રણમંત:

કહે ન સ્વામી તું ઓલખ્યો, ગિર્યો ગુણવંત. ૮

કહે શ્રીપાલ ન માહરો, એહવો એહ બનાવ;
 ગુરૂદર્શિત નવપદ તણો, એ છે પ્રબળ પ્રભાવ. ૯
 તે અચરિજ નિસુણી મિલ્યો તિહાં વિવેક ઉદાર;
 સૌભાગ્યસુંદરી રૂપસુંદરી, પ્રમુખ સયલ પરિવાર. ૧૦
 સ્વજન વર્ગ સધલો મિલ્યો, વરત્યો આણુંદ પૂર;
 નાટક કારણ આદિસે, શ્રી શ્રીપાલ સનૂર. ૧૧

અર્થ:-હૃત મારકૃત માળવપતિ આવ્યાની ખબર મળતાંજ ખલા પરથી કોવાડો દૂર કરાવી સુદર વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવી અતિ આદર સહિત તેને શ્રીપાળજીએ પોતાની સલામાં તેડાવી, સુંદર આસન ઉપર બેસાડ્યો. એ સમય મયણાસુંદરી (ઉભી થઈ મર્યાદાપૂર્વક સરલ ચિત્તથી પિતાના મનને પરિતોષ મળવા) બોલી “ પૂજ્ય પિતાજી ! જે મેં ‘ કર્મ ’ કરે તે જ થાય છે ’ એ બોલનો પક્ષ કયો હતો, તે બોલ ઉપર મને જે વર આપ્યો હતો, તે વરનું ‘ કર્મ ’ પ્રતાપવડે પ્રકાશીત થયેલું પ્રારબ્ધ નિહાળો, કે જેથી ‘ કર્મ ’ કરે તે જ થાય છે ’ એ અમૂલ્ય જ્ઞેનસિદ્ધાંતની વિશેષ પ્રતીતિ મળતાં આપને અતિ આનંદ મળે અને મનના સંતાપ દૂર ટળે. ” આવું વચન સાંભળતાંજ પ્રજાપાળ રાજાએ ધારીને જોયું તો તેને પોતાની પુત્રી મયણાસુંદરી સંબંધી ઓળખાણ પડી કે અતિ વિશિષ્ટ ચિત્તવંત બની ભદ્રાસનપર બિરાજેલા મહારાજ તરફ નિગાહ પૂર્વક નિહાળ્યું તો પોતાના જમાઈજ છે એવી પ્રતિતિ થતા ઉઠી ઉભા થઈ જમાઈના પ્રબળ પ્રતાપી પ્રારબ્ધને પ્રણામ કરી નમ્રતાયુક્ત કહ્યું-“ પ્રભો ! હું આપ ગિરૂવા શુભવંતને ન ઓળખી શક્યો તે માટે માફ કરશો. ” એ સાંભળી શ્રીપાળજીએ કહ્યું-“ ગિરૂઆઈ કે શુભવંતપણુ જે કંઈ પ્રાપ્ત થયું જણાતું હોય તે કંઈ મારા સામર્થ્યથી નહીં, પણ શ્રી સદ્ગુરૂએ બક્ષેલા શ્રી નવપદજીના મહિમાનુંજ સામર્થ્ય છે. આ શોભાયુક્ત બનાવ એ પ્રભુના પ્રતાપનોજ છે. ” આ પ્રમાણે એક બીજાના મન આનંદ વિસ્મીત ને અભિન્ન થતા પરસ્પર આનંદ છાઈ રહ્યો અને એજ આનંદનો વિશેષ લાભ લેવા પ્રજાપાળ રાજાએ પોતાના રાણીવાસમાં સંદેશો કહેવરાવી સૌભાગ્યસુંદરી તથા રૂપસુંદરી વગેરે તમામ મોટો અને વિવેકવંત પરિવાર બોલાવી લીધો; તેમજ તે સર્વ સ્વજનવર્ગ એકત્ર મળતા અનહદ આનંદ પ્રસરી રહ્યો. આ આનંદ પ્રસંગની મહત્તા પ્રદર્શિત થવા તેજપૂર્ણ શ્રીપાળજીએ પૂર નૂરવંત નાટકનાં ટોળાંઓને નાટક લખવાનો હુકમ કર્યો.

(ઢાળ-હુંબે હું બે વરસેલો મેહ, આજ દહાડો ધરણી ત્રીજરો હો લાલ-એ દેશી)

હોજી પહેલું પેડું તામ,

નાચવા ઉઠે આપણી હો લાલ;

હોજી મૂલ નટી પણ એક,

નવિ ઉઠે બહુ પરે ભણી હો લાલ.

૧

હોજી ઊઠાડી બહુ કપટ,

પણ ઉત્સાહ ન સા ધરે હો લાલ;

હોજી હા હા કરી સવિષાદ,

દૂહો એક મુખ ઉચરે હો લાલ.

૨

(દુહો)

કિહાં માલવ કિહાં શંખપુર, કિહાં બખ્ખર કિહાં નદ;

સુરસુંદરી નચાવિયે, દૈવે દલ વિમરદ.

૩

(ઢાલ ચાલુ)

હોજી વચન સુણી તવ તેહ,

જનની જનકાદિક સવે હો લાલ;

હોજી ચિતે વિસ્મિત ચિત્ત,

સરસુંદરી કિમ સંભવે હો લાલ.

૪

અર્થ:—નાટકની નવ મંડળીઓ કે જે બખ્ખર કુળના મહારાજાને ત્યાંથી મળી હતી તે પૈકી પહેલી મંડળી પોતાના નાચગીત વગેરેની ખુબી બતાવવા હાજર થઈ અને નાટકની શરૂઆત કરવા પોતાની મેળે ઉભી થઈ; પરંતુ તે મંડળીની સુખ્ય નટી નાટકપ્રયોગ ભજવવા ઉભી થઈ નહિ, જેથી બધા નાટયપાત્રોએ તેણીને ઘણી રીતે સમજાવી; છતાં પણ તે ઉઠી ઉભી થઈ પાટ ભજવવા ઉત્સાહિત બની નહિ જ્યારે છેવટ પરાણે પરાણે ઉઠાડવામા આવી ત્યારે નિરૂત્સાહ (કે મનથી) હા ! હા ! શબ્દસહ ઉઠા નિશ્વાસ નાખી તેણીએ એક દુહો કહી પોતાનું દુઃખ જાહેરમા લાવવા ચત્ત ચલાવ્યો કે—કયા મારો માળવ દેશમા (માળવપતિના મહેલમાં) જન્મ, કયા શંખપુરના ઘણી સાથે પરણું ? કયાં બખ્ખર કુળમાં મને વેચવી અને નાટક કરતાં શીખું ? હા ! દૈવે મારો અમળાટ, અકડતા અને વફતા વગેરેને દળી નાખી આ સુરસુંદરીને નાચતી કરી !!! ” આનું વિસ્મયકારી

નદીનું કથન સાંભળી સૌભાગ્યસુંદરી, પ્રજાપાળ રાજ અને બીજો સ્વર્જન
સંજનન વર્ગ વિસ્મય સહિત ચિંતવવા લાગ્યો—“શું આ સુરસુંદરી હોય ?
પણ આ સ્થિતિમાં તેણીનું રહેવું કેમ સંભવે ?” (૧-૪)

- હોજી જનની કંઠ વિલગ્ન,
પૂછી જનકે રોવતી હો લાલ;
હોજી સધલો કહે વૃતંત,
જે ઋદ્ધિ તુમે દીધી હતી હો લોલ. ૫
- હોજી હું તે ઋદ્ધિ સમેત,
શંખપુરીને પરિસરે હો લાલ;
હોજી પહોતી મુહૂરત હેત,
નાથ સહિત રહી બાહિરે હો લાલ. ૬
- હોજી સુભટ ગયા કોઈ ગેહ,
છોછે સાથે નિશા રહી હો લોલ;
હોજી જમાતા તુજ નફે,
ધાડી પઠી તિહાં હું ગ્રહી હો લાલ. ૭
- હોજી વેચી મૂલ્યે ધાડિ,
સુભટે દેશ નેપાલમાં હો લાલ;
હોજી સારથવાંહે લીધ,
ફળે લખ્યું જે બાલમાં હો લાલ. ૮
- હોજી તેણે પણ બખ્ખરકુલ,
મહાકાલ નગરે ધરી હો લાલ;
હોજી હાટે વેચી વેશ,
લેછ શીખાવી નટી કરી હો લાલ. ૯
- હોજી નાટકપ્રિય મહાકાલ,
નૃપ નટપેટકશું ગ્રહી હો લાલ;
હોજી વિવિધ નચાવી દીધ,
મયણસેનાપતિને સહી હો લાલ. ૧૦
- હોજી નાટક કરતાં તાસ,
આગે દિન કેતા ગયા હો લાલ;

- હોજ દેખી આપ કુટુંબ,
ઉલટયું દુઃખ તમ હુધ દયા હો લાલ. ૧૧
- હોજ મયણાં દુઃખ તવ દેખી,
નિજ ગુરૂ અત્તણ મદ ક્રિયો હો લાલ;
હોજ તે મયણાંપતિ દાસ,
ભાવેં અખ મુઝ સલક્રિયો હો લાલ. ૧૨
- હોજ એકજ વિજયપતાક,
મયણાં સયણામાં લહે હો લાલ;
હોજ જેહનું શીલ સલીલ,
મહિમાંયે મૃગમદ મહમહે હો લાલ. ૧૩
- હોજ મયણાંને જિનધર્મ,
ફલિયો બલિયો સુરતરૂ હો લાલ;
હોજ મુઝ મનેં મિથ્યાધર્મ,
ફલિયો વિષફલ વિષતરૂ હો લાલ. ૧૪
- હોજ એકજ જલધિ ઉત્પન્ન,
અમિય વિષેં જે આંતરો હો લાલ;
હોજ અમ બિહું બહેની માંહિ,
તેહ છે મત કોઇ પાંતરો હો લાલ. ૧૫
- હોજ મયણાં નિજકુલલાજ,
ઉઘોતક મણિદિપીકા હો લાલ;
હોજ હું છું કુલમલહેતુ,
સઘન નિશાની ઝીપિકા હો લાલ. ૧૬
- હોજ મયણા દીઠે હોય,
સમકિત શુદ્ધિ સોહામણી હો લાલ;
હોજ મુઝ દીઠે મિથ્યાત,
ધીઠાઇ હોયે અતિઘણી હો લાલ. ૧૭

અર્થ:—એવા શંકાલરિત વિચાર કરે છે એટલામાં તેા સુરસુદરી
દેવીને પોતાની માની કોટે વળગી રેવા લાગી. રાતી ભેળને તેણીના
પિતાએ પૂછ્યુ “ પ્રિય પુત્રી ! આવી હુ ખદ સ્થિતિને શા કારણથી ભેગી

શકી ? !” પુત્રી સુરસુદરીએ સઘળી હકીકત કહેવી શરૂ કરી—“પૂજ્ય પિતાશ્રીજી ! આપે જે મને સકળ પ્રકારની ઋદ્ધિ આપી વિદાય કરી હતી તે ઋદ્ધિ સહિત શંખપુરી નગરીના નજીક જઈ પહોંચી, પણ પુરપ્રવેશનું મહત્ત્વ ન આવવાથી શહેર બહારના બાગમાંજ પતિદેવ સહિત સપરિવારે નિવાસ કરવાની જરૂર પડી. પોતાનું વતન હોવાથી રક્ષકો રજા મેળવી પોતાપોતાને ઘેર ગયા અને થોડા રક્ષકો સાથે મેં રાત્રી ગુજારવા માંડી. દરમિયાન રાત્રિયે થોડા માણસોના કાફલાને એકદમ નગરીમાલ વિશેષ હોવાને લીધે લાગ મળતાં મધ્ય રાત્રિની વેળાએ ધાડપાડુઓએ ધાડપાડી. તે વખતે આપના જમાઈ તો પોતાનો જીવ બચાવવા મને ત્યાંજ પકડતી મેલી નાશી ગયા, એથી આપે બહેલી સઘળી દોલત ધાડપાડુ ચોરોએ છુટી હાથ કરી અને તે સાથે મને પણ કબજે કરી રસ્તો પકડ્યો. તે ધાડપાડુના માણસોએ મને નેપાળમાં જઈ એક સાર્થવાહને ત્યાં ધન સાટે વેચી દીધી. હા ! જે ભાગ્યમાં લખ્યું હોય તે જ ફળીભૂત થાય, પરંતુ તેમાંથી કેઈ કઈ ઓછું વધતું કરી શકનાર નથી તે સાર્થવાહે પણ લાગ મળતાં મને મહાકાળ રાજના બખ્ખર કુળ નગરની અંદર વેશ્યાની દુકાને વેચી દીધી. તેણીએ મને નાટકકળામાં નિપુણ કરી નટી બનાવી. તે પછી નાટકના મહાશોખી મહાકાળ રાજએ નવ નાટકની મંડળીઓ ખરીદી, તેમાં મને પણ તે વેશ્યાની પાસેથી ખરીદી લીધી અને વિવિધ પ્રકારે નાચ નચાવ્યા જ્યારે પોતાની મદનસેના કુવરીજીના શ્રીપાળજી મહારાજ સાથે લગ્ન કર્યાં ત્યારે હાથબામા મારા સહિત નવે નાટકમંડળીઓ આપી દીધી. શ્રીપાળજી મહારાજ અગાડી નાટક કરતાં ઘણાં દિવસ વહી ગયા; પરંતુ આજે તો પોતાનું પ્રિય કુટુંબ માત્ર દેખ્યું, તેમજ મારા ભણી આપની દયા દૃષ્ટિ થઈ તેથી દુઃખ ઉભાર્યું જવા લાગ્યું. આપે મને પરણાવી તે વખતે મારી મોટી બહેન મયણાંસુદરીનું દુઃખ નિહાળી મેં મારી મોટાઈનો ગર્વ કયો હતો, તે મદના પ્રતાપ વડે હાલ તે જ મયણાંસુદરી બહેનના પતિ આ શ્રીપાળજી મહારાજ—તેમના સેવકભાવે—દાસીભૂત થઈને મેં દાસી પણ કયું; માટે જે મદ કરેલો તે મને નડ્યો. (હવે મયણાંસુદરીની પ્રશંસા કહે છે કે) એકજ અદ્વિતીય વિજયપતાકાને મયણાંસુદરી બહેન પોતાના સગા કુટુંબમાં પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી નીવડી છે. પુનઃ એણીનું શીળ, લીલામહીમાવડે કરીને કસ્તુરીની પેઠે મહમહી રહ્યું છે, અર્થાત્ જેણીના શીળ, સુગધનો જગતમા વિસ્તાર થઈ રહ્યો છે. મયણાંસુદરી બહેને જે જિનધર્મ સેવન કર્યો તે બળવાન કદંપવૃક્ષ સરખો પ્રત્યક્ષ દૃશ્યમાન શુભરૂપ ફૂલે ફળે કરીને ફળ્યો છે, અને મેં મિથ્યાત્વ ધર્મ

સેવન કર્યો તે મને ઝેરના વૃક્ષ સમાન હઃખરૂપ પુલ ફળેથી ફળ્યો છે. મતલબ એજ કે જેવાં જેણે બીજ વાળ્યા તેણે તેવાં ફળ મેળવ્યા. કોઈ કહે કે તમે એકજ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ છતાં આટલો બધો તફાવત કેમ પડ્યો ? તો તેને દલીલ સાથે દર્શાવીશ કે જેવી રીતે એકજ સમુદ્રની અંદર અમૃતનું અને વિષ (હલાહલ) નું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, છતાં તેમાં જમીન આસ્માન જેટલું અંતર છે, કેમકે અમૃત રોગમાત્રનું નિકંદન કરી જીવન બક્ષે છે અથવા તો મરણ પામેલાને જીવાડે છે, અને હળાહળ ઝેર છે તે પ્રાણીમાત્રના પ્રાણની હોણ કરે છે, તે એકજ જગોએ પેદા થએલ છતાં મહાન તફાવતવાળાં છે, તેવીજ રીતે અમો બન્ને બહેનો વચ્ચે પણ મોટો તફાવત છે, મોટે કોઈએ ભૂલાવો ખાવો નહીં કે ઉત્પત્તિસ્થળ એક હોવાથી એક સરખાં મતિ, ગતિ, સ્થિતિવંત હોય. તેમજ મોટી બહેન પોતાના કુળની લાજને પ્રકાશ કરવામાં મણિરત્નની પેઠે દીપકરૂપ છે અને હું તે કુળને મલીન કરવાના કારણરૂપ હોવાથી ઘનઘોર ઘટાવાળી અધારી રાતને પણ શરમાવનારી છુ મોટી બહેનને બેવાથી સોહામણા સમકિતની શુદ્ધિ થાય અને મને બેવાથી મિથ્યાત્વ લક્ષણ બહુજ ધીંઠાઈ-વક્તા પ્રાપ્ત થાય.”

(૫-૧૭)

હોજ એહવા બોલી બોલ,

સુરસુંદરીયં ઉપાધયો હો લાલ;

હોજ જે આનંદ ન તેહ.

નાટિક શતકેં પણ કીયો હો લાલ.

૧૮

હોજ શ્રીપાલેં વડવેગ,

હવે અરિદમણ અણાવિયો હો લાલ;

હોજ સુરસુંદરી તસુ દીધ,

બહુ ઋદેં વોળાવિયો હો લાલ.

૧૯

હોજ તે દંપતી શ્રીપાળ.

મયણાને સુપસાઉલે હો લાલ;

હોજ પામે સમકિત શુદ્ધિ,

અધ્યવસાયેં અતિ બલે હો લાલ.

૨૦

૧ આ સંગ્રહ એ-૧ બોધ આપે છે કે-અભેડી સમૃદ્ધિમાં ઉદાહ ન જના સમાન ભાવે રહેલું, કેમકે દેવની રચના કોઈના કળનામાં આવી નથી, જેથી વડી પડી કેવી ઘાતન થયે તે માત્રુમ પડતુ નથી મોટે જાત બહુ જડું નહીં.

અર્થ:—શ્રીપાળજીએ સંખંધીઓને આનંદ ઉત્પન્ન કરવા માટે સુર-સુદરીને નાટક બતાવવાની આજ્ઞા કરી હતી, તે એક નાટક તો શું; પણ સેંકડો નાટક લજવી બતાવવાથી પણ જે આનંદ ન મળે તે આનંદ પોતાનો દોષ અને મયણાસુદરીના શુણ્ભરિત વાક્યચાતુરીવડે ઉપર પ્રમાણે બોલો બોલીને સુરસુદરીએ આનંદ આપ્યો. મતલબ એજ કે જેવો આનંદ સેંકડો નાટકથી ન મળે તેવો આનંદ કર્મનાટકથી પ્રાપ્ત થયો. આ પ્રમાણે બીના સાંભળી પોતાનાજ લશ્કરમાં હાજર રહેલા શંખપુરપતિ અરિદમન રાજને બોલાવી ઉત્તમ પોષાક અને સન્માન સહિત સુરસુદરીને સુપરક કરી, વિશેષ ઋદ્ધિ બક્ષી, (પોતાની હજુરમાં રહેવાની નોકરીથી સદાને માટે મુક્ત કરી આનંદ સ્નેહપૂર્વક તેને પોતાને વતન જઈ સસારિક સુખ મેળવવા) વિદાય કર્યો એટલે તે દંપતી (વરવહૂ) પણ શ્રીપાળજી અને મયણાસુદરીના પ્રતાપવડે સુખ પામવા ઉપરાંત બહુજ સારા અધ્યવસાય સહિત શુદ્ધ સમકિત પણ પામ્યાં.

(૧૮-૨૦)

હોજી કુબ્જી પુરૂષ શત સાન,

મયણાવયણેં લહી દયા હો લાલ;

હોજી આરાધી જિનધર્મ,

નિરોગી સઘળા થયા હો લાલ.

૨૧

હોજી તે પણ નૃપ શ્રીપાળ,

પ્રણમે બહુલે પ્રેમશુ' હો હાલ;

હોજી રાણિમ દીયે નૃપ તાસ,

વદનકમલ નિત ઉલસ્યુ' હો લાલ.

૨૨

હોજી આવી નમે નૃપ પાય,

મતિસાગર પણ મંત્રવી હો લાલ;

હોજી પૂરવ પરે' નરનાહ,

તેહ અમાત્ય કિયો કવિ હો લાલ.

૨૩

હોજી સુસરા સાલા ભૂપ,

માઉલ બીજ પણ ઘણા હો લાલ;

હોજી તેહને દિયે બહુ માન,

નૃપ આદરની નહિં મણા હો લાલ.

૨૪

હોજી લાલ મિલિત કરપદ્મ,

સવિ સેવે શ્રીપાલને હોં લાલ;

હોજી ઇક દિન વિનવે મંત્રી,
મતિસાગર ભૂપાલને હો લાલ.

૨૫

હોજી ચોથે ખંડે ઢાળ,
ખીજી હુધ સોહામણી હો લાલ;
હોજી ગુણ ગાતાં સિદ્ધચક્ર,
જસ કીરતિ વાધે ઘણી હો લાલ.

૨૬

અર્થ:—શ્રીપાળજીનો સુચશ શ્રવણ કરીને સાતસો કોઢોઆ કે જેઓએ મયણાંસુદરીના વચનવડે દયા પ્રાપ્ત કરી શ્રી જીનધર્મ આરાધીને નિરોગતા મેળવી હતી તેઓ બધા પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને ઘણાજ પ્રેમપૂર્વક શ્રીપાળજીના ચરણકમળમાં નમ્યા, એટલે શ્રીપાળજીએ તે બધાઓને પોતાના હિતચિંતક બાણીને રાણાની સંજ્ઞાવાળું ઉભરાવપદ આપીને પોતાના લક્ષકરના નાયક બનાવ્યા, અને આ પ્રમાણે આનંદ વર્તવાથી શ્રીપાળજીનું સુખકમળ હમેશાં વિકશ્વર-આનંદમય રહેવા લાગ્યું. તદનંતર પોતાનો વૃદ્ધ પ્રધાન મતિસાગર પણ આવી પહોંચ્યો અને પોતાના મહારાજને પ્રણામ કરી આનંદમાન થયો, એટલે તેને પૂર્વની પેઠે જ અર્થાત્ પોતાના પિતાશ્રીના વખતમાં તે મોટો પ્રધાન હતો તે જ મુખ્ય પ્રધાનની પદવી આપી પ્રશંસનીય કૃપાયુક્ત સ્નેહનું લાજન બનાવી શ્રીપાળજી આનંદ યુક્ત થયો. તે પછી સસરા-સાળા-મોશાળ પક્ષના તથા ખીજ પણ ઘણા રાજા અને લડવૈયાઓ આવ્યા અને શ્રીપાળજીને નમન કરી લાગ્યશાથી થયા એટલે તેઓ સર્વને શ્રીપાળજીએ પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે વિશેષ આદરસન્માન આપવામાં કંઈ મણા રાખી નહીં, એથી તે બધાએ મમતાળુ હૃદયથી હાથ જોડી મસ્તકે અડાડી નમ્રતા સાથે કેડમાંથી ઝુકી શ્રીપાળજીને નમન કરતા તેમની સેવામા તત્પર રહેવા લાગ્યા. એક દિવસ સાનુકૂળ સમય મળતાં મતિસાગર મંત્રીશ્વરે શ્રીપાળજી પ્રત્યે (હવે પછી કહેવામાં આવશે તે પ્રમાણે) વિનંબુ. (કવિ યશવિજયજી કહે છે કે ચોથા ખંડની અંદર આ ખીજી સુહામણી ઢાળ પૂર્ણ થઈ તે એજ બોધ આપે છે કે શ્રી સિદ્ધચક્ર મહારાજના ગુણ ગાવાથી યશ કીર્તિ વિશેષ પ્રકારે વૃદ્ધિ પામે છે, માટે દરેક મનુષ્યો એ નવપદજનાજ ગુણ ગાઓ કે જેથી યશકીર્તિમાં વધારો થાય.)

(૨૧-૨૬)

૧ આ સંબંધ એ લાન કગવે છે કે-જેના પ્રતાપવડે સુખ સ પાદન થયુ તેના ગુણ ન ભૂલતા સદા તેના ઉદય ઇચ્છી યોગ્ય બદલો આપવો

(દોહા છંદ.)

- મતિસાગર કહે પિતૃપદે, ઠવીયો બાલપણુ જેણુ;
 ઉઠાવિયો તો તુજ અરિ, તે સહિ દિત્તમએણુ. ૧
- અરિ કર ગત જે નવિ લિયે. શક્તિ છતે પિતૃરજજ;
 લોક હસે બલ ફેક તસ, જિ શારદધન ગજજ. ૨
- એ બલ એ ઋદ્ધિ એ સકલ સન્યતણો વિસ્તાર;
 શુ કૃણશે જે લેશે નહીં, તે નિજ રાજ ઉદાર. ૩
- નૃપ કહે સાચુ તે કહ્યું, પણ છે આર ઉપાય;
 સામે હોય તો દંડ શ્યો, સાકરે પણ પિત્ત જાય. ૪
- અહો બુદ્ધિ મંત્રી ભણે, દૂત ચતુરમુખ નામ;
 ભૂપ શીખાવી મોકલ્યો, પહોતો ચંપાદામ. ૫

અર્થ—મતિસાગરે વિનવ્યું કે—“મહારાજ સલામત ! આપશ્રીને આપશ્રીના પિતાશ્રીની ગાદિપર તખ્ત નશીન કર્યા હતા; છતાં આપશ્રીના પિતરાઈ કાકાફ પ હુદ્દ શત્રુએ પ્રદીપ્ત અહંકાર સાથે પદબ્રષ્ટ કરી આપ નામવરની રાજધાની કબજે કરી લીધી છે. જે કે તે વખતે તો આપનું વય પાંચ વર્ષનું હોવાથી તથા તેનો પરાજય કરવાના બળવત્તર સાધનો ન હોવાથી જનું કરવા જેવું હતું પરંતુ અત્યારે તો સર્વ પ્રકારે શત્રુના દાંત પાડી મરેલા તેવા સ્તુત્ય શક્તિમાન છે, તો આવા સમયમાં જે નરવર શત્રુના હાથ ગયેલું રાજ્ય પાછું પોતાને હાથ ન મેળવે તેની જગતમાં અવશ્ય આસો માસના ફેકટ ગાજતા ને ઘટાટોપ બતાવવા વરસાદની પેઠે હાંસી થાય અને બળ પણ નકામુંજ ગણાય. મતલબ એજ કે ઘટાટોપ કરી ગાજતા છતાં જે વરસાદ વરસી લોકોને (પૂરતું પાણી છતાં) પાણી ન આપે તો તેનો આડખર નકામોજ કહેવાતાં લોકો તેની મશ્કરીજ કરે એ સ્વભાવિક નિયમજ છે, માટે આપ પણ હવે તો આવા અવલુનીય આડખર છતાં ઉદાર સ્વરાજ્યને શત્રુના હાથમાંથી લઈ સ્વાધીન નહીં કરશો તો આ બળ, આ ઋદ્ધિ અને વિશાળ સૈન્યનું શુ કૃણ પ્રાપ્ત થશે ? કશું નહીં ? ૧ આવાં મંત્રીશ્વરનાં વચન સાંભળી શ્રીપાળજીએ કહ્યું, તમે કહ્યું તે

૧ આ સબધ એજ બોધ આપે છે કે કાર્યને ફતેહ પહોચાડવાની પોતામાં શક્તિ હોય તે છતાં કાર્યને ફતેહ કરવા બેદરકાર રહે તો તે ખરેખર હારવ્યને પાત્ર ગણાય માટે શક્તિ પ્રાપ્ત થતાં શત્રુની ધર્મકરણીની અને પુન્યદાનાદિની તરફ ખૂણું પ્રકારે ધ્યાન દઈ મળેલી શક્તિને સફળ કરવી.

સત્ય છે; પણ રાજ્ય મેળવવાના ચાર ઉપાયો છે—શામ, દામ, ભેદ, દંડ એ ચાર પૈકી જે શામ એટલે મીઠા વચનનો ઉપયોગ કરવાથીજ કામ ફતેહ થતું હોય તો દંડ—શિક્ષાનો ઉપયોગ શા માટે કરવો જોઈએ ? જે સાકર ખાવાથી જ પિત્ત શાંત થઈ જતું હોય તો પછી કડવી દવાઓ શા માટે કરવી જોઈએ ?” આ પ્રમાણે રાજાનું બોલવું સાંભળી મંત્રીશ્વર બોલ્યો—“ અહો નાથ જ્યારે આપની બુદ્ધિ મહાન અને સમુદ્ર જેવી ગભીર છે ત્યારે હવે ચતુર્મુખ નામના દૂતને શા માટે ન મોકલવો જોઈએ ? તાકીદે મોકલો; કેમકે તે શામાદિ ચારે ભેદનો જાણનાર અને વાચાળપણમાં ચતુર છે, જેથી કામ ફતેહ થશેજ. ” આતું મંત્રીશ્વરનું કથન સાંભળી શ્રીપાળજીએ ચતુરમુખ દૂતને જે જે શિખવાડવું યોગ્ય હતું તે તે શિખવાડીને (તે દૂતને) સુસુદ્ધે અંધાનગરી લણી રવાના કર્યો અને તે મજલ દરમજલ કરતો કેટલેક વખતે અંધાયુરીએ જઈ પહોંચ્યો.

(૧-૫)

—:—

(હાલ ત્રીજી—રાગ ખંગાલો—કિસકે એલે કિસકે પૂત—એ દેશી.)

અજિતસેન છે તિહાં ભૂપાલ, તે આગલ કહે દૂત

રસાલ; સાહિબ સેવિયે.

કલા શીખવા જણી બાલ, જે તેં મોકલીયો શ્રીપાલ. સા. ૧

સકલ કળા તેણે શીખી સાર, સેના લઈ ચતુરંગ ઉદાર; સા.

આવ્યો છે તુઝ ખંધનો ભાર, ઊતારે છે એ નિરધાર. સા. ૨

જરણથંભ તણો જે ભાર, નવો ઠવીજે તે નિરધાર; સા.

લોકેં પણ જુગતું છે એહ, રાજ દેઈ દાખો તુમેં નેહ. સા. ૩

ખીજું પયપંકજ તસ ભૂપ, સેવે બહુ ભત્તિ અનુરૂપ; સા.

તુમેં નવિ આવ્યા ઉપાયો વિરોધ, નવિ અસમર્થ છે

તેહ શું શોધ. સાહિબ સેવિયે. ૪

કિહાં સરશવ કિહાં મેરૂ ગિરિંદ, કિહાં તારા કિહાં

શારદચંદ; સાહિબ સેવિયે.

કિહાં ખઘોત કિહાં દિનાનાથ, કિહાં સાયર કિહાં

છિજ્જર પાથ. સાહિબ સેવિયે. ૫

કિહાં પંચાયણ કિહાં મૃગખાલ, કિહાં ઠીંકર કિહાં

સોવનયાલ; સાહિબ સેવિયે'.
 કિહાં કોદ્રવ કિહાં કૂર કપૂર, કિહાં કુકશ ને કિહાં
 ઘૂતપૂર. સાહિબ સેવિયે'.
 કિહાં શુન્ય વાડી કિહાં આરામ, કિહાં અન્યાયી કિહાં
 નૃપરામ; સાહિબ સેવિયે'.
 કિહાં વાઘ ને કિહાં વલિ છાગ. કિહાં દયાધરમ કિહાં
 વલિ યાગ. સાહિબ સેવિયે'.
 કિહાં જુઠ ને કિહાં વલી સાચ, કિહાં રતન કિહાં
 ખંડિત કાચ; સાહિબ સેવિયે'.
 ચઢતે ઓઠે છે શ્રીપાલ, પડતે તુમ સરિખા ભુપાલ. સા. ૮
 ને તું નવિ નિજ જીવિત રહ, તો પ્રણમી કરે
 તેહજ તુહ; સાહિબ સેવિયે'.
 ને ગર્વિત છે દેખી રજજ, તોરણ કરવા થાયે સજજ. સા. ૯
 તસ સેનાસાગરમાંહિ જાણુ, તુઝ દલ સાથુચૂણુ
 પ્રમાણુ; સાહિબ સેવિયે'.
 મહોટાશુ નવિ કીજે જૂજ, સવિ કહે એહવું ખૂઝ.
 અખૂઝ, સાહિબ સેવિયે'. ૧૦

અર્થ.—ચંપાનગરીમાં અજીતસેન રાજ છે તેની અગાડી જઈ ચતુર-
 સુખ દૂત રસાળ—એટલે કે પહેલાં મીઠાં, પછી ખાટાં; અને છેવટે ખારાં,
 એમ લોજન પદાર્થ જમવાની રીત પ્રમાણે (અર્થાત્ લોજનમાં પહેલાં
 મિષ્ટાન્ન પછી શાક લજ્યા ચટણી અને છેવટ પાપડ કાચરી સાલેવડાં
 વગેરે પિરસાય તે જમાય છે તેમ) ત્રણ રીતથી રસીલાં વચ્ચેના કહેવા
 લાગ્યો કે.—“ હે રાજન્ ! આપ હવે વૃદ્ધ થયા છો માટે આપ સાહેબ
 હવે પરમેશ્વરને લજા બાકીની જાહેરી ગુજારો એજ ઉત્તમોત્તમ
 છે, અથવા તો મારા સાહેબની ખિદમત કરો આપે આપના ભત્રીજા
 શ્રીપાળકુંવરને તેના પિતાના રાજ-તખ્તપર ગિરાજેલ છતાં તેને રાજ્ય
 વ્યવસ્થા સખંધી ભાર વહન કરવાને અસમર્થ જાણી પોતાની ખાધપર
 તે જોલે ઉઠાવી લઈ કળાઓમાં પ્રવીણતા મેળવવાને માટે વિદેશ મોકલ્યો
 હતો તે સુંદર પ્રકારે સર્વ કળાઓ શિખી નિપુણ બની હાથી, ઘોડા, રથ ને
 પેદલવાળા ઉદાર લક્ષ્મી સહિત આપના ખાંધ પરનો બોલે ઉતારી દેવા

આવ્યો છે, અને આપ વૃદ્ધ થયેલા હોવાથી આપના ખાંધાનો ભાર એ સપૂતને ઉતારવો લાયક જ છે, જેથી તે કબૂલત આપે છે કે હું અવશ્ય વૃદ્ધ કાકાશ્રીનો બોલો એછો કરી નિવૃત્તવંત કરીશજ ! લોકોમાં પણ પરંપરાનો શિવાજજ છે કે મકાનનો બોલો ઝીલી રાખનાર થાંભલો જૂનો થઈ ગયો હોય તો તેને તે બોલથી સુક્ત કરી દઈ તેની જગોએ નવો થાંભલો મૂકાય છે, તો આપ જુના થઈને બોલથી સુક્ત કરી નવા થાંભલારૂપ શ્રીપાળજીવરને સ્થાયી થવાનીજ જરૂર છે, માટે આપ રાજ્યની લગામ તેને સુપરદ કરી સ્નેહ બતાવી આનંદ આપો કે જેથી જગતમાં વાહ વાહ થાય, (અહીં લગી મીઠાં વચનો છે, હવે ત્રીખાં તમતમતાં વચનો કહે છે.) વળી બીજી બીના ધ્યાનમાં લેવાની એ છે કે ઘણા રાજા મહારાજાઓ શ્રીપાળજીના ચરણકમળને અનુકુળ લક્ષિત વડે કરીને સેવે છે; છતાં આપ પોતાના હોઈ તેમ કરવા નથી પધાર્યા એ એક એમનાયી વિરોધ ખાંધવાનું બીજ વાળું છે, તો તે વિરોધનો શોધ કરવા માટે તે શ્રીપાળજી શું અસમર્થ છે ? ના અસમર્થ નથી ? તેમનામાં અને આપનામાં તફાવત પણ ક'ઈ જેવો તેવો નથી; પણ ઘણાજ છે—ક્યાં તે સરસવનો ઝીણો દાણો અને ક્યાં મહાન મેરૂ પર્વત ! ક્યાં બિચારા તારાનું તેજ અને ક્યાં શરદ્ પૂર્ણિમાના ચંદ્રનું તેજ ! ક્યાં ઉડતા અગીયા જીવડાનો પ્રકાશ અને ક્યાં તેજપુજ સૂર્યનો પ્રકાશ ! ક્યાં છિછરા તલાવડાનું ગહેરાપણું અને ક્યાં મહાસાગરની ગંભીરતા ભરી દહેરો ! ક્યાં બિચારા હરણના બચ્ચાનું બળ અને ક્યાં કેશરી સિંહનું મહાન બળ ! અને ક્યાં ઠી કરાની થાળીની શોભા અને ક્યાં નિર્મળ સોનાના થાળની શોભા ! ક્યાં કોદરાના લોજનની દહેજત અને ક્યાં સુંદર બરાસ-ચુક્ત ભાતના લોજનની દહેજત ! ક્યાં કુશકાના ઢોકળાંનું લોજન અને ક્યાં ઘેબરનો સ્વાદ ! ક્યાં શૂન્ય વગડાનો બીહામણો દેખાવ અને ક્યાં ફળ્યા પુલ્યા રમણીય બાગનો મનોહર દેખાવ ! ક્યાં અન્યાયી રાજાનો જુલમી કારો-બાર અને ક્યાં ન્યાયશેખર રામચંદ્રજીનું ન્યાયપૂર્ણ રાજતત્ત્વ ! ક્યાં બાપડા બોકડાનું સામર્થ્યપણું અને ક્યાં વિકરાળ વાઘનું સામર્થ્યપણું ! ક્યાં જીવહિંસામય યજ્ઞ હોમ અને ક્યાં દયામય અહિંસા ધર્મ ! ક્યાં જુઠા બોલો પ્રપંચીજન અને ક્યાં સત્ય ભાષણ કરનાર પાવન મનુષ્ય ! ક્યાં ભાગેલા કાચના કકડાની કિંમત અને ક્યાં અમૂલ્ય રતનનું મૂલ્ય ! હેરાજન ! આ આ બધા ઓઠામા જે ચડતાં ઓઠાં (દાખલા રૂપ પડછા) કહ્યાં તે સમાન શ્રીપાળજી છે, અને જે પડતા—હલકાં ઓઠા કહ્યાં તે સમાન આપ જેવા રાજાઓ છે, (હવે ખારા-કડવાં વચનો કહે છે) માટે જો આપ આપના જીવન ઉપર કાંપેલા નહોતો તાકીદે શ્રીપાળજીને પ્રણમી સતુદ કરો, કે જેથી તેમની તરફથી સતોપભયાં દૃપાકટાક્ષનો લાલ મળશે. કદાચિત્ આપ

હાથમાં આવેલા રાજ્યનું બળ જોઈને ગર્વવંત હો તો સામી લડાઈ લેવાને
માટે હોશિઆર રહેજો. શ્રીપાંડવું લશ્કર તોફાની સાગરના જળરા લોહ
જેવું હોવાથી અટળ છે. તેમાં આપનું લશ્કર ધાણીના લોટના સાથુવા
સરખું ફૂંક દેતાં પણ ઉંડી જાય તેવી સ્થિતિવાળું છે, જેથી સાગરજળના
સપાટામાં કયાંયે ગાયબ થઈ જશે. તેમજ મહાન નરવેરની સાથે લડાઈ
લઈ પાયમાલીને તેડું ન કરવું—બળિઆ સાથે બાથ ન લીડવી એમ જાણ
અને અજાણ લોકનું પણ કહેવું છે; માટે મારુ કહેણ કાને ધરી પ્રભુનું સેવન
કરવા રાજ્ય મેલી ત્યાગી થાઓ; અગર તો મારા સાહેબની સેવા કરવી
કબુલ કરો.” (૧-૧૦)

બોલી એમ રહ્યો જવ દૂત, અજિતસેન બોલ્યો થઈ
ભૂત; રાજ નહિં મલે.

કહેજે તું તુઝ નૃપને એમ, દૂતપણાનો જે છે પ્રેમ, રા.
શ્રીપાંડવરીનો રાય. રાજ નહિ મળે. ૧૧

આદિ મધ્ય અંતે છે જાણ, મધુર આમ્લ કદુ જેહ
પ્રમાણ; રાજ નહિં મલે.

ભોજન વચને સમ પરિણામ, તિણે ચતુરમુખ
તહાઈ નામ. રાજ નહિં મલે ૧૨

નિજ નહિં તેહ અમારો કોઉ, રાત્રીભાવ વહિયેં છે દોઊ; રા.
જીવતો મૂક્યો જાણીરે બાલ, તેણેં અમેં નિર્બલ
સબલ શ્રીપાંડ. રાજ નહિં મલે. ૧૩

નિજ જીવિતને હું નહિં રૂઠ, રૂઠ્યો તસ જમરાય
અપૂરું; રાજ નહિં મલે.

જેણેં જગાવ્યો સૂતો સીંહ, મુઝ કોપેં તસ ન રહે
લીહ. રાજ નહિં મલે. ૧૪

જસ બલ સાયર સાથુ પ્રાય, જેહના બલ તે
બીજા રાય; રાજ નહિં મલે.

તેહમાં હું વડવાનલ જાણ, સવિ તે શોધું ન કરું
કાણ. રાજ નહિં મલે. ૧૫

કહેજે દૂત તું વેગો જાઈ, આડું છું તુઝ પૂઠેં ધાઈ; રા.

બળ પરખીજે રણમેદાન, ખડગની પૃથવી ને

વિદ્યાનું દાન. રાજ નહિં મલે. ૧૬

ચોથે ખંડે ત્રીજી ઢાલ, પુરણ હુધ એ રાગ ખંગાલ; રા.

સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવે જેહ, વિનય સુજસ સુખ પાવે

તેહ. રાજ નહિં મલે. ૧૭

અર્થ:—આ પ્રમાણે બોલી દ્વિતીય રહ્યો કે અજિતસેન શરીરમા ભરા-
યેલા ભૂતની પેઠે ક્રોધસહિત બોલ્યો—“જે ખરી રીતે દ્વિતપણાનો પ્રેમ છે,
તો હું કહું છું તે જ સુજન તારા રાજને જઈ આમ કહેજે કે બીજા
રાજાઓ આવીને તને નમ્યા છે, પણ આ ચપાનગરીનો અજિતસેન
સરખો અજિત સૈન્યવંત અજિતસેન રાજ કદિ મળવા કે નમવા નહીં
આવશે ! હે દ્વિત ! જે તુ પહેલાં મીઠાં, વચ્ચમા તીખા ખાટા, અને
અંતમાં ખારા—કડવાં વચ્ચનો લોજન જમવાની રીત પ્રમાણે બોલ્યો તે
વચ્ચનો અને લોજન બેઉ સરખી દહેજત ભયો છે અને એવા વચ્ચન બોલવા
માટે તારામાં નિપુણતા છે તેથી તારૂં નામ ચતુર્મુખ છે એ વ્યાજબી છે.
તેં જે વચ્ચનો કહ્યો તેના ઉત્તરમાં સાંભળી લે—તું કહે છે કે શ્રીપાળ તમારો છે;
પરંતુ તે અમારો છેજ નહીં અને કદિ શ્રીપાળ અમારો છે, તોપણ અમારા
બન્ને વચ્ચે શત્રુભાવજ રહેલો હોવાથી પરસ્પર શત્રુભાવે વર્તિએ છીએ એને લીધે
શ્રીપાળ અમારો દુશ્મન છે પણ સગો નથી, અને હું પણ તેનો કદો દુશ્મન છું,
પણ કાકો નથી ! એને બાળક બાણીને બ્યારે જીવતો જવા લીધો ત્યારે
અમે નિર્બળ થયા અને એ શ્રીપાળ બળવાન થયો ! તેમજ હું મારા
જીવિતબ્ય ઉપર રૂષ્માન થયો નથી; પણ તારા રાજના જીવનપર ચમરાજ
રૂષ્માન થયો છે; કારણ કે તેણે સૂતેલા સિંહને જગાડી છોડ્યો છે;
માટે ચેતીને ચાલે તો બે દહાડા જીવશે. મારો કોપ થશે તો એની કશી
મર્યાદા રહેશેજ નહીં. વળી તેનું બળશાળી સૈન્ય સાગર મમાન છે તેમાં
મારૂં સૈન્ય સાથવા સરખું નિર્બળ છે એમ જે તે કહ્યું. પણ તેવા સૈન્યવાળા
બીજા રાજાઓ બાણવા, મને તો તે સમુદ્ર સરખા લફકરને શોષી લેનાર
વડવાનજ જેવો બાણજે. હું તે સાગરસમ સેનાને એકજ ઝપાટે શોષી
લેવામા જરા પણ ઓછાશ રાખીશ નહીં, માટે તુ પહેલો જઈને તારા
રાજને કહેજે. હું તારા પગલાં ચાંપતોજ વેગ સહિત લડાઇ લેવા આવું
છું. બળની પરીક્ષા લડાઈના મેદાનમાં કરવી યોગ્ય છે આવો વચ્ચનમાં
વાદ કરવો તે નકામોજ છે, જેની તરવાર તેજ અને વિજયી હોય તેની
આ પૃથ્વી છે, પણ બાયલાની નથી અને જેની વિદ્યા સતેજ છે તેની જ

દક્ષિણા મેળવવામાં સામર્થ્યતા છે; પણ અલણ અખૂડતાવાળામાં નથી. અથવા તો તરવારની તાળી પાડી પૃથ્વી મેળવવી ઉત્તમ છે અને દાન વિદ્યાનુ સર્વોત્તમ છે, નહીં કે આમ કાલાંવાલા કરી પૃથ્વી પાછી મેળવવી શોભાડૂપ છે । અગર તો ખાડાવડે કપાતા શિરને સાટે મળનારી પૃથ્વી છે, પણ આમ વાક્ય પ્રયોગડૂપ વિદ્યાદાનવડે મળનારી નથી, માટે ઉતરો મેદાનમાં કે જે જીતશે તે પૃથ્વીનો પતિ થશે ” આ પ્રમાણે વચન કહી અજિતસેન ચૂપ રહ્યો કે તુરત દૂત નમન કરી ઉજ્જયની ભણી રવાના થયો (કવિ યશોવિજયજી કહે છે કે-આ ચોથા ખંડમાં ત્રીજી ઢાળ બગાળ રાગસહિત પૂર્ણ થઈ તે એજ યોધ આપે છે કે-જે માનવ શ્રી સિદ્ધચક્રજીના સત્ય ભાવથી ગુણ ગાય તે માનવ અવશ્ય વિનય સુચશડૂપ સુખ પ્રાપ્ત કરે. (૧૧-૧૭)

(દોહા છંદ)

વચન કહે વયરીતણાં, દૂત જઈ અતિ વેગ;
કડુઆં કાને તે સુણી, હુઓ શ્રીપાલ સતેગ. ૧
ઉચ્ચ ભૂમિ તટનીતટે, સેના કરી ચતુરંગ;
અંપા દિશિ જઈ તિણે દિયા, પટ આવાસ ઉત્તંગ. ૨
સામે આવ્યો સખલ તવ, અજિતસેન નરનાહ;
માહોમાંહિ દલ બહુ મિદ્યાં, સગરવ અધિક ઉત્સાહ. ૩

અર્થ:-દૂત બહુજ ઉતાવળે પથ પસાર કરી માળવાના પાટનગરમાં જઈ પહોંચ્યો અને શત્રુ અજિતસેનનાં કહેલાં વચનો પોતાના રાજાને કહી સંભળાવી મર્યાદાયુક્ત ઉભો રહ્યો એ કડવાં વચન સાલળતાં શ્રીપાળજી તેજ તરવારને હાથમા ગ્રહણ કરી લડાઇના મેદાનમા ઉતરી પૃથ્વી મેળવવામા તત્પર થયો, અને ચતુરંગી સેનાને લઈ દરમજલે અંપાનગરીની સીમા ભણી પહોંચી, જ્યાં નદીના કાંઠા પર ઉચી પણ મજબૂત ભેખડ-વાળી ભૂમિ હતી, ત્યાં પોતાની લશ્કરી છાવણીના ઉચા ને ઉમદા ડેરા તંખૂ ખડા કરાવી, શત્રુના આવવાની વાટ જોવા લાગ્યો. દરમિયાન અજિતસેન પણ બળસહિત લડાઈ લેવા સામે આવી પહોંચ્યો અને તેણે પણ પોતાની છાવણીનો પકાવ કર્યો. આમ ખાટકવા માટે આવી મળેલાં બેઉ સૈન્યોમાં લડાઈ કરવાનો આટલો બધો ઉત્સાહ વધ્યો હતો કે ન પૂછો વાત !

(ઢાલ ચોથી-દેશી કડખાની.)

ચંગ રણુરગ મંગલ હુઆં અતિ ઘણાં,
ભુરી રણુતૂર અવિહર વાળે;
કૌતકી લાખ દેખણ મલ્યા દેવતા,
નાદ દુદુંભિ તણે ગયણ ગાળે. ચં. ૧

ઉચ્ચતા કરણ રણુભી તિહાં શોધિયેં;
રોધિયેં અવધિ કરી શસ્ત્રપૂજા;
ખોધિયેં સુભટ કુલ વંશ શંસા કરી,
ચોધિયે કવણ વિણ તુજજ દૂજા. ચં. ૨

અરચિયેં ચારૂ ચંદન રસ સુભટ તતુ,
અરચિય ચંપકેં મુકુટ સીસેં;
સોહિયેં હૃથ વર વીર વલ્લયેં તથા,
કલ્પતરૂ પરિ બન્યા સુભટ દીસે. ચં. ૩

કોઇ જનની કહે જનક મત લાજવે.
કોઇ કહે માહરૂં બિરૂદ રાખે;
જનક પતિ પુત્ર તિહું વીર જસ ઊજલા,
સોહિ ધન જગતમાં અણિય આખે. ચ. ૪

કોઇ રમણી કહે હસિય તું સહિશ કિમ,
સમર કરવાલ શર કુંતધારા;
નયણખાણેં હણ્યો તુજજ મેં વશ કિયો.
તિહાં ન ધીરજ રહ્યો કર વિચારા. ચં ૫

કોઇ કહ માહરો મોહ તું મત કરે.
મરણ જીવન તુઝ ન પીઠ છાંડું;
અધરસ અમૃતરસ દોય તુઝ સુલભ છે,
જગત જય હેતુ હો અચલ ખાંડું. ચં. ૬

ધમ અધિક કૌતુકેં વીરરસ જગતે,
લાગતે વચન હુઆ સુભટ તાતા;
સૂર પણ કૂર હુધ તિમિરદળ ખંડવા.
પૂર્વ દિશિ દાખવે કિરણ રાતા. ચં. ૭

અર્થ :—લડાઈના આરંભનો ઉત્સાહ વધારવા ખંદીજનો સિંધુડા રાગમા મનોહર રણુરંગનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે મનને મહાન આલ્હાદ ઉપજે એવા પુષ્કળ મગળ ગીત-કવિત ગાવા-ખોલવા લાગ્યા; કેમકે કાર્યની શરૂઆતમા ઉત્સાહ અને મંગળની વૃદ્ધિ થવાથી કાર્યસિદ્ધિ સ્વાધીન થાય છે, એથી મગળ ગીતકો વગેરેનો મંગળ વીર ધ્વની થવા લાગ્યો. એકજ સ્વરથી મળેલાં રણુતૂર, શરણુાઇ, નોખત વગેરે વીરવાજિત્રો ઘણાંજ નજીક પૂરજોસથી વાગવા લાગ્યા, અને લડાઈના કૌતુકની ગમ્મત જોવાના અભિલાષી દેવતાઓ પણ પોતપોતાના વિમાન સહ આકાશમાં સ્થિત રહી હુંદૂલી-નગારાં વગાડવાં લાગ્યા, એથી તે બધાંના નાદ વડે આખું આકાશમડળ ગાજી ઉઠ્યું. તેમજ તે નાદે ખન્ને લશ્કરી છાવણીમાં લડવૈયાઓમા એક ખીજ વચ્ચે લડાઈ કરવાનો ઉત્સાહ વધતો ચાલ્યો કે હવે અમે લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી ખડગ લઈ ધૂમીશું, આવો નિશ્ચય થતાં મોટાઇ મેળવવાને માટે જે જગોએ જંગ જમાવવો છે તે જગોમાંથી કચરો કાંકરા કાટા વગેરે કહાડી નાખી સાફ કરી ઉંચી નીચી જમીનને સરખી કરી તેઓએ સુદર બનાવી, તથા પોતપોતાની હઠની અંદર પોતપોતાનાં અસ્ત્રશસ્ત્રોને ચક્રચકિત કરી તેમનું અંદન, પુષ્પ, ધુપ, દીપ સહિત પૂજન-કરવા લાગ્યા તે પછી તે વીરોને વીરત્વતાનો આવેશ લાવવા ખિરૂદ ખોલનારા ભાટ ચારણો વગેરે તે વીરોના કુળ અને વશની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા એટલે કે-મારા બાપ ! તુ ફલાણુના કુળનો સપૂત વીર છે. તારા બાપે અમુક અમુક મહાવીરતાનાં કામો કર્યાં હતાં અને વિજય વર્યો હતો તેનોજ તુ પુત્ર છે, માટે આજે અણી વખતે કુળનું તેજદાર પાણી બતાવી અન્નદાતાનું પાણી જળવે એમા કંઈ નવાઈ જેવું નથી. હીરાની ખાણમાં હીરાજ પાકે છે, અને ફલાણુ મોસાળમાં ભાણુજ છે ! અને તે વશની સુશીલ માતાની કુખમા લોટેલ છો જેથી ધણીના કામમાં કદિ પાછી પાની નહીજ કરે. તેમ તમે સ્વામીભક્ત નિમકહલાલ બે શીપનું મોતી છો જેથી આજે તમારા વગર અહિયાં ધણીને પડેલા કામ માટે ટોણુ શિર સાટે યુદ્ધ કરે તેમ છે ? ” ઈત્યાદિ ઇત્યાદિ ખિરૂદ વચન બોલી વીરોને સતેજ કર્યા કે તુરત તેઓ વીરાવેશમાં આવી મનોહર સુગંધીવંત અંદન રસ વડે પોતાનાં શરીર સુશોભિત કરવા લાગ્યા કેસરના તિલક ત્રિપુંડ તાણી વિજય મેળવ્યા વગર પાછા ન ફરે તે સંખંધી કેશરીઆં કરી અવસ્થ છત મેળવવી. અગર સમરાંગણુમાં દેહનો પરિત્યાગ કરવો એવા દઢ નિશ્ચયવત થઈ સ્થિર થયા. માથાના મુગટ-ફેંટા-રેટા વગેરેમા ચ પાના ફૂલના છોગાં મેલી તથા હાથમા શ્રેષ્ઠ વીરકંકણ પહેરી યુદ્ધમાં અડગ

થયા. કેસરીઆં ઈરવાં માથે ચ પાનાં છોગાં ખોસવાં અને હાથે વીરકંકણું
પહેરવાં એ ત્રણે નિશાનીઓ વીરોના વિજયની દઢ પ્રતિજ્ઞા સૂચવનારી છે.
આ પ્રમાણે વીરમહાન વીર શૃંગારયુક્ત લડાઈના મેદાનમાં ધૂમવાની
તૈયારી કરી જ્યારે પોતપોતાના ઘરથી બહાર નિકળવા લાગ્યું,
ત્યારે તેઓ કંઈપણની પેઠે સુશોભિત અને તેઓની મારફત કાર્યસિદ્ધ
કરવાની ઇચ્છા કરનારને ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનાર જણાવા લાગ્યું. તે
વેળાએ કંઈક લડવૈયાઓ પોતાની પૂજ્ય માતા પાસે મંગળ સુલાકાતથી
મોદ પ્રાપ્ત કરવા ગયા, તો તે સમયે તે વીરપુત્રોને વીરમાતાઓ કહેવા
લાગી કે- ‘અરે પુત્ર ! તું તારા વીરપિતાતે લજવીશ નહીં; કેમકે તેમણે
વીરતા સાથે લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી કદીપણ પાછી પાની કરી કે પીઠ
બતાવી નથી. તે વીરજનકનો પુત્ર જો નિર્વીરતા બતાવે તો તેમને શરમાવું
પડે, માટે તારા પિતાના જેવો વા એમનાથી પણ અધિક વીર નીવડી મારી
કુખને ધન્યવાદ અપાવજે. જ્યવંત થઈ મોહુ દેખાડવું કે શત્રુ સામે
લડતાં સ્વર્ગપતિ મેળવવી એજ વીરનરતું ઉત્તમ કર્તવ્ય છે; પણ જીવને
વહાલો કરી પીઠ બતાવી ભાગી આવવું કે વીરતા બતાવ્યા વગર કૂતરાને
મોતે મરવું એ હિચકારા બાયલાઓતુજ કામ છે.’ કોઈ માતા બોલી કે-
‘બેટા ! તું માફ ગિરફ ત્રિપુટીપદ ધારક કરજે, કેમકે હું વીરપિતાની પુત્રી
હું, વીરપિત્રની પત્ની છું, હવે ફક્ત વીરપુત્રની માતા કહેવાઉં એટલે ત્રણ વીર
ગિરફ ધરનારી થાઉં કે જેથી ઉજ્જવળ યશ થતાં જગતમાં આખી અણી
રહેવાને લીધે ધન્યવાદને યાત્ર ગણાઉં. મતલબ એ કે જેનો પિતા પતિ ને પુત્ર
વીર થઈ આખી અણીએ જીવન વ્યતીત કરે તેજ ઉજ્જવળ યશસહિત ધન્ય
મનાય છે કોઈ વીરની વીરપત્ની હસીને કહેવા લાગી કે- ‘હે નાથ ! મેં
અળખાએજ ફક્ત આપને નેત્રગણાવડે વીધી વશ કરી લીધેલ છે, છતાં
ધૈર્યતા અને વીરતા બતાવવા મળનાઓની સાથે મેદાનમાં ધૂમવા ઇચ્છો
છો, પરંતુ ત્યાં તો વીર, ભાલા તરવાર વગેરેનાં જીવલેણ હેદન લેદન સહન
કરવા છે, માટે નેત્રગણાણી પીરજ સાથે સહન કરી શક્યા નથી તો તે શી રીતે સહન
કરી ધૈર્યતા રાખી શકે ? તેનો જરા પણ ખ્યાલ તો કરો !’ (આ વ્યંગવચનવડે
મર્મમાં જણાવ્યું જેથી ઉત્સાહ, આનંદ અને ગૂસ્તવનો વધારો થતાં વીર યોદ્ધાઓ
વિશેષ રણરંગમાં જગ મેળવી પોતાની પત્નીને તેની વ્યંગધ્વનિનો હેતુ
સિદ્ધ ગયેલો બતાવવા આતુર થયો.) કોઈ ઓએ કહ્યું- ‘તમે મનમાં એવું
ન તાવશે કે હજાર હુ લડાઈના મેદાનમાં કામ આવી જઇશ તો પછી
વહાલી પ્રિયા કેના આધારે જીવન ગુજરશે ! એવો મોહ લાવી એ બાલ્યુ

જીવ રાખવાથી બન્ને કાર્ય બગડે છે, માટે મારામાં જીવ ન રાખશો; કેમકે હું તો તમારી પીઠ છોડનારજ નથી—એટલે કે જો લડાઈમાંથી જીવ મેળવીને ઘેર આવશો તો માંગલિક વસ્તુઓવડે તમને વધાવી અધરામૃતનો આનંદ આપી સાથેની સાથે આનંદમાન રહીશ, અને કદાચિત દૈવયોગે રણમાં કામે આવી જવાશે, તો પણ હું તમારા વીરશબને ખોળામાં લઈ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી સતી થઈ સ્વર્ગમાં પણ સાથેજ આવીશ, માટે પૂર્ણ ખાત્રી રાખવી કે હું જીવતાં કે મરતાં કદી તમારી પીઠ છોડનારીજ નથી, જેથી તમને અધરરસ અને અમૃતરસ બન્ને સુલભતાએ પ્રાપ્ત થશે. મતલબ કે વિજય મેળવીને ઘેર આવ્યેથી મારા અધરરસનો આનંદ રહેલાઈથી મળશે અને કદાચ વીરતા બતાવી સ્વર્ગસંપત્તિ મેળવી તો ત્યાં અમૃતરસ રહેલાઈથી મળશે, માટે વિજય મેળવવા જાઓ છો તેમાં સાવધાની સાથે અન્નદાતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી અમરનામના મેળવજો, કે જેથી જગતની અંદર જયરૂપ અચળ ખાડું ગણાવા લાગ્યશાળી થવાય ! જે વીરતા સાથે લડીને રણમાં ધન્યવાદ પૂર્વક કામે આવે છે તે અવશ્ય સ્વર્ગસંપત્તિ મેળવે છે અને વિજય મેળવી હયાત રહે તો અવશ્ય આ લોકમાં યશસ્સ પત્તિ સાથે મહાન બહાદુરીનું પદ મેળવે છે, માટે આ લોક પરલોક શોભાવવા યોગ્ય યશવંત ખડગ બતાવી સુકીર્તિ મેળવજો.” આ પ્રમાણે કોઈ વીરમાતાનાં, કોઈ વીરસ્ત્રીનાં ને બંદીજનનાં વેધક વચનો સાંભળતા કૌતુકને લીધે વીર લડવૈયાઓને ઘણાજ પોરસ ચડ્યો જેથી વીરતામાં વિશેષ ઉમેરો થતાં તેઓ અત્યંત સજગ ને સતેજ થયા, કેમકે તે મૂળથી વીર લડવૈયા તો હતાજ અને તેમાં વળી ઉક્તિ પ્રચુક્તિવાળાં વેધાળુ વચનો કાને પડવાનો સંયોગ મળ્યો, તે તેજી ઘોડાને આળુક ચમકાવા સરજો બનાવ બન્યો, એટલે પછી વીરવતા ઝળકયામાં કશી ખામી રહી નહીં તેઓનાં રૂવાડાં અવળાં થઈ જવા લાગ્યા, શરીરમાં લોહી ઉકળવાથી શરીરનો વળું લાલશવંત જણાવા લાગ્યો અને વિશેષ શખ્દોમાં કહિયે તો તેમનો હંમેશનો સુદર ચહેરો તાપવત કૂર વીર ચહેરો બની રહ્યો, જેથી રાત વીતી ક્યારે સૂઈ ઉગે ને રણમાં ધૂમવાનો લાગ હાથ લાગે એજ વિચારમાં તેઓ લીન બની રહ્યા. કવિ સંભાવના કરે છે કે—સૂર્યે પહેલાં વિચાર્યું હતું કે બન્ને રાજનાં લશ્કરોની સંધિ થઈ જશે, પરંતુ તેમ તો થયું નહીં તેઓ તો પોતા-પોતાના શત્રુનો સંહાર કરવામાં તત્પર થયા, એ જોઈ સૂર્યે પણ પોતાના શત્રુ અંધકાર સમૂહનો અત આણુવા નિષધ પર્વતના કૂટાંતરે રહી કૂરતા સાથે રક્તવર્ષુ થઈ, પૂર્વ દિશા ભણી રક્ત કિરણો બતાવ્યાં.

- રોપિ રણથંભ સંરંભ કરિ અતિ ધણો,
દોષ દલ સુભટ તવ સખલ જૂઝે;
ભુમિને' ભોગતા જોઈ નિજ યોગતા,
અમલ આરોગતા રણ ન મૂઝે. ચં, ૮
- નીર જિમતીર વરસે તદા ચોધધન,
સંચરે પરે' ધવલ નેજ;
ગાજ દલસાજ ઋતુ આઈ પાઉસતણી,
વીજ જિમ કુંત ચમકે સતેજ. ચં. ૯
- ભંડ બ્રહ્માંડ શતખંડ જે કરિ શકે,
ઉચ્છળે તેહવા નાળ ગોળા;
વરસતા અગનિ રણમગન રોષે' ભર્યા,
માનું એ ચમતણા વચણ ડોળા. ચં. ૧૦
- કેઈ છેદે શરે' અરિતણાં શિર સુભટ,
આવતાં કેઈ અરિબાણ ઝાલે;
કેઈ અસિછિન્ન કરિકુંભ મુકતા ફલે',
બ્રહ્મરથ વિહંગમુખ ગ્રાસ ધાલે. ચં. ૧૧
- મધરસ સઘ અનવઘ કવિપઘ ભર,
ખંદિજન બિરૂદથી અધિક રસીયા;
ખોજ અરિફાજની મોજ ધરિ નવિ કરે,
ચમકભર ધમક દઈ માંહિ ધસિયા. ચં. ૧૨
- વાલ વિકરાલ કરવાલ હત સુભટશિર,
વેગ ઉચ્છલિત રવિ રાહુ માને;
ધૂળિ ધોરણી મિલિત ગગન ગંગાકમળ,
કોટિ અંતરિત રથ રહત છાને. ચં. ૧૩
- કેઈ ભટ ભારપરિ સિસ પરિહાર કરિ.
રણરસિક અધિક જૂઝે કબંધે;
પૂર્ણ સંકેત હિત હેત જય જયરવે,
નૃત્ય મનુ કરત સંગીતબદે. ચં. ૧૪

ભુરિ રણતૂર પુરે ગયણ ગડગડે,
 રથ સખલ શર ચકચૂર ભાંજે;
 વીર હકકાય ગય હય પુલે ચિહ્નું દિશે,
 જે હુવે શૂર તસ કોણ ગાંજે.

અ. ૧૫

તેહ ખિણમાં હુધ રણ મહી ધોરતર,
 રૂધિર કદંભ ભરી અંતપૂરી;
 પ્રીતિ હુધ પૂર્ણ વ્યંતરતણા દેવને,
 સુભટને હોંશ નવિ રહિ અધૂરી.

અ. ૧૬

અર્થ :—જ્યારે સૂર્યોદય થયો ત્યારે સૂર્ય અને સુભટો બન્ને લાલ-ચોળ દેખાવના બની રહ્યા. શુદ્ધ કરી રાખેલી ભૂમિમા હલ સુકરર માટે રણસ્થાન ખડો કર્યો, અને પછી ચતુરંગી સેનાના બેઉ તરફથી પોતપોતાને યોગ્ય લાગતા વ્યૂહ ગોઠવ્યા, તથા વીરવાદો અને બંદિજનોના વીરવાકયો વડે રણમત્ત થયેલા વીરો પોતપોતાના સ્વામીનો વિજય કરવા પોતપોતાના સતેજ શસ્ત્ર અસ્ત્ર સહિત પોતપોતાના સ્વામિની જગ બોલાવી ટોપા-ટોપપણે સખળતા પૂર્વક પૂર્ણ ધસારા યુક્ત હલ્લા કરવા રણ મેદાનમાં ફૂદી વિરોધિયોની સુસ્તી ઉડાવવા લાગ્યા. તેમાં પણ જે અમીર ઉભરાવો વગેરે ધણા દિવસોથી ગામ ગ્રાસ ખાતા આવેલ છે તે ઉભરાવો, તથા લશ્કરી અમલદારો કે જેઓએ ધણા વખતથી બેઠે બેઠેજ મોટો પગાર મેળવેલ છે તેઓએ પોતપોતાના ગ્રાસ-પગાર-અધિકાર ને કુલીનતાની યોગ્યતાને ખ્યાલ કરી ખાસ બળ બતાવી અન્નદાતાને અત્યાનંદ સાથે વિજય અપાવવોજ યોગ્ય છે એમ માની ભારે પરાક્રમ સહિત લડાઈના વ્યૂહ તોડવામાં ખારીકીથી મન લગાડયું, તથા અમલનો અમલ કાયમ રહેવા અમલ કસુંબા પીને મુંઝવણ વગર રણમેદાનમાં ધૂમવું શરૂ કર્યું. કવિ વરસાદની મોસમ અને તે લડાઈનો સમાનાલંકારથી વિવેચન સહિત સુકાખલો કરી બતાવે છે કે જેમ વરસાદ વરસવા વખતે કાળી ઘટામાથી જળબુદ્ધ ધારાની ઝડી લાગી રહે છે, તેમ કૃષ્ણ લેશ્યાવત અને કૃષ્ણ રંગનાં બખતર ટોપાદિ ધારણ કરેલ હોવાથી તે કાળાં વાદળાંવાળાં મેઘ જેવા બની અતરૂરહિત તીરની ઝડી વરસાવી રહ્યા હતા. વરસાદ વખતે જેમ ધોળાં બગલા ઉડે છે, તેમ તે લડાઈના મેદાનમા ધોળાં નેળવાળા વીરનરો શુરતા સાથે આમ તેમ દોડી પોતપોતાના દળવાળા અમલદારોને લડાઈ સંબંધી સંજાવડે બાણ કરી રહેલ છે તે બગપકિતરૂપ છે. જેમ વરસાદ વખતે ગાજવીજ થાય છે તેમ તે લડાઈમાં

તોય બંહુકેનો થતો ભારે ગડુસડ તથા ચતુરગી સેનાના પગરવ ને શબ્દના ઘોઘાટના પડછંદા ગાણ રહેલ છે, અને ચક્રચક્રિત કરેલ તલવાર ભાલા બરછી વગેરેની ઉપર પડતા સૂર્ય કિરણોને લીધે થતા ચમકારા રૂપ વીજળી ચમકી રહેલ છે. આથી વરસાદ વરસવાનો સમય અને એ લડાઈ ચાલતાનો સમય સરખા દેખાવનો માહુમ પડવા લાગ્યો. (વરસાદ વળતે પાણીના પડવાથી ગારો તથા પાણીનું વહેવું થાય છે તેની જગોએ એ લડાઈમાં શાનો ગારો ? અને પાણીની જગોએ શું વહેતું હતું ? તથા વૃષ્ટિ યવાથી કૃષિકારો રાણ થાય છે તેમ એ લડાઈમાં રોળ વળવાથી કેણુ રાણ થતાં હતા ? તે આગળ કહેવામાં આવશે. હવે તોપોમાંથી છૂટતા ગોળાઓ કેવા પ્રલયકારી છે તે વિષે જિવિ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકારથી વર્ણન કરે છે કે) જે તોપ ગોળા તોપમાંથી છૂટી ઉછળી રહ્યા હતા તે આ બ્રહ્માંડરૂપી વાસણના પથ્થુ એકઠો કટકા કરી નાળે તેવાં લયકારી હતા તથા તે અગ્નિના ભયંકર તણુળા વરસાવતા અને સંશ્રામમાં તન્મય રોષથી ભરેલા લાલચોળ બનેલ હોવાથી શત્રુનો સંહાર કરવામાં ચમના ડોળાડપજ હોયની ? તેવા લાગતા હતા, કેમકે ચમની નજર પણ જે ગ્રાણીપર પડી તે ગ્રાણીને તે પોતાના ધામમાંજ લઈ જાય છે, અને તે તોપગોળાઓની પણ જેનાપર નજર પડી કે ગ્રાણી પણ ચમ-ધામનેજ ભેટતા હતા, જેથી હું માનુ છું કે તે ગોળાઓ નહીં; પણ ચમના ડોળાજ હોય એવો ખ્યાલ કરાવતા હતા (હવે તે રણસેદાનની અંદર વીર યોદ્ધાઓ દેવી લઘુ લાઘવી કળાવાળા કેવા ભુલ્લખળી અને કેવા પરાક્રમી હતા તે બતાવે છે.) તે સમરાંગણમાં કોઈક વીર લડવૈયાઓ તો પોતાનાં અર્ધચંદ્રાકાર બાણોવડે શત્રુઓનાં માથાં છેદતા હતા, તો કોઈક જણુ શત્રુઓનાં ફેંકેલા તીવ્ર બાણો પોતાના ભણી આવતાં કે પસાર થઈને જતાં હતાં તે બાણોને આવતાંજ ઝડપી લઈ, અથવા તો અધવચથીજ ઝડપી લઈ પાછાં તે જ બાણો ધનુષપર ચઢાવી શત્રુઓ ભણી ચલાવી રોળ વાળતા હતા. કેઈક વળી તેજ તરવારના એકજ ઝટકેથી હાથીનાં કુંભસ્થળો કાપી તેમાનાં મોતી (ત્યા અગાડી સ્વનિર્મિત વીરોના વીરત્વની નોધ દેવા આવેલા) બ્રહ્માજીના રથના ભેડેલા હંસોને ચુગાવવાજ બાણે વેરતાં હોયની ? એવો ભાસ થતો હતો (હવે તે વીરો કેવા રણરસધી મસ્ત બન્યા છે તે કહી બતાવે છે, -) જેમ તરતનો ખીંચેલો દાડ પીવાથી પીનાર કેદમાં તરતજ મસ્ત બનતા પ્રાણુહાનિની પણ પરવાહ વિનાનો બની જાય છે, તેમ ભાટ-ચારણો-કવિયોની તરતની રચી લીધેલી બિરુદાવળી વંશાવળી ને વીરત્વ દર્શાવ્યા સંબંધની કવિતા (ગીતક-પદ-કાવ્ય) કે જે દુઘ્વાયરાત્રિ દોષ વગરની તે બંદીજન સુખથી વીરધ્વનીમય બોલાતી હોવાને લીધે જે જે

વીરોના કુળ વંશ કાર્યની પ્રશંસા ને શાખાશી જાહેર કરવામાં આવતી હતી તે તે વીરો તાજ ખીંચેલા દાડના પીવાની પેઠે પ્રાણોની પરવાહ વિનાના બની વિશેષ રણમત્ત-રસિયા થઇ શત્રુની ફોજની ખોજ ખોળ કયાં વગર મોજ સાથે તેમાં એકદમ ધસારા સાથ ધૂસી જઈ ધમાલ મચાવવા લાગ્યા હતા, એટલે કે કવિતા રૂપી તાજ દાડનો કેફ ચડવાથી મદમત થયેલા વીરો એ પણ નથી જોતા કે સામી ફોજનાં માણસો ઘણાં છે જેથી હું તે સામે નહીં ફાવી શકું ! અથવા તે મને ઘેરીને મારી નાખશે ! એવી જરાપણ ખીકની ચિંતા ન રાખતાં મોજ સાથે સામી ફોજમા ગુસ્સા અને અભિમાન સાથે એકદમ-તાકીદથી પરાક્રમસ્રહ ધસીને ધૂસી જઈ શત્રુઓ સાથે હાથા-હાથની કાપાકાપી ચલાવવા લાગ્યા હતા અને ખાથોખાથ થઈ ગયા હતા. આ મહાયુદ્ધમાં હાથીસવારો સાથે હાથીસવારો, ઘોડેસવારો સાથે ઘોડેસવારો, રથવાળાઓ સાથે રથવાળાઓ અને પેદળ સાથે પેદળો તથા ખરોખરીઆ બળ અને પદવીવાળાઓ સાથે તેવાજ બળ પદવીવાળાઓ પૂર ત્રણ જોશ અને હોશથી ખાટકતા હતા. તેમાં તરવારવાળા સાથે તરવારવાળા, ખરછી-વાળા સાથે ખરછીવાળા, બહુકોવાળા સાથે બહુકોવાળા, કટારી જમૈયાવાળા સાથે કટારી જમૈયાવાળા, અને ધનુષતીરવાળા સાથે ધનુષતીરવાળા, આમ સરખેસરખી સ્થિતિવાળા લડતા હતા. કોઈ વીરનરો ખીજ વીરનરને વકારી ચેતાવી અપટ સાથે તેનું ખડગવતી માથું ધડથી જૂઠું કરી દેતા હતા, પરંતુ તે વીર મસ્તક ધડથી જુઠું થયા છતાં પણ વીરત્વતાના પરમાણુઓથી ભરપૂર હોવાના બળને લીધે વેગસહિત આકાશમાં ઉછળતું હતું. તે મસ્તક, વાળનો જથ્થો વાયુવડે વિખાઈ જવાથી વિકરાળ છતાં શામ રંગનું જણાતું હોવાના સળભે કવિ ઉત્પ્રેક્ષાવડે ઉકિત કરે છે કે-વાહન અને લડવૈયાઓના પગરવટથી ધૂળ ઉડતાં સૂર્ય દેખાતો ન હતો; પરંતુ હું તો માનુ છું કે તે સૂર્ય તે વેગવાળા વિકરાળ શામ મસ્તકના દેખવાથી તે મસ્તકને સૂર્યે રાહું માની મને ગ્રસવા આવે છે એવી ભીતિને લીધે પોખારા ગણી યુદ્ધની પગરવટથી ઉડેલી ધૂળના જથ્થાવડે આકાશગંગામા રહેલાં જે કરોડો કમ-જોનો જથ્થો ઢંકાઈ ગયો હતો તે કમળ જળના ઢંકાયેલા જથ્થાની પોલાણુમા સૂર્ય પોતાના રથ સહિત સંતાઈ રહ્યો હતો. મતલબ એજ કે ધૂળના ઉડવાથી સૂર્યપણ દેખાતો નહોતો. આવા તુમુલ યુદ્ધમાં કેટલાએક વીર પુરૂષો તો વિશેષ વીરાવેશથી લડતા અને ધડથી માથું જુઠું થયા છતાં ધડથીજ લડી હંભરોના ઘાણ કહાડતા હતા. પણ તે વિષે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે તે વીરોનાં માથાં કોઈએ કાપ્યાં નથી પરંતુ પોતે પોતાના હાથેજ પોતાના માથાને કાપી નાખ્યાં હતા, કેમકે ભાર વધારે હોવાથી

છૂટા મનથી લડવું ફાવતુ ન હતું માટે જે ભાર ઓછો થયો તે ખરો એમ માની તે વીરોએ માથાં ધડથી બુદા કરી દીધેલ હતા અને તે પછી વીરત્વના-તામસી પ્રકૃતિના પર્યાયો-(પરમાણુ-રજકણો) થી પૂર્ણ રહેલાં રણુરસિયા ધડો આમથી તેમ ધૂમી આધળીઆં કરી માફં પરાયુ વિચાર્યા વિના કાપાકાપી કરી રહ્યાં હતાં ! અને તેમાં પણ એક સંકેત પૂર્ણ થયો હતો તે સમજાને લીધે તે ધડો પૂર બુરસા સાથે રોળ વાળી રહ્યા હતા. તે સંકેત એજ હતો કે, જે વખતે લડાઈ મચાવવા તે લડવૈયાઓ એકઠા થયા હતા તે વખતે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે-શત્રુને હરાવી જીત મેળવવી, અથવા તો પોતાના પ્રાણની આહુતી આપીને પણ શૂરાનું નામ જળવડું, કે બેસુમાર લડવૈયાઓનો ઘાણ કહાડી શબની શય્યાપર અનિવાર્ય નિદ્રાને તાબે થવું- એ સંકેત પૂર્ણ થયો તે સમજાને માટે જય જય શબ્દ કરી ધડ લડે છે, તેમજ આમથી તેમ ધૂમે છે જે માટે પણ એમજ માનું છું કે-તે ધડ ધૂમતુ નથી, પણ યુદ્ધ કરી વીરતાની સાચી કસોટીએ શુદ્ધ સુવર્ણ નીવડયું જય પામ્યુ, એના લીધે હર્ષ વધી જતાં જય જય શબ્દ સહિત સંગીતબદ્ધ નાચ કરી રહ્યું છે ! આવા વીર લડવૈયાઓ, ઘણાંજ રણતૂર (રણસીંગાં, શરણાઈ, ઢાલ, નોખતો) વગેરે વીરવાજાના શબ્દ સમૂહવડે આકાશ ગાજી રહ્યું છે, તેથી રણુમત્ત થઈ સમજાતાથી સામાપક્ષવાળાના રથોનાં ફક્ત એક સુક્ષ્મ જે પાટુથીજ ભાગીને ભૂકો કરી નાખતા હતા અને વીરહાક (સિંહ સરખો તાડુકો) કરી અધિક બળનો ગર્વ રાખી એક વીર બીજા વીરને વકારી-લલકારી કહેતા હતા કે-જો બરડાનો ભાર ઓછો કરવા આહતો હો તો મારી સામે આવ ! ઘણા વખતથી હું તારીજ રાહ જોઉં છું કે ક્યારે આવે ! વગેરે વ્યગ્રમાં મર્મભેદક વચનો કહેતા હતા. તે વીર હાક સાંભળીને (લડાઈની કેળવણી ન પામેલા છતાં જરૂરી પ્રસંગે લડાઈમા સામેલ રાખેલા) હાથી ઘોડાઓ આમથી તેમ કરી ચીસ પાડી ચોમેર નાસતા જણાયા. એવા વીરવરોને કોણ ગાજી શકે ? કેમકે જીવમાત્રને મરણનો મોટો ભય છે, તે ભય તો તેમણે દૂર કરેલો હતો, તો પછી તેઓ કેવી રીતે ગાંજ્યા જાય ? (મરણનો ભય રાખે તેનેજ તાબે કરી શકાય છે) તે વીરોને મારવું કે મરવું એજ દૃઢ નિશ્ચય હતો, ત્યાં અડગ રહેવામા બાકીજ શી ? આ પ્રમાણે યુદ્ધ આલતા ભેતભેતામાં લડાઈનું મેદાન, લોહીના ગારાથી મડદાઓના ઢગલાથી, ઘાયલ થયેલાઓની દયાજનક સ્થિતિથી અને લોહીની નદીઓ વહેવાથી બહુજ બીહામાયુ થઈ ગયું હતું. અને તેમા વળી જળદ્વ યુદ્ધ જામવાને લીધે ભૂત, પ્રેત, વ્યંતર, વીર, વૈતાળ, વગેરે પ્રેતયોનીવાળા દેવો જે લોહી માંસનાજ લોહુપી છે તેઓને લોહી માંસનો

જાણે મળતાં પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઈ અને આ લડાઈ જાગી તે સારું થયું.
એવી તે કાચથી પ્રીતિ થઈ, અથવા તો વ્યંતરનિકાચના જેવો કે જે લડાઈ
જેવાને માટે પોતપોતાના વિમાન સહિત આકાશ પંથે રહ્યા હતા તે જેવો
જાણે લડવૈયાઓને વીરતા માત્ર મરણ પામેલા જોઈને પ્રીતિવંત-રાજી થયા,
અને લડવૈયાઓએ પણ જે વીરતા બતાવી માલિકની પ્રસન્નતા મેળવળી
હતી તે મુખ રાજાને નખત આવી લાગતા આનંદિત થયા હતા; કેમકે
તેઓને જે હોંશ હતી તે પૂરી થઈ હતી.

દેખી શ્રીપાલભટ ભાંજિયુ સૈન્યનિજ,

ઊઠવે તવ અજિતસેન રાજ;

નામ મુઝ રાખવો જોર ફરી દાખવો.

હો મુભટ વિમલકુલ તેજ તાજ.

અં. ૧૭

તેહ ઇમ બૂઝતો સૈન્ય સજિ બૂઝતો,

વીરિયો જતિ સયસાત રાણે;

તે વહે નૃપતિ અભિમાન ત્યજી હનિય તું,

મણુમી શ્રીપાલ તિહાં એ જાણે.

અં. ૧૮

માનધન જસ માને ન તે હિતવચન.

તેહ શું બૂઝતો નવિય થાકે;

બાંધિયો પારિ કરિ તેહ સતસય ભટં,

હુઓ શ્રીપાલ જશ પ્રગટવાકેં.

અં. ૧૯

પાય શ્રીપાલને આણિયો તેહ નૃપ,

તેણે હોડાનાંયો ઉચિત જાણી;

ભૂમિમુખ ભોગવો તાન મત ખેદ કરો,

વદત શ્રીપાલ ઇમ મધુર વાણી.

અં. ૨૦

ખંડ ચોથે હુઈ કાલ ચોથી ભલી,

મૂર્ણ કંડખાતણી એહ દેશી;

જેહ ગાવે મુજસ એમ નવપદ તણો,

તે લહે મહિ સવિ શુદ્ધલેશી.

અં. ૨૧

અર્થ—આ પ્રમાણે શ્રીપાળજી મહારાજના વિજયી લશ્કરે અજિતસેનના
લશ્કર પર જળરો મારો ચલાવી તેની હરોળ તોડી લાવે ભંગાણ પાડી

દીધું, એ જોઈ અનિતસેને ઉઠી આવેશ સાથે પોતાના નિરૂત્સાહ થયેલા વીરો પ્રત્યે કહેવા માંડ્યું—“મારા વહાલા વીરો ! માફ નામ અનિતસેન છે તેનું જ સૈન્ય જ્યારે આમ જીતાઈ જાય ત્યારે મારા નામનું નીરું ને નૂર કાયમ ન રહે માટે નાસો નહીં ! હીમ્મત રાખો ! હું પોતે હવે લડવા સામેલ થાઉં છું, જેથી હમણાં જ શત્રુ પર જીત મેળવી વિજય વરીશું. પાછા ધસી ધસારો ચલાવવો એ શત્રુના પ્રાણ લેવાનો જ કાયદો છે. સાચું, બીલાડી, ધનુષ, વગેરે પાછાં હાડીને જ સામાના પ્રાણ લે છે; માટે આપણે પણ પાછા હાડી હથ્થા કરીશું તો તેથી અવશ્ય આપણી જીત જ થશે; માટે નાઉમેદીને ન ભેટો, માફ નામ રાખો અને ફરીને એક વાર જોર બતાવો એટલે ફતેહના ડંકા. હે નિર્મળકુળમાં પેદા થયેલ વીરો ! તમે એક વાર ક્ષત્રીયના તેજવડે તાબ થઈ સામે મારો કરો,” આ પ્રમાણે કહી અનિતસેને નાઉમેદ થયેલા વીર પુરૂષોને ફરી લડવા માટે સતેજ કર્યા અને વીરોને પાણી ચડાવતો તથા પોતે શસ્ત્ર અસ્ત્ર ચલાવતો શ્રીપાળના લશ્કર ઉપર મારો ચલાવવા લાગ્યો. તેમજ ફરી સતેજ થયેલા વીરો પણ મરણીઆ થઈ કાપા કાપી કરવા લાગ્યા. એ જોઈ સાતસો રાણાઓ કે જે સૈન્યના નાયક હતા તેઓ અત્યાર લગણુ સૈન્યની બહાદુરી જ જોઈ રહ્યા હતા તેમણે એકદમ હથ્થા કરી ભારે આવેશ સાથે કાપા કાપી ચલાવીને અનિતસેનને ઘેરી લીધો અને તે અહંકારી પ્રત્યે કહ્યું—“હે રાજનું ! હજી લગણુ બાંધી મુઠી છે માટે ગર્વ તણ અમારા સ્વામી શ્રીપાળજી કે જે હિતના જાણકાર છે તેમના ચરણકમળ પ્રણમીશ તો તારા બધા ગુન્હા માફકરી ઉત્તમ જ નિવાસ બક્ષશે. અભિમાન એજ હિતની હાનિ કરનાર છે, તો તેનો પરિત્યાગ કરી પ્રભુ ભજવામાં તત્પર થા.” જો કે આ પ્રમાણે રાણાઓએ અનિતસેનને હિતવચન કહ્યાં; તદ્દપિ જે માન-ગર્વને જ પોતાનું સર્વસ્વ ધન માને છે તે મનુષ્ય કદિ પણ કોઈનાં હિતવચનો માનેજ નહીં, તો પછી અહંકારી અનિતસેન હિતવચનનો અનાદર કરે એ તો સ્વાભાવિક જ છે. એથી રાણાઓના બોલવા તરફ બેદરકારી બતાવી તેઓની સાથે જ લડવા લાગ્યો, એ જોઈ સાતસો રાણાઓને બહુ જ ગુસ્સો ચડતાં તેને તત્કાળ હાથીના હોદામાંથી નીચે પટકી પાડી, મુસ્કેટાટ બાંધી, તેઓએ શ્રીપાળજીનો યશ પ્રકટાવી, શબ્દથી જાહેર કરી, ગર્વી અનિતસેનને તેવીજ કેદી સ્થિતિમાં શ્રીપાળજીના ચરણે લાવી હાજર કર્યો, એટલે વિવેક શિરોમણિ શ્રીપાળજીએ કાકામીને અંધનથી મુક્ત કરાવી સન્માન આપ્યું. કેમકે ગમે તેમ તોપણ તે વયોવૃદ્ધ અને કાઠો હતો જેથી તેને પોતાના

અગાડી બધન યુકત રાખી રાણ થવું એ વ્યાજખી નહોતું, એના લીધે માન જાળવી મધુરવાણીથી કહ્યું—‘ પૂજ્ય કાકાશ્રી આપ આપની જે ભૂમિ છે તે સુખ પૂર્વક લોગવો અને જરા પણ મનમાં ખેદ ન કરશો; કારણ કે પુત્ર અને શિષ્યની અગાડી પરાજય પામવો એ અધિક શોભારૂપ છે, માટે આપથી હું વિશેષ વિજયવંત કદાચ ગણાયો હોઈ’ તો તેથી રાણ થવાનું છે, પણ શરમાવાનું નથી જ્યારે આપથી ન્યૂનતાવંત વિજયતા કે ઋદ્ધિ સિદ્ધિવંત હોઈ’ ત્યારે ખેદ કરવાની જરૂર ગણાય, એથી મારાથી પરાજિત થવામાં ખેદવંત ન થતાં કુળમાં વિશેષ વિજયધારી નીવડ્યો એમ માની હર્ષવંત થવાની જરૂર છે.” ઇત્યાદિ મિષ્ટ વચનોવડે કાકાશ્રીને સંતોષ આપ્યો. (કવિ યશવિજયજી કહે છે કે આ ચોથા ખંડમાં ચોથી ઢાલ કડખાની દેશી વાળી પૂજી થઇ તે એજ બોધ આપે છે કે જે મનુષ્ય શ્રીનવપદજીના સુચશ ગારો તે મનુષ્ય નિર્મળ લેશ્યાવંત થઈ સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે.)

(૧૭-૨૧)

(દોહા છંદ.)

- અજિતસેન ચિતે કયું, -અવિમાસ્યું મેં કાજ;
વચન ન માન્યું દૂતનું, તો ન રહિ નિજ લાજ. ૧
- આપ શકિત જાણે નહીં, કરે સખલશું જીજ્ઞ;
સુહિતવચન માને નહીં, આપે પડી અખૂજ. ૨
- કિહાં વૃદ્ધપણુ સદા, પરદોહ કરવા પાવ;
કિહાં બાલપણુ એ સદા, પર ઉપકાર સ્વભાવ. ૩
- ગોત્રદોહ કીરતી નહીં, રાજદોહ નવિ નીતિ;
બાલદોહ સદ્ગતિ નહીં, એ ત્રણે મુઝ ભીતિ. ૪
- કો ન કરે તે મેં કયું, પાતિક નિહર નિજણુ;
નહિ બીજું બહુ પાપને, નરક વિના મુઝ ઠાણુ. ૫
- એવા પણ સહુ પાપને, ઉદ્ધરવા દિયે હથથ;
પ્રવ્રજ્યા જિનરાજની, છે ઇક શુદ્ધ સમત્થ. ૬
- તે દુખવહ્નીવનદહન, તે શિવસુખતરૂકંદ;
તે કુલધર ગુણગણતણું, તે દાલે સવિ દંદ. ૭

તે આકર્ષણ સિદ્ધિનું, ભવિનિઃકર્ષણ તેહ;
તે કષાયગિરિભેદપવિ, નોકસાયદવમેહ.

૮

પ્રવજ્જ ગુણ ઇમ ગ્રહે, દેખે ભવજલ દોષ;
મોહ મહામદ મિટ ગયો, હુઓ ભાવનાપોષ.

૯

ભેદાણી બહુ પાપથિતિ, કર્મે વિવરજ દીધ;
પૂરવ ભવ તસ સાંભર્યો, રંગે ચારિત્ર લીધ.

૧૦

અર્થ:—ધારેલી ધારણા ધુળમાં મળવાથી અજિતસેને ચિંતવું કે—
“મેં વગર વિચાર્યું કામ કર્યું ! ૧ પહેલાંથી જ હુતનું કહેવું ન કર્યું”
તો મારી પોતાની લાજ રહી નહીં. જે મનુષ્ય પોતાનામાં કેટલી શક્તિ
છે તેનું તોલ જણાયા વિના બળિયા સાથે બાથ લીડી લડાઈ વહોરે અને
હિત ચિંતવનારનાં કહેલાં હિતવચનો ન માને તે અણુજ મનુષ્ય પોતે
પોતાની મેળે જ દરેક કામમાં પાછો પડે છે. વિચાર કરવા જેવો છે
કે—કયાં હું વૃદ્ધ થયા છતાં પણ સદાથી પરાયો દ્રોહ કરનારો પાપ
પ્રસંગી ? અને કયાં આ શ્રીપાળ બાળપણથી જ હંમેશાં પરાયાનો ઉપકાર
કરનારા સ્વભાવવાળો ? એથી કબૂલ જ કરવું પડે છે કે એના બાળપણ ને
યુવાનીને ધન્યવાદ છે અને મારા ગઢપણ ને ધિક્કાર છે; કેમકે સુજ
વડીલને જે એનું હિત ચિંતવવાની બુદ્ધિ રાખવી ભેદતી હતી તે ઠંઠથીજ
ન રાખી શક્યો, અને એ વૈરીપણનો દાવો ધરાવી વિજયવંત થયા છતાં
પણ હજી કહે છે કે હે તાત ! પૂજ્ય કાકાશ્રી ! આપ આપની ભૂમિ
સુખેથી ભોગવો અને જરા પણ ખેદ ન કરો, એથી બચિતમાફું કર્તવ્ય
અનુચિત (ગેરબ્યાજબી) જ છે. નીતિ શાસ્ત્ર પણ કહે છે કે—જે મનુષ્ય
ગોત્રમાં પેદા થયેલા ગોત્રીનો દ્રોહ કરે તો તે મનુષ્યની સારી કીર્તિ કાયમ
રહે નહીં, તેમજ જે રાજદ્રોહ કરે તે નીતિ ઉલ્લંઘન ગણાતાં નીતિભ્રષ્ટ
થઈ શાસનને પાત્ર થાય છે, અને જે બાળકનો દ્રોહ કરે છે તેની સારી
ગતિ (સારી સ્થિતિ કે સારી ગતિ) થતી જ નથી; તો મેં તો ગોત્ર
દ્રોહ, રાજદ્રોહ અને બાળદ્રોહ એ ત્રણે કર્યા છે, તેથી મને હવે ભીતિ—
બીક લાગે છે કે મારી શી ગતિ થશે ! કેમકે જે કોઈ નીચ જન પણ
ન કરે તેવું નીચું પાપ અભણ ને મૂર્ખપણને લીધે મેં કઠોર નહારા
ધ્યાન સહીત કર્યું છે, જેથી બહુ પાપ કરનારા આ જીવને નરક વિના

૧ જે મનુષ્ય પ્રથમ કાર્યનું કર્યું ન માને ને પાછળથી બચિત પસ્તાપ છે, એ આ
સઅર્થ બતાવી રહેલ છે.

ખીજે કયાંય નિવાસ મળવાનો નથી. પરંતુ મારા જેવા બહુ પાપ કરનારાનો પણ નિસ્તાર થવા માટે ફક્ત એક શ્રી જિનેશ્વર મહારાજજીની પ્રફુલ્લી શુદ્ધ જૈનદીક્ષા સહાયતા આપવા સમર્થ છે અને તે નરકે જનારને અટકાવી શકે છે—અર્થાત્ નરકે જવાનાં પાપદળિયાં ખાંધનારો પણ જો શુદ્ધ ચારિત્ર અંગિકાર કરે તો બેશક નરકને બદલે સ્વર્ગમાં જવા સમર્થ થાય છે; કેમકે તે ચારિત્ર, હૃન્મરૂપ વેલીના વનને ખાળી ભસ્મ કરવા અગ્નિ સમાન છે, ઉપદ્રવરહિત મોક્ષ સ્થળરૂપ વૃક્ષના મૂળ સમાન છે, ગુણના જથ્થાને રહેવાના મુખ્ય ઘરરૂપ છે, ત્રણે જગતની આપદાને દૂર કરનાર છે, સિદ્ધિપદ્મ આકર્ષણ કરનાર છે, (એટલે કે—ચારિત્રવંત સાતમે આઠમે ગુણસ્થાનકે રહી વિશુદ્ધ વિશુદ્ધતર અને વિશુદ્ધમમ આત્માના અધ્યવસાય યોગ વડે બંધ ઉદય ઉદીરણા ને સત્તાની કર્મપ્રકૃતિ છેદીને નવમે ગુણસ્થાનકે ક્ષપકશ્રેણી માંડીને ઘનઘાતી ચારે કર્મ બપાવી તેરમે ગુણસ્થાનકે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધિપદ મેળવે છે, તેમાં કોઈક ચારિત્રવંત અંતમુર્હૂત્તમાં મોક્ષ મેળવે અને કોઈક આયુષ્યકર્મની ચાવત્રમાણ પૂર્તિ કરી મોક્ષ મેળવે; મારેજ ચારિત્ર સિદ્ધિપદને આકર્ષનાર છે), સંસારનો અંત કરનાર છે, ક્રોધ—માન—માયા—લોભરૂપ કષાય પર્વતને તોડવા વળ સમાન છે, અને હાસ્યાદિક નવ નોકષાય રૂપ દવને ઝોલવવા મેઘ સમાન છે.” આ પ્રમાણે અજિતસેન રાજ ચારિત્રપદના ગુણ ગ્રહણ કરતાંની સાથેજ જ્ઞાનદર્શનને ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયી અવલોકતાં સંસાર સમુદ્રના દોષ દેખવા લાગ્યો. જ્યારે વસ્તુમાં ગુણજ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે ત્યારે તેમાં અવગુણનો ભાસ થતો જ નથી. ચારિત્રની અંદર અજિતસેન રાજએ ગુણ છે એમ જાણ્યું જેથી તેમાં ગુણ જ નજરે આવવા લાગ્યા. એના લીધે તેના ગુણ ગ્રહણ કરી વિચારવા લાગ્યો કે “જ્યાં સુધી આત્મા ચારિત્રવત થયો નથી ત્યાં સુધી સંસારની જળોજથા છે. એ આત્માનો દોષ છે તેનેજ જોવા લાગ્યો અને ચિંતવવા લાગ્યો કે—અનાદિ મોહ આત્માને સંસારની અંદર પરિભ્રમણ કરાવે છે તે જ્યાં લગી સમકિત મોહનિય, મિશ્રમોહનિય, મિથ્યાત્વ મોહનિય તેમજ અનંતાનુબંધી ક્રોધ—માન—માયા—લોભની ચોકડી-એ સાત પ્રકૃતિયોનો ક્ષયોપશમ થયો નથી ત્યાં લગી આત્મા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકે રહે છે.” આવા ચારિત્રના ગુણ ગ્રહણ કરવાંને લીધે અજિતસેન રાજનની સાતે પ્રકૃતિનો ઉપશમ થતાં સાધક પરિણામ કર્તવ્યના ભાવથી મોહરૂપ મહા મદ મટી ગયો, તેના લીધે ઉપશમ સમકિત વગેરે ઉત્તમ ભાવનો પોષ થયો. મતલબ કે—ઉપશમ સમકિતથી ઔપશમિક ભાવ થાય, તથા ક્ષયોપશમ સમકિતથી ક્ષાયોપશમિક ભાવ થાય અને ક્ષાયિક સમકિતથી ક્ષાયિક ભાવ

થાય, અર્થાત એ ગ્રણની અંદરથી જે સમકિત ઉપજે તે ભાવનો પોષ થાય. અહીં અનિતસેન રાજાને અંતર્ગત ભાવનો પોષ થયો એથી વૈરાગ્યવંત થતાં અનિત્યભાવવડે સંસારના ચિંતવનથી વિશેષ પાપની સ્થિતિયો હતી તે ભેદાઈ ગઈ કે તુરત આકરાં કર્મ ઢીલાં થઈ ગયાં, ને અનાદિ મિથ્યાત્વ દૂર થયું. આમ થવાથી અગાડી કોઈ વખતે પણ આવા આત્માના અધ્ય વસાય થયા નહોતા. તેવા થવાને લીધે સમકિતને રોકનાર હરકત કરનાર નઠારી કર્મપ્રકૃતિ બંધથી દૂર થઈ રહી, એટલે અવિરતિ સમ્યગદૃષ્ટિ નામત્રુ ચોથું ગુણસ્થાનક મેળવ્યું, અને એ સમકિતની પ્રાપ્તિ થતાંજ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પેદા થયું, તેના વડે પોતાનો પૂર્વ ભવ નિહાળતાં જ ભવભયની વિશેષ ધાસ્તી પેદા થઈ કે આત્માના વિમળપણનાં યોગે અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડી તેમજ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડીનો બંધ દૂર થતાં છઠું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થયું, જેથી અનિતસેનજીએ આનંદપૂર્વક અંદર અને બહારની મોહ મમતાદિ વિકારી ઉમ્મિયોનો અંત કરી તથા ગૃહસ્થને લગતો વેષ ત્યજી દઈ મુનિને યોગ્ય વેષ અંગિકાર કરી આરિત્રપદ પ્રાપ્ત કર્યું અને છઠા સાતમા ગુણસ્થાનકનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો.

(૧-૧૦)

(ઠાળ પાંચમી-થારે માથે પચરંગી પાગ-એ દેશી.)

હુઓ આરિત્ર જુતો સમિતિ ને ગુત્તો, વિશ્વનો તારૂં.

શ્રીપાલ તે દેખી મુગુણ ગવેષી મોહિયો વારૂં.

પ્રણમે પરિવારેં ભકિત ઉદારેં, વિશ્વનો તારૂં.

કહેતુઝ ગુણ શુણિયેં પાતક હણિયેં આપણાં, વા. ૧

ઉપસમ અસિધારેં ક્રોધને મારે, વિશ્વનો તારૂં,

તું મદવવજ્જે મદગિરિ ભજ્જે મોટકા, વારૂં.

માયાવિષવેલી મૂલ ઉખેડી, વિશ્વનો તારૂં.

તેં અજ્ઞવ કીલેં સહજ સલીલેં સામટી વારૂં. ૨

મૂર્છાજલ ભરિયો ગહન ગુહરિયો, વિશ્વનો, તારૂં.

તેં તરિયો દરિયો મૂત્ત તરીશું લોભનો વારૂં.

એ ચાર કષાયા ભવતરૂપાયા, વિશ્વનો તારૂં.

બહુ ભેદેં ખેદેં સહિત નિકંદી તું જયો વારૂં. ૩

કંદ્યોં દ્યોં સવિ સુર જીત્યા, વિશ્વનો તારજી.
 તે તેં ધક ધકકે વિક્રમ પકકે મોડીયો વારજી.
 હરિનાદેં ભાજે ગજ નવિ ગાજે વિશ્વનો તારજી.
 અષ્ટાપદ આગલ તે પણ છાગલ સારિખો. વારજી. ૪
 રતિ અરતિ નિવારી ભય પણ ભારી, વિશ્વનો તારજી,
 તેં મન નવિ ધરિયા તેહજ ડરિયા તુજજીથી; વારજી.
 તેં તજીય દુગંછા શી તુજ વંછા, વિશ્વનો તારજી.
 તેં પુગલ આપ્યા બિહું પખોં થપ્પા લક્ષણેં, વારજી. ૫
 પરિસહની ફેજેં તું નિજ મોજેં, વિશ્વનો તારજી.
 નવિ ભાગો લાગો રણ જિમ નાગો એકલો; વારજી.
 ઉપસર્ગને વર્ગેં તું અપવર્ગેં, વિશ્વનો તારજી.
 આલંતાં નડિયો તું નવિ પડિયો પાશમાં. વારજી. ૬
 દ્વાય ચોર ઉઠંતા વિષમ પ્રજંતા, વિશ્વનો તારજી.
 ધીરજ પવિદંડે તેજ પ્રચંડે તાડિયો; વારજી.
 નમ્રધારણુ તરતાં પાર ઉતરતાં, વિશ્વનો તારજી.
 નવિ મારગ લેખા વિગત વિશેષા દેખિયેં. વારજી. ૭
 તિહાં જોગનાલિકા સમતા નામે, વિશ્વનો તારજી.
 તેં જોવા માંડિ ઉતપથ છાંડિ ઉઘમેં; વારજી.
 તિહાં દીઠી દૂરેં આનંદપૂરે, વિશ્વનો તારજી.
 ઉદાસીનતા શેરી નહિં ભવ ફેરી વક્ર છે. વારજી. ૮
 તે તું નવિ મૂકે જોગ ન ચુકે વિશ્વનો તારજી.
 આહિર ને અંતર તુંજ નિરંતર સત્ય છે; વારજી.
 નય છે બહુરંગા તિહાં ન એકંગા, વિશ્વનો તારજી.
 તુમેં નયપક્ષકારી છો અધિકારી મુક્તિના. વારજી. ૯
 તુમેં અનુભવ જોગી નિજગુણ જોગી, વિશ્વનો તારજી.
 તુમેં ધર્મ સંન્યાસી શુદ્ધ પ્રકાશી તત્વના વારજી,
 તુમેં આતમદરસી, ઉપશમ વરતી વિશ્વનો તારજી.
 સીંચે ગુણ વાડી થાયે જાડી પુણ્યશુ. વારજી. ૧૦

અપ્રમત્ત પ્રમત્ત ન દ્વિવિધ કહીજે. વિશ્વનો તારૂં.
 જાણુંગ ગુણુઠાણુંગ એકજ ભાવ તે તેં ગ્રહી; વારૂં.
 તુમેં અગમ અગોચર નિશ્ચય સંવર, વિશ્વનો તારૂં.
 ફરસ્યું નવિ તરસ્યું ચિત્ત તુમ કેરું સ્વપ્નમાં, વારૂં. ૧૧
 તુજ મુદ્રા સુંદર સુગુણ પુરંદર વિશ્વનો તારૂં.
 સૂચે અતિ અનુપમ ઉપશમ લીલા ચિત્તની; વારૂં.
 જે દહન ગહન હોય અંતરચારી, વિશ્વનો તારૂં.
 તેા કિમ નવપદ્મવ તરૂંચર દીસે સોહતો. વારૂં ૧૨
 વૈરાગી ત્યાગી તું સોભાગી, વિશ્વનો તારૂં.
 તુઝ શુભમતિ જગી ભાવઠ ભાગી મૂલથી; વારૂં.
 જગ પૂજ્ય તું મારો પૂજ્ય છે ખ્યારો વિધિનો તારૂં.
 પહેલાં પણ નમિયો હવે ઉપશમિયો આદર્યો વારૂં. ૧૩
 એમ ચોથે ખંડે રાગ અખંડે સંશુણ્યો, વિશ્વનો તારૂં.
 જે મુનિ શ્રીપાદે પંચમી ઢાલે, તે કહી વારૂં.
 જે નવપદ્મહિમા મહિમાયેં મુનિ ગાવશે, વિશ્વનો તારૂં.
 તે વિનય સુજસ ગુણુ કમલા વિમલા પાવશે. વારૂં. ૧૪

અર્થ:-ન્યાયે પાંચ સમિતિયે સમિતા ને ત્રણ ગુણિયેં ગુપ્તારૂપ પ્રવચન માતા સહિત શુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરી જગતજીવોને સંસાર સ્મરુદ્રથી તારવા માટે પાપબ્યાપારથી દૂર થયેલા કાકાશ્રીને ચારિત્રવંત નિહાળ્યા કે તુરત સારા ગુણોને અવલોકન કરનાર શ્રીપાળ રાજા તે અનિતસેન રાજર્ષિ જીપર પૂર્ણ ખ્યાર લાવી પોતાના પરિવાર સહિત પાંચ અભિગમ સાચવી તે પૂજ્ય મુનિવરના ચરણકમળની રજને પોતાના કપાળમાં લગાડી પ્રણામ કરી ઉદાર ભક્તિસહ સ્તવન કરવા લાગ્યો:-“ હે પૂજ્ય ! આપના ચારિત્ર પદ ને સાધુપણના ગુણોની સ્તવના-પ્રશંસા કરીને અમે અમારાં જન્મોજન્મનાં એકઠાં કરેલાં પાપોને દૂર કરી દઈયે. હવે આપ કેવા ગુણો કેવા પ્રકારે ધારણ કરી જગપૂજ્ય થયા ? તે સંખંધી કંઈકે સ્તવના કરું છું કે.-આપે રાગ અને દ્વેષ એકપણે લાવવાવડે પ્રાપ્ત થયેલી ઉપશમગુણરૂપ તેજ તરવારની ધારથી મહાન્ બળવંત ક્રોધરૂપ શત્રુને મારી નાખ્યો જેથી આપ ક્રોધ રહિત થતાં સમતામય થયા છો. તેમજ માન દૂર થવાથી માદવગુણ અર્થાત્ દોમળતા (નમ્રતા) રૂપ વજ્રથી

ગર્વથી મહાન્ પહાડના આઠે મહરૂપ આઠે શિખરોને તોડી પાડ્યાં છે, જેથી અહંકાર-ગર્વ વગરના થતાં નિરાભિમાની થયા છે. જ્યાં લગી મનુષ્યમાં આઠ મહ વસી રહ્યા હોય ત્યાં લગી મનુષ્યમાં વિનય, વિવેક આવવા પામતો નથી; કેમકે તે અછડ રહે છે; પણ આપે તે માનવરૂપ પહાડનો માર્દવ વળવડે નાશ કરી નિર્માની બન્યા છે. વળી માયારૂપ ઝેરની વેલને તો આપે જડમૂળથી સહેજમાં ઉખેડી નાખી છે, એટલે કે સાધુપણમાં તપ વગેરે કરવા છતાં પણ સ્ત્રીવેદ આપનારી માયા કપટ ખરેખર ઝેરી વેલના જેવી પ્રાણીના પ્રાણનો ભંગ કરનાર છે તેના ત્યાગરૂપ આર્જવ (સરલતા નિષ્કપટ ભાવ) રૂપ ખીલાવડે વગર મહેનતે સહેજસાની રમતમાં એકઠી કરી એકી વખતે મૂળ સહિત ઉખેડી દીધી જેથી આપ નિર્માથી થયા છે. વળી પરિગ્રહમૂર્છા (ધ્રુષ્ટારૂપ પાણીથી ભરેલો કે જેનો કષાય વંત સાધારણ જન પાર ન પામી શકે એવા તથા અભાવિને અનાદિ અનંત અને ભવિને અનાદિ સાંત છે એવા લોભ રૂપિ ભંડા અપારવાળા સમુદ્રને આપ સુકિત નિર્લોભતા રૂપ શુણુ સરખા વહાણથી તરીને પાર પાડ્યા એથી આપ લોભરહિત નિર્લોભી થયા છે. એ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ મળી ચારે કષાયો કે જે સંસારરૂપી વૃક્ષના પાયા છે (અર્થાત જ્યાં લગી એ ચાર કષાયો વિદ્યમાન હોય ત્યાં લગીજ સંસારનું કાયમ-પણું છે, અને એ ચારેનો નાશ થયો કે સંસારનો પણ અંત આવી જાય છે; કેમકે સંસારને કાયમપણું છે, અને એ ચારેનો નાશ થયો કે સંસારની વૃદ્ધિ બંધ પડી જાય છે માટેજ ભવરૂપ તરૂને ટકાવી રાખનાર કષાયોને પાયા સરખા કહેવામા આવેલ છે.) એ ચાર કષાયના અનંતાનુબંધી વગેરે બહુ લેદ છે અને એ બહુજ ખેદ (દિલગીરી દુઃખ) દેનારા છે, માટે કષાયકંદ નિકંદન પ્રભો ! આપ જયવંતા વતો ! વળી એ સમર્થ સ્વામી ! કામદેવે અહંકાર સહિત હરી હર બ્રહ્મા ઇંદ્ર ચંદ્રાદિ તમામ દેવોને જિતી લીધા છે, મતલબ કે તમામ કામદેવના કેદી બન્યા છે તેવા સહુથી વિશેષ બળવત કામદેવને પણ આપે પરિપૂર્ણ પરાક્રમ નિજસ્વરૂપ ધ્યાનના એક ધક્કા વડેજ મારી નાખ્યો છે એથી આપ કામભ્રુપક અધ્યાત્મમાર્ગિ યોગીશ છે; કેમકે અનિત કામને પણ બ્રહ્મચર્ય મતની નવકેટિ (નવવાડી) પ્રત્યાખ્યાનના કરવાના બળથી અધિક વખત શ્રમ ન લેતા પહેલાજ સપાટમાં આપે પાછો પાડી અતદશાએ પહોંચાડ્યો છે તેથી આપ અનિતને છતવાથી અનિતસેન નામને દીપાબ્યુ છે, જેમકે જનાવરોમાં સહુ કરતાં સિંહ બળવાન છે કે જેનો શબ્દ સાંભલતાંજ હાથીનું ટોળું પણ છવ લઈ દશે દિશાએ નાસી જાય છે, તેવા મહાબલિ સિંહ

શ્રીપાળરાજનો રાસ.

પર્વત ઉપર રતનશાના જિનમદિરના દ્વાર શ્રીપાળકુવરની નજર
પડતા ઉઘડી જાય છે

(૧ ૧૨૦)

પણ અષ્ટાપદ (કરવા) નામના નાનકડા જાગવરને જોતાં જ નિર્જળ બોકડા જેવા ગરીબ બની લટુકડાં કરવા માંડે છે, તેમ હે મુનીંદ્ર ! સર્વ બળવંત દેવોને જીતનાર કામદેવરૂપ સિંહ પણ આપ અષ્ટાપદ સરખાની એકજ ઝપટથી નાશિપાશ થઈ ગયો છે કષાયની વૃદ્ધિ કરનારા રતિ અરતિ વગેરે નોકષાયને પણ આપે દૂર કરી દીધા અર્થાત્ માન-પૂજા સાકાર કરવારૂપ શાતાવેદનીય તે રતિ, અને અપમાન-તિરસ્કાર ઉપસર્ગ વગેરે અશાતાવેદનીય તે અરતિ તે બેને પણ દૂર કરી છે, વળી આ લોક પર-લોકલય સાતે મોટા લય પણ હે મુનીંદ્ર ! આપ મનમાં લાગ્યા નહીં, એટલે તે આત મહાલયને કસી વિશાદમાં ગણ્યાજ નહિં; પરંતુ કોધાદિ વગેરે લાગી જવાથી તે લય ઉલટા ડરીને પોતાની મેળેજ દૂર હઠી ગયા; કેમકે તેમને આપની પાસે રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું, એથી આપ મહર્ષિ છો. હે સ્વામી ! જ્યાં લગી ચિત્તમાં શુભ અશુભ રાગ દ્રેષ્ટું બેર ક્ષીણ થયું નથી ત્યાં લગી દુગંછા કાયમ હોય છે, પરંતુ શુભાશુભ રાગદ્રેષ્ટું બેર ક્ષીણ થઈ ગયું હોવાથી તે દુગંછાને પણ આપે તજી દીધી છે તેથી કશી વાંછા રહીજ નથી. વળી આપે પુદ્ગળ આત્માને પોતપોતાના લક્ષ વડે જોળખી દેવાથી અલગ અલગ પક્ષથી સ્થાપન કરેલા છે એટલે કે પૂરણ, ગળણ, પઠણ, સઠણ, વિધ્વંસન, સ્વભાવવાળો પુદ્ગળ વિનાશવાન છે, અને આત્મા અમરત્વ-અવિનાશી છે, તે બન્નેનાં લક્ષણ જોળખી લઈ બેઉમાં ભિન્નપણું છે એવું જાણી જાણી જુદા સ્થાપી રાખ્યા છે. હે પ્રભો ! ભૂખ, તરશ, તાપ, તાઢ વગેરે બાવિશ પરિષદ (કષ્ટ) ની ફાજ આવી નહતાં આપે તેથી મનમોજવડે સંયમમાર્ગે દોરાઈ બચાવ કરી લીધો, પરંતુ તે પરિષદની ફાજથી ડરીને આપ પાછા લાગ્યા નહીં, એટલું જ નહીં પણ લગાડે તેનો ડર ગણકાર્યો નહીં, ઉલટા આપ તો સયમમાર્ગમાં લગ્ન થઈ રહ્યા તે એવી રીતે કે-જેમ લડાઈના મેદાનમાં મસ્ત હાથી એકલો જ છતાં પણ અડગ થઈ પોતાની ફજમાં મચ્યો-લાગ્યો રહે છે, અર્થાત્ લડાઈના મેદાનમાંથી હબરો તોપગોળા વગેરેના ઉપસર્ગ આવી નડે, તથાપિ મુકરર કરેલી જગોથી તલપુર પણ પાછો હઠતો નથી, તેમ આપ પણ પરિસદ-ફાજના નડાવથી ન ડરતા અડગતા પૂર્વક સયમ પથમાં લાગી રહ્યા છો એથી આપ ધીર છો ઉપસર્ગના વર્ગથી એટલે કે જે ઝીના હાવ ભાવ હાસ્ય કટાક્ષ વિલાસાદિ વિષયની માગણી વગેરેથી હરકત થાય તે અનુલોભ ઉપસર્ગ અને જે વિવિધ જાતના માર કુટ વગેરેના કરવાથી હરકત નડે તે પ્રતિલોભ ઉપસર્ગ કહેવાય છે, તે એવા ઉપસર્ગના સમૂહ આપને

મોક્ષમાર્ગમાં નડતર કયું, છતાં પણ તે ઉપસર્ગના કંદામાં આપ સપડાયા નહીં, જેથી આપની સામર્થ્યતાને ખચિત ધન્યવાદ છે. હે પુનીતાત્મા ! આપને મોક્ષ માર્ગે જવા માટે આત્માના શુભ અધ્યવસાય પ્રવર્તતાં એ માર્ગગમન અંદર રાગ દ્રેષરૂપ બેઉ ચોરોએ ઉઠી મહા કઠણુ ભવજ્વલમણુ-રૂપ રસ્તે દોરી જવાની વિચારણા કરી; કેમકે એ બેઉ ચાર કષાયના મા આપ છે, એટલે કે ક્રોધ અને માનને જન્મ આપનાર દ્રેષ છે, અને માયા તથા લોભને જન્મ આપનાર રાગ છે. તે રાગ દ્રેષે જાણ્યું કે આ જીવ સંસારની અંદરના આપણા જથ્થામાંથી અલગ થઈ જાય છે, એ કારણને લીધે તેઓ તેને પાછો ખીચી લાવવા ઉઠ્યા, તથાપિ આપે આત્મા પરિણામ વિમળ ધારાવત્ ધૈર્યરૂપ વજ્રતા દંડવડે કરી જળરી ઝડપથી સખ્ત ફટકે માર્યો તેથી તે આ જીવ લઈ નાશી ગયા. વળી અપાર સસારસમુદ્રને કોઈની પણ મદદ લીધા વિના પોતાના જીવજળવડે તરીને પેલે પાર જતાં ગણી શકીએ તેટલા રસ્તા આપની દૃષ્ટિએ પડ્યા, હવે કયો રસ્તો હાથ કરવાથી મોક્ષે જઈ શકાય ? તે અધ્યવસાયની સ્થિરતાવડેથી વિચારી બેસ્યું, (મનની ચંચળતા હોય ત્યાં લગી ભવાભિનંદીપણુ ગણાય; પણ આપે તો મનની ચંચળતાને સ્થિર કરી મન, વચન, કાયા એ ત્રણેની એકાગ્રતા કરી સમપણુ અધ્યવસાય કર્યા.) જેથી આપણું એ ત્રણ યોગ્ય રૂપ સમતા નામની યોગનાણિકાની શોધમાં મન લાગ્યું. બે કે બીજા રસ્તા ઘણાએ જણાતા હતા; પરંતુ તે બધા રસ્તાઓને ખરાબ રસ્તા જાણી તેઓની તરફ આપે બેઠરકારી બતાવી; કેમકે આપને તો સિદ્ધસ્થળે પહોંચવાના માર્ગનોજ ખપ હતો, એથી યોગનાણિકાને ધારી ધારીને શોધવાનો અચળ ઉદ્ધમ આદરતાં વેગળેથી આપે તે સમતારૂપ યોગનાણિકા (નેજા-સાંકડાં રસ્તા) ને આનંદના પૂર સહિત બેઈ લીધી; (અગર તો તે માર્ગે બેતાંજ આનંદનું પૂર ચડ્યું.) પણ એ યોગનાણિકા લગી શી રીતે પહોંચવું ? અથવા તો ત્યાં પહોંચવાને કયો સહેલો ને સવડ ભર્યો માર્ગ છે ? તેની આપ તપાસ ચલાવવા લાગ્યા, એથી આપને ઉદાસીનતાં (ધન, ધાન વગેરે નવવિધ પરિવ્રિહ ઉપર તેની ક્ષણભંશુરતાને લીધે કંટાળા ભર્યા તેના ત્યાગરૂપ પરિણામ થાય તે ઉદાસીનતા) રૂપ શેરી હાથ લાગી, તેના યોગે આપ મોક્ષગતિનેજ પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થયા છો; કેમકે જેને એ ઉદાસીનતા શેરી હાથ લાગે છે તેને પછી ફરીથી સંસારની અંદર જન્મવા મરવાની ફેરી કરવી બધ પડે છે; કારણ એ શેરી સિદ્ધગતિયેજ પહોંચાડનારી છે । એમ જાણીને તે શેરી હાથથી જવા લીધી નહીં. મત-દ્વંધ એ હતો કે બે હું આ શેરીને હાથ કર્યો છતાં એટલે કે અનાદિ

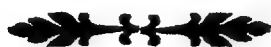
સમયથી ભવવનમાં ભટકતાં ભટકતાં મહા મુસ્કેલી સાથે અપૂર્વ અભ્યાસ યોગવડે આત્માની પરિણતી સુધરે ન મળી શકે એવી વસ્તુ હાથ લાગી; છતાં જો પ્રમાદ વગેરે દોષોના લીધે બેદરકાર રહીશ તો હાથ આવેલી દુર્લભ વસ્તુપર ઉદાસીનતા શેરી ખોઈ બેસીશ એ ધારીને તે શેરીને આપે હાથથી જવા ન દીધી અને તે સાથે મન, વચન, તનની એકાગ્રતાનો યોગ પણ ચલિત ન થવા દીધો એથી આપ બાહ્ય (બહારથી) અને અભ્યંતર (અંદરથી) સિન્નતા રહિત સાચા છો, અર્થાત્ જેવા બહારથી સત્ય યોગગવેષી છો તેવાજ અંદરથી પણ છો. અંદર બહારનો એકજ રંગ છે. તેમજ નય ધણી જાતના છે, એટલે કે નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋણસૂત્ર, શબ્દ, સમલિફ્ઠ અને એવંભૂત એ સાત નય મુખ્ય છે, છતાં બીજા નય વિશેષ છે, કેમકે એ એકએકના સો સો ભેદ હોવાથી સાતસો ભેદ છે અને તે પણ વળી જુદા જુદા સ્વભાવના છે, તેમ સાતે નય છે તે પણ એક અગવાળા નથી. એક અપેક્ષાએ નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર ને ઋણસૂત્ર એ ચાર નય વ્યવહારતા ધરના છે અને શબ્દ સમલિફ્ઠ અને એવંભૂત એ ત્રણ નય નિશ્ચયના ધરના છે, અને બીજા અપેક્ષાએ પ્રથમના ત્રણનય વ્યવહારધરના અને પછીના ચારનય નિશ્ચય ધરના છે, તે સર્વેના જુદા જુદા મત છે, પરંતુ જિનેશ્વર ભગવાનનો મત સઘળાનયના મતોથી સહિત છે. એ અનેક પ્રકારના રગવાળા નય એકાંગી નથી. તેમાંથી આપે ફક્ત બીજા પક્ષની અપેક્ષાવાળા પ્રથમના નિશ્ચયના ધરના નયનોજ પક્ષ કયો છે એથી આપ ફક્ત એક અદ્વિતીય કર્મ લેપરહિત ભોક્ષનાજ અધિકારી છો. વળી હે મહંત સંત ! આપ આત્મસ્વભાવરમણના (એટલે કે આત્માના મૂળ ગુણનાં ખરેખરા વિચાર કરવા રૂપ અનુભવના) યોગી છો, તેમજ વળી આપ અનંત-જ્ઞાન, અનંત-દર્શન, અનંત-ચારિત્ર, અકપાથી અવેદી, અયોગી, અલેશી, અતિદ્રિય વગેરે વગેરે પોતાના ગુણોના ભોગતા (ભોગી) છો, પુનઃ આપ ધર્મસંન્યાસી છો; કેમકે ચોથા અવિરતિ સમકિત ગુણઠાણાંથી આત્મધર્મને શરૂ કરી વ્યવહાર ધર્મ તેર ગુણઠાણા-ઓ લગી જાળવી છેવટના ચોદમા ગુણઠાણાનો નિશ્ચય ધર્મ જાળવી પૂર્ણ પ્રકારે ધર્મસ્થાપના કરી રહેવાથી ધર્મ સંન્યાસી થઈજ ચુક્યા છો. વળી આપ સુકિતપદ પ્રાપ્તિના તત્ત્વ માર્ગને શુદ્ધ પણે પ્રકાશી પ્રકટ કરનારા છો, તેમજ આપ આત્મદર્શી છો; કેમકે આત્માને આપે વિલાવદશાથી દૂર કરી સ્વભાવદશાની અંદર સ્થિત કરેલ છે, તે પણ કેવળ-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ આત્માના મૂળ ધર્મનેજ એકાંતપણે કાયમ કરી આત્મગવેષણા કરી છે. પુનઃ આપ શાંત રસને સમીપ કરી ખેદાદિક દોષને ખસેડી કેવળ

ઉપશમરસરૂપ વૃદ્ધિ વરસાવી આત્મિકશુભરૂપ ખગીચાને સીંચી રહ્યા છે, જેથી તે ખગીચો પુણ્યચુકત સારા દેખાવવાળા પુલ ફળ રસચુકત બન્યો છે. તેમજ છઠ્ઠા પ્રમત્ત શુભઠાણે અને સાતમા અપ્રમત્ત શુભઠાણેજ ચારિત્રવંત સાધુ સ્થિતિ કરી શકે છે; પરંતુ આપે તો ઉપયોગચુકત અદ્વિતીય એકલા સાતમા શુભઠાણાનોજ ભાવ ગ્રહણ કર્યો છે એટલે કે-ધણા સાધુ-જનો અંતર્મુદ્દર્ત પ્રમાણુ પ્રમત્ત-પ્રમાદિ નામના છઠ્ઠા શુભઠાણે રહી વળી અંતર્મુદ્દર્ત-અપ્રમાદિ શુભઠાણે રહે છે. તેમાં પણ જે સાધુ જઘન્ય અંતર્મુદ્દર્ત કાળ પ્રમાણુ છઠ્ઠે શુભઠાણે રહીને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુદ્દર્ત કાળ પ્રમાણુ સાતમે શુભઠાણે રહે છે, તે સાતમે શુભઠાણેજ વિશેષ વખત રહ્યા કહેવાય; માટે આપ પણ સાતમે શુભઠાણે વિશેષ સમય અપ્રમાદિપણેથીજ રહો છો, જેથી સાતમા શુભઠાણાનેજ અંગીકાર કરનારા છો. (જઘન્ય અંતર્મુદ્દર્ત તો નવ સમયનુંજ છે, તથા ઉત્કૃષ્ટ બે ધડીમા એક સમય ઓછા પ્રમાણનું છે, અને મધ્યમ અંતર્મુદ્દર્ત અસંખ્યાતા વિકલ્પનું હોય છે) વળી હે ઋષિરાજજી ! આપના સ્વરૂપની કોઇને ગમ નથી, એથી આપ અગમ છો. વળી આપના આત્માના અધ્યવસાય ચર્મચક્ષુવંતને ગોચર ન થઈ શકે તેવા છે એથી આપ અગોચર છો. પુનઃ આપનું ચરિત્ર નિશ્ચયથી છે, એથી આપ નિશ્ચય રૂપ છો, તેમજ પાંચે ધંદ્રિયાને સંવરી (કબ્જામાં રાખી) છે, હવે નવા કર્મ આપને બાંધવા નથી; પરંતુ જે મૂળગાં છે, તેને ક્ષય કરશે એથી આપ સંવરરૂપ છો. હે મહદાત્મનું ! તૃણારૂપ તરશનેા આપના ચિત્તે સ્વપ્નામા પણ કદી સ્પર્શ કર્યો નથી, એટલે કે કર્મને વધારનારી તૃણાને તો આપે પહેલેથીજ વશ કરી રાખી છે જેથી તે આપની ઇચ્છિત વૃત્તિને આધીન થઈ રહેલી છે. વળી હે સુનીદ્ર ! આપની બહારના દેખાવથી મુખ શરીર વગેરેની મુદ્રા (દેખાવ) સુદર છે, એથી આપની મુદ્રા સારા શુભાની ઈદ્ર છે; કેમકે સ સારી જીવ કે જે પહેલેથી ચોથા શુભઠાણા લગીના હોય છે, તે જીવોમાં પણ ઘણા શુભ હોય છે; તેમાં પણ ચોથાથી પાંચમા શુભઠાણાવાળામાં વિશેષ શુભ હોય છે; પરંતુ આપે તો છઠ્ઠા સાતમા શુભઠાણાએ સ્થિતિ કરી છે, માટે તે શુભઠાણા પ્રમાણેજ આપનામાં સારા શુભા હોય એ સ્વભાવિકજ છે, એથી આ આપની સુદર દેખાવવાળી ઉપરની મુદ્રાજ અમને આપના અંતરની પણ અત્યંત અનુપમ ઉપશમ (શાંત રસમય) લીલાની પ્રતીતિ કરાવી રહેલ છે, કે આપનો દેખાવ જેવો ઉપરથી સુદર શાંતરસમય છે તેવોજ અંદરથી પણ મહાન અનુપમ ઉપશમરસ લીલામય છે, કદાચ કોઈ પૂછે કે-ઉપરનો સારો દેખાવ જોતા અંદર પણ શુભ પરિણામવંત હશે એવું કેમ કહી

શુકાય ? કેમકે ઘણા જણના બાહ્ય આડબર આનંદ આપે તેવા હોય અને અંદરનો આડબર દૂષિત હોય છે, તો એ પ્રશ્ન કરનારને હું દલીલ સાથે દર્શાવીશ કે-જે ઝાડના થડનો પોલાણના વચ્ચેના ભેગા ભરેલો હોય, તો તે ઝાડ ઉપરથી કદિ પણ નવપણવ સહિત શોભાવત રહેજ નહીં ! એજ સુખજીને આપના શરીર મધ્યેના અતઃકરણમાં ઉપશમલીલા ન હોત તે કદાપિ ઉપરથી સમતામય દેખાવ કાયમ રહેતજ નહો, માટેજ કહી શકું છું કે જેવી ઉપરથી સુદ્રા મનોહર છે તેવીજ અતરમા પણ ઉપશમગુણ સહિત છે, એથી આપ સુશુણ પુરંદર છો. હે તપોધન ! આપ વિરાગી (રાગ રહિત) છો, તેમજ બહાર અને અંદરના સંયોગના ત્યાગી છો, એટલે કે-આપ બહારના સંયોગો સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ધાન્ય વગેરે પરિગ્રહ એનાથી, તથા અતરના સંયોગો ક્રોધ, માન, માગા, લોભ, રાગ, દ્વેષ : વગેરે કષાયોદિ યોગ, તેમજ રતિ, અરતિ, મિથ્યાત્વ એઓનાથી રહિત છો. વળી આપ સૌભાગ્યવંત છો. હે મુનિપતિ ! પુનઃ આપની સારી મતિ જાત્રત થઈ અને કુમતિનો નાશ થયો એથી સ સારની અનાદિ સ્થિતિની ભાવક (ભવની હઠ અથવા તો દારિદ્રપણું) મૂળથી ભાગી જવાને લીધે આપ નિહાલ થયા છો. વળી હે પુનીતાત્મા ! આપ સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળનાં રહેનાર સુર નર અસુરના સમૂહને પૂજવા યોગ્ય થયા છો, એથી જંગત-પૂજ્ય થયા છો, અને મને તો અત્યંત ખ્યારા પૂજનીય છો, કેમકે પહેલાં પણ હું આપ જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમી હતા ત્યારે કાકા હોવાથી પિતાને ઠેકાણે હતા એથી આપને નમવા લાયકજ હતો; કારણ આપ વયોવૃદ્ધનો મારે વિનય (મલાજોમયોદા) સાચવવોજ યોગ્ય હતો ! (વિનય છે તે સહજ શ્રી જિનશાસનનું મૂળ છે, વિનયવડેજ મનુષ્ય ધર્મ પામે, સુલભબોધી થાય, દેવ દાનવ માનવ વશ થાય, આચારનું ભાન થાય અને સઘળા ગુણની પ્રાપ્તિ થાય, કેમકે ગુણ માત્ર વિનયનેજ આધીન છે. એ વિનય સાચવવા માટે આપને હું નમવા યોગ્ય હતો.) અને હવે વળી આપ ત્રણે લોકને નમવા યોગ્ય થયા છો, તેમજ મારે તો વળી વિશેષ-પણે નમન-પૂજન-સત્કારોદિ કરવા લાયક છો, કારણકે આપે કષાય વગેરેને ઉપશમાવવાવાળા ધર્મ ને આદર્યો એટલે કે આપ આરિત્રધારી થયા એવા આપ પૂજ્યને હું વારંવાર વંદના કરું છું. (કવિ યશોવિજયજી

૧ આ સંખંધ એજ બોધ આપે છે કે મુનિઓ આવા ગુણવાળાજ હોવા નોખી, જેથી જગત્તં થાય છે તેમજ એ પણ બોધ આપે છે કે જન્મ છતાં પણ ગુણવંત-પૂજ્યપદ પ્રાપ્ત કરનાર નીવડે તો તેના નિખાવસન નમન ગિતથી ગુણાદ્વાર ગાઇ રમ્ત બનવું.

કહે છે કે—અજિતસેન મુનિ મહારાજની શ્રીપાળજીએ આ પ્રમાણે અખંડ સ્નેહ સહિત સ્તુતિ કરી—એ હેતુવાળી આ ચોથા ખંડ અંદરની પાંચમી ઢાળ પૂર્ણરાગ સાથની એ કહી બતાવી, તે એ બોધ આપે છે કે—જે કોઈ ગૃહસ્થ શ્રી સિદ્ધચક્રજૂપ નવે પદનો મહિમા મોટા મહિમા સહિત (પાપબ્યાપાર છોડીને) ગણે, તે સારી યશવિનયરૂપ લક્ષ્મીને વિમળપણથી પ્રાપ્ત કરશે.)

(દોહા છંદ.)

અજિતસેન મુનિ ઇંમ શુણી, તેહને પાટ વિશાલ;
તસ અંગજ ગજગતિ સુમતી, થાપે નૃપ શ્રીપાલ. ૧

કારજ કીધાં આપણાં, આરજને સુખ દીધ;
શ્રીપાલેં બલ પુણ્યને, જે બોલ્યું તે કીધ. ૨

અર્થ:—આ મુજબ અજિતસેન મુનિમહારાજની સ્તવના કરી શ્રીપાળરાજાએ તેમની ગૃહસ્થાવસ્થાના સમયનો પુત્ર કે જે સારી બુદ્ધિવાળો ગજગતિ નામનો હતો તેને તેના રાજ્યની ગાદીએ બેસારી દઈ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી સજ્જન મુજનોને સુખ સંતોષ આપ્યો, અને જે મ્હોંએથી વચન બોલ્યું હતું કે પુન્યની પ્રબળતાના ચોગે સઘળું સત્ય કરી બતાવ્યું. (૧-૨)

(દોહ છંદ—બળદ બલા છે સોરઠીરે લાલ—એ દેશી.)

વિજય કરી શ્રીપાલજીરે લાલ,
અંપાનગરીયેં કરે પ્રવેશરે; સોભાગી.
ટાલ્યા લોકના સકલ કલેશરે, સોભાગી.
અંપાનગરી તે બની સુવિશેષરે; સોભાગી.
શણુગાર્યાં હાટ અશેષરે, સોભાગી.
પટકુલેં છાયા પ્રદેશરે; સોભાગી.
જયજય ભણે નર નારિયોરે લાલ. ૧

ફરકે ધ્વજ તિહાં ચિહ્નું દિશેરે લાલ,
પગ પગ નાટારંભરે; સોભાગી.
માંડયા તેસોવનથંભરે, સોભાગી.

ગાવે ગોરી અદંભરે; સોભાગી.

જેણે રૂપે જીતી છે રંભરે, સોભાગી.

ખંભને પણ હોય અચંભરે.

સો. જયં ૨

સુરપુરી ઝંપા જે કરીરે લાલ,

ચંપા હુધ તેણ વારરે; સોભાગી.

મદમોદ સમુદ્રમાં સારરે, સોભાગી.

ફલિયો સાહસ માનું ઉદારરે; સોભાગી.

તિહાં આવ્યો હરિ અવતારરે, સોભાગી.

શ્રીપાલ તે કુલઉદ્ધારરે. સોભાગી.

જયં ૩

મોતીય થાલ ભરી કરીરે લાલ,

વધાવે વર નારરે; સોભાગી.

કરકંકણના રણુકારરે, સોભાગી.

પગ ઝાંઝરના ઝમકારરે; સોભાગી.

કટિમેખલના ખલકારરે, સોભાગી.

વાળે માદલના ધોંકારરે. સોભાગી.

જયં ૪

સકલ નરેસર તિહાં મલીરે લાલ,

અભિષેક કરે ફરી તાસરે; સોભાગી.

પિતૃપદે થાપે ઉદ્ધાસરે, સોભાગી.

મયણા અભિષેક વિશેષરે; સોભાગી.

લઘુપદે આઠ જે શેષરે, સોભાગી.

સીધો જે કીધો ઉદ્દેશરે. સોભાગી.

જયં ૫

અર્થ:-તદનંતર વિજયવંત શ્રીપાળજીએ લશ્કરી છાવણીના ડેરા તંબુ ઉપડાવી લઈ કૂચ કરી પાટનગરે પહોંચી શુભસુદર્તે ચંપાનગરીમાં પ્રવેશ કર્યો અને પોતાની પ્રભનો કલેશ-ફીકર દૂર કરી વિશેષ સોભાગી-પદને દીપાવ્યું. એ આનંદ પ્રસંગે ચંપાનગરી વિશેષ શોભાવંત થઈ હતી એટલે કે મકાન, દુકાન વગેરેને સારી પેઠે (બાકી રહે ન તેવાં) શણગારવામાં આવ્યાં હતાં. દુકાનની દિવાલોને પણ રેશમી-જરિયાની વસોથી શોભાવવામાં આવી હતી. નર નારિયો જય જય શબ્દ બોલ્યાં કરતાં હતાં. ચોમેર મુંદર ધ્વજો ફરફી રહી હતી. ડગલે ડગલે નાચ થઈ રહ્યા હતા. જગોજગોએ સોનાના થાંભલાઓ ઉપર બેઠકો ગોઠવી હતી, તેની ઉપર બેઠેલી સવાસણ

શ્રીઓ કે જેણીઓને જોઈ પ્રહ્લાને પણ અચંચો (આશ્ચર્ય) થતો હતો; કેમકે આ રંભાના રૂપને પણ જીતે એવી સુંદરીઓને મેં ક્યારે પેદા કરી હશે ! એવી સુદર સુદરીઓ પવિત્ર-મનથી મંગલ ગીતો ગાતી હતી. આવા ઠાઠવાળી અંધાનગરીના વર્ણનપરથી કવિ કહે છે કે-હું તો માતું છું કે-ઈંદ્રપુરીએ જેમ કોઈ મનુષ્ય તપ, જપ, વગેરે આદરી કોઈપણ સાહસ બળવડે સારી જગા મેળવવા કે મનકામનાને સફળ કરવા ધારે છે, તેમ સાહસ વડે ઉંચી જગા મેળવવા અહંકારરૂપ હર્ષધરીને આનંદસમુદ્રમાં પડતું મેલ્યું, કેમકે સ્વર્ગ કરતાં પણ વધારે કીર્તિવાળી જગાતું માન મેળવવા માંગતી હતી, જેથી તેવું સાહસ કયું હતું તે સફળ થયું અને તે પડતું મેલી દેવા પાછી અંધાનગરીરૂપે પ્રકટ થઈ અને ત્યાં પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કરનાર શ્રીપાળરાજરૂપ ઇંદ્ર પેદા થયો. મતલબ કે એ વખતે અંધાનગરી ઇંદ્રપુરીથી વિશેષ શોભા-કીર્તિવંત બની હતી. તેમજ શ્રેષ્ઠ સુંદરીઓ, હાથનાં કંકણોનો રણકાર, પગના ઝાંઝરોનો ઝણકાર અને કેડમાંના કાંદોરાની ઘુઘરીઓનો ખલકાર કરતી મોતીકાનાં થાળ ભરી ભરી શ્રીપાળજીને તે મોતીડેથી વધાવતી હતી, અને મૃદંગ વગેરેના ઘોંકાર શબ્દ થતા હતા. આ પ્રમાણે પ્રવેશોસ્તવ સહિત શ્રીપાળરાજ રાજગદીમાં પહોંચ્યા એટલે પોતાની સાથેના બધા રાજાઓએ મળી તેમને ફરીથી રાજ્યાભિષેક કરી તેમના પિતાની રાજગાદીપર રાજતિલક કરીને નમન કયું. મયણાંસુંદરીને પટરાણીનો અભિષેક કરી તિલક કયું અને બાકીની આઠે રાણીઓને પણ રાણીપદનો અભિષેક કર્યો. આ મુજબ શ્રીપાળરાજએ જે (આ રાસના બીજા ખંડની પહેલી ઢાળની ચોથી પાંચમી ગાથામાં જે જે વિચાર દર્શાવ્યો હતો કે ‘આપ પરાક્રમ જિહાં નહીં તે આવે કુણકાજ તેહ લાણી અમે આલીશુ, જોશું દેશ વિદેશ; ભુજબળે લખમી લહી, કરશું સકળ વિશેષ-’ એ) ઉદ્દેશ-વિચારને કાયમ કર્યો હતો તે સિદ્ધ કરી બતાવ્યો.

(૧-૫)

એક મંત્રી મતિસાગરે લાલ,

ત્રીન ધવલતણા જે મિત્તરે; સોભાગી.

એ ચારે મંત્રી પવિત્તરે, સોભાગી.

શ્રીપાલ કરે શુભ ચિત્તરે; સોભાગી.

૧ જોલેલુ પૂર્ણપણે પ્રાણવુ એજ શ્રેષ્ઠ મનુષ્યોનો ધર્મ છે એ બોધ આ વાક્ય આપી રહેલ છે.

એ તો તેજેં હુઓ અદિતરે, સોભાગી.

ખરચે બહુલું નિજ વિતરે, સોભાગી.

જય૦ ૬

કોસંખીનયરી થકીરે લાલ,

તેડાબ્યો ધવલનો પુતરે; સોભાગી.

તેનું નામ વિમલ છે યુતરે, સોભાગી

તેહ શેઠ કર્યો સુમુહુતરે. સોભાગી;

સોવન પટખંધ સંયુતરે, સોભાગી.

કીધા કોષ તે અખય સુગુતરે. સોભાગી. જય૦ ૭

અર્થ—અતિસાગરને મુખ્ય મંત્રીશ્વરનું પદ બક્ષ્યું, તથા ધવળશેઠના ત્રણ મિત્ર કે જે તેને સારી સલાહના આપનારા હતા તેઓને સારી સલાહના બદલમાં મદદગાર મંત્રીપદ બક્ષ્યું. એમ એ ચાર પવિત્ર મનના પ્રધાનોને શ્રીપાળજીએ ઉદાર સુચિતવડે વડા અધિકારી કર્યા. તેમજ શ્રીપાળ રાજા તેજ પ્રતાપમાં પ્રતાપી સૂર્ય સરખો નીવડી પુષ્કળદ્રવ્ય ખરચી ઉત્તમ નામના મેળવવા લાગ્યો. તે પછી શ્રીપાળજીએ કોસંખીનગરીથી ધવળશેઠનો પુત્ર કે જે નિર્મળ મતીવંત હતા તે વિમળશાહને તેડાવી તેને સુમુહુતે ઉત્તમ સોનેરી વસ્ત્રાદિની નિવાજેસ કરી નગરશેઠનું પદ બક્ષ્યું, તેમજ તે પુણ્યાત્મા અક્ષય અને શુભતપણે ખજાનાની ગોઠવણ કરી અક્ષય આનંદ મેળવવા લાગ્યો. (૬-૭)

ઉત્સવ ચૈત્ય અઠાઈમાંરે લાલ,

વિરચાવે વિધિ સારરે; સોભાગી.

સિદ્ધચક્રની પૂજા ઉદારરે, સોભાગી.

કરે જાણી તસ ઉપગારરે; સોભાગી,

તેનો ધર્મી સહુ પરિવારરે, સોભાગી.

ધર્મે ઉદ્દલસેતસ દારરે, સોભાગી.

જય૦ ૮

ચૈત્ય કરાવે તેહવારે લાલ.

જેહ સ્વર્ગ શું માંડે વાદરે; સોભાગી.

૧ જેણે જેણે ગુણુ કરેલ હોય તેને તેને સારા સત્કારસાથે યોગ્ય પદ બક્ષી ઉત્તમ બદલો આપવો એજ ઉત્તમ નરવગ્નો પ્રગમના યોગ્ય પદ છે એમ આ પ્રબંધ બોધ આપી રહેલ છે.

વિદ્યુમંડલ અમૃત આસ્વાદરે, સોભાગી.

ધ્વજ જીહે લીયે અવિવાદરે; સોભાગી.

તેણે ગાને તે ગુહિરે નાદરે, સોભાગી.

મોડે કુમતિના ઉન્માદરે. સોભાગી.

જય ૦ ૯

પડહ અમારી વળવિચારે લાલ,

દીધાં દાન અનેકરે; સોભાગી.

સાચવિયા સકલ વિવેકરે, સોભાગી.

સમકિતની રાખી ટેકરે; સોભાગી.

ન્યાયે રામ કહાયો તે છેકરે; સોભાગી.

તે રાજહંસ ખીજ ભેકરે, સોભાગી.

જય ૦ ૧૦

અચરિજ એક તેણે કયુંરે લાલ.

મનગુપ્ત ગૃહે હુતા જેહરે; સોભાગી.

કર્ણાટિક નૃપ સમનેહરે, સોભાગી.

છોડાવિયા સધલા તેહરે; સોભાગી.

નિજ અદ્ભુત ચરિત અછેહરે, સોભાગી.

દેખાવી નિજ ગુણ જેહરે, સોભાગી,

જય ૦ ૧૧

શ્રીપાલ પ્રતાપથી તાપીયારે લાલ,

વિધિ શયન કરે અરવિંદરે; સોભાગી.

કરે જલધિવાસ મુકુંદરે, સોભાગી.

હર ગંગાધરે નિસ્પંદરે; સોભાગી.

ફરે નાઠા સૂરજ અંદરે, સોભાગી.

અરિ સકલ કરે આકુંદરે. સોભાગી.

જય ૦ ૧૨

તસ જસ છે ગંગા સારિજોરે લાલ,

તિહાં અરિઅપજસ સેવાલરે; સોભાગી.

કપૂરમાંહે અંગારરે. સોભાગી.

અરવિંદમાંહે અલિખાલરે; સોભાગી.

અન્યોન્ય સંયોગ નિહાલરે, સોભાગી.

દિયે કવિ ઉપમા તતકાલરે. સોભાગી

જય ૦ ૧૩

મુરતરૂ સ્વર્ગથી ઉતરીરે લાલ,

ગયા અગમ અગોચર ઠામરે; સોભાગી.

જિહાં કોઈ ન જાણે નામરે, સોભાગી.

તિહાં તપસ્યા કરે અભિરામરે; સોભાગી.

જમ પામ્યું અદ્ભુત ઠામરે, સોભાગી.

તસ કરઅંગુલી હુઆ તામરે. સોભાગી. જય૦ ૧૪

જસ પ્રતાપ ગુણ આગલોરે લાલ,

મિર્યો ને ગુણવંતરે; સોભાગી.

પાલે રાજ મહંતરે, સોભાગી.

વચરીનો કરે અંતરે; સોભાગી.

મુખ પદ્મ સદા વિકસંતરે. સોભાગી.

લીલા લહેર ધરંતરે. સોભાગી.

જય૦ ૧૫

મેરૂ મવે જે અંગુલે રે લાલ,

કુશઅંગ્રે જલનિધિ નીરરે; સોભાગી.

ફરસે આકાશ સમીરરે, સોભાગી.

તારાગણ ગણિત ગંભીરરે; સોભાગી.

શ્રીપાલ સુગુણો તીરરે. સોભાગી.

તે પણ નવિ પામે ધીરરે. સોભાગી.

જય૦ ૧૬

ચોથે ખડે પૂરી થઈરે લાલ,

એ છઠ્ઠી ઢાળ અભંગરે; સોભાગી.

છહાં ઊકિત ને યુકિત સુચંગરે. સોભાગી.

નવપદ મહિમાનો રંગરે; સોભાગી.

એહથી લહીયે જ્ઞાનતરંગરે, સોભાગી.

વળિ વિનય સુચશ સુખ સંગરે. સો. જય૦ ૧૭

અર્થ—ત્યાર પછી ઉત્તમ વિધિ મુજબ પરમાત્માનાં મંદિરોમાં અકાષ ઉત્સવોની રચનાઓ રચાવી અને મહાન સામગ્રી પૂર્વક શ્રી ઇષ્ટદેવ સિદ્ધ-અક્ષની પૂજાઓ લણાવી; કેમકે રાજ્યસંપત્તિ વગેરેનું પામવાપણું તે નવ-પદ્મનો પ્રતાપ હતો આ પ્રમાણે શ્રીપાળજી મહારાજની વૃત્તિ હોવાથી તેમનો તમામ પરિવાર પણ ધર્મિય જન્યો હતો, તેમજ સઘળી રાણીઓ

વગેરે સ્ત્રીમંડળ પણ ધર્મકૃત્યોમાંજ ઉદ્ધાસવંત હંતું. ત્યારબાદ સ્વર્ગથી પણ વિવાદ-હરીફાઈ કરે તેવાં ઉંચાં અને મહાન્ શોભાયમાન નવીન જૈન-મંદિરો બંધાવ્યાં અને તે ઉપર ઉત્તમ ધ્વજઓ શોભાવી હતી તેથી તે મંદિરો જાણે ધનરૂપ પોતાની જીભવડે કરીને અંદ્રમંડળની અંદરના અમૃતનો વિવાદરહિત એટલે કે સુખપૂર્વક સ્વાદ અનુભવતી હોવાથી તે ધનઓ અમૃત આસ્વાદના પ્રભાવથી મસ્ત-સંજીવન બનતા ગંભીર શબ્દવડે ગાજ રહી હતી, અને કુમતીઓ કે જેઓ જિનમંદિરને જિનપ્રતિમાજીને માનતા નથી તેઓના ઉન્માદ-ગાંડપણને મરડી નાખતી હતી; મતલબ કે-તમે એકલા મૂર્તિનિંદકોજ સ્થાપના નિષ્કેપાને માનતા નથી; પરંતુ આખી આલમના મૂર્તિપૂજકો પ્રત્યક્ષ-દર્શનીક પુરાવાના-પ્રમાણરૂપ અમારી મસ્ત સ્થાઈ દશા જોતાંજ એક અવાજે જયવાદ વદશે, એથી સંપ્રમાણ સાબિત છે કે તમારા કથનને માનવું તદ્દન જીઠાણા બન્યું છે! (આ કવિની રસિક કદવના છે.) વળી શ્રીપાળ મહારાજાએ પોતાના રાજ્યની અંદર અમરપડહો વજડાવી જાહેર કર્યું કે-‘કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ જીવને દુઃખ દેશે કે બેજાન કરશે તો બેશક તે મનુષ્ય સખત શિક્ષાને પાત્ર થશે.’ એવો ઢંઢેરો પીટાવી જીવોને અલયદાન આપ્યું. તેમજ અથીજનોને અનેક પ્રકારનાં દાન આપ્યાં, મતલબ કે સારા યવિત્ર જનોને વસ્ત્ર, પાત્ર, અન્ન, પુસ્તક વગેરે જે જે વસ્તુની જરૂર જણાઈ તે તે વસ્તુઓ આપી કંઈલા ભાવના અમલમાં આણી સર્વ ધર્મ સંબંધી વિવેક સાચવ્યા, અને શુદ્ધ દેવરત્ન, શુદ્ધ ગુરૂરત્ન અને શુદ્ધ ધર્મરત્ન-એ ત્રણ રત્નરૂપ સમ-ક્રિતને પૂર્ણપણે જાળવી પોતાનો ધર્મટોક પાળ્યો, તથા પ્રજા પાળવામાં ન્યાયીરાજ રામચંદ્રજીની પેઠે સર્વ રીતે ન્યાયી કહેવાઈ ઉત્તમ ન્યાયીબિરૂદ મેળવ્યું, એથી એ જમાનાની અંદર શ્રીપાળ મહારાજા ન્યાયરૂપ ઉજ્જવળ મોતી યુગનાર તેમજ ઉપર અને અંદર એક જ રંગની વૃત્તિવાળા રાજહંસ ગણાયા અને બીજા રાજાઓ અન્યાયી હોવાથી ક્રીચડભક્ષી પેટ ભરનારા તથા ઉપર અંદર સિદ્ધ રંગવાળા દેડકા રૂપ જણાયાં હતાં. કવિ કહે છે કે શ્રીપાળ મહારાજાએ એક આશ્ચર્ય જાહેર કર્યું કે-અગાડીના વખતની અંદર કણ્ઠચંદ્ર વગેરે કેટલાક મહાન શુરવીર, દાનવીર, ધર્મવીર, ત્યાગવીર, વૈભવવીર અને ગુણવીર વડે પૂર્ણ પ્રખ્યાતિ મેળવી સુર લોકોને પ્રિય થઈ પડતાં તેઓ તે લોકોના મનરૂપી છુપા કેદખાનામાં કેદી બની રહ્યા હતા, તે રાજાઓના ગુણોને, પોતાના અદ્ભુત અને અપાર ચરિત્રોવડે જગતમાં ગુણના વીરરૂપ નીવડી ભૂલાવો દીધા, એથી લોકો તે રાજાઓને ચાહીમાં ન રાખતાં શ્રીપાળજીનેજ ચાહીમાં રાખવા લાગ્યાં. મતલબ એજ કે અગાડીના રાજાઓ કરતાં દાનમાં યશમાં વીરતામાં ધીરતામાં અને ધર્મનિયમમાં

વિશેષ અડિયાતા થયા જોઈ જગતના જનો અગાડીના રાજ્યોને મન મંદિ-
રમાં કાયમ કરી રાખ્યા હતા તેમને રજા દઈ શ્રીપાળજીને સ્થાપન કર્યા.
વળી શ્રીપાળમહારાજનો પ્રતાપ પણ એવો હતો કે જેના તાપથી તપાય-
માન થતાં શીતળતા પ્રાપ્ત કરવા બ્રહ્માજીએ કમળકોષમાં જઈ શયન કર્યું,
વિષ્ણુજીએ સમુદ્રમાં નિવાસ કર્યો. મહાદેવજી હમેશાં મસ્તક ઉપર ગંગા-
ધારાને ધારણ કરી, ચંદ્ર સૂર્ય નાસતાજ ફરવા લાગ્યા. અને શત્રુઓ માત્ર
રાડ પાડી ત્રાસ પામવા લાગ્યા. પુનઃ શ્રીપાળમહારાજનો યશ અને તેમના
શત્રુઓનો અપયશ કેવો પરસ્પર પ્રતીતિ આપતો હતો તે વિષે કવિ સહ-
ગામી ઉપમા વડે કથન કરે છે કે-શ્રીપાળજીનો યશ ગંગાધારા સમાન
નિર્મળ ને ઉજ્જવળ હતો તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ શેવાળરૂપ માલમ
પડતો હતો, તેમજ શ્રીપાળજીનો યશ કપૂરસમ ઉજળો અને સુવાસનાયુક્ત
હતો તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ કોયલારૂપ સામેલ જણાતો હતો. અને
શ્રીપાળજીનો સુયશ કમળ સમાન આનંદ ને શીતળદાયી હતો. તે સાથે
શત્રુઓનો અપયશ ભમરાનાં બચ્ચાં જેવો શામ છતાં સહગામી હતો. મત-
લબ એ કે જ્યાં જોનો સુયશ ગવાતો ત્યાં શત્રુઓનો અપયશ પણ યાદીમાં
હાજરી આપતો હતો. વળી દાન દેવામાં સાક્ષાત્ કંઠપવૃક્ષ સરખો મન
વાંછિત પૂરક હતો, એથી કવિ સંભાવના બતાવે છે કે સ્વર્ગમાં વસનારાં
કંઠપવૃક્ષોનો સ્વર્ગમાં કોઈ ગ્રાહક ન હતો; કેમકે ત્યાં જો જોઈએ તે વસ્તુ
હાજર હોવાથી તેની પાસે પોતાનું હુઝાર ફર કરી સુખ મેળવવાની યાચના
કરનાર જન હતાં, એથી જ્યાં ભાવ ન પૂછાય ત્યાં નિરાદરપણે ન રહેવું
એમ માની કંઠપવૃક્ષો પોતાનો આદર થવા માટે જ્યાં કોઈ તેમને ન દેખી
શકે, ન તેમનું નામ જાણી શકે ને ન કોઈને ગમ પડી શકે ત્યાં સંતાઈ
ઉત્તમ તપસ્યા કરવા લાગ્યાં એથી તેમને જ્યારે તપસ્યાની સિદ્ધિ મળતાં
અદ્ભુત સ્થાન પ્રાપ્ત થયું જણાયું ત્યારે તેઓ શ્રીપાળજીના હાથની આંગ-
ળીઓરૂપે પ્રકટ થયાં અને અર્થિ જનોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા લાગ્યાં કે
તેમનો બહુ ભાવ પૂછાયો. મતલબ એજ કે શ્રીપાળજીના હાથની આંગ-
ળીઓ દાન દઈ અર્થીની વાંછના પૂર્ણ કરવામાં કંઠપવૃક્ષ સમાનજ હતી.
વળી શ્રીપાળ મહારાજ યશ કીર્તિમાં તેજપ્રતાપમાં, અને શુભોમાં અન્ય
સર્વ રાજેન્દ્રોમાં આગેવાની ધરાવનારા, ગિરવા, શુભવંત, મહાન્ રાજ્યના
ભોક્તા, શત્રુનો અત કરનારા, કમળપુષ્પ સરખું મહો ભવતાવસ્થામાં સદા
વિકસ્વર રાખનારા, અને રાજ્યલોભની દહેરને ધારણ કરનારા હતા. આમ
હોવાથી કવિ કહે છે કે, કોઈ લાખ યોજનવાળી ઉચ્ચાઈના મેરૂ પર્વતને
પોતાની આંગળીઓ વડે દેવયોગે કે દેવસહાયથી માપી શકે, ડાસની

અણીવડે દરિયાનું પાણી ઉલેચી તેને ખાડી કરી દે, અને તારાઓની ગણતરી કરી શકે, તથા વાયરો આકાશને ભેટી શકે—એટલે કે કદાચિત કોઈ ધીર ગંભીર માનવ વિદ્યાભળથી એ બધું કરી શકે; પણ શ્રીપાળજીના અપાર ગુણની ગણના કોઈ પણ કરી શકે નહિ તેટલા અનંત ગુણ પૂર્ણ હતા. (યશવિજયજી કહે છે કે—આ અલંગપણે ચોથા ખંડની છઠ્ઠી ઢાલ સુકિત ઉકિતની ઉત્તમ છટાયુક્ત પૂર્ણ થઇ, તે એજ બોધ આપી રહેલ છે કે શ્રી નવપદજીના મહિમાના આનંદવડે જ્ઞાનના તરંગ પ્રાપ્ત કરી વિનય સુયશ સુખના સંગી થવું એજ ઉત્તમોત્તમ છે.) (૮-૧૭)

(દોહા છંદ.)

એહવે રાયઋષી ભલો, અજિતસેન જસ નામ;
ઓહિનાણુ તસ ઝિપન્યું, શુદ્ધ ચરણ પરિણામ. ૧

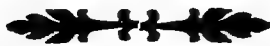
તિણુ નગરી તે આવિયો, સુણિ આગમન ઉદંત;
રોમાંચિત શ્રીપાલ નૃપ, હર્ષિત હુઓ અત્યંત. ૨

વંદન નિમિતે આવિયો, જનની ભજજ સમેત;
મુનિ નમિ કરિયો પ્રદક્ષિણા, બેઠો ધર્મસંકેત. ૩

સુણવા વંછે ધર્મ તે, ગુરૂસન્મુખ સુવિનીત;
ગુરૂ પણ તેહને દેશના, કે નય સમય અધીત. ૪

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે સતકાર્યો કરી શ્રીપાળમહારાજ સમયને સફળ કરે છે, એવા સમય દરમ્યાન અજિતસેન રાજર્ષિ કે જે ઘણા સારા ગુણવંત હતા તેમને શુદ્ધ ચારિત્રની અંદર શુદ્ધ પરિણામ રહેવાના સખળ કારણને લીધે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું જેથી ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમાં વિચરતા વિચરતા પધાયો. અને વનપાલક મોરફત તેમનાં પાવન પગલાં થયાંની ખુશ બળર મળતાં શ્રીપાળમહારાજનાં અત્યંત હર્ષના ઉદ્ઘાસવડે રોમાંચ ખડાં થઈ આવ્યાં, કે અન્ય સકળ વ્યાપાર તણ પ્રુણવ્યાપારના પ્રબંધ હિતાર્થે માતૃશ્રી તથા રાણીઓ સહિત રાજર્ષિને વાંદવા પાટે શ્રીપાળમહારાજ તે ઉદ્યાન (જંગલ) માં જઈ પહોંચ્યો અને મુનીરાજના ચરણકમળને વિધિવત્ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના કરી ધર્મશાસ્ત્રે કથન સાંભળવા માટે બેઠો. શ્રીપાળમહારાજ વિનીતપણા સહિત ગુરૂશ્રીના સન્મુખ ધર્મદેશના સાલજવાને ઇચ્છા રાખતો હોવાથી ગુરૂશ્રીએ પણ નિર્વ્યવહાર નય સાથ,

તેમજ નય ઉપનય યુક્ત સિદ્ધાંતને અધીન થઈ ધર્મદેશના દેવી શરૂ કરી.
(૧-૪)

(ઢાળ સાતમી—હસ્તિનાગપુર વર લલો—એ દેશી.)

પ્રાણી વાણી જિનતણી, તુમ્હેં ધારો ચિત્ત મઝારે;
મોહેં મૂંજયા મત ફિરો, મોહ મૂકે મુખ નિરધારે;
મોહ મૂકે મુખ નિરધાર, સંવેગ ગુણ પાલીયેં પુણ્યવંતરે;
પુણ્યવંત અનંત વિજ્ઞાન, વદે ઇણ કેવલી ભગવંતરે. ૧

દશ દષ્ટાંતેં દોહિલો, માનવંભવ તે પણ લક્ષરે;
આયંક્ષેત્રેં જન્મ જે, તે દુર્લભ સુકૃત સંખંધરે,
તે દુર્લભ સુકૃત સંખંધરે. સંવેગ. ૨

આયંક્ષેત્રેં જનમ હુઓ, પણ ઉત્તમકુલ તે દુર્લભરે;
વ્યાધાદિકકુલેં ઉપનો, શું આરજક્ષેત્ર અચંભરે, શું. સંવેગ. ૩

કુલ પામે પણ દુહાહો, રૂપ આરોગ આઉ સમાજરે,
રોગી રૂપરહિત ધણો, હીણ આઉ આઉ દીસે છે આજરે.
હીણ આઉ દીસે છે આજરે. સંવેગ. ૪

તે સવિ પામે પણ સહી, દુહાહો છે સુગુર સંયોગરે.
સવળે ખેત્રેં નહિ સદા, મુનિ પામીજે શુભ યોગરે.
મુનિ પામીજે શુભ યોગરે. સંવેગ. ૫

અર્થ.—હે ભવિ પ્રાણિયો ! શ્રી જિનેશ્વરદેવની કહેલી વાણી કે જે મોક્ષ માર્ગે ચઢાવનારી, પાપ સંતાપને હરનારી, અને સંસાર સમુદ્રની પાર કરનારી છે, તે દુર્ગતિનિવારક જિનવાણીને તમે તમારા ચિત્તની અંદર ધારણ કરો. નહીં કે આ કાને સાલળી આ કાનથી કહાડી નાખો ! તથા મોહમાં મુંઝાયલા ન ફરો; કેમકે મોહ છે તેજ ભવભ્રમણાની વૃદ્ધિનું મુખ્ય કારણ છે. તેનો ત્યાગ કરવાથી અવશ્ય મુખ પ્રાપ્ત કરશો. એ હિતાર્થ ક્ષાયિકગુણ પ્રગટ કરી નિશ્ચય મુખ સિદ્ધના જીવોનેજ હોય છે તે પ્રાપ્ત અત્યાવશ્યકતારૂપ સંવેગ ગુણ પાળવો, અર્થાત્ સંવેગ એને કહેવાય છે કે જે ક્રિયાની અંદર મોક્ષમાર્ગાનુયાયી ક્રિયા કરવામાં આવે તે સંયોગપણાને પાલન કરવું અવશ્યનું છે. હે પુણ્યવંત જીવો ! મહા પુણ્યવંત જીવો તથા અનંત જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-અનંત શક્તિ-અનંત બળવંત બિરા-

જમાન કેવળી લગવંતશ્રીએજ કહેલું છે કે મોહ ત્યાગવાથીજ અવશ્ય સુખ મળશે; માટે એ સખધી વિવેચન સાંભળો. હે ભવિક જનો ! આ માનવલવ દશ દષ્ટાંતની દુર્લભતા જેવો પ્રાપ્ત થવો મહા દુર્લભ-સુશ્કેલ છે. એટલે કે ચુલ્લગ ૧. પાસગ ૨. ધન્ને ૩, જૂએ ૪, રાયણે ૫ સુમિણ ૬, અકઠેય ૬, કુમ્મ ૮, યુગે ૯ પરમાણુ ૧૦ એ દશે દષ્ટાંત કંઈક વિસ્તારવંત હોવાથી અત્રે ટાંક્યા નથી, તે દષ્ટાંતોની પેઠે મનુષ્યજન્મ મળવો મહા કઠીન છે. તથાપિ તે માનવલવ પણ મહા પુણ્યપ્રકૃતિનો સંચય થઈ જાય તો કદાચ પ્રાપ્ત થાય છે. અગર પ્રાપ્ત થયો, પરંતુ આર્ય-પવિત્ર દેશ (અહિંસા પરમોધર્મ સિદ્ધાંતપાળક ઉત્તમ સુલ્ક)માં જન્મ ન થતાં અનાર્યજંગલી સુલ્કમાં જન્મ થયો કે જ્યાં દેવ, ગુરૂ, ધર્મ વગરનો ધોધ કે યોગ જ ન હોય, તેવે સ્થળે મનુષ્યપણે પેદા થયો તોપણ આત્મકલ્યાણ શું સધાય ? જ્યારે પૂર્વકૃત શુભ કરણીનો યોગ મળે ત્યારેજ તે સુશ્કેલીથી મળનાર આર્યદેશ પ્રાપ્ત થાય છે, તેવા આર્ય દેશમાં જન્મ થવો પણ કદાચિત્ પૂર્વકૃત ધર્મ કરણીના યોગ વડે પ્રાપ્ત થયો તોપણ તેથી શું સ્વાર્થસિદ્ધિ થઈ ? કેમકે ઉત્તમ દેશમાં જન્મ મળ્યા છતાં પણ શેઠ સાહુકાર કે ધનાઢય પુન્યવંત પિતા માતાના ઉત્તમ પક્ષવાળા કુળમાં જન્મ મળવો સુશ્કેલ છે, મતલબ કે આર્ય દેશમાં જન્મ થયા છતાં પણ વાઘરી ભીલ-કોળી-ભોઇ કસાઈ-શીકારી-હિંસા કરનારના કુળમાં જન્મ્યો તો તેથી શું દહાડો વળ્યો ? નહારા કુળમાં પેદા થયો તો આર્ય દેશ મળ્યાની શું નવાઇ ગણાય ? નાહક ભૂમિને ભારે મારવા અવતર્યો. કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યોદય બળથી માનવલવ, આર્યદેશ અને ઉત્તમ કુળ પામ્યો; છતાં પણ સુંદર રૂપ, નિરોગી શરીર અને લાંબુ આઉંખુ એ મળવાં મહા સુશ્કેલ હોય છે. કદરૂપાં, રોગીલાં અને ટપકિયા મ્હોંતવાળાં હોય તો ઉત્તમકુળમાં જન્મવાથી પણ શું નિહાલ થવાય ? કેમકે કદરૂપાને કોઈ આદર ન આપે, રોગીને કોઈ પ્રેમભાવ ન દેખાડે, તેમજ ધર્મકરણીનો ઉદય ન થાય અને દુઠ્ઠી આવરદાવાળાને પણ કોઈ સુકૃત કરણીનો સંયોગ સંચાદન ન થાય, તો તે ઉચ્ચકુળ પામ્યો તે ન પામ્યા જેવો ગણાય, કદિ મહાપુણ્યના શુભોદયવડે મનુષ્ય જન્મ, આર્ય દેશ, પવિત્ર કુળ, રૂપ નિરોગીપણું અને દીર્ઘ

૧ આ ભરતક્ષેત્રની અંદર ખત્રીશ હજાર દેશ છે તે પૈકી સાડી પચીસ દેશજ આર્ય દેશ છે, બાકીના બધા અનાર્ય ગણાય છે. આર્યદેશ એ કહેવાય છેકે જ્યાં શુદ્ધ દેવ ગુરૂ ધર્મની ભોધએ તેવી સામગ્રીના સાધન આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, સાધુ, સાધ્વી, - શ્રાવક શ્રાવિકા, એ સાતનો યોગ હોય તે ઉત્તમ દેશ-આર્ય ગણાય છે.

જીવનવંત થયો છતાં પણ સારા સુજ્ઞાની, સુક્રિયાવંત, પવિત્રાશયી, દયાળુ, ઉપકારી શુદ્ધરાજનો સંયોગ (લેટ થવી) મહા સુફલ હોય છે. શુદ્ધ મળે તે ઠગારા, દુર્ગતિદાયક બોધ કરનારા, ઉપરના ઉત્તમ આડંબર વાળા, પોતે કુબે ને પરને કુબાવનારા, પથ્થરની નાવ સમાન, પરિચિદધારી માયા પ્રપંચ-યુક્ત હોય, તો તે કલ્યાણ શું કરી શકે? મતલબ કે પથ્થરની નાવ સમાન, પીપળના પાંદડા સમાન અને લાકડાની નાવ સમાન એમ ત્રણ જાતના શુદ્ધ હોય છે. તેમાં પોતે ને પરને બૂડાડનાર પથ્થરની નાવ સમાન, પોતે તરી આશ્રય લેનારને બૂડાડનાર પીપળાના પાંદડા સમાન અને પોતે તરી બીજાને પણ તારે તે લાકડાની નાવ જેવાનો યોગ મળે તો ધન્ય ગણાય. જે નિર્લોભી, નિરભિમાની, નિષ્કોધી, નિરમયી અને પરોપકારમાંજ નિરંતર લીન રહેનાર હોય તેજ સદ્ગુણ ગણાય છે. (૧—૫)

મહોટે પુણ્યે પામીયે, જે સદ્ગુરુ સંગ સુરંગરે;
તેર કાઠિયા તો કરે, ગુરુ દર્શન ઉત્સવભંગરે, ગુણ સંવેગ ૬
દર્શન પામે ગુરુતણું, ધુતે વ્યુદગ્રાહિત ચિત્તરે;
સેવા કરી જન નવિ શકે; હોય ખોટો ભાવ અભિત્તરે.
હોય ખોટો ભાવ અભિત્તરે. સંવેગ ૭

ગુરુસેવા પુણ્યે લહી, પાસે પણ બેઠા નિતરે;
ધર્મશ્રવણ તોહે દોહિલું, નિદ્રાદિક દિયે બે ભિતરે.
નિદ્રાદિક દિયે બે ભિતરે. સંવે, ૮
પામી શ્રુત પણ દુલ્લહી, તત્ત્વબુદ્ધિ તે નરને ન હોયરે.
શૃંગારાદિ કથારસે, શ્રોતા પણ નિજગુણ બોયરે. શ્રો. સં. ૯
તત્ત્વ કહે પણ દુલ્લહી; સદ્ગુણા જણો સંતરે;
કોઈ નિજ મતિ આગલ કરે, કોઈ ડામાડોલ ફિરંતરે,
કોઈ ડામાડોલ ફિરંતરે. સંવેગ. ૧૦

અર્થ—કદાપિ મહોન્ પુણ્યના મહોદય બળવડે સુરંગી સદ્ગુરુશ્રીનો મિલાપ થયો; તદ્દપિ તેર કાઠિયા નડવાથી ગામમા કે પડોશમાં સદ્ગુરુ સદ્ધર્મની દેશના દેતા હોય છતાં તે ગુરુનું દર્શન કે ધર્મ વચન પ્રાપ્ત થવાનો યોગજ ન મળે. તેર કાઠિયા એ છે કે—પહેલો આજસ નામનો કાઠિયો કે તેના પ્રતાપથી શુદ્ધેવનાં દર્શનાદિનો યોગ પ્રાપ્ત થવામાં હરકત

થાય. બીજે મોહ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિના મોહપાશમાં લુપ્થ બની ગુરૂ પાસે જવાની ઇચ્છા પૂરી થવાજ ન દે. ત્રીજે અવજ્ઞા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરૂની નિંદા કરવાનું ભાન થાય એટલે કે “ ગુરૂ શું કંઈ દેશે ? રોજગાર કરીશું” તો સુખે પેટ ભરી સંસાર વ્યવહારનો નિભાવ કરીશું. ઇત્યાદિ ચિંતવી ગુરૂ સમીપ ન જાય અને ગુરૂનો અવિનય કરે તેવી મતિ થાય. ચોથો સ્તબ્ધ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી મોટાઈમાં ભાંગી પડવાને લીધે ગુરૂને નમવામાં સ્તબ્ધ રહે એથી ગુરૂસમાગમ છેડે જાય. પાંચમો ક્રોધ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરૂ નકારા કૃત્યથી બચાવવા ઉપદેશ કરે તે ન રચવાથી ક્રોધ કરી ગુરૂની આગતાસ્વાગતા ન કરે, ન બોલાવે, વંદના ન કરે. છઠ્ઠો પ્રમાદ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી પ્રમાદમાંજ રૂખ્યો રહે, જેના લીધે ગુરૂદર્શનનો ને ધર્મકથન-શ્રવણનો સમયજ ન સાચવી શકે. સાતમો કૃષ્ણતા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરૂ સુકૃત્યમાં પૈસા ખર્ચ કરાવશે, એવી કંજૂસાઈને લીધે ગુરૂ પાસે ન જાય. આઠમો ભય નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપવડે ગુરૂવચનનો ભય રાખે કે રખેને મને સુખોધ આપી સાવધવ્યાપાર વડે મળતા લાભથી બધ પડાવી દેશે ! અથવા તો વિષયવાંછનાથી નિરાળા રહેવાનો ઘોઘ આપશે; ઇત્યાદિ ભય રાખે. નવમો શોક નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી સગાસહબંધી કે સ્નેહીના મરણને લીધે કે ધન હાનિ આદિને લીધે શોકમાંજ લીન રહેતો, ગુરૂ પાસે ન જાય. દશમો અજ્ઞાન નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરૂ પાસે જ્ઞાન મેળવવામાં બેઠરકાર રહે. અગીઆરમો વ્યાજેષ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગમ્પાં હાંકવામાં, નિંદાવચન કરવામાં, નકામી કુથલી કરવામાં, વિકથામાં તત્પર રહેતાં, ગુરૂ પાસે જવાનું ન બની શકે. બારમો કુતૂહલ નામનો કાઠિયો કે જેના લીધે કૌતુક-રમ્મત-ગમ્મત, નાચ-નાટક-ચેટક જોવામા મગ્ન રહેવાથી ગુરૂ પાસે જવાનો વખત ન મળે, અને તેરમો રમણ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી વિષય-રમણમાજ લીન રહેવાને લીધે ધર્મ-પ્રકાશક ગુરૂ સમીપે ન જાય. આવા તેર કાઠિયાના યોગથી ને સહવાસથી ગુરૂનો યોગ વિદ્યમાન છતાં તેના યોગનો લાભ ન લઈ શકાય. મતલબ કે ગુરૂનો યોગ મળ્યા છતાં પણ તેમનાં દર્શન કરવા ન જાય તથા ધર્મવચન ન સાંભળે, કદિ પૂર્વકૃત સુકૃત યોગની પ્રબલ સત્તાથી ગુરૂદર્શન કરવા તરફ વૃત્તિ દોરાઈ; જેથી ગુરૂદર્શન કર્યાં, ધર્મદેશના પણ સાંભળી તથાપિ તેમાં રહેલો હિતકર ઘોઘ મનન ન કરે. કેમકે આગળના સમયમાં નકારા ગુરૂઓની સોળત કરેલી હોવાથી, તે ગુરૂનાં માયિક વચન-મિથ્યા ઉપદેશ મજબૂતતાથી ચિત્તમાં ઠસાવી રૂચિ

પેદા કરેલી છે એટલે કે-‘જે હું કહું છું તેજ વચન સત્ય છે, બાકી બધાઓના કથન મિથ્યા છે. સત્યધર્મજ આ છે; માટે અન્યધર્મીઓના પાસમાં સપડાઈ વિધર્મ અગીકાર કરીશ નહીં’. બીજાઓ પાખંડી ધર્મોપ-દેશકો છે, વાસ્તે આ વચનને વધાવી મનમંદિરમાં પધરાવી રાખ કે જેથી તારા આત્માનું કલ્યાણ થઈ જાય !’ ઇત્યાદિ છળપૂર્ણ વચનચાતુરીવડે મનને ભ્રમિત કરી દીધેલ હોવાથી મુગ્ધ જીવ તે વચનનેજ વળગી રહી, સત્યબોધ તરફ તિરસ્કાર બતાવે. આમ હોવાથી સદ્ગુરુ ભેટયા છતાં પણ સદ્બોધ, શ્રવણ, મનનાદિથી વિમુક્ત રહે અને કુગુરુએ અધશ્રદ્ધામાં લીન કરી દીધેલ હોવાના પ્રતાપવડે સત્યધર્મ તરફ રૂચિ ન લાવે તથા ગુરુસેવા પણ ન કરે; એટલુજ નહીં પણ ગુરુ ભણી શત્રુતા દેખાડે; જેથી તેવા મનુષ્યો ગુરુનો યોગ્ય યોગ હાજર છતાં ધર્મબોધ ન પામી શકે.

એ ઉપર એક દષ્ટાંત છે કે કોઈ એક ગોવાળને અને એક સોનીને ગાઢ ભાઈ-બંધી થઈ હતી; જેથી તે બે એક બીજા પર પૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રેમ આદિ રાખતા હતા. તથાપિ ગોવાળ જેટલો ભોળો, ભલો ને વિશ્વાસુ હતો તેટલોજ નહીં બલકે તેથી પણ વિશેષ સોની બળ, ધૂર્ત ને વિશ્વાસઘાતી હતો કેટલોક વખત વીત્યાબાદ ગોવાળે પોતાના ધધામાં બે પૈસા સાધારણ રીતે ઠીક પેદા કર્યા, એ જાણી સોની ગોવાળ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે ‘ભાઈ ! તારી પાસે પૈસા રોકડા રાખવાથી તને નુકશાન છે. ચોર લઈ જાય, ધૂર્ત ધૂતી જાય અને કંકડે કંકડે વપરાઈ જાય; માટે તે પૈસાનું સોનું ખરીદી તેના નકકુર દાગીના બનાવી શરીર ઉપર પહેરી રાખ કે એ બધી ફીકરજ મટી જાય’ ગોવાળે તે વાતને હિતકર જાણી કબુલ રાખી. સોનું ખરીદી તે સોની મિત્રને આપવાની વિચારણા દર્શાવી. એથી સોનીએ કહ્યું : ‘ભાઈ હું તારા દાગીના નહીં ઘડી આપું. મારે ચોકસી-તાણાવટી-શરાફ ને સોની લોકો સાથે અણબનાવ છે; જેથી મારી સાખ બગાડી દીધી છે, માટે તું બીજા સોનીની પાસે ઘડાવી લે. કાલે મારા ડેપી લોકો તને જાહેરી વહેમમાં નાખી દે કે આ દાગીના તો પિત્તળના છે, બહુ ભેળ કર્યો છે, તને ઠગી લીધો છે, વગેરે વાતોની ભ્રમભળમા નાખી દે તો આપણા બાળપણના દનેહને ધક્કો પહોંચવાનો વખત લાવી મૂકે; માટે બીજા પાસેથી બનાવી લેવામાં આપણુ બેયને લાભ છે.’ આવાં વિશ્વાસ બેસાડનારાં વચન સાંભળી ગોવાળને વધારે વિશ્વાસ પેદા થયો, જેથી તેણે કહ્યું કે-“હું તારા વગર બીજા સોનીનો વિશ્વાસજ રાખતો નથી. તું જે કરી દઈશ તે મારે સહી છે. લોક ગમે તે લવારો કરશે, પણ માનવું કે ન માનવું, તે મારી મુનસપી ઉપર છે, માટે તું પોતેજ દાગીના તૈયાર કર !”

ગોવાળે આમ કહ્યું છતાં વધારે વિશ્વાસ બેસાડવા સોનીએ દાગીના બનાવી દેવાની ના પાડી. જેમ જેમ તે ના પાડતો ગયો તેમ તેમ ગોવાળને તેનું પ્રમાણિકપણું ઠસતું ગયું. એ બિચારા લોળા ગોવાળને બખર ન હતી કે આવા ફાંસાખોરિયા મિત્ર વધારે ઠગારા-પ્રપંચી હોય છે. તેમજ ઘણા પ્રમાણિકતાનો ડોળ દેખાડનારા ઘણા અપ્રમાણિક હોય છે, અને સોની નામજ સોની (૧૦૦) નહીં પણ સોની ચોટી મંત્રી જનારા સ્વભાવના હોય છે. કહેવત છે કે ‘ભાઈ! કેમ છો ઉદાસી!’ જવાબ મળ્યો કે-‘નથી મળ્યો કોઈ વિશ્વાસી, એથી છીએ ઉદાસી, “જો વિશ્વાસી મળે તો ખાસી ખુશી મેળવી લેવાય. આમ હોવાથી સોનીએ ગોવાળને પાકો વિશ્વાસ બેસાડ્યો, જેથી તેણે તેજ સોની મિત્રને દાગીના કરવાનું સોંપ્યું. સોનીએ પણ સારા ચોખા દાગીના બનાવી તોલ આંકી કિંમતની ચીઠી લખી આપી, ગોવાળને દઈ, વધારે વિશ્વાસ સાથે ઠગાઈમાં ફતેહ પામવા દાગીના આપી કહ્યું કે-‘આ દાગીના લઈ શરાફ-નાણાવટી-સોની-ચોકસી પાસે જ અને માફ નામ આપ્યા વગર કીંમત કરાવ ! જો આ ચીઠીમાં લખેલા તોલ પ્રમાણે તોલ અને કિંમત પ્રમાણે કિંમત અંકાય તો મને સાચો મિત્ર બનજો !’ એમ કહી ગોવાળને ચોટામાં ચોકડ્યો. બ્યારે ગોવાળે ચોટાના ચોકસીબજારમાં દાગીનાઓની તોલ કીંમત માટે ચોકસી કરાવી તો ચોકસ રીતે સોનીની ચીઠી પ્રમાણેજ અંકાણી, ત્યારે ગોવાળને પૂરો વિશ્વાસ પેદા થયો, અને હરખાતો હરખાતો ઘેર આવી મિત્રની તારીફ કરવા લાગ્યો. તે પછી દાગીનાઓને આપવા માટે ગોવાળે સોનીને આપ્યા એટલે તેણે આપીને બીજે દહાડે આપવાનો વાયદો કર્યો. સોનીએ તો દાગીના ઘડવા લીધા ત્યારથી જ તે દાગીનાની બરોબર તોલ-ઘાટના પીતળના દાગીના તૈયાર કરવા માંડ્યા હતા. ગોવાળના સોનાના દાગીના ઘરમાં મૂક્યા અને પીતળના દાગીનાને ઝળક ચડાવી-ઓપી બીજે દિવસે ગોવાળને સુપ્રત કર્યા અને ભલામણ આપી કે-‘આ દાગીના આજે પાછા અંકાવા લઈ જ અને માફ નામ આપી અંકાવી આવ ! માફ નામ આપતાં વેંતજ તે બધા લોકો આ પીતળનાજ દાગીના છે, એમ એકે અવાજે કહેશે; માટે તે ગમ્મત ભેઈ આવ !’ ગોવાળે તેજ પ્રમાણે કયું તો તમામ ચોકસી લોકો તે સોનીનું નામ દેતાંજ અને દાગીના દેખતાંજ બોલી ઉઠ્યા કે ‘આ તો દાગીના પીતળના છે !’ ગોવાળ બોલ્યો-‘તમે બધા પીતળજ છે. કાલે તો આજ દાગીનાઓને સોનાના કહેતા હતા અને આજે પીતળના થઈ ગયાં ?’ ચોકસી બોલ્યો-‘ભાઈ! તે દાગીના બીજા ને આ દાગીના બીજા. તું વિશ્વાસથી છેતરાય છે માટે જરા વિચાર

કર, નહીં તો પસ્તાવાનો વખત આવશે. એ સોની હુઆઓનો ને ધૂતા-રાઓનો પીર છે. આ પ્રમાણે સત્ય કથન સાંભળ્યાં, તોપણ ધૂર્ત મિત્રે પોતાના વચન ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ બેસાડેલો હોવાથી તે સત્યવચનને અસત્ય ગણી કોઈનું કહેવું ન માનતાં સોની-મિત્રનાજ વચનને વળગી રહી ગોવાળે પીતળના દાગીનાઓને સોનાનાજ માની લીધા. આ દષ્ટાંત મુજબ કુશુરના ઠસાવેલા કુધર્મ-બોધ વડે લીન મનવાળો સદ્ગુરૂનો બોધ પ્રાપ્ત થાય છતાં પણ તેને ન સ્વીકારતાં કુબોધનેજ વળગી રહે. કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યાનુયોગથી ગુરૂની સેવા પ્રાપ્ત થઈ અને ગુરૂ સમીપ જઈને બેસવાનો યોગ પણ પ્રાપ્ત થયો, તથાપિ જે વખતે ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળવાનો સમય પ્રાપ્ત થાય, તે વખતે અંતરાય નડવાથી તે ધર્મોપદેશ સાંભળવો મુશ્કેલ થઈ પડે. મતલબ કે તે વખતે ઉધનાં ઝોકાં તેને ઘેરી પાડે. વિકથા પ્રમાદ વગેરેમાં કે બાલ બચ્ચાના ખ્યારને લીધે લોહપ્રતામાં પડી બાય; જેથી નિશ્ચિંતતા ને એકાગ્રતા વડે ધર્મવચન સાંભળી વિચારી મનન કરવાનો લાભ મળવામાં બેનસીબ રહે. કદી પુણ્યસંયોગથી ગુરૂની પાસે તે બધાથી દૂર રહી ધર્મબોલ સાંભળવો ઉદય આવ્યો, તોપણ ધર્મ-સંબંધી તત્ત્વની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવી ઘણીજ મુશ્કેલ છે. વસ્તુને વસ્તુપણે બાણુવી તે કઠિન છે. ધર્મબોધ મળ્યાં છતાં પણ તત્ત્વબુદ્ધિ ન આવે ત્યાં સુધી શૃંગાર, હાસ્ય, વીર, રૌદ્ર વગેરે રસની રસિક કથાઓ સાંભળવામાં, હાસ્યવિનોદ ને વિકથામાં લીન રહેવું સાડું લાગે છે. એથી ધર્મોપદેશ સાંભળી તેમાંથી શૃંગાર, હાસ્ય, રૌદ્ર, વીરરસ ગ્રહણ કરે; પણ શાંતરસ ગ્રહણ ન કરે તો તેથી આત્મશુષ્ક થતો નથી. કદાપિ કાળે મહત્ત્વ પુણ્યના યોગથી દેશના શ્રવણ કરી ધર્મતત્ત્વ ધારણ કર્યું, પરંતુ હે સજ્જનો ! તત્ત્વની વાત પર સદ્ગુણ-પૂર્ણ પ્રતીતિ આવતી ઘણીજ દુર્લભ છે; કેમકે કેટલાક શ્રોતાઓ પોતાનું કહાપણ કહોળી કહેશે કે-ગુરૂ આમ કહે છે, પરંતુ મેં જે વાત ગ્રહણ કરી છે તે પ્રમાણેજ હોવી જોઈએ. અથવા હું સમજી છું.” એમ કહી ગીતાર્થ ગુરૂના વચન તરફ દરકાર ન રાખે, અને કેટલાક શ્રોતાઓ તો કામાડોળમાં ફરી ગર્વમાં ઘેરાઈ ગુરૂવચન પર વિશ્વાસ ન રાખતા ‘આમ હશે કે તેમ હશે ?’ એવી ભ્રમણામાંજ મસ્ત રહેવાથી શ્રદ્ધાવિમુખ રહે છે. ૬-૧૦

આપ વિચારે પામીએ, કહો તત્ત્વતણો કિમ અંતરે,
આલસુઆ ગુરૂ શિષ્યનો, ઇહાં ભાવિયો મન વૃત્તંતરે
ઇહાં ભવિયો મન વૃત્તંતરે.

સં. ૧૧

અઠરછાત્ર ગજ આવતાં, જિમ પ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત વિચારરે;
 કરે ન તેહથી ઊગરે, તેમ આપમતિ નિરધારરે, તે. સંવે. ૧૨
 આગમ ને અનુમાનથી, વલી ધ્યાનરસે ગુણગેહરે;
 કરે જે તત્ત્વ ગવેષણા, તે પામે નહિં સંદેહરે તે. સંવે. ૧૩
 તત્ત્વબોધ તે સ્પર્શ છે, સંવેદન અન્યસ્વરૂપરે;
 સંવેદન વંધ્યે હુધ, જે સ્પર્શ તે પ્રાપ્તિરૂપરે જે. સંવે. ૧૪
 તત્ત્વ તે દશવિધ ધર્મ છે, ખંત્યાદિ શ્રમણનો શુદ્ધરે;
 ધર્મનું મૂલ દયા કહી, તે ખંતિ ગુણે અવિરૂદ્ધરે. તે. સંવે. ૧૫

વક્તાનું વચન ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરી ગ્રહણ ન કરે, પોતાના ડહાપણમાં ભાંગી પડી વચ્ચે બોલી ઉઠે અને પોતાના કપોલકલ્પિત વિચારોની વાતો ઠસાવ્યા કરે તો તેવા માનવો તત્ત્વનો પાર શી રીતે પામી શકે? ન જ પામે! જ્યારે આળસને છોડી ધર્મશ્રવણની રૂચિ લાવી-ગુરૂદ્વારા શ્રી જિન-વચન શ્રવણ કરી નિસ દેહ સહિત શંકા સમાધાન દ્વારા દૃઢ કરે ત્યારે તત્ત્વ મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય. ગુરૂ અને શિષ્ય બેઉ જ્યારે આળસ રહિત હોય ત્યારેજ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. દાખલા તરીકે કહેવાની જરૂર છે કે-એક આળસુ ગુરૂને એક આળસુ શિષ્યનો સંયોગ મળ્યો અને તે બન્ને ગામની ભાગોળમાં ઝુંપડી બાંધીને રહેતા હતા. તેઓ બેઉ જણ એક બીજાથી વિશેષ આળસુ હોવાથી મતલબ જેટલીજ માધુકરી મેળવી પેટપોષણ કરતા હતા, ન મળે વિશેષ જથ્થામાં ભિક્ષાજ કે ન મળે પૂરતાં પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્ર; છતાં પણ આળસુ હોવાથી તેને મેળવવા ઉદ્યમ કરતા ન હતા. પોષ મહીનાનો વખત આવી લાગતાં હીમ પડવાને લીધે ટાઢે હુંકવવા માંડ્યા અને ઠંડીને લીધે ભિક્ષા કરવા પણ પૂરૂ ફરાયુ નહી; જેથી અરધા ભૂખ્યા તરસ્યા આવી આળસને લીધે ઝુંપડીમાં ન જતાં જીવું લુગડું ઓઢી મ્હોં ઢાંકી બહારજ સુઇ ગયા, ઢાંકયે મ્હોંએ આળસુ ગુરૂ શિષ્યને પૂછવા લાગ્યા-‘શિષ્ય! આજે ટાઢ વણી વાય છે; માટે આપણે તે ઝુંપડીમા છીએ કે બહાર?’ આળસુ શિષ્યે કહ્યું: ‘આપણે ઝુંપડીની અંદરજ છીએ. ‘દરમ્યાન કેઇ કૂતરૂં ટાઢને લીધે આવી ગુરૂની પાસે લપાઈ ગયુ. તેની પૂછડીપર આળસુ ગુરૂનો હાથ પડતાં શિષ્યને પૂછવા લાગ્યા: ‘હો શિષ્ય! મમ પૃચ્છ વર્ત્તંતે! તદા શિષ્યેણ ત્રિતિત કચ્છા ટિકાંબરખંડ ગૃહિત્વા લવાન પૃચ્છતીતિ. શિષ્યા-પ્રાહ હો ગુરવ: તત્પુચ્છ વસ્ત્રાંતં તંદ્રજલ્પન પરેણ શયને ત્વયા ચતિત્તય” આ પ્રમાણે બેઉ જણ

ઉદમ રહિત હોવાને લીધે ત્યાંજ આખી રાત પડી રહી, ઠંડીમાં થરથરીને સવારે હીમ પડ્યાથી બેઉ જણ કરીને ઠાકુર થઇ જતાં મરણને શરણ થયા. મતલબ એજ કે આળસુજનો આ પ્રમાણે મોતને વધાવી લે છે, પણ ઉદમને વધાવી લેતા નથી. જેથી આપમતિયા આળસુઓ કુતર્કતા વડે કુમતિનો ઉપયોગ કરે, કોઇને પૂછે પણ નહીં, ઉદમ પણ ન આદરે અને તત્વગવેષણા પણ ન કરે તો તે તત્ત્વ ક્યાંથી મેળવી શકે ?

બીજે પણ એને જ લગતો મતિકલ્પનામા મસ્ત બની તત્ત્વ ન જાણવા ઉપર દાખલો છે કે,—કોઈ એક મૂર્ખ વેદીયાઢાર જેવો વેદપાઠી રસ્તામાં ચાલ્યો જતો હતો. દરમ્યાન રાખનો ગાંડો હાથી હાથીશાળામાંથી ભાગી આવતો હોવાને લીધે ભાવતે કહ્યું: ‘ભાઈ! બધા વચમાંથી દૂર હઠી જાઓ, નહીં તો મદોન્મત્ત હાથી વખતે નુકશાન કરી બેસશે’ આતુ’ સાંભળી બધા લોકો તો માર્ગમાંથી હઠી ગયા; પણ પેલો વેદપાઠી કે જે શાસ્ત્રો તો ભણ્યો હતો, તથાપિ અર્થ વિવેચનાદિથી અજાણ હતો; તે ત્યાંથી દૂર ન ખસતાં મનકલ્પનાના મહાસાગરમાં ડુબવા લાગ્યો: (ગજ: કિં પ્રાપ્તં હન્યાત્) આ હાથી માણસને મારે છે, તે પ્રાપ્ત થયેલાને મારે છે? (કિંવા અપ્રાપ્તં હન્યાત્) કે અણુપ્રાપ્તને મારે છે? (યદિપ્રાપ્તં હન્યાત્ તર્હિ કુંતારં કંથ ન હંતિ ચેત્?) જ્યારે પ્રાપ્ત થયેલાને મારતો હોય ત્યારે હાથી ઉપર બેઠેલા ભાવતને કેમ મારતો નથી? (સ્વપ્રાપ્ત કુંતારં ન હંતિ તર્હિ અપ્રાપ્ત લોકાન્ કંથ હંતિ?) અને જો પોતાને હાથ લાગેલા ભાવતને મારતો નથી તો પછી અણુપ્રાપ્તને કેમ મારે! આવો વિચાર કરી ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. જેથી હાથીએ સૂંઢથી ઝાલી ચીરીને મારી નાખ્યો. મતલબ એજ કે કોઈનું કહેવું ન માનતાં પોતાનાજ મતમાં ડુબ્યો રહ્યો. એથી અતે ખુરે હાલે મરણ પામ્યો. આવીજ રીતથી જે આપમતી હોય તે હંમેશાં દુખ પામી નરક નિગોદાદિનો લોકતા થાય છે. પરંતુ જે જન શુદ્ધિપ્રયત્નથી વાત જાણી, કહેલા માર્ગ વિચરે તે બેશક તત્ત્વ પામે. સમસ્ત પ્રકારના જ્ઞાનવડે કરીને સહિત જિનેશ્વરદેવકથિત અને ગણધરશુદ્ધિ સૂત્રોના—આગમના અનુમાનથી તથા આદરણીય જે ધર્મધ્યાન, શુદ્ધધ્યાનના ચાર પાયા છે, તે દ્વારા ચિંતવન કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા ધર્મરસદ્વારા શુદ્ધ-સ્થાનક પ્રાપ્તરૂપ ધર્મતત્ત્વની ગવેષણા કરે તે જન તત્ત્વને પામી શકે છે, એમા કશો સંદેહ નથી. કિંવા તત્ત્વ પ્રાપ્તિનાં ત્રણ કારણ છે. એટલે કે સિદ્ધાંતાભ્યાસથી, અનુમાનથી અને ધ્યાનની લયલીનતાથી શુદ્ધિગેહ બની તત્ત્વનો શોધ કરે તો બેશક તત્ત્વ મેળવી શકે છે. તત્ત્વનું જાણપણ તેનેજ તત્ત્વબોધ કહેવામાં આવે છે. તેના બે પ્રકાર છે, તે એ કે સ્પર્શ તત્ત્વબોધ

અને સંવેદન તત્વબોધ તે પૈકી (સ્પર્શ તત્વબોધનું) સ્વરૂપ એ છે કે) જે મનુષ્ય તત્વશાસ્ત્રાર્થ અર્થાત જિનાગમ સાંભળીને શ્રીજિનેન્દ્ર પ્રરૂપિત તત્વસમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિપૂર્વક-શ્રદ્ધાયુક્ત નવતત્વ એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ. એ નવે તત્વ વગેરેનો અવબોધ થાય. નિર્મળ અધ્યવસાયવડે-આત્મપરિણતિ પરિપાકપણે મન, વચન, તનની એકાગ્રતાની સ્થિરતાવડે, ભાવની શુદ્ધિવડે, સદ્ગુણના ઉપદેશરૂપ અમૃતના યોગવડે, સદ્ગુણ શ્રદ્ધાસંયુક્ત વસ્તુધર્મ ગ્રહણરૂપવડે ચિત્તની જે વૃત્તિ થવારૂપ તત્વબોધ થાય તે સ્પર્શ તત્વબોધ કહેવાય છે. અને જે મનુષ્યશ્રદ્ધા વગેરે સમ્યક્ પ્રકારે વસ્તુના સ્વરૂપને જાણપણામાં ગ્રહણ કરે તે સંવેદનતત્વ બોધ કહેવાય છે તે સ્પર્શબોધથી જુદા રૂપનો સમજવો. કારણકે સંવેદન તત્વબોધ વાંઝણી સ્ત્રી સરખો હોવાથી કશું ફળ આપી શકતો નથી, પણ સ્પર્શતત્વ-બોધ તો પ્રાપ્તિરૂપ ફળદાયી છે; માટે સંવેદનનો ત્યાગ કરી સ્પર્શને અંગી-કાર કરવો. પરમતત્વરૂપ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ છે. અર્થાત્ શુદ્ધ ધર્મ સ્પર્શતત્વબોધના દશ ભેદ છે. તે એ કે-ખંતિ-ક્ષમા ગુણ તે ક્રોધ ઊપર વિજય મેળવવો ૧, મદ્વનિરાભિમાનતા ગુણ તે માનનો પરિત્યાગ કરવો ૨, અજીવ નિષ્કપટતા ગુણ તે માયા કપટનો ત્યાગ કરવો ૩, નિલોભતાગુણ તે લોભને તિલાંજલી દેવી ૪, તપગુણ તે છ બાહ્ય ને છ અભ્યંતર એમ બારે ભેદનો તપ કરવો ૫, સંયમગુણ તે સત્તર પ્રકારવડે સંયમ પાળવું ૬, સત્યવક્તા ગુણ તે ચારે નિષ્કેષોવડે સાચું બોલવું ૭, શૌચગુણ તે ભાવશૌચાદિને ધ્યાનમાં લેવો ૮, અક્રિંચનગુણ તે પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો ૯, અને પ્રહ્લચર્યગુણ તે અઠાર ભેદયુક્ત શીલ પાળવું ૧૦, આ દશ ભેદથી અલંકૃતધર્મનું સેવન કરવામાં આવ્યેથી દેવ, મનુષ્ય, તિથિય, નરક એ ચારે ગતિરૂપ ભવભ્રમણનો અંત કરી પાંચમી મોક્ષગતિ કે જે સર્વ ઉપાધિ આદિ વિકારથી રાહત છે તેની ભેટ થાય છે. હવે એ દશે ભેદનું પૃથગ્ પૃથગ્ વર્ણન કરીશ કે ધર્મરૂપી ઝાડનું જીવનરૂપ મૂળ દયાજ છે એથી ધર્મનું મૂળ દયા કહેવામાં આવે છે. અને સત્યપણે વિચારવાથી જ્યાં કોઈ પ્રકારે જીવને દુઃખ કે હાનિ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં દયા કાયમ રહી ગણા-યજ નહીં. અને જ્યાં દયા કાયમ રહી જોવામાં ન આવે ત્યાં ધર્મ શબ્દ લાગુજ થઈ શકતો નથી. ધર્મ તો અહિંસામયજ હોય, તેજ પ્રશંસવા લાયક છે. દશ પ્રકારના ધર્મમાં પહેલા ક્ષમાની ગણના છે, તે એટલાજ માટે કે જ્યારે ક્રોધનો પરાજય કરવામાં આવે ત્યારે જ ક્ષમાગુણ પ્રકટ થાય છે. અને જ્યારે ક્ષમા પ્રકટ થાય છે ત્યારે સાથેની સાથેજ દયા પ્રકટ થાય છે; કેમકે ક્રોધીને દયા હોતી નથી, એથી સાબિત થયેલ છે કે દયા

ક્ષમાગુણથી મળતાવડાપણું ધરાવતી હોવાને લીધેજ દયામય ધર્મ ગણ-
વામાં આવેલ છે. ૧૧-૧૫

વિનયને વશ છે ગુણ સવે, તે તો માર્દવને આયત્તરે,
જેહને માર્દવ મન વસ્યું, તેણે સવિ ગુણગણ સંપત્તરે.
તેણે સવિ ગુણગણ સંપત્તરે, સંવેગ. ૧૬

આજ્ઞવવિણ નવિ શુદ્ધ છે, વળી ધર્મ આરાધે અશુદ્ધરે;
ધર્મ વિના નવિ મોક્ષ છે. તેણે જ્ઞાનભાવી હોય બુદ્ધરે.
તેણે જ્ઞાનભાવી હોય બુદ્ધરે. સંવેગ. ૧૭

દ્રવ્યોપકરણ દેહનાં, વળી ભક્ત પાનશુચિભાવરે;
ભાવશૌચ જિમ નવિ ચલે, તિમ કીજે તાસ બનાવરે.
તિમ કીજે તાસ બનાવરે. સંવેગ. ૧૮

પંચાશ્રવથી વિરમીયે, ઈન્દ્રિય નિગ્રહીજે પંચરે;
ચાર કષાય ત્રણ દંડ જે, તણ્યે તે સંજમ સંચરે,
તણ્યે તે સંજમ સંચરે. સંવેગ. ૧૯

બંધવ ધન ઈન્દ્રિયસુખતણો. વળી ભયવિગ્રહનો ત્યાગરે;
અહંકાર મમકારનો, જે કરશે તે મહાભાગરે. જે. સંવેગ. ૨૦

અર્થ:-યતિધર્મનો બીજો ભેદ નિરાભિમાનતા ગુણ છે, તે ગુણ જ્યારે
અહંકાર, દ્રોહ, મત્સર, ઈર્ષ્યા વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય
છે પણ તે ગુણ વિનયને આધીન રહેલ છે; કેમકે અભિમાનનો ત્યાગ
થાય તોજ નમ્રતાપણું-વિનય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્યારે વિનય પ્રાપ્ત
થાય ત્યારેજ દેવ, ગુરૂને ધર્મ એ રત્નત્રયી કૃણદાયક નીવડે છે. જે જે ગુણો
છે તે તે બધા વિનયની પ્રાપ્તિથીજ પ્રાપ્ત થઈ સર્વગુણસંપન્ન થવાય
છે. મતલબ એજ કે વિનય વિના કોઈ પણ ગુણ કોઈને પણ પ્રાપ્ત થઈ
શકતો નથી, તેમ સર્વોત્તમ કરણી કરવામાં આવે છતાં પણ જો તેમાં
વિનય સંભાળવામાં ન આવે તો તે તમામ કરણીઓ ધણું કરીને શૂન્ય
જેવી ગણાય છે; માટેજ વિનયમય માર્દવ ગુણને માનનો ત્યાગ કરી અવ-
સ્થ આરાધવોજ યોગ્ય છે. યતિધર્મનો ત્રીજો ભેદ સરલતાપણું છે, તે સર-
લતા ગુણ જ્યારે કુટિલતા-વાકાઈ-કપટપણું ઇત્યાદિ માયાના ધરતું નિક-
દન કરવામાં આવે ત્યારેજ પ્રકટ થાય છે, કેમકે જ્યાં લગી કુટિલતા કપટ

વગેરે હોય છે ત્યાં લગી સરલતા-નિષ્કપટતા ગુણ પ્રકટ થવા જ પામતો નથી. તેમજ સરલતા વગર ધર્મની પણ શુદ્ધિ થતી નથી.-કપટથી કરવામાં આવનારી ધર્મકરણી અશુદ્ધજ ગણાય છે, જ્યાં લગી આર્જવતા નથી ત્યાં લગી શુદ્ધ ધર્મનું આરાધન થઈજ શકતું નથી. અને શુદ્ધ-ધર્મના આરાધન વગર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી; માટેજ આત્માના બળ-ત્તરપણાવડે શુદ્ધ ચારિત્રના અભ્યુદયથી નિર્મલ આત્માના યોગે કુટિલતાદિ દોષત્યાગ કરી આર્જવગુણ, ધર્મની પુષ્ટિ કરી શકે છે. ચતિધર્મનો ચોથો લેહ શૌચ ગુણ છે. તેના બે લેહ છે તે એ કે દ્રવ્યશૌચ અને ભાવશૌચ તે પૈકી દ્રવ્યશૌચ એ કહેવાય છે કે શરીરના દ્રવ્યોપકરણ-જે હાથ પગ આંગળીઓ વગેરે છે; તે બધાં દેહનાં દ્રવ્યોપકરણ તથા પુસ્તક, વસ્ત્ર, પાત્રાદિ, કિંવા આહાર પાણી વગેરેને (રાગરહિત-મેતાળીશ દોષ વગર આહાર વગેરેને) અંગીકાર કરવો તે, ભાવશૌચ કહેવાય છે; કે જે રીતથી આત્માના પવિત્ર અધ્યવસાય ધારણ કરવાવડે મનની દહેરો કપાય વગેરેથી રાહત થઈ શુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિ પામતી ધારા રાખવામાં આવે તે રીતથી ભાવશૌચ પ્રકટ થાય છે. તે ભાવશૌચ અચળ રહી શકે તેવી રીતે તેને અંગીકાર કરવો કે જેથી ભાવ-શૌચ વધતાંજ ચતિધર્મ પણ વૃદ્ધિ પામશે, અને ચતિધર્મ વધવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ સહેલી થઈ રહેશે; માટે શૌચ ધર્મ આદરવો. ચતિધર્મનો પાંચમો લેહ સંયમગુણ છે તે સંયમ, જ્યારે પ્રાણાતિપાત, મૃધાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચ આશ્રવ એટલે કે પાપને આવવાનાં બારણાં બંધ કરવા. મતલબ કે એ પાંચેથી દૂર રહેવામાં આવે તોજ ધર્મપ્રાપ્તિની સફળતા હાથ લાગે છે એ પાંચ આશ્રવ અનાદિકાળથી આત્માની સાથેજ રહેનાર હોવાથી પાપોચિત્તવડે હુષ્ટ ગતિ દેનારા છે એ પચાશ્રવ તથા સ્પર્શેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોતેન્દ્રિય અર્થાત ગુહ્યેન્દ્રિય, જીભ, નાક, આંખ, કાન એ પાંચે ઈન્દ્રીયોને વશ્ય કરવી. તેમજ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે કષાયને તજી દેવા અને મનોદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ, એ ત્રણે દંડને તિલાંજલી દેવી. જ્યારે આ સત્તર પ્રકાર દૂર કરવામાં આવે ત્યારે આત્માની અંદર સંયમ સ્થિર થઈ શકે છે. એ સત્તર સંયમ પણ મલીનતાવતજ રહે છે, માટે સત્તર દોષોને દૂર કરી સત્તરે ગુણોને જન્મ આપવો કે જેથી મોક્ષાથીને સંયમ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય. ચતિધર્મનો છઠ્ઠો લેહ સુક્રિતગુણ છે. તે લાઘ, મા, બાપ, બહેન, સંતતી વિગેરે તથા સોના રૂપા વિગેરે નવવિધની સંપત્તિ, ખાવા પીવા તથા વસ્ત્ર દાગીના વગેરેનો વિલાસ, શબ્દ રૂપ, રસ, ગંધ વગેરે સર્વ ઈન્દ્રિયસુખનો, તથા આલોક,

પરલોક આજીવિકા વગેરે સાતે લયનો, કલેશ, વિપાદ, ઇર્ષ્યાનો અને જગતમાં હુંજ ડાહ્યો-ધનવાન-સુખિયો-જ્ઞાની છું તે અહકાર, તેમજ આ બધું મહાફળ તે મમકારનો ત્યાગ કરે તે જ મહા પુણ્યશાલી સમજવો; કેમકે જ્યાં લગી એ બધાંઓનો ત્યાગ ન થાય ત્યાં લગી સસારચક્રનો અંત આવતો નથી; પરંતુ જ્યારે એઓનો ત્યાગ કરી નિર્લોભતા પ્રાપ્ત કરવામાં આવે ત્યારે ભ્રમણાનો અંત આવે છે, માટે નિર્લોભ ગુણ અગીકાર કરવો.

૧૫-૨૦

અવિસંવાદનજેગ, વળિ તન મન વચન અમાયરે;
સત્ય ચતુર્વિધ જિન કહ્યો, બીજે દર્શન ન કહાયરે,
બીજે દર્શન ન કહાયરે.

સંવેગ. ૨૧

પડવિધ બાહિર તપ કહ્યું, અભ્યંતર પડવિધ હોયરે;
કર્મ તપાવે તે સહી, પડિસોઅ વૃત્તિ પણ જોયરે,
પડિસોઅ વૃત્તિ પણ જોયરે.

સંવેગ. ૨૨

દિવ્ય ઔદારિક કામ જે, કૃત કારિત અનુભતિ ભેદરે;
યોગ ત્રિકે તસ વર્જીયું, તે બ્રહ્મ હરે સવિ ખેદરે,
તે બ્રહ્મ હરે સવિ ખેદરે.

સંવેગ. ૨૩

અધ્યાતમવેદી કહે, મૂર્ચ્છા તે પરિગ્રહ ભાવરે;
ધર્મ અંકિંચનને ભણ્યો, તે કારણ ભવજલ નાવરે,
તે કારણ ભવજલ નાવરે.

સંવેગ. ૨૪

પાંચ ભેદ છે ખંતિના, ઉવચારવચાર વિવાગરે;
વચન ધર્મ તીહાં તીન છે, લૌકિક દોષ અધિક સોભાગરે,
લૌકિક દોષ અધિક સોભાગરે,

સંવેગ. ૨૫

અર્થ:-ચતિધર્મનો સાતમો સત્યગુણ છે. જેની અંદર કોઈ જાતનો વિરોધ વિસવાદ ન હોય અર્થાત વસ્તુને વાસ્તવિક રીતે વસ્તુપણે માને તે. અવિસંવાદન યોગને ધારણ કરવામાં આવે, તે પહેલા પ્રકારનું સત્ય. શરીરને અકુટિલતાપણે પ્રવર્તીવડું તે બીજા પ્રકારનું સત્ય મનને અકુટિલતાપણે પ્રવર્તીવડું તે ત્રીજા પ્રકારનું સત્ય અને વચનને અકુટિલતાપણે પ્રવર્તીવડું તે ચોથા પ્રકારનું સત્ય. આ ચારે પ્રકારના સત્યને અગીકાર કરવામાં આવે, તથા ચોવીશ તીર્થંકરરૂપ નામસત્ય, તેઓની લાકડા, પથ્થર, ધાતુ વગેરેની મૂર્તિઓની સ્થાપના કરવી, અથવા

તેા ચિત્ર અક્ષર આલેખવા તે સ્થાપનાસત્ય, શ્રેષ્ઠિક વગેરે ભાવિકાળમાં થનારા જિન તે દ્રવ્યસત્ય, અને શ્રી સીમંધર પ્રભુ વગેરે વિચરતા તીર્થ- કર તે ભાવસત્ય આ પ્રમાણે ચાર નિષેષો સહિત સત્ય શ્રી જિનેદ્રેજ- ભવ્યજીવોના ઉપકારાર્થે ઠાણુંગસૂત્રમાં કહેલ છે, તે સત્યધર્મને ગ્રહણ કરવો. જૈનદર્શન સિવાય બીજાં પાંચે દર્શનમાં આ વાર્તા કથન કરેલ છેજ નહીં. યતિધર્મનો આઠમો ગુણ તપ છે. તેમાં પણ જઘન્યપણે નોકારસી તપ અને ઉત્કૃષ્ટપણે જાવજીવ સુધી અનશન મત-એમ બે તપનો સમાવેશ થાય છે, બાકી રહેલ તેની મધ્યમ તપમાં ગણના છે. તે તપના બાર ભેદ છે. તે પૈકી છ બાહ્ય તપભેદ છે, તે એ કે જેની અંદર ખાવાપીવાનું બિલકુલ બંધ તે અનશનતપ. જે આહારના પ્રમાણમાંથી એક બે ચાર કોળિયા ઝોણું ખાવું તે ઉણોદરી તપ. અમુક દ્રવ્ય આટ- લુજ ખાવું એમ દ્રવ્યનો સંક્ષેપ કરવો તે વૃત્તિસંક્ષેપ તપ. દરેક રસોનો ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ. લોચ વગેરે પરિસહ સહવા તે કાયાકલેશ તપ, અને પાંચે ઇંદ્રિયોને કબજે કરવી તે સંહીનતા તપ કહેવાય છે. છ અભ્યંતર તપ એ કહેવાય છે કે-ગુરૂએ આપેલું પ્રાયશ્ચિત લેવું તે પ્રાય- શ્ચિત તપ. વિનય સાચવવો તે વિનયતપ. વડિલનો વૈયાવચ્ચ સાચવવો તે વૈયાવચ્ચતપ. સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું તે સજ્જાયતપ. ધ્યાન ધરવું તે ધ્યાનતપ અને ઉપસર્ગ સહન કરવા તે ઉપસર્ગ તપ કહેવાય છે. આ છ અભ્યંતર અને છ બાહ્ય તપ મળી બાર ભેદ થયા. તે તપ દ્રવ્ય અને ભાવથી કરવો. એ ૫૬ કર્મને બાળી ભસ્મ કરનાર હોવાથી અવશ્યપણે પ્રતિશૌભવૃત્તિથી એટલે કે ઇંદ્રિયોને ન ગમે તેવી પ્રતિકૂળવૃત્તિ વડેજ કરવો યોગ્ય છે યતિધર્મનો નવમો ભેદ બ્રહ્મચર્ય છે. તે વૈકલ્પિક શરીર તથા ઔદારિક શરીર સંબંધી કામભોગ એ બેઉ ભેદનું કરવું, કરાવવું ને અનુ- મોદવું એમ ગણતાં છ ભેદ થાય. તે એક એક ભેદને મન, વચન ને કાયા એ ત્રણે યોગવડે ત્યાગ કરવાથી અઠાર ભેદ થાય છે. તે અઠાર ભેદ- વાળું સર્વ દુઃખહારક બ્રહ્મચર્ય ૧૮૦૦ ભાંગાયુક્ત પણ ગણાય છે. તે એવી રીતે કે-પૃથિવીકાય, અગ્નિકાય, તેજિકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય, બે ઇન્દ્રિય, ચૌરીન્દ્રિય પંચેન્દ્રિય અને અણુવ એ દશેને દશ ભેદ યતિધર્મવડે દશે ગુણતાં ૧૦૦ થાય, તે એક શ્રોતેદ્રિયે થયા. તે પાંચ ઇન્દ્રિયોની સાથે ગુણતાં ૫૦૦ ભેદ થયા તે આહારસંજ્ઞાએ થયા. તેવી ભયસંજ્ઞા, મૈથુન- સંજ્ઞા અને પરિગ્રહસંજ્ઞા એ ચારે ભેદથી ગુણતાં ૨૦૦૦ ભેદ થયા. તેને મન, વચન, કાયા એ ત્રણેથી ગુણતાં ૬૦૦૦ ભેદ થયા. તેને કરવું, કરાવવું,

અનુભોદ્યું એ ત્રણેથી ગુણતાં ૧૮૦૦૦ લેદ થયા. તે અઠારહજાર શીલાંગરથ કહેવાય છે. તે રથના ધોરી થઈ ચતિધર્મનો નવમો લેદ અજ-વાળવો. ચતિધર્મનો દશમો ગુણ અકિંચન-પરિગ્રહત્યાગ છે. આત્માને અધિકારી કરે તે ચોથા ગુણસ્થાનકથી માંડી ચૌદમા ગુણસ્થાનક લગી હોય છે. તેને અધ્યાત્મ કહે છે. તેના જે બાહ્યકાર હોય તેને અધ્યાત્મવેદી કહે-વામાં આવે છે. તે અધ્યાત્મવેદીઓ કહે છે કે જે મૂર્ખ છે, તેજ પરિ-ગ્રહનો ભાવ છે. મતલબ કે પોતાની પાસે ખાવા પીવાનું કશું ન મળે; છતાં પણ દરેક વસ્તુની તરફ ઈચ્છા-મમતા રાખે તે પરિગ્રહધારીજ કહે-વાય છે. તેમજ ધન, કુટુંબ, ઘર, વાડી, બગીચા વગેરે પોતાની પાસે વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ તેની તરફ બીલકુલ મમતા નથી; તો તે પરિ-ગ્રહ રહિત ગણાય છે. અર્થાત્ ઉપરનો આડંબર ધ્યાનમાં ન લેતાં અંત-રની વૃત્તિજ ધ્યાનમાં લેવી, કે ત્યાગી છે વા રાગી છે? જો સત્યપણે પરિ-ગ્રહ છતાં તેની તે ભણી ત્યાગવૃત્તિ છે તો તે અકિંચનજ છે, માટે સંસા-રસાગરથી તરવા નાવ સરખા આ દશલેદવત ચતિધર્મનેજ આદરવો કે જેથી શુદ્ધપણે કર્મનું શોધન થાય છે. આ દશમા પહેલા ક્ષમા ગુણના પાંચ લેદ છે. તે એ કે-કોઈપણ મનુષ્યે આપણો ઉપકાર કર્યો હોય તો તે મનુષ્યનાં કડવાં-કઠીન વચન સહન કરવાં, તે ઉપકાર ક્ષમા કહેવાય છે. જે મનુષ્ય આપણા કરતાં વધારે બળવાન-સત્તાવાન હોય તેથી આપણે તેના ઉપર કશું કરી શકીએ તેમ નથી; વાસ્તે તેના બોલ સાંખી રહેવા-માંજ ભૂષણ છે, નહીં તો અપમાનને પ્રાપ્ત થવાશે, એમ સમજીને સામો જવાબ ન દેતાં ક્ષમાશીલ બને તે અપકારક્ષમા કહેવાય છે. ક્રોધનાં ફળ નકારાં છે અને તેનાવડે અનેક દુઃખન ઉભા થતાં વિવિધ સંતાપ પ્રાપ્ત થાય; તે માટે દુર્વાક્ય ખમી રહેવામાંજ ફાયદો છે—એમ કર્મવિપાકનો ભય રાખવામાં આવે તે વિપાકક્ષમા કહેવાય છે. કઠીન વચનોવડે પોતાના દિલને દુભાવે નહીં; એટલે કે વચન પરિસહનો ઉપસર્ગ સહન કરે, સાવધ પાપપૂર્ણ વચન બોલે તે વચનક્ષમા કહેવાય છે કોઈ છેદનલેદન કરે તો પણ અંદનને કાપતાં, વહેરતા કે બાળતાં પણ પોતાની સુગંધ છોડે નહીં તેની પેઠે આત્માનો ધર્મ ક્ષમાજ છે માટે ક્ષમાજ રાખવી એમ ગજસુક્રમારની ગતિ ધારણ કરે તે ધર્મક્ષમા કહેવાય છે. આ પાંચ પ્રકારની ક્ષમા પંદ્રી પહેલી ત્રણ પ્રકારની ક્ષમાઓ લૌકિક સુખ દેનારી છે, અને પછીની એ ક્ષમાઓ મોક્ષસુખને આપનારી છે.

(૨૧-૨૫)

અનુષ્ઠાન તે ચાર છે, પ્રીતિ ભક્તિ ને વચન અસંગર;

ત્રણ ક્ષમા છે દોયમાં, અગ્રિમ દોયમાં દોય અંગરે,
અગ્રિમ દોયમાં દોય અંગરે. સંવેગ. ૨૬

વલ્લભ સ્ત્રી જનની તથા, તેહના કૃત્યમાં ભુલ્યો રાગરે,
પડિલ્લમણાદિક કૃત્યમાં, એમ પ્રીતિ ભક્તિનો લાગરે.
એમ પ્રીતિ ભક્તિનો લાગરે. સંવેગ. ૨૭

વચન તે આગમ આસરી, સહેજે થાયે અસંગરે;
ચક્રભણ જિમ દંડથી, ઉત્તર તદ્દભાવે અંગરે.
ઉત્તર તદ્દભાવે અંગરે. સંવેગ. ૨૮

વિષ ગરલ અનુષ્ઠાન છે, તદ્દહેતુ અમૃત વલિ હોયરે;
ત્રિક તજવા દોય સેવવા, એ પાંચ ભેદ પણ બેયરે;
એ પાંચ ભેદ પણ બેયરે, સંવેગ. ૨૯

વિષકિરિયા તે જાણીએ, જે અશનાદિક ઉદેશરે;
વિષ તતખિણ મારે યથા, તેમ એહજ ભવ ફલ લેશરે,
તેમ એહજ ભવ ફલ લેશરે. સંવેગ. ૩૦

અર્થ:—ક્ષમાનાં ચાર અનુષ્ઠાન એટલે ક્રિયાઓ છે ને તેમાં છ આવશ્યક છે; એટલે કે શ્રાવકત્વ પ્રતિક્રમણ અને ચતિની પગામ સજ્જાય અતિ-ચાર આલોચના વગેરે તે પડિલ્લમણાવશ્યક કહેવાય છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સબંધી કાઉસ્સગ કરવો તે કાઉસ્સગ આવશ્યક કહેવાય છે. શક્તિ સુજબ પરચખાણ કરવું તે પ્રત્યાખ્યાનાવશ્યક કહેવાય છે. આ ત્રણે આવશ્યકની અદર પ્રીતિ-અનુષ્ઠાન છે. અને સામાયિક, ચઉવિસત્થો એ બેઉ જિનાવશ્યકમા તથા વાંદણાં દેવાં એ ગુરૂવંદનાવશ્યક એ ત્રણે આવશ્યકની અદર ભક્તિ અનુષ્ઠાન છે. સિદ્ધાન્તાનુસારે પ્રવર્તવું તે વચન અનુષ્ઠાન, અને સહેજે બની શકે તે અસંગાનુષ્ઠાન કહેવાય છે. આ ચારે અનુષ્ઠાન પૈકીનાં આગળ કહેવામાં આવેલી પાંચે પ્રકારની ક્ષમાઓ પૈકી પહેલી ત્રણ ક્ષમાઓમાં પ્રીતિ અને ભક્તિ એ બન્ને અનુષ્ઠાનનો સમાવેશ છે. માટે પાછળનાં બે અનુષ્ઠાન સુદર માનીને અંગીકાર કરવાં. અનુષ્ઠાનનાં લક્ષણ શું હોય તે સમજમાં આવવા કહુ છું કે પોતાની સ્ત્રી અને પોતાની માતા એ બન્ને સ્ત્રી જાતિ છે અને બન્ને ઉપર બહાલપણ હોય છે, તથાપિ તે બેઉનાં કાર્યોની અંદર જૂદા પ્રકારનો રાગ હોય છે. મતલબ કે સ્ત્રી ઉપર પ્રીતિ-રાગ અને માતા ઉપર ભક્તિરાગ હોય છે. તેજ સુજબ પડિલ્લમણ, કાઉ-

સ્સગ્ગ, અને પચ્ચગ્ગાણુ એ ત્રણ આવશ્યકમાં પ્રીતિપૂર્ણ ક્રિયા છે; કેમકે એઓના સંગથી આગળ વિશેષ શુણુ વધે એથી પ્રીતિરાગ હોય છે, અને સામાયિકરૂપ ચારિત્ર, ચઉવિસત્થારૂપ પ્રભુવંદન અને વાંદણાંરૂપ શુરૂવંદન એ ત્રણ આવશ્યકમાં ભક્તિપૂર્ણ ક્રિયા છે. પ્રીતિ આ લોકની આશારૂપ અને ભક્તિ પરલોકની આશારૂપ હોવાથી અનુષ્ઠાનના લાગરૂપ છે. વચન અને અસંગ એ બે અનુષ્ઠાનના ખુલાસા સંગ્રામી કહીશ કે જેમ કુંભારનો ચાકડો પ્રથમ દાંડાના લાગથી વેગમાં ચાલી શકે છે, પણ પછીથી પોતાની મેળે સહેજે ફરી શકે છે, તેમ શ્રી વીતરાગ પ્રરૂપિત આગમની અંદર જેવી રીતે જ્ઞાનક્રિયાનાં આલબન કથેલ છે, તેના અનુસારે આજ્ઞા મુજબ ધર્મમાં પ્રવર્તન કરે તે વચનાનુષ્ઠાન સમજવું. અને પાછળથી તેના અભાવવડે કોઈના આધાર વગર પણ સહેજે આદત પડી રહેતા જે ક્રિયા થાય તે અસંગાનુષ્ઠાન સમજવું. ચતિધર્મની અંદર જે પાંચ ક્રિયા છે તે સંગ્રામી કહીશ કે વિષ, ગરળ, અનુષ્ઠાન, તદ્દલેતુ અને અમૃત એ પાંચ (ક્રિયા) છે. તે પૈકી પહેલી ત્રણ ક્રિયા આદરવા લાયક નથી, પણ તજવા લાયક જ છે; કેમકે તે ચારિત્રવંતનું ચારિત્ર દગ્ધ કરી દેનાર, ભવભ્રમણા વધારનાર અને દુઃખ અર્પનાર છે તથા પાછળની બે ક્રિયાઓ આદરવા-સેવવા લાયક છે, કેમકે તેઓ સુક્તિદાતા છે. એ સંગ્રામમાં વિસ્તારથી કહીશ કે-પહેલી વિષક્રિયા છે જે ચારિત્રવંત, ખાનપાન મળવાના ઉદ્દેશને લીધે કરે એટલે કે ભો હું ભણુવાનો અભ્યાસ તથા ક્રિયા કરુ તો તે મને વાંદવા આવનારના ભોવામાં આવે તો તેની પ્રીતિ ભક્તિ વિશેષ વધતાં ખાનપાન વગેરે સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય-માન વધે-વગેરેની ઇચ્છાને અવલંબી જે કંઈ ક્રિયા કરે તે ખરૂં કહીએ તો કપટક્રિયાજ છે, કેમકે લોકને દેખાડવા કપટભરી ક્રિયા કરે છે તેથી લાભ નજીવો મળે, પણ તુકસાન અપાર હાથ લાગે છે; માટે એ વિષક્રિયાને વિષસંજા એ માટેજ આપેલ છે કે જેમ વિષ-ઝેર ખાવાથી તરત મરણને વધાવી લેવું પડે છે, તેમ આવી કપટ ક્રિયાથી પણ દુર્ગતિને વધાવી લેવી પડે છે, કારણ મહાવ્રતધારીને તો કપટ મહા દુર્ગતિદાતા છે.

(૨૬-૩૦)

પરભવેં ઈદ્દાદિક રિદ્ધિની, ઇચ્છા કરતાં ગરલ થાયરે,
તે કાલાંતર ફળ દીએ, મારે જીમ હડક્રિયો વાયરે.

મારે જીમ હડક્રિયો વાયરે,

સંવેગ. ૩૧

લોક કરે તિમ જે કરે, ઉઠે બેસે સંમૃત્તિમ પ્રાયરે;

વિધિ વિવેક જાણે નહીં; તે અન્યાનુષ્ઠાન કહાયરે
તે અન્યાનુષ્ઠાન કહાયરે. સંવેગ. ૩૨

તદ્દેહતુ તે શુદ્ધરાગથી, વિધિશુદ્ધ અમૃત તે હોયરે;
સકલ વિધાન જે આચરે, તે દીસે વિરલા કાયરે.
તે દીસે વિરલા કાયરે. સંવેગ. ૩૩

કરણ પ્રીતિ આદર ઘણો, જ્ઞાસા જાણુનો સંગરે;
શુભ અલગ નિર્વિધનતા, એ શુદ્ધ ક્રિયાનાં લિંગરે;
એ શુદ્ધ ક્રિયાનાં લિંગરે. સંવેગ. ૩૪

દ્વ્યલિંગ અનંતા ધર્યાં, કરી કિરિયા ફળ નવિ લક્ષરે;
શુદ્ધક્રિયા તો સંપળે, પુદ્ગલ-આવર્તને અક્ષરે;
પુદ્ગલ આવર્તને અક્ષરે. સંવેગ. ૩૫

(મારગ અનુગતિ ભાવ જે, અપુનર્બંધકતા લક્ષરે,
કિરિયા નવિ ઉપસંપળે, પુદ્ગલ આવર્ત ને અક્ષરે;
પુદ્ગલ આવર્તને અક્ષરે. સંવેગ. ૩૬)

અર્થ :—તેમજ ગરણક્રિયા છે તે દુર્ગતિહાતા છે; તથાપ તુરત ફળ ન આપતાં કંઈક વખત ગયા પછી આપે છે, એટલે કે કોઈ ચારિત્રવંતના ચારિત્ર પાળતા ચિત્તવૃત્તિમાં એવા અધ્યવસાય થાય કે સારી ક્રિયા કરું તો પરભવમાં ઇંદ્રની કિંવા દેવતા ચક્રવર્તી વગેરેની રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય અથવા ધનધાન્ય વગેરે હાથ લાગે; તે ક્રિયાને ગરણક્રિયા કહેવાય છે. તે જેમ હડકાયુ જનાવર આભડે ને તરત હડકવા ચલાવી મરણ ન આપે, પણ ત્રણ વર્ષની મુદત દરમિયાન મરણ આપ્યા વગર રહે નહીં, તેમ ચારિત્રવંત ક્રિયા કરતા અતિ નિયાણુ કરે તે તુરત નહીં, પણ બે ત્રણ ભવની અંદર તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય. કિંતુ ચારિત્રનું ફળ મળે નહીં. માટે એ પણ તજવા યોગ્ય છે તેમજ અનુષ્ઠાન ક્રિયા છે તે પણ કોઈ અજ્ઞાની ચારિત્રવત પારણાને વાસ્તે કે ગ્રહણ કરવા માટે કરે એટલે કે કોઈ ભૂખથી પીડાતો ચારિત્ર અગીકાર કરી ભૂખ લાગે તેને ફક્ત ખાવાની લાલચ પૂરી પાડવાની વૃત્તિ રહે તેને લીધેજ તે ક્રિયા કરે તેથી તે ક્રિયા વિગલેદ્રીયની ક્રિયા જેવી પોષક ક્રિયા જાણવી, કેમકે તે ચારિત્રવંતને કેમ બેસવું ? કેમ ઉઠવું ? કેમ વદન પૂજન કરવું, તેના વિધિની ગમ મળે નહીં, તેમજ ગુરૂની સામે કેવી રીતે જવું, આવવું, બેસવું, ધર્મોચાર્ય, જ્ઞાન વિગેરેના વિનય કેવી રીતે સાચવવો ? તેની પણ ગમ નહીં જેથી તે વિધિ વિવેકથી

અભણ હોવાને લીધે મન વગર લોકની દેખાદેખી ક્રિયા કરે તે નિષ્ક્રીય બીવડે છે, માટે એ પણ ત્યાગવા લાયક છે. તદ્દેતુ ક્રિયા સંબંધી સંક્ષિપ્ત વિચાર દર્શાવીશ કે—ચારિત્ર અંગીકાર કરનાર શુદ્ધ વૈરાગ્યવંત ભદ્રિક પરિણામવત હોવાને લીધે શુદ્ધદેશનાને સાંભળી સંસારના સકળ ભાવને ક્ષણભંગુર-નાશવંત સમજી સંસારિક સમુદાયથી વિરક્ત થઈ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે તે શુદ્ધ રાગવડે વૃદ્ધિ પામતા મનોરથ સહિત ક્રિયા કરે, જે કે તેનો વિધિ શુદ્ધ ન હોય, તથાપિ અંતે વિશુદ્ધિ થાય, માટે તે ક્ષણદાયક છે, અને અમૃતક્રિયા કે જે નામવડેજ સંજ્ઞવનરૂપ અમૃતની પ્રતીતિ આપે છે તે ક્રિયામાં તો આગમોની અંદર કંથેલા શુદ્ધ વિધિસહ શુદ્ધ ચિત્ત અધ્યવસાયવડે સમસ્ત ક્રિયાના અનુષ્ઠાનનો વિધિ આચરી આત્મોદ્ધાર કરનાર કોઈ વિરલાભ પુણ્યશાલિન હોય છે, તે અમૃતક્રિયા તો પાંચે ક્રિયાઓમાં કેવળ અદ્ભુત ચિંતામણી સરખી છે; કેમકે એ ક્રિયાની પ્રાપ્તિથી સંસારનો અંત આવી જાય છે; જેથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ શુદ્ધ લાવથી રહે છે. અને એ ક્રિયાની પ્રાપ્તિ પણ થતીજ નથી. હવે શુદ્ધ ક્રિયાનાં લક્ષણો સંબંધી કહીશ —જે ધર્મક્રિયા કરવામાં બહુજ પ્રીતિ રાખે, બહુજ આદર કરે, ક્રિયાના પ્રયત્નને જાણવા સંબંધી હંમેશાં અભ્યાસ કરી તત્વ જાણવાની ઈચ્છા રાખે, શુદ્ધ ક્રિયાના જાણકારની સંગતિ કરે (વિકથાનો કે વિકથા કરનાર અન્યદર્શની વગેરેનો બિલકુલ સંગ ન કરે) અને જનકથિત સ્વાદાદ રચનારૂપ રતનજડિત વાક્યમય ઉત્તમ સિદ્ધાંતને નિર્વિઘ્નતાથી આદરે એટલે કે તમામ કામ ત્યજી ફક્ત આગમશ્રુતપંથેજ પરવરે આ છ લક્ષણ શુદ્ધ ક્રિયાના છે. શુદ્ધ ક્રિયા ક્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે તે વિષે કહીશ કે—ચતિવેષની અંદર ઓઘા મુહપત્તિ ગ્રહણ કરવારૂપ દ્રવ્યલિંગને અનંતવાર અંગીકાર કર્યો, એટલે કે જીવે ઓઘા મુહપત્તિ અપાર વાર ધારણ કરી દેહ તજવાને લીધે તે ઓઘા મુહપત્તિના મેરૂ જેવડા મોટા ઢગલા કર્યા અને વિવિધ પ્રકારની વિશેષતાપૂર્વક ક્રિયાઓ પણ કરી. તથાપિ તે ચતિવેષનું કે ક્રિયાનું ક્ષણ પ્રાપ્ત કયું નહીં; કેમકે બોધિનીજ-મેળવ્યા વગર જે જે ક્રિયા અને વેષ અંગીકાર કરવામા આવ્યા તે તે તમામ નિષ્ફળ થયાં. શુદ્ધ ક્રિયા તો જ્યારે જીવને અર્ધ પુરૂગણ પરાવર્તન બાકી રહે છે ત્યારે અત્યુદ્ધર્ત પ્રમાણ ફક્ત સમકિતનો સ્પર્શ થાય છે, મતલબ એજ કે અર્ધપુરૂગણ પરાવર્તન બાકી રહે છે, તે વખતે શુદ્ધ ક્રિયાનું ક્ષણ લાગે છે. અથવા તો જેને સમકિત ફરસીને પાછું જતું રહે છે તેને છાસઠ સાગરોપમથી વિશેષ કાળ સસારમા રહ્યા કેડે, તે જીવ મોક્ષ મેળવી

શકે છે. (કેટલીક પ્રતોમાં આ પાઠ પ્રમાણે પાંત્રીસમી ગાથા છે તેનો અર્થ એ છે કે-જ્યારે માર્ગાનુસારીપણાનો ભાવ અપુનર્બંધકતા થાય ત્યારે આવે છે એટલે કે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અંતરાય આ ચાર કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોટાકોટી સાગરોપમની (ઉત્કૃષ્ટપણે) છે, તેમાંથી ઓગણત્રીસ ઓગણત્રીસ ખપાવે અને એક એક કોડાકોડી સાગરોપમની બાકીમાં રાખે, અને મોહનીય કર્મની સીત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તેમાંથી ઓગણસીત્તેર ક્ષય કરી એક કોડાકોડી સાગરોપમની બાકીમાં રાખે, નામકર્મ અને ગોત્ર કર્મની (એ બેઉની) વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તેમાંથી ઓગણીશ કોડાકોડી સાગરોપમની ક્ષય કરી એક કોડા કોડી સાગરોપમની બાકીમાં રાખે, અને આયુકર્મની તેત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તેમાંથી ઓછી થઇ શકે તેમ નથી. સાત કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ન બાંધતાં અતઃ કોડાકોડીની બાધે તેને અપુનર્બંધકતા કહેવાય છે, તે સ્થિતિબંધ લગી કોઈ પણ ધર્મ કર્મ ફળદાયી નીવડે નહીં. ખાટે જ કહેવામાં આવેલ છે કે અર્ધપુદ્ગળ પરાવર્તન થયેજ શુદ્ધ ક્રિયાનુ ફળ મળે છે. (૩૧-૩૫)

અરિહંત સિદ્ધ તથા ભલા, આચારિજ ને ઉવજ્જાયરે,
સાધુ નાણુ દંસણુ ચરિત, તવ નવપદ મુકિત ઉપાયરે,
તવ નવપદ મુગતિ ઉપાયરે. સંવેગ. ૩૬

એ નવપદ ધ્યાતાં થતાં, પ્રગટે નિજ આતમરૂપરે.
આતમદરિસણુ જેણે કયું, તેણે મુંઘે ભવભયકૂપરે,
તેણે મુંઘે ભવભયકૂપરે. સંવેગ. ૩૭

ક્ષણ અર્ધે જે અઘ ટલે, તે ન ટલે ભવની કોડીરે.
તપસ્યા કરતાં અતિ ઘણી, નહિ જ્ઞાનતણી છે ભેડીરે,
નહિ જ્ઞાનતણી છે ભેડીરે. સંવેગ. ૩૮

આતમજ્ઞાને મગન જે, તે સવિ પુદ્ગલનો ખેલરે,
ઈંદ્રજાળ કરી લેખવે, ન મિલે તિહાં દેઈ મનમેલરે,
ન મિલે તિહાં દેઈ મનમેલરે. સંવેગ. ૩૯

જાણ્યો ધ્યાયો આતમા, આવરણરહિત હોય સિદ્ધરે,
આતમજ્ઞાન તે દુઃખ હરે; એહિજ શિવહેતુ પ્રસિદ્ધરે,
એહિજ શિવહેતુ પ્રસિદ્ધરે. સંવેગ ૪૦

ચોથે ખંડે સાતમી, ઢાલપુરણ થઈ તે ખાસરે,
નવપદ્મહિમા જે સુણે, તે પામે સુજસ વિલાસરે;
તે પામે સુજસ વિલાસરે.

સંવે, ૪૧.

અર્થ:-હવે મોક્ષના ઉપાય સળધમાં કહીશ કે-રાગ દ્વેષ વગેરે અંતરશત્રુનો પરાજય કરી તથા ઘનઘાતીકર્મનો નાશ કરી કેવળ જ્ઞાન મેળવી જે અરિહંત થયા તેમનું, આઠ કર્મ ક્ષય કરી સિદ્ધિ વર્ધા તે સિદ્ધ લગવાનું, પંચાચારને પાળી ગચ્છ પરપરાને કાયમ રાખી તે આચાર્ય મહારાજનું; અગોપાંગ લાભે લાભાવે તે ઉપાધ્યાય મહારાજનું, તમામ જીવોની તમામ કાર્યસિદ્ધિ કરવાને ઉત્તમ કાર્ય કરે તે મુનિરાજનું, જેના પ્રતાપવડે વસ્તુ માત્રનું જેવું ભેઈએ તેવું પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે જ્ઞાનનું, સમકિતદર્શન પ્રાપ્ત થવાના હેતુ ધારણ કરે તે દર્શનનું, આઠ કર્મના જથ્થાને ખુટવાડે તે ચારિત્રનું, અને નિકાચિત કર્મ મેલને શોધી અલગ કરે તે તપનું, અર્થાત્ એ નવે પદનું એકાગ્ર મન વચન તનવડે ધ્યાન ધરવામાં આવે તો મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. માટે એ મોક્ષ મળવાના ઉપાય છે. એ નવપદનું ધ્યાન ધરવાથી પોતાના આત્માનું સ્ફટિક રતનવત્ ઉત્તજવળ રૂપ પ્રકાશમાં આવે છે, એટલે કે જેમ સ્ફટિક રત્ન ઉત્તજવળ હોય છે છતાં તેના નીચે કોઈ પણ રંગનો ડાંખ મૂકવાથી કે રંગ લાગવાથી લાલ પીળું શ્યામ દેખાય; પણ તેનો રંગ વા ડાંખ ધોવાના પ્રયોગથી દૂર કરી દેવામાં આવતા પાછું અસલ ઉત્તજવળ સ્વરૂપસંહિત આનંદ આપે છે, તેમ આત્મા નિર્મળ છતાં કર્મથી લિપ્ત થવાને લીધે મલીન (સસારી વિલાગ) થઈ પડે, પણ નવપદધ્યાન પ્રયોગવડે નિર્મળ થતાં જ સ્હેજે પોતાનો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ઉત્તજવળ ગુણ પ્રગટ થાય છે, તેને આત્મદર્શન કહેવાય છે જે જીવે એ આત્મદર્શન કયું હોય તે જીવે સસારરૂપ કુવાને ઢાકી સંસારને મર્યાદામાં લાવી મૂકયો ગણાય છે, માટેજ સસારાંતક નવપદશ્રીનું હમેશાં ધ્યાન કર્યા કરવું હવે જ્ઞાનના ખડુમાન સંબધમાં કહીશ કે:-અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા પુરૂષો કોડો જન્મ લગી મહાન્ કઠિન તપશ્ચર્યા કર્યા કરે, તોપણ જેટલું પાપ ક્ષય ન કરી શકે તેટલું પાપ જાનીપુરૂષ અકષાક્ષણની અંદર ક્ષય કરી શકે છે; (ઘડીના છ ટણ થાય છે તે ટણના અરધા ભાગમાં પાપયુજને પ્રજાળી દે છે.) માટેજ જગતની અંદર કોઈ પણ વસ્તુ જ્ઞાનની ધરોળરી કરી શકે તેવી છેજ નહી. એ હેતુને લીધે જ કહેવામાં આવે છે કે જે પ્રાણી આત્મજ્ઞાનની અંદર મન થઈ સંસારીદશાને વિલાવરૂપ ગણી હમેશા સ્વભાવદશામાં લીન રહી આત્મારામની અંદર

રમ્યા કરે છે, તે શરીર, ધન કે ઈંદ્રિયો સળધી સુખરૂપ પુદ્ગળ ખેલને ઈંદ્રજાળ સરખો ગણે છે. જેથી મનનો મેળ કદિ મળતોજ નથી; કેમકે તેઓ ચિત્તમા વિચરે છે કે પુદ્ગળદ્વારા પુદ્ગળનું પોષણ કરવું તે કંઈ વ્યાજબી નથી. પુદ્ગળનો ધર્મ સડવા પડવા વિધ્વંસ પામવાનો છે. તેમાં હું આસક્ત થયો એથીજ અનંતાકાળ લગી ભવમાં ભટક્યો. પરંતુ હવે શ્રી જિનેન્દ્રપ્રરૂપિત વિશદવાણી વડે મેં જાણી લીધું કે—સંસાર દુઃખદાર્ઢ અને બાલુગરની બાલુ જેવો—છે, છે ને નથી તેવો અસત્ય રચનાવંત છે, તો તેની ઉપર રક્ત થયું એ અજ્ઞાનીનુંજ કામ છે. પુદ્ગળ ઉપર મમતાવંત થવું એ પણ અજ્ઞાનીનુંજ કર્તવ્ય છે. જ્ઞાનીજન તો આત્મજ્ઞાનમાંજ લીન રહે છે, એમ જાણી જ્ઞાનીજન પુદ્ગળ સાથે મેળ રાખી મળતા નથી. જે મનુષ્યે આત્મજ્ઞાન સાથે પૂરી પિછાણ કરી દૂધમાં મળેલા પાણી અને લોઢાના ગોળામાં પ્રવેશેલા અગ્નિની પેઠે તદ્દરૂપ થયા છતાં પણ અસલ સ્વરૂપે ભિન્ન રહી આત્મજ્ઞાનનું ધ્યાન કર્યું, તે મનુષ્ય આઠે કર્મનાં આવરણોને દૂર કરી આત્માના મૂળ ગુણ પ્રકટ કરી સિદ્ધપદ મેળવે છે. માટે આત્મજ્ઞાનની રમણતાવડેજ સર્વ દુઃખહર્તા થવાય છે, અર્થાત્ આત્મજ્ઞાનજ સર્વ દુઃખહારી અને પ્રકટપણે આત્મજ્ઞાનજ મોક્ષનું હેતુ થાય છે, એ નિસંદેહ વાતો છે. એમ જાણીને મોક્ષાર્થિ જનોએ આત્માની પરિણતી સુધારવી એજ સર્વ શ્રેયનું કારણ છે. (યશોવિજયજી કહે છે કે આ ચોથો ખડની અંદર સાતમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ તે એજ બોધ આપે છે કે જે માનવે નવપદ્મનો મહિમા સાંભળે છે તે સુંદર યશના વિલાસને સ્વાધીન કરે છે, માટે શ્રીતાગણ ! હંમેશાં નવપદ્મનો મહિમા શ્રવણ કરી સુયશવિલાસ સ્વાધીન કરો.)

(૧-૪)

(દોહા છંદ.)

ધણી પરે દેઈ દેશના, રહ્યો જામ મુનિચંદ;

તવ શ્રીપાલ તે વિનવે, ધરતો વિનય અમંદ.

ભગવન્ કહો કુણ કર્મથી, બાલપણે મુઝ દેહ;

મહારોગ એ ઉપનો, કુણ સુકૃતે હુવો છેહ.

૨

કવણ કર્મથી મેં લહી. ઠામ ઠામ બહુ રિદ્ધિ;

કવણ કુકર્મે હું પડ્યો, ગુણનિધિ જલનિધિ મધ્ય.

૩

કવણ નીચ કર્મે હુઓ, કુંબપણે મુનિરાય;

મુઝને એ સવિ કમિ હુઓ, કહિયેં કરિ સુપસાય.

૪

અર્થ—જ્યારે ઉપર પ્રમાણે મુનિરૂપ તારાગણમાં ઇદ્ર સરખા રાજર્ષિ અણતસેનજી લબ્યજીવ હિતાર્થ ધર્મદેશના દર્ઘ મૈત્ર રહ્યા ત્યારે અતિ વિનય પૂર્વક શ્રીપાળ મહારાજ મુનિમહારાજશ્રીને વિનવવા લાગ્યા કે—‘હે જ્ઞાનવાન્ ભગવંત! મને બાળપણમાંજ કયા કુકર્મપ્રસંગથી કોઠનો મહારોગ પેદા થયો હતો? અને તે કયા જન્માંતરના સુકૃતને લીધે પાછો મટી ગયો? હે ગુણનિધિ! વળી કયા કર્મના પ્રભાવથી મેં જગોજગોએ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી? તથા કયા કુકર્મના યોગથી હું દરિયામાં પડ્યો, તેમજ હે મુનિરાજ મેં કયા નીચ કર્મસંયોગવડે હુંબતું કલક ઓહ્યું? એ બધું સવિસ્તરપણે મને કૃપા કરીને ફરમાવો કે તેવું શા કારણથી થયું?’

(હાળ આઠમી—સાંભરી આ ગુણ ગાવા મુજ મન હીરનારે—એ દેશી.)

સાંભલજો હવે કર્મવિપાક કહે મુનિરે,

કાંઈ કીધું કર્મ ન જાયરે;

કર્મવશે હોય સઘલાં મુખદુખ જીવનેરે,

કર્મથી બલિયો કે નવિ થાયરે.

સાં. ૧

ભરતક્ષેત્રમાં નયર હિરણ્યપુરે હુઓરે,

મહીપતી મોહોટો તે શ્રીકંતરે;

વ્યસન તેહને લાગ્યું આહોડાતણુરે,

કાંઈ વારે વારે રાણી એકંતરે.

સાં. ૨

રાણી તેહની જાણે સુગુણા શ્રીમતીરે,

સમકિત શીલની રેખરે;

જિનધર્મે મતિ રૂડી કુડી નહિ મનેરે,

દાખે દાખે શીખ વિશેષરે.

સાં. ૩

પિયુ તુઝને આહોડે જાણું નવિ ધટેરે,

જેહને કેડે છે નરકની ભીતિરે;

ધરણી ને પરણી બે લાજે તુઝ થકીરે.

માંડી જેણે જીવહિંસાની અનીતિરે.

સાં. ૪

મુખ તૃણ દીધે અરિ પણ મૂકે જીવતોરે,

એહવો છે રૂડો ક્ષત્રીનો આચારરે.

તૃણ આહાર સદા જે મૃગપશુ આચારેરે,

તેહને મારે જે આહોડે તે ગમારે.

સાં. ૫

સસલાં નાસે પાસે નહિ આયુધ ધરેરે,
રાણીજયા બાણી તેહને કેડરે;

જે લાગે તે આગે દુઃખ લહેશે ઘણારે,
નાઠાશું બલ ન કરે ક્ષત્રિય વેઢરે.

સાં. ૬

અબલકુલાશી ઝખને નિજ દુમ પીડતારે,
ખગને મૃગને તૃણલક્ષીને દોષરે;

હણુતાં નૃપને ન હોય ઇમ જે ઉપદેશરે,
તેણું કીધો તસ હિંસકકુલપોષરે.

સાં. ૭

હિંસાની તે ખીંસા સઘલે સાંભલીરે,
હિંસા નવિ રૂડી કિણહી હેતરે,

આપ સંતાપે નર સંતાપે પામિયોરે,
આહેડી તે જાણો કુલર્મા કેતરે.

સાં. ૮

જાઓ રસાતલ વિક્રમ જે દુર્બલ હણેરે,
એતો લેશ્યા કૃષ્ણનો ધન પરિણામરે;

ભૂંડી કરણીથી જગ અપંજસ પામીયેરે,
લીહાલો ખાતાં મુખ હોવે તે શ્યામરે.

સાં. ૯

એહવાં રાણીયે વયણ કહ્યાં પણ રાયનેરે,
ચિત્તમાંહે નવિ જાગ્યો કોઈ પ્રતિખોધરે,

ધન વરસે પણ નવિ લીંજે મગસેલીયોરે,
મુરખને હિત ઉપદેશે હોય કોધરે,

સાં. ૧૦

અર્થઃ(કવિ યશોવિજયજી શ્રોતાગણને કહે છે કે-‘શ્રોતાઓ ! હવે રાજર્ષિ અલ્પતસેનજી કર્મના વિપાક ફળ-કહે છે તે તમે સાંભળો.’)
રાજર્ષિ બોલ્યા કે-‘શ્રીપાળ રાજન્ ! જે જીવ જે કંઈ સારાં કે નરસાં કર્યો કરે છે તે ભોગવ્યા વિના કદી પણ દૂર જતાં નથી. સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળની અંદરના જીવોને જે કંઈ સુખ કે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. તે માત્ર સુકર્મ કે દુઃકર્મના પ્રતાપથીજ થાય છે, કર્મ બળવાન છે, કોઈપણ જીવ કર્મ કરતાં વિશેષ બળવાન નથી માટે કર્મ છે તેજ સર્વથી મહાન છે. આ ભરતક્ષેત્રની અંદર હે રાજન્ ! હરિષ્ચપુર નગરીનો શ્રીકંત નામનો મોટો રાજા થયો હતો તેને શિકાર કરવાનું દુષ્ટ વ્યસન વળગ્યું હતું. તે

જોઇને તેની સુમતિવંત શ્રીમતી રાણી ઐકાંતમાં વારંવાર શિકાર કરવાની મના કરતી હતી; કેમકે રાજમિથ્યાત્વધર્મિ હતો અને રાણી જિનધર્મ રક્ત મતિવાળી સુશીલ ને સમક્ષિતી રેખારૂપ ગુણવંતી હોવાને લીધે હિંસા ધર્મને ધિકારી વિશેષ કરીને પ્રાણપતિને પાપમાર્ગથી પાછો હઠાવવા શીખ દેતી હતી કે હે પ્રિયતમભૃ ? આપને શિકાર કરવા જવું વ્યાજબીજ નથી; કેમકે એ દુષ્ટ કર્મ પાછળ નરકે જવાની ખડીક કાયમ છે, તેમજ એ દુર્વ્યસનને લીધે હું વિવાહિતા અને આપના કબજાની પૃથ્વી આપને જોતાંજ લાગિયે છિયે; કેમકે જીવહિંસા રૂપ અનીતિ હાથધરી છે. ક્ષત્રિયનો મુખ્ય ધર્મ છે કે જે શત્રુ હોય તેને મારવોજ યોગ્ય છે, તથાપિ તે શત્રુ પણ મહોમાં ઘાસનું તરણું લઈ રહ્યો હોયો રહે તો તે મુખમાં તૃણ લીધેલાને ન મારતાં જીવતો જવા દેવો. તો વિચાર કરો કે જે મૃગ પશુઓ હંમેશાં ઘાસનોજ આહાર કરે છે એટલે કે મહોમાં તરણાંજ ધરી રાખે છે તેને જે ક્ષત્રિપુત્ર મારી નાંખે છે તે ક્ષત્રિય પુત્ર નહિ પણ ગમારપુત્રજ ગણાવા યોગ્ય છે. તેમજ જે પ્રાણી રહ્યો ન થતાં પુઠં બતાવી નહાશી જાય તે જીવને પણ ન મારવો એ પણ યુદ્ધવીર રાણીજયાનો ખાસ ધર્મ છે, (છતાં આપ રાણીજયા તો પુઠં દેખાડી લાગી છુટે તેની પાછળ પુરૂષાર્થ બતાવો છો.) વળી જેના હાથમાં હથિઆર-શસ્ત્ર ન હોય તેના ઉપર રાણીજયા ઘા કરતા નથી એવી ઉત્તમ રાજનીતિ છે. (પરંતુ આપ તો સસલાં હિરણ્ય વગેરે પ્રાણીઓ કે જે શસ્ત્ર વગરના, રહ્યો ન થતાં પુઠં બતાવી લાગી છુટનારાં તેની પાછળ પડી તેમના પ્રાણ લેવા ધનુષ્યપર બાણ ચડાવી બે જાન કરો છો !) તેવા રાણીજયા અગાડી-જન્માતરમા નરક વગેરેનાં બહુજ દુઃખ પામશે પાપશાસ્ત્રના ધરનારા જે કોઈ રાજાને એવો પાપોપ-દેશ દે છે કે રાજાની પૃથ્વીમાં જે પાણી છે, તે પાણીની અંદર રહી જીવન ગુજારનાર મોટા મચ્છ, નિર્જળકુળવાળાં ન્હાના માછલાંને ખાઈ જાય છે તેવા મચ્છોને તથા રાજાની જમીનમાં ઉગેલા ઝાડવાને દુઃખ દેનાર પંખી-વર્ગને, અને રાજાની જમીનમાં ઉગેલાં નવા ઘાસ વગેરેને ખાઈ જનાર હિરણ્ય વગેરે પશુઓને જાનથી મારી નાખવામાં રાજાને કશુપણ પાપ લાગતું નથી; કેમકે જે રાજાના જળાશય, વનના વૃક્ષ, ઘાસ વગેરેનો, માલિકનો હુકમ મેળવ્યા વિના મરજી સુજળ ઉપભોગ કરે છે તે જળચારી, પંખીને પશુઓ રાજાનાં ગુન્હેગારજ હોય છે, માટે તેમને પ્રાણદંડ દેવામા પાપ નથી પણ ધર્મ છે. તે હિંસક ઉપદેશકો પોતાના હિંસક કુળનુજ પોપણ કરે છે. વળી જોઈ દર્શનવાળા હિંસાની નિંદા કરે છે એવું સાલળીયે છિયે, જેથી સિદ્ધ થાય છે કે કોઈ રીતે પણ જીવહિંસા સારી નથી અને જણાય

પણ છે કે પાપી શિકારી પોતાના આત્માને પણ સંતાપ્યા કરે છે. તેમજ જે જીવને બે જાન કરવા ધારે છે તે જીવને પણ સંતાપ આપે છે જેથી તેવા હિંસકજીવન પોતાના કુળમાં નહારાં ચિન્હ સૂચવનાર પૂંછડીઆ તારા જેવા કુળક્ષયકારજ સમજવા. તેમજ જે મનુષ્ય નિર્બળ પશુઓને મારી નાંખે છે તે મનુષ્યોનું પરાક્રમ પણ રસાતળ (પૃથ્વીના પડ)માં પેશી જાયો! કેમકે હિંસકપણું, કૃષ્ણલેશ્યા કે જે દુર્ગતિદાયક છે તેની પ્રાપ્તિ આકરાં પરિણામરૂપજ છે. જેમ કેલસો ખાધાથી મ્હોંડું કાળું થાય છે; તેમ નહારી કરણી કરવાથી પણ જગતમાં અપયશજ પ્રાપ્ત કરાય છે. માટે ઉત્તમ કામ કરવાં એજ ઉત્તમ ગતિ આપે છે. આ પ્રમાણે રાણીએ હિત-વચનો કહ્યાં; તો પણ રાજના ચિત્તની અંદર જરા પણ પ્રતિબોધ જાગ્યો નહીં, જેવી રીતે પુષ્કળ વરષાદ વર્ષા છતાં પણ મગશેળિયો પથરો જરા પણ ભિંજતો કે ભેદાતો નથી, તેવી રીતે મૂર્ખને આઠે તેટલો હિતકારી ઉપદેશ દેવામાં આવે તોપણ બોધ ન થતાં ઉલટો ક્રોધ પેદા થઈ આવ્યો. મતલબ કે જેમ સાપને સાકર મિશ્રિત દૂધ પાતાં પણ તે મિષ્ટ દૂધ ઝેરરૂપજ થાય છે; તેમ અમૃત વચનોના સંયોગથી રાજને પણ ઝેરજ પ્રાપ્ત થયું.

(૧-૧૦)

અન્ય દિવસેં સાત શત ઉલઠે પરવયેરે,

મૃગયાસંઘી આવ્યો ગહનવન રાયરે,

મુનિ તિહાં દેખી કહું વ્યાધેં છે પીડયો કોઢિયારે,

ઉલ્લઠં તે મારે દેહ ધનધાયરે,

સાં. ૧૧

જિમ તાડે તે મુનિને તિમ નૃપને હુવેરે,

હાસ્યતણો રસ મુનિમન તે રસ શાંતરે;

કરિ ઉપસર્ગને મૃગયાથી લજ્યા સાતશેરે,

નૃપસાયેં તે પહોતા ધર મન ખાંતરે,

સાં. ૧૨

અન્ય દિવસ મૃગ પૂઠે ધાયો એકલોરે,

રાજ મૃગલો પેઠા નઠતટ રાનરે;

લલો નૃપ તે દેખે નઠતટ સાધુનેરે,

બોળે નઠજલમાં મુનિ ઝાલી કાનરે.

સાં. ૧૩

કાંઈક કરૂણા આવી કહાવ્યો નીરથીરે,

ઘેર આવીને રાણીને કહી વાતરે;

સા કહે ળીજની પણ હિંસા દુઃખ દિયેરે,
જનમ અનંતા દુખ હીયે રૂપિધાતરે; સાં. ૧૪

રાજ ભાંખે નવિ કરસ્યું ફિરિ એહવરે.

વીતા કેતાઈક વાસર જામરે;
ગોખથકી મુનિ દીઠા ફિરતો ગોચરીરે,
વીસારી રાણીની શિક્ષા તામરે, સાં. ૧૫

નગરી વિટાલી લીખે કહે નૃપ ઉદ્ધંઠનેરે,

કાઠો બાહિર એહને ઝાલી કંઠરે;

રાણીયેં દીઠા ગોખથકી તે કાઢતારે.

રાજને આદેશે લાગી લંઠરે. સાં. ૧૬

અર્થ :-એક વખત તે રાજ સાતસો ઉદ્ધત પુરૂષોની સાથે શિકાર રમવા ગહન વનનો અંદર ગયો, તે સ્થળે રોગથી પીડાતા જૈનમુનિ કાઉતસગ્ગ ધ્યાન ધરી બિલા હતા. તેને જોઈ રાજ બોલ્યો-‘ આ તો રોગથી પીડાતો કોઢિયો છે. ’ એટલું બોલતામાં તો તે સાતસો ઉદ્ધતોએ તે મુનિને ઘણાજ માર માર્યો. જેમ જેમ તેઓએ મુનિને મારફાડ કર્યા કરી તેમ રાજના મનમાં હાસ્ય-ગમ્મત પેદા થતી ગઈ અને મુનિના મનમાં શાતરસ પેદા થતો ગયો. આવી રીતે મુનિને મહાત્રાસ આપી તે બધાએ શિકાર કરીને પાછા પોતાને મુકામે રાજ થતા થતા આવ્યા. વળી કોઈ વખતે તે રાજ એકલોજ શિકાર રમવા ગયો ને મૃગને જોતાજ તેણે ઘોડાને તે પાછળ દોડાવ્યો; પણ હરિષ્ઠ નાસીને નદી તીરના વનમાં કયાંક ભરાઈ પડ્યો. તેને જોતો જોતો રાજ તે વનમાં ભૂલ્યો પડ્યો. દરમ્યાન ત્યાં એક મુનિને જોયા. એટલે તે મુનિને કાન ઝાલી નદીના પાણીની અંદર ઝબોળવા લાગ્યો છતાં થોડી વાર પછી રાજના મનમાં કંઈક દયા આવી તેથી મુનિને પાણીમાંથી બહાર કહાડી પછી તે પોતાને ઘેર ગયો અને તેણે મુનિને ઉપસર્ગ કર્યાની વાત રાણીને કહી સંભળાવી; એટલે રાણી બોલી- ‘ હે સ્વામી ! ળીજની હત્યા કરીએ તે પણ દુઃખ દેનારી નીવડે છે, તો ઋષિની ઘાત તો અનંતાલવ લગી દુખ દેનારી નીવડે એમાં તો કહેવા જેવું જ શું છે ? ’ તે સાંભળી રાજ પાપથી હરીને બોલ્યો-‘ દેવી ! હવે ફરીથી એવું પાપ કોઈ વખત પણ નહીં કરું ; વળી કંઈક વખત ગયા બાદ રાજએ રાજમહેલના ઝરોખામાં બેઠે બેઠે એક મુનિને ગોચરી કરતાં જોયો કે રાણીની આંખેલી શીખામણ ને તેવું પાપ ન કરવાની કહેલી

પ્રતિજ્ઞાને વિસરી જઈ પોતાના તોફાની પુરૂષોને હુકમ કર્યો કે—' જે સહામે દેખાય છે તે લિપ્તુક આપણા નગરને વટલાવતો ફરે છે માટે એને ગળેથી પકડી શહેરની બહાર કઢાડી મૂકો.' આ પ્રમાણે રાજનો હુકમ મળતાંજ તે તોફાની પુરૂષો મુનિની ગળથી પકડી તેમને ઢસરડી બહાર કઢાડવા લાગ્યા. તે બીજા ગોખમાં બેઠેલી રાણીના જોવામાં આવ્યું (૧૧-૧૬)

રાણી રૂઠી રાજને કહે શું કરોરે,
 પોતાનું જોલ્યું પાળો ન વચનનરે;
 મુનિ ઉપસર્ગે સર્ગે જાણું દોહિલુરે,
 નરકે જવા લાગ્યું છે તુમ મનનરે. સાં. ૧૭

નૃપ ઉપશમીઓ નમીઓ મુનિ તેડી ઘરેરે,
 રાણી ભાષે રાજ એ અન્નાણુરે;
 મુનિ ઉપસર્ગે પાપ કર્યું ધણે મોટકુંરે,
 એ છૂટે તે કહિયે કાંઈ વિન્નાણુરે. સાં. ૧૮

સજ્જન જે ભૂડું કરતાં રૂડું કરેરે,
 તેહના જગર્મા રહેશે નામ પ્રકાશરે;
 આંખો પત્થર મારે તેહને કૂળ દિયેરે,
 ચંદન આપે કાપે તેહને વાસરે, સાં. ૧૯

મુનિ કહે મહોટા પાતકનું શું પાલણુરે;
 તોપણુ જે હોય એહનો ભાવ ઉલ્લાસરે;
 નવપદ જપતાં તપતાં તેહનું તપ જલુરે,
 આરાધે સિદ્ધચક્ર હોય અધનાશરે, સાં. ૨૦

પૂજા તપ વિધિ શીખી આરાધ્યું નૃપે રે,
 રાણી સાથે તે સિદ્ધચક્ર વિખ્યાતરે;
 ઉજમણામાંહે આઠે રાણીની સહીરે,
 અનુમોદે વણિ નૃપનું તપ શત સાતરે, સાં. ૨૧

અર્થ:—તે જોઈ તરત રાજ પાસે દોડી આવી, રાણી ગુસ્સે થઈ કહેવા લાગી—'હે રાજન્ ! આ શું કરવા માંડ્યું છે ? પોતાનું જોલ્યું વચન પોતે પાળતા નથી એ શુ રાજખીજનુ કૃત્ય છે ! ! આપનું મન નરકે જવાજ તલખી રહેલું માલમ પડે છે, કેમકે મુનિના ઉપસર્ગ કરનારને

સ્વર્ગ જવું મહા મુશ્કેલ હોય છે. અને એ વાતની આપતું આ કર્તવ્યજ
સ્પષ્ટપણે સાબિત આપી રહેલ છે એમજ માફ માનવું છે !' રાણીના
આવાં વચ્ચન સાંભળતાંજ રાબને પોતાની કરેલી પ્રતિજ્ઞા યાદિમા આવી,
જેથી તે શાંત થઈ તરત મુનિને પોતાની પાસે બોલાવીને રાબ મુનિના
ચરણમાં પડ્યો. એટલે રાણી મુનિપ્રત્યે વિનયવચ્ચન કહેવા લાગી—' પ્રભો !
આ રાબ અજ્ઞાનને વશ છે જેથી મુનિઉપસર્ગવું મોટું પાપ બાંધ્યું છે.
તો એ પાપથી મુક્ત થવાય એવો કોઈ ઉપાય આપ ફરમાવો. અર્થાત્
એ પાપમુક્તિ માટે પ્રાયશ્ચિત પ્રકાશો સમતાસાગર હ મેશાં સજ્જનોની
એજ રીતિ હોય છે કે જે તેઓનું ભૂડું તાકે તેઓનું પણ તે ભવુંજ
કયાં કરે છે અને એવા મુકર્મ પ્રતાપથીજ તેવા સજ્જનોનાં આ પૃથ્વીની
સપાટીપર નામો પ્રકાશપણે કાયમ રહ્યાં છે તથા ભાવિ સમયમાં રહેશે.
જેમ આંખાને કોઈ પથ્થર મારે તો તે મારની દરકાર રાખ્યા વગર તેને
(બદલે તે પથ્થર મારનારને) ત્રીડી કેરીઓ આપી આનંદ આપે છે.
અંદનને જે જન કરવત કે કોવાડા વગેરે અગ્રથી (બોલરથી) બહેરે-કાપે
છે, છતાં પણ તે બહેરનાર-કાપનારને પોતાની સુવાસ જ અર્પણ કયાં
કરે છે તેમ મુજનોનો પણ એજ નિયમ હોય છે., રાણીનું બોલવું સાંભળી
સમપરિણામી મુનિએ કહ્યું:—' બાઈ ! મહાપાપ કયું છે તે પાપ મટવા
માટે શું કહિયે ? તો પણ જો આ રાબનો ઉદ્ધાસલાવ હોય તો કહું છું
કે—' નવપદ્મનો જાપ જપવાથી તથા તેમનો તપ આદરવાથી ઉત્તમોત્તમ
શ્રી સિદ્ધચક્રનું આરાધન થાય તો તમામ પાપ નાશ થઈ જાય તેમ
છે; માટે ઇચ્છા હોય તો તે પ્રભુનું આરાધન કરો.' આ પ્રમાણે મુનિનું
બોલવું થતાંજ રાણીએ તપ આરાધનનો તમામ વિધિપૂર્વક વગેરે મુનિને
પૂછી યાદ રાખી લીધો, અને તે પછી ધણીધણીઆણીએ પ્રખ્યાતપણે તે
તપને આરાધનસહ પૂર્ણ કરીને તે તપ સબંધી ઉજમણું પણ કયું. તે
વખતે તે રાણીની આંહ સખીઓએ અને સાતસો ઉદ્ધતજનોએ રાબના
તપની અનુમોદના (પ્રશંસા) કરી

(૧૭-૨૧)

અન્ય દિવસ તે ગયા સિંહનૃપ ગામડેરે;

ભાંજ તે વળિયા લેઈ ગોવગરે;

કેડ કરીને સિંહે માર્યા તે મરીરે.

કોઢી હુવા ક્ષત્રી મુનિ ઉવસગરે.

સાં. ૨૨

પુણ્યપ્રભાવે રાબ હુએ શ્રીકંત તું રે.

શ્રીમતી રાણી મયણાસુદરી તુજ્જરે;

કુષ્ટિપણું જલમજ્જન કુંભપણું તુમ્હેરે,
પામ્યુંએ મુનિ આશાતના ફળ ગુજ્જરે. સાં. ૨૩

સિદ્ધચક્ર શ્રીમતિવયળે આરાહિયુંરે,
તેહથી પામ્યો સધળો ઋદ્ધિ વિશેષરે,
આઠ સખી રાણીનું તપ અનુમોદિયુંરે,
તેણે તે લઘુ દેવી હુઈ તુઝ શુભવેષરે. સાં. ૨૪

સાપ ખાઓ તુઝ આઠમીયેં કહ્યું શોકચનેરે,
તેણું સાપે દંસી ન ટલે પાપરે;
ધર્મપ્રશંસા કરી રાણા હુઆ તે સાતશેરે,
ઘાતવિધુર તે સિંહ લીયે વ્રત આપરે, સાં. ૨૫

ભાસ અણસણે અજિતસેન તે હું હુઓરે,
બાલપણે તુઝ રાજ્ય હયું તે રાણરે,
બાંધી પૂરવ વૈરે, તુઝ આગળ ધરેરે,
પૂરવ અભ્યાસેં મુઝ આબ્યું નાણરે. સાં ૨૬

જાતિ સંભારી સંયમ ગ્રહિ લહિ ઓહિનેરે,
ધહાં આવ્યો જેણે જેવાં કીધાં કર્મરે,
તેહને તેહવાં આવ્યાં ફળ સુખ દુઃખ તણારે.
સદ્ગુરૂ પાળે જાણે કુણ એ મર્મરે. સાં. ૨૭

ચોથે ખડે ઢાળ હુઈએ આઠમીરે.
એહમાં ગાયો નવપદમહિમા સારરે;
શ્રીજિનવિનયેં મુજસ લહીજેં એહથીરે,
જગમાં હોવે નિશ્ચયેં જયજયકારરે. સાં ૨૮

અર્થ:-કોઈક દિવસે તે રાજા સાતસો તોફાનિયોના પરિવારથી પર-
વર્ષો સિ હરાજના ગામ ઉપર ચડાઈ લઈ ગયો અને તે ગામમાં હુંદ
વગેરેથી ભંજવાડ કરી ગાયોના ટોળાને હાંકી પાછો ફર્યો; પરંતુ સિ હ-
રાજાએ તેની પુઠ પકડી જેથી તે સાતસો તોફાનીને ઠેર માર્યા અને તે
મરીને તપઅનુમોદનાના પ્રતાપથી ક્ષત્રીયવશમાં પેદા થયા; પણ મુનિને
કષ્ટ આપવાને લીધે પાછળથી તે બધા કેહરોગથી પકડાઈ ગયા. નવપદ-
ના તપ વડે પુણ્યસચ્ચ થવાથી શ્રીકેતરાજ આયુષ્ય થયે તું શ્રી

પાળ રાજ થયો. અને શ્રીમતિ રાણી તે, તે તારી પત્ની મયણાસુંદરી થઈ તેમજ કોઢિયાપણું મુનિને કોઢિયો કહેવાની આશાતનાથી તથા મુનિને પાણીમા ઝબોળવાથી દરિયામાં ડુબવું, તથા મુનિને ખડાર કહાડવાથી પાણું દરિયો તરી પાર થવું થયુ, અને મુનિ શહેરને વટલાવે છે એ કુંબ જેવો છે, વગેરે વચનો કહ્યા તે આશાતનાને લીધે કુંબનુ કલંક પ્રાપ્ત થયું અને મુનિની તે અપરાધ સંબધી ક્ષમા માગી તેથી તે કલંક નાશ પામ્યુ. તેમજ શ્રીમતિના કહેવાથી પૂર્વજન્મમા શ્રી નવપદજીવું આરાધન કર્યું તથા તેજ અભ્યાસના લીધે આ ભવે પણ તેણીના કથનથીજ પુનઃ તે તપ આરાધ્યો. તેથી તને સર્વત્ર સ્થળે સર્વ પ્રકારની વિશેષતા પૂર્વક ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ આઠ સખીઓએ તથા સાતસો ઉલ્લઠાએ રાણી રાજના તપની અનુમોદના કરી તેથી તે પ્રભાવવડે શુભવેષવત તારી યુવરાણીઓનું પદ પામી. આઠમી સખીએ પોતાની શોકયને 'સાપ ખાઓ' એવું સાપ-વચન કહ્યું હતું. તે પાપથી તેણી આઠમી સખીના જીવ તિલકસુ દરીને સાપનો દશ થયો. ધર્મ પ્રશંસાના પ્રતાપથી સાતસો જણ કોઢીપણું દૂર કરી રાણાપદ પામ્યા. તારા તોફાનીઓનો મારનાર સિંહ સાતસોને તરવારને તાળે કર્યાના પાપથી ખડીને પોતાની મેળે મુનિના ત્રત લઈ ત્યાગી થયો અને અણસણ કરી મરી હું અન્નિતસેન રાજ થયો. માડ ગામ ભાંગ્યું હતું તે વૈરને લીધે મેં તારૂં રાજ્ય આળપણુમાથીજ પડાવી લીધું અને મેં સાતસો જણને માર્યા હતા. તેઓએ મને તે વૈરને લીધે ખાંધી તારી આગળ હાજર કર્યો હતો, માટે જે જે પાપ કરાય છે તે તેમાંથી ભોગવ્યા વિના છુટકળારો કરતા નથી. મને પૂર્વના ચારિત્રાભ્યાસને લીધે જ્ઞાન ઉદય આવ્યુ. જેથી જાતિસ્મરણવડે પૂર્વ ભવ જોઈ વિચારી મેં સયમ અંગીકાર કર્યું, અને તે ચારિત્ર પાળતાં અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી હું અહીં તારી પાસે આવ્યો. કહેવાનો તાત્પર્ય એવ છે કે જેણે જેવાં કર્મ કર્યાં તેણે તેવાં સુખ દુઃખના ફળ ઉદય આવતાં અનુભવ્યા કહો, સદ્ગુરુ સિવાય એવા મર્મને કોણ જાણી શકે?" (યશોવિજયજી કવિ કહે છે કે આ ચોથા ખડ અંદરની આઠમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. એમાં નવપદજીનો મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે તે એવો બોધ આપે છે કે જે નવપદજીનો મહિમા ગાય તે શ્રી જિનરાજજીનો વિનય કરવાથી સારો યશ પ્રાપ્ત કરી શકે અને અવશ્ય જગતમાં જયજયકાર મેળવે) (૨૧-૨૮) .

(હાહા-છંદ)

ધૂમ સાંભળી શ્રીપાળ નૃપ, ચિંતે ચિત્તમઝાર.

અહો અહો ભવનાટકે; લહિયે, ઇસ્યા પ્રકાર.

કહે ગુરૂપ્રતે હવણાં નથી. મુજ ચારિત્રના સત્તિ; ૨
 કરિ પસાય તિણે ઉપદિસો, ઉચિત કરણ પડિવત્તિ.
 વલતું મુનિ ભાષે નૃપતિ, નિશ્ચયગતિ તું જોય; ૩
 કરમ ભોગ ફળ તુઝ ધણું; ઇહલવ ચરણ ન હોય.
 પણ નવપદ આરાધતાં, પામિશ નવમું સર્ગા.
 નરસુર સુખ કમે અનુભવી, નવમે ભવ અપવર્ગા. ૪
 તે સુણી રોમાંચિત હુઓ, નિજ ધર પહોતો ભૂપ;
 મુનિ પણ વિહરતો ગયો, ઠાણાંતર અનુરૂપ. ૫

અર્થ—આ પ્રમાણે અજિતસેન રાજર્ષિના મુખથી ધર્મ-દેશના શ્રવણ કરી શ્રીપાળરાજ પોતાના ચિત્તમાં ચિંતવવા લાગ્યા—‘અહા ! અત્યંત આશ્ચર્યની વાત છે કે ભવનાટકની અંદર પણ આવા આવા પ્રપચ થાય છે ! ! !’ તે પછી શ્રીપાળરાજ ગુરૂપ્રત્યે પૂછવા લાગ્યા. ‘હિ પ્રભો ! અત્યારે તો મારામાં ચારિત્ર અંગીકાર કરવાની શક્તિ નથી માટે કૃપા કરીને જે મારાથી બની શકે તેવો મારા લાયક ધર્મપ્રબધ મને કહી બતાવો.’ મુનિરાજે જિજ્ઞાસુ શ્રીપાળ રાજે દ્રને કહ્યું:—નરવર ! તારી ગતિ અવશ્ય રીતે તપાસવાની છે એટલે કે હજી પણ તારે કર્મસંબંધી વિપાક ભોગવવાનાં બાકી રહેલ છે જેથી આ ભવની અંદર તને ચારિત્રનો ઉદય આવશે નહીં; તો પણ શ્રી નવપદજીના આરાધન પ્રતાપવડે તું નવમું દેવલોક પ્રાપ્ત કરીશ અને તે પછી મનુષ્યનો ને દેવનો એમ વારાફરતી ભવ પામી તે ભવ સંબંધી સુખો અનુભવીને નવમાં ભવની અંદર મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરીશ,’ આ પ્રમાણે મુનિમહંતનું નિશ્ચય કથન શ્રવણ કરી શ્રીપાળ રાજ અત્યંત આનંદ પામ્યા, કેમકે નવ ભવની અંદર દેવમાનવનાં સુખ ભોગવી મોક્ષસુખાનુભવી થનાર છું. ભવ નાટકના હવે નવ પ્રવેશજ બાકી રહ્યા છે. પછી તે નાટકની સમાપ્તિ થતાં અખંડાનંદ સાથે પુનઃ તે નાટકમાં પાટ લજવવાનું રહેશેજ નહીં ઇત્યાદિ આનંદનાં કારણો બાણી લીધાં જેથી હર્ષવડે રૂવાડાં વિકસ્વર થઈ આવતાં મુનિમહંતને નમન કરી પોતાના પરિવારસહિત પાટનગરમાં ગયાં. અને મુનિમહારાજ પણ પોતાની ઇચ્છાનુકુળ વિહાર કરી અન્ય ક્ષેત્ર ફરવા વિચર્યા.

(હાળ નવમી-કંત તમાકૂ પરિહરો-એ દેશી.)

હવે નરપતિ શ્રોપાલ તે, નિજ પરિવાર સંયુત મેરે લાલ;
આરાધે સિદ્ધચક્રને, વિધિસહિત ગ્રહી સુમુહૂર્ત મેરે

લાલ૦ મનનો મહોટો મોજમાં.

મયણાસુંદરી ત્યારે ભણે; પૂર્વે પૂજ્યું સિદ્ધચક્ર મે.

ધન ત્યારે થોડું હતું; હવણાં તું ઋક્ષે શક મે મ. ૨

ધન મહોટે છોટું કરે, ધર્મ ઉજમણું તેહ. મેરે લાલ.

(પાઠાંતર) જે કરણી ધર્મનું તેહ, મે.

ફળ પૂરું પામે નહીં, મમ કરજે તિહાં સંદેહ-મે મ. ૩

વિસ્તારે નવપદ્મતણી, તિણે પૂજ કરો સુવિવેક. મે.

ધનનો લાહો લીજ્યે, રાખી મહોટી ટેક. મે મ. ૪

મયણા વયણાં મન ધરી, ગુરૂલકિત શક્તિ અનુસાર; મે.

અરિહંતાદિક પદ ભલાં; આરાધે તે સાર. મે. મ. ૫

નવજિનગર નવ પડિમા ભલી, નવ જીર્ણોદ્ધાર કરાવી; મે.

નાનાવિધ પૂજ કરી, જિન આરાધન શુભભાવ, મે. મ. ૬

એમ સિદ્ધતણી પ્રતિમાતણું, પૂજન ત્રિહું કાલ

પ્રણામ; મેરેલાલ.

તન્મય ધ્યાને સિદ્ધનું, કરે આરાધન અભિરામ. મે. મ. ૭

આદર ભગતિને વંદના, વૈયાવચ્ચાદિક લગ્ગ; મે.

શુશ્રૂષાવિધિ સાચવી, આરાધે સૂરી સમગ્ગ-મે. મ. ૮

અધ્યાપક ભણતાં પ્રતિ, વસનાશન ઠાણ બનાય, મે.

દ્વિવિધ ભકિત કરતો થકો, આરાધે નૃપ ઉવજ્જાય. મે. મ. ૯

નમન વંદન અભગિમનથી. વસહી અશનાદિકદાન; મે.

કરતો વૈયાવચ્ચ ઘણું, આરાધે મુનિપદ ઠાણ. મે. મ. ૧૦

તીર્થયાત્રા કરી અતિ ઘણી. સંઘપૂજ ને રહજત. મે

આરાધે દર્શનપદ ભણું, શાસન ઉન્નત્તિદદ ચિત્ત; મે. મ. ૧૧

સિદ્ધાંત લિખાવી તેહને, પાલન અર્ચાદિક હેત; મે

નાણ પદારાધન કરે. સજ્જાય ઉચિત મન દેત. મે. મ. ૧૨

પ્રતનિયમાદિક પાલતો, વિરતિની ભક્તિ કરંત; મે.
 આરાધે ચારિત્ર ધર્મને; રાગી યતિધર્મ એકંત મે. મ. ૧૩
 તણ ઇચ્છા ઇહ પર લોકની, હુધ સધળે અપ્રતિબદ્ધ; મે
 પટ બાહ્ય અભ્યંતર પટ કરી, આરાધે તવપદ શુદ્ધ. મે
 મ. ૧૪

ઉત્તમ નવપદ દ્યોભાવથી, શુભભક્તિ કરી શ્રીપાલ; મે.
 આરાધે સિદ્ધચક્રને, નિત પામે મંગળમાળ; મે. મ. ૧૫
 ઇમ સિદ્ધચક્રની સેવના, કરે સાડાચાર તે વર્ષ; મે.
 હવે ઉજમણા વિધિતણા, પૂરે તપ ઉપનો હર્ષ; મે. મ. ૧૬
 ચોથે ખંડે પૂરી થઇ, હાલ નવમી ચઢતે રંગ; મે
 વિનય સુજસ સુખ તે લહે, સિદ્ધચક્ર થુણે જે ચંગ. મે.

મ. ૧૭

અર્થ-તે પછી મહાન્ ઉદાર ચિતવંત શ્રીપાળ મહારાજ પોતાના પરિવાર સહિત વિધિપૂર્વક સારૂ મુહુર્ત સાધી આનંદવડે શ્રી સિદ્ધચક્રની આરાધના કરવામા પ્રવૃત્ત થયા એ જાણી પટરાણી મયણાસુદરીએ પતિ-દેવ પ્રત્યે કહ્યું - આગળ આપણે શ્રી સિદ્ધચક્રજીવું પૂજન વગેરે કયું હેતું, પણ તે વખતે આપણી પાસે વિશેષ ધનસંપત્તિ ન હતી. તેના લીધે જોઈએ તેવી ઉદારતા સાથે ભક્તિ થઇ શકી નથી; પરંતુ હમણાં તો આપ ઈંદ્રના જેવી ઋદ્ધિથી વિદ્યમાન છે, માટેજ કહું છું કે જે મનુષ્ય જ્યારે ધનની વિશેષ છત હોય ત્યારે ધર્મસંબંધી કરણીમાં ટુંકું દિલ રાખી ઓછું ધન વાવરે તે મનુષ્ય પૂર્ણ ફળ પામી શકતો નથી એ નિઃસંદેહની માત્ર છે. એ હેતુને ધ્યાનમા લઇ હાલની સંપત્તિ પ્રમાણે પુષ્કળ ધન વાપરી વિસ્તાર-પૂર્વક પૂજનાદિની સામગ્રી મેળવી વિવેક સાથે નવપદજીવું પૂજન-આરાધન કરવું ઘટિત છે, માટે ધન હાથ કર્યાનો દહાવ લેવા પૂર્ણ રાગનો ટેક રાખી પૂજન કરો.' મયણાસુદરીજી આ પ્રમાણે બોલવું થતાં તે વચ્ચેનો મનમાં ગ્રહણ કરી મહાન્ ભક્તિવંત શ્રીપાળમહારાજ પોતાની શક્તિના પ્રમાણપૂર્વક તત્ત્વરૂપ અરિહંતાદિક નવપદજીવું આરાધન કરવા લાગ્યા. તેમાં પ્રથમ પદરૂપ શ્રી અરિહંતપશુની આરાધનામા બાવન જિનાલયચુકત નવ જૈનમંદિરો બધાં, નવનવીન જીન પ્રતિમાજી ભરાવ્યાં અને નવજીવ મંદિરોની મટાપન કરાવી જિણીંદારનું ફળ મેળવ્યું, તથા ત્રણ-પાંચ-આઠ સત્તર, એકવીશ અને એકસોઆઠ. એમ વિવિધ ભેદવાળી પૂજાઓ ભણાવી શુભ-

ભાવયુક્ત પ્રથમ પદની આરાધનામાં લીન થયા તે પછી બીજા પદરૂપ શ્રી સિદ્ધ મહારાજની આરાધનામાં ઉપર કહેવામાં આવેલા પ્રકારસહિત ત્રણે ટંક (સવાર, બપોર ને સાંજ) વખતે શ્રી સિદ્ધલગવંતને પ્રણામ કરી પૂજન કર્યું અને તન્મય બની અથાત્ તે કાર્યની અંદર ચિત્તમાં અપાર દૃઢ આનંદના ઉદ્ભવવડે કર્મ અંજનના આવરણરહિત શ્રી સિદ્ધ લગવાનની મન વચન તનની ઐક્યતા સાથે ઉત્તમ આરાધના કરવી શરૂ રાખી. તે પછી ત્રીજા પદરૂપ શ્રી આચાર્ય મહારાજની આરાધનામાં આદર તથા ભક્તિરાગપૂર્વક બાર આવર્તયુક્ત વંદનાનો ક્રમ સાચવી, વૈયાવચ્ચમાં લગની રાખી, સુશ્રૂષા, પર્યુપાસના, સેવના, આહારપાણી વગેરે અને ઉપાશ્રયાદિને તમામ વિધિ સાચવી સમસ્ત સ્મરિરાજની આરાધનામાં સાવધાન રહ્યા. તે પછી ચોથા પદરૂપ શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજની આરાધનાની અંદર પાંચે સંધ્યા વખતે આગમના પાઠ ભણનારા તથા ભણાવનાર મહાશયોને અન્ન, વસ્ત્ર ને રહેવાની જગ્યા સખંધી સવડ પૂરી પાડવા શ્રીપાલ મહારાજએ પૂર્ણ ખત રાખી અને ધર્મશાળાઓ, પાઠશાળાઓ વગેરે બંધાવી ઉપર કહેલા ઉપચારરૂપ દ્રવ્યથી અને મનની એકાગ્રતારૂપ ભાવથી પાઠકપદની ભક્તિપૂર્વક આરાધના કરી. તે પછી પાંચમાં પદરૂપ મુનિમહારાજશ્રીની આરાધનામાં મુનિ પધારે તે વખતે પાંચ સાત ડગલાં શરૂ સન્મુખ જઈ શરૂપદમા નમન કરવું તથા હાથ જોડી વંદના કરવી વગેરે વિનય વૈયાવચ્ચ સાચવવામાં લીન રહી, ઉપાશ્રયની અને અન્ન, વસ્ત્ર પાત્રાદિ જરૂર જોગ વસ્તુઓની સગવડતા કરી દેવામાં કાળજી ધરાવી. કેમકે અન્ન-પાણી-ખાદિમ-સ્વાદિમરૂપ ચારે પ્રકારના આહાર-વસ્ત્ર-પુસ્તક ઔષધ વગેરેની જે વખતે જરૂર હોય તે વખતે તેની સગવડ કરી આપવામાં આવતાં વ્રતધારી મહાત્માઓ પોતાના સંયમમાર્ગમાં વગર અડચણે કાયમ રહી શકે છે. એ લાભ મેળવવા શ્રીપાળમહારાજ મુનિપદની અત્યંત વૈયાવચ્ચાદિ સાચવી આરાધનાનો આનંદ મેળવવા લાગ્યા તે પછી છઠ્ઠા પદરૂપ ઉત્તમ દર્શન પદની આરાધનામાં જગાજગાએ ભક્તિભાવસહિત તીર્થયાત્રાઓ કરી તે તે સ્થળોમાં સ્નાત્રાદિ પૂજાઓ, સ્વામીવાત્સલ્યો ને રથયાત્રાઓ વગેરે દર્શન સખંધી અનેક મહોત્સવો કરી દૃઢ ચિત્તવડે શ્રીપાળમહારાજએ શાસનની ઉન્નતિ-શોભાની વૃદ્ધિ સાથે છઠ્ઠાપદની ભક્તિ કરી. તે પછી સાતમાપદરૂપ જ્ઞાનપદારાધનમાં જ્ઞાનના પાલન અર્થાં વગેરેની અંદર પૂર્ણ ખ્યાર રાખી સિદ્ધાંતો લખાવ્યા તથા તે સિદ્ધાંતોની કૃણ વગેરે ઉત્તમ વસ્તુઓવડે પૂજાભક્તિ સાચવી અને જ્ઞાન સખંધી ઉપકરણોએટલે કે પાટી, પોથી, ઠંવણી,

સાપકા, સાપડી, વહી, દસ્તરી, ઓળિયા, પૂઠાં, રૂમાલ, હિંગળોક, શાહી, અંદરવા, આખી, લેખણો, ખડિયા, પીંછીઓ, કાગળ, જીર્ણોપ (કંપાસ), ફાંટિયા વગેરે વસ્તુઓ એકઠી કરી શક્તિઅનુસાર યોગ્યતાવંત ચિત્ત સાથે સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરી સાતમા પદનું શ્રીપાળ મહારાજને આરાધન કર્યું. આઠમા પદરૂપ ચારિત્રપદની આરાધનામા પોતે અંગીકાર કરેલાં ચાર અભુવ્રત એટલે કે પ્રાણાતિપાત કોઈ જીવને સંતાપ દુઃખ ન થાય તે પહેલું, તથા પાંચ મહોટાં જૂઠું (ધર્મ પુણ્યના કારણ સિવાય) ન ભોલવાં તે બીજું, તેમજ ચોરો ન કરવી તે ત્રીજું, અને સ્ત્રી સમોગમ ન કરવો તે ચોથું અભુવ્રત એ ચારે અભુવ્રત (અર્થાત્ સ્થુળપણે—દેશવિરતિ રૂપ વ્રત ગૃહસ્થને પાળવાં પડે છે, સર્વવિરતી રૂપ સર્વથા એ ચારેનો ત્યાગ કરવો ગૃહસ્થને પાલવી શકે નહીં, જેથી મહાવ્રતથી ઓછાશવાળાં હોય તે અભુવ્રત કહેવાય છે) તેઓનું પૂર્ણપણે પાલન કરી શ્રીપાલમહારાજ ગુરૂરાજ પાસેથી આદરેલા નિયમરૂપ ગૃહસ્થધર્મ સહિત ચતિ—સાધુઓને અન્ન વસ્ત્ર પાત્રાદિના દાન દેતાં તથા સ્તુતિ વંદન કરતા દ્રવ્યભાવ લેદવડે નિશ્ચિનતાસહ એકાંત ચતિ ધર્મના પ્રેમી બની ચારિત્રપદની આરાધના કરવામા મસ્ત થયા. તે પછી નવમા પદરૂપ તપ પદની આરાધના ભક્તિમાં શ્રીપાળમહારાજને આલોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી વાંછના ત્યાગી દઈ તમામ જગોએ સ્વતંત્રતા અંગીકાર કરી કર્મ તપાવવાને માટે પોતાની આત્મશક્તિ સુજળ છ બાહ્ય ને છ અભ્યંતર લેદ મળી બારે લેદથી તપનું શુદ્ધપણે આરાધન કર્યું. આ પ્રમાણે નવે પદનું દ્રવ્ય અને ભાવ એ બેઉ પ્રકારની ભક્તિથી શ્રીપાળમહારાજ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું આરાધન કર્યાં કરતાં વિશેષ મંગળમાળા સ્વાધીન કરતા હતા. અને જ્યારે તે એકાંશી આંગિલ—નવ ઓળીને મર્યાદાવડે પૂર્ણ થતા સાડાચાર વર્ષ પૂર્ણ થયાં ત્યારે તે નવપદજીના તપની પૂર્ણાહુતી સંબંધી ઉદ્યાપન ઉજમણ કરવા બાબતનો શ્રીપાળ મહારાજને હર્ષ પેદા થયો કેમકે ઉજમણા વિના તપનું રૂળ પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થઈ શકતું જ નથી; માટે પૂર્ણ લાભ મેળવવા ઉજમણું આદરવાની અંગદેશ પતિએ તૈયારી કરી. (યશોવિજયજી કહે છે કે—ચોથા ખંડની અંદર ચડતા રંગપૂર્વક નવમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. તે એજ યોધ આપે છે કે—જે મનુષ્ય ઉત્તમ ભાવથી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ગુણોની સ્તવના કરે તે મનુષ્ય અવશ્ય વિનય, સારો યશ અને સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. માટે હે શ્રીતાગણ! તમે પણ તેજ પ્રભુના ગુણો સ્તવી તે લાભ પ્રાપ્ત કરવા ઉદ્યમ આદરો.) (૧-૧૭)

(દાહા-છંદ.)

હવે રાજા નિજ રાજની, લક્ષ્મીતણે અનુસાર,
ઉજમણું તેહ તપતણું, માંડે અતિહિ ઉદાર,

૧

અર્થ—હવે શ્રીપાળ મહારાજ પોતાની રાજ્યસ્મૃદ્ધિના અનુસાર એટલે કે અત્યંત મહાન્ શક્તિપૂર્વક ઓળીના તપનું ઉજમણુ ધણીજ ઉદારતાથી કરવાની સામગ્રી નીચે મુજબ એકઠી કરવા લાગ્યા.

—o—

(હાળ દશમી-ભોળીદા હસારે વિષય ન રાચિયે—એ દેશી.)

વિસ્તીરણુ જિનભુવન વિરચીયે, પુણ્ય ત્રિવેદિક પીઠ;
અંદ્ર અંદ્રિકારે ધવલ ભુવનતળે, નવરંગ ચિત્ર વિસીઠ.
તપ ઉજમણું રેઘણિ પરેંકીજીયેં; જિમ વિરચેરેશ્રીપાળ.
તપ ફળ વાઘેરે ઉજમણે કરી, જેમ જળ પંકજનાળ.
તપ ઉજમણું રે ઘણિપરેં કીજીયે.

૧

૨

પંચવરણુનારે શાલિ પ્રમુખ ભલા, મંત્ર પાવેત્ર કરી ધાન્ય;
સિદ્ધચક્રનીરે રચના તિહાં કરે, સંપૂરણુ શુભધ્યાન.
તપ ઉજમણું રે ઘણિપરેં કીજીયે.

૩

અરિહંતાદિક નવપદને વિષે, શ્રીફળ ગોળ ઠવંત;
સામાન્યેં ધૂત ખંડ સહિત સવે, નૃપ મન અધિકીરે ખંત.
તપ ઉજમણું રે ઘણિપરેં કીજીયેં.

૪

જિનપદ ધવલુરે ગોલક તે ઠવે, શુચિ કર્કેતન અહૂ,
ચોત્રીસ હીરેરે સહિત બિરાજતું; ગિરિઓ મુગુણુ ગરિહૂ.
તપ ઉજમણું રે ઘણિપરેં કીજીયેં.

૫

સિદ્ધપદેં અડ માણિક રાતડાં, વળિ ઇગતીસ પ્રવાળ;
ધુસ્રણુ વિલેપિત ગોલક તસ ઠવે, ચૂરતિ રાગ વિશાળ.
પણુ મણિ પીત છત્રીસ ગોમેદકે, સૂરિપદેં ઠવે ગોળ;
નીલરયણુ પચવીસ પાઠકપદે, ઠવે વિપુલ રંગરોલત.

૬

૭

રિષ્ટરતન સગવીસ તે મુનિપદે, પંચ રાયપટ અંક;
સગસહિધગવન્ન સિતરી પંચાસ તે, મુગતા શેષ નિઃશંક,
તપ ઉજમણું રે ઘણિપરેં કીજીયેં.

૮

- તે તે વરણે રે ચીરાદિક ઠવે, નવ પદતણેરે ઉદ્દેશ;
ખીજી પણ સામગ્રી મોટકી, માંડે તેહ નરેશ. ત૦ ૯
- ખીજેરાં ખારેક દાડિમ ભલાં, કોહોલાં સરસ નારંગ;
ખૂગીફળ વળી કલશ કંચનતણા, રતનપુંજ અતિ ચંગ.
તપ ઉજમણું રે ઇણિપરે કીજયે. ૧૦
- જે જે ઠમેરે જે ઠવણું ઘટે, તે તે ઠવેરે નરિંદ;
ગ્રહ દિકપાલ પદે ફલ ફુલડાં, ધરે સવરણ આનંદ. ત૦ ૧૧
- ગુરૂવિસ્તારેરે ઉજમણું કરી, નહવણુ ઉત્સવ કરે રાય;
આઠ પ્રકારીરે જિનપૂજ કરે, મંગલ અવસર થાય, ત૦ ૧૨
- સંધ તિવારેરે તિલક માલાતણું, મંગલ નૃપને કરેધ.
શ્રીજિન માનેરે સંઘેં જે કયું, મંગલ તે શિવ દેધ. ત૦ ૧૩
- તપ ઉજમણેરે વીર્યઉદ્ધાસ જે, તેહજ મુક્તિનિદાન;
સર્વે અભયેરે તપ પૂરાં કર્યાં, પણ નાવ્યું પ્રણિધાન.
તપ ઉજમણું રે ઇણિપરે કીજયે. ૧૪
- લઘુકર્માનેરે કિરિયા ફલ દીયે, સફલ સુગુરુ ઉવએસ;
સર હોયે તિહાં દૂપખનન ઘટે, નહિ તો હોઈ કિલેશ;
તપ ઉજમણું રે ઇણિપરે કીજયે. ૧૫
- સફળ હુવો સવિ નૃપશ્રીપાલને, દ્રવ્ય ભાવ જસ શુદ્ધ,
મત કોઈ રાયો રે કાયો મત લેધ, સાચો બિહુ નય બુદ્ધ.
તપ ઉજમણું રે ઇણિપરે કીજયે. ૧૬
- ચોથે ખંડેરે દશમી ઢાળ એ પૂરણુ હુધ મુપ્રમાણુ,
શ્રીજિન વિનય સુજસ ભગતિ કરી, પગ પગ હોઈ

કલ્યાણુ. તપ. ૧૭

અર્થ:—વિશાળ જિનમંદિરની અદર પુણ્યનાજ જ પીઠરૂપ ત્રણ ગઠ સમાન ત્રણ વેદિકાઓની રચના કરાવી સમવસરણુનો ચંદ્રમાની જયોતિ સરજો તેજસ્વી સોમ્યરૂપ દેખાવ કરાવ્યો અને તે પછી તે મંદિરનું ભોંય-તળીયું ધોવડાવી સાફ કરાવી વિચિત્ર સુદર ચિત્રામણી સહિત બનાવ-રાવ્યું. (કવિ કહે છે કે હે તપ કરવાની ઇચ્છાવાળા લવિજનો ! તપનું ઉજમણું તો જેવું શ્રીપાળરાજને કયું તેવું તમો પણ કરો; કેમકે

પાણીના વધવાથી કમળની દાંડી વધે તેની પેઠે ઉજમણું કરવાથી તપના ક્ષણની વૃદ્ધિ થાય છે) તે પછી પાચે રંગના ચોખા વગેરે ધાન્ય (અનાજ) મેળવી તે અનાજના જથ્થાને પવિત્ર મત્રોવડે મંત્રી શ્રી સિદ્ધચક્રની કમળરૂપ મંડળરચનામા જે જે પદ જે જે રંગનું હોય તે તે પદની તે તે રંગની રચના કરાવી. મતલબ કે મધ્ય ગુચ્છયુક્ત આઠ પાંખડીવાળું કમળ કહાલી તેમાં વચ્ચે સફેદ ધાન, પૂર્વ તરફની પાંખડીમા લાલ ધાન, તેની પડખેની પાંખડીમાં ઘોળું ધાન, તેની પડખેની દક્ષિણ પાંખડીમા પીળું ધાન, તેની જોડેની પાંખડીમાં ઘોળું ધાન, તેની પડખે પશ્ચિમ તરફની પાંખડીમાં શ્યામરંગનું અને તેની પડખેની પાંખડીમાં ઘોળું ધાન પાથરી તેની પાંખડી ખરોખર પાંખડી કરી નવે પદના રંગની પ્રભા શ્રીપાળ મહારાજાએ શુભ ધ્યાનપૂર્વક જાહેર કરી. શ્રીઅરિહંત આદિ નવે પદની અંદર શ્રીકૃષ્ણ (નાળીએર) ના ગોળાઓ સામાન્યપણે ધી ખાડથી ભરીને અધિક આનંદ સહિત શ્રીપાળ મહારાજાએ ખત સાથે મૂક્યા તેમજ જિનેશ્વર-પદનો રંગ સફેદ છે જેથી તે પદ ઉપરના શ્રીકૃષ્ણ ગોળાપર રૂપાના વર્ક ચઢાવી તે અગાડી આઠ પ્રતિહાર્યવંતપ્રભુ હોવાથી આઠ કર્કેતન રત્ન, તેમજ ચોત્રિશ અતિશ્યવંત હોવાથી ચોત્રિશ હીરા મૂકી ગિરૂઓ અને મહાન્ સદ્ગુણવંત શ્રીપાળ મહારાજા અરિહંત પદની ભક્તિ કરવામાં લીન થયો. બીજા પદ ઉપર શ્રી સિદ્ધ ભગવત કે જે આઠ શુભો સહિત રાતા વર્ણ-વાળા છે તેથી આઠ માણેક, તેમજ કોઈ લેહે સિદ્ધ ભગવંતના એકત્રીશ શુભ પણ ગણાતા હોવાને લીધે એકત્રીશ પરવાળા, અને કેસરના ધોળવાળા કિંવા રાતા આવના ચંદન (રતાજળી) ના ધોળથી વિલેપન કરેલા આઠ નાળિયેરના ગોળા વિશાળ પ્રેમ સહિત મૂકી શ્રીપાળ મહારાજાએ સિદ્ધ પદની ભક્તિ કરી. ત્રીજા આચાર્યપદની ઉપર આચાર્ય ભગવાન પાંચ આચાર સહિત તથા છત્રીશ શુભવંત પીતલવર્ણના હોવાને લીધે પાંચ પુખરાજ અને છત્રીશ પીળાં (ગોમેદ) રત્ન અને ૩૫ શ્રીકૃષ્ણના ગોળાપર સોનાના વર્ક ચઢાવી મૂક્યા. ચોથા ઉપાધ્યાય પદની ઉપર ઉપાધ્યાયજી પચીસ શુભવંત નીલા વર્ણના હોવાથી પચીસ નીલા પાનાં (નીલમ) મૂકી ૨૫ શ્રીકૃષ્ણના ગોળાપર ચંદન ચોપડી નાગરવેલના પાનથી શોભાવી અત્યંત આનંદ સહિત તે પદથી ભક્તિ કરી. પાંચમાં પદ ઉપર સાધુ સત્તાવીશ શુભવંત અને શ્યામરંગવાળા હોવાથી સત્તાવીશ અરિઠ (કાળા) રત્ન, તેમજ પંચમહામતધારી હોવાને લીધે પાંચ મહા શ્યામ રંગનાં રાજપટ નામના રત્નો અને ૨૭ નાળિયરના ગોળા મૂકી શ્રીપાળ મહારાજા આનંદમાન થયા. છઠ્ઠા પદ ઉપર જ્ઞાનપદના એકાવન સેદ તથા ફવેત વર્ણ હોવાથી ફવેત મોતી અને સાત નાળિયરના ગોળા મૂક્યા. સાતમા દર્શ-

નપદ ઉપર દર્શનપદ સડસઠ લેદ અને સ્વેત રંગવંત હોવાથી ૬૭ સ્વેત મોતી અને પાંચ શ્રીફળ ગોળા મૂક્યા. આઠમા ચારિત્રપદ ઉપર ચારિત્રપદ નિર્મળ-ઉત્તમવળ સીતેર લેદવંત હોવાથી સીતેર ઘોળાં મોતી અને પાંચ શ્રીફળ ગોળા મૂક્યા અને નવમા તપપદની ઉપર તપ પચાસ લેદવંત ઉત્તમવળ વર્ણ હોવાથી ૫૦ ઘોળાં મોતી અને બાર શ્રીફળ ગોળા મૂક્યા. (દરેક પદ ઉપર મૂકેલા શ્રીફળગોળાઓ ધી ખાડથી ભરેલા હતા.) તેમજ નવે પદોનાં જે જે વર્ણ હતા તે તે વર્ણનાં વસ્ત્રો તથા અન્ય ફળ આદિ વસ્તુઓ તે તે પદની ઉપર મૂકી. એટલે કે બીજેરાં, દાડમ, ખારેકો, કોળાં, સરસ નારંગીઓ, સોપારીઓ, સોનાના કળશ અને ઘણાજ સુંદર રત્નના ઢગલા વિગેરે નવ નવ સંખ્યાની અનેક મોટી સામગ્રી સહિત જે જે દેશોમાં, જે જે ઋતુમાં, જે જે ફળ મેવા-મીઠાઈ વગેરે મળી આવી તે તે સર્વ વસ્તુઓ મહાન્ ઉદાર ચિત્તવંત શ્રીપાળ મહારાજાએ નવપદ પર મૂકી બીજા હોકાને જૈનશાસનની ઉન્નતિ ખતાવી, જૈનવાસનાનાં ભોગી કથાં. મતલબ એજ કે જે જે જગોએ જે જે મુકલું યોગ્ય હતું તે તે તેઓના વર્ણ સહિત સર્વ મૂકી દશ દિગપાળ કે જે ગ્રહ જે રંગનો, તેમજ જે દિશાનો પતિ હોય તેના સ્થળે તે તે રંગના ફૂલ ફળ વગેરે મૂકી તેમને પ્રસન્ન કયાં. આ પ્રમાણે મોટા વિસ્તાર સહિત શ્રીપાળરાજાએ ઉજમણાનો વિધિ અમલમાં લઈ તેની પૂર્ણાહુતીની વખતે જિનબિઓની જળ, અંદન, અક્ષત, દીપ ધૂપ, ફૂલ, ફળ, નૈવેદ્યવડે અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરી આરતી ઉતારી મંગળદીપ પ્રકટવાની તૈયારી કરી કે તે વખતે શ્રી સંઘે મળી મહારાજા શ્રીપાળના ગળામા ઈંદ્રમાળા પહેરાવા સળધી કુંકુંમતું તિલક કચું ને તે ઉપર અખંડિત ચોખા ચોટાડી તેમને મગળતિલક સહિત ઈંદ્રમાળ પહેરાવી પ્રસન્નતા મેળવી તેમજ શ્રીપાળજીએ પણ શ્રી સંઘે પ્રદર્શિત કરેલા હર્ષને માન આપ્યું, કેમકે જિનશાસનમાં પચ્ચીશમા તીર્થંકરરૂપ શ્રીસંઘનું કરેલું કૃત જુદ તીર્થંકર પ્રભુએ પણ કબુલ રાખ્યાની પરંપરા છે એટલે કે શ્રી તીર્થંકર ભગવાન પણ નમોતિથ્યસ્સ; એ પાઠ શ્રી સંઘને અનુસરીને ફરમાવે છે; કારણ કે તીર્થંકર શ્રી સંઘ જ્ઞાનરૂપ અખંડ મંગળ દેનાર છે. આમ હોવાથી શ્રીપાળ મહારાજાએ શ્રીસંઘે દર્શાવેલા હર્ષ પ્રસંગાદિને માન આપ્યું. શાસ્ત્રકથન છે કે તપનું જે ઉજમણું કરવું તે આત્મવીર્યોદ્ધાસ લાવરૂપ છે. વીર્યોદ્ધાસ વગર જે કરણી કરવામાં આવે તે તમામ કરણી નકામીજ ગણાય છે. કેમકે વીર્યોદ્ધાસ છે તોજ અવસ્થાસુખિ છે. જે એમ ન હોત તો તમામ અલવીઓ પણ અનંતી વખત તપ પૂરાં કરે છે, પરંતુ સમકિતશુદ્ધિ વિના પ્રણિધાનશુદ્ધિની પ્રાપ્તિ (ચિ-

તત્તની સમાધાની) ન થાય જેથી શુદ્ધ ઉપયોગ વડે વીર્યોદ્ધાસ ન થઈ શકે અને વીર્યોદ્ધાસ (હર્ષ) ન થઈ શકે તો મોક્ષદાયી કરણીની ખામી રહેતાં ભવબ્રમણાનો અંત આવવાનો વખત હાથ લાગતોજ નથી માટેજ વીર્યોદ્ધાસ એજ મોક્ષતું સુખ્ય કારણ છે. તેમજ જે જીવ લઘુ-હળવાકર્મી છે તે જીવનેજ જે જે ક્રિયા કરે તેનું ફળ મળે છે, અને સદ્ગુણનો ઉપદેશ પણ હળવાકર્મી જીવનેજ લાભદાયક નીવડે છે અથવા તો સદ્ગુણનો ઉપદેશવડે હળવાકર્મી જીવને સર્વ ક્રિયા સફળતા આપે છે—મતલબ કે જેમ જ્યાં પાણીની સેર ચાલતી જણાતી હોય ત્યાં કૂવો ખોદવામાં આવે તો કૂવો ખોદવાની મહેનત સફળ થઈ ધોધબધ પાણીની પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ જ્યાં પાણીની સેરજ ન હોય ત્યાં કૂવો ખોદવાની મહેનત લેવામાં આવે તો તે મહેનત છુટી પડે છે, કેમકે પાણીની પ્રાપ્તિ ન થયે આશા અફળ થતાં કલેશ થાય છે; તેમ હળવાકર્મીની કરણી સારા ગુરુ ઉપદેશથી સફળ થાય છે—નહિ કે ભારેકર્મીની કરણી ગુરુ ઉપદેશથી સફળ થાય! આમ હોવાથીજ સુગુણના ઉપદેશ વડે હળવાકર્મી શ્રીપાળ મહારાજની સમસ્ત ધર્મ કરણી—તપાનુષ્ઠાનરૂપ ઉજમણું કરવાથી સફળ થઈ, કેમકે શ્રીપાળમહારાજના મનની અંદર દ્રવ્ય અને ભાવ એ બેઉની પરમ શુદ્ધતા હોવાથી સર્વ શુદ્ધતા હતી. તેના લીધે મનોરથ સિદ્ધ થયો; માટે હે ભવિ જીવો ! ભાવ વિના એકલા દ્રવ્યથીજ શુદ્ધ કરીશું એવો કાચો મત પકડી લઈ કોઈ પણ ખુશી થઈ રહેશે નહિ સાચો પંડિત હશે તે તો દ્રવ્ય અને ભાવ એ બેઉ નયવડે સાધ્ય કરશે—એટલે કે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બન્ને દ્વારા કાર્ય કરી ફતેહ મેળવશે. (આ કવિ કથન છે.) યશોવિનયજી કહે છે કે આ ચોથા ખંડની અંદર દશમી ઢાળ પ્રમાણુ સહિત પૂર્ણ થઈ, તે એજ બોધ આપે છે કે—જે મનુષ્યો શ્રી જિનેશ્વર દેવનો વિનય કરશે, વળી તદ્રૂપ ભક્તિ કરશે તો તે મનુષ્યોને ઉત્તમ યશ તથા પગલે પગલે કલ્યાણ થશે.)

(૧-૧૭)

(દોહા છંદ.)

નમસ્કાર કહે એહવા, હવે ગંભીર ઉદાર

યોગીસર પણ જે સુણી, ચમકે હૃદય મઝાર ૧.

અર્થ. —આ પ્રમાણે ઉદાર ઉજમણું કરી શ્રીપાળ મહારાજ તો પછી ભક્તિપૂર્વક ધ્યાનની તાળી લગાડી શ્રી સિદ્ધચક્રપ્રભુની અગાડી ગંભીર અને ઉદાર વચનવડે નમસ્કાર અને સ્તુતિ કરે છે કે જે નમસ્કાર—સ્તુતિ

અને ધ્યાનતા ધ્યાનમાં લેતાં યોગ્યવિદ્યાના જાણનારા મહદ્વાત્માઓ પણ ચિ-
ત્તની અદ્વિત્યમત્કાર પામે છે કેમકે ધ્યાનદ્વારા ઈષ્ટદેવની રહસ્યગર્ભિત સ્તવના
સંબંધી સુરતા સાથે તાળી લગાવી વિશ્વદષ્ટિવંત થવું એ યોગીઓને પણ જરા
મુશ્કેલ છે, છતાં આ ગૃહસ્થી શ્રીપાળ મહારાજ વિના શ્રમે માર્ગમાં આનંદપૂર્વક
ગતિ કરે છે એ ખચિત તાબુબ થવા જેવું છે ! ૧ (તે નમસ્કારપૂર્વક
કેવી રીતે ધ્યાનની તાળી લગાડી હતી તે કવિ કહી ખતાવે છે.)

(છપ્પય છંદ :-અથ શ્રી સિદ્ધચક્ર નમસ્કારઃ કવિત્ત)

જે ધુરિ સિરિ અરિહંત મૂલ દઢ પીઠ પધક્રિઓ
સિદ્ધ સૂરિ ઉવઝાય સાહુ ચિંહુ પાસ ગરિક્રિઓ;
દંસણ નાણે ચરિત્ત તવહિ પડિસાહા મુંદરં
તત્તખખર સરવગ્ગ લિદ્ધિ ગુર પયદલ દુંખરં,
દિસિવાલ જખખજખખણીપમુહ સુર કુસુમેહિંચલંક્રીઓ,
સોસિદ્ધચક્ર ગુર કખપતર અમહ મનવંછિયફલ દિઓ, ૨

અર્થ:-સિદ્ધચક્ર પ્રભુરૂપ કલ્પવૃક્ષ કે જેના મૂળ પીઠ (ચોતરા થાણા)
સમાન શ્રી અરિહંત પ્રભુ મધ્ય ભાગમાં ધિરાજિત છે, તથા જેની ચોમેર
સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને સાધુ એ ચાર પદરૂપ સુંદર પ્રતિશાખાઓ
(શાખાઓમાંથી પુટેલી ન્હાની શાખાઓ) છે, અને તત્ત્વાક્ષર રૂપ એટલે
કે ઓં હ્રી આદિ બીજાક્ષરો તથા સોળ સ્વર (અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ એ
ઐ ઓ ઐ અ અ. ઋ ઋ લૃ લૃ એ સોળ સ્વર સંજ્ઞાવાળાં વર્ણ છે કે જે
સ્વરોના મિલાપ વગર કોઈ પણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર શુદ્ધ થઈ શકેજ નહિ
તે સ્વર) અને આઠ વર્ગ એટલે કે ક ખ ગ ઘ ઙ વગેરે આઠ ભાગ રૂપ
પાંદડાં છે, અને દશ દિગ્પાળ, ચોવીશ ચક્ષુ ચક્ષુષિ, વિમળેશ્વર વગેરે
લોકપાળ, ચક્રેશ્વરીદેવી તથા નવગ્રહાદિ દેવ સમૂહ રૂપ કૂલો વડે કરીને
શોભાયમાન છે, તે સિદ્ધચક્રરૂપ મહાન કલ્પવૃક્ષ અમારા મનોવાંછિત સફળ
કરો. મતલબ એજ કે મોક્ષેચ્છુજનોને મોક્ષદાયક સિદ્ધચક્રરૂપ કલ્પવૃક્ષ છે
એમ પ્રતીતિ રાખી તેનીજ સેવા કર્યા કરો જેથી આનંદમંગળ કાયમ
રહે

(૨)

(દોહા-છંદ)

નમસ્કાર કહી ઉચ્ચરી, શકસ્તવ શ્રીપાળ,
નવપદસ્તવન કહે મુદા, સ્વર પદ વર્ણવિશાલ

શ્રીપાળકૃવરુ શ્રી મદનરેખા સાથે થયેલુ દશ.

(૫૩૬)

- મંગળ તૂર બળવતે, નાચતે વર પાત્ર;
 ગાયતે બહુ વિધિ ધવલ, બિરૂદ પઢતે છાત્ર, ૪
- સંઘપૂજા સાહમિવછલ, કરી તેહ નરનાથ;
 શાસન જન પ્રભાવ તો, મેળે શિવપુર સાથ. ૫
- પટદેવી પરિવાર અન્ય, સાથે અવિહંસ રાગ;
 આરાધે સિદ્ધચક્રને, પામે ભવજલ તામ. ૬
- ત્રિભુવન પાલાદિક તનય, મયણાદિક સંયોગ;
 નવ નિરૂપમ ગુણુનિધિ હુઆ, ભોગવતાં સુખ ભોગ. ૭
- ગય રહ સહસ તે નવ હુઆ, નવ લખ જન્મ્ય તુરંગ;
 પત્તિ હુઆ નવ કેડિ તસ, રાજનીતિ નવરંગ. ૮
- રાજ નિકંટક પાલતાં, નવ શત વરસ વિલીન;
 થાપી તિહુઆણુપાલને, નૃપ હુઓ નવપદલીન. ૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે શ્રીપાળ મહારાજએ નમસ્કાર કરી નમુત્યુણું કહી પછી નવપદ મહાત્મ્ય ગર્ભિત સ્તવન આનંદ સ્વર સહિત દીર્ઘ હ્રસ્વ શષ સ વગેરેનો શુદ્ધ ઉચ્ચાર ઉપયોગમાં લઈ વિસ્તાર પૂર્વક કહેવું શરૂ કર્યું. અને તેની શરૂઆતમા આનંદ મગળરૂપ મંગળ મનોહર વાલ્મીકી, ધવળ મંગળ ગીતો, ગુણવત પાત્રોનો જન ગીતો ચુકત નાચ, ભાટ ચારણોનાં ઉત્તમ બિરૂદ વાકયો અને સ્વામીભાઈ-સંઘશ્રીની સેવા ભક્તિ રૂપ સ્વામિ વત્સલ વગેરે વગેરે ધર્મ કરણી પૂર્વક શ્રીજૈનશાસનની પ્રભાવના સહિત મોક્ષના સગાથને એકત્ર કરવા પૂર્ણ ચત્ત આદર્યો. તેમજ પટરાણી મયણાસુદરી અને આઠ યુવ રાણી વગેરે નવે રાણીઓ, ખીલે પરિવાર અને અન્ય શ્રાવક શ્રાવિકા વગેરે અચળ રાગવત ભાવિક મંડળ સહિત શ્રીપાળ મહારાજ ભવસમુદ્રને પાર કરવા ચત્તશીલ ધયા તેમજ તે રાજેદ્રને મયણાસુદરી વગેરે રાણીઓના સુખભોગસંયોગ વડે ગુણોના સમુદ્ર સરખા અને અનુપમ રૂપશીળસંપન્ન ત્રિભુવનપાળ આદિ નવ કુંવરો ધયા. તથા નવહજાર રથ, નવલાખ જાતવંત ઘોડા અને નવ-કોડ પેદલની નવરંગી ચતુરંગી સેના પ્રાપ્ત થઈ. તે સહિત નિષ્કંટક પછે રાજ્યપદ ભોગવતાં જ્યારે નવમો વર્ષ ધયાં ત્યારે મહારાજ શ્રીપાળજીએ પોતાના પાટવી કુવર (મયણાસુદરી પટરાણીના પુત્ર) ત્રિભુવનપાળને

પોતાની સકળ રાજ્યસંપત્તિનો ભોક્તા કરી અર્થોત્ પોતાની રાજ્યગાદીએ સ્થાપન કરી પોતાનું મન, તન, વચનચુકત શ્રીસિદ્ધચક્રના ધ્યાનમાજ્ઞ લીન કર્યું. (૩-૬)

—૦—

(ઢાળ અગ્યારમી-શ્રીસીમંધર સાહેબ આગે-એ દેશી.)

ત્રીજે ભવ વર થાનક તપ કરી, જેણેં આંધ્યું જિનનામ;

ચોસઠિ ઇંદ્રે પૂજિત જે જન, કિજેં તાપ પ્રણામરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જિમ ચિરકાલેં નંદોરે,

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૧

જેહને હોય કલ્યાણુક દિવસે, નરકેં પણ અભુઆણુ;

સકલ અધિક ગુણ અતિશયધારી, તે જિન નમિ

અધ ટાણુરે. ભ. સિ. ૨

જે તિહનાણુસમગ્ગ ઉપપન્ના, ભોગ કરમ ખીણુ બણી;

લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દિયે જનને, તે નમિયેં જિન નાણીરે.

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩

મહાગોપ મહામાહણુ કહિયેં, નિયમિક સત્થવાહ;

ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમિયેં ઉચ્છાહરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪

આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણયુત વાણી;

જે પ્રતિગોપ કરે જગજનને, તે જિન નમિયેં પ્રાણીરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૫

અર્થ:-હવે શ્રીપાળ મહારાજે પૃથક નવે પદનું સ્તવન કરતાં પ્રથમ પદ શ્રી અરિહંત પ્રભુનું ભવિજનોને બોધ આપવા રૂપ આ પ્રમાણે ગુણસ્તવન કર્યું, કે હે ભવિજનો ! જે શ્રી અરિહંતદેવે તીર્થંકરપદ પામવા પહેલાંના ત્રીજા ભવની અંદર વીશ સ્થાનકનો તપ આરાધી કિવા તે વીશ પદ પૈકી કેટલાંક પદોનું આરાધન કરીને નિકાચિતપણે તીર્થંકરનામકર્મ કાયમ કરેલ છે, અને ચોસઠે ઇંદ્રોને અર્થોત્ વીશ ભુવનપતિના, બુત્રીસ વ્યતરના, દશ વૈમાનિકોના અને બે ચોતીષીના ઇંદ્રોએ જેમના ચરણકમળની સેવા પૂજા કરેલ છે, તે શ્રી તીર્થંકરદેવ અરિહંત ભગવંતને, તમો પ્રણામ કરો ! વળી જે અરિહંત પ્રભુના ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ

એ પાંચે કલ્યાણકના દિવસે સદા અધકાર પૂર્ણરહેનારા નરકોમાં પણ બે ઘડી લગી અજવાળું થવાથી નારકીના જીવોને પણ છેદન ભેદન અધકાર બંધ થતાં અત્યાનંદ મળે છે, તથા જે પ્રભુ તમામ ઉત્તમમાં ઉત્તમ શુભોના ધરાવનારા છે, અને ચોત્રીશ અતિશયવંત છે, એટલે કે ચાર અતિશય જન્મથી, ઓગણીશ દેવકૃતિથી અને અગીઆર કર્મક્ષય થવાથી, એમ મળી ચોત્રીશ અતિશય અરિહંત ભગવતશ્રીને પ્રાપ્ત થયેલ હોય છે, તે પૈકી જન્મ સાથે પ્રાપ્ત થનારા એજ કે સુગંધીવંત પરસેવો, મળ, રોગ રહિત અને સુંદર સ્વરૂપ સહિત રૂપ હોય. ૧, લોહી અને માંસ ગાયના દૂધ જેવાં સફેદ સુગંધીવંત હોય. ૨, આહાર અને નિહાર, કોઈના દેખવામાં ન આવે. ૩, અને શ્વાસોશ્વાસ કમળના સુગંધ સરખો હોય છે. ૪, દેવના કરેલા ઓગણીશ અતિશય એજ હોય છે કે-સ્ફટિક મણિ રત્નમય ઉજવળ સિંહાસન પાદપીઠ સહિત સહચારી હોય ૧, જિનજીના મસ્તકની ઉપર ત્રણ ત્રણ છત્ર દરેક દિશાએ જણાયા કરે ૨, હમેશાં આમરોની ધાર ભેડી પ્રભુ ઉપર વિંઝાયાજ કરે ૪, હમેશ ધર્મચક્ર આકાશમાં ચાલતુંજ સાથે રહે. ૫, પ્રભુના શરીરથી બારગણું ઉચ્ચ (પ્રભુપર છાયડો કરતું) અશોક તડ છત્ર ૬૩ પતાકાદિ સાથેજ રહ્યા કરે. ૬, ચારે સુખથી શોભાવંત દેશના સર્વને સંભળાયા કરે-એટલે કે દરેક જણ એમજ જાણી શકે કે પ્રભુ મારી સામે ભેઘનેજ દેશના દે છે એવું જણાય. ૭, રત્ન, સોના અને રૂપાના ત્રણ ગઢ રચાય. ૮, નવ કમળની ઉપર પ્રભુ ચાલતા જણાય. ૯, વિહાર ભૂમિમાં કાંટા ઉધા મ્હોંવાળા થઇ રહે. ૧૦, સંયમ લીધા પછી વાળ, નખ અને રૂંતાડા વધે નહી. ૧૧, ઇંદ્રીયના અર્થ પાંચે મનોરૂ હોય. ૧૨, સર્વ ઋતુઓ અનુકૂળ રહ્યા કરે. ૧૩, સુગંધી જળનો વર્ષાદ થયા કરે. ૧૪, થળ જળની અંદર પેદા થયેલાં પાંચે રંગના સુગંધી ફૂલો દીવ્યજુ જેટલા દળનાં સમોવસરજીના સ્થળમા ઉધે ણીંટડે પથરાયાં રહે. ૧૫, તમામ શુભ પક્ષીઓ પ્રભુની પ્રદક્ષિણા લીધા કરે. ૧૬, દરેક સમય યોજન પ્રમાણ અનુકૂળ વાયુ વાયા કરે. ૧૭, પ્રભુના વિહાર માર્ગે આવતાં વૃક્ષો પ્રભુને નમન કરે. ૧૮, અને આકાશની અંદર દેવદુદળી વાગ્યાજ કરે ૧૯. અને કર્મલગથી થનાર અગ્યાર અતિશય એજ હોય છે કે-એક યોજન પ્રમાણ સમોવસરજીની અંદર ત્રણે લોકના શ્રોતાઓ સુખે બેઠક લઈ શકે. ૧. પ્રભુની અર્ધ માગધીભાષા-મય ધર્મદેશના છતાં દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ વગેરે પોતપોતાની ભાષામાં સારી સમજી શકે ૨ તેમજ જે ક્ષેત્રમા પ્રભુ વિચરતા હોય તે ક્ષેત્ર સ્થળમાં ચોમેર પચીન ભોજન (૨૦૦ ગાઉ) સુધીના પ્રથમના કાટી નીકળેલા રોગો-ઉપદ્રવો નાણુદ ચક્ર ગળ અને નવા પેદા થાય નથી. ૩, પ્રભુશ્રીની

વિહારભૂમિમાં સ્વાભાવિક વિરોધ રાખનારાં પ્રાણી પણ (જેમકે ઉંદર, ખીલાડીને એક ખીબનુ કથુ ન બગાડવા છતાં પણ જન્મથી વૈર હોય છે તે સ્વાભાવિક વૈર બધ પડી) મિત્રરૂપે હળીમળી રહે. ૪, જ્યાં પ્રભુલ વિચરતા હોય ત્યાં દુકાળ પડે નહીં. ૫, પ્રભુશ્રીની વિહાર ભૂમિકામાં શત્રુના લશ્કરની કે પોતાના લશ્કરની ચડાઈ આવી ન શકે. ૬, પ્રભુલ વિચરતા હોય ત્યાં ચેપી ને ઉડતા (મરકી-કોલેરા-પ્લેગ) જેવા રોગ ન થાય. ૭, પ્રભુ વિચરે ત્યાં તુકશાનકારી જીવોની પેદાશ પણ ન થાય. ૮. હૃદયી વધારે મેઘવૃષ્ટિ ન થાય ૯, જોઈએ તે કરતાં ઓછી મેઘવૃષ્ટિ પણ ન થાય. ૧૦, અને પ્રભુની પાછળ ખાર સૂર્ય જેટલા તેજવાળું દેદીપ્યમાન ભામડા કાયમ રહ્યા કરે. ૧૧, આ બધા મળી ૩૪ અતિશય છે. તેના ધારક શ્રી અરિહંતપ્રભુને નમસ્કાર કરી હે ભવિજનો ! પાપનો નાશ કરો. વળી જે અરિહંત પ્રભુ મતિ, શ્રુત ને અવધિ એ ત્રણે જ્ઞાન સહિત (જે ગતિમાં જેટલો અવધિજ્ઞાનનો વિષય હોય તેટલાજ વિષયયુક્ત અવધિજ્ઞાન) ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ભવપ્રત્યયી જ્ઞાન સહ લોગ લોગવી લોગાવળી કર્મ ક્ષીણ જણાતાં ગૃહસ્થાશ્રમ ત્યજીને નમો તિત્થસ્સ શખ્દોચ્ચારયુક્ત કરેમિ-ભતે ઉચ્ચરી પાંચ મહાવ્રત અંગીકાર કર્યા બાદ, ભવ્ય જીવોને હિંત ઓધવડે જાગ્રત કરે છે; એટલે કે દીક્ષા લઈ ઘણા ભદ્રિક-સુખે ઓધ પામી શકે તેવા પ્રાણીઓને ભીમ ભવોદાધથી પાર કરવા ધર્મશિક્ષા દે છે; તે જ્ઞાની પ્રભુને હમેશા હે ભવિકજનો ! નમન કર્યાજ કરીએ. વળી જે અરિહંત પ્રભુ મોટા ગોવાળ સરખા છે-એટલે કે જેમ ગાયોને ચારનાર ગોવાળ પોતાની ગાયોને સાપ, વાઘ, વરૂ વગેરેના ભયથી બચાવી ઉત્તમ ચારો ચરાવી, પાણી પાઈ, પહાડ વન વગેરેમાં તેમનું સરંક્ષણ કરે છે, તેમ પ્રભુશ્રી પણ છ કાયના જીવોને જન્મ મરણના મહાન્ ભયથી બચાવી અખંડ સુખાનંદરૂપ મોક્ષ સ્થળની ભેટ કરાવે છે; જેથી મહાન્ ગોવાળ છે. મહાન્ ગોવાળ કહેવાનો હેતુ એજ કે ગોવાળ પૈસા લઈ ગાયોનું સરંક્ષણ કરી તે ગાયોને ઘણીને ઘેર પહોંચાડે છે, પણ વગર પૈસે, વગર સ્વાર્થે તેમનું રક્ષણ કરી અખંડ સુખ આપવા-મોક્ષ સ્થળે પહોંચાડવા સમર્થ થઈ શકતો નથી પ્રભુ તો વગર સ્વાર્થે, વગર ફીએ જગતજીવોનું એક સરખી રીતે હિંત ચાહી અક્ષય સુખ સહિત મોક્ષસુખ આપી પાલન કરે છે. માટે મોટા ગોવાળ છે. તથા જે અરિહંત પ્રભુ મહામાહાણ એટલે કે છએ નિકાયના જીવોનું સરંક્ષણ કરવાનો ઉપદેશ દે છે, તથા તે ઉપદેશવડે મુનિમહતો જગતજીવોને બચાવવા દયાનો ઢંઢેરો જાહેરમાં લાવે છે કે-કોઈપણ જીવને કોઈપણ પ્રકારનું દુઃખ દેશો નહી, નહીતો

વિરાધક થયો. આવો દયારૂપ દંડેરો પ્રભુવચનપડેજ બહુરમાં આવ્યા કરે છે, જેથી પ્રભુ મહામાહાત્મની ઉપમાયુક્ત છે, તેમજ જે પ્રભુ નિર્ધામક એટલે કે મધ્યસમુદ્રમાં પડેલા વહાણને જેમ ખલાસી-કેપ્ટન-વહાણુવટી પોતાના વહાણુમાં બેઠેલા ઉતાડ્યોને સહિસલામતે ધારેલા કિનારે પહોંચાડે છે, તેમ લવસમુદ્રમાં સુસાફરી કરનારા લબ્ય જીવોને પ્રભુશ્રી સહીસલામતે લવસ્થિતિના પરિપાક સમયમાં ચૈદ્રમા ગુણસ્થાનકના અંતે એક સમયમાજ મોક્ષનગરે પહોંચાડે છે. અને જે અરિહંતપ્રભુ સાર્થવાહરૂપ છે, અર્થાત જેમ કોઈ મહાન વ્યાપારી પોતાની સાથે પોતાનો આશરો લઈ રહેલા સથવારાને લય કર પંથ-માર્ગ વટાવી ધારેલે ઠેકાણે નિર્ભયતા સાથે પહોંચાડે છે, તેમ મહા લયંકર લવરૂપ અટવીમાથી પથ પસાર કરનાર જીવોને સમ્યક્ત્વ આપી ચરણ કરણ સિતરીરૂપ મોક્ષમાર્ગે ચડાવી અતે અજરામર સ્થાનકમાં વગર અડચણે પહોંચાડે છે, જેથી પ્રભુ મહાન્ સાર્થપતિ છે; માટે મહાગોપ, મહામાહાત્મ, મહા નિર્ધામક અને મહા સાર્થવાહરૂપ ચાર મોટી ઉપમાઓ જે અરિહંત પ્રભુને છાજે છે તે પ્રભુને હે લબ્ય જીવો ! ઉત્સાહસહિત નમન કરો ! વળી જે અરિહંતપ્રભુ આઠ પ્રાતિહાર્યરૂપ એટલે કે-અશોકવૃક્ષ, દેવકુંડુમ વૃષ્ટિ, ચોજનગામિની દિવ્ય-ધ્વનિ, ચામરયુગ્મ, સિંહાસન, લામંડળ, દેવદુદલી અને છત્રત્રય એ આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય, અને પાંત્રિશ વાણીના ગુણૈયુક્ત શોભાવંત છે અર્થાત જે જગાએ જે ભાષાનો પ્રચાર હોય ત્યાં તે ભાષામિશ્ર અર્ધમાગધી ભાષા બોલે ૧, એક ચોજનપ્રમાણમાં વગર હરકતે સંભળાય તેવી ઉચ્ચ સ્વર-સહિત દેશના આપે ૨, ગામડિયા ભાષા કે તોછડી ભાષાનો ઉપયોગ અમલમાં ન આવે. ૩, મેઘની ગર્જનાસરખી ગંભીર વાણી બોલે. ૪, સાલળનારને પડછંદા સહ વચનચનાના છૂટા છૂટા બોલો સંભળાઈ સારી પેઠે સમજવામાં આવે તેવા શબ્દ વાપરે. ૫, સાલળનારને સંતોષ-કારક સરળ ભાષા સહિત બોલે. ૬, સાલળનાર પોતપોતાના હૃદયમાં એવું સમજે કે પ્રભુ મને ઉદ્દેશીને જ દેશના આપે છે, એવી છટા વાપરે. ૭, વિસ્તારસહિત અર્થપુષ્ટિ કરી બતાવે. ૮, આગળ પાછળના સંબંધને વાધો ન નડે તેવા મળતે મળતા પ્રબંધની ગ્યના વહે ૯, મોટા પુરૂષને છાજે તેવા પ્રશસનીય વાક્યો બોલવાથી શ્રોતાને નિશ્ચયપણે જણાય કે આવા મહાન્ પુરૂષસિંહજી આવી ભાષા અમલમાં લઈ શકે એવી ખુબી વાપરે, અને અપ્રતિહત (કોઈથી પણ તેનું ખંડન ન કરી શકે તેવા) રીતે સિદ્ધાંતો પ્રકાશે ૧૦. સાલળનારને શક્ર ન રહે તેવી સ્પષ્ટ વાણી ઉચ્ચરે. ૧૧, કોઈપણ દુષણ લાગુ ન થઈ શકે તેવું વિદ્યપદ વ્યાખ્યાન પ્રકાશે. ૧૨,

કઠિન અને ઝીણા વિચારવંત વિષયને બહુજ સહેલા અર્થથી પ્રકાશવાથી સાંભળનારના મનમાં તેની તરત રમણતા થઈ રહે તેવી ખુબી વાપરે. ૧૩, જે જગાએ જેવું દૃષ્ટાંત સિદ્ધાંત યોગ્યરૂચિર લાગે તેવું લાગુ કરે ૧૪, જે વસ્તુ પોતાને વિવિક્ષિત છે તે વસ્તુસહ એટલે કે છ દ્રવ્ય અને નવ-તત્વની યુદ્ધિરૂપ અપેક્ષાયુક્ત બોલે ૧૫ સંબંધ પ્રયોજન (મતલબ) અને અધિકારી વાક્ય વહે. ૧૬, પાદરચનાની અપેક્ષા સહિત વાક્ય વહે. ૧૭, ષટદ્રવ્ય ને નવતત્વની આતુર્યતાયુક્ત બોલે. ૧૮, સ્નિગ્ધ ને માધુર્યતાસહિત બોલવાથી ધી ગોળ કરતાં મીઠી લાગે તેવી છટાયુક્ત વાણી વાપરે. ૧૯, પારકાના મર્મ ખુલ્લા ન જણાઈ આવે તેવી ચતુરાઈયુક્ત બોલે. ૨૦, ધર્મ અર્થ પ્રતિબદ્ધ બોલે ૨૧ ઉદારતા યુક્ત દીવાના પ્રકાશ સરખા પ્રકાશવત અર્થ પ્રકાશે. ૨૨, પરનિંદા અને આપ પ્રશંસા વગરની વાણી વહે, ૨૩, ઉપદેશ દેનાર સર્વગુણ સંપન્ન છે એવી પ્રતીતિ થવારૂપ પ્રતિષ્ઠિત પ્રમાણિક વાક્ય બોલે. ૨૪, કર્તા, કર્મ, ક્રિયા, લિંગ, કારક, કાળ અને વિભક્તિયુક્ત વચન વહે ૨૫, શ્રોતાને નવાઈભર્યા વાક્યોથી હર્ષ વધે એવું બોલે. ૨૬ ઘણી ધીરજ સાચે ધીમાશથી વણું કરી બતાવે. ૨૭, વાર લગાડી કે અચકાઈ અચકાઈને ન બોલતાં અવિચ્છિન્ન મેઘધારાસમાન ચાલુ પ્રવાહ સહિત બોલે ૨૮, ભ્રાંતિ ઉપજવા ન પામે તેવું નિભ્રાંત વચન વહે. ૨૯ ચારે નિકાયના દેવ તથા મનુષ્ય અને પશુ પક્ષી વગેરે પોતપોતાની ભાષાથી સમજી શકે તેવી છટાયુક્ત બોલે. ૩૦, શિષ્યગણને વિશેષ ખુદ્ધિગુણ વધે તેવી વાણી બોલે. ૩૧, પદના અર્થને અનેકપણે વિશેષ આરાપણ કરી બોલે, ૩૨, સાહિસકપણે બોલે. ૩૩, (એકવાર કહેલી વાત કિંવા દૃષ્ટાંત સિદ્ધાંત પ્રયોજન વિના ફરી ફરીને ન કહે તે) પુનરૂક્તિ રહિત બોલે, ૩૪, અને કોઇનું મન કિંચિત પણ ન હુલાય તેવી વાણી વહે. ૩૫, એ પાત્રીશ વાણી ગુણ સહિત જગતના જીવોને પ્રતિબોધ આપે છે; તે પ્રભુશ્રીને હે ભવિપ્રાણિ ! અવશ્ય ભાવ સહિત નમન કરવું જ યોગ્ય છે, કેમકે એ પ્રભુને નમન કરવાથી ઘણા કાળ લગી અખંડપણે આનંદ ટકી શકે તેવો લાભ હાથ લાગે છે.

(૧-૫)

સમયપર્યેસંતર અણુ ફરસી, ચરમ તિભૂગ વિશેષ,
અવગાહન લાહિ જે શીવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૬

પૂર્વપ્રયોગ ને ગતિપરિણામે, બંધન છોદ અસંગ;
સમય એક ઉરધ ગતિ જેહની, તે સિદ્ધ સમરો રંગરે;

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૭

નિર્મલ સિદ્ધશિલાને ઉપરે, જોયણ એક લોકંત;
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જોહની, તે સિદ્ધ પ્રણુમો સંતરે,
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૮

જાણે પણ ન સકે કહી પુરગણ. પ્રાકૃત તિમ ગુણ જસ.
ઉપમાવિણ નાણા લવમાંહે, તે સિદ્ધ દિયો ઉલ્લાસરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૯

જ્યોતિશું જ્યોતિ મિલી જસ અનુપમ. વિરમી સકલ
ઉપાધિ,
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિરે,
ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, ૧૦

અર્થ: કે (હવે બીજા પદે શ્રી સિદ્ધલગવાનની પાંચ ગાથા વડે સ્તવના કરી બતાવે છે) જે સિદ્ધપ્રણુ એક સમય વગર બીજા સમયને અને અઉદમા શુભકાળના અંતથી આકાશના અસખ્યાત પ્રદેશની શ્રેણિએ પ્રવર્તન કરે તેનાથી બીજા પ્રદેશને અર્થાત સમશ્રેણિના પ્રદેશાંતરે રહેલા અન્ય પ્રદેશોને ક્રસ્થા વગર જે પ્રદેશે સિદ્ધ થયા, તે પ્રદેશે સમશ્રેણિએ એક સમયમાં સિદ્ધગતિ પામ્યા, તથા ત્યાં પહોંચતાં છેલ્લા શરીરનો ત્રીજો હિસ્સો બાકીમાં રહે એટલે કે નવ હાથ પ્રમાણુ શરીર હોય તો તે ત્યાં પહોંચતાં છ હાથ પ્રમાણુ રહે એવી અવગાહના પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધપદના ભોગી થયા છે, તે સઘળા સિદ્ધ લગવાનને હે ભવિકજનો! નમસ્કાર કરો. વળી જે સિદ્ધ લગવન્ પૂર્વપ્રયોગ, ગતિપરિણામ, બંધન, છેદન અને અસંગ એ ચારે કારણોને લીધે એક સમયની અંદર ઉચી ગતિવત થઈ અચળતા પ્રાપ્ત કર છે, એટલે કે જેમ ધનુષ પર બાણ ચડાવી જ્યારે બાણ ચલાવે ત્યારે પૂર્વ પ્રયોગવિધિને લીધે ગતિવંત થઈ નિશાન તરફ દોરાય, તેમ આત્મા પૂર્વ સ્થિતિ સમય કર્મ સહિત હતો, તે સમસ્ત કર્મની ૧૫૮ પ્રકૃતિઓના બંધ ઉદય ઉદીરણા સત્તાનો ક્ષય થતાં ઉચ્ચ ગતિ પામી સિદ્ધ થાય તે જીવનુ પૂર્વ પ્રયોગપણાનું ચિન્હ છે. તે પ્રથમ દાખલા સહિત તથા જેમ અગ્નિમાથી ધુમાડો નીકળી તરત ઉચી ગતિ કરે, તેમ આત્મા કર્મથી અલગ થતાં જાણી ગતિવાળો બને તે ગતિ પરિણામ સ્વભાવના બીજા દાખલા સહિત, તેમજ જેમ એરડાના કૂળ પાક્યા પછી તડકાને લીધે સુકાઈ જતાં ફાટી જઈ અંદરનું બીજ ઉચે ઉછળે, તેમ જીવ પંચ્યાશી શેષ પ્રકૃતિની સત્તાનો ક્ષય થવાના યોગે પુદ્ગળથી છુટો પડી ઉચ્ચ

ગતિવંત થાય તે કર્મ બંધન છેદન યોગરૂપ ત્રીજા દાખલા સહિત, અને જેમ કુંભાર લાકડીના ડંડીકા વડે આકડાને ખૂબ વેગવાળો કરી પછી ડંડીકો લઈ લે તો પણ તે વેગ ચડ્યાને લીધે આકડો ફેટલીક વખત લગી ફર્યાબ કરે, તેમ જીવ અસંગઠિયાના બળવડે કર્મ મળરહિત થયે તથા ઉપાધિનાં કારણો અંત થયે અસંગી બની ઉંચી ગતિવંત થાય એ ચોથા દાખલા સહિત એક સમયની અંદર ઉંચી ગતિ ધારણ કરી પછી અચળ થાય છે; તે સિદ્ધપ્રભુશ્રીતું હે ભવિજનો ! રંગ-ઉમંગસહિત સ્મરણ કર્યા કરો વળી જે સિદ્ધલગવાન સ્ફટિક રત્નમય ઉજ્જવળ સોનાસરખી સિદ્ધ-શિલાની ઉપર ઉત્સેધ આગળના પ્રમાણયુક્ત એક યોજનના અંતે લોકના અંત પૈકી ઉપરના ચોવીશમા ભાગની અંદર સિદ્ધજીવ અવગાહી રહેલ છે. એટલે કે કોઈ ખેડેલા, કોઈ કાઉત્સંગમુદ્રાયુક્ત અને કોઈ સિદ્ધાસનયુક્ત અવગાહનાવત, તેમજ ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુષ મધ્યમ સાત હાથ અને બઘન્ય બે હાથ શરીરના ધરનારા સિદ્ધ થયા તે ભૂમિ, ઉચાઇમાં ૩૩૩ ધનુષ ૧ હાથ ને ચાર આગળ છે તેમાં સકળ સિદ્ધ આશ્રયી આદિ અનંત અને એક સિદ્ધઆશ્રયી સાદિ અનંત સ્થિતિવંત છે, તે સિદ્ધલગવતને હે સજ્જનો ! પ્રણામ કરો. વળી જે સિદ્ધ પ્રભુ, જેમ કોઈ તદન જંગલી-જનને રાજવૈભવનો અનુભવ થયો; તથાપિ અગાડી કદિ પણ તે વસ્તુઓના સુખોની માહેતી ન હોવાથી જાણ્યા અનુભવ્યા છતાં પણ તે વૈભવ સુખ ઉપમાની સરખામણીના વિવેચન સાથે બીજાને સમજાવી ન શકે તેમ સિ પ્રભુ સિદ્ધસુખને જાણ્યા અનુભવ્યા છતાં પણ તે સુખાનંદનું વિવેચન બીજાને કહી બતાવી ન શકે, અર્થાત્ બોખડાએ ખાધેલી સાકરનો સ્વાદ બોખડોજ જાણી શકે, પણ પરને તે તેનો સ્વાદાનુભવ, યથાસ્થિત વર્ણન કરી સમજાવી શકે નહીં, તેની પેઠે સિદ્ધપ્રભુ સિદ્ધ-સુખની ખરોખરી બતાવનાર કોઈ પદાર્થ જગતમાં વિદ્યમાન ન હોવાને લીધે અને અશરીરીપણાને લીધે દાખલા દલીલ સાથે તે સુખ જાણ્યા છતાં પણ બીજાને સમજાવી શકતા નથી. જો કે તે અનુપમ સિદ્ધનાં સુખ કેવળજ્ઞાની જાણી શકે છે, તથાપિ તેઓ પણ ઉપમાયુક્ત સ્પષ્ટ વર્ણન કરી શકતા નથી, તે સિદ્ધ લગવાન હે ભવિજનો ! સર્વને ઉદ્ધાસ આપો. વળી જે સિદ્ધલગવાન જ્યોતિથી મળેલી જ્યોતિની પેઠે જ્યોતિસ્વરૂપ થઈ રહેલ છે એટલે કે એક સિદ્ધની અવગાહના સળંગે પણ ઉપમા આપી ન શકીએ તેવા અનંતા સિદ્ધની જ્યોતિ આગણી નીચે ઢાંકેલા એક કિવા વિશેષ દીવાની જ્યોતિ, જેમ માંદોમાંદો એક બીજાથી મળીને (વધ્યા ઘટયા વગર સમરૂપે) રહે છે, તેમ જ્યોતિરૂપ અનંત સિદ્ધો સાથ

સિદ્ધગતિ પામનારા સિદ્ધજીવ પોતાની જ્યોતિ સંમેલન કરી એક રૂપે મળી રહે છે તે, તથા જે સર્વ ઉપાધિવર્ગથી રહિત થયેલા છે, તેમજ જે આત્માના મૂળ ગુણ પ્રકટ થતાં સાક્ષાત આત્મારામરૂપ અને મોક્ષસંપત્તિના પતિ છે, અને જે સિદ્ધપ્રભુ સહજ સદ્ગુણ રૂપ સમાધિના સ્થળ રૂપ છે, તે સિદ્ધભગવંતશ્રીનું હે ભવિકજનો! સદા સ્મરણ કર્યા કરો. (૫-૧૦)

પાંચ આચાર જે સૂધા પાલે, મારગ ભાષે સાચો;

તે આચારજ નમિયેં. તેહશુ. પ્રેમ કરીનેં જાયરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૧૧

વર છત્રીસ ગુણેં કરિ સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે;

જગ ખોહે ન રહે ખિણ કોહેં, સૂરિ નમું તે જોહેરે.

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૧૨

નિત અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહિં વિકથા ન કપાય;

જેહને તે આચારિજ નમિયેં. અકલુપ અમર અમાયરે.

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૧૩

જે દિયે સારણ વારણ ચોયણ, પડિચોયણ વસિ જનને;

પટધારી ગછથાંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિમનનેરે.

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો,

૧૪

અત્યમિયેં જિનસૂરજ કેવલ. ચંદેં જે જગદીવો.

ભુવન પદારથ પ્રગટન પદુ તે. આચારય ચિરંજીવોરે

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૧૫

અર્થ:- (હવે ત્રીજા પદે શ્રી આચાર્ય ભગવાનનું પાંચ ગાથાથી શ્રી-પાળમહારાજ સ્તવન કરે છે.) જે આચાર્ય મહારાજ શુદ્ધપદ્મે પાંચ આચારનું પાલન કરે છે એટલે કે જ્ઞાનાચાર ૧, દર્શનાચાર ૨, ચારિત્રાચાર ૩, તપાચાર ૪, અને વીર્યાચાર ૫ એ પાંચ આચાર છે તે પૈકી જ્ઞાનાચારમાં પોતે જ્ઞાન જણે ને બીજાને જ્ઞાન સહાવે, પોતે જ્ઞાન લખે ને બીજાને જ્ઞાન લખવા સંભધી ઉપદેશ દઈ ઉચમવંત કરે, પોતે જ્ઞાનના ભંડાર કરે ને બીજાની મારફત જ્ઞાનના ભંડાર કરાવે. અને જ્ઞાનવંત (સાક્ષર) ને નિહાજતાં જ કેમ લાવે એ આચાર આદરે, દર્શનાચારમાં પોતે સમક્ષિત પાળે ને બીજાને સમક્ષિત પગાવે. અને સમક્ષિતથી પતિન

થતો હોય તેવાને વચનથી પ્રબોધી સમકિતમાં દૃઢ વિશ્વાસવંત કરે એ આચાર આદરે. ચારિત્રાચારમાં પોતે ચારિત્ર પાળે ને બીજાને પણાવે, અને ચારિત્ર પાળનારની અનુમોદના (પ્રશંસા) કરે એ આચાર આદરે. તપાચારમાં બાર પ્રકારનો પોતે તપ કરે, અને બીજાને તે તપ કરાવે, અને જે તપ કરતો હોય તેમનું અનુમોદન કરે એ આચાર આદરે તથા એ કહેલા ચારે આચારને અજવાળનાર વીર્યાચારમાં પોતાના મન તનની વિશેષ શક્તિ સ્ફુરણમાન કરી પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ વગેરેની વીર્ય ગોપન્યા વિના ક્રિયા કરે એ આચાર આદરે એ 'પાંચે' આચારને નિરતિચાર પણે (અતિચાર લગાડ્યા વગર) પાળે અને જે પ્રભુપ્રણીત દયા પુણ્યમય ધર્મનો સત્ય માર્ગ પ્રકાશે, તે આચાર્યજીને હે ભવિ દોઠો ! સત્ય પ્રેમથી નમન કરો અને સત્ય ધર્મને જાણો-પ્રેમ કરો કે જેથી શુદ્ધાચારની પ્રાપ્તિ થાય. વળી જે આચાર્ય મહારાજ શ્રેષ્ઠ છત્રીશ ગુણોવડે શોભાયમાન છે, એટલે કે પાંચે ઇંદ્રિયોને કળ્મે કરનાર, નવવિધ બ્રહ્મગુણિને ધરનાર, ક્રોધાદિ ચારે કષાયથી દૂર રહેનાર, પાંચ મહાવ્રત ધારક, પંચવિધ આચાર પાળવામાં સમર્થ અને પાંચ સુમતિ, ત્રણ સુખિતમય અષ્ટ પ્રવચન માતાને માન આપનાર એ ૫, ૬, ૪, ૫, ૫, ૮, મળી ૩૬ ગુણ સહિત શોભાયુક્ત છે, તથા જે યુગપ્રધાન પદવીના ધારણ કરનાર; દ્વાદશાગીના જ્ઞાતા, સઘળા મનુષ્યોના મર્મ સંબંધે મન આકર્ષિ મોહિત કરનાર, સમસ્ત જગત જનને પ્રતિબોધ આપવામાં સમર્થ અને ક્ષણભર પણ જે ક્રોધનો સંગ દરતા નથી તે આચાર્ય મહારાજને હે ભવિજનો ! તમે પારખીને નમન કરો વળી જે આચાર્ય મહારાજ હમેશાં ઉપકારની બુદ્ધિથી સુલભ બોધી જીવોને શુદ્ધ અપ્રતમ (સ્વતંત્ર) અને નિષ્પ્રમાદપણે ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે, તથા જે રાજકથા, સ્ત્રીકથા, લોજનકથા અને દેશકથા રૂપ ચારે વિકથા તથા સમકિત ઢીલણિયા અને ચારિત્રઢીલણિયા રૂપ બન્ને વિકથાને લજી હમેશાં સમકિત ને ચારિત્રની પુષ્ટિ આપનારા, તેમજ અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની અને સંજવલનની, એ ચાર ભેદવડે ગણાતા સોળ કષાય તેમજ નવ નોકષાય મળી પચીશ કષાયથી નિરંતર દૂર રહેનાર, કલુષભાવ ડોહોલાશથી રહિત, અમલ-કોઈ પણ જાતની મલિનતાથી રહિત કપટ-માયા-ધૃત્યો-મત્સરથી રહિત છે, તે આચાર્ય મહારાજને હે ભવિજનો ! નમન કરો. વળી જે આચાર્ય ભગવાન્ ક્રિયા અનુષ્ઠાનની તપ્તરતામાં ભૂલ ખાતા સાધુને તે ભૂલ સલામી આપે તે સારણા, તથા ખોટી ક્રિયા કરનાર અને ખોટું ભણનારા સાધુને તે ક્રિયા તે ભણતરથી બંધ પાડે તે વારણા, સાધુઓને ક્રિયા કરવામાં ગ્રેરણા (હીલચાલ)

કરે તે ચોચણા, અને સાધુને પ્રમાદવત બાણી તિરસ્કાર યુક્ત કંઠણ વચન વડે વિશેષ પ્રેરણા કરે તે પ્રતિચોચણા એ રૂપ ચારે શિક્ષા આપી ભવિક-જનોને ધર્મકરણીની અદર વધારે ને વધારે ભેડી દે છે, તથા જે સુધર્મા-સ્વામીની પાટ પર પરાથી ચાલતા આવેલા ગચ્છ-ગણુ-સાધુ સમૂહના સ્તંભરૂપ છે, તે મુનિના મનને માનેલા આચાર્યજીને હે ભવિજનો ! તમે વંદના કરો. તેમ જ વળી જે આચાર્ય પ્રભુ, જેમ પૃથ્વીમાં સૂર્યની ગેરહાજરીમાં ચંદ્ર અને ચંદ્રની ગેરહાજરીમાં દીવો ફેલાયલા અંધારાને દૂર કરે છે, તેમ તીર્થંકરશ્રીરૂપ સૂર્યની ગેરહાજરીમાં કેવળધારી સામાન્ય કેવળી રૂપ ચંદ્ર અને તે ચંદ્રની ગેરહાજરીમાં દીપકરૂપ આચાર્ય પ્રભુ જગતજીવોના મનમંદિરમાંથી મિથ્યાત્વરૂપ ભારે અધકારને દૂર કરી જ્ઞાનનો પ્રકાશ પાડે છે, જેથી આચાર્ય પ્રભુ ત્રણે ભુવનના પદાર્થને ખુદ્ધી ચતુરાઈ સાથે કચ્છી દેવામા કુશળ છે તે આચાર્ય પ્રભુ માટે હે ભવિજનો ! આહો કે તેવા આચાર્ય ચિરંજીવ રહો. (૧૧-૧૫)

દ્વાદશ અંગ સજ્જાય કરે જે, પારંગ ધારક તાસ;
સૂત્ર અરથ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજાય ઉદ્ધાસરે
ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૬

અર્થ સૂત્ર ને દાન વિભાગે, આચાર્ય ઉવજાય;
ભવ ત્રણે લહે જે શિવસંપદ, નભિયે તે સુપસાયરે.
ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, ૧૭

મૂરખ શિષ્ય નિપાઈ જે પ્રભુ, પહાણને પદલવ આણે;
તે ઉવજાય સકલજન પૂજિત, સૂત્ર અરથ સવિ બાણેરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૮

રાજકુંઅર સરિખા ગણચિંતક, આચારિજ પદભોગ,
જે ઉવજાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવભયસોગરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, ૧૯

ખાવનાચંદનરસસમ વચણે, અહિત તાપ સવિ ટાલે;
તે ઉવજાય નમીજે જે વલી, જિનશાસને અનુઆલેરે,
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૦

અર્થ—(હવે પાગ ગાયાવડે ઉપાધ્યાયજીની સ્તુતિ કરતાં શ્રીપાળજી કહે છે કે) જે પાદક શ્રી માર અંગનું નિરતર સજ્જાય ધ્યાન કરે છે,

તથા, તે દ્વાદશાંગી ગણપિટકના અર્થના પારગામી છે અને તેના રહસ્યના ધારક છે, તેમજ સૂત્ર અને અર્થ વડે દ્વાદશાંગીનો વિસ્તાર કરવા રસિક થઈ પોતે જાણે, ખીજાને ભણાવે છે તે ઉપાધ્યાયજીને હે ભવિજનો ! ઉદ્ધાસપૂર્વક નમન કરો ! વળી જે ઉપાધ્યાયજી, સૂત્રનું દાન દેવામાં તત્પર રહે છે એટલે કે આચાર્યજી અર્થદાનની અને ઉપાધ્યાયજી સૂત્રદાનની વહેંચણી વિભાગમાં (તીર્થંકરની વાણીરૂપ જ્ઞાનદાનમાં) તત્પર રહે છે તે ગુણવંત ક્રિયા વિધિ કરનાર ઉપાધ્યાયજી અને આચાર્યજી એ બેઉ માટે એવી મર્યાદા છે કે, તેજ ભવમાં કિંવા ત્રણ ભવની અંદર મોક્ષસંપત્તિને સ્વાધીન કરે છે, માટે સુંદર સુપ્રસાદકારક પાઠકજીને હે ભવિજનો ! ચિત્તના આનંદસહ નમન કરો; કેમકે તેવા પાઠકપ્રભુ મુખે શિષ્યને પણ ભણાવી ગણાવીને પકિત બનાવે છે તે માટે હું તો માતું છું કે પત્થરનેજ નવા ફણુગા પુટવા સરખો ચમત્કારિક એ પ્રયોગ છે. મતલબ કે પથરા જેવા મૂરખાને પણ ભણાવી રસિક બનાવે છે એ ખરેખર નવાઈ જેવો પ્રકાર છે. તેવા ચમત્કારિક પ્રયોગવંત પાઠકજી સમસ્ત સૂત્ર અર્થના જાણકાર હોવાથી ભાવીઓ ! તમામ મુજબનોને પૂજવા લાયક છે; માટે નમન કરવુંજ ઘટે છે. વળી ઉપાધ્યાયજી જેમ રાજની ગેરહાજરી વખતે યુવરાજ રાજકારોબાર નિભાવી શકે તેમ તીર્થંકરશ્રીની ગેરહાજરીમાં આચાર્યજી અને આચાર્યજીની ગેરહાજરીમાં ઉપાધ્યાયજી પોતાના ધર્મરાજ્યનો ઉત્તમ પ્રકારે નિભાવ કરી શકે છે, તે ઉપાધ્યાયજીને હંમેશા નમન કરવાથી હે ભવિજનો ! સંસારના જન્મ, જરા મરણાદિના શોકનો ભય નજીક આવેવા પામતોજ નથી. વળી જે ઉપાધ્યાયજી ખાવનાચંદનના સરખાં શીતળ વચનો વડે ભવિજનોના બધા પ્રકારના અહિત રૂપ તાપને દૂર કરે છે—મતલબ કે જેમ ખાવનાચંદનથી સર્વ પ્રકારના દાહ ને તાપની વ્યથા દૂર થાય છે, તેમ ઉપાધ્યાયજીના ખાવનાચંદન સરખાં હિતકારી શીતળ વચનોવડે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાયરૂપ અહિતકર તાપથી સંતાપ પામી રહેલા ઉપાસક જીવોને શીતલતા બક્ષી જૈનશાસનને અજવાળે છે, માટે હે ભવિજનો ! તે ઉપાધ્યાયજીને નમન કરો. (૧૬-૨૦)

જિમ તરૂંધુલે ભમરો બેસે, પીડા તસ ન ઉપાવે;
લેઈ રસ આતમ સંતોષે, તિમ મુનિ ગોચરી જાવેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૧

પંચ ઈંદ્રી ને કષાય નિરૂધે ષટકાયક પ્રતિપાલ;
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વંદો તેહ દયાલરે,
ભવિકા. સિદ્ધચક્રપદ વંદો.

૨૨

અહાર સહસ સીલાંગના ધોરી, અચલ આચાર ચરિત્ર;
મુનિ મહંત જયણાયુત વાંદી, કીજે જન્મ પવિત્રે,
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૩

નવ વિધ બ્રહ્મ ગુપતિ જે પાલે, બારસવિહ તપ શૂરા,
એહવા મુનિ નમિયે' જે પ્રગટે, પરવ પુણ્ય અંકુરારે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૪

સોના તણી પરે' પરીક્ષા હીસે, દિન દિન ચઢતે વાને';
સંયમ ખપ કરતા મુનિ નમીયે', દેશ કાલ અનુમાનેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૫

અર્થ:-જેમ ભમરો, મુગધી ફૂલગાડ-વેલા-છોડની ઉપર પુષ્પરસ લેવાને માટે એક જગાથી બીજી જગાએ અને બીજી જગાએથી ત્રીજી જગાએ એમ જગા જગાએ ફરતા છતાં કોઈ પણ ફૂલગાડને જરા પણ તકલીફ આપ્યા વગર પોતાના આત્માને સતોષ આપે છે, તેમ મુનિ પણ પોતાના આત્માને સતોષ આપવા ઘરોઘર ગોચરી માટે ફરતા છતાં કોઈના જીવને કટાણો-હરકત ન આપતાં એટલે કે થોડો થોડો બધી જગાએથી આહાર ગ્રહણ કરી અપજોગ આહાર મળતાં આત્મામાં સતોષ માને છે, નહીં કે એક ઘરથીજ ખપ જોગ આહાર વહોરી લઈ તે ઘરવાળાને ફરી રસોઈ કરવી પડે કે કરકસરથી ભોજન જમવું પડે તેવા સયોગ રચુ કરે! જે એ પ્રમાણે ગોચરી કરનારા વિચાર-વંત મુનિ છે તેમને હે ભવિજનો! વંદના કરો વળી જે મુનિમહંત પાંચે ઇંદ્રિયો (આંખ નાક-મોં-કાન-અને શરીર એ પાંચેના તોફાની વિધારો) ને તથા ચાર કષાયોને કળબમાં કરી તેમના વેગને બંધ પાડી દે, પૃથ્વીવી, પાણી, અગ્નિ, પવન ને વનસ્પતિ અને હાલતા ચાલતા જીવ એ છએ કાયનું સંરક્ષણ કરે અને સતત ભેદ વડે સંયમની આરાધના કરે; તે દયાવંત મહંતનું હે ભવિજનો! વંદન કર્યા કરો. વળી જે મુનિ અહાર શીંગાગરચના-ધોરી છે, (એ અહાર હજાર ભેદનું વર્ણન પૃથ્વ કલ્પમાં ભુવે), તથા જે મુનિના આચાર અને ચરિત્ર કિવા આચાર રૂપ ચરિત્ર કોઈથી પણ ન અણે તેવા અચળ છે અને જે જયાણુ ધર્મચુક્ર છે અર્થાત્ દરેક કામમાં ધીમાશ્રથી જીવદયાનું રક્ષણ કરી કાર્ય કરે-કોઈને હુ બ ન લાગે તેવું વર્તન રાખે, તે મુનિને હે ભવિજનો! વંદના કરી પોતાના માનવજન્મને પવિત્ર કરે. વળી જે મુનિ નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય મત પાળે છે એટલે કે જેમ બગીચા કે મેદાનું વાડ વડે સારી પેઠે રક્ષણ થાય છે તેમ શીંગરૂપ મુદ્દ બગીચાનું સંરક્ષણ થવા શીંગની નવ વાડો છે તે વાડોને બરોબર સાચવી-ચલાવી રાખે મનુષ્યમાં

જે મકાનમાં પશુ, પખી, સ્ત્રી, પુરૂષ, નપુષક ન રહેતાં હોય ત્યાં મુનિ નિવાસ કરે; કેમકે તેમની કુએષ્ટા જોવામાં આવતાં મનમાં વિકારને જન્મ મળે છે માટે તેવા ઉપાશ્રયમાં ન રહેવું ૧, સ્ત્રીની કથા-વાર્તા પ્રેમ પૂર્ણ સાંભળવી નહીં; કેમકે તેવી પ્રેમ ને કામરસ ભરી વાતોથી મન વિકાર તરફ દોરાય છે, માટે સ્ત્રીની સગાથે એકાંતમાં વાત ન કરવી. એકાંત એજ કામદેવને જન્મ આપનારું ખરૂં કારણ છે, એકાંત જ ઘર ઘાલે છે એથી એકાંતમાં માતા, ખડેન, પુત્રી સાથે પણ શીળવતને ન રહેવું. નહીં તો કામવિકારને તાબે થવાનો વખત આવી લાગે છે. ૨, જે જગોએ જે પાટ પાટલા વગેરેની ઉપર સ્ત્રી બેઠક લઈ ઉઠી ગઈ હોય; છતાં તે આસન પર બે ઘડી વીત્યા વગર કદિ બેસવું નહીં; કેમકે તે આસન પર વિકારી રજકણો પડેલા હોય છે, તેનો સ્પર્શ બે ઘડી લગી વિકારકારી હોવાને લીધે ત્યાં બેસવાથી વિકારી રજકણો દાખલ થઈ વિકારને ઉત્તેજન કરે છે, માટે તેવા આસનનો ત્યાગ કરવો. ૩ સ્ત્રીનાં-અગ ઉપાંગ-છદ્રીયાદિ પ્રેમ સહિત ધારી ધારીને નિહાળવાં નહીં; કેમકે તે જોવાથી મનવેધક આંગોપાંગ વિકારને જન્મ આપે છે, માટે તે તરફ બેઠકાર રહેવું નહીં. ૪ ભીંતના અતરે કિવા પદ્મ-ચિકના અતરે સ્ત્રી પુરૂષ શયન કરતાં હોય કે હાસ્ય વિનોદ કામક્રીડાનો અનુભવ લેતાં હોય તે સ્થળે ન રહેવું ૫ ગૃહસ્થાશ્રમ વખતે જે સ્ત્રી વગેરેના કામભોગ-વિલાસ અનુભવમા લીધા હોય તેને સંયમ લીધા પછી યાદીમાં ન લાવવા; કેમકે યાદીમાં લાવવાથી ભાર્યો દેવતા ઉઘાડતા ફરી પ્રજ્વલિત થાય તેવો વખત હાથ લાગે છે, ૬ વધારે આહારનો ઉપયોગ ન કરવો. ફક્ત આહાર વડે આત્મા ટકી રહી ધર્મ ક્રિયામાં નભી શકે તે હેતુ પૂરતોજ નિયમસર આહાર કરવો; કેમકે વધારે જમવાથી આગસ, નિદ્રા વગેરે વધે છે ને તે વધતાં ધર્મ ક્રિયામાં અંતરાય પડે છે, માટે આત્માના ભાડા યોગ્ય આહાર લેવો ૭ પુષ્ટિ કરનારો સરસ આહાર ન લેવો, કેમકે સરસ પુષ્ટીકારક આહાર કામદેવને વધારે છે જેથી શીળલગ થાય, માટે સાદો સતોશુષ્કી આહાર લેવો ૮ ભૂષણ આભૂષણો વડે શરીરને શોભાવત કરવું નહિ; કેમકે શૃંગાર એજ સફ્શીળનો નાશ કરવા અગારરૂપ છે, માટે શૃંગારનો ત્યાગ કરવો ૯ આ નવ વાડરૂપ મુનિને ધારણ કરનાર, તથા બાર લેદની તપસ્યા કરવામા શુરવીર છે તે મુનિને હે ભવિજનો! નમન કરો. જ્યારે પૂર્વપુન્ય ખીજના અકુરા પ્રકટ થાય છે, ત્યારેજ એવા તરણુતારણુ મુનિમહતની લેટ લેવાનો સમય સ્વાધીન થાય છે માટે તેવા મુનિનો સંયોગ મળતા તરત નમન કરો. વળી જે મુનિ સયમની કસોટીમાં સો ટચના સોના સરખા કસવત દેખાય છે અર્થાત સોનાની કસ-કંદ-સુલાક-વેધ (છેદન લેદન તાપ તાદન) વગેરે પરીક્ષાની અંદર સોનું સાચું નીવડે તો ઉત્તમ કિંમતવાન ઠરે છે, તેમ

ઝુનિ પણુ પરિસહ-ઉપસર્ગ સહન કરી તપ તપી દિનપ્રતિદિન ચઠતા રંગવાળા
જણાય અને દેશ કાળ વગેરેના નિયમથી સચમ પાળતા હોય એટલે કે જે
સમયમાં જે પ્રકારે સુખે સંચમ પળાતું હોય તે સમયમાં તે દેશકાળને અનુ-
સરનાર ઝુનિને હે ભવિજનો! નમન કરીએ (૨૦-૨૫)

શુદ્ધ દેવ ગુરૂ ધર્મ પરીક્ષા, સદૃહણા પરિણામ.

જેહ પામીજે તેહ નમીજે, સમ્યગદર્શન નામરે.

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૬

મલ ઉપશમ ક્ષયઉપશમ ક્ષયથી. જે હોઈ ત્રિવિધ અભંગ,
સમ્યગદર્શન તેહ નમીજે. જિનધર્મે દહ રંગરે,

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૭

પંચ વાર ઉપશમિય લહીજે, ખય ઉવસમિય અસંખ;

એક વાર ખાયિકતે સમકિત, દર્શન નમિયે અસંખરે,

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૮

જે વિણુ નાણુ પ્રમાણુ ન હોયે, ચારિત્રતરૂ નવિ ફળિયો;

સુખનિર્વાણુ ન જે વિણુ લહિયે, સમકિતદર્શન ખળિયારે.

ભવિકા, સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૨૯

સડછઠ્ઠિ ખોલે છે અલંકરિયું, જ્ઞાન ચારિત્રનુ મૂળ;

સમકિત દર્શન તે નિત પ્રણમો, શિવપંથનુ અનુકળરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો

૩૦

અર્થ :—હવે છઠ્ઠા દર્શન પદનું પાંચ ગાથા વડે સ્તવન કરે છે) અદાર
દૂષણ રહિત શુદ્ધ દેવ; પંચમહાવ્રત દશ વિધયિત ધર્મને શુદ્ધમાર્ગદર્શક શુદ્ધ
ગુરૂ, અને દયા મૂળ વિનય વિવેક પૂર્ણ કેવળી પ્રરૂપિત શુદ્ધ ધર્મ એ ત્રણે
સ્તરૂપ તત્ત્વની પરીક્ષા કરવાથી શ્રદ્ધાના પરિણામસહ સમકિત પ્રાપ્ત થાય તે
સમકિતદર્શન કહેવાય છે, તે સમ્યક્ત્વદર્શનને હે ભવિજનો! નમન કરો!
કેમકે સમકિતની શુદ્ધિવડેજ સર્વવસ્તુની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત થાય છે વળી જે મોહની
કર્મરૂપ મળની સાત પ્રકૃતિ પૈકી ચાર અનંતાનુબધની ને પાંચમી મિથ્યાત્વ-
મોહની, છઠ્ઠી મિથ્યમોહની, અને સાતમી સમકિતમોહની એ સાતેના ઉપશમવડે
ઉપશમસમકિત થાય, તથા ઉપર દયેલી મોહનીની સાત પ્રકૃતિ છે તે પૈકી જે
ઉદય આવી તે દય પામી અને જે ઉદય ન આવી તે ઉપશમી. પાંચ પ્રદેશો-
દયપણે છે આ મુજબ આત પ્રકૃતિઓનો સંપૂર્ણ દય થવાથી દાયિક સમકિત

કહેવાય છે. આ પ્રમાણે સમક્ષિત તે કોઈને ઉપશમ, કોઈને ક્ષયોપશમ, કોઈને ક્ષાયિક એ ત્રણ પ્રકારે અલંગરૂપથી હોય તે સમ્યક્ત્વદર્શનને હે લવિજનો ! નમન કરીએ જે પ્રાણીનો જૈનધર્મની અંદર દૃઢ રંગ લાગેલો હોય તે પ્રાણીજ સમક્ષિતશુદ્ધિ જાળવી શકે છે (અને એ સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ પછી ઘણામાં ઘણી અર્ધપુદ્ગળ પરાવર્તન સંસારબ્રમણા રહે છે. તથાપિ મુક્તિ મળવાની સુલભતા હોય લાગે છે, વળી જે સંસારની અંદર લવબ્રમણાની પરપરા જાળવતાં પાંચ વખતજ ઉપશમ સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ થાય છે, ક્ષયોપશમ સમક્ષિત અસંખ્ય વખત આવે ને ટળી જાય છે, અને ક્ષાયિક સમક્ષિત તો ફક્ત આખી લવપરંપરામાં એકજ વખત પ્રાપ્ત થાય છે આ એક જીવઆશ્રયી કથન છે) એવા સમક્ષિતદર્શનના ધરનારા જીવો હ મેશાં અસંખ્યાતા મળી આવે છે તેને હે લવિજનો ! વંદના કરો. વળી જે સમક્ષિત વગર જ્ઞાન પણ પ્રમાણરૂપ થવા પામતું નથી; કેમકે સમક્ષિત વગરજુ જે જ્ઞાન તે મિથ્યારૂપ અજ્ઞાનમય થઈ પરિણમે છે. એથી સમક્ષિતવિનાનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાનરૂપજ ગણાય છે. માટેજ સમક્ષિતથી જ્ઞાન પણ શોભાવત થાય છે. તેમજ સમક્ષિત વગર અવધિજ્ઞાન પણ વિલંગ અજ્ઞાનપણેજ હોય છે, અને સમક્ષિત વગર ચારિત્રરૂપ ફળદાયી વૃક્ષ પણ ફળફળું થઈ શકતું નથી. સમક્ષિત યુક્ત ચારિત્ર તેજ લવ કિંવા સાત આઠ લવમાં મોક્ષની ભેટ કરાવે છે; માટે સમક્ષિત છે તેજ સર્વોત્તમ મોક્ષ સાધન છે માટેજ કહેવું યોગ્ય છે કે સમક્ષિત વગર મોક્ષનાં અક્ષયસુખની પ્રાપ્તિ થતીજ નથી, એથી સર્વ કરતાં સમ્યક્ત્વદર્શન જાળવાન છે કે જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમય દેવશુર દૃઢતાપણે કરે છે વળી જે સમક્ષિત સડસઠ ભેદથી અલંકૃત છે, તથા જ્ઞાન અને ચારિત્રના મૂળરૂપ છે એટલે કે સમક્ષિત વગર જ્ઞાન ને ચારિત્ર નકામાં છે) અને મોક્ષ-માર્ગે જવા માટે મદદગાર છે તે સમક્ષિત દર્શનને હે લવિજનો ! હ મેશાં પ્રણામ કરો

(૨૫-૩૦)

ભક્ષ અભક્ષ ન જે હિણુ લહિયેં પેય અપેય વિચાર;
કૃત્ય અકૃત્યને જે વિણુ લહીયેં, જ્ઞાન તે સકલ આધારરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૧

પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રી સિદ્ધાંતે ભાંખ્યું;
જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મનિંદો. જ્ઞાનીયેં શિવસુખ આખ્યુંરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૨

સકલ ક્રિયાનું મૂળ તે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂળ જે કહીયેં;
તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તે વિણુ કહો કિમ રહીયેરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૩

પાંચ જ્ઞાનમાંહે જેહ સદાગમ, સ્વપરપ્રકાશક તેહ;
દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપગારી, વળી જિમ રવિ શશી મેહરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૪

લોક ઉરધ અધ તિર્યંગ જ્યોતિષ, વૈમાનિક ને સિદ્ધ;
લોક અલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, છે જ્ઞાને મુજ શુદ્ધિરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૫

અર્થ :—(હવે પાંચ ગાથાવડે જ્ઞાનપદ સ્તવના કરે છે.) જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના ખાવાલાયક પદાર્થની કે ન ખાવાલાયક પદાર્થની, તેમજ પીવાલાયક ને ન પીવાલાયક પદાર્થની અને કરવા લાયક તથા ન કરવા લાયક કામની માહિતી મળી શકતી નથી, માટેજ કહેવું અવશ્યતું છે કે ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય ને કૃત્યા-કૃત્યની પૂરતી માહેતી શુદ્ધજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વડેજ પ્રાપ્ત થાય છે જેથી હે ભવિ-જનો ! તે કુલ્લ જગતજનોને વસ્તુ જાણવાના આધારભૂત જ્ઞાનજ છે તેને નમન વદન કરો; કેમકે પહેલું જ્ઞાન અને પછી અહિંસા છે એટલે કે જો પહેલાં જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે પછી દયામૂળ ધર્મની પિછાન પડે છે કિંતુ જ્ઞાન વિના દયામય અહિંસાધર્મ ઓળખીજ શકાતો નથી; માટેજ પ્રભુપ્રણીત જૈના-ગમોમાં લાખેલું છે કે પહેલાં જ્ઞાન મેળવી પછી દયામય ધર્મનું આરાધન કરો કે જેથી વિરાધના કરવાના દોષથી દૂર રહેવા લાગ્યશાળી થવાય, જેથી હે ભવિ હમેશાં જ્ઞાનને વદન કર્યા કરો, પણ જ્ઞાનની નિંદા ન કરો; કેમકે જે જ્ઞાની મનુષ્યો જ્ઞાનમા લીન થયાં તે જ જ્ઞાની મનુષ્યોએ મોક્ષનું સુખ આપ્યું છે વળી સઘળી ક્રિયાઓનું મૂળ શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ પ્રતીત છે, કેમકે શ્રદ્ધા કાયમ થયા વિના જે ક્રિયા કરવામાં આવે તે મલીન ક્રિયાજ ગણવામાં આવે છે માટે શ્રદ્ધા એજ ક્રિયા માત્રનું મૂળ છે; અને શ્રદ્ધાનું મૂળ જ્ઞાન છે, કારણ જ્ઞાન થયા વગર શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી માટેજ હે ભવિજનો ! તે ભવદુઃખ દૂર કરનાર શ્રદ્ધામૂળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વગર ક્ષણમાત્ર પણ કેમ રહી શકીએ ? કેમકે તે વિના કશું પણ શુભ પગલું ભરી શકાતું જ નથી માટે તે જ્ઞાનની હમેશાં વદના કરો જેથી બેડો પાર થાય તેમજ તે જ્ઞાનના પાંચ લેહ છે એટલે મતિજ્ઞાન, શ્રુત જ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન, એ પાંચ લેહ છતાં પણ એ પાંચમાં શ્રુતજ્ઞાન છે તે જ મુખ્યતા ભોગવનાર છે, મનઃવળ કે પોતાના પંથનું અને પારકા પંથનું અથવા ચારે જ્ઞાનસહ પોતાનું ખરું સ્વરૂપ પ્રગટ કરનાર છે જેથી દીપકની પેઠે પ્રકાશ કરનાર શ્રુતજ્ઞાનસહ પાંચ ભેદવત જ્ઞાનપદ સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે લોકોનો ઉપકાર કરનાર મૂર્તિ, અંદ ને મેધવૃદ્ધિ

સમાન છે અર્થાત્ સૂર્ય ચંદ્રનો પ્રકાશ અને મેઘવૃષ્ટિ-પરોપકાર માટે જ છે. એ ત્રણેના લીધેજ પ્રાણીને સર્વ રસકસ પદાર્થનું પોષણ મળતાં તેઓ પોતાના જીવને સુખપૂર્વક ટકાવી રાખવા શક્તિમાન થાય છે; માટે હે ભવિજનો ! તે જ્ઞાનપદને તમે પગે લાગો; કેમકે તે શ્રુતજ્ઞાન જગતજીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ છે. વળી જે જ્ઞાનથી ચૌદ રાજલોક છે તે પૈકી સંભૂલતાથી માંડી ઉચ્ચ સાત રાજની અદર બાર દેવલોક, નવ ઐવેયેક, પાંચ અનુત્તરવિમાન એ વૈમાનિક દેવો છે તેની ઉપર સિદ્ધશિલા છે કે જેની અદર સિદ્ધના જીવો બિરાજે છે તથા નીચેના સાત રાજલોકની અદર વાણવ્યતર-વ્યતર-ભુવનપતિ-સાત નરક પૃથિવી છે, અને તિર્યછલોકની અદર પિસ્તાલીશલાખ યોજન મધ્યે મનુષ્યક્ષેત્ર છે તથા બીજા સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર સુધી અસંખ્યતા દ્વીપસમુદ્ર સુધી અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર એ એક રાજમાં છે એની અંદર જ્યોતિષિ દેવો પણ છે. એ ચૌદ રાજલોકના અને અનંતા અલોકના સકળ ભાવનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત-પ્રગટ થાય છે, તે જ્ઞાનવડે હે ભવિજનો ! મારી પણ સિદ્ધિ થઈ છે તે જ્ઞાનનેજ તમે પણ નમન કરી સિદ્ધિ મેળવો.

(૩૧-૩૫)

દેશવિરતિ ને સરવવિરતિ જે, ગૃહિ યતિ ને અભિરામ;
તે ચારિત્ર જગત જયવંતુ. કીજે' તાસ પ્રણામરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૬

તૃણપરે' જે ષટખંડસુખ છંડી, ચક્રવર્તી' પણ વરિયો;
તે ચારિત્ર અખય સુખકારણ, તે મે' મનમાંહે ધરિયારે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૭

હુઆ રાંકપણે જેહ આદરી, પૂજિત ઇંદ્ર નરિંદે';
અશરણુશરણુ ચરણુ તે વંદૂં, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદેરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૮

બાર માસ પર્યાયે' જેહને, અનુતરસુખ અતિક્રમિયે';
શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપર, તે ચારિત્રને નમિયેરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૩૯

ચય તે આઠ કર્મનો સંચય, રિકત કરે છે તેહ;
ચારિત્ર નામ નિરૂપે' ભાંખ્યું, તે વંદૂં ગુણગૌહરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪૦

અર્થ :- (હવે પાંચ ગાથવડે ચારિત્રપદની સ્તવના કરે છે.) ચારિત્રના બે લેહ છે એટલે કે દેશવિરિત ચારિત્ર અને સર્વવિરિત ચારિત્ર એમ બે લેહવંત ચારિત્ર છે તે પૈકી ગૃહસ્થાશ્રમીને સંસારવ્યવહાર જાળવવાની જરૂરિઆત હોવાના કારણથી અપયોગ્ય પાળી શકવા લાયક ચારિત્રને દેશવિરિતિ (વિરતી તો ખરી પણ અમુક લાગની વિરતી પળાય તેથી દેશવિરિતિ) અને મુનિને સંસારવ્યવહારનો ઉપાધિબંધ પડવાને લીધે સર્વ પ્રપંચને વિરમ્યા હોવાથી સર્વવિરિત ચારિત્ર ગણાય છે જે મનોહર ચારિત્ર પ્રવાહથી દેશવિરિતિવંત શ્રાવક શ્રાવિકા ઉત્કૃષ્ટપણે ખારમા દેવલોક મુધી અને સર્વવિરિતિવંત મુનિ ઉત્કૃષ્ટપણે મોક્ષ મુધીનાં મુખો અનુભવે છે એવું જે સદ્ગતિદાયક ને ભવવ્રત-ભ્રાધાયક ચારિત્ર જગતમાં જયવતપણે પ્રવર્તે છે તેને હે ભવિજનો! પ્રભુભ કર્યા કરો; કેમકે જે ચારિત્રસંપત્તિ અંગીકાર કરવાને માટે ચક્રવર્તી સરખા અપરિમિત મુખાનુભવીઓ પણ છ ખડતુ રાજ્ય તણખલાની પેઠે ત્યજી દે છે. તે ચારિત્ર અખડ મુખના કારણરૂપ જાણીને હે ભવિજનો! મેં મનમાં ધારણ કરેલ છે તે ચારિત્રને તમે પણ મનમાં ધારણ કરો; કારણ કે જેઓ રાંક હતા તેઓ પણ સંયમ અંગીકાર કરવાથી ઇંદ્ર નરેન્દ્રને પણ પૂજવા લાયક થયા છે, એથી સિદ્ધ થાય છે કે જેને કોઈનું શરણું નથી તે જનના અભય શરણુ રૂપ આનંદ પૂર્ણ ચારિત્રજ છે માટે હે ભવિજનો! તેને વંદના કર્યા કરી અંગીકાર કરવાનો ઉદ્ય આવે તેવી ઉચ્ચ સખળ લાવના ભાવ્યા કરો કે જેથી અતરાય કર્મ દૂર થઈ ચારિત્ર પ્રાપ્તિનો ઉદ્ય અનુકુળ થાય વળી જે ચારિત્રને ખાર માસ પર્યાય વડે પાળ્યું હોય અર્થાત્ ખાર મહિનાના જેટલા સમય થાય તેટલા સમયસ્થાન ચડતા અધ્યવસાય સહ ઉદ્વેધન કર્યાથી ચારિત્રવતને સ્વરૂપ રમણ સંબંધી જે મુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે મુખ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોના મુખ કરતા પણ વિશેષ આનંદદાયક હોય છે, તેમજ તે ઉપરાંત ઉજ્જવળ પરિણામ વડે તરતમાદિ યોગ સહ શુણ્યુક્ત થાય છે, તે ચારિત્રને હે ભવિજનો નમન કરો! વળી જે ચારિત્ર આઠ કર્મની ઘણી પ્રકૃતિઓનું એકદું થવું તે સમયનો જે અત આણી સચેલી સિલક ખાલી કરે છે, તે ચારિત્ર કે જેનું નામ નિર્યુક્તિ કરે. ચયને રિક્ત કરવા રૂપ યુક્તિ વડે ચારિત્ર શબ્દની યુક્તિ પ્રકાશ કરેલી છે તે શુણના રૂપ ચારિત્રને હે ભવિજનો! વંદના કર્યા કરો.

(૩૫-૪૦)

જણુંતા ત્રિહું જાનેં સંયુત. તે ભવ મુગતિ ત્રિણુંદ;

જેહ આદરે કર્મ ખપેવા: ને તપ શિવતરંગદરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વ દો.

કરમ નિકાચિત પણુ ખય જાઈ, ખિમા સહિત જે કરતાં;
તે તપ નરીયેં જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમતાંરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪૨

આમોસહી પમુહા બહુ લક્ષિ, હોવે જાસ પ્રભાવેં;
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયેં તે તપ ભાવેંરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪૩

ફળ શિવસુખ મહોટું સુરનરવર, સંપત્તિ જેહનું ફૂલ;
તે તપ સુરતર સરિખું વંદું, શમ મકરંદ અમ્બારે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪૪

સરવ મંગળમાંહિ પહેલું મંગળ, વરણવીયેં જે ગ્રંથે,
તે તપપદ ત્રિહું કાળ નમીજેં, વર સહાય શિવપંથેરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪૫

ધમ નવપદ થુથુતો તિહાં લીણો, હુઓ તનમય શ્રીપાળ;
સુજસ વિલાસ છે ચોથેખંડે, એહ ઇગ્યારમી ઢાળરે.

ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો.

૪૬

અર્થ:—(હવે પાંચ ગાથા વડે તપ પદને સ્તવી નવપદની સ્તવ-
માનો ક્રમ પૂર્ણ કરે છે.) શ્રી તીર્થંકર દેવ, પોતે તે જ ભવમા મોક્ષની
અંદર બિરાજનાર હતા એવું ત્રણ જ્ઞાનવડે કરીને બહુતાં છતાં પણ બાકી
રહેલી કર્મ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવા માટે જે તપને મોક્ષવૃક્ષના સુખ્ય મૂળ
રૂપ બણી અગીકાર કરી આદરે છે તે તપને હે ભવિજનો ! વંદના કરો;
કેમકે ક્ષમા સહિત તપ કરવાથી કઠિણ કર્મ બંધ પણ ક્ષય થઇ જાય છે
અને જે તપના ઉજમણા વડે જિનશાસનને દીપાવે છે તે જિનશાસનોન્ન-
તિકારક તપને હે ભવિજનો ! નમન કરો ! વળી જે તપના પ્રભાવ વડે
આમશૌંષધિ વગેરે અઠ્ઠાવિશ લગ્નિઓ પ્રાપ્ત થાય છે એટલે કે જે સાધુ
મહારાજના પગે હાથ અડાડતાંજ રોગ માત્ર દૂર થઈ જાય તે આમશૌં-
ષધિ લગ્નિ કહેવાય છે. સુનિરાજના મળમૂત્ર વડેથી રોગીના રોગ નાશ
પામે તે વિટ પુરીષલગ્નિ કહેવાય છે. સુનિરાજનો શ્લેષ્મજ ઔષધી રૂપ
હોય તે ખેલૌપાધ લગ્નિ કહેવાય છે. સુનિના શરીરનો પરસેવો ઔષધિ
રૂપ હોય તે જલૌષધિ લગ્નિ કહેવાય છે સુનિના કેશ રૂવાડાં નખ વગેરે
સઘળા દવા જેવા સર્વ રોગ નિવારક સમર્થને સુગંધી સુકત હોય તે

સર્વોપધિ લખિ કહેવાય છે. એકી વખતે બધી ઇદ્રિયોને સાંભળવાની કિંવા ઇદ્રિયદ્વારા સર્વ ઇદ્રિયોના વ્યાપારને જાણી લેવા અનુભવવાની શક્તિ હોય કિંવા બાર ચોજનની અંદર ચક્રવર્તિનું લક્ષક હોય તેની અંદર જ્યારે એકી વખતે બધી જાતનાં વાજ વાગે ત્યારે તે એકી વખતે વાગતાં વાજાં-ને જૂદા જૂદા શબ્દ વડે વાગતાં કળી શકે તેવી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય, તે સંભિન્નશ્રોત્ર લખિ કહેવાય છે. અવધિજ્ઞાનવંતની જાણવાની શક્તિ તે અવધિજ્ઞાન રૂપ લખિ કહેવાય છે. મનઃપર્યવ જ્ઞાન વડે સામાન્ય માત્ર પણ આ પ્રાણીએ મનમાં ઘટ ચિંતવેલ છે એવું જાણે પણ તે ઘટ કેવો ને કયાનો તે ન જાણી શકે, કિંવા અઢીદ્રોપ અંદરના મનુષ્યમાં મન સંબંધી બાહર પર્યાય જાણી શકે છે આ ઋજુમતિલખિ કહેવાય છે. ચિંતવેલો ઘડો સોનાનો છે અને પાટલીપુરમાં બનેલો છે એવું જાણે કિંવા અઢીદ્રોપના મનુષ્યોના મનના સૂક્ષ્મ વિચાર પર્યાય જાણવાની શક્તિ તે વિપુલમતિ લખિ કહેવાય છે. જંઘાચારણ ને વિઘાચારણ લખિની પ્રાપ્તિ તે ચરણ લખિ કહેવાય છે. જે વડે દાઢ ઝેર ચુકત થાય તે આશર્વિષ કહેવાય છે, તેના પણ બે ભેદ છે તે એ કે જાતિ આશર્વિષ ને કર્મઆશર્વિષ છે, તેમાં પણ જાતિ આશર્વિષ સાપ, વીંછી, દેડકા ને મનુષ્ય એ ચાર ભેદ રૂપ છે અને કર્મ આશર્વિષ તિર્યચ તથા મનુષ્યોનેજ હોય છે તે તપ ક્રિયા અનુષ્ઠાન દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે તેથી સાપની પેઠે બીજાના પ્રાણની હાણુ કરી શકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી તે આશર્વિષલખિ કહેવાય છે. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત રૂપ તે કેવળલખિ કહેવાય છે. ગણુપદની પ્રાપ્તિ તે ગણુધર પ્રાપ્તિ તે ગણુધર પદ લખિ કહેવાય છે. પૂર્વધર કે શ્રુતજ્ઞાનધરપણાની પ્રાપ્તિ તે ગણુધરપદલખિ કહેવાય છે પૂર્વધર કે શ્રુતજ્ઞાનધર પણાની પ્રાપ્તિ તે ગણુધરપદલખિ કહેવાય છે. તીર્થંકર પદ પ્રાપ્તિ તે તીર્થંકરલખિ કહેવાય છે ચક્રવર્તિ પદ પ્રાપ્તિ કિંવા ચક્રવર્તિની ગજઋદ્ધિની રચના દષ્ટિ ગોચર કરાવી દે તે ચક્રવર્તિપણાની લખિ કહેવાય છે બળદેવપદની પ્રાપ્તિ કિંવા બળદેવપણાની ઋદ્ધિ સ્ફૂરાયમાન કરી દેખાડે તે બળદેવપણાની લખિ કહેવાય છે વાસુદેવપદપ્રાપ્તિ અથવા તેના જેવી ઋદ્ધિ કરી બતાવે તે વાસુદેવપણાની લખિ કહેવાય છે, વાણીમાં દુધ સાકર કરતા પણ વધારે મિઠાસ પ્રાપ્ત થાય તે હીરાશ્રવ-મધ્યાશ્રવ-ધનાશ્રવ-ઈન્દ્રસાશ્રવ લખિ કહેવાય છે. હૈયામાં સકલમૃતાર્થ અચળરૂપ ઋદ્ધિબદ્ધી હોય તે કોષ્ટક લખિ કહેવાય છે પદ સાંભળતાજ પૂર્વાપચ્છનું જ્ઞાન થાય તે પદાનુસારિણી તેના ત્રણ ભેદ છે તે એ કે પ્રથમનું પદ સાંભળી છેલ્લા પદનો મતલબ અટકલી નિશ્ચય કરી લે તે અનુષ્ઠાનપદાનુસારિણી, તથા છેલ્લા પદનો

અર્થ સાંભળી પ્રતિકૂળપદવડે પહેલા પદ લગીની અટકળ બાંધવાની ચતુ-
રાઇને ઉપયોગ કરે તે પ્રતિકૂળપદાનુસારિણી, અને વચ્ચું પદ સાંભળવાચડે
છેલા પદનું જ્ઞાન મેળવી લે તે ઉભયપદાનુસારિણી એમ પદાનુસારિણીના
ત્રણ ભેદ છે તે પ્રાપ્ત થવા સંબંધી પદાનુસારિણી લખિંધ કહેવાય છે. ખેડૂત
ભૂમિને ખેડી કેળવી ખીજ વાવી તેને અનેક ખીજદાતા બનાવે છે, તે રીતે
જ્ઞાનાવરણીય વગેરે ક્ષયોપશમના અતિશયવડે એક અર્થરૂપ ખીજના સાંભળવાથી
અનેક અર્થરૂપી ખીજોનું જાણપણું થાય તે ખીજબુદ્ધિલખિંધ કહેવાય છે. ક્રોધની
વૃદ્ધિથી હુશ્મનને રહેજમાં બાળી દેવા અગ્નિજ્વાળા મૂકવાની શક્તિ તે તેજો-
લેશ્યા લખિંધ કહેવાય છે. (આ લખિંધ અનેક યોજના પર રહેલી વસ્તુને બાળી
ભસ્મ કરે છે અને છટૂતપના પારણે એક મુઠી અડદના બાકળા બાઇ તે
ઉપર એક અંજળી ઉન્હું પાણી પી છ માસ ગુળરે ત્યારે પ્રાપ્ત થાય છે)
આહારક શરીર કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી તે આહારકલખિંધ કહેવાય છે.
વૈક્રિય શરીર કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી તે વૈક્રિયલખિંધ કહેવાય છે. (એ
લખિંધના અણુત્વમહત્વાદિ અનેક ભેદ છે. અંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમવડે
થોડું પણ ખીજે મનુષ્યે લિક્ષા કરી લાવેલું અન્ન લખિંધવંત પુરૂષ પોતે
જમે છે તે ખૂટી પડે, પણ ખીજ હજારો મહાત્મા જો જમવા બેસે તો
ખૂટે નહીં એવી શક્તિ પ્રાપ્ત થવી તે અક્ષીણમહાનસી લખિંધ કહેવાય છે.
સંઘ રક્ષણ માટે કામ પડે તો ચક્રવર્તિની સેનાને પણ ચૂરી નાખે તેવી
શક્તિ પ્રાપ્ત થવી તે પુલાકલખિંધ કહેવાય છે. આ અઠાવીશ લખિંધઓ
પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ અણિમા, ગરિમા, લધિમા વગેરે આઠ સિદ્ધિઓ
એટલે કે ઝીણા કાણામાથી દાખલ થઇ કિંવા કર્મજની દાડીમાં પેશીને
ચક્રવર્તિની ઋદ્ધિ વિસ્તારે તે અણિમારિદ્ધિ કહેવાય છે. મેરૂપર્વત કરતાં પણ
મહોદું શરીર કરી શકવાની શક્તિ તે મહિમાસિદ્ધિ, વાયુથી પણ અત્યંત
ન્હાનું શરીર બનાવવાની શક્તિ તે લધિમાસિદ્ધિ, વજ્રદિકથી પણ ભારે
શરીર કરવાથી ઇદ્રાદિકનો પણ પરાજય કરે તે ગરિમાસિદ્ધિ, ભોંયપર
બેઠાં બેઠાંજ સૂર્યમહા વગેરેના સ્પર્શ કરી શકે તેવી શક્તિની પ્રાપ્તિ તે
કામવશાઇત્વસિદ્ધિ, પાણી ઉપર જમીનની પેઠે ચાલવાની શક્તિ તથા ભોંયમાં
પાણીમાં ડૂબકી માર્યાની પેઠે પેસી જવારૂપ શક્તિ તે પ્રાકામ્યસિદ્ધિ, ત્રણે
લોકનું અધિપતિપણુ ભોગવવું કિંવા તીર્થ કરવા ઇદ્રની ઋદ્ધિનું વિસ્તારવું
તે ઇશત્વસિદ્ધિ અને સર્વ જીવોને વશ કરવાની શક્તિ તે વશિત્વસિદ્ધિ
કહેવાય છે તેમજ મહાપદ્મ, પાંડુક, નૈસર્ગ, પિંગળ, સર્વરક્ષક, સર્વરત્નક,
કાળ, મહાકાળ, અને માણુવક એ નવનિધિઓ પણ તપના પ્રભાવવડે પ્રાપ્ત
થાય છે તે અત્યંત્યમહિમાવંત તપપદને હે ભવિજનો ! મહાન્ ભાવસહિત

નમન કરો. કેમકે આ તપ કલ્પવૃક્ષની સમાન મનવાંછિત પૂર્ણ કરનાર છે. જેમ કલ્પવૃક્ષને પુષ્પ ફળ મકરંદ વગેરે છે તેમ તપવૃક્ષને તેની જગોએ શું છે તે કહી બતાવે છે કે-દેવતાની અને મનુષ્યગતિરૂપ પ્રાધાન્ય સપત્તિની પ્રાપ્તિ કરાવવા રૂપ ફૂલ છે, શમતારૂપ અમૂલ્ય ને વેગગતિથી પ્રસરતા સુગંધી રજકણો છે, અને મોક્ષ સુખની પ્રાપ્તિ મહાન્ ફળ છે માટે કલ્પવૃક્ષની પેઠેજ નવપદ કલ્પવૃક્ષ સર્વ દુઃખ શમન કરી ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનાર છે જેથી હે ભવિજનો ! તે તપપદને જેમ હું વદના કરૂ છું તેમજ તમો પણ વદના કરો કે તેના લીધે મજબૂત કર્મ પ્રકૃતિયો લીલી થઈ જાય. તેમજ લૌકિક અને લોકોત્તરમા પણ જે જે માંગણિકતા કારણો છે તે તે સર્વ મંગળોની અદર સુખ્ય મંગળ તપ જ છે એથીજ સર્વ ગ્રંથોમાં તપ મંગળતુ વર્ણન કરવામા આવે છે અને આવશ્યકની અદર પણ અંતે તપ મંગળજ કથન કરેલ છે. દરેક ગ્રંથોમાં કવિ પડિતો ગ્રંથની શરૂઆતમા, ગ્રંથની મધ્યમાં અને ગ્રંથની પૂર્ણાહુતીમા મંગળાચરણ કરે છે તે પૈકી આઘ મંગળાચરણ કરવાનો હેતુ ગ્રંથની પૂર્તિ શોભા નિર્વિઘ્નતા પ્રાપ્તિ માટે હોય છે, મધ્ય મંગળાચરણ કરવાનો હેતુ ગ્રંથની કાયમતા થવાની ઇચ્છા પૂર્ણ થવા માટેનું હોય છે અને અંતિમ મંગળાચરણતુ હેતુ પરપરાથી ગ્રંથ વિસ્તાર નિમિત્તનો હોય છે, પરંતુ બધાં મંગળાચરણોમાથી તપ સખધી મંગળાચરણ કરવું એજ સર્વોત્તમ છે, કેમકે બીજા મંગળાચરણો આ લોકની સિદ્ધિઓ આપવા રૂપ છે, પરંતુ તપ રૂપ મંગળાચરણ તો સકળ ઉપાધિ રહિત અખંડાનંદ મોક્ષ મહિર મેળવવામા મદદગાર રૂપ છે, માટે હે ભવિજનો ! એથી તે તપ પદને સવાર, મધ્યાહ્ન ને સંધ્યા એ ત્રણે કાળ વખતે નમન કર્યો કરો, કે જેથી શિળપથની સહાયતા મળે આ પ્રમાણે શ્રીપાળ મહાગ્ન પૃથક પૃથક વિસ્તાર પૂર્વક સ્તવન કરવામા તન્મયતા સાથે લીન-એકરસ બની ગયો. (દરેક કર્મની અંદર જ્યારે એકાગ્રચિત્તવત બની તે કાર્યમય બનાય છે ત્યારેજ તે કાર્યના ખરા રહસ્ય, મહત્વ ને સિદ્ધિનો જ્ઞાતા થઈ તેતું ફળ મેળવવા અવશ્ય લાગ્યશાળી થવાય છે કવિ યશોવિજયજી કહે છે કે આ ચોથા ખંડની અદરની સારા યશનો વિલાસ આપવા રૂપ અગ્યારમી દાલ પૂર્ણ થઈ, તે એજ ગ્રોધ આપે છે કે આ નવપદના ધ્યાનમા લીન થવાથી સુયશનો વિલાસ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે સર્વ કલ્યાણેન્દ્રિય જનો શ્રીસિદ્ધચક્રજીના સ્તવનાદિમા તન્મય બનો) (૪૧-૪૬)

(હોહા છઠ.)

- ધ્રમ નવપદ સુણુતો થકો, તે ધ્યાને' શ્રીપાલ;
પામ્યો પૂરણ આઉખે, નવમો કલ્પ વિશાલ. ૧
- રાણી મયણા પ્રમુખ સવિ, માતા પણ શુભ ધ્યાન;
આઉખે પૂરે તિહાં, મુખ ભોગવે વિમાન. ૨
- નરભવ અંતર સ્વર્ગ' તે, ચાર વાર લહિ સર્વ;
નવમે ભવ શિવ પામશે, ગૌતમ કહે નિર્ગર્વ. ૩
- તે નિસુણી શ્રેણિક કહે, નવપદ ઉલસિતભાવ;
અહો નવપદ મહિમા વડો, એ છે ભવજલનાવ. ૪
- વલતું ગૌતમ ગુરુ કહે, એક એક પદ ભત્તિ;
દેવપાલમુખ મુખ લહ્યાં, નવપદ મહિમા તહત્તિ. ૫
- કિંબહુના મગધેશ તું, ઇક પદ ભક્તિ પ્રભાવ;
હોઈશી તીર્થ'કર પ્રથમ, નિશ્ચય એ મન ભાવ. ૬

અર્થ—આ પ્રમાણે તદાકાર ચિત્તથી નવપદજીવું સ્તવન કરતાં અને ધ્યાન ધ્યાતા શ્રીપાળમહારાજ પોતાની પ્રશંસનીય આયુમર્યાદા પૂર્ણ કરી નવપદજીના પ્રભાવવડે નવમા દેવલોકમા ઉત્કૃષ્ટ આયુસહ ઉત્પન્ન થયા તેમજ મયણાસુદરી વગેરે રાણીઓ અને માતા પણ શુભધ્યાનના પ્રતાપથી તે જ દેવલોકની અદર પૂર્ણ આયુસહ ઉત્પન્ન થયા અને ઉત્તમ સ્વર્ગસુખનો અતુલવ લેવા લાગ્યા આટલું શ્રીપાળચરિત્ર વર્ણવી અતમા શ્રેણિક-રાજની આગળ ગર્વરહિત પદ્ધતિ ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે તે પછી દેવલોકમાંથી નરભવ, નરભવમાંથી દેવભવ એમ ચાર વખત કરી નવમા ભવની અદર શ્રીપાળમહારાજ, માતા કમળપ્રભા અને નવે રાણીઓ એ અગ્યારે પુણ્યભાજનજીવ ભોક્ષમદિરમાં મહાલી અખડાનદના ભોક્તા થશે' એ સાંભળીને શ્રેણિક રાજ નવપદજીના મહિમામાં ઉદ્ધાસવંત ભાવવાળા થઈ કહેવા લાગ્યા. “ અહા ! આવો નવપદજીનો મહાન મહિમા છે ! ખચિત નવપદજીવું નામ, સ્તવન, ધ્યાન, ભવ રૂપી સમુદ્ર તરવાને જહાજ સમાનજ છે ” આવા ઉદ્ગાર સાંભળી તે શ્રેણિકરાજ પ્રત્યે ફરીતે ગૌતમ-સ્વામીજીએ કહ્યું—“ નવપદ પૈકી એક એક પદનીજ ભક્તિ કરવાથી દેવપાળ વગેરે પુણ્યશાળીઓએ સ્વર્ગસુખ, તીર્થ'કર ગોત્ર વગેરે પ્રાપ્ત કરેલ છે એથી એ નવપદનો મહિમા સત્ય પ્રતિતી વંત છે. હે મગધદેશ પતિ !

નવપદજના મહાત્મ્ય સંખંધી વિશેષ શુ કહું પણ એ નવપદ પૈકી એક સમકિત દર્શન પદની કૃત્ત લકિત કરવાના પ્રતાપથીજ તમે પણ નિશ્ચય મનના લાવ વડે તીર્થંકર ગોત્ર ખાંધી આવતી ચોવીશીમાં પદ્મનાભજ નામના પહેલા તીર્થંકર થશે, એમાં જરા પણ શકા નથી માટે સમકિત દર્શન પદની લાવના વૃદ્ધિ સહ કાયમ રાખી આરાધનમાં લીન થજો. ’ !
(૧-૬)

- ગૌતમવચન મુણી ધર્યાં, ઉઠે મગધનરિદ;
વધામણી આવી તદા, આળ્યા વીર જિણુંદ. ૭
- દેવેં સમવસરણુ રચ્યું, કુસુમવૃષ્ટિ તિહાં કીધ;
અંખર ગાળે દુંદુભિ, વર અશોક સુપ્રસિધ્ધ. ૮
- સિંહાસન માંડ્યું તિહાં, આમર છત્ર ઢલંત;
દિવ્ય ધ્વની દિયે દેશના, પ્રભુ ભામડલવંત. ૯
- વધામણી દેઈ વાંદવા, આળ્યો શ્રેણિકરાય;
વાંદી ખેઠો પરખદા, ઉચિત થાનકેં આય. ૧૦
- શ્રેણિક ઉદેશી કહે, નવપદ મહિમા વીર;
નવપદ સેવી બહુ ભવિક, પામ્યા ભવજલ તીર. ૧૧
- આરાધનનું મૂળ જસ, આતમ લાવ અછેહ;
તિણેં નવપદ છે આતમા, નવપદ માંહે તેહ. ૧૨
- ધ્યેય સમાપત્તિ હુયે, ધ્યાતા ધ્યાન પ્રમાણ;
તિણુ નવપદ છે આતમા, જાણે કોઈ સુખણ. ૧૩
- લહી અસંગ કીયાખળેં, જસ ધ્યાનેં જિણેં સિદ્ધિ;
તિણેં તેહજુ પદ અનુભવ્યું, ઘટમાંહિ સકલ સમૃદ્ધિ. ૧૪

અર્થ:-આ પ્રમાણે ટકશાળી વચનો સાલળી આનંદ પૂર્ણ ચિત્તથી શ્રેણિક રાજા ગૌતમ ગુરૂશ્રીના પદ વાદી જેવા ઉઠી ઉભા થઈ પોતાના પાટનગરતરફ વિદાય થવા લાગ્યા તેવામાં તેા વનપાળકે આવી વાડુ વધામણી આપી કે “ જગજીવોદ્ધારક શ્રી વીરપ્રભુજી ઉદ્યાનમા આવી સમોસર્થો છે. દેવતાઓએ ત્રિગદમહ મોક્ષવચન રચ્યું છે પણ વરણુ મુગધી પ્રુલોનો દીંચણ પ્રમાણુ વર્ષોદ થયો છે. આકાશમાં દેવ દુદંબી ગાજી

રહેલ છે. પ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠ અશોક વૃક્ષ શોભી રહ્યું છે. સિંહાસન સ્થાપેલા છે. તે પર પ્રભુજી બિરાજી દિવ્યધ્વની સાથે દેશના દર્શ રહ્યા છે. પાછળ ભામંડળ બાર સૂર્યના તેજ સહિત ગાજી રહેલ છે અને બાર બેડી ચામર છ બેડી છત્ર ચામર ઢળી શોભી રહેલાં છે.” આ સુખજી અત્યાનંદકારી વધામણી મળી કે તે જ સમયે શ્રેણીકરાજ શ્રી વીરપ્રભુને વાંદવા ચાલ્યા અને પંચાભિગમ સાચવી વિધિ સહ પ્રભુપદ વંદન કરી બેઠેલી બાર પર્ષદાની અંદર જ્યાં પોતાને બેસવું યોગ્ય હતું ત્યાં બેસી દેશના સાંભળવા લાગ્યા. કરારી દસ્તાવેજ થયા પછી મતા સાક્ષીની જરૂર હોવાથી નવપદજીના મહાત્મ્યની લગની રૂપ બોધનો ગૌતમસ્વામીદ્વારા શ્રેણિકરાજના મનપટ્ટમા દસ્તાવેજ તો લખાઈ ચુક્યો હતો એથી મતા સાક્ષી રૂપ નિશ્ચયપદ પામવા શ્રી વીરપ્રભુશ્રીએ તે નવપદજીના રગ તરંગનેજ ઉત્તેજિત કરવા નવપદ વર્ણન સંબંધ શ્રેણિકરાજને ઉદ્દેશીનેજ પ્રકાશવું શરૂ કર્યું કે—હે મગધેશ ! નવપદજીના સેવન પ્રતાપથી ઘણાજ ભવિક મનુષ્યો સંસાર સાગર તરી પેલે પાર પહોંચી મોક્ષસુખના લોકતા થયા છે. જો કે નવપદજીના મૂળ આરાધન રૂપ તો અપાર આત્મ ભાવજ છે; તો પણ તેનું ખરૂં તત્ત્વ વિરલાજ મેળવી શકે છે, માટે તે મેળવી નવપદારાધન કરવું; કેમકે નવપદ તેજ આત્મા છે અને નવપદની અંદર પણ એજ આત્મા પ્રગટ ભૂત છે. વસ્તુ ધ્યાવા લાયક છે તે ધ્યેય કહેવાય છે. તે ધ્યેયની સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણતા પામવા વડે ધ્યાતા જીવની ધ્યેય વસ્તુના ધ્યાનનું પ્રમાણપણું થાય છે, કેમકે ધ્યેયની પૂર્તિ દગર ધ્યાનની પૂર્તિ થતી નથી અને ધ્યાતાના ધ્યાનનું પ્રમાણ ધ્યેય સમાપ્તિબદેજ થાય છે એ માટે નવપદ તેજ આત્મા છે, એ ગુણુ ગુણુ તત્ત્વ કોઈ સુખજી જનજ જાણે છે. શુકલ ધ્યાનના ચોથા પાયાના ધ્યાન વડે અસંગ ક્રિયા પ્રાપ્ત કરી તે ક્રિયાના બળથી નવપદમાના જે પદની આરાધનાને લીધે જે જીવોએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી તે પ્રાણીયે તેવું જ પદ અનુભવ્યુ એટલે કે અસંગ ક્રિયા વડે-યોગ નિયમ સહિત અરિહંત પદનું ધ્યાનારાધન કરવાથી તે આરાધકનો આત્મા અરિહંત રૂપ પદનોજ લોકતા થાય છે, એથી નિશ્ચય નય વડે સિદ્ધ થાય છે કે આત્મ ઘટની અંદરજ સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ સ્મૃદ્ધિઓ વિદ્યમાન છે. મતલબ કે જે સિદ્ધિયો મહાન કષ્ટ વેડી આમ તેમ રખડી શોધન મેળવી સિદ્ધ કરવા ફાંફાં મારવા કરતાં પોતાના ઘટમાંજ રહેલી સિદ્ધિ મેળવવા ચત્ન કરવામાં આવે તો બેશક તદ્રૂપ થાય છે. પિંડમાં તે જ બ્રહ્માંડમા છે માટે બ્રહ્માંડ જોળ્યા કરતાં પિંડજી જોલવો કે જેથી પોતાની મેળેજ સર્વ સિદ્ધિયોનો અનુભવી થવાય છે, જે જે જ્ઞાન લાવ્ધિ કે જે જે

સિદ્ધિ સ્મૃદ્ધ છે તે તે ભૂગોળ ખગોળ જોળતાં પ્રાપ્ત થતી નથી, પરંતુ અધ્યાત્મખળ વડે આત્મામાં તેની જોળ કરવામાં આવે તો તે અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, માટેજ અધ્યાત્મખળ મેળવી આત્માનો શોધ કરી સકળ સિદ્ધિ સ્વાધીન કરવી

(હાળ ખારમી-સ્વામી સીમંધર ઉપદિસે-એ દેશી.)

અરિહંત પદ ધ્યાંતોથકો, દૃઢ ગુણ પન્નમયરે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંતરૂપા થાયરે. ૧
વીર જિજ્ઞેસર ઉપદિસે, સાંભળજે ચિત્ત લાઈરે;
આતમધ્યાનેં આતમા, ઋદ્ધિ મળે સવિ આઈરે. વી. ૨
રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળદંસણ નાણિરે;
તે ધ્યાતાં નિજ આતમા, હોયે સિદ્ધગુણ ખાણિરે. વી. ૩
ધ્યાતાં આચારજ ભલા, મહામંત્ર શુભ ધ્યાનીરે;
પંચ પ્રસ્થાનેં આતમા, આચારજ હોયે પ્રાણિરે. વી. ૪
તપ સન્નઝાયેં રત સદા. દ્વાદશ અંગના ધ્યાતારે;
ઉપાધ્યાય એ આતમા, જગખંધવ જગપ્રાતારે. વી. ૫
અગ્રમત્તેં જે નિત રહે. નવિ હરજે નવિ શોચેરે;
સાધુ સૂધા તે આતમા, શું સૂડયે શું લોચેરે. વી. ૬
સમ સંવેગાદિક ગુણા, ખયે ઉપશમ જે આવેરે;
દર્શન તેહિજ આતમા, શું હોય નામ ધરાવેરે. વી. ૭
જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપસમ તસ થાયરે;
તો હોયે એહિજ આતમા, જ્ઞાન અખોધતા જાયરે. વી. ૮
જાણો ચારિત્ર તે આતમા. નિજ સ્વભાવમાંહિ રમતોરે;
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો. મોહવને નવિ ભમતોરે. વી. ૯
ધૃત્યશરેંધેં સંવરી, પરિણતિ સમતા યોગેરે;
તપ તે એહિજ આતમા, વરતેનિજ ગુણ ભોગેરે. વી. ૧૦
આગમ નોઆગમતણો. ભાવ તે જાણો સાચેરે;
આતમભાવે થિર હોજે, પરભાવેં મત રાચેરે. વી. ૧૧

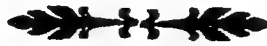
અષ્ટ સકળ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંહે ઋદ્ધિ દાખીરે;
 તિમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણો, આતમરામ છે સાખીરે. વી. ૧૨
 યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણોરે;
 એહતણે અવલંબને, આતમધ્યાન પ્રમાણોરે. વી. ૧૩
 હાળ બારમી એહવી, ચોથે ખડે પૂરીરે;
 વાણી વાચક જસતણી, કોઈ નયેં ન અધુરીરે. વી. ૧૪

અર્થ:- (ગૌતમસ્વામીએ જે નવપદજનો મહિમા નિશ્ચય નય આશ્રયિ-
 ને વ્યવહાર દેશના રૂપ કથન કયો હતો તે ઉપદેશને હવે શ્રી વિરપ્રભુજી
 વ્યવહારનય આશ્રયિને નિશ્ચયનયરૂપ દેશના જેતાં યોગકળા પ્રકાશે છે કે)
 અનંત ચતુષ્ટમયનું વિચારવારૂપ દ્રવ્ય તથા જ્ઞાન દર્શનાદિ અનંત ગુણના
 વિચારવા રૂપ ગુણ અને અગુરૂ લઘુ આદિ પર્થાયપલટનનું વિચારવારૂપ
 પર્થાય એ ત્રણ પ્રકારવડે શ્રી અરિહંતપદને જો ધ્યાવામાં આવે તો શ્રી
 પરમાત્મા અરિહંત વચ્ચે ને માનવ આત્મા વચ્ચે જે તફાવત છે તે ભેદ
 ટળી જઈ અભેદપણું પ્રાપ્ત થતાં આત્મા તે જ પોતે અરિહંતરૂપ થાય છે.
 એટલે કે જે વસ્તુ તરફ નિશ્ચય મનની સખળ લાવના અવ્યળ ધ્યાનધારણા-
 દિપૂર્વક ભેડાઈ રહે તે વસ્તુરૂપજ પોતાનો આત્મા બને છે. સોબત તેવી
 અસર થાય એ પરંપરાનો નિયમજ છે ! જ્યારે જગજંભજને જલાંજળી
 દઈ ધ્યાનજાળમાં તદાકાર થવાય છે ત્યારે જે વસ્તુના સગમાં લીન થવાયુ
 હોય તે વસ્તુ તેની તલ્લીનતાને લીધે ઉપાસકને આપરૂપ ગુણ બક્ષી અભેદ
 બનાવે છે, એ નિર્વિવાદની વાતો છે, પરંતુ જ્યાં લગી જે જીવે યોગ
 મહીમાના રહસ્યનો પૂર્ણપણે ઉંડા ઉતરી અનુભવ મેળવ્યો નથી ત્યાં લગી તે
 જીવ યા વાતને વગર આનાકાનીયે કદી પથ કબૂલ કરશે જ નહિ. ગામ-
 ડીયો શહેનશાહતના સુખની સત્યતા શી રીતે અનુભવમા લઈ શકે ? કવિ
 કહે છે કે-શ્રી વીર જિનેશ્વરજી આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપે છે તે ચિત્ત
 દબને સાંભળજો અને નિશ્ચય કરજો કે આત્માના ધ્યાનવડેજ જ્ઞાન દર્શન
 ચારિત્રમય આત્માની સર્વ ઋદ્ધિ સ્મૃદ્ધિ આપીનેજ પ્રાપ્ત થાય છે, (તે
 પછી ખીજા પદસંબંધી સિદ્ધલગવાનનું વર્ણન કરે છે.) જે સિદ્ધપ્રભુ
 રૂપરહિત-અરૂપિસ્વભાવવંત છે, તથા કેવળદર્શન અને કેવળજ્ઞાનમય છે,
 તે સિદ્ધલગવતશ્રીને ધ્યાતાં સિદ્ધની ખાણ સરખો આત્માજ સિદ્ધસ્વરૂપી
 થઈ શકે છે. (હવે આચાર્યપદ સંબંધમા કહે છે.) સૂરીમંત્રના જપ-
 નારા શુભધ્યાનધારી સારા આચાર્યને ધ્યાતા પંચમસ્થાનને સાધતો આત્મા-
 જ આચાર્ય રૂપ થાય છે, તે પાંચ સ્થાન એ છે કે વિદ્યાપીઠ, સાંભાગ્યપીઠ,

લક્ષ્મીપીઠ, મત્રરાજ પ્રયોગપીઠ અને સુમેરૂપીઠ, તે પૈકી વિદ્યાપીઠનો મંત્ર બાર પદનો, વર્દ્ધમાનવિદ્યા વગેરે સૂરિમંત્ર સવાકોટિ જાપસહિત જપવું, સાધવું, કોટિસૂત્રના જ્ઞાતા થવું. તથા સૌભાગ્યપીઠમાં પણ ઉપર પ્રમાણે મંત્રજાપાદિ કરી સમસ્ત માનવને વહાણું થવું અને આદેયવચનવંત થવું તેમજ લક્ષ્મી પીઠમાં પણ તે જ મત્રારાધન કરી રાજદિને વશીભૂત કરી મહિમાવત થવું મત્રરાજ પ્રયોગપીઠમાં પણ તે જ મંત્રના આરાધનવડે સઘળી ઇતિ એટલે કે-જ્યાં જેટલા ઇચ્છ વરસાદની જરૂર હોય ત્યાં તેટલોજ વરસાદ થાય, વરસાદની અછત ન થાય, પાકેલું ધાન તીક આવીને ન ખાઇ જાય, ઉંદર પેદા થઈ ધાનના છોડવાને કાપી ન ખાય, પંખીઓ ખેતીનો નાશ ન કરે, જ્યાં વિચરતા હોય ત્યાંના રાજા કે ખીણ હદના રાજાના લશ્કરની ધમાધમનો ભય ન થાય, એ સાત જાતની ઇતિ-ઉપદ્રવ, તથા કામણદુમણ મારણમોહન વશ્યાદિ પરાયાના કરેલા ન ચાલી શકે અને સુમેરૂપીઠમાં તે જ મત્રપ્રયોગવડે ઇંદ્રદિદેવો પણ જેને માનની નજરેથી નિહાળે; ગૌતમસ્વામી વગેરેની પેઠે લખિધવંત થાય અને અજેય-અજિત હોય તે પાંચ પ્રસ્થાનધારક આચાર્ય મહારાજનું ધ્યાન કરવાની લીનતામાં આત્માજ સ્વયંભેવ આચાર્યરૂપ થાય છે. (હવે ઉપાધ્યાયજી સંખંધમાં કથન કરે છે) જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ લેદસહિત તપસ્યા કરનારા, સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં હુમેશા જગનીવત રહેનારા, દ્વાદશાંગીના ધ્યાતા અને જગત-જીવમાત્રના સુમિત્ર તથા ભાઇ સરખા ઉપકારી જે ઉપાધ્યાય છે તેમનું ભાવનાની સુરતાસહિત યોગમાર્ગમાં સ્થિત રહેતાં આત્માજ આત્માના ગુણની શ્લોધ વડે ઉપાધ્યાયરૂપ બને છે. (પંચમપદ સાધુજીના સંખંધમાં કહે છે) જે સાધુ હુમેશા સાતમા અપ્રમત ગુણસ્થાનકને અવલંબી જીવન ગુજારી રહેલ છે, પ્રમાદ ગુણઠાણાની આચરણા કરતા નથી, સ્તવના કરવાથી હર્ષ અને નિદા કે ઉપદ્રવ કરવાથી નારાજ થતા નથી તે સાધુમહારાજનું ધ્યાન ધરવું, નહીં કે માત્ર વેપધારી સાધુનું ધ્યાન ધરવું ! કેમકે કઈ માથું સુડાળ્યે કે લોચ કરાળ્યે સાધુપદના ગુણોની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી ! એ તો કાયાકષ્ટ છે સત્યગુણ તો જે ઉપર કહ્યા તે છે, તે ગુણ ધરનારા સાધુજીનું ધ્યાન ધરવાથી વિશ્વ દૃષ્ટિવંત થઈ આત્મા પોતેજ સાધુ સ્વરૂપી થાય છે. (હવે સમકિત દર્શન પદ સંખંધમાં કહે છે) જે દર્શનપદ સમ સંવેગ વગેરે શબ્દથી નિર્વેદ અનુકંપા અને આસ્તિકતા એ પાંચ ગુણ ક્ષય ઉપશમના પ્રભાવ વડે પ્રાપ્ત થઈ શકતા સમ્યક્ત્વદર્શનની પ્રકટતા થાય છે તે સમકિત દર્શન કહેવાય છે નહીં કે નામધારી એટલે નામનાજ સમકિતવંત ગણાવાનો ડોળ ગંખવાથી સમકિતી થવાય છે !

તેવું સમકિત સ્વરૂપ આત્મા પોતેજ સમકૃત્ય ધ્યાનની લીનતા વડે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. (હવે જ્ઞાનપદ સંબંધમાં કથન કરે છે) જે જ્ઞાન વડે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ પૈકી કેટલીક પ્રકૃતિયો ક્ષય થાય ને કેટલીક ઉપશમ થાય તો ખુદ આત્માજ્ઞ જ્ઞાનરૂપ થઈ અભોધતાનો અંત કરી શકે છે. (આરિત્ર સંબંધમાં વર્ણન કરતાં કહે છે કે) જે આત્મા વિલાવથી એટલે કે પોતાને ન છાજતા લાવોથી વિરામ પામ્યો-પાછો હઠી બધ પડ્યો અને પોતાના સ્વભાવમાં રમણ કરતો સારી લેશાઓથી શોભાવત બની ફરીને મોહરૂપ જંગલમાં ન ભટકનારો થાય તે આત્મા આરિત્રરૂપ થયોજ બાણવો. (હવે તપ પદ વિષે કહેતાં પ્રભુશ્રી કથન કરે છે કે) જે આત્મા સમતા રૂપ બની સમતાના યોગની અંદર આત્મ પરિણુતિવંત થાય તો તે આત્મા નિજ પરિણુતીના યોગવડે સવર શુણના આદરવાથી ઇચ્છાને રોકી પાડે, તથા પોતાના મૂળ શુણનો લોકતા થઈ કંડકને કમી કરી ક્ષમાના કંડકને વધારી દે તો ખુદ તેવો આત્મા આત્મબળ યોગે તપ સ્વરૂપજ થાય છે; માટે સિદ્ધાંત લખવા તે શ્રુતજ્ઞાન વગર અન્ય આર જ્ઞાન બાણવાં તે નોઆગમ, કિંવા જ્ઞાની અનુપયોગી તે આગમ અને જ્ઞાની ઉપયોગી તે નોઆગમ કહેવાય છે-એ આગમ નોઆગમનો ભેદ અને તેના સાચા ભાવ જાણી લઈ ચપળતા મટાડીને હે ભવિજનો ! તમે પરભવમાં રૂચિવંત ન થતાં ફક્ત આત્મભાવની ભૂતકામાંજ કાયમ થજો કે જેથી આત્મકલ્યાણની વૃદ્ધિ થઈ અતે અખડાનદના લોકતા થવાય. અર્થાત આગમવડે ભાવનિભેપાને અવલંબી અરિહંતશ્રીના ઉપયોગવડે તે ધ્યાનમાં લીન થવાથી ધ્યાનલીન જીવ ઋણુસૂત્ર નયપ્રભાવે અરિહંત કહેવાય છે, માટેજ અરિહંત પદને ધ્યાનાર અરિહંત નિપબલવનારનેજ અરિહંત કહેવાય એમ નવેપદની ભાવના કરવી. કેમકે અષ્ટસિદ્ધિ નવનિધિ વગેરેની સર્વ સમૃદ્ધિ આત્માની અંદરજ શુભતપણે રહેલી છે. તેમજ નવેપદની ઋદ્ધિ પણ આત્મામાજ છુપાઈ રહેલી છે. તે સંકળ સમૃદ્ધિયોને આધ્યાત્મના શોધબળથી શોધી પ્રકટ કરી તેના લોકતા થવું કે જેથી ખુદ આત્મારામ-સત્યિત ને આનંદરૂપ સન્નિદાનંદજ સાક્ષીભૂત થઈ સર્વ શુભ સત્તાને માલિક બનાવવા મદદગાર થશે. જો કે આત્માશુદ્ધ થવા સંબંધમાં જિનેશ્વર દેવે સંખ્યા વગરના યોગ-ઉપાય કહ્યા છે, તથાપિ તે બધા યોગો પૈકી આ નવપદ આરાધન યોગ સર્વમાં મુખ્યતા ધરાવે છે માટે આ નવપદના આલંબન સહિત આત્મધ્યાન કરવું તે જ પ્રમાણ છે. (કવિ કહે છે કે શ્રીપરમાત્માની કહેલી વાણી અગર મે કહી લતાવેલી વાણી સાતે નય સમ્મત છે; નહીં કે એકે નયથી અપૂર્ણ છે તો તેવી પૂર્ણ નય ગર્ભિત

વાણીવંત શ્રીપાળજીના રાસની અંદર ચોથા ખંડની બારમી ઢાળ પૂણું થઈ તે એજ ઘોષ આપે છે કે નવપદ્મું ધ્યાન કે જે સર્વોત્તમ આત્મ-શુદ્ધિનું સાધન છે માટે એતુજ આરાધન કરો.) (૧-૧૪)

(દોહા છંદ.)

વચનામૃત જિન વીરનાં, નિસુણી શ્રેણિકભૂપ;
આનંદિત પહોતો ધરે, ધ્યાતો શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૧

કુમતિતિમિર સવિ ટાળતો, વર્ધ્ધમાન જિનભાણુ;
ભવિક કમલ પરિબોહતો, વિહરે મહિયલ જાણુ. ૨

એ શ્રીપાળ નૃપતિ કથા, નવપદ્મમહિમા વિશાળ;
ભણેગુણે જે સાંભળે, તસ ધર મંગળમાળ. ૩

અર્થ:-આ પ્રમાણે શ્રી વીર પ્રભુજીનાં અમૃતથી પણ અધિક મિષ્ટ જીવન-દાતા સર્વ રોગશાતક વચનો સાંભળીને સમકિત સાધક શ્રેણિક રાજા શ્રી વીરજીને નમસ્કાર કરી હર્ષ સહ રવાના થઈ પોતાના રાજમહાલયમાં જઈ પહોંચ્યા અને ચિત્તની અંદર શુદ્ધ સ્વરૂપ ચિદ આનંદના સમુદ્ધ ધ્યાતો સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યો. કેવળ જ્ઞાન રૂપ સૂર્ય પ્રકાશ વડે અજ્ઞાનરૂપ અધિકારને દૂર કરતા તથા ષટ્દ્રવ્યરૂપ કેવળ સૂર્યના કિરણો વડે ભવિકજનોના હૃદય કમળોને વિકશ્વર કરતા જિનભાણુ શ્રી વીરજિનેશ્વરજી પણ પૃથ્વી તળને પાવન કરવા વિહાર કરી વિચરવા લાગ્યા. કવિ કહે છે કે આ શ્રીપાળ મહારાજાની કથા નવપદ્મજીના વિશાળ મહિમા શુકત મેં આપ શ્રોતાગણુ અગાડી અથથી ઇતિ લગી કહી સંભળાવી છે એ કથાને જે કોઇધર્મ-પ્રેમીજન સાંભળશે-વાંચશે મનન કરશે તેના ઘરની અંદર નવપદ્મજીના અધિષ્ઠાયક દેવ મંગળમાળા વિસ્તારશે. (એટલું કહી હવે કહેલા પ્રયાસ સંબંધમાં પુનઃકવિ કહે છે કે:-)

(૩)

(ઢાળ તેરમી-ગગ ધનાશ્રી-શુષિયો શુષિયોરે પ્રભુ તું સુરપતિ
જિન શુષિયો-એ દેશી)

તૂઠો તૂઠોરે મુઝ સાહિંબ જગનો તૂઠો;

એ શ્રી પાળનો રાસ કરંતાં, જ્ઞાન અમૃતરસ વૂઠોરે. મુ. ૧

પાયસમાં જિમ વૃદ્ધિનું કારણુ. ગોયમનો અંગૂઠો;

જ્ઞાનમાંહિ અનુભવ તિમ જાણો, તે વિણ જ્ઞાન તે જૂઠારે.
મુઝ સાહિય જગનો તૂઠો. ૨

ઉદકપયોમૃતકલ્પજ્ઞાન તિહાં, ત્રીજો અનુભવ મીઠો;
તે વિણ સકળ તૃષા કિમ ભાંજે, અનુભવ પ્રેમ ગરીઠારે.
મુજ સાહિય જગનો તૂઠો. ૩

પ્રેમતણી પરેં શીખો સાધો, જોઈ સેલડી સાંઠો;
જિહા ગાંઠ તિહાં રસ નવ દીસે, જિહાં રસ તિહાં નવિ
ગાંઠારે. મુ. ૪

જિનહી પાયા તિનહી છિપાયા, એ પણ એક છે ચીઠો;
અનુભવ મેરૂં છિપે કિમ મહોટો, તેતો સઘળેં દીઠારે.
મુજ સાહિય જગનો તૂઠો. ૫

પૂરવ લિખિત લિખે સવિ લેધ, મિસી કાગળ ને કાંઠો;
ભાવ અપૂરવ કહે તે પંડિત, બહુ ખોલે તે બાંઠારે. મુ. ૬
અવયવ સવિ મુંદર હોય દેહેં, નાકેં દીસે ચાઠો;
અંતજ્ઞાન અનુભવ વિણ તેહવું, શુક જિસ્યો મુતપાઠારે.
મુજ સાહિય જગનો તૂઠો. ૭

સંશય નવિ ભાંજે શ્રુતજ્ઞાનેં, અનુભવ નિશ્ચય જોઠો;
વાદવિવાદ અનિશ્ચિત કરતો, અનુભવ વિણ બય હોઠારે.
મુઝ સાહિય જગનો તૂઠો. ૮

જિમજિમ બહુશ્રુત બહુજનસંમત, બહુલ શિષ્યનો શેઠો;
તિમ તિમ જિનશાસનનો વયરી, જો નવિ અનુભવ નેઠારે.
મુજ સાહિય જગનો તૂઠો. ૯

માહરે તો ગુરૂચરણપસારેં, અનુભવ દિલમાંહિ પેઠો;
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટમાંહિ, આતમ રતિ હુધ ખેઠારે.
મુઝ સાહિય જગનો તૂઠો. ૧૦

ઉગ્યો સમકિત રવિ ઝલહલતો, ભરમતિમિર સવિનાઠો;
તગતગતા દુર્નય જે તારા, તેહનો બળ પણ ઘાઠારે, મુ. ૧૧
મેરૂંધીરતા સવિ હર લીની, રહ્યો તે કેવળ ભાઠો;
હરિ સુરવટ સુરતરૂકો શોભા, તેતો માટી કાઠો રે. મુ. ૧૨
હરબ્યો અનુભવ જોર હતો રજે, મોહમલ્લ જગ લુઠો;

પરિ પરિ તેહના મર્મદેખાવી, ભારે કીધો ભૂંઠો રે. મુ. ૧૩

અનુલવબુણ આવ્યો નિજઅંગે, મિટયોરૂપનિજ માઠો;

સાહિબ સન્મુખ સુનજર જોતાં, કોણુ થાયે ઉપરાંઠારે.

મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો.

૧૪

થોડે પણ દંભેં દુખ પામ્યા, પીઠ અને મહાપીઠો;

અનુલવવંત તે દંભ ન રાખે, દંભ ધરે તે ધીઠો રે. મુ. ૧૫

અનુલવવંત અદંભની રચના, ગયો સરસ મુકંઠો,

ભાવ સુધારસ ઘટઘટ પીયો. હુઓ પુરણ ઉતકંઠારે, મુ. ૧૬

અર્થ:—મને સકળ જગતના પતિ શ્રી જિનેશ્વરદેવ અચિત્ત તુષ્ટમાન થયા છે એમ માનું છું કેમકે શુભકાર્યની પૂર્ણાહુતિ થવી એ પ્રભુની પ્રસન્નતાનું જ કારણ છે, એટલે કે જે શુભ કાર્ય આદર્યું હોય તે નિર્વિઘ્નપણે પૂર્ણ થવું એ પોતાના ઇષ્ટદેવના અધિષ્ઠાયકોની પ્રસન્નતા જ છે, અને એથી જ આ શ્રીપાળજીની રાસ રમનામાં જ્ઞાનરૂપી અમૃતનો વરસાદ વરસ્યો છે, જેથી અજ્ઞાન રૂપ રજનીની તફન અછત થઈ ગઈ છે. જેમ ખીરની અંદર ગૌતમસ્વામીનો અગૂઠો ખીરની વૃદ્ધિનું જ કારણ થઈ રહેલ હતો, એટલે કે અષ્ટાપદ પર્વતની યાત્રાએ જતાં ક્ષીરાશ્રવણધિ બળથી એક ન્હાના પાત્રમાં ખીરલોજનની અંદર પોતે અંશુઠો દાખલ કરી તે જરા ખીરવડે પંદરસો ત્રણ તાપસને જમાડી તૃપ્ત કર્યાં, પરંતુ તે ખીરને વધારનાર કારણરૂપ ગૌતમસ્વામીજીનો અગૂઠો જ લળિધરૂપ હતો, તેમ જ્ઞાનની અંદર જ્ઞાનવૃદ્ધિનું કારણ અનુલવજ્ઞાન છે તે અનુલવજ્ઞાન વગર સર્વજ્ઞાન મિથ્યાજ સમજવું (અનુલવ એજ મહોટો મહેતાજી છે !) જ્ઞાન ત્રણ જાતનાં છે એટલે કે પહેલું ઉદકકલ્પ જ્ઞાન છે તેના અનુલવ વડે, જેમ પાણી પીવાથી તરસ છીંચે, પણ ઘોડીવાર પછી તરસ લાગે છે, તેમ વ્યાકરણ, શબ્દ, કાવ્ય, શાસ્ત્ર વગેરે લૌકિક-પ્રાકૃત, ચારિત્રાનુવાદ, કથાનક, ચોપાઈ, રાસ ભાષા આદિ શાસ્ત્રથી થોડો વખત શાંતિ મળે છે, અથો ભણે વાંચે ત્યાં લગીજ રસ પડે; પરંતુ તે પછી કશો રસ પ્રાપ્ત થતો નથી બીજું પયઃકલ્પ જ્ઞાન છે તેના અનુલવ વડે, જેમ દૂધ પીવાથી થોડો વખત ભૂખ ને તરસ બેઉ શાંત થાય, તથાપિ થોડો સમય વીત્યાબાદ ફરી ભૂખ તરસ લાગે, તેમ આગમ-સૂત્ર સિદ્ધાંતના ઉપયોગ રહિતનું જ્ઞાન પણ થોડો વખત શાંતિ આપે છે ત્રીજું અમૃતકલ્પ જ્ઞાન છે તેના અનુલવવડે જેમ

અમૃત પીવાથી ભૂખ તરશ, રોગ, શ્લેષ્મ, ઉપદ્રવ, વ્યાધિ, વગેરે તમામ નાશ પામે એટલું જ નહીં પણ તે ફરીને ઉદય થવાજ ન પામે, તેની ખરાબર ત્રીજી અનુભવ જ્ઞાન મીઠું છે. માટેજ અનુભવ જ્ઞાન વગર અનાદિ સમયની તમામ ભવબ્રમણાદિ તરશ શી રીતે છીપી શકે? એ વાસ્તે અનુભવનો પ્રેમ છે તેમ મહાન છે, તો તેને જેમ સાંસારિક પ્રેમની ઐક્યતા કરવા લેવું, દેવું, ખાવું, ખવરાવવું આદિ નિયમો ઉપયોગમાં લેવા પડે છે તેમ અનુભવ તદ્દલીન થવા માટે તેના નિયમો શીખો સાધો અને શેલડીના સાંઠાને નિહાળી તે તત્વને મનન કરો, એટલે કે જેમ શેલડીના સાંઠાની અંદર જ્યાં ગાંઠ છે ત્યાં રસ નથી જ્યાં રસ છે ત્યાં ગાંઠ નથી, તેમ જ્યાં અનુભવ હોય ત્યાં શકાગ્રંથી ન હોય અને શકાગ્રંથી હોય ત્યાં અનુભવ રસ ન હોય; અગર તો જ્યાં કર્મ રૂપ ગાંઠ હોય ત્યાં અનુભવ રસ ન હોય અને જ્યાં અનુભવ રસ હોય ત્યાં કર્મ રૂપ ગ્રંથી ન હોય માટેજ ગ્રંથનો ત્યાગ કરી અનુભવને આદર દેવો કેટલાક કહે છે કે જેણે અનુભવ રસ પ્રાપ્ત કર્યો તેણે પ્રસિદ્ધમાં ન મૂકતાં છુપાવી રાખ્યો. જોથી પ્રકટ થવા પામ્યો નથી, એ કહેવત પણ ચીઠ્ઠીપત્રી જેવી છે; કેમકે મેરૂપર્વત જેવો મહાન અનુભવરૂ મેરૂ છે છતાં તે છુપાવ્યો શી રીતે છુપી શકે? તે તો સર્વના જોવામાં આવેલ છે એમ જિનવચનથી સિદ્ધ થાય છે, વસ્તુતઃ દીઠામાં આવે છે, પરંતુ જેણે હાથ કરેલ છે તેણેજ તેનો ખરો આનંદ લૂટેલ છે, એથી જેણે પ્રાપ્ત કર્યો તેણે છુપાવ્યો એમ કહેવામાં આવેલ છે. શાહી, કાગળ ને લેખણ એ ત્રણે ચીજોના સાધનવડે આગળ લખાઈ કલ્પાઈ ગયેલી વાતોને પુનઃ લખે એ તો બધા લેખકો કરી શકે તેમ છે, પણ જે અગાડી કોઈ વખતે કોઈએ ન લખી કલ્પી હોય અને તે વાતનું રૂપ રૂચી તેમાં અપૂર્વ ભાવ ભરે તે જ સાચો લેખક ને પંડિત ગણાય છે. બહુ લખે કે બહુ લાખણ કરે તેને પંડિત-લેખક નહીં, પણ લખાડી ગણવો અપૂર્વ ભાવ ભરવા એ પૂર્ણ જ્ઞાનાનુભવ હોય તોજ બની શકે છે. જો કે શરીરની અંદર જેમ સઘળાં અંગ ઉપાંગ સુદર હોય છતાં નાક ઉપર ચાકું હોય તો તે બધી સુદરતા બગાડી દે છે, તેમ બહુએ ગ્રંથ લખ્યા બહુયા હોય છતાં તેનો અનુભવ ન મેળવ્યો હોય તો તે કંઠશોષ-ઘાંટા તાંબુવા કે ઘાંટા બેસાડવારૂપ માથાકુટ ગણાય છે. પોપટ અજ્ઞાની છતાં મનુષ્યની સોખતથી કૃષ્ણ ગોપી આદિ સારું બોલતાં શીખે, તથાપિ કૃષ્ણગોપીને ઝાળખતો નથી જેથી તેનું નામસ્મરણ કંઠશોષ સરખું જ થઈ પડે છે, તેની પેઠે જેને અનુભવજ્ઞાન ન હોય તો તેને બહુ ગ્રંથો બહુયા છતાં પણ મનના સશય દૂર થાય નહીં તેના લીધે બહુવું શ્રમરૂપજ

થઈ પડે છે, માટેજ અનુભવજ્ઞાન એજ મહાન જ્ઞાન છે, કેમકે અનુભવ વગર પોતાના ધર્મની ચચા અને પરમતની ખંડનારૂપ વિવાદની અંદર પણ વિતકાવાદ-વ્યર્થ લવારો-પ્રમાણ વગરનું કથન ઉગ્યારવાથી પરાજય થાય છે-લોહો પડે છે એટલુંજ નહીં પણ જે બહુ લણેલ હોય; ઘણા લોકથી માન મેળવેલું હોય અને ઘણા શ્રેષ્ઠ શિષ્યોનો સ્વામી થઈ બેઠો હોય; તથાપિ અનુભવરસની ભેટ લેનારો ન થયો તો તે જૈનશાસનનો શત્રુજ ગણવાલાયક છે, કારણ અનુભવ વગર જે કરે તે લાભકારી નહીં પણ હાનિકારીજ નીવડે છે, જેથી પોતાનો છતાં પોતાની પાયામાલી કરનાર ગણાય છે. પરંતુ તે અનુભવે શ્રીગુરુચરણ પ્રતાપવડે આપોઆપ મારા દિલમાં તો નિવાસ કર્યો જેથી સર્વ પ્રકારની શુભજ્ઞાનની શ્રદ્ધિ સિદ્ધિ પ્રકટ ગઈ અને આત્માનંદમા લીન થવાનો સમય સાનુકૂળ થયો. એના લીધે મારા મનમદિરમાં સમક્તિસૂર્યનો જળહળતો પ્રકાશ ઉદય પામ્યો કે ભ્રમ-શંકારૂપ અધારાનો અંત આવ્યો, દુષ્ટ નયરૂપ તારાઓનું તેજ પણ નષ્ટ થઈ ગયું, કેમકે અનુભવજ્ઞાનીએ મેરૂની ધીરતા હરી લીધી, મતલબ કે અનુભવજ્ઞાનીનું ચિત્ત મેરૂ કરતા પણ વિશેષ અચળ હોય છે જેથી મેરૂની ધીરતા તુચ્છ થઈ પડતા તે મેરૂ કેવળ પથરાનો થઈ પડ્યો. તેમજ કામકુંભની અને કલ્પવૃક્ષની અચિત્ય શક્તિને પણ હરી લીધી જેથી તે કામકુંભ તદ્દન માટીના કુંભ જેવો અને કલ્પવૃક્ષ કેવળ લાકડાની સમાન થઈ પડ્યો; કેમકે તેઓમાંની અચિત્યશક્તિ તો અનુભવજ્ઞાનીએ હરી લીધી એટલે પછી નિઃસત્ત્વ થવાથી નકામા થઈ પડે એમાં નવાઇ શી ? એ અનુભવજ્ઞાનબળથી મોહરૂપ મહાન પરાક્રમી મધ્વનું પણ ભેર ભાંગી પડ્યું અને તેનાં વારંવાર છિદ્ર ઉઘાડી તેનું ભારે માનભ્રષ્ટ કરી તેને લોહો પાડી દીધો, જેથી ફરી નજીકમાં પણ ન આવી શકે એવો બનાવ્યો, એ સઘળો પ્રતાપ ગુરૂ પ્રસાદથી પ્રાપ્ત થયેલા અનુભવનોજ છે. એ અનુભવ આત્મા સાથે લીન થયેલ હોવાથી કોઈનો હઠાવ્યો હઠી શકતો નથી. ત્યારે અનુભવના ગુણ મારા અંગમા દાખલા થયા ત્યારે મારૂ અનાદિકાળનું ભવપરંપરા કરવારૂપ નહારૂ રૂપ હતું તે દૂર ટળી ગયું એથી મારા સાહેબે સુતજર કરી રહાસું બોલ્યું ત્યાં પછી અન્ય કોણ સામે થઈ શકે કે વિરોધી બની શકે ? કોઈ કહેશે કે આ કથન કવિએ આપ વખાણરૂપ ગર્વલયો કહ્યાં છે, તો તેના સમાધાન માટે કહીશ કે પોતાની કોઈ વાત જગત-જનોથી છુપાવી રાખવી એમા પણ હું ઈર્ષ્યાપણુ માનુ છું. મોહું પણ કપટ કરવાથી પીઠ અને મહાપીઠ મહા દુ.ખ પામ્યા. ધર્મમા પણ કપટ કરવું એ અતિ દુષ્કાંડાયક છે, જુઓ કે ધર્મની અંદર કપટ કરવાથી તે

ઘેઉ જણ સ્ત્રીવેદ પામ્યા. એ માટે થોડો પણ દલ કપટ રાખ્યા વગર જે
મેં જાણ્યું અનુભવ્યું છે તે પરોપકાર નિમિત્ત બહેર કરી દઉં છું, અનુભ-
વીએ કપટ ન રાખવું જોઈએ, તથાપિ અનુભવી થયા છતાં જે કપટ
રાખે છે તે મહામૂર્ખ ગણાય છે. અનુભવવંતની તો રચના કપટ વગરનીજ
હોવી જોઈએ, એથીજ મેં કપટરહિત સુકંઠસહ આ શ્રીપાળચરિત્રની રચના
કરી છે, તે અમૃતધારા ચરિત્રામૃતને હે શ્રોતાજનો ! પી પીને પૂર્ણ
તૃપ્ત થાઓ ! (૧-૧૬)

(કળશ-રાગ ધનાશ્રી)

તપગછનંદન સુરતરૂ પ્રગટીયા, હીરવિજય ગુરૂવાયાળ;
અકબરશાહેં જસ ઉપદેશેં, પડહ અમારિ વખ્યાળ. ૧
હેમસૂરી જિનશાસનમુદ્રાયેં, હેમસમાન કહાયાળ;
જયો હીરો જે પ્રભુ હોતાં, શાસન સોહ ચઢાયાળ. ૨
તાસ પટેં પૂર્વાચલ ઉદયો, દિનકરતુલ્ય પ્રતાપીળ;
ગંગાજલ નિર્મલ જશકીરતિ, સધલે જગમાંહિ વ્યાપીળ. ૩
શાહ સભામાંહે વાદ કરીને, જિનમત ચિરતા થાપીળ;
બહુ આદર જસ શાહે દીધો, બિરૂદ સવાઈ આપીળ. ૪
શ્રી વિજયસેનસૂરિ તસ પટધર, ઉદયા બહુ ગુણવંતાળ;
જસ નામ દશદિશિ છે ચાલું, જે મહિમાયે મહંતાળ. ૫
શ્રી વિજયપ્રભ તસ પટધારી, સૂરિ પ્રતાપે છાજેળ;
એહ રાસની રચના કીધી, સુંદર તેહને રાજેળ. ૬
સૂરી હીરગુરૂની બહુ કીરતિ, કીર્તિવિજય ઉવઝાયાળ;
શિષ્યતાસશ્રીવિનયવિજયવર, વાચક સુગુણ સોહાયાળ. ૭
વિદ્યાવિનય વિવેક વિચક્ષણ, લક્ષણલક્ષિત દેહા;
શોભાગી ગીતારથ સારથ, સંગત સખર સનેહાળ. ૮
સંવત સતર અડત્રીસા વરષે, રહી રાંદેર ચોમાસેળ;
સંઘ તણા આગ્રહથી માંડયો, રાસ અધિક ઉદ્ઘાસેળ. ૯
સાર્દ્દ સમ શત ગાથા વિરચી, પહોતા તે સુરલોકેળ;
તેના ગુણ ગાવે છે ગોરી, મિલિ મિલિ થોકેં થોકેળ. ૧૦

તાસ વિશ્વાસભાજન તસપૂરણુ, પ્રેમ પવિત્ર કહાયાલુ;
 શ્રી નયવિજયવિબુદ્ધ પયસેવય, મુજસવિજય ઉવઝાયાલુ. ૧૧
 ભાગ થાકતો પૂરણુ કીધો, તાસ વચન સંકેતેલુ;
 તિણે વળી સમકિત દષ્ટિ જે નર, તેહ તણે હિતહેતેલુ. ૧૨
 જે ભાવે એ ભણુશે ગુણુશે, તસ ધર મંગળમાળાલુ;
 બંધુર સિંધુર સુંદર મંદિર, મણિમય ઝાકઝમાળાલુ. ૧૩
 દેહ સભળ સસનેહ પરિચ્છદ, રંગ અભંગ રસાળલુ;
 અનુક્રમે તેહ મહોદય પદવી, લહેશે જ્ઞાન વિશાળાલુ. ૧૪

ઈતિ શ્રીમન્મહોપાધ્યાયકીર્તિવિજય ગણિશિષ્યોપાધ્યાય શ્રી
 વિનયવિજયગણિ વિરચિતે શ્રી શ્રીપાળચરિત્રે પ્રાકૃતે પ્રબંધે તન્મ-
 ધ્યે ઉપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયગણિપરિતે અયં ચતુર્થઃ ખંડઃ.
 સંપૂર્ણઃ તત્સમાપ્તો સમાપ્તઃ શ્રીપાળરાસઃ સર્વં ખંડ ચાર તત્ર
 પ્રથમખંડે ઢાલ અગીઆર, દ્વીતીયખંડે ઢાળ આઠ, તૃતીયખંડે
 ઢાળ આઠ, ચતુર્થખંડે ઢાળ ચૌદ, સર્વ ઢાળ એકતાળીશ, તન્મ-
 ધ્યે ગાથા ૧૨૫૧ ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક ૧૮૨૫

અર્થઃ:-(હવે કવિ પોતાની ગુર્વોદિપરંપરાનું વર્ણન કરે છે.) તપગચ્છ
 રૂપ આનંદકારી નંદનવનની અંદર જિજ્ઞાસુ ઉપાસકોની સકળ મનકામના
 પૂર્ણ કરનારા કલ્પવૃક્ષ જેવા શ્રી હીરવિજયસુરિણ પ્રગટ થઇ આસુરી
 સંપત્તિવાળા મુગલવંશભૂષણ અકબરશાહને જૈનધર્મની પ્રશંસનીય ક્ષિત્તિ-
 સોશ્રી સમજાવી અહિંસાધર્મ (જીવહયા મૂળધર્મ) ને અમલમાં અણુગ્યો.
 જે કે ચાલુક્યકુલ કમલદિવાકર રાજ રાજેશ્વર મહારાજા કુમારપાળ પ્રતિ-
 બોધક શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી મહારાજ કે જે જૈનશાસનરૂપ મુદ્રા-વીંટીને
 કમનીય કરવા હેમ-સુવર્ણ અરખા નિવડયા હતા, તે સુવર્ણ વીંટીને અતિ
 વિશેષ કીમતી બનાવવા બલિવંત હીરા જેવા હીરમૂરીજી થયા, જેથી શા-
 સનની અત્યંત બહોજલાલી બહેરમાં આવી. મતલબ કે હેમાચાર્યજીએ
 આર્થ રાજને દયાધર્મનો મર્મ સમજાવી સારતના પશુ પક્ષી વગેરેને
 અભયતા અપાવી હતી, પણ હીરમૂરીજીએ તો અનાર્થ મુગલેશને દયામય
 ધર્મનું રહસ્ય સમજાવી આર્થોવર્તના જીવોને અભયતા અપાવી; માટે
 હેમની વીંટી જેવા હેમાચાર્યજીની કૃતિને વિશેષ કિમતી ટરનાર ઉચ્ચી
 ખાણના હીરા જેવા હીરમૂરિજી નીવડી તેમણે અધિક જઈને ન્મતિ કરી તે

હીરસૂરિણ મહારાજને અકબર શાહે જગદ્ગુરૂની પદવી બક્ષી હતી; પરંતુ હીરાની ખાણમાં હીરાજ નીપજવા સરખા હીરસૂરિના પાટે વિજયસેનસૂરિણ થયા કે જે ઉદયાચલ પર ઉદય પામનારા બાળ સૂર્ય સરખા સુખદર્શન-વંત હોઈ અકબરશાહની સભા મધ્ય અન્યદર્શનીઓના ધર્મતત્ત્વોની ફિલસોફી ભૂલ ભરેલી બતાવી જૈનધર્મની ફિલસોફી (તત્ત્વજ્ઞાન) ઉત્તમ છે એમ પ્રમાણ સહ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું જેથી બાદશાહે અતિ આદરસત્કાર પૂર્વક ગુરૂરાજ હીરસૂરિણને આપેલી જગદ્ગુરૂની પદવી છતાં તેમને સ્વાધીની પદવી ધનાયત કરી, એ સળખના લીધે તેમની ગંગાજળ જેવી નિર્મળ યશકીર્તિ વિશ્વમાં વિસ્તરતાં જૈન શાસનને અધિક મહત્તા પ્રાપ્ત કરાવી. તેમના પાટે અત્યંત ગુણવંત મહીમાવંત મહંત વિજયપ્રભસૂરિણ થયા કે જેમના નામની ખ્યાતિ દિગંત લગી પ્રકાશમાં આવી હતી તે સૂરિણના સમયમાં સુંદર શ્રીપાળજીના રાસની રચના કરી.

હીરસૂરિણની પટાવળી કહેવાને હેતુ એજ કે હું પોતે હીરસૂરિણની શિષ્યસંતતી છું એટલે કે તે હીરસૂરિણના મુખ્ય શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી કીર્તિવિજયજી કે જેમની બહુજ સુકીર્તિ વિસ્તરેલી હતી, તે ઉપાધ્યાયજીના આજ્ઞાનુયાયી શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી થયા કે જે સદ્ગુણી ને સર્વને પસંદ પડતા સ્વભાવવાળા તથા વિદ્યા, વિનય ને વિવેકમાં વિચક્ષણ, ઉત્તમ લક્ષણવંત શરીરવાળા, સૌભાગ્યવંત, ગીતાર્થપણાને સાર્થક કરનારા, સારી સોબતમાં આનંદ માનનારા અને સારા સ્નેહાળ હતા. તે વિનયવિજયજીએ સંવત ૧૭૩૮ની સાલમાં તાપી નદીના તીર પરના રાંદેર શહેરમાં ચોમાસુ રહી સંધના આગ્રહથી અધિક ઉદ્ઘાસ સહિત આ શ્રીપાળજીના રાસની શરૂઆત કરી; પરંતુ સાડા સાતસેં ગાથાઓ રચાયા બાદ આયુક્ષીય થનારી કર્મપ્રકૃતિના સંયોગ વડે પોતાની શરીરસંપત્તિ નાશ પામવાનું કોરણ બધું જેથી મને તે બાકી રહેલો રાસ પૂર્ણ કરવાનું કહી તેમણે સુભાવના ચુકત કાળધર્મને આદર આપ્યો. આવાં શુભકાર્યના કર્તા હોવાથી તે વિનયવિનયજી ઉપાધ્યાના અમર આત્માના સૌભાગ્યવંત સ્ત્રીઓના ટોળે ટોળાં ગુણગાન કર્યો કરે છે. મજકુર વિનયવિજયજીના પૂર્ણ વિશ્વાસપાત્ર પવિત્ર પ્રેમી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજીના ચરણકમળ સેવનાર યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કે જે હું તેણે તે વિનયવિજયજીની ભક્તમણથી તથા સમકિતવતોના હીતની ખાતર આ શ્રીપાળજીના રાસનો બાકી રહેલો ભાગ સંપૂર્ણ કર્યો. આ રાસને જે સત્ય ભાવ સહિત ભણશે ગણશે તેના ઘરમાં શ્રી સિદ્ધચક્ર ભગવાનના અધિષ્ઠાયક દેવ માંગળિકની માળા ફરશે, તેમજ મોટા હાથીઓ તેના આંગણમાં ઝુલશે, સુંદર મંદિર-મહેલો તથા મણિ-

રત્ન જડાવનાં ઝાકઝમાલ સુકુટમંડળ વગેરે આભૂષણો, ભાગ્યવાન નીરોગી શરીર, પ્રેમાળ પરિવાર તથા અખંડ આનંદ પ્રાપ્ત કરી અતે મહોદય વિશાળ જ્ઞાનલક્ષ્મીપૂર્ણ મોક્ષ પદવીના ધણી થશે. (૧-૧૪)

કતી શ્રી શ્રીપાળચરીત્રના રાસની અંદર શ્રીપાળજી અને અજીતસેન વચ્ચે મચેલું યુદ્ધ, વૈરાગ્યપ્રાપ્તિથી અજીતસેનજીએ અંગીકાર કરેલી જૈનદીક્ષા, શ્રીપાળજીએ તેમના સદ્ગુણોનો કરેલી સ્તુતિ, ન્યાયનીતિયુક્ત પાળેલ રાજ્ય, અજીતસેન રાજર્ષિનો સદ્ગુપદેશ તથા કર્મવિપાક, ઇષ્ટદેવપરની શ્રીપાળજીની અનન્ય આસ્તા, ઉજમણા મહોત્સવ, ઇષ્ટદેવની ગુણસ્તવના અને અંતમાં શુદ્ધોપાસકોનું સ્વર્ગગમન વગેરે વર્ણન સહીત ગુજરાતી ભાષાતરંગ્યે ચોથો ખંડ પૂર્ણ થયો.

શ્રીરસ્તુ !! કયાણમસ્તુ !!!

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધનવિધિ.

શ્રી સિદ્ધચક્ર (નવપદ્મ) નું આરાધન શી રીતે થાય ?
તેનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન.

જેનો અપૂર્વ મહિમા શાસ્ત્રકાર મહારાજે કહ્યો છે એવા શ્રી સિદ્ધચક્ર-નવપદ્મ, ભવભ્રમણનો અંત કરવામાં અદ્વિતીય સાધનભૂત છે. શ્રીસિદ્ધચક્રપદની આરાધના કરવી વગેરે પ્રસંગોમાં અપ્રમત્ત બનવું એ કદ્યાણુચ્છ જનો માટે અત્યાવશ્યક માર્ગ છે.

આત્મહિતેચ્છ જનો શ્રીસિદ્ધચક્રપદ આરાધન માટે ખાસ આયંજિલ (આચાર્ય) તપ કરી વિધિપૂર્વક તેનું તપ આદરે છે, ભૈરવેવાલયોમાં ભગવંતની વિવિધ પ્રકારે ભક્તિ કરે છે એટલુંજ નહિ પણ શ્રી સિદ્ધચક્રપદની અલૌકિકપણે આરાધના કરવાથી આત્મકલ્યાણ કરવા સાથે લૌકિક સંપદા પ્રાપ્ત કરનાર સતી મયણામુંદરી અને શ્રીપાદ રાજાના ચરિત્રનું ભાવપૂર્વક શ્રવણ તેમજ મનન કરે છે. એકદર એ દિવસો જેમ બને તેમ પવિત્રરીતે, પસાર થાય તેમ વિધિપૂર્વક પૂર્ણ કરે છે.

એ શ્રી નવપદ્મનાં નામ અને તેના આરાધનની દુઃશ્રી સમજણ નીચે પ્રમાણે છે :—

૧. શ્રીઅરિહંતપદ.

શ્રીજિનાગમના સારભૂત શ્રીપંચ પરમેષ્ઠી મહામત્રમા આ પદ મુખ્ય છે. શ્રીજિનપ્રતિમાની શુદ્ધ આશયથી દ્રવ્ય તેમજ ભાવપૂર્વક ભક્તિ કરવી, શ્રી જિનાશાનું પાલન કરવું અને શ્રી જિનેદ્રનાં કદ્યાણુકના દિવસોએ વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરવી વગેરેથી આ પદનું આરાધન થાય છે

૨. શ્રી સિદ્ધપદ.

સકલ કર્મક્ષય કરી ઐશ્વર્યમાં સુખસ્થાનસ્થને અતે નાદિ અનંતમે ભાગે જેઓ લોકાન્તે સ્થિત રહેલા છે, એવા સિદ્ધ પરમાત્માનું તેમના સુખો

સહિત ધ્યાન કરવું, દ્રવ્ય તેમજ ભોજ્ય પૂર્વક તેમની ભક્તિ કરવી અને આ પદ્મ આરાધન થાય છે.

૩. શ્રીઆચાર્યપદ.

આચાર્યના છત્રીસ ગુણોએ યુક્ત, પંચાચારનું સ્વયં પાલન કરનાર અને અન્ય મુનિઓ પાસે પાલન કરાવનાર, જિનોકત દયામય-સત્ય ધર્મનો શુદ્ધ ઉપદેશ કરનાર, નિરંતર અપ્રમત્ત દશામાં વર્તવાના ખપી, ધર્મધ્યાનાદિ શુભ ધ્યાનના ધ્યાતા, ગચ્છના મુનિઓને ચાર પ્રકારની શિક્ષા આપનાર ઇત્યાદિ ગુણોએ યુક્ત એવા આચાર્ય મહારાજની દ્રવ્ય અને ભાવથી ભક્તિ કરવાથી આ પદ્મ આરાધન થઈ શકે છે.

૪. શ્રીઉપાધ્યાયપદ.

નિર્મળ જિનાગમના ભોજ્ય સહિત ચારિત્રપાલનમાં સદાય સોવધાન રહી, કેવળ ઉપહાર દષ્ટિથી સાધુ સમુદાયને સૂત્રાર્થનું દાન આપનાર, પથથર જેવા જડબુદ્ધિવાળા શિષ્યને પણ મુષિનીત બનાવવાની શક્તિ ધરાનાર તથા નિરંતર સજ્જાત્ય ધ્યાનમાં વર્તનાર શ્રીઉપાધ્યાય મહારાજની ભક્તિ વજેરે કરવાથી આ પદ્મ આરાધન થઈ શકે છે.

૫. શ્રીસાધુપદ.

સંન્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગનું સાધન કરે તે સાધુ કહેવાય છે. મુનિ, ઋષિ, તપસ્વી, અભુગાર, સર્વવિરતિ એ ગધા સાધુ શબ્દના પર્યાયવાચક નામો છે. પચ્ચમહાવ્રતોનું પાલન તથા છઠ્ઠા રાત્રિલોજનનો ત્યાગ, એ મુનિના મહાવ્રતો છે. સાધુના ક્ષત્તવીશ ગુણો તથા ચરણસિત્તરિ અને કરણસિત્તરિના ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને તેઓ સદા ઉદ્ધમવન્ત હોય છે. ક્ષત્ર ચારિત્રારાધન માટે ઊંતાલીશ દોષ રહિત આહાર ગ્રહણ કરનાર છે, એવા જિનજ્ઞાપાલક સાધુ મહારાજની ભક્તિ કરવાથી એ પદ્મ આરાધન થઈ શકે છે.

૬. શ્રીદર્શનપદ.

શ્રીસર્વશક્યિત જીવાણવાદિ નવ તત્ત્વોનું તથા શુદ્ધદેવ, ગુરૂ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વનું શ્રદ્ધાન તે સમ્યક્ત્વ. ૧. અઠાર દ્રષણથી રહિત વીતરાગ પરમાત્માને દેવ તરીકે-૨ પંચ મહાવ્રતો ધારણ કરનાર, કંથન કામિનીના ત્યાગી અને શ્રી જિનાજ્ઞાનુસાર સંઘમ માર્ગમાં યથાશક્તિ વીર્યજેરવનારને ગુરૂ તરીકે તથા. ૩ શ્રી વીતરાગ કથિત દયામય ધર્મને ધર્મ તરીકે-માની, સમકિતના સકસઠ લેહનુ સ્વરૂપ સમજી, મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી સમ્મત્ત

અગ્નિકાર કરવું તથા તેનું શુદ્ધ સીતે પાલન કરવું, ઇત્યાદિથી આ પદનું આરાધન થઈ શકે છે.

સમ્યક્ત્વસહિત વ્રત અને અનુષ્ઠાનો આત્માને હિતકર્તા થાય છે. આ પદ મોક્ષપદ પ્રાપ્તિમાં બીજરૂપ છે, એટલુજ નહિ-પરંતુ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનારનો સંસારજ્વલ-કાળ મર્યાદિત થઈ જાય છે, એટલે કે વધારેમા વધારે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં તે ચોક્કસ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

૭. શ્રીજ્ઞાનપદ.

સર્વજ્ઞપ્રણીત આગમમાં વર્ણવેલાં તત્ત્વોનો જે શુદ્ધ અવબોધ, તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે. એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સમ્યજનોએ જ્ઞાનાચારતા નિરતિચારપણે પાલનપૂર્વક જ્ઞાન લઘુવું, લઘ્યાવું, સાંભળવું, જ્ઞાન લખાવવું, જ્ઞાનની પૂજા કરવી. એકંદર જેથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ નક્ષ પામે, એવી કોઈ પણ યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી. જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની ભક્તિ કરવી ઇત્યાદિથી એ પદનું અસંધન થઈ શકે છે.

૮. શ્રીચારિત્રપદ.

ચારિત્ર સમ્યગ્જ્ઞાનનું ફળ છે. સંસારરૂપી ભયંકર સમુદ્રને નિર્વિઘ્ને તરી જવાને ચારિત્ર એ પ્રવહણ-વહાણ સમાન છે, જેના પ્રભાવથી રક જીવો પણ દ્વાદશાંગીરૂપ જુલ લણીને સમૃદ્ધિલન બને છે. પાપો જીવોને પણ નિષ્પાપ થવાનું પ્રબળ સાધન છે. છ ખંડની ઋદ્ધિના લોકતા ચક્રવર્તિઓ પણ જેને અંગીકાર કરે છે, તેવા, આઠ કર્મને નિર્મૂળ કરવાને અત્યન્ત સમર્થ ચારિત્રપદની આરાધના તેના શુદ્ધ પાલન-આચરણથી થઈ શકે છે. ગૃહસ્થ દેશવિરતિ ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે, અને મુનિઓ સર્વ-વિરતિ ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે. બાર માસના ચારિત્રપર્યાયવાળા સાધુ અનુત્તર સ્થિમાન વાસી દેવોના મુખથી પણ અવિક સુખ વેદી શકે છે.

૯. શ્રીતપપદ.

આત્મપ્રદેશની સાથે દુષ્ટ કર્મો અનાદિ કાળથી લાગેલા છે, તે કર્મો પુદ્ગલોને તપાવી આત્મપ્રદેશોથી છુટા પાડવાનું કાર્ય તપ કહે છે, તેને નિર્જ્વર તત્ત્વ પણ કહે છે. તે પ્રત્યેકના છ છ પેટાભેદ છે અનશન, ઉનો-દરી, ઇતિસંલેપ, રસભાગ, કાયકલેશ અને મંડીનતા, એ છ પ્રકારે બાહ્ય તપ થાય છે પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાકૃત્ય, સ્વાદ્યય, ધ્યાન અને કયોત્સર્ગ. એ છ પ્રકારનું અભ્યંતર તપ છે જે તપ કન્યાથી દુધાન ન થાય, મન વગન અને કાયપોગની જ્ઞાન ન આપ, તથા ઇન્દ્રિયોની

શક્તિ ક્ષીણ ન થાય, એવી રીતે તપ કરવાનો છે. તેમ જ આ લોકનાં સુખ સંપત્તિ અને કીર્તિની ઇચ્છા વિના, નવ, પ્રકારના નિયાણા વિના અને સમભાવપૂર્વક તપ કરવાથીજ તેની આરાધના થાય છે, અને તે રીતે આત્માને લાભ થાય છે.

આ પદોત્તું મહાત્મ્ય એવા પ્રકારનું છે કે—તેનું ચથાર્થ વિધિ પૂર્વક આરાધન કરનાર ઉત્કૃષ્ટ નવમે ભવે અવશ્ય સિદ્ધિપદને નવમે ભવે પામે છે, વચ્ચે દેવ અને મનુષ્યના ઉત્તમ સામગ્રીઓ સિદ્ધિપદ. યુક્ત ભવો પામે છે, અને જગતમાં ઉત્તમ પ્રકારના યશ અને કીર્તિ પામે છે.

એ નવપદમાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વોનો સમાવેશ થયેલો છે. અરિહંત અને સિદ્ધ એ દેવતત્ત્વ છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, ગુરુ તરીકે છે, અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી ધર્મતત્ત્વનું ગ્રહણ થાય છે. એ ત્રણ તત્ત્વોની પરીક્ષા પૂર્વક જે સફળતા ભાગે છે, તે જ જનધર્મ રૂપી વિશાળ વૃક્ષનું મૂળ ગણાય છે.

—૦—

શ્રી નવપદના આરાધનના દષ્ટાંતો.

- ૧ અરિહંત પદારાધનથી દેવપાળ રાત્ર (રાત્ર્યના સ્વામી) તથા કાર્તિકશ્રેષ્ઠી (૬૬) થયા
- ૨ સિદ્ધ „ પુણ્ડરીકજી, પાડવો અને રામચંદ્રજી સુકિત પામ્યા.
- ૩ આચાર્ય „ પ્રદેશીરાજ (સૂર્યોદય) થયા.
- ૪ ઉપાધ્ય „ વજ્રસ્વામીના શિષ્યો દેવ થયા.
- ૫ સાધુ „ રોહિણી સતી શિરોમણી થઇ.
- ૬ દર્શન „ સુલસા તીર્થ કર થશે
- ૭ જ્ઞાન „ શીલવતી પ્રકર્ષ પુણ્યભાક્ષ થઇ.
- ૮ ચારિત્ર „ શિવકુમારના ભવે આરાધનાર જંશુકુમાર ચરમ કેવળી થયા.
- ૯ તપ „ વીરમતીના પૂર્વભવે આરાધનાર દમયંતી પ્રકર્ષ પુણ્યવતી થઇ.

શ્રી નવપદ અને તેના વર્ણો.

અરિહંત પદ	...	...	...	...	...	..	..	શ્વેત.
સિદ્ધ પદ	...	...	...	...	..	..	.	લાલ.
આચાર્ય પદ	...	...	...	...	..	..	..	પીત.
ઉપાધ્યાય પદ	...	...	...	...	..	..	..	નીલ.

સાધુ ૫૬.	...	...	...	...	...	...	આમ.
સમ્યગ્દર્શન ૫૬			...	...	...	...	સ્વેત.
સમ્યગ્જ્ઞાન ૫૬.	...	...	...	...	...	...	”
સમ્યક્ચારિત્ર ૫૬,	...	...	...	...	...	...	”
સમ્યક્તપ ૫૬ ...	...	...	...	...	...	...	”

પરિચય—નવપદના વર્ણુની કલ્પના ધ્યાતા-સાધકની અપેક્ષાએ કરવામાં આવેલી છે, વાસ્તવિક રીતે તે પદો વર્ણુ, ગંધ અને સ્પર્શરહિત છે. પૂર્વાચાર્યોની આ પ્રાચીન કલ્પના આધુનિક અમેરિકન માનસશાસ્ત્રીઓ સાથે સંપૂર્ણ મળતી આવે છે. તેણે મનના વિચારો આકારો અને વર્ણો અમુક પ્રકારના હોય છે, તેમ Mental eye-rays માનસવિદ્યુતકિરણ યંત્ર વડે તપાસ્યું છે. હવે ધ્યાનની શરૂઆત કરનાર મનુષ્યને આંખો મીંચી અંતર્યુષ્ઠ થતા હૃદયમાં અષ્ટદળ કમળનું ચિંતવન કરતાં પ્રથમ શ્યામવર્ણુ લાસે છે, પછીથી ધીમે ધીમે નીલ, પીત અને સ્વેત લાસે છે છેવટે તેજના ગોળા જેવો લાલવર્ણુ ધ્યાનગોચર થાય છે. ધ્યાનના દીર્ઘ અભ્યાસ વડે એકદમ લાલવર્ણુ મનોગ્રાહ્ય થઈ શકે છે. સાધુથી અરિહંત સુધીનું ધ્યાન અનુક્રમે શ્યામથી સ્વેત વર્ણુની કલ્પનાદ્વારા થાય છે. આ રીતે સાધક મનુષ્ય ‘સાધુપદ’થી આરંભીને ‘સિદ્ધ’ના ધ્યાન સુધી પહોંચી શકે છે અરિહંતાદિ પંચપરમેષ્ઠિઓ જ્ઞાનાદિ ગુણોને અનુભવનાર (Practical) વ્યક્તિઓ હોવાથી ધ્યાનને માટે જુદા જુદા વર્ણો પોતપોતાના કંમ અનુસાર કલ્પેલા છે અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર, અને તપ પોતે આત્માના ગુણો જ (Theories) હોવાથી સ્વેતવર્ણો કલ્પેલા છે. આ રીતે વર્ણોની સાથે ધ્યાનની મનોવૃત્તિનો સમન્વય છે. માનસિક વર્ણો અને આકારની હકીકત ‘Man visible & invisible’ નામના પુસ્તકની અંદર વિસ્તાર પૂર્વક ચિત્રો સાથે દર્શાવેલી છે જે C. W. Leadbeater ની પાશ્ચાત્ય શોધને આધારે કૃતિ છે. તેમ જ Thought-forms નામના પુસ્તકની અંદર પણ માનસિક વિચારોને રંગ હોય છે તે સિદ્ધ કરેલું છે.

—૬—

ઓળી કરનાર ભાઈજીનોને આવશ્યક સૂચનાઓ.

- (૧) આ દિવસોમા જેમ જાને તેમ કપાયનો ત્યાગ કરવો અને વિકથા કન્વી નહિ
- (૨) આ દિવસોમા આરસોનો ત્યાગ કરવો અને કગવવો તથા બની શકે તેટલી ‘અમારિ’ પળાવવી.
- (૩) કેવળૂતનનાં કાપ સિવાય અનિયમ પાલીને ન્યામ ગણવો.

- (૪) પહેલા અને પાછલા દિવસ સાથે બધા દિવસોમા મન, વચન અને કાયાથી નિર્મળ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું. કુદૃષ્ટિ પણ કરવી નહિ.
- (૫) જતાં આવતાં ધર્માંસમિતિનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો,
- (૬) કોઈ પણ ચીજ લેતાં મૂકતાં, કટાસણુ સથારીયું પાથરતાં, ચતનાપૂર્વક પૂજવા પ્રમાજવાનો ઉપયોગ રાખવો.
- (૭) શુક, બળજો, લીંટ જેમ તેમ નાંખવા નહિ, પણ રૂમાલ રાખીને તેમાં કાઢવા ખાસ ઉપયોગ રાખવો, તેથી પણ જીવ રક્ષા ઘણી થઈ શકે છે.
- (૮) પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેવવદન, પ્રભુપૂજન વિગેરે ક્રિયા કરતાં, ગુણુ ગણુતાં, આહાર વાપરતાં, માર્ગે જતાં આવતાં, સ્થાંડિલ માત્રું કરવા જતાં બોલવું નહિ.
- (૯) આયબિલ કરતી વખતે આહાર સારો ચા ખરાબ હોય તેના ઉપર રાગદ્વેષ કરવો નહિ. વાપરતાં 'સુર સુર' 'ચળ ચળ' શબ્દ નહિ કરતાં, એકવાઠ પડે નહિ તેવી રીતે ઉપયોગ પૂર્વક જવું.
- (૧૦) ચૌદ નિયમો હંમેશા ધારવા ઉપયોગ રાખવો.
- (૧૧) પાણી પીધા પછી પ્યાલો તુરત જ લોહી નાંખવો, તેમ નહિ કરવાથી બે ઘડી પછી સંમૂર્છિમ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે.
- (૧૨) જાળી વાટકા વગેરે તમામ વાસણો નામવિનાનાં તથા વસ્ત્રો ઘોચેલાં વાપરવા, સાંધેલાં ફાટેલાં ન વાપરવાં.
- (૧૩) ભાણુ માંડવાના પાટલાઓ ડગતા ન રહે તેનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો.
- (૧૪) નવકારાવલી તથા પુસ્તક વિગેરે શુદ્ધ ઉચે સ્થાનકે મૂકવાનો ઉપયોગ રાખવો. ચરવળે ભરાવી દેવાથી તથા કટાસણુ ઉપર જેમ તેમ મૂકી દેવાથી આશાતના થાય છે
- (૧૫) દરેક ક્રિયા ઉભા ઉભા પ્રમાદ રહિતપણે કરવી.

શ્રી નવપદ્મની ઓળીની વિધિના દિવસોનો કાર્યક્રમ.

શરૂઆત કરનારે પ્રથમ આસો માસની ઓળીથી શરૂઆત કરવી. તિથિની વધઘટ ન હોય તો આસો સુદ ૭ અગર ચૈત્ર સુદ ૭, અને વધઘટ હોય તો સુદ ૬ અગર સુદ ૮ થી શરૂ કરવી, તે સુદ-૧૫ સુધી નવ આયબિલ કરવાં, અને સાહાચાર વર્ષ એકી સાથે નવ ઓળી અવશ્ય કરવી.

એ નવે દિવસે કરવાની સામાન્ય આવશ્યક ક્રિયાઓ :—

- (૧) એક પ્રહર અથવા ચાર ઘડી રાત્રિ બાકી હોય ત્યારે ઉઠી, મદ સ્વરે ઉપયોગી રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કરવું.
- (૨) પદના ગુણની સખ્યા પ્રમાણે લોગસનો કાઉસગ્ગ કરવો.
- (૩) લગભગ સૂર્યોદયને વખતે પડિલેહણ કરવું.
- (૪) આઠ થોથો વડે દેવવંદન કરવું.
- (૫) સિદ્ધચક્રજીના ચત્રની વાસણેપ વડે પૂજા કરવી.
- (૬) નવ જુદા જુદા દેરાસરે, અગર નવ પ્રતિમાજી સન્મુખ નવ ચૈત્યવંદન કરવા.
- (૭) ગુરૂવંદન કરી વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરી પચ્ચક્રખાણુ કરવું
- (૮) નાહી, શુદ્ધ થઈ, જિનેશ્વરની સ્નાત્ર તથા અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી.
- (૯) જે પદના જેટલા ગુણ હોય, તેટલા સ્વસ્તિક કરવા. અને તેના ઉપર ફલ અને નૈવેદ્ય યથાશક્તિ ચડાવવા.
- (૧૦) બપોરનું આઠ થોઈએ દેવવંદન કરવું
- (૧૧) દરેક પદના ગુણો હોય તેટલી પ્રદક્ષિણા લઈ ખમાસમણા દેવાં.
- (૧૨) સ્વસ્થાનકે આવી પચ્ચક્રખાણુ પારી આચંખીલ કરવું.
- (૧૩) આચખિલ કર્યા પછી ત્યાંજ તિવિહારનું પચ્ચક્રખાણુ કરવું. પછી ચૈત્યવંદન કરી પાણી વાપરવું, ઠામચઉવિહારનું પચ્ચક્રખાણુ કરનારને ચૈત્યવંદન કરવાની જરૂર નથી,
- (૧૪) સાજે-સૂર્યાસ્ત પહેલા, પડિલેહણ કરી આઠ થોઈએ દેવ-વંદન કરવું
- (૧૫) દેરાસરે દર્શન કરી આરતિ મંગળ દીવો કરવો
- (૧૬) દૈવસિક પ્રતિક્રમણ કરવું.
- (૧૭) જે દિવસે જે પદની આરાધના હોય તેની ચૈત્ય નવકાર-વાણી ગણવી
- (૧૮) રાત્રે શ્રીપાલ રાજાનો રામ માંબજવો.

* પૂજા બાધારી રતા પછી આગનિ મગજીવે દિવાની પ્રભુજી નંદવ, જગદીશ શાન્તિ કમલ શણાવવો

(૧૯) એક પ્રહર રાત્રિ વીત્યા બાદ સંથારા પોરિસી સૂત્રની ગાથાઓ લણાવી સંથારે સુઈ રહેવું.

(૨૦) દરરોજનો વિધિ હમેશાં સૂતા પહેલાં પૂર્ણ કરી દેવો. ઉપર મુજબ નવેય દિવસ ક્રિયા કરવાની છે.

દરેક દિવસની ક્રિયાની ખાસ સમજ.

વિધિ:—

પહેલો દિવસ

પદ—શ્રી અરિહંત.

ભપ—ૐ હ્રીં નમો અરિહંતાય.

નવકારવાલી—વીશ.

વાર્ણ—શ્વેત. એક ધાન્યનુ આયનિલ, ચોખાનુ કરવુ

કાઉસગ્ગ—ખાર લોગસસ.

સ્વસ્તિક—ખાર.

ખમાસમણા—ખાર.

મદક્ષિણા—ખાર

ખમાસમણાનો ડુંહો:—

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દંવહ ગુણ પળળયરે;
લેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાય રે વીર૦

અરિહંત પદના ખાર ગુણ:—

- ૧ અશોકવૃક્ષપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિહંતાયનમઃ
- ૨ પુષ્પવૃષ્ટિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૩ દિવ્યધ્વનિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૪ આમરચુગ્મપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૫ સ્વર્ણસિંહાસનપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦

- ૬ લામણ્ડલપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૭ હન્દુલિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
- ૮ છત્રત્રયપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૯ જ્ઞાનાતિશય સંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૧૦ પૂજાતિશય સંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૧૧ વચનાતિશયસંયુતાય શ્રી અરિ૦
- ૧૨ અપાયાપજમાતિશયસંયુતાય શ્રી અરિ૦

બીજો દિવસ

પદ—શ્રીસિદ્ધપદ.

ભપ—ૐ નમો સિદ્ધાણં

નવકારવાલી—વીસ.

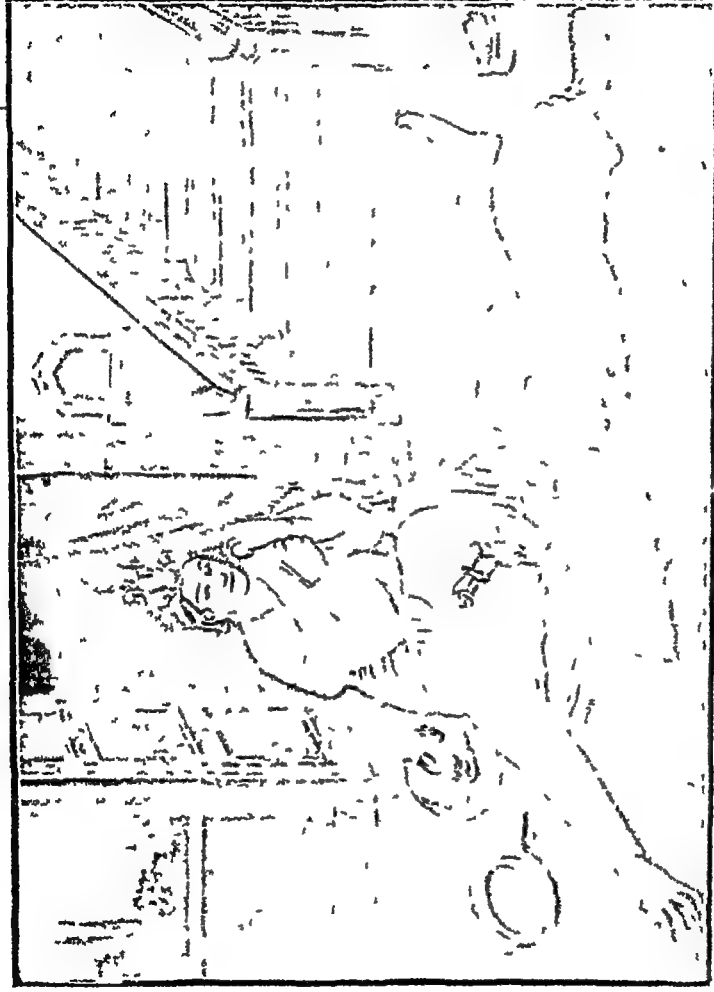
વાર્ણ—લાલ. એક ધાન્યનુ આયનિલ તે ઘઉંનુ કરવુ

કાઉસગ્ગ—આઠ લોગસસ.

સ્વસ્તિક—આઠ.

ખણાસમણાં—આઠ.

મદક્ષિણા—આઠ.

ગાનગેભાળે શ્રીગાળ કુવર સતા છે. ત્યા પાચી-કોઠી ધવળશેઠ પોતાના ક્ષાથમા કટારી લઈ શ્રીપાળગચ્છન આદી નાળવા ચઢયો, ત્યો ચઢતા પર ખાલી ગયો તેથી સાતમા ભાગથી ધવળશેઠ નીચ પડેલ. જરી પોતાના ક્ષાથમા કટારી કતી તે ધવળના પેટમા ડાગી ઓને પાપ પણ આવી મળ્યું, તેથી પ્રગડ પાપે કદીન દુઃખાનમા વર્તેતા થેકા ધવળશેઠ મરણ પામી આતમી નરકમા ગયો

[૫૦ ૧૫૮]

ખમાસમણાનો દુહો—

રૂપાતિત સ્વભાવ જે, કેવલ દંસણુ-નાણીરે,
તે ધ્યાતા નિજ આત્મા, હોય સિદ્ધ ગુણુ ખાણીરે-વીર૦

સિદ્ધપદના આઠ ગુણુ—

૧ અનન્તજ્ઞાનસંયુતાય શ્રીસિદ્ધાય નમઃ	૫ અક્ષયસ્થિતિગુણુસંયુતાય શ્રીસિં
૨ અનન્તદર્શનસંયુતાય શ્રીસિં	૬ અરૂપિનિરંજનગુણુસંયુતાય શ્રીસિં
૩ અન્યાખાધગુણુસંયુતાય શ્રીસિં	૭ અગુરૂલલ્લુગુણુસંયુતાય શ્રીસિં
૪ અનન્તચારિત્રગુણુસંયુતાય શ્રીસિં	૮ અનન્તવીર્યગુણુસંયુતાય શ્રીસિં

ત્રીજો દિવસ

પદ—શ્રીઆચાર્ય.

જપ—ૐ હ્રી નમો આચરિયાણુ

નવકારવાલી—વીસ.

વર્ણુ—પીળો. એક ધાન્ય તે ચણાનું

આય બિલ.

કાઉસગ્ગ—લોગરસ છત્રીશ.

સ્વસ્તિક—છત્રીશ.

ખમાસમણાં—છત્રીશ.

પ્રદક્ષિણા—છત્રીશ.

ખમાસમણાનો દુહો—

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહા મંત્ર ગુણ ધ્યાનીરે,
પંચ પ્રસ્થાને આત્મા, આચારજ હોય પ્રાણીરે. વીર૦

આચાર્યપદના ૩૬ ગુણુ—

૧ પ્રતિરૂપગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યાય નમઃ	૧૧ અવિગ્રહગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા
૨ સુર્યવત્તેજસ્વિગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા	૧૨ અવિકથકગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા
૩ યુગપ્રધાનાગમસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા	૧૩ અચપલગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા
૪ મધુરવાક્યગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા	૧૪ પ્રસન્નવદનગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા
૫ ગાર્ભીયગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા	૧૫ ક્ષમાગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા
૬ ધૈર્યગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા	૧૬ ઋતુગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા
૭ ઉપદેશગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા	૧૭ મૃદુગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા
૮ અપરિશ્રાવિગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા	૧૮ સર્વોર્જુનકૃતિગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા
૯ સૌમ્યપ્રકૃતિગુણુસંયુતાય શ્રીઆચાર્યા	૧૯ દ્વાદશવિધતપોગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા
૧૦ શીલગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા	૨૦ સપ્તશ્રવિધસંયમગુણુસંયુતાય શ્રી આચાર્યા

૨૧ સત્યમતશુભસંયુતાય શ્રીઆચ્યા૦
 ૨૨ શૌચશુભસંયુતાય શ્રી આચ્યા૦
 ૨૩ અકિંચનશુભસંયુતાય શ્રી આચ્યા૦
 ૨૪ બ્રહ્મચર્યશુભસંયુતાય શ્રી આચ્યા૦
 ૨૫ અનિત્યભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦
 ૨૬ અશરણભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦
 ૨૭ સંસારસ્વરૂપભાવનાભાવકાય શ્રી
 આચ્યા૦
 ૨૮ એકત્વભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦

૨૯ અન્યત્વભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦
 ૩૦ અશુચિભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦
 ૩૧ આશ્રવભાવનાભાવકાય શ્રીઆચ્યા૦
 ૩૨ સંવરભાવનાભાવકાય શ્રીઆચ્યા૦
 ૩૩ નિર્ભરભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦
 ૩૪ લોકસ્વરૂપભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦
 ૩૫ બોધિદુર્લભભાવનાભાવકાય શ્રી
 આચ્યા૦
 ૩૬ ધર્મદુર્લભભાવનાભાવકાય શ્રી આચ્યા૦

ચોથો દિવસ.

પદ--શ્રી ઉપાધ્યાય
 જાપ--ૐ હ્રી નમો ઉવજ્જાયણ
 નવકારવાલી--પચીસ.
 વર્ણુ--લીલો, એક ધાન્યનું તે
 મગનું આયંબિલ

કાઉસગ્ગ--પચીસ લોગસ
 સ્વસ્તિક--પચીસ.
 ખમાસમણાં--પચીસ.
 પ્રદક્ષિણા--પચીસ.

ખમાસમણાનો દુહો--

તપ સજ્જાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે;
 ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગજંધવ જગજ્ઞાતારે. વીર૦

ઉપાધ્યાય પદના ૨૫ ગુણુ:--

૧ શ્રી આચાર્યસૂત્રપઠન ગુણુ-
 ક્તાય શ્રી ઉપાધ્યાય નમઃ
 ૨ શ્રી સૂત્રકૃતાર્જ સૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય
 શ્રી ઉ૦
 ૩ શ્રી સ્થાનાર્જ સૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય
 શ્રી ઉ૦
 ૪ શ્રી સમવાયાગસૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય
 શ્રી ઉ૦
 ૫ શ્રી ભગવતીસૂત્ર પઠનગુણુયુક્તાય શ્રી
 ઉ૦
 ૬ શ્રી જ્ઞાતાસૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય શ્રી

ઉપા૦
 ૭ શ્રી ઉપાસકદશાસૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય
 શ્રી ઉ૦
 ૮ શ્રી અન્તકૃદશાસૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય
 શ્રી ઉ૦
 ૯ શ્રી અનુત્તરોપપાતિકસૂત્રપઠનગુણુ
 યુક્તાય શ્રી ઉપા૦
 ૧૦ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રપઠનગુણુ-
 યુક્તાય શ્રી ઉપા૦
 ૧૧ શ્રી વિપાકસૂત્રપઠનગુણુયુક્તાય
 શ્રી ઉપા૦

૧૨ ઉત્પાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય શ્રી
ઉપાં

૧૩ આગ્રાયણીય પૂર્વ પઠન ગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૧૪ વીર્યપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૧૫ અસ્તિપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૧૬ જ્ઞાનપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૧૭ સત્યપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૧૮ આત્મપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૧૯ કર્મપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રી ઉં

૨૦ પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણ-
યુકતાય શ્રી ઉપાં

૨૧ વિદ્યાપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રીં

૨૨ કથ્યાણુ પ્રવાદ પૂર્વ પઠનગુણયુકતાય
શ્રીં

૨૩ પ્રાણાવાયપૂર્વપઠનગુણયુકતાય
શ્રીં

૨૪ ક્રિયાવિશાલ પૂર્વ પઠન ગુણયુકતાય
શ્રીં

૨૫ લોકભિન્દુસાર પૂર્વ પઠનગુણયુકતાય
શ્રીં

પાંચમો દિવસ

૫૬-શ્રી સાધુ.

૭૫-ૐ હ્રીં નમો લોચે સન્ન-
સાધુષુ.

નવકારવાલી-૨૦

વર્ણુ-કાળો આયંભિલ એક ધાનનું તે

ખમાસમણુનો દુહો—

અમ્રમત્ત જે નિત રહે, નસિ હરજે નવિ શોચે રે,
સાધુ સુધા તે આતમા, શું મુઠે શું લોચે રે વીરં

સાધુપદના ૨૭ ગુણુ:—

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણુત્રતયુકતાય શ્રી
સાધવે નમઃ

૨ મૃપાવાદવિરમણુત્રતયુકતાય શ્રી
સાધવેં

૩ અદતાદાનવિરમણુત્રતયુકતાય શ્રી
સાં

૪ મૈથુનવિરમણુત્રતયુકતાય શ્રી
સાધવેં

અકદનુ.

કાઉસગા લોગસ્ત્ર.—૨૭.

સ્વસ્તિક—૨૭

ખમાસમણુ—૨૭.

પ્રદક્ષિણા—તથા—૨૭

૫ પરિવ્રજવિરમણુત્રતયુકતાય શ્રી
સાધવેં

૬ નત્રિભોજનવિરમણુત્રતયુકતાય શ્રી
સાં

૭ પૃથ્વીકાયરમકાય શ્રી સાધવેં

૮ અગ્નિકાય રમકાય શ્રી સાધવેં

૯ નેત્રકાયરમકાય શ્રી સાધવેં

૧૦ વાયુકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૦ શુભભાવના ભાવકાય શ્રી સાધવે૦
૧૧ વનસ્પતિકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૧ પ્રતિલેખનાદિક્રિયાશુદ્ધકારકાય શ્રી સાધવે૦
૧૨ ત્રસકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૨ સંયમયોગયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૧૩ એકેન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૩ મનોગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૧૪ દ્વીન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૪ વચનગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૧૫ ત્રીન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૫ કાયગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૧૬ ચતુરિન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૬ શીતાદિદ્વાવિશતિપરિસહસ્રહન-
તત્પરાય શ્રી૦
૧૭ પચ્ચેન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦	૨૭ મરણાન્તઉપસર્ગસહનતત્પરાય શ્રી સાધવે નમઃ
૧૮ લોભનિગ્રહકારકાય શ્રી સાધવે૦	
૧૯ ક્ષમાગુણયુક્તાય શ્રી સાધવે૦	

છઠ્ઠો દિવસ

૫૬-શ્રી દર્શન
 ૭૫-ૐ હ્રી નમો હ સણુરસ.
 નવકારવાલી-વીસ
 વણુ-સદ્દેહ
 આયબિલ એક ધાન-તે ચોખાતુ
 ખમાસમણનો દુહો—

કાઉસ્સગ્ગા, લોગરસ-૬૭.
 સ્વસ્તિક-૬૭
 ખમાસમણા-૬૭
 પ્રદક્ષિણા-૬૭

શમ-સ વેગાદિક ગુણ, ક્ષય ઉપશમ જે આવે રે;
 દર્શન તેહીજ આતમા, શું હોય નામ ધરાવે રે. વીર૦

દર્શનપદના ૬૭ ગુણુ;—

૧ પરમાર્થસક્તવરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૯ સિદ્ધવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૨ પરમાર્થજ્ઞાતુસેવનરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૦ ચૈત્યવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૩ વ્યાપન્નદર્શનવર્જનરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૧ શ્રૂતવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૪ કુદર્શનવર્જનરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૨ ધર્મવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૫ શુશ્રૂષારૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૩ સાધુવર્ગ વિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૬ ધર્મરાગરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૪ આચાર્યવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૭ વૈયાવૃત્યરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૫ ઉપાધ્યાયવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ
૮ અહંકિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ	૧૬ પ્રવચનવિનયરૂપ શ્રી સદર્શનાયનમઃ

- ૧૭ દર્શનવિનયરૂપ શ્રીસદર્શનાયનમ
૧૮ “સંસારે શ્રી જિન.સારઃ” ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદર્શનાય નમઃ
૧૯ “સંસારે શ્રી જિનમતસારમ્” ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદર્શન
૨૦ “સંસારેજિનમતસ્થિત શ્રી સાધ્વાદિ સારમ્” ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદર્શનાય નમ
૨૧ શંકાહ્રષણરહિતાયશ્રીસદર્શનાયનમ.
૨૨ કાક્ષાહ્રષણરહિતાયશ્રીસદર્શનાયનમ
૨૩ વિચિકિત્સાહ્રષણરહિતાય શ્રી સં
૨૪ કુદ્દષ્ટિપ્રશ સાહ્રષણરહિતાય શ્રી સં
૨૫ તત્પરિચયહ્રષણરહિતાય શ્રી સં
૨૬ પ્રવચનપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૨૭ ધર્મકથાપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૨૮ વાદિપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૨૯ નૈમિત્તિકપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૩૦ તપસ્વીપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૩૧ પ્રજ્ઞાપ્રાપ્તિવિદ્યાભૂતપ્રભાવકરૂપ શ્રીસં
૩૨ ચૂર્ણાન્નનાદિસિદ્ધપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૩૩ કવિપ્રભાવકરૂપ શ્રી સં
૩૪ જિનશાસને કૌશલ્યભૂપણરૂપ શ્રીસં
૩૫ પ્રભાવનાભૂપણરૂપ શ્રી સં
૩૬ તીર્થસેવાભૂપણરૂપ શ્રી સં
૩૭ ધૈર્યભૂપણરૂપ શ્રી સં
૩૮ જિનશાસને ભક્તિભૂપણરૂપ શ્રી સં
૩૯ ઉપશમશુણરૂપ શ્રી સં
૪૦ સવેગશુણરૂપ શ્રી સં
૪૧ નિર્વેદશુણરૂપ શ્રી સં
૪૨ અનુકમ્પાશુણરૂપ શ્રી સં
૪૩ આસ્તિક્યશુણરૂપ શ્રી સં
૪૪ પરતીર્થિકાદિવ દનવર્જનરૂપ શ્રી સં
૪૫ પરતીર્થિકાદિનિમગ્નાવર્જનરૂપશ્રીસં
૪૬ પરતીર્થિકાદિઆહવાપવર્જનરૂપશ્રીસં
- ૪૭ પરતીર્થિકાદિસંભાવવર્જનરૂપ શ્રીસં
૪૮ પરતીર્થિકાદિઅશનાદિદાનવર્જનરૂપ શ્રી સં
૪૯ પરતીર્થિકાદિગન્ધપુષ્પાદિપ્રેષણવર્જનરૂપ શ્રી સં
૫૦ રાજભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સં
૫૧ ગણભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સં
૫૨ ભલાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સં
૫૩ મુરભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સં
૫૪ કાન્તારવૃત્ત્યાકારયુક્ત શ્રી સં
૫૫ ગુરુનિહાકારયુક્ત શ્રી સં
૫૬ “સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર ધર્મસ્ય મૂલમ્” ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સં
૫૭ “સમ્યક્ત્વ ધર્મપુરસ્થ દ્વારમ્” ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સં
૫૮ “સમ્યક્ત્વ ધર્મસ્ય પ્રતિષ્ઠાનમ્” ઇતિચિન્તનરૂપશ્રી સં
૫૯ “સમ્યક્ત્વ ધર્મસ્યધાર.” ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સં
૬૦ “સમ્યક્ત્વ ધર્મસ્યભાજનમ્” ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સં
૬૧ “સમ્યક્ત્વ ધર્મસ્ય નિધિસન્નિભમ્” ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સં
૬૨ “અસ્તિ ભુવ.” ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાન-યુક્ત શ્રી સં
૬૩ “સ ચ ભુવો નિત્ય ” ઇતિ શ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સં
૬૪ “મ ચ ભુવ કમ્ભોલ્લિ ક્ષેતિ” ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સં
૬૫ “સ ચ ભુવ સ્વકૃતકમ્ભોલ્લિ વેદ-યતિ” ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્તશ્રીસં
૬૬ “ભવત્યાન્તિ નિવાત્મ” ઇતિ-શ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સદર્શના
૬૭ “અસ્તિ મોક્ષમા.” ઇતિશ્રદ્ધાન-સ્થાનયુક્ત શ્રી સદર્શનાય નમ

આત્મો દિવસ.

૫૬-શ્રી જ્ઞાન.

જાપ-ૐ શ્રી નમો નાથુસ્સ.

નવકારવાલી-વીસ.

વાણી-સફેદ આય બિલ એક ધાનતુ તે
ચોખાતું.

કાઉસગ, લોગસ-૫૧

સ્વસ્તિક-૫૧.

ખમાસમણાં-૫૧.

અદક્ષિણા-૫૧.

ખમાસમણાનો દુહો:—

જ્ઞાનવરણીય જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે;
તો હુએ એહીજ આત્મા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે. વીરો

જ્ઞાનપદના ૫૧ ગુણ:—

૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય વ્યગ્જનાવગ્રહમતિ-
જ્ઞાનાય નમઃ	૧૬ મન ઇહામતિજ્ઞાનાય નમ.
૨ રસનેન્દ્રિયવ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય
નમઃ	૧૭ સ્પર્શનેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ,
૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયવ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય
નમઃ	૧૮ રસનેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમઃ
૪ શ્રોત્રેન્દ્રિયવ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય
નમઃ	૧૯ ઘ્રાણેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમઃ
૫ સ્પર્શનેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય
નમઃ	૨૦ ચક્ષુરિન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ.
૬ રસનેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાયનમ.	૨૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમઃ
૭ ઘ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાયનમઃ	૨૨ મન અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ.
૮ ચક્ષુરિન્દ્રિયઅર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાયનમ	૨૩ સ્પર્શનેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાયનમઃ
૯ શ્રોત્રેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાયનમઃ	૨૪ રસનેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમ.
૧૦ માનસાર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ.	૨૫ ઘ્રાણેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમઃ
૧૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ	૨૬ ચક્ષુરિન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાયનમ.
૧૨ રસનેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ	૨૭ શ્રોત્રેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમઃ
૧૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ.	૨૮ મનોધારણામતિજ્ઞાનાય નમ
૧૪ ચક્ષુરિન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમઃ	૨૯ અક્ષરશ્રુતજ્ઞાનાય નમ
૧૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય ઈહામતિજ્ઞાનાય નમઃ	૩૦ અનક્ષરશ્રુતજ્ઞાનાય નમ
	૩૧ સંશિશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
	૩૨ અસંશિશ્રુતજ્ઞાનાય નમ
	૩૩ સમ્યદ્શ્રુતજ્ઞાનાય નમ
	૩૪ મિથ્યાશ્રુતજ્ઞાનાય નમ.
	૩૫ સાદિશ્રુતજ્ઞાનાય નમ

૩૬ અનાદિશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૩૭ સપર્યવસિતશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૩૮ અપર્યવસિતશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૩૯ ગમિકશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૪૦ અગમિકશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૪૧ અર્જુપ્રવિષ્ટશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૪૨ અનર્જુપ્રવિષ્ટશ્રુતજ્ઞાનાય નમઃ
૪૩ અનુગામિ-અવધિજ્ઞાનાય નમઃ

૪૪ અનનુગામિ અવધિજ્ઞાનાય નમઃ
૪૫ વર્ધમાન-અવધિજ્ઞાનાય નમઃ
૪૭ હીયમાન અવધિજ્ઞાનાય નમઃ
૪૭ પ્રતિપાતિ-અવધિજ્ઞાનાય નમઃ
૪૮ અપ્રતિપાતિ-અવધિજ્ઞાનાય નમઃ
૪૯ ઋણુભતિમનઃપર્યવજ્ઞાનાય નમઃ
૫૦ વિપુલભતિમનઃપર્યવજ્ઞાનાય નમઃ
૫૧ લોકાલોકપ્રકાશકકેવલજ્ઞાનાય નમઃ

આઠમો દિવસ

૫૬-શ્રી ચારીત્ર
જાપ-૪૪ હ્રી નમો ચારિત્રસ્ય,
નવકારવાલી-વીશ,
વર્ણુ-સદ્દેહ. આચંચિત્ત એક ધાન્ય
ચોખાનુ

કાઉસગ્ગ લોગસ-૭૦
સ્વસ્તિક-૭૦.
ખમાસમણા-૭૦
પ્રદક્ષિણા-૭૦

ખમાસમણાનો દુહો:—

જાણુ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે;
લેક્ષ્યા શુદ્ધ અલકર્યો, મોહ વને નવી ભગતો રે. કીરં

ચારિત્રપદના ૭૦ ગુણ—

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપચારિત્રા-
ય નમઃ
૨ મૃધાવાદવિરમણરૂપચારિત્રાય નમઃ
૩ અદત્તાદાનવિરમણરૂપચારિત્રાય
નમઃ
૪ મૈથુનવિરમણરૂપચારિત્ર
૫ પરિશ્રુતવિરમણરૂપચારિત્ર
૬ ક્ષમાધર્મરૂપચારિત્રાય નમઃ
૭ આર્જવધર્મરૂપચારિત્ર
૮ મૃદુતાધર્મરૂપચારિત્ર
૯ મુક્તિધર્મરૂપચારિત્ર
૧૦ તપોધર્મરૂપચારિત્ર
૧૧ સયધર્મરૂપચારિત્ર
૧૨ સત્યધર્મરૂપચારિત્ર

૧૩ શૌચધર્મરૂપચારિત્ર
૧૪ અહિંસ્યનધર્મરૂપચારિત્ર
૧૫ બ્રહ્મચર્યધર્મરૂપચારિત્ર
૧૬ પૃથિવીરક્ષાસંયમચારિત્ર
૧૭ ઉદકરક્ષાસંયમચારિત્ર
૧૮ તેજરક્ષાસંયમચારિત્ર
૧૯ વાયુરક્ષાસંયમચારિત્ર
૨૦ વનસ્પતિરક્ષાસંયમચારિત્ર
૨૧ દીપ્તિરક્ષાસંયમચારિત્ર
૨૨ ગ્રીષ્મરક્ષાસંયમચારિત્ર
૨૩ ચતુરિન્દ્રિયરક્ષાસંયમચારિત્ર
૨૪ પાન્થેન્દ્રિયરક્ષાસંયમચારિત્ર

- ૨૫ અભવરક્ષાસંયમચારિં
 ૨૬ પ્રેક્ષાસંયમચારિં
 ૨૭ ઉપેક્ષાસંયમચારિં
 ૨૮ અતિરિક્તવસ્ત્રલકૃતાદિપરિસ્થાપ-
 નત્યાગરૂપસંયમચારિં
 ૨૯ પ્રમાર્જનરૂપસંયમચારિં
 ૩૦ મનઃસંયમચારિં
 ૩૧ વાક્યસંયમચારિં
 ૩૨ કાયસંયમચારિં
 ૩૩ આચાર્યવૈયાવૃત્યરૂપસંયમચારિં
 ૩૪ ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્યરૂપસંયમચારિં
 ૩૫ તપસ્વીવૈયાવૃત્યરૂપસંયમચારિં
 ૩૬ લઘુશિષ્યાદિવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૩૭ ગદ્યાનસાધુવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૩૮ સાધુવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૩૯ શ્રમણોપાસકવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૪૦ સંધવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૪૧ કુલવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૪૨ ગણવૈયાવૃત્યરૂપચારિં
 ૪૩ પશુપદ્ધંગાદિરહિત વસતિવસ-
 નપ્રહ્મશુષિતચારિં
 ૪૪ સ્ત્રીહાસ્યાદિવિકથાવર્જનપ્રહ્મશુ-
 સિતચારિં
 ૪૫ સ્ત્રી-આસનવર્જનપ્રહ્મશુષિતચારિં
 ૪૬ સ્ત્રીઅર્ગ્ગોપાર્ગ્ગનિરીક્ષણવર્જન-
 પ્રહ્મશુષિતચારિં
 ૪૭ કુડચન્તરસ્થિતસ્ત્રીહાવભાવશ્રવણવ-
 ર્જનપ્રહ્મશુષિતચારિં
 ૪૮ પૂર્વસ્ત્રીસંલોગચિન્તનવર્જનપ્રહ્મ-
 શુષિતચારિં
 ૪૯ અતિસરસઆહારવર્જનપ્રહ્મશુષિત-
 ચારિં
 ૫૦ અતિઆહારકરણવર્જનપ્રહ્મશુ-
 સિતચારિં
 ૫૧ અર્ગ્ગવિભૂષાવર્જનપ્રહ્મશુષિતચારિં
 ૫૨ અનશનતપોરૂપચારિં
 ૫૩ ઔનોદયતપોરૂપચારિં
 ૫૪ વૃત્તિસંક્ષેપતપોરૂપચારિં
 ૫૫ રસત્યાગતપોરૂપચારિં
 ૫૬ કાયકલેશતપોરૂપચારિં
 ૫૭ સંલેપણુતપોરૂપચારિં
 ૫૮ પાયશ્ચિત્તતપોરૂપચારિં
 ૫૯ વિનયતપોરૂપચારિં
 ૬૦ વૈયાવૃત્યતપોરૂપચારિં
 ૬૧ સ્વાધ્યાયતપોરૂપચારિં
 ૬૨ ધ્યાનતપોરૂપચારિં
 ૬૩ કાર્યોત્સર્ગતપોરૂપચારિં
 ૬૪ અનન્તજ્ઞાનસંયુક્તચારિં
 ૬૫ અનન્તદર્શનસંયુક્તચારિં
 ૬૬ અનન્તચારિત્રસંયુક્તચારિં
 ૬૭ ક્રોધનિઝહકરણચારિં
 ૬૮ માનનિઝહકરણચારિં
 ૬૯ માયાનિઝહકરણચારિં
 ૭૦ લોભનિઝહકરણચારિં

નવમો દિવસ

૫૬—શ્રીતપ
 ૭૫—જી નમો તવસ્સ.
 નવકોરવાલી—ચીશ.
 વર્ણુ—સફેદ. આય ગિલ એક
 ધાનનું તે ચોખાનું

કાઉસગ લોગસ્સ.—૫૦
 સ્વસ્તિક—૫૦
 ખમાસમણાં—૫૦
 પ્રદક્ષિણા—૫૦

ખમાસમણાનો દુહો:—

ધરુછારોધે સવરી, પરિણતિ સમતા યોગ દે,
તપ તે એહીજ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગેરે;
વીર નિભુસર ઉપદીશે, સાંભળને ચિત્ત લાઇરે,
આતમ ધ્યાને આતમા, રિદ્ધિ મળે સર્વી આઇરે—વીર૦

તપ પદના ૫૦ ગુણ:—

- ૧ ચાવચક્રથિક તપસે નમ:
- ૨ ઈત્વરકથિક તપસે નમ:
- ૩ બાહ્ય-ઔનોદય તપસે નમ:
- ૪ અભ્યન્તર-ઔનોદય તપસે નમ:
- ૫ દ્રવ્યત:—વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
- ૬ ક્ષેત્રત:—વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
- ૭ કાલત:—વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
- ૮ ભાવત:—વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
- ૯ કાયકલેશ તપસે નમ:
- ૧૦ રસત્યાગ તપસે નમ:
- ૧૧ ઇન્દ્રિય-કષાય-યોગવિષયકસંલી-
નતા તપસે નમ:
- ૧૨ શ્રી-પશુ-પદ્મકાદિવર્જિતસ્થાના-
વસ્થિત તપસે નમ:
- ૧૩ આલોચનપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૧૪ પ્રતિક્રમણપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૧૫ મિશ્રપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૧૬ વિવેકપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૧૭ કાયોત્સર્ગપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૧૮ તપપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૧૯ છેદપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૨૦ મૂલપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૨૧ અનવસ્થિતપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૨૨ પારાગિચ્છિતપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
- ૨૩ જ્ઞાનવિનયરૂપ તપસે નમ:
- ૨૪ દર્શનવિનયરૂપ તપસે નમ:

- ૨૫ ચારિત્રવિનયરૂપ તપસે નમ:
- ૨૬ મનોવિનયરૂપ તપસે નમ:
- ૨૭ વચનવિનયરૂપ તપસે નમ:
- ૨૮ કાયવિનયરૂપ તપસે નમ:
- ૨૯ ઉપચારવિનયરૂપ તપસે નમ:
- ૩૦ આચાર્યવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૧ ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૨ સાધુવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૩ તપસ્વિવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૪ લઘુશિષ્યાદિવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૫ શ્લાનસાધુવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૬ શ્રમણોપાસકવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૭ સર્જવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૮ કુલવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૩૯ ગણવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
- ૪૦ વાચના તપસે નમ:
- ૪૧ પૃચ્છના તપસે નમ:
- ૪૨ પરાવર્તના તપસે નમ:
- ૪૩ અનુપ્રેક્ષા તપસે નમ:
- ૪૪ ધર્મકથા તપસે નમ:
- ૪૫ આત્મધ્યાનનિવૃત્તિ તપસે નમ:
- ૪૬ ગૌદ્રધ્યાનનિવૃત્તિ તપસે નમ:
- ૪૭ ધર્મધ્યાનચિન્તન તપસે નમ:
- ૪૮ શુદ્ધધ્યાનચિન્તન તપસે નમ:
- ૪૯ બાહ્યક્રિયાત્સર્ગ તપસે નમ:
- ૫૦ અભ્યન્તરક્રિયાત્સર્ગ તપસે નમ:

છેલ્લે દિવસે વિશેષમાં નવપદ્મ મહારાજની વિસ્તારથી પૂજા ભણાવવી, તથા કૃણ-કૂલ નૈવેદ્ય વગેરે વિશેષ ચઢાવવા. નવપદ્મ મંડલ રચના કરવી. રાત્રિ જાગરણ કરવું શ્રીપાલરાજનો રાસ પૂર્ણ કરવો.

નવપદ્મ મંડળની રચનાનો વિધિ

શાલિ [ચોખા] પ્રમુખ પાંચ વર્ણના ધાન્ય એકઠા કરી સિદ્ધચક્રના મંડળની રચના કરવી. અરિહતાદિક નવેય પદોને વિષે શ્રીકૃણના ગોળાઓ મૂકવા. બીજેરા, ખારેક, દાડમ, નારંગી, સોપારી ઇત્યાદિ કૃણ ગોઠવીને મૂકવા. નવગ્રહ અને દશ દિક્પાળની રચના કરવી મંડળ જેમ અને તેમ સુશોભિત થાય તેવી રીતે સોના રૂપાના વરખથી તથા ધ્વજાઓ વિગેરેથી શણગારી આકર્ષક બનાવવું. રચનાની વિશેષ ગોઠવણ તેના જાણકાર પાસેથી શીખી લેવી.

પારણાના દિવસનો વિધિ.

પારણાને દિવસે ઓછામાં ઓછું બેસાસણાનું પચ્ચક્ષાણુ કરવું. હ્રમેશ સુજળ પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેવવદન ઇત્યાદિક કરી નાહી, શુદ્ધ થઈ, સ્નાન તથા સત્તરલેદી પૂજા ભણાવવી. તે દિવસે કાઉસગ્ગ, સ્વસ્તિક, પ્રદક્ષિણા નવ નવ કરવા, તથા ખમાસણમાં નવ નવ દેવા. ઝૂં હ્રી શ્રી વિમલેશ્વરચક્રેશ્વરીપુજિતાય શ્રી સિદ્ધચક્રાય નમઃ એ પદની પીસ નવકારવાળી ગણવી.

કાઉસગ્ગ કરવાનો વિધિ.

ખમાસમણા દઈ “ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવાન્ (જે દિવસ જે પદ હોય તે પદ) આરાધનાર્થે કાઉસગ્ગ કરે ? ઇચ્છ ” કહી “ વન્દણુ-વન્તિઆઓં અન્નત્યં ” કહી, (જેટલા લોગસ્સનો હોય તેટલાનો) કાઉસગ્ગ કરવો. કાઉસગ્ગ પારી ને પ્રગટ રીતે એક લોગસ્સ કહેવો.

પડિલેહણનો વિધિ.

ખમાસમણ દઈ, ઇરિયાવહિયં પડીક્રમી, “ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવાન્ પડિલેહણ કરે ? ઇચ્છ ” કહી, ક્રિયામાં વપરાતા સર્વ ઉપકરણોની પ્રતિલેખના કરવી, પછી ઇરિયાવહિય પડીક્રમી કાંબે

લેવો. કાળે જોઈ આમાચિકમાં હોઈએ તો ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી
“ આણુભાણુહ જન્મગો ” કહી, ત્રણ વખત “ વોમિરે ” કહી,
ચોગ્ય સ્થાનકે પરઠવવો.

દેવવંદનનો વિધિ.

પ્રથમ-ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, કિતરાસંગ નાખી ચૈત્યવંદન કરવું
નમુત્યુણું સુધી કહી, જયવિયરાય અરધા કહેવા

પછી ખમાસમણ દેઈ ચૈત્યવંદનનો આદેશ માગી ચૈત્યવંદન
બોલવું. નમુત્યુણું સુધી કહી, ઉભા થઈ “ અરિહંત ચેઇયાણુ
વંદણુવત્તિં અન્નત્થં ” કહી એક નવકારનો કાઉસગ કરવો, પારી,
નમોડહંત્સિધ્ધાં કહી, પહેલી થોય કહેવી પછી “ લોગસ્સં વંદણુ
અન્નત્થં ” કહી, એક નવકારનો કાઉસગ પારી, બીજી થોય કહેવી.
તે પ્રમાણે પુખખવરં અને સિધ્ધાણું બુધ્ધાણું કહી અનુક્રમે ત્રીજી ને
ચોથી થોય બોલવી. છેલ્લી થોય વખતે ફરી “ નમોડહંત્ ” બોલવું.
અને “ વંદણુવત્તિં ” ને બદલે વેયાવચ્ચગરાણું ” કહેવું.

પછી નમુત્યુણું કહી પ્રથમની વિધિ પ્રમાણે બીજી ચાર થોયો કહી
નમુત્યુણુ બવતિ ચેઇયાઇં, બવંત કેવિસાહું કહી, સ્તવન બોલવું. પછી
જયવિયરાય અરધા કહેવા.

ફરી ખમાસણ દેઈ ત્રીજું ચૈત્યવંદન નમુત્યુણુ સુધી કરવું. પછી
જયવિયરાય આખા કહેવા. સવારના દેવવંદન પછી ખમાસમણ દેઈ,
ઇંછાકારેણુ સદિસહ ભગવન્! સત્તઝાય કરે? ઇંછિં કહી એક નવકાર
બોલી મન્હ જિણાણુંની સત્તઝાય કહેવી મધ્યાહ્ન તથા સાંજના દેવવં-
દનમાં સત્તઝાય કહેવાની જરૂર નથી

પચ્ચક્રખાણ પારવાનો વિધિ.

ઇરિયાવહિય પડિક્કમી. જગચિતામણિતું ચૈત્યવંદનં નમુત્યુણું
બવતિ ચેઇયાઇં બવંત કેવિસાહું નમોડહંત ઉવસગ્ગરં ચાવન જયવિ-
યરાયં પૂરા પર્યંત કરવું.

પછી મન્ઝાયના આદેશ માગી, નવકાર માગી. મન્હજિણું ની સ-
ત્તઝાય કહેવી પછી ખમાસમણ દેઈ કન્ઝાં કહી સુવપતિ
પરિહેલવી.

પછી ખમાસમણુ દેઈ “ ઇચ્છાકારેણુ સદિસહ લગવાનુ પચ્ચક્ખાણુ પાઝુ ? ” “ યથાશક્તિ ” ખમાં ઇચ્છાં પચ્ચક્ખાણુ પાચુ. ” “ તહત્તિ ” કહી, સુઠીવાળી જમણેા હાથ ચરવાળા ઉપર સ્થાપી, એક નવકારગણી.

“ ઉગ્ગએ સૂરે નમુકકારસહિયં પોરિસી, સાદ પોરિસી, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિ-
સુદ્ધં સુદ્ધીસહિય પચ્ચક્ખાણુ કચુ, ચોવિહાર, આયંખિલ, એકાસણુ, પચ્ચક્ખ-
ખાણુ કચુ તિવિહાર પચ્ચક્ખાણુ કાસિય, પાલિય, સોહિયં, તીરિયં,
કીટ્ટિય, આરાહિય, જય ન આરાહિયં તસ્સ મિચ્છામિ દુકકકં.

આ પ્રમાણે પાઠ બોલી એક નવકાર ગણી પચ્ચક્ખાણુ પારવું.

જમ્યા પછી ચૈત્યવંદન કરવાનો વિધ.

ખમાસમણુ દેઈ ઇરિયાવહિય પડિઝમી, ઇચ્છાકારેણુ સદિસહ લગવનુ !
ચૈત્યવંદન કઝં ? ઇચ્છં કહી જગચિંતામણિણુ ચૈત્યવંદન જયવિરાય
પર્યંત કરવું. દેરાસરે કરો તો અરિહંત ચેઈયાણુ વંદણું અન્નતથં કહી,
એક નવકારનો કાઉસગ્ગ કરી પારી થાય કહેવી.

મન્હજિણાણુંની સજ્ઞાય.

મન્હ જિણાણું આણું મિચ્છં પરિહરહ, ધરહ સમ્મત
છવિહ આવસસયમિ, ઉજ્જુત્તો હોઈ પઈદિવસ ॥ ૧ ॥
પંવેસુ પોસહવય, દાણુ, સીલં તવો અ, ભાવો અ.
સજ્ઞાય-નમુક્કારો, પરોવથારો અ, જયણુ અ ॥ ૨ ॥
જિણુપૂઆ, જિણુથુણુણુ, ગુરુથુઅ, સાહમ્મિઆણુ વચ્છલ્લ,
વવહારસ્સ ય સુદ્ધી, રહજત્તા તિત્થજત્તા ય ॥ ૩ ॥
ઉવસમ-વિવેગ-સંવર, -ભાસાસમઈ- છલ્લવકરુણા ય,
ધમ્મિઅજણુસ સગ્ગો, કરણુદમો, ચરણુપરિણુમો ॥ ૪ ॥
સ ઘોવરિ બહુમાણો, પુત્થયલિહણુ, પલાવણુ તિત્થે,
સઠ્ઠાણુ કિચ્ચમેઅં, નિચ્ચ સુચુરવચ્ચેસેણુ ॥ ૫ ॥

સંથરા પોરિસી સૂત્ર.

નિસીહિ નિસીહિ નિસીહિ, નમો ખમાસમણાણું જોયમાઈણું મહા-
સુણીણું. અણુબણહ જિદ્ધિ(કું) જ્ઞા ! અણુબણહ પરમગુરુ ! ગુરુગુણરયણેહિં
મહિયસરીરા ! બહુપડિપુન્ના પોરિસિ, રાધિયસ થારઓ કામિ. ૧

અણુજણુ સંધાર, બાહુવહાણેણ વામપાસેણ,
કુદ્ધુડિપાયપસારણ, અતરંત પમન્નજ્યે ભૂમિં ૨
સંકોઠંઅ સંકાસા, ઉન્વદ્ધંતે અ કાયપરિહેહા,
દન્વાઈ ઉવઓગં, ભિસાસનીરુભણાદોએ. ૩
જઈ મે હુલ્લ પમાઓ. ધમન્સ દેહસ્તિમાઈ રયણીએ,
આહારમુવહિદેહં, સન્વં તિવિહેણ વોસિરિઅં ૪

અત્તારિ મંગલં-અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં. સાદ્ મંગલં,
કેવલિપન્નત્તો ધમ્મો મંગલં, ૫

અત્તારિ લોગુત્તમા-અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા, સાદ્
લોગુત્તમા, કેવલિપન્નત્તો ધમ્મો લોગુત્તમા ૬

અત્તારિ સરણું પવન્નભિ, -અરિહંતે સરણું પવન્નભિ, સિદ્ધે સરણું
પવન્નભિ, સાદ્ સરણું પવન્નભિ. કેવલિપન્નત્તં ધમ્મં સરણું
પવન્નભિ. ૭

પાણાઈવાયમલિઅ, ચોગ્ગિં, મેહુણં. દવિણુમુચ્છં,
કોહં, માણું, માયં, લોભં પિન્નં, તહા, દોસં. ૮

કલહં, અપ્પસકખાણું, ચેમુન્નં, રધિઅરધંત્રમાઉત્તં,
પરપરિવાયં, માયા-મેાસ, મિચ્છત્તસત્ત્વં ચ. ૯

વોસિરિમુ ધિમાઈ મુજ્જમગગ્ગન સગ્ગવિન્ધુઆઈ,
હુગ્ગઈનિબંધણાઈ. અદ્દારસ પાવહાણાઈ. ૧૦

“એગોહં, નત્થિ મે કોઈ, નાહમન્નસ્સ કસ્સઈ”
એવં અદીણમણુસો, અપ્પાણુમણુસાસઈ. ૧૧

“એગો મે સાસઓ અપ્પા, નાણદંસણુઅંબુઓ
સેસા મે બાહિરા ભાવા, સન્વે સન્નેગલખખણા ૧૨

સન્નેગમૂલા અવેણ, પત્તા હુકખપચ્ચગ,
તમ્હા સન્નેગસંબધ. સન્વં તિવિહેણ વોસિરિઅં. ૧૩

અરિહંતો મહ દેવો. જાવન્નવ મુઆહુત્તો ચુલ્લો,
નિણુપણુત્તં વત્તં, હન્ન સમ્મત્તં મએ નહિઅં. ૧૪

ખમિઅ, ખમાવિઅ. મઈ ખમિઅ સન્વદ્ધ અવનિકાય,
સિદ્ધહ સાખ આદોયણુદ. મુલ્લહ વઈન્ ન ભાવ. ૧૫

સન્વે જીવા કમ્મવસ. અદ્દિ-રગગ્ગ બમંન,
તે મે સન્વ પુમાવિઆ, મુત્તવિ તે. અમ્મન ૧૬

જ' જ' મણેણુ બદ્ધં, જ' જ' વાએણુ ભાસિયં પાવં,
જ' જ' કાએણુ કયં, મિચ્છામિ હુક્કં તત્સ. ૧૭

— ૦ —

આયંભિલનું પચ્ચક્ખાણુ.

ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કારસહિયં પોરિસી સાઠપોરિસી, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિ-
મદ્દં, અવદ્દં, મુઠ્ઠિસહિયં પચ્ચક્ખાઈ, ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવિસંપિ આહારં
અસણુ પાણું ખાઈમ સાઈમં અન્નતથણાભોગેણું, સહસાગારેણું, પચ્છન્ન-
કાલેણુ, દિસામોહેણુ, સાહુવયણેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગા-
રેણું, આયંભિલં પચ્ચક્ખાઈ, અન્નતથણાભોગેણું, સહસાગારેણું,
લેવાલેવેણું, ગિહત્થસંસદ્દેણું ઉક્કિખત્તવિવેગેણું, પારિક્કાવણિયાગારેણું,
મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું. એગાસણું પચ્ચક્ખાઈ
ઋતિવિહંપિ આહાર-અસણું ખાઈમં સાઈમં અન્નતથણાભોગેણું,
સહસાગારેણું, સાગારિયાગારેણું, આઉટણુપસારેણું, ગુરુઅખ્ખુટ્ટાણેણું, પારિ-
ટ્ટાવણિયાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું. પાણુસ લેવેણુ
વા અલેવેણુ વા અચ્છેણુ વા ખહુલેવેણુ વા સસિત્થેણુ વા અસિત્થેણુ
વા વોસિરંધ.

— ૦ —

આયંભિલ કરી મુખશુદ્ધિ કર્યા પછી ઉઠતાં તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણુ

દિવસચરિમં પચ્ચક્ખાઈ, તિવિહંપિ આહારં અસણું ખાઈમં સાઈમં,
અન્નતથણાભોગેણુ, સહસાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયા-
ગારેણું વોસિરંધ.

પારણાને દિવસે એકાસણા ખીયાસણાનું પચ્ચક્ખાણુ.

ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કારસહિયં પોરિસી, સાઠપોરિસી, મુઠ્ઠિસહિયં પચ્ચ-
ક્ખાઈ, ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવિહંપિ આહારં અસણું પાણું ખાઈમં સાઈમં,
અન્નતથણાભોગેણું, સહસાગારેણું, પચ્છન્નકાલેણું દિસામોહેણું, સાહુવયણેણું,
મહત્તરાગારેણું સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું, વિગમ્મો પચ્ચક્ખાઈ, અન્નતથ-
ણાભોગેણું સહસાગારેણુલેવાલેવેણું, ગિહત્થસંસદ્દેણું, ઉક્કિખત્તવિવેગેણું, પહુ-

* કામ ચઉવિહાર કરવો હોય તો—

“ એગાસણું ચઉવિહંપિ આહારં અસણુ પાણું ખાઈમં સાઈમં ” એ પ્રમાણે બોલવું

અમૃતપ્રાપ્તિયેષુ, પારિટ્ટાવણિયાગારેષુ, મહત્તારાગારેષુ, સંવસમાહિત્તયાગારેષુ, ઐગાસણુ, બિયાસણુ, પદ્યક્રમાઈ, તિવિહંપિ આહાર, અસણુ આઈમં સાઈમં, અન્નતથણુભોગેષુ, સહસાગારેષુ, આર્દ્રણુપસારેષુ, ગુરુ અપ્પલુદ્ધાણેષુ પારિટ્ટાવણિયાગારેષુ, પાણુરસ દેવેષુ વા અદેવેષુ વા અચ્છેષુ વા બહુદેવેષુ વા સસિત્રેષુ વા અસિત્રેષુ વા વોસિરઈ.

* જો બિયાસણુ બ કરવું હોય તો 'ઐગાસણુ' બોલવું નહિ, અને ઐકાસણુ કરવું હોય તો 'બિસાયણુ' બોલવું નહિ

શ્રી સિદ્ધચક્ર મહારાજના ચૈત્યવંદન, સ્તવનો અને સ્તુતિઓ

નવપદ ચૈત્યવંદનો.

(૧)

જો ધુરિ સિરિઅરિહંતમૂલદદપીઠપથદ્વિઓ,
સિદ્ધ-સૂરિ-ઉવજાયા-સાહુચિહુંસાહગરિદ્વિઓ,
દંસણુ-નાણુ-ચરિત્તવહિ પડિસાહાસુન્દરો,
તત્ત્વખરસરવગ્ગલદ્વિગુરુપચદલદુંખરો,
દ્વિસિપાલજઙ્ખજકિખણીપમુહસુરકુસુમેહિં અલંકિઓ,
સો સિદ્ધચક્રગુરુકૃપતરુઅમ્હ મનવંછિયક્લં દિઓ. ૧

(૨)

સકલ મંગળ પરમ કમળા, કેલિ મંબુલ મદિરં;
ભવકોટિ સચિત પાપનાશન, નમો નવપદ જયકરં. ૧
અરિહંત સિદ્ધ સૂરિશ વાચક, સાધુ દર્શન સુખકરં,
વર જ્ઞાન પદ ચારિત્ર તપ એ, નમો નવપદ જયકરં. ૨
શ્રીપાળ રાજા શરીર સાજા, સેવતા નવપદ વરં;
જગમાંહિ ગાજા કીર્તિ ભાજા, નમો નવપદ જયકરં. ૩
શ્રી સિદ્ધચક્ર પસાય સંકટ, આપદા નાસે સવે;
વળી વિસ્તરે સુખ મનોવાંછિત, નમો નવપદ જયકરં. ૪
આંખિલ નવદિન દેવવદન, ત્રણુ ટંક નિરંતરં,
બે વાર પડિકમણા પલેવણુ, નમો નવપદ જયકરં. ૫

ત્રણ કાળ ભાવે પૂજાએ ભવતારકં તીર્થકરં;
તિમ ગુણુલું દોય હળર ગણીએ, નમો નવપદ જયકરં ૬
વિધિ સહિત મન વચન કાયા, વશ કરી આરાધીએ;
તપ વર્ષ સાડાચાર નવ પદ, શુદ્ધ સાધન સાધીએ. ૭
ગદ કષ્ટ ચૂરે શર્મ પૂરે, યક્ષ વિમલેશ્વરવરં;
શ્રી સિદ્ધચક્ર પ્રતાપ બાણી, વિજય વિલસે સુખભરં. ૮

(૩)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધતા સુખ સંપત્તિ લહીએ.
સુરતરુને સુરમણિયકી અધિકજ મહિમા કહીએ. ૧
અષ્ટ કર્મહાણિ કરી, શિવમંદિર રહીએ;
વિધિ શુ' નવ પદ ધ્યાનથી પાતિક સવિ દમીએ. ૨
સિદ્ધચક્ર જે સેવશે, એકમના નર નાર:
મનવાંછિત ક્ષણ પામશે. તે સવિ ત્રિભુવન મોહર. ૩
અગ દેશ ચ પા પુરી, તસ કેરો બૂપાલ,
મયણા ભાવે તપ તપે. તે કુંવર શ્રીપાળ. ૪
સિદ્ધચક્રના ન્હવણ ધકી, જસ નાઠા રોગ;
તત્ક્ષણ ત્યાંથી તે લહે. સિવસુખ સન્નેગ. ૫
સાતસે કોલી હોતા, હુવા નિરોગી જેહ;
સોવન વાને ગળહળે, જેહની નિઝપમદેહ. ૬
તેણે કારણ તમે ભવિજનો. પ્રહ ઉડી ભકતે;
આમો માસ ચૈત્ર ધકી, આરાધો લુગતે. ૭
સિદ્ધચક્ર ત્રણ કાલના, વદો વળી દેવ,
પડિપ્રમણું કરી હિસય કાલ, જિનવર મુનિ સેવ. ૮
નવપદ ધ્યાન દ્વેધે ધરો, પ્રતિપાળો બવિ ! શીલ:
નવપદે આંખિલ તપ તપો, જેમ હોય લીલમ લીલ. ૯
પહેલે પદ અરિહંતનો. નિત્ય કીજે ધ્યાન.
બીજે પદ વલો સિદ્ધનો, કરીએ ગુણગ્રામ ૧૦
આચારજ તીજે પદે, જપતાં જયજયકાર,
ચોથે પદ ઉવજાયના. ગુણ ગાઈ ઉદાર. ૧૧

સરવ સાધુ વંદુ સહી, અઢીઢીપમાં જેહ;
 પંચમ પદમાં તે સહી, ધરજો ધસી સનેહ. ૧૨
 છઠ્ઠે પદ દરસણુ નમું, દરશન અજવાહું;
 જ્ઞાન પદ નમું સાતમે, તેમ પાપ પખાહું. ૧૩
 આઠમે પદ રૂઝે જપું, ચારિત્ર સુસંગ;
 નવમે પદ બહુ તપ તપો, જિમ ફલ લહો અભંગ. ૧૪
 એહી નવપદ ધ્યાનથી, જપતાં નાઠે કોઠ;
 પંડિતધીરવિમલ તણો, નય વંદે કરજોડ. ૧૫

(૪)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધીએ, આસો ચઈતર માસ;
 નવદિન નવ આંગિલ કરી, કીજે ઝોળી ખાસ. ૧
 દેસર ચંદન ઘસી ઘણાં, કસ્તુરી ખરાસ,
 ભુગતે જિનવર પૂજ્યા, મયણા ને શ્રીપાળ. ૨
 પૂજા અષ્ટ પ્રકારની, દેવવંદન ત્રણ કાળ;
 મંત્ર જપો ત્રણકાળ ને, ગુણુણુ તેર હજાર. ૩
 કષ્ટ ટળ્યુ ઉંખર તણુ, જપતાં નવપદ ધ્યાન;
 શ્રી શ્રીપાળ નરીંદ થયા, વાઘ્યો બમણો વાન. ૪
 સાતસો કોટી સુખ લહ્યા, પામ્યા નિજ આવાસ;
 પુણ્યે સુકિતવધુ વર્ષો, પામ્યા લીલ વિલાસ. ૫

શ્રી અરિહંતપદનું ચૈત્યવંદન.

(૫)

જય જય શ્રી અરિહંતભાનું, ભવિ કમલ વિકાશી;
 લોકાલોક અરૂપી રૂપી, સમસ્ત વસ્તુ પ્રકાશી. ૧
 સમુદ્ધાત શુભ કેવલે, ક્ષય કૃત મલ રાશિ;
 શુકલ ચમર શુચિ પાદસે, ભયો વર અવિનાશી. ૨
 અતરંગ ત્રિગુણ હણીએ, હુય આપ્યા અરિહંત;
 તસુ પદ પકજમે રહી, હીર ધરમ નિત સંત. ૩

શ્રી સિદ્ધપદનું ચૈત્યવંદન.

(૬)

શ્રીશૈલેશી પૂર્વ પ્રાત, તનુ હીન ત્રિભાગી;

પુન્વપઓગ પસંગસે, ઉરધ ગતભગી ભગી. ૧
સમય એકમે લોકપ્રાંત, ગયે નિગણુ નિરાગી;
ચેતન ભૂપે આત્મરૂપ, સુદિશા લહી સાગી. ૨
કેવલ દંસણુ નાણુથીએ, રૂપાતીત સ્વભાવ;
સિદ્ધભયે જસુહીરધર્મ, વહે ધરી શુભ ભાવ. ૩

શ્રી આચાર્યપદનું ચૈત્યવંદન.

(૭)

જિનપજ કુલ મુખરસ અનિલ, મતરસ ગુણુ ધારી;
પ્રબલ સખલ ઘન મોહકી, જિણુ તે ચમુ હારી. ૧
રૂપાદિકે જિનરાજ ગીત, નયતન વિસ્તારી;
ભવકૂપે પાપે પડત, જગજન નિસ્તારી. ૨
પંચાચારી જીવકે, આચારજ પદ સાર;
તીનકું વહે હીરધર્મ, અઠ્ઠોત્તરસો વાર. ૩

શ્રી ઉપાધ્યાય ચૈત્યવંદન.

(૮)

ધનધન શ્રી ઉવઝાંચ રાય, શઠના ઘન ભંજન;
જિનવર દિસન દુવાલસમ, દુરકૃત જનરંજન. ૧
ગુણુવણુ ભંજણુ મણુગયંદ, સુચ શણિ કિયગંજણુ;
કુણાલધ લોચ લાયણે, જથ્થય મુચમજણુ. ૨
મહાપ્રાણુમેં જિન લહ્યોએ, આગમસે પદતુર્ય;
તીન પે અહનિશ હીરધર્મ, વહે પાઠક વર્ય, ૩

શ્રી સાધુપદનું ચૈત્યવંદન.

(૯)

દંસણુ નાણુ ચરિત કરી, વર શિવપદ ગામી;
ધર્મ શુકલ શુચિ ચકસે, આદિમ ખય કામી. ૧
ગુણુ પ્રમત્ત અપ્રમત્તતે, ભયે અંતરન્તમિ,
માનસ ઠંદિય દમન ભૂત, શમ દમ અભિગમી. ૨
આરૂતિ ઘન ગુણુ કર્યોએ, પંચમ પદ મુનીરાજ;
તરપદ પંકજ નમત હૈ, હીન્ધર્મકે કાજ. ૩

શ્રી દર્શનપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૦)

હૂય ધુગલ પરિઅઠ્ઠ, અઠ્ઠ પરિમિત સંસાર;
ગંઠિલેદ તબ કરિ લહે, સબ ગુણનો આધાર. ૧
ક્ષાયક વેદક શશી અસંખ, ઉપસમ પણ વાર;
વિના જેણ ચારિત્ર નાણુ, નહિ હુવેશિવદાતાર. ૨
શ્રીસુદેવ ગુરૂ ધર્મનીએ, રૂચિ લચ્છન અભિરામ;
દર્શન કું ગણિ હીરધર્મ, અહનિશ કરત પ્રણામ. ૩

શ્રી જ્ઞાનપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૧)

ક્ષિપ્રાદિક રામવક્ત્રિ, મિન આદિમ નાણુ;
ભાવ મીલાપસે જિનજનિત, સુચ વીશ પ્રમાણુ ૧
ભવગુણ પલ્લવ ઓહિ દોય, મણુ લોચન નાણુ;
લોકાલોક સરૂપ નાણુ, ઇક કેવલ ભાણુ. ૨
નાણાવરણી નાશથી એ, ચેતન નાણુ પ્રકાશ;
સખતમ પદમે હીરધર્મ, નિત ચાહત અવકાશ. ૩

શ્રી ચારિત્રપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૨)

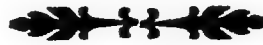
જસ પસાયે સાહુ પાય, જુગ જુગ સમિતેંદ;
નમન કરે શુભ ભાવ લાય, કુણુ નરપતિ વૃંદ. ૧
જપે ધરી અરિહંતરાય, કરી કર્મ નિકંદ;
સુમતિ પંચ તીન શુભિ યુધ, દે સુખ અમંદ. ૨
ઇષુ કૃતિ માન કષાયથી એ, રહિત લેશ શુચિવંત;
જીવ ચરિત્કું હીરધર્મ, નમન કરત નિતસંગ. ૩

શ્રી તપપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૩)

શ્રી ઋષભાદિક તીર્થનાથ, તદ્દલવ શિવદ જાણુ;
વિહિ અતૈરપિ બાહ્ય મધ્ય, દ્વાદશ પરિમાણુ ૧

વસુકર મિત આમોસહી, આદિક લબ્ધિ નિદાન,
લેહે સમતા સુત ખિણે, દગ્ધન કર્મ વિમાન. ૨
નવમો શ્રી તપપદ લલા એ, ઇચ્છારોધ સરૂપ;
વંદનસે નિત હીરધર્મ, દૂર ભવતુ ભવદૂપ. ૩

શ્રી નવપદજીના સ્તવનો.

(૧)

નવપદ ધરજો ધ્યાન, ભવિ તુમે નવપદ ધરજો ધ્યાન,
એ નવપદનુ ધ્યાન કરંતા, પામે જીવ વિશ્રામ. ભવિ તુમે. ૧
અરિહંત, સિદ્ધ, આચારજ, પાઠક, સાધુ સકળ ગુણુ ખાણુ. ભવિ. ૨
દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્ર એ ઉત્તમ, તપ તપો કરી બહુમાન. ભવિ. ૩
આસો ચૈત્રની શુદ્ધિ સાતમથી, પૂનમ લગી પ્રમાણુ ભવિ. ૪
એમ એકયાસી આંખિલ કીજે, વરસ સાડાચારનું માન. ભવિ. ૫
પડિકકમણા દોય ટંકના કીજે, પડિલેહણુ જે વાર. ભવિ. ૬
દેવવંદન ત્રણુ ટંકનાં કીજે, દેવ પૂજો ત્રિકાળ. ભવિ ૭
બાર, આઠ, છત્રીશ, પચવીશનો સત્તાવીશ સડસઠ સાર. ભવિ. ૮
એકાવન, સ્ત્રીતેર પચાસનો કાઉસગ્ગ કરો સાવધાન. ભવિ. ૯
એક એક પદનું ગુણુલું ગણીએ દોય હજાર. ભવિ. ૧૦
એણે વિધિ જે એ તપ આરાધે, તે પામે ભવ પાર ભવિ. ૧૧
કરજોડી સેવક ગુણુ ગાવે, મોહનગુણુ મણિમાળ. ભવિ. ૧૨
તાસ શિષ્ય મુનિ હેમ કહે છે, જન્મ મરણ દુઃખ ટાળ ભવિ ૧૩

(૨)

(જગજીવન જગવાસણે એ દેશી)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધીયે, શિવમુખ ફલ સહકાર લાલરે
જ્ઞાનાદિક ત્રણુ રત્નનું, તેજ ચઢાવણુહાર લાલરે. શ્રી સિં ૧
ગૌતમ પૂછંતા કહ્યો, વીર જિણુંદ વિચાર લાલરે;
નવપદ મંત્ર આરાધતાં, ફલલહે ભવિક અપાર લાલરે. શ્રી સિં ૨
ધર્મ રથના ચાર ચક્ર છે, ઉપશમ ને સુવિવેક લાલરે,
સંવર ત્રીજો નાણીયે, ચોથો ત્રિદયક તાલરે. શ્રી સિં ૩

પંડિત શ્રી દેવચંદ્ર કૃત.

સ્નાત્ર પૂજા પ્રારંભ.

શ્રી સ્નાત્ર પૂજનો વિધિ.

પ્રથમ ત્રણ ગઢને બદલે ત્રણ બાજેઠ મૂકી ઉપલા બાજેઠને મધ્યભાગે કેસર (કુકુમ)નો સાથીઓ કરવો, અને તેના આગળ કેસર (કુકુમ) ના ચાર સાથીઓ કરીને ઉપર અક્ષત નાંખવા તથા ફળ મૂકવા, વચલા સાથીઓ ઉપર રૂપાનાણું મૂકવું, અને ચારે સાથીઓ ઉપર કલશ સ્થાપવા. તેમાં પચામૃત કરી જલ ભરવું તથા વચલા સાથીઓ ઉપર થાળ મૂકી કેસરનો સાથીઓ કરી અક્ષત નાંખી ફળ મૂકી ત્રણ નવકાર ગણી પ્રભુજીને પધરાવવા, પછી બે સ્નાત્રીયાઓને ઉભા રાખીને ત્રણ નવકાર ગણાવવા. પછી પ્રભુના જમણા પગના અંગે કળશમાથી જલ રેડવું અને અંગ લૂહણું ત્રણ કરવાં, પછી કેસરથી પૂજા કરી હાથ ધૂપીને સ્નાત્રીયાના જમણા હાથમાં કેસરનો ચાંદલો કરવો. પછી કુસુમાંજલિ (ફૂલ) હોય તે હાથમાં આપવી પછી નીચે પ્રમાણે કહેવું. દીપક એક પ્રભુની જમણી બાજુએ કરવો.

ઢાળ પહેલી. ગાથા.

ચતિત્તિસે અતિશય જુઓ, વચનાતિશય જુત્ત;
સો પરમેશ્વર દેખી, ભવિ, સિંહાસન સંપત્ત.

ઢાળ.

સિંહાસન બેઠા જગલાણુ, દેખી ભવિકજન ગુણ મણિખાણુ;
જે દીઠે તુજ નિર્મળ નાણુ, લહિયે પરમ મહોદય ઠાણુ,
કુસુમાંજલિ મેલો આદિ જણુંદા તોરા ચરણકમળ સેવે ચોસઠ ઈંદા
ચોવાશ વૈરાગી ચોવીશ સોભાગી ચોવીશ જણુંદા.

કું ૦ ૧.

(એમ કહી પ્રભુના ચરણે કુસુમાંજલિ ચઢાવવી)

ગાથા.

જે નિય ગુણ પૂજાવ રમ્યો, તસુ અનુભવ એગંત;
સુહ પુગ્ગલ આરોપતાં. જે તસુ રંગ નિરત્ત.

ઢાળ.

જે નિજ આતમ ગુણ આણુંદી, પુગ્ગલ સંગે જેહ અફંદી;
જે પરમેશ્વર નિજ પદ લીન, પૂજે પ્રણમો ભવ્ય અદીન;
કુસુમાંજલિ મેલો શાંતિ જીણુંદા.

તો ૦ કું ૦

(એમ કહી પ્રભુના જાનુએ કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

ગાથા.

નિર્મલ નાણ પયાસ કર, નિર્મલ ગુણ સંપન્ન;
નિર્મલ ધર્મો વચ્ચેસકર. સો પરમપા ધન.

ઢાળ.

લોકાલોક પ્રકાશક નાણી, ભવિજન તારણ જેહનીવાણી;
પરમાનંદ તણી નિશાણી, તસુ ભગતે મુજ મતિય ઠહરાણી,
કુસુમાંજલિ મેલો નેમ જીણુંદા.

તો ૦ કું ૦

(એમ કહી પ્રભુના બે હાથે કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

ગાથા.

જે સિજઝા સિજઝંતિ, જે સિજઝંસંતિ અણુંત;
જસુ આલંબન કવિયમણ, સો સેથો અરિહંત.

ઢાળ.

શિવસુખ કારણ જેહ ત્રિકાળે, સમપરિણામી જગત નિહાળે;
ઉત્તમ સાધન માર્ગ દેખાડે, ઇંદ્રાદિક જસુ ચરણ પખાળે.
કુસુમાંજલિ મેલો પાસ જીણુંદા.

તો ૦ કું ૦

(એમ કહી પ્રભુના બન્નાએ કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

ગાથા

સમદિદ્દી દેસ જય. સાહુ સાહુણી સાર;
આચારિજ ઉવજઝાય મુણિ. જે નિર્મલ આધાર;

ઢાળ.

ચક્રિવિહ સંઘે જે મન ધાર્યું. મોત્ર તણું કારણ નિરધાર્યું;
વિવિહ કુસુમ વર જાતિ મહેવી, તસુ ચરણે પ્રાપ્તમંત ડેવવી.
કુસુમાંજલિ મેલો વીર જીણુંદા.

તો ૦ કું ૦

(એમ કહી પ્રભુના મદનકે કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

વસ્તુ ૭૬.

સયલ જિનવર સયલ જિનવર, નમિય મનરંગ;
 કહ્લાણુક વિહિ સંઘવિય, કરિસ ધમ્મ સુપવિત્ત,
 સુંદર સયધગસત્તરિ તિથ્થંકર, એક સમય વિહરંતિમહીયલ,
 ચવણુ સમય ધગવીસ છણુ, જમ્મ સમય ધગવીસ,
 ભત્તીય ભાવે પૂછ્યા, કરો સંઘ સુજગીસ.

ઢાળ બીજી.

એક દિન અચિરા હુલરાવતી—એ દેશી

ભવ ત્રીજે સમકિત ગુણુ રમ્યા, જિનભકિત પ્રમુખ ગુણુ પરિણમ્યા;
 તજી ઇંદ્રિય સુખ આશંસના, કરી સ્થાનક વીસની સેવના. ૧
 અતિ રાગ, પ્રશસ્ત પ્રભાવતા, મન ભાવના એહવી ભાવતા;
 સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી, ઇસીભાવ દયા મન ઉલ્લસી. ૨
 લહી પરિણામ એહલુ' ભલુ'. નિપજવી જિન પદ નિર્મલુ';
 આયુ બંધવિયે એક ભવ કરી, શ્રદ્ધા સંવેગ તે થિર ધરી. ૩
 ત્યાંથી અવિય લહે નર ભવ ઉદાર, ભરતે તેમ ઐરવતેજ સાર;
 મહાવિદેહે વિજયે વર પ્રધાન, મધ્ય ખંડે અવતરે જિન નિધાન. ૪
 સુપનાની ઢાળ ત્રીજી.

વસ્તુ ૭૬.

પુણ્યે સુપનહ દેખે, મનમાંહે હર્ષ વિશેષે;
 ગજવર ઉજ્જવળ સુંદર, નિર્મળ વૃષભ મનોહર. ૧
 નિર્ભય કેશરી સિંહ, લીક્ષ્મી અતિહી અખીહ;
 અનુપમ પુલની માળ, નિર્મળ શશી સુકુમાર. ૨
 તેજે તરણી અતિ દીપે, ઇંદ્ર ધ્વજ જગ ઝીપે,
 પૂરણ કળશ પંદર, પદ્મ સરોવર પૂર. ૩
 અગ્યારમે રચણાયર, દેખે માતાજી ગુણુ સાયર;
 બારમે ભુવન વિમાન, તેરમે અનુપમ રત્ન નિધાન. ૪
 અગ્નિ શિખા નિર્ધૂમ, દેખે માતાજી અનુપમ;
 હરખી રાયને ભાસે, રાજ અરથ પ્રકાશે. ૫
 જગપતિ જિનવર સુખકર, હોશે પુત્ર મનોહર;
 ઇંદ્રાદિક જસુ નમશે. સકળ મનોરથ ફળશે. ૬

વસ્તુ છંદ

પુણ્ય ઉદય પુણ્ય ઉદય ઉપના જિનનાહ, માતા તવ રચથી સામે,
દેખી સુપન હરખંતી જાગીય, સુપન કહી નિજ કંતને;
સુપન અરથ સાંભળો સોભાગીય, ત્રિભુવન તિલક મહા ગુણી,
હોશે પુત્ર નિધાન, ઇંદ્રાદિ જસુ પાય નમો. કરશે સિદ્ધિ વિધાન.

ઢાળ ચોથી.

અદ્રાવણાની દેશોમા

સોહમપતિ આસન કંપીયોએ, દેહ અવધિ મન આણુંદીયોએ,
નિજ આતમ નિર્મળ કરણકાજ. ભવજળ તારણ પ્રગટયો જહાજ. ૧
ભવ અડવી પારગ સથવાહ. કેવળ નાણાઈય ગુણ અગાહ;
શિવ સાધન ગુણ અકુરો જેહ. કારણ ઉલટયો આસાદિ મેહ. ૨
હરખે વિકસી તવ રોમરાય, વલયાદિકમાં નિજ તનુ ન માય;
સિંહાસનથી ઉઠ્યો સુરિંદ, પ્રણુમંતો જિન આનંદ કંદ. ૩
સગઅડ પય સાહમો આવી તથ્ય. કરી અંજલિય પ્રણુમીય મંદ્ય;
મુખે ભાખે એ ક્ષણ આજ સાર. તિય લોય પહુ દીઠો ઉદાર. ૪
રેરે નિસુણો સુરલોય દેવ, વિષયાનળ તાપિત નુમ સવેવ;
તસુ શાંતિકરણ જળધર સમાન. મિથ્યા વિષ ચુરણ ગરૂવાન. ૫
તે દેવ સકળ તારણ સમથ્ય. પ્રગટયો તસુ પ્રણુમી હવો સનાથ;
એમ જપી શકુસ્તવ કરેવિ. તવ દેવ દેવી હરખે સુણેવિ ૬
ગાવે તવ રંભા ગીત ગાન. સુરલોક હવો મંગળ નિધાન;
નર ક્ષેત્રે આરિજ વંશઠામ, જિનરાજ વધે સુર હર્ષ ધામ. ૭
પિતા માતા ધરે ઉત્સવ અશેષ. જિનશાસન મંગળ અતિવિશેષ;
સુરપતિ દેવાદિક હર્ષ સંગ. સંયમઅર્થી જનને ઉમંગ. ૮
શુભ વેળા લગ્ને તીર્થનાથ. જનમ્યા ઇંદ્રાદિક હર્ષ સાથ;
સુખ પામ્યા ત્રિભુવન સર્વ જીવ. વધાઇ વધાઇ થઈ અતીવ ૯

ઢાળ પાંચમી.

(શ્રી શાંતિ જનનો કળશ કીશુ પ્રેમનાથ પૂજ) કે દેવી
શ્રી તીર્થ પતિનું કળશ મજ્જન. ગાન્યે મુખકાર;
નરખિત્ત મંડણ દુહ વિહંગુ. ભવિક મન આધાર.

તિહા રાવ રાણા હર્ષ ઉચ્છવ, થયો જગજયકાર;
દિશિ મરી અવાધ વિશેષ જાણી, લો હર્ષ અપાર. ૧

નિય અમર અમરી સંગ કુમરી, ગાવતી ગુણ છંદ;
જિન જનની પાસે આવી પહોતી, ગહગહતી આણુંદ;
હે માય ! તે જિનરાજ જાયો, શુચિ વધાયો રમ્મ;
અમ જમ્મ નિમ્મલ કરણ કારણ, કરીશ સ્ત્રધ કમ્મ. ૨

તિહાં ભૂમિ શોધન દીપ દર્પણ, વાય વીંઝણ ધાર;
તિહાં કરીય કદલી ગેહ જિનવર, જનની મજ્જનકાર;
વર રાખડી જન પાણિ આંધી, દીયે એમ આશિષ,
જુગ કોડા કોડી ચિરંજીવો, ધર્મદાયક ઇશ. ૩

ઢાળ છઠ્ઠી.

જગ નાયકજી ત્રિભુવન જન હિતકાર એ;
પરમાતમજી ચિદાનંદ ધન સાર એ. એ દેશી.
જન રચણીજી, દસ દિશિ ઉજ્જવળતા ધરે;
શુભ લગ્નેજી, જોતિષ ચક્ર તે સંચરે;
જિન જન્મ્યાજી, જોણે અવસર માતા ધરે;
તેણે અવસરજી, ઇંદ્રાસન પણ થરહરે.

ત્રોટક

થરહરે આસન ઇંદ્ર ચિત્તે, કોણ અવસર એ બન્યો,
જિન જન્મ ઉત્સવ કાળ જાણ, અતિહી આનંદ ઉપન્યો;
નિજ સિદ્ધિ સંપત્તિ હેતુ જિનવર, જાણી ભગતે ઉમ્મહો,
વિકસિત વદન પ્રમોદ વધતે, દેવનાયક ગહ ગહો. ૧

ઢાળ,

તવ સુરપતિજી, ઇંદ્રાનાદ કરાવ એ,
સુર લોકેજી, ઘોષણા એહ દેવરાવએ;
નર ક્ષેત્રેજી, જિનવર જન્મ હુઓ અછે,
તસુ ભગતેજી સુરપતિ મંદિર ગિરિગચ્છે.

ત્રોટક.

ગચ્છેતિ મંદિર શિખર ઉપર, ભવન જીવન જિન તણો;
જિન જન્મ ઉત્સવ કરણકારણ, આવજો સવિ સુર ગણો;

તુમ શુદ્ધ સમસ્તિ થાશે નિર્મળ, દેવાધિદેવ નિહાળતાં;
આપણાં પાતક સર્વ જશે, નાથ ચરણ પખાળતાં. ૧

દાળ.

એમ સાંભળીછ. સુરવર કોડી બહુ મક્ષી:
જિન વંદનછ, મંદિર ગિરિ સામા ચક્ષી:
સોહમપતિછ જિન જનનીવર આવિયા:
જિનમાતાછ. વંદી સ્વામી વધાવિયા.

ત્રોટક.

વધાવિયા જિન હર્ષ બહુલે. ધન્ય હું કૃતપુણ્ય એ,
ત્રૈલોક્ય નાયક દેવ દીઠા. મુજ સમો કોણ અન્ય એ;
હે જગતજનની પુત્ર તુમરો. મેરૂ મજ્જનવર કરી:
ઉત્સંગ તુમરે વળીય થાપીશ. આત્મા પુણ્યે ભરી.

દાળ.

સુર નાયકછ. જિન નિજ કર કમળે ઇચ્છા:
પંચ રૂપેછ, અતિશે મહિમાયે સ્તવ્યા:
નાટક વિધિછ. તવ બત્રીશ આગળ વહે:
સુર કોડીછ. જિન દર્શનને ઉમ્મહે.

ત્રોટક.

સુર કોડા કોડી નાયતી વળી. નાથ શુચિ ગુણ ગાવતી;
અખસરા કોડી હાથ જોડી, હાવ ભાવ દેખાવતી:
જયો જયો તું જિનરાજ જગ ગુરૂ. એમ દે આશિષ એ;
અમ્મ ત્રાણ શરણ આધાર છવન એક તું જગદીશ એ.

દાળ.

સુર ગિરિવરછ. પાંડુક વનમે ચિહું દિશે:
ગિરિ શિક્ષા પરછ. સિંહાસન શાસય વસે:
તિહાં આણીછ. શકે જિન ખોલે ગ્રન્થા;
ચોસકેછ. નિહાં મુરપતિ આવી રથા

ત્રોટક.

આવિયા મુરપતિ સર્વ ભગને. કળશ ઓણી બનાવએ:
સિદ્ધાર્થ પમુદા તીર્થ ઓળિ. સર્વ વસ્તુ અપાવએ:

અચ્યુઅપતિ તિહાં હુકમ કીનો, દેવ કોડા કોડીને;
જિન મજ્જનારથ નીર લાવો, સર્વ સુર કર જોડીને.
ઢાળ સાતમી.

શાતિને કારણે ઇંદ્ર કળશા ભરે. એ દેશી,

આત્મ સાધન રસી, દેવ કોડી હસી, ઉલ્લસીને ધસી ખીર સાગર દિશી;
પઉમદહ આદિ દહ, ગ ગ પમુહા નઈ,

તીર્થ જલ અમલ લેવા, ભણો તે ગઈ. ૧

જાતિ અડકળશ કરી સહસ અહોતરા. છત્ર ચામર સિંહાસન શુભતરા;
ઉપગરણ પુષ્ક ચંગેરી પમુહા સવે,

આગમે ભાસિયા તેમ આણી ઠવે, ૨
તીર્થજળ ભરીય કર કળશ કરી દેવતા,

ગાવતા ભાવતા ધર્મ ઉન્નતિ રતા;

તિરિયનર અમરને હર્ષ ઉપજવતા,

ધન્ય અમહ શક્તિ શુચિ ભક્તિ એમ ભાવતા. ૩

સમકિત ખીજ નિજ આત્મ આરોપતા,

કળશ પાણી મિથે ભક્તિ જલ સીંચતા;

મેરૂ સિંહરો વરી સર્વ આબ્યા વહી,

શક ઉત્સંગ જિન દેખિ મન ગહગહી. ૪

વસ્તુ છંદ

હંહો દેવા હંહો દેવા અણાઈ કાળો, અદિક પુવો.

તિલોય તારણો તિલોય અંધુ, મિછત મોહ વિધવસણો,

અણાઈનિહા વિણાસણો. દેવાહિ દેવો દિઠ બોહિય કામેહિ. ૫

ઢાળ

એમ પભણુંત વણ ભવણ જોઈસરા, દેવ વેમાણિયા ભત્તિધમ્માયરા;
કેવિકખઠિયા કેવિ મિત્તાણુગા, કેવિ વર રમણિ વયણેણ અધઉછુગા. ૬

વસ્તુ છંદ.

તથ અચ્યુઅ તથ અચ્યુઅ ઇંદ આદેસ,

કર જોડી સવિદેવગણ લેય કળશ આદેશ પામિય,

અહભૂત રૂપ સરૂપ જુએ, કવણ ઇહ ઉત્સંગે સામિય.

ઇંદ કહે જગતારણો, પારગ અમ પરમેશ,

નાયક દાયક ધમ્મ નિહિ, કરિયે તમુ અભિસેસ. ૭

ઢાળ આઠમી.

(તીર્થ કમળદળ ઉદક ભરીને પુષ્કર સાગર આવે) એ દેશી
પૂરણ કળશ શુચિ ઉદકની ધારા. જિનવર અંગે નામે;
આતમ નિર્મળ ભાવ કરંતા, વધતે શુભ પરિણામે;
અચ્યુતાદિક સુરપતિમજ્જન, લોકપાળ લોકાંત;
સામાનિક ધદાણી પમુહા, એમ અભિષેક કરંત.

ગાહા

તવ ઇશાણ સુરિંદે, સકંપભણેઈ, કરઈ સુપસાઓ;
તુમ અંકે મહન્નાહો, પણ મિત્તંમ્ અમ્હ ખરખેહ. ૨
તાસિકિંદે પભણેઈ, સાહમીવછલંમિ બહુ લાહો;
આણા એવં તેણું, ગિણિહહવ્વે ઉક્કય થામો. ૩
(એમ કહી સર્વ સ્નાત્રિયા કળશ ઢાળે, નીચે પ્રમાણે પાઠ કહે,)

ઢાળ

સોહમ સુરપતિ વૃષભ રૂપ કરી, ન્હવણ કરે પ્રભુ અંગ;
કરિય વિલેપણ પુષ્ક માળઠવી, વર આભરણ અભંગ;
તવ સુરવર બહુ જય જય રવકરિ, નાચે ધરી આણંદ;
મેક્ષ માર્ગ સારથપતિ પામ્યો, ભાંજશું હવે ભવકંદ. ૪
કોડિ બત્રીસે સોવન ઉવારી, વાજંતે વરનાદે;
સુરપતિ સંઘ અમર શ્રી પ્રભુને, જનનીને સુપસાદે;
આણી થાપી એમ પય પે, અમે નિસ્તરિયા આજ;
પુત્ર તુમારો ધણીરે હમારો. તારણ તરણ જહાજ. ૫
માત જતન કરિ રાખજે એહને, તુમ સુત અમ આધાર;
સુરપતિ ભગતિ સહિત નંદી સર. કરે જિન ભાકત ઉદાર;
નિય નિય કપ્પ ગયા સવિ નિર્જર, કહેતા પ્રભુ ગુણ સાર;
દીક્ષા કેવળ જ્ઞાન કલ્યાણક ઇચ્છાચિત્ત મઝાર. ૬

ખરતર ગચ્છ જિન આણા રગી. રાજ સાગર ઉવઝાય;
જ્ઞાન ધર્મ દીપત્ય દ સુપાઠક. સુગુરૂ તણે સુપસાય;
દેવચંદ્ર જિન ભક્તે ગાયો. જન્મ મહોત્સવ છંદ;
ખોધ ખીજ અકુરો ઉલસ્યો સંઘ સકળ આનંદ. ૭
કળગ (ગગ વેળા ૧૩)

એમ પૂજા ભગતે કરો. આતમ હિત કાજ:
તજિય વિભાવ નિજ ભાવમે. રમતા શિવરાજ. એમ. ૧
કાળ અનંતે જે હુઆ. હોશે જિહ જિણંદ;
સપય સીમચર પ્રભુ કેવળ નાણ નિણંદ. એમ. ૨

જન્મ મહોત્સવ એણી પરે, શ્રાવક રૂચિવંત;
વિરથે જિન પ્રતિમા તણો, અનુમોદન ખંત. એમ. ૩

દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતા ભવપાર;
જિન પડિમા જિન સારખી, કહી સૂત્ર મોઝાર. એમ. ૪

ધૃતિ પંડિત શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત સ્નાત્ર પૂજ સમાપ્ત.

અહીં કળશાભિષેક કરીયે. પછી દૂધ, દહિં, ઘૃત, જળ અને શર્કરા એ પંચામૃતનો પખાલ કરીને પછી પૂજા કરીયે ને કૂલ અઢાવીએ. પછી લૂણ ઉતારી આરતી ઉતારવી. પછી પ્રતિમાજીને આડો પડદો રાખી સ્નાત્રી-આઓએ પોતાના નવ અંગે (કંકુ-કેશરના) ચાંદલા કરવા પછી પડદો કાઢી નાખી મંગળ દીવો ઉતારવો.

અથ લૂણ ઉતારણં.

લૂણ ઉતારો જિનવરઅંગે, નિર્મળ જળ ધારા મન રંગે. લૂણ ૧
જિમ જિમતડ તડ લૂણજ પુટે, તિમ:તિમ અશુભ કર્મ અંધ ત્રુટે. લૂ ૨
નયણ સલૂણાં શ્રી જિનજીનાં, અનુપમ રૂપ દયા રસ લીનાં. લૂણ ૩
રૂપસલૂણું જિનજીનું દીસે, લાજ્યું લૂણ તે જળમાં પેસે. લૂણ ૪
ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેધ જલધારા, જલણ ખેપવીયે લૂણ ઉદારા. લૂણ ૫
જે જિન ઉપર હુમણો પ્રાણી, તે એમ થાજેલૂણ જ્યું પાણી. લૂણ ૬
અગર કૃષ્ણાગર કુંદર સુગંધે, ધુપ કરીજે વિવિધ પ્રખંધે. લૂણ ૭

અથ આરતિ.

વિવિધ રત્નમણિ જડિત રચાવો, થાલ વિશાળ અનોપમ લાવો;
આરતિ ઉતારો પ્રભુજીની આગે, ભાવના ભાવી શિવસુખ માગે. આ ૧
સાત ચૌદને એકવીશ ભેવા, ત્રણ ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા દેવા. આ ૨
જિમ જિમ જલધારા દેધ જંપે, તિમતિમ દોહગથરહરકંપે. આ ૩
બહુ ભવ સંચિત પાપ પણાસે, દ્રવ્ય પૂજથી ભાવ ઉદ્ધાસે. આ ૪
ચૌદ ભુવનમાં જિનજીને તોલે, કોઈ નહીં આરતિ ધમ ઝોલે. આ ૫

અથ મંગળ દીવો.

દીવારે દીવો મંગળિક દીવો, ભુવન પ્રકાશક જિન ચિરંજીવો. દી ૧
ચંદ્ર સૂરજ પ્રભુ તુમ મુખ કેરા, લૂંછણ કરતા દે નિત્ય ફેરા. દી ૨
જિન તુજ આગળ સુરની અમરી, મંગળ દીપ કરી દીયે ભમરી. દી ૩
જિમ જિમ ધુપ ઘટી પ્રગટાવે, તિમ તિમ ભવનાં દુરિત દઝાવે. દી ૪
નીર અક્ષત કુસુમાંજલિ ચંદન, ધૂપ દોપ, ફલ, નૈવેદ્ય, વંદન. દી ૫
એણીપરે અષ્ટ પ્રકારી કીજે, પૂજ સ્નાત્ર મહોત્સવ પલણિજે. દી ૬

ॐ श्री सिद्धचक्राय नमः

શ્રી નવપદ્મ પૂજા.

શ્રીનવપદ પૂજા વિધિ

આ પૂજામાં જે જે ચીજો અવશ્ય લેઈએ તેમાની કેટલીક ચીજોનાં નામ લખીએ છીએ.

દુધ, દધિ, ઘૃત, શર્કરા, શુદ્ધ જલ, એ પંચામૃત તથા કેશર, મુગંધી, ચંદન, કપૂર, કસ્તૂરી, અમર, રોહી, મૌલી, છુટા ફૂલ, ફૂલોનીમાળા, ફૂલોના ચંદ્રુવા, ધૂપ, તંદુલ, પ્રમુખ, નવ પ્રકારની, પક્વ વસ્તુ, મીશ્રી, પનામાં જોલા પ્રમુખ, તથા અંગદૂહણને વાસ્તે સફેદ વસ્ત્ર, અને પહેરાવવાને વાસ્તે ઉત્તમ રેશમી વસ્ત્ર, વાસણેપ, શુભાખજળ, અત્તર ઇત્યાદિક બીજા પશુ નવ નવ નાળીના કળશ, નવ રકેબી, પરાત (ત્રાસ) તસલા, આરતી, મંગળદીપક, ભગવાનની આગી, સમવસરણ, ઇત્યાદિક સર્વ વસ્તુ પ્રથમથી ઠીક કરીને રાખવી એ થકી પૂજામાં વિઘ્ન ન હોય એ સંશ્લેષ વિધિ કહ્યાં. વિશેષ વિધિ શુર થકી બાણવો.

કળશ વિધિ

ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસમા એ પૂજાએ ભણાવે તે વારે નવસ્નાત્રિયા કરીએ, મહોટા કળશ પ્રમુખમા પંચામૃત ભરિએ. સ્થાપનામા શ્રીફળ તથા રોકડ નાણુ ધરિએ, કેશરથી તિલક કરે, કકણુદોરે હાથે બાધે. ગળા હાથમા સ્વસ્તિક કરીને વિધિ સંયુક્ત સ્નાત્ર ભણાવે

૧ પ્રથમ શ્રી અરિહંતપદ ચૈતવર્ગે છે મટે તાદ્રુક, (ચોખા) ધૂપ, ધીપ, નવપ્રમુખ અષ્ટ દ્રવ્ય, વાસણેપ, નાગરવેલ પ્રમુખનાં પાન, મેઝીમાં ધરીને તે મેઝી દાયવા ગળે. નવકળશને મૌલીમૂત્ર બાધી કુંકુમના સ્વસ્તિક હરી પંચામૃતથી ભરીને તે કળશ હાથમા લેધ, પ્રથમ શ્રી અગ્નિદતપદની પૂજા ભણે ને સખ્ત બની ગત પડી મેઝી પરાતમા (યાત્રમા) પ્રતિમારૂને પધગવે પડી ' ૐ નમો અગ્નિનાય ' એ પ્ર. કે કહેતો થકે શ્રી અગ્નિદતપદની પૂજા કરે અષ્ટદ્રવ્ય નમુએ મટાર (ઇંતિ પ્રથમપદ પૂજા વિધિ)

૨ શ્રી-૧ સિદ્ધપદ આ વર્ગે છે. મટે યકે ૨૬ લીમા ધરી પીર ને નવપદ

લઇને નવ કળશ પચામૃતથી ભરીને બીજી પૂજા ભણે તે સપૂર્ણ થવાથી ' ઐ હ્રીં નમો સિદ્ધસ્સ ' એમ કહી કળશ ઢાળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે.

ઇતિ દ્વિતીયપદ પૂજા વિધિ.

૩ ત્રીજી આચાર્યપદ પીળે વર્ણે છે, માટે ચણાની દાળ, અષ્ટદ્રવ્ય, શ્રીફળ પ્રમુખ લઇ નવ કળશ પચામૃતથી ભરીને ત્રીજી પૂજાનો પાક ભણે, તે થવાથી ' ઐ હ્રીં નમો આચરિયાણં ' એમ કહી કળશ ઢાળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે.

ઇતિ તૃતીયપદ પૂજા વિધિ.

૪ ચોથું ઉપાધ્યાયપદ નીલવર્ણે છે, માટે ચૂગ પ્રમુખ તથા અષ્ટ દ્રવ્ય લઇને પૂર્વોક્ત વિધિએ પૂજા ભણી સપૂર્ણ થવાથી ' ઐ હ્રીં નમો ઉવજ્ઞાયાણ ' એમ કહી કળશ ઢાળે, અષ્ટદ્રવ્ય ચઢાવે.

ઇતિ ચતુર્થપદ પૂજા વિધિ.

૫ પાંચમું શ્રી સાધુપદ સ્થામવર્ણે છે, માટે આડા પ્રમુખ લેઇ બીજીને સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરી પૂજા ભણે તે સપૂર્ણ થવાથી ' ઐ હ્રીં નમો લોપસન્નસાદ્ગુણં ' કહે.

ઇતિ પંચમપદ પૂજા વિધિ.

૬ છઠું દર્શનપદ સ્વેત વર્ણે છે, માટે ચાવલ પ્રમુખ લેઇ ' ઐ હ્રીં નમો દંસ-
ણસ્સ ' કહેવું બીજીને સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવે.

ઇતિ ષષ્ઠપદ પૂજા વિધિ.

૭ સાતમું જ્ઞાનપદ સ્વેત વર્ણે છે, માટે ચાવલ પ્રમુખ લેઇ ' ઐ હ્રીં નમો નાણસ્સ ' કહેવું બીજીને સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવે.

ઇતિ સપ્તમપદ પૂજા વિધિ.

૮ આઠમું ચારિત્રપદ પણું સ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખ્ખા પ્રમુખ લેઇ ' ઐ હ્રીં નમો ચારિત્તસ્સ ' કહેવું બીજીને સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવે.

ઇતિ અષ્ટમપદ પૂજા વિધિ.

૯ નવમું તપપદ સ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખ્ખા પ્રમુખ લેઇ પૂર્વોક્ત વિધિ કરીને ' ઐ હ્રીં નમો તત્ત્વસ્સ ' કહી કળશ ઢાળે અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે. પછી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરે, આરતી કરે.

ઇતિ શ્રી નવમપદ પૂજા વિધિ.

ઇતિ નવપદ પૂજા વિધિ સમાપ્ત.

ॐ श्री सिद्धचक्राय नमः

श्री नवपदजी पूजा

(श्री यशोविजयजीमहाराज कृत)

प्रथम श्री अरिहंत पद पूजा प्रारंभ

कव्यम्, उपजातिवृत्तम्

उष्णसन्नाणमहोमयाणं. सप्पाडिहेरासणसंठियाणं ॥

सद्देसणाणंदियसज्जणाणं, नमो नमो होउ सया जिणाणम् ॥ १ ॥

॥ मुजंगप्रयातवृत्तम् ॥

नमोऽनंतसंत प्रमोद प्रधान ! प्रधानाय लब्धात्मने लास्वताय;
थथा जेहुना ध्यानथी सौम्यलाज, सदा सिद्धयकाय श्रीपादराज ॥ १ ॥
कथां कर्म दुर्मर्मं यक्युर जेले, ललां लब्ध नवपद ध्यानेन तेले.
करी पूजना लब्ध लावे त्रिकावे, सदा वासियो आतमा तेले शवे ॥ २ ॥
जिके तीर्थंकर कर्म उदये करीने, हीये देशना लब्धने डित धरीने,
सदा आठ मडा पाडिडारे सभेता, सुदेशे नदेशे स्तव्या प्रह्वयुता ॥ ३ ॥
कथां धातिया कर्म यारे अलगा, लवोपग्रही यार जे छे विलगा;
जगत पंच कल्याणुके सौम्य पाभे, नमो तेह तीर्थंकरा मोक्ष कामे. ॥ ४ ॥

॥ दाल ॥ उल्लासनी देशी ॥

तीर्थपति अरिडा नमु, धर्म धुरधर धीगेल,
देशना अमृत वरसता, निजवीरज पड वीराल ॥ १ ॥
वर अक्षय निर्मल ज्ञान लासन, सर्व लाव प्रकाशता,
निज शुद्ध श्रद्धा आत्म लावे, यरण धिरता वासता,
जिन नामकर्म प्रलाव अतिशय, प्रातिकारज शोभता;
जगज्जु कइषावत भगवत, भविक जनने होलता. ॥ २ ॥

॥ पूजा ॥ दारु, श्रीपालना गमनी-देशी ॥

त्रीजे लव वरस्थानक तप करी. जेले भायु जिन नाम,
योसकृ छंद्रे पूजित जे जिन, डीजे तास प्रह्वामं,
भविष्य ! सिद्धयक पद पढे, जिन यरकावे नदोरे लो सिं ॥१॥ जे आह्वनी॥

જેહને હોયે કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજવાળું,
 સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી અઘટાલુરે. ભ૦ સિ૦ ॥૨॥
 જે તિહુ નાણુ સમગ્ગ ઉપન્ના, લોગકરમ ક્ષોણુ બાણી;
 લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દીયે જનને, તે નમીયે જિનનાણીરે. ભ૦ સિ૦ ॥૩॥
 મહાગોપ મહામાહણુ કહીયે, નિર્યામક સત્યવાહ;
 ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમીયે ઉત્સાહરે. ભ૦ સિ૦ ॥૪॥
 આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાત્રીશ ગુણુ યુત વાણી,
 જે પ્રતિષોધ કરે જગ જનને, તે જિન નમીયે પ્રાણીરે. ભ૦ સિ૦ ॥૫॥

॥ ઢાલ ॥

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, હ૦વહ ગુણુ પજ્જયરે;
 ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાયરે. ॥૧॥
 વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજો ચિત્ત લાધરે;
 આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મળે સવિ આધરે. વીર૦ ॥૨॥

॥ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્ ॥

(આ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેલું)

સ્નાત્ર કરતા જગદ્ગુરુ શરીરે, સકલ દેવે વિમળ કળશ નીરે,
 આપણા કર્મમલ દૂર કીધાં, તેણે તે વિબુધ ગ્રંથે પ્રસિદ્ધા ॥૨॥
 હૃદય ધરી અપસરાવૃંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ પાવે;
 જિહાં લગે સુરગિરિ જખૂદીવો, અમતણા નાથ દેવાધિદેવો. ॥૩॥

જિયંતરંગારિગણે સુનાળે, સપ્પાહિરેરાસયપ્પહાળે ॥

સંદેહસંદોહરયં હરંતે, જ્ઞાણહ નિચ્છંપિ જિણેરહંતે ॥૧॥

॥ અથ કાવ્યમ્-દ્રુતવિલંબિતવૃત્તમ્ ॥

વિમલકેવલભાસનભાસ્કરં, જગતિ જંતુમહોદયકારણં ॥

જિનવં बहुमानजलौघतः, शुचिमनाः स्नपयामि विशुद्धये ॥

(આ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેલું.)

અથ દ્વિતીય શ્રીસિદ્ધપદપૂજા પ્રારંભ

॥ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્ ॥

સિદ્ધાણમાણંદરમાલયાણમ્ । નમો નમોઽણંત ચણકયાણં ॥

॥ મુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

કરી આઠકર્મ ક્ષયે પાર પામ્યા, જરા જન્મ મરણાદિ ભય જેણે વામ્યા,
 નિરાવરણુ જે આતમરૂપે પ્રસિદ્ધા, થયા પાર પામી સદા સિદ્ધબુદ્ધા. ॥૧॥

ત્રિભાગો ન દેહાવગાહાત્મદેશા, રહ્યા જ્ઞાનમય જાત વર્ણાદિ લેશ્યા;
સદાનંદ સૌખ્યશ્રિતા જ્યોતિરૂપા, અનાબાધ અપુનર્ભવાદિ સ્વરૂપા. ॥૨૧॥

॥ ઢાલ ॥ ઝળાળાની દેરી ॥

સકલ કરમમલ ક્ષય કરી, પૂરણુ શુદ્ધ સ્વરૂપોજી;
અબ્યાબાધ પ્રભુતામયી આતમ સપત્તિ ભૂપોજી. ॥ ૧ ॥
જેહુ ભૂપ આતમ સહજ સપત્તિ, શકિત વ્યકિતપણે કરી;
સ્વદ્રવ્યક્ષેત્ર સ્વકાલ ભાવે, ગુણુ અનતા આદરી;
સુસ્વભાવ ગુણુપર્યાય પરિણુતિ, સિદ્ધસાધન પરભણી;
સુનિરાજ માનસહસ સમવડ, નમો સિદ્ધ મહાગુણી ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાલ ॥ શ્રીપાળના રાસની દેગી ॥

સમયપએસ તર અણુકરસી, અરમ તિભાગ વિશેષ;
અવગાહન લાહી જે શિવ પોહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષરે ભવિકા સિં ॥૧॥
પૂર્વ પ્રયોગને ગતિ પરિણુમે, બધન છેદ અસંગ,
સમય એક ઉર્ધ્વગતિ જેહુની, તે સિદ્ધ પ્રણુમો રંગરે. ભવિકા સિં ॥૨॥
નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપરે, જોયણુ એક લોગત,
સાદિ અનત તિહા સ્થિતિ જેહુની, તે સિદ્ધ પ્રણુમો સંતરે. ભવિકા સિં ॥૩॥
જાણુ પણુ ન શકે કહી પુરણુ, પ્રાકૃત તેમ ગુણુ જાસ,
ઉપમા વિણુ નાણી ભવમાહે, તે સિદ્ધ દિયો ઉઘાસરે ભવિકા સિં ॥૪॥
જ્યોતિ શુ' જ્યોતિ મળી જસ અનુપમ, વિરમી મકલ ઉપાધિ,
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિરે ભવિકા સિં ॥૫॥

॥ ટાલ ॥

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળ દસણુ નાણી રે,
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોય સિદ્ધ ગુણુખાણી રે ॥ વીરં ॥ ૫ ॥

॥ અત કાલ્યમ્ ॥

દુષ્ટદુષ્ટકમ્માવરણપ્પમુકે, અનંતનાણાટ્સીરીચઝકે ॥
સમગ્ગલોગગપ્પસિદ્ધે, ઝાણ્હ નિવંપિ સમગ્ગસિદ્ધે ॥ ૧ ॥

॥ અથ તૃતીય શ્રી આચાર્યપદ પૂજા પ્રારંભ ॥

॥ આચ કાલ્યં ॥ ઇદ્રવન્નારૂત્તમ્ ॥

મરિણ દુરીકયકુલાહાણં, નમો નમો મરસમપ્પદાણં ॥

॥ મુજગપ્રયાનરૂત્તમ્ ॥

નમુ' સૂરિશાલ સદા તત્ત્વતાળ, જિનેદ્રાંગમે પ્રોંદ સાગ્રાન્ત્ય બ્રાન્ત.

ષટ્વર્ગ વર્ગિત ગુણુ શોભમાના. પંચાચારને પાલવે આવધાના. ॥ ૧ ॥

ભવિ પ્રાણીને દેશના દેશકાળે, સદા અપ્રમત્તા થયા સૂત્ર આલે;
જિકે શાસનાધાર દિગ્દંતિ કહ્યા, જગે તે ચિરંજીવને શુદ્ધ જલ્યા ॥ ૨ ॥

॥ ઢાલ ઉલાળની દેશી ॥

આચારજ સુનિપતિ ગણિ, ગુણ છત્રીશી ધામોજી;
ચિદાનંદ રસ સ્વાદતા, પરભાવે નિઃકામોજી. ॥ ૧ ॥
નિઃકામ નિર્મળ શુદ્ધચિદ્ધન, સાધ્યનિજ નિરધારથી,
નિજજ્ઞાન દર્શન ચરણ વીરજ, સાધના વ્યાપારથી,
ભવિજીવ બોધક તત્ત્વશોધક, સયલ ગુણ સ પત્તિધરા;
સ વર સમાધિ ગત ઉપાધિ, હુવિધ તપગુણ આગરા ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાલ ॥ શ્રીપાલના રાસની-દેશી ॥

પચ આચાર જે સુધા પાળે, મારગ ભાળે સાચો;
તે આચારજ નમિએ તેહશુ, પ્રેમ કરીને જાઓ રે. ભવિકા સિં ॥ ૧ ॥
વર છત્રીશ ગુણ કરી સોહો, યુગપ્રધાન જન મોહો;
જગમોહો ન રહે બિણ કોહો, સૂરિ નમુ' તે જોહો રે. ભવિકા સિં ॥ ૨ ॥
નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહી વિકથા ન કપાય;
જેહને તે આચરજ નમિએ, અકલુષ અમલ અમાય રે. ભવિકા સિં ॥ ૩ ॥
જેદિયે સારણ વારણ ચોયણ, પડિચોયણ વળી જનને;
પટધારી ગચ્છથ ભ આચારજ, તે માન્યા મુનિ મનનેરે. ભવિકા સિં ॥ ૪ ॥
અત્યમિએ જિન સૂરજ કેવળ, વહીજે જગદીવો,
ભુવન પદારથ પ્રકટન પટુતે, આચારજ ચિરંજીવો રે ભવિકા સિં ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ ॥

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહામન શુભધ્યાની રે,
પચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણી રે. વીરં

॥ અત્ય કાવ્યમ્ ॥

નતં સુહં નહિ પિયા ન માયા, જે દિતિ જીવાણિહ સ્મરિપાયા ॥
તમ્હાહુ તે ચેવ સયા મજેહ, જં મુગ્ધવ મુગ્ધવાઈ લહુ લહેહ ॥ ૧ ॥

॥ અથ ચતુર્થ શ્રી ઉપાધ્યાય પદપૂજા પ્રારંભ ॥

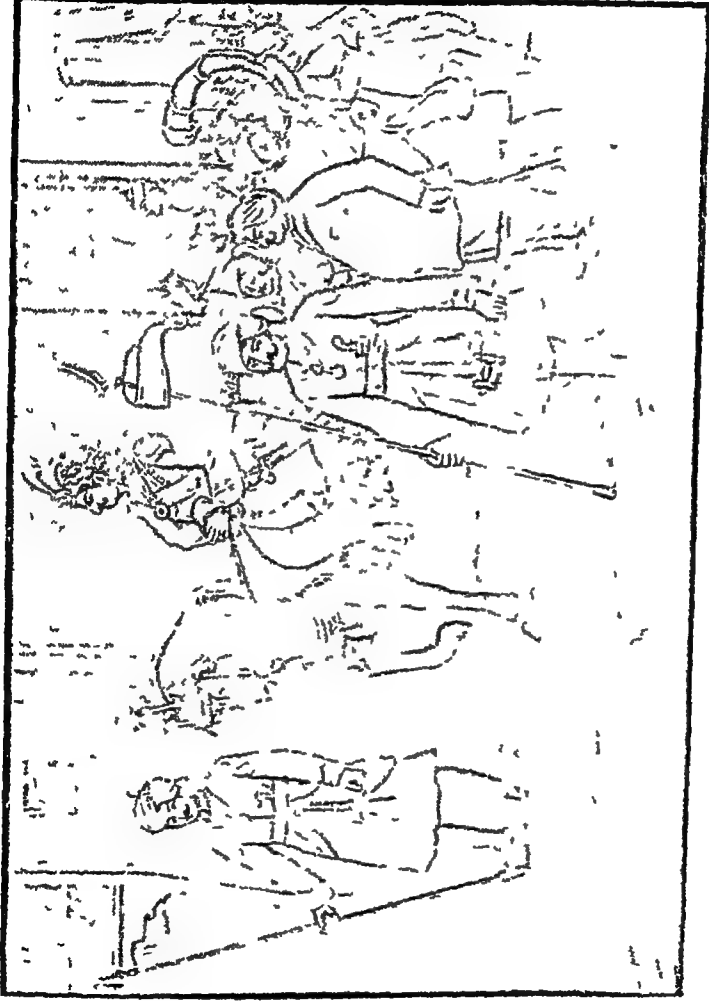
॥ આદ્ય કાવ્યં ॥ ઇંદ્રમજ્જાવૃત્તમ્ ॥

॥ સુત્તત્યક્તિચારણતત્પરણં ॥ નમો નમો વાયગકુંજરાણં ॥

॥ મુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

નહીં સૂરિ પણ સૂરિગણને સહાયા, નમુ વાચકા ત્યકત મદ મોહ માયા,
વળી દાદશાંગાદિ સૂત્રાર્થ દાને, જિકે સાવધાના નિરૂદ્ધાભિમાને, ॥ ૧ ॥

શ્રીપાળરાજનો રાસ.

શ્રીપાળરાજ શ્રી સિદ્ધગુરુ સ્વામીના પ્રતાપે સર્વ વૈભવ સ્થિત પોતે છત્ર મેળવી
પોતાની ગયા નગરીમાં પ્રવેશ કરે છે

[૫૦ રૂપા]

ધરે પંચને વર્ગ વર્ગિત ગુણૌઘા, પ્રવાદિ દિપોચ્છેદને તુલ્યસિંધા,
ગુણી ગચ્છ સંધારણે સ્થ લભૂતા, ઉપાધ્યાય તે વદિયે ચિત્ પ્રભુતા. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાલ ॥ ઝલાઝાની દેરી ॥

ખંતિજીઆ મુતિ જીઆ, અજજવ મદવ જીતાજી;
સચ્ચ સોચ અકિચણા, તવ સંજમ ગુણ રતાજી ॥ ૧ ॥
જે રમ્યા બ્રહ્મ મુગુતિગુતા, સમિતિ સમિતા શ્રુતધરા,
સ્વાદ્વાદવાદે તત્ત્વવાદક, આત્મપર વિલજન કરા;
લવલીઝ સાધન ધીર શાસન, વહન ધોરી મુનિવરા,
સિંદ્ધાંત વાયળુ દાન સમરથ, નમો પાઠક પદધરા. ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાલ ॥ શ્રીપાલના રાસની દેરી ॥

દ્વાદશ અંગ સજ્જાય કરે જે, પારગ ધારગ તાસ,
સૂત્ર અર્થ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજ્જાય ઉદ્ધાસરે. ભવિકા સિં ॥ ૧ ॥
અર્થ સૂત્રને દાન વિભાગે, આચારજ ઉવજ્જાય,
ભવ ત્રીજે જે લહે શિવસ પદ્. નમિયે તે સુપસાયરે ભવિકા સિં ॥ ૨ ॥
મૂરખ શિષ્ય નિપાર્થ જે પ્રભુ, પાહણુને પદ્મ આણે;
તે ઉવજ્જાય સકલ જન પૂજિત, સૂત્ર અર્થ સવિ બાણેરે. ભવિકા સિં ॥ ૩ ॥
રાજકુમાર સરિખા ગણચિતક, આચારજ પદ યોગ,
જે ઉવજ્જાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવલય શોગરે. ભવિકા સિં ॥ ૪ ॥
બાવના અંદન રસ સમ વચણે, અહિત તાપ સવિ ટાળે;
તે ઉવજ્જાય નમીજે જે વળી, જિનશાસન અભુવાળેરે. ભવિકા સિં ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ ॥

તાપ સજ્જાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગો ધ્યાતારે,
ઉપાધ્યાય તે આત્મા, જગ બધવ જગ આતારે વીરો ॥ ૧ ॥

॥ અંત્ય કાવ્યમ્ ॥

સુત્તત્થ સંવેગમયં સ્મુણં, સંનીરક્ષીરામય વિસ્મુણં ॥
પીળંતિ જે તે ઉવજ્જાયગણ, શાણહ નિચ્ચંપિકયપ્પમાણ ॥

અથ પંચમ શ્રી મુનિપદ પૂજા પ્રારંભ.

॥ આઘ કાવ્યં ॥ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્ ॥

સાહુળ સંસારિઅ સંજમાળં, નમો નમો સુદ્ધદયાદમાળં ॥

॥ મુજગપ્રયાત્ વૃત્તમ્ ॥

કરે સેવના સૂરિવાયગ ગણિની, કરૂં વર્ણના તેહની શી સુણીની;
સમેતા સદા પયસમિતિ ત્રિશુભા, ત્રિશુપ્તે નહીં કામ ભોગેષુ લિપ્તા. ॥ ૧ ॥
વળી બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથિ ટાળી, હોયે મુક્તિને યોગ્ય ચારિત્ર પાળી;
શુભાષ્ટાંગ યોગે રમે ચિત્ત વાળી, નમું સાધુને તેહ નિજપાપ ટાળી. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાલ ॥ ડલાળાની દેશી ॥

શકલ વિષય વિષ વારીને, નિઃકામી નિઃસંગીજી,
ભવ દંબ તાપ શમાવતા, આતમ સાધન રંગીજી. ॥ ૧ ॥
જે રમ્યા શુદ્ધ સ્વરૂપ રમણે, દેહ નિર્મમ્ નિર્મદા;
કાઉત્સગ્ગ મુદ્રા ધીર આસન, ધ્યાન અભ્યાસી સદા;
તપ તેજ દીપે કર્મ ઝીપે, નૈવ છીપે પરભણી;
મુનિરાજ કરૂંણાસિંધુ ત્રિભુવન, બધુ પ્રણમુંહિતભણી ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાલ ॥ શ્રીપાળના રાસની દેશી ॥

જેમ તરૂંકુલે ભમરો ઝેસે, પીકા તસ ન ઉપાવે,
લેઈ રસ આતમ સંતોષે, તેમ મુનિ ગોચરી જાવેરે. ભવિકા સિં ॥ ૧ ॥
પંચ ઇન્દ્રિયને જે નિત્ય ઝીપે, પટકાયક પ્રતિપાલ;
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વહુ તેહ દયાળરે. ભવિકા સિં ॥ ૨ ॥
અદાર સહસ્ત્ર શિલાંગના ધોરી, અચળ આચાર ચારિત્ર;
મુનિ મહંત જયણાશ્રુત વંદી, કીજે જન્મ પવિત્રરે ભવિકા સિં ॥ ૩ ॥
નવવિધ બ્રહ્મ શુભિ જે પાળે, બારસ વિહ તપ શૂરા;
એહવા મુનિ નમિયે જો પ્રગટે, પૂરવ પુણ્ય અકુરારે. ભવિકા સિં ॥ ૪ ॥
સોનાતણી પરે પરીક્ષા હીસે, દિનદિન ચઢતે વાને;
સંજમ બપ કરતા મુનિ નમીયે, દેશકાળ અનુમાનેરે. ભવિકા સિં ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ ॥

અપ્રમત્ત જે નિત્ય રહે, નવિ હરજે નવિ શોચેરે;
સાધુ સુધા તે આતમા, શું મુંડે શુ હોચેરે. વીરં ॥ ૧ ॥

॥ અંત્ય કાવ્યમ્ ॥

સ્વંતેય દંતેય મુગુત્તિ ગુત્તે, મુત્તેય સંતે ગુણ જોગ જુત્તે ॥
ગયપ્પમાણ હય મોહ માયે, જ્ઞાણ નિચં મુણિરાયપાણ ॥ ૧ ॥

અથ પઠ સમ્યગ્ દર્શનપદપૂજા પ્રારંભ.

આઘ કાવ્ય ॥ ઇંદ્રવજ્રાવૃત્ત ॥

જિણુત્તત્તે રૂઢલકલ્પણસ્સ । નમો નમો નિમ્મલ ટસણસ્સ ॥

॥ મુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

વિપયાંસ હઠવાસનારૂપ મિથ્યા, ટળે જે અનાદિ અચ્છે જેમ પથ્યા;
જિનોકતે હોયે સહજથી શ્રદ્ધધાનં, કહિયે દર્શન તેહ પરમં નિધાનં. ॥૧॥
વિના જેહથી જ્ઞાન અજ્ઞાન રૂપ, ચરિત્ર વિચિત્ર ભવારણ્યરૂપં;
પ્રકૃતિ સાતને ઉપશમે ક્ષય તે હોવે, તિહાં આપરૂપે સદા આપ જોવે. ॥૨॥

॥ ઢાલ ॥ ડલાઠાની દેશી ॥

સમ્યગ્દર્શન ગુણ નમો, તત્ત્વ પ્રતીત સ્વરૂપોણ;
જસુ નિરધાર સ્વભાવ છે, ચેતન ગુણ જે અરૂપોણ. ॥૧॥
જે અનુપ શ્રદ્ધા ધર્મ પ્રગટે, સચલ પર ઈહા ટલે;
નિજ શુદ્ધ સત્તા પ્રગટ અનુભવ, કરણ રૂચિતા ઉચ્છળે;
બહુમાન પરિણતિ વસ્તુતત્ત્વે, અહવ તસુ કારણ પલે;
નિજ સાધ્ય દૃષ્ટે સર્વ કરણી, તત્ત્વતા સંપતિગણે. ॥૨॥

॥ પૂજા ॥ ઢાલ ॥ શ્રીપાલના રાસની દેશી ॥

શુદ્ધ દેવ શુર ધર્મ પરીક્ષા, સદ્ગુણ પરિણામ;
જેહ પામીને તેહ નમીને, સમ્યગ્દર્શન નામરે ભવિકા સિં ॥૧॥
મલ ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી; જે હોય ત્રિવિધ અભંગ;
સમ્યગ્ દર્શન તેહ નમીને, જિન ધર્મે દહ રંગરે. ભવિકા સિં ॥૨॥
પંચવાર ઉપશમિય લહીને, ક્ષય ઉપશમિય અસંખ,
એકવાર ક્ષાયિક તે સમકિત. દર્શન નમિયે અસંખરે. ભવિકા સિં ॥૩॥
જે વિષુ નાણુ પ્રમાણુ ન હોવે, ચારિત્ર તરૂ નવિ દૃષ્ટીઓ.
સુખ નિર્વાણુ ન જે વિષુ લહીએ. સમકિતદર્શન ગળીયોરે ભવિકા સિં ॥૪॥
સહસ્ર જોલે જે અલંકરીઓ, જ્ઞાન ચારિત્રનુ મૃગ;
સમકિત દર્શન તે નિત્ય પ્રણયુ, શિવપંથનું અનુકૂળરે. ભવિકા સિં ॥૫॥

॥ ઢાઢ ॥

સમ-સ વેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવેરે,
દર્શન તેહિજ આતમા, શુ' હોય નામ ધરાવેરે. વીર૦ ॥૧॥

॥ અંત્યકાવ્યમ્ ॥

જંદ દબ્બકાઈ સુ સદ્દહાણં, તેં દંસણં સવ્વગુણપ્પદાણં ॥
કુમાહં વાહી ઉવયંતિ જણ, જહા વિસુદ્ધેણ રસાયણેણં ॥૨॥

—卐—

અથ સપ્તમ સમ્યગ્જ્ઞાન પદ પૂજા પ્રારંભ.

॥ આદ્યકાવ્યં ઇંદ્રવજ્રાવૃત્તમ્ ॥

॥ અન્નાણ સંમોહ તમો હરસ્સ, નમો નમો નાણ દિવાયરસ્સ ॥

॥ મુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

હોયે જેહથી જ્ઞાન શુદ્ધ પ્રબોધે, યથાવર્ણ નાસે વિચિત્રાવબોધે;
તેણે જાણિયે વસ્તુ પડ્ધવ્યભાવા, ન હોવે વિતત્થા (વાદ) નિજેચ્છાસ્વભાવા. ॥૧॥
હોય પંચ મત્યાદિ સુજ્ઞાન ભેદે, ગુરૂપાસ્તિથી યોગ્યતા તેહ વેદે,
વળી જ્ઞેય હેય ઉપાદેય રૂપે, લહે ચિત્તમાં જેમ ધ્વાંત પ્રદીપે. ॥૨॥

॥ ઢાઢ ઉલાળની દેશી ॥

ભવ્ય નમો ગુણ જ્ઞાનને, સ્વપર પ્રકાશક ભાવેણ;
પરબાધ ધર્મ અનંતતા, ભેદાભેદ સ્વભાવેણ. ॥૧॥
જે મુખ્ય પરિણતિ સકલ જ્ઞાયક, બોધ ભાવ વિલચ્છના;
મતિ આદિ પંચ પ્રકાર નિર્મળ, સિદ્ધસાધન લચ્છના;
સ્થાદ્વાદ સગી તત્ત્વરંગી, પ્રથમ ભેદાભેદતા,
સવિકલ્પને અવિકલ્પ વસ્તુ, સકલ સશય છેદતા. ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ઢાઢ શ્રીપાળના રાસની દેશી ॥

લક્ષ્યાલક્ષ્ય ન જે વિણ લહીએ, પેય અપેય વિચાર;
કૃત અકૃત્ય ન જે વિણ લહીએ, જ્ઞાન તે સકલ આધારરે ભવિકા સિં ॥ ૧ ॥
પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિં સા, શ્રી સિદ્ધાતે ભાગ્યું;
જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મ નિદો, જ્ઞાનીએ શિવસુખ આગ્યું રે ભવિકા સિં ॥૨॥
સકલ કંથ્યાતું મૂળ જે શ્રદ્ધા, તેહતું મૂળ જે કહીયે;
તેહ જ્ઞાન નિત નિત વદીજે, તે વિણ કહો કેમ રહિયેરે. ભવિકા સિં ॥૩॥
પંચ જ્ઞાનમાંહિ જેહ સદાગમ, સ્વપર પ્રકાશક જેહ;
દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપકારી, વળી જેમ રવિ શશિ મેહરે. ભવિકા સિં ॥૪॥

લોક ઉર્ધ્વ અધો તિરંગ જ્યોતિષ, વૈમાનિકને સિદ્ધ,
લોકાલોક પ્રગટ સર્વિ જેહથી, તેહ જાને મુજ શુદ્ધિરે ભવિકા સિં ॥૫॥

॥ ઢાઢ ॥

જ્ઞાનવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાયરે,
તો હુએ એહિજ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાયરે. વીં ॥ ૧ ॥

॥ અંત્યકાવ્યમ્ ॥

નાણં પહાણં નય ચક્રસિદ્ધં. તત્વાવેહિકમયં પસિદ્ધં ॥
ધરેહ ચિતાવસણ ફુરંતં, મણિકદીવુજ્વતમો હરંતં ॥ ૧ ॥

અથ અષ્ટમ શ્રી ચારિત્રપદ પૂજા પ્રારંભ

॥ આઘકાવ્યમ્ ઇન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્ ॥

આરાહિ અંતંડીઅ સક્કિઅસ્સ, નમો નમો સંજમ વીરિઅસ્સ ॥

॥ મુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

વળી જ્ઞાનકૂળ ચરણ ધરીએ મુરંગે, નિરાશસતા દ્વાર રોધ પ્રસંગે,
ભવાંભોધિ સંતારણે ચાન તુલ્યં, ધરં તેહ ચારિત્ર અપ્રાપ્ત મુલ્યં. ॥ ૧ ॥
હોયે જાસ મહિમા થકી રંક રાજ, વળી દ્વાદશાંગી ભણી હોય તાજ,
વળી પાપ રૂપોયિ નિઃપાપ થાય, થઈ સિદ્ધ તે કર્મને પાર જાય. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાઢ ડલાલાની દેરી ॥

ચારિત્ર શુભ વળી વળી નમો, તત્ત્વરમણ જમુ મૂલોજ,
પર રમણીયપણું ટળે, સકલ સિદ્ધ અનુકૂલોજ. ॥ ૧ ॥
પ્રતિકૂળ આશ્રવ ત્યાગ સંયમ, તત્ત્વધિરતા દમમયી;
શુચિ પરમ ખાંતિ મુક્તિ દશપદ, પચ સંવર ઉપચર્ધ;
સામાયિકાદિક ભેદ ધર્મે, યથાખ્યાતે પૂર્ણતા,
અકષાય અકલુપ અમલ ઉજ્જવલ, કામ કર્મભલ ચુર્ણતા. ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ઢાઢ ॥ શ્રીપાળના રાસની દેશી ॥

દેશવિરતિ ને સર્વ વિરતિ જે, ગૃહી યતિને અભિરામ.
તે ચારિત્ર જગત્ જયવંતુ, કીજે તાસ પ્રણામરે. ભવિકા સિં ॥ ૧ ॥
વૃણપરે જે ષટખંડ મુખ છડી, ચક્રવર્તી પણ વરિયો;
તે ચારિત્ર અક્ષય મુખ કારણ, તે મેં મન માંહે ધરીયોરે ભવિકા સિં ॥૨॥
હુઆ રાક પણ જે આફરી, પૂજિન દંદ નરિદે.
અશરણ શરણ ચરણ તે વંદે; પૂર્ણ જ્ઞાન જ્ઞાનદેરે. ભવિકા સિં ॥ ૩ ॥

બાર માસ પર્થાય જેહને, અનુત્તર સુખ અતિક્રમિયે,
 શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપરે, તે ચારિત્રને નમિયેરે. ભવિકા સિં ॥ ૪ ॥
 અથ તે આઠ કરમનો સંચય, રિક્ત કરે જે તેહ;
 ચારિત્ર નામ નિરૂતે ભાજ્યું, તે વંદ્ય શુભ જેહરે. ભવિકા સિં ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ ॥

જાણુ ચારિત્ર તે આત્મા, નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે,
 લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહવને નવિ ભમતોરે. ॥ ૧ ॥

॥ અત્યકાવ્યમ્ इन्द्रवज्रावृत्तम् ॥

સુ સંવરં મોહ નિરોધસારં, પંચળ્યારં વિગમાદ્યારં ॥
 મૂલોત્તરાણે ગુણં પવિત્રં, પાલેહ નિચ્ચ પિહુ સશ્ચરિત્તં ॥ ૧ ॥

અથ નવમ શ્રી તપપદ પૂજા પ્રારંભ

॥ આચકાવ્યમ્ ॥ इन्द्रवज्रावृत्तम् ॥

કમ્મદુમોમ્મૂલણ કુંજરસ્સ, નમો નમો તિવ્વત્તવો ભરસ્સ ॥

॥ માલિનીવૃત્તમ્ ॥

ઇય નવપયસિદ્ધં, લદ્ધિ વિજ્ઞા સમિદ્ધં ।
 પયલ્લિય સરવગ્ગં, હ્રો તિરેહા સમગ્ગં ॥
 દિસવ્વ સુરસારં, સ્વેણિ પીઠાવયારં ।
 તિજય વિજયચક્કં સિદ્ધચક્કં નમામિ ॥ ૧ ॥

॥ મુજંગપ્રયાતવૃત્તમ્ ॥

ત્રિકાલિકપણે કર્મ કષાય ટાળે, નિકાચિત પણે બાંધીઆં તેહ બાળે,
 કહ્યું તેહ તપ બાહ્ય અંતર દુલ્લેહે, ક્ષમાચુકત નિહેંતુ દુધ્યાન છેદે. ॥ ૧ ॥
 હોયે જાસ મહિમા થકી લખિધ સિદ્ધિ, અવાંચકપણે કર્મ આવરણ શુદ્ધિ,
 તપો તેહ તપ જે મહાનંદ હેતે, હોયે સિદ્ધિ સ્ત્રીમંતિની જિમ સહેતે. ॥ ૨ ॥
 ઇશ્યા નવપદ ધ્યાનને જેહ ધ્યાવે, સદાનંદ ચિદ્રૂપતા તેહ પાવે,
 વળી જ્ઞાન વિમલાદિ શુભ રત્નધામા, નચું તે સદા સિદ્ધચક્ર પ્રધાના. ॥ ૩ ॥

॥ માલિનીવૃત્તમ્ ॥

ઇમ નવપદ ધ્યાવે, પરમ આનંદ પાવે ।

નવમે ભવ શિવ જાવે, દેવ નરભવ પાવે ॥

જ્ઞાનવિમલ ગુણ ગાવે, સિદ્ધચક્ર પ્રભાવે ।
સર્વિ દુરિત સમાવે વિશ્વ જયકાર પાવે ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ ઝલાઝાની દેશી ॥

ધૃત્યારોધન તપ નમો, બાહ્ય અભ્યંતર ભેદેજી;
આતમસત્તા એકતા, પર પરિણુતિ ઉચ્છેદેજી. ॥ ૧ ॥
ઉચ્છેદ કર્મ અનાદિ સતતિ, જેહ સિદ્ધપણું વરે;
યોગ સજે આહાર ટાળી, ભાવ અક્રિયતા કરે;
અંતર સુદૂરત તત્ત્વ સાધે, સર્વ સંવરતા કરી;
નિજ આતમસત્તા પ્રગટ ભાવે, કરો તપ ગુણ આદરી. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાલ ॥

એમ નવપદ ગુણ મંડલ, ચઉનિશ્લેષ પ્રમાણેજી;
સાત નયે જે આદરે, સમ્યગ્ જ્ઞાનને બાણેજી. ॥ ૧ ॥
નિર્ધાર સેતી ગુણી ગુણનો, કરે જે બહુમાન એ;
તસુકરણ ઈહાતત્ત્વ રમણે, થાય નિર્મળ ધ્યાન એ;
એમ શુદ્ધ સત્તા ભળ્યો ચેતન, સકળ સિદ્ધિ અનુસરે;
અક્ષય અનંત મહંત ચિદ્ધન, પરમ આનંદતા વરે ॥ ૨ ॥

॥ અથ કલશ ॥

ઇય સચલ સુખકર ગુણ પુરંદર, સિદ્ધચક્ર પદાવળી;
સવિલાદિ વિદ્યા સિદ્ધિમદિર, ભવિક પૂજે મનરૂલી,
ઉવજાયાવર શ્રી રાજસાગર, જ્ઞાનધર્મ સુરાજતા:
ગુરુ દીપચંદ સુચરણ એવક દેવચંદ મુશીલતા ॥ ૧ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાલ ॥ શ્રોપાલના રાસની દેશી ॥

બાણંતા ત્રિહું જ્ઞાને સચુત, તે ભવ મુક્તિ ત્રિણંદ;
જેહ આદરે કર્મ અપેવા, તે તપ શિવતરૂ કંદરે. ભવિકા સિં ॥ ૧ ॥
કર્મ નિકાચિત પણ ક્ષય જાયે, ક્ષમા સહિત જે કરતા,
તે તપ નમિયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતારે. ભવિકા સિં ॥ ૨ ॥
આમોસહિ પમુહા બહુ લળિધ, હોવે જાસ પ્રભાવે.
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયે તે તપ ભાવેરે. ભવિકા સિં ॥ ૩ ॥
ફળ શિવસુખ મહોદ્ધું સુર નરવર. સંપતિ જેહવું કુલ;
તે તપ સુરતરૂ સરિખો વંદું, સમ મકરંદ અમૂલરે. ભવિકા સિં ॥ ૪ ॥
સર્વ મંગળમા પહેલું મંગળ, વરણવીએ જે અયે,
તે તપપદ ત્રિહું કાળ નમીએ. વર સદાય શિવ પયેરે. ભવિકા સિં ॥ ૫ ॥
એમ નવપદ ગુણો તિહાંલીનો. હુન્મે તન્મય શ્રીપાલ,
સુજસ વિલાસે ચોથે ખડે. એક અગ્યાગ્રી દાળરે. ભવિકા સિં ॥ ૬ ॥

॥ ઢાલ ॥

ઈચ્છારોધે સંવરી, પરિણતી સમતા યોગેરે,
તપ તે એહિજ આતમા, વતે નિજ ગુણ લોગેરે. વીર૦ ॥ ૧ ॥
આગમ નોઆગમ તણો, ભાવ તે જાણો સાચોરે;
આતમ ભાવે થિર હોજો, પરભાવે મત રાચોજી. વીર૦ ॥ ૨ ॥
અષ્ટક સકલ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંડે ઋદ્ધિ દાખીરે;
તેમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણુજો, આતમરામ છે સાખીરે. વીર૦ ॥ ૩ ॥
યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણોરે;
એહ તણે અવલંબને, આતમ ધ્યાન પ્રમાણોરે. વીર૦ ॥ ૪ ॥
ઢાળ ખારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરીરે;
વાણી વાચક જસ તણી, કોઈ નથે ન અધુરીરે. વીર૦ ॥ ૫ ॥

॥ અત્યકાવ્યમ્ ॥

બજ્જં તહામિતર મેય મેયં, કયાંય દુઝ્જેય કુકુમ્મમેયં ॥
દુસ્સલ્લલ્લયથ્થં કયપાવનાસં, તવં તવેહાગમિયં નિરાસં ॥ ૧ ॥

॥ અથ સર્વાંગ કાવ્યમ્ ॥

વિમલ કેવલ ભાસન ભાસ્કરં, જગતિ જંતુ મહોદય કારણ ॥
જિનવરં વહુમાન જલૌઘતઃ, શુચિમનાઃ સ્નપયામિ વિશુદ્ધયે ॥ ૧ ॥

॥ કાવ્યમ્ ॥

સ્નાત્ર કરતાં જગદ્ગુરુ શરીરે, સકલ દેવે વિમલ કલશ નીરે ॥
આપણાં કર્મ મલ દુર કીધાં, તેણે તે વિબુધ ગ્રંથે પ્રસિદ્ધા ॥ ૨ ॥
હર્ષ ધરી અપ્સરાહંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ પાવે ॥
જિહાં લગી સુરગિરિ જંબુદીવો, અમતળા નાથ દેવાધિદેવો ॥ ૩ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય, જન્મજરામૃત્યુનિવારણાય,

શ્રીમતે નવપદાય, જલાદિકં યજામહે સ્વાહા.

(આ મંત્ર દરેક પૂજાએ કહેવો.)

શ્રીમદ્દેવોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી કૃત—
॥ શ્રી નવ પદપૂજા સમાપ્ત ॥

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી કૃત

રત્નાત્ર પૂજા

પ્રથમ કૃણશ લઈ ઉભા રહેવું

॥ કાવ્યં દ્રુતગ્નિજ્વલિત વૃત્તમ્ ॥

સરસ શાન્તિ સુધારસ સાગરં, શુચિતરં ગુણરત્ન મહાગરં;
ભવિકથકજ યોધ દિવાકરં, પ્રતિદિન પ્રભુમાભિ જિનેન્ધરં. ॥ ૧ ॥

(અહિ પખાળ કરવો.)

દોહા.

કુસુમાલરણ ઉતારીને, પડિમા ધરિય વિવેક;
મજ્જનપીઠે થાપીને, કરીએ જળ અભિપેક. ॥ ૨ ॥

(કુસુમાંજલિની ધાળી લઈને ઉભા રહેવું.)

॥ ગાથા ॥ આર્યો ગીતિ ॥

જિણુજન્મસમયે મેરૂ, સિંહરે રથણ કથણ કલસેહિં,
દેવાસુરહિણુવિહિ, તે ધન્ના જેહિં દિશ્વિસિ ॥ ૩ ॥

(પ્રભુના જમણા અંગુઠે ઢાળ યોલીને કુસુમાંજલિ મૂકવી.)

॥ નમોઽર્હતસિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યં ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

નિર્મલજળ કલશે નહવડાવે, વચ્ચ અમૂલ્ય અંગ ધરાવે
॥ કુસુમાંજલિ મેલો આદિજિણુદા ॥

સિદ્ધ સ્વરૂપી અંગ પખાલી, આતમ નિર્મળ દુર્ધ મુકુમાળી. ॥ ૬૦ ॥ ૪ ॥

॥ ગાથા ॥ આર્યો ગીતિ ॥ ૧ ॥

મયદુદયપમાલઈ. કમલાઈપુકકપચ વણુપાર્થ,
જગનાહ નહવણ સમયે. દેવ કુસુમાંજલી દિની ॥ ૫ ॥

॥ નમોઽર્હતસિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યં ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

રથણ સિંહાસન જિન યાપીને. કુસુમાંજલિ પ્રયુ
ચરણે દિને કુસુમાંજલિ મેલો શાન્તિ જિણુદા ॥ ૬ ॥

॥ દોહા ॥

જિણુંતિહુંકાલયસિદ્ધની, પડિમા ગુણુ ભડાર;

તસુ ચરણુ કુસુમાંજલિ, ભવિક દુરિત હરનાર.

॥ ૭ ॥

॥ નમોડહંત્સિદ્ધચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

કૃશ્નાગર વર ધૂપ ધરીજે, સુગંધકાર કુસુમાંજલિ દીજે,

કુસુમાંજલિ મેલો નેમિ જિણુંદા.

॥ ૮ ॥

॥ ગાથા આર્યો ગીતિ ॥

જસુપરિમલબલદહદિસિ, મહુકરજંકાર સદસગીયા;

જિણુ ચલણુવરિમુક્ષા, સુરનર કુસુમાંજલિસિદ્ધા.

॥ ૯ ॥

॥ નમોડહંત્સિદ્ધચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

પાસ જિણેસર જગ જયકારી, જલ થલ કુલ ઉદક કર ધારી,

કુસુમાંજલિ મેલો પાર્શ્વજિણુંદા.

॥ ૧૦ ॥

॥ દોહા ॥

મૂકે કુસુમાંજલિ સુરા, વીરચરણુ સુકુમાલ;

તે કુસુમાંજલિ ભવિકનાં, પાપ હરે ત્રણુ કાળ. ॥ નમો ॥ ૧૧ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

વિવિધ કુસુમ વર જાતિ ગહેવી, જિનચરણુ પણુમંત ઠવેવી,

કુસુમાંજલિ મેલો વીર જિણુંદા. ॥ ૧૨ ॥

॥ વસ્તુ ૭૬ ॥

નહવણુકાળે નહવણુકાળે, દેવદાણુવ સમુચ્ચિય, કુસુમાંજલિ તહિ સંઠવિય,

પરસંત દિસિ પરિમલ સુગંધિય, જિણુપયકમલે નિવેડઈ, વિગ્ધહર જસ નામ

મંતો, અનંત ચઉવીસ જિન, વાસવ મલિય અસેસ. સા કુસુમાંજલિ સુહ-

કરો, ચઉવિહ સ ધ વિશેષ કુસુમાંજલિ મેલો ચઉવીસજિણુંદા. ॥ ૧૩ ॥

॥ નમોડહંત્ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

અનંત ચઉવીસી જિનજી જીહાર, વતમાન ચઉવીસી સંભાર,

કુસુમાંજલિ મેલો ચઉવીસજિણુંદા. ॥ ૧૪ ॥

॥ દોહા ॥

મહાવિદેહે સંપ્રતિ, વિરહમાન જિન વીશ;

ભકિત ભરે તે પૂજિયા, કરો સંઘ સુજગીશ.

॥ ૧૫ ॥

॥ નમોડહંત્ ॥

॥ કૃષ્ણભંજનિ દાગ ॥

અપહરમંડલિ ગીત ઉચ્ચારા, શ્રી શુભવીગવિજય જયકારા,

કૃષ્ણભંજનિ મેલો સર્વ જિલ્લંદા. ॥ ૧૬ ॥

॥ પ્રતિ શ્રી કૃષ્ણભંજનિ ॥ દાગ ॥

પછી સ્નાત્રીયા ત્રણ અમાનસલુ દેઈ જગચિંતામહિનું ચૈત્યવંદન કરી
“ નમુશ્ચુલુ ” હાડી જયવીયરાય પર્યંત કહે. પછી હાથ ધૂપી મુખકોશ
બાંધી કળશ લેઈ ઉભા રહીને નીચે મુજબ કળશ કહે.

॥ અથ દાગ ॥ દેહા ॥

સયલ જિલ્લેસર પાય નમિ, કસ્યાલુક વિધિ તામ્;

વર્ણવતાં મુલુતા યકા, સંઘની પૂજે આશ. ॥ ૧ ॥

॥ દાગ ॥

સમકિતગુણકાણે પરિણમ્યા, વળી ત્રતધર સયમ મુખ રમ્યા;

વીશસ્થાનક વિધિયે તપ કરી. એમી ભાવદયા દીલમાં ધરી. ॥ ૧ ॥

ભે હોવે મુજ શકિત ઇસી. સવિ શુવ કઈં શાસન રમી;

શુચિરત્ન હલતે તિહાં બાધતા, તીર્થકર નામ નિકાચતા. ॥ ૨ ॥

સરાગથી સંયમ આવરી, વચમાં એક દેવનો ભવ કરી;

અવી પન્નરથેત્રે અવતરે, મધ્યખડે પલુ રાજવી કુટ્ટે. ॥ ૩ ॥

પટરાણી કુખે ગુણનિલો. જેમ માનસરોવર હંસલો;

મુખશય્યાયે રજની શેયે. ઉતરતા ચઠિદ મુખન દેખે. ॥ ૪ ॥

॥ દાગ અખની ॥

પહેલે ગજવર દીકા, બીજે વૃષભ પઈકા, ત્રીજે કેશરી સિંહ, ચોથે

લક્ષ્મી અભિહ ॥ ૧ ॥ પાંચમે પુલની માળા. છઠે ચંદ્ર વિદ્યાળા. રવિ ગતો

ધ્વજ મહોટો, પૂરણ કળશ નહીં છોટો. ॥ ૨ ॥ હથમે પદ્મ સરોવર, અગિયારમે

રતનાકર ભુવનવિમાન રતનગંજી. અગ્નિશિખા ધૂમવર્ણ. ॥ ૩ ॥ સ્વખ લઈ

જઈ રાયને ભાસે, રાત્ર અર્ધ પ્રકાશે, પુત્ર તિર્થકર ત્રિભુવન નમશે, સકળ

મનોરથ ફળશે. ॥ ૪ ॥

॥ વસ્તુ ૭૬ ॥

અવધિ નાણે અવધિ નાણે, ઉપના જનરાજ, જગત જન પરમાણુઆ,

વિસ્તાર્યા વિશ્વજંતુ મુખકાર મિશ્રાત્વ નાગ નિર્બળા, ધર્મઉદય પરમાત્મુંદગ,

માતા પલુ આનદિયા. જાગની ધર્મ વિધાન બહુતી જગતિલક સમે,

હોશે પુત્ર પ્રધાન ॥ ૧ ॥

॥ દેહ ॥

શુભલક્ષ્મી જિન જનમિયા. નારદીમા મુખ ત્રયોત્ત:

મુખ પામ્યા ત્રિભુવન જના, હુલો જગત દિગંત. ॥ ૧ ॥

॥ ઢાળ ॥ કંઝખાની દેશી ॥

સાલળો કળશ જિન, મહોત્સવનો ઇહાં, છપ્પન કુમરી દિશિ, વિદિશિ આવે તિહાં;
માય સુત નમીય, આણુંદ અધિકો ધરે, અષ્ટ સંવર્ત, વાયુથી કચરો હરે. ॥૧॥
વૃષ્ટિ ગંધોદકે, અષ્ટ કુમરી કરે, અષ્ટ કલશ લરી, અષ્ટ દર્પણ ધરે;
અષ્ટ આમર ધરે, અષ્ટ પખા લહી, ચાર રક્ષા કરી, ચાર દિપક ગ્રહી ॥૨॥
ધર કરી કેળના, માય સુત લાવતી, કરણુ શુચીકર્મ જળ, કળશે ન્હરાવતી;
કુસુમ પૂજી, અલંકાર પહેરાવતી, રાખડી બાધી જઈ, શયન પધરાવતી. ॥૩॥
નમીય કહે માય તુજ, બાળ લીલાવતી, મેરૂ રવિ ચંદ્ર લગે, જીવજો જગપતિ;
સ્વામીગુણ ગાવતી, નિજ ધર જાવતી, તેણે સમે ઇંદ્ર, સિંહાસન કંપતી. ॥૪॥

॥ ઢાળ એકવીશાની દેશી ॥

જિન જન્મ્યાજી, જિન વેળા જનની ધરે, તિણુ વેળાજી, ઇંદ્રસિંહાસન થરહરે;
દાહણોત્તરજી, જેતા જિનજનમે ચઢા, દિશિનાયકજી, સોહમ ઇશાનખેહુતઢા. ॥૧॥

॥ ત્રોટક છંદ ॥

તઢા ચિંતે ઇંદ્ર મનમાં, કોણુ અવસર એ બન્યો;
જિનજન્મ અવધિનાણે જાણી, હૃષં આનંદ ઉપન્યો. ॥૧॥
સુધોષ આદે ઘંટનાદે, ધોષણુ સુરમે કરે,
સવિ દેવી દેવા જન્મ મહોત્સવે, આવજો સુરિગિરવરે. ॥૨॥

(અહીં ઘંટ વગાડવો)

એમ સાંભળીજી સુરવર કોડિ આવી મળે, જન્મ મહોત્સવજી, કરવા મેરૂ ઉપર ચલે;
સોહમપતિજી, બહુ પરિવારે આવીયા, માય જિનનેજી, વાંદી પ્રભુને વધાવીયા. ॥૩॥

(પ્રભુને ચોખાથી વધાવવા)

॥ ત્રોટક ॥

વધાવી બોલે હે રત્નકુખ, ધારિણી તુજ સુત તંણો;
હું શક સોહમ નામે કરશું, જન્મ મહોત્સવ અતિ ઘણો,
એમ કહિ જિન પ્રતિજિંબ સ્થાપી, પચ રૂપે પ્રભુ ગ્રહી;
દેવ દેવી નાચે હૃષં સાચે, સુરગિરિ આબ્યા વહી. ॥૪॥

॥ ઢાળ ॥ મેરૂ ઉપરજી, પાંડુક વનમે ચિહું દિશે;

શિલા ઉપરજી, સિંહાસન મન ઉઘસે,

તિહાં બેસીજી, શકે જિનજોળે ધર્યા;

હરિ ત્રેશંજી, ખીજ તિહા આવી મળ્યા. ॥૫॥

॥ ત્રોટક ॥

મળ્યા ચોસઠ સુરપતિ તિહાં, કરે કળશ અડ જાતિના;

માગધાદિ જળ તીર્થ ઔષધિ, ધૂપ વળી બહુ ભાતિના;

અચ્યુતપતિએ હુકમ કીનો, સાંભળો દેવા સવે;
ખીર જલધિ ગંગાનીર લાવો, ઝટિતિ જિન મહોત્સવે. ॥૬॥

॥ ઢાળ-વિવાહવાની દેશી ॥

સુર સાંભળીને સંચરીયા, માગધ વરદામે ચલીયા;
પદ્મદ્રુહ ગંગા આવે, નિર્મળ જળ કળશા ભરાવે. ॥૧॥

તીરથ જળ ઔષધી લેતા, વળી ખીરસમુદ્રે જાતા,
જળકળશા બહુલ ભરાવે, પુલ ચંગેરી થાળા લાવે ॥૨॥

સિંહાસન ચામર ધારી, ધુપધાણા રકેળી સારી;
સિદ્ધાતે ભાખ્યા જેહ, ઉપકરણ મિલાવે તેહ. ॥૩॥

તે દેવા સુરગિરિ આવે, પ્રભુ દેખી આનંદ પાવે,
કળશાફિક સહુ તિહા ઠાવે, ભક્તે પ્રભુના ગુણ ગાવે. ॥૪॥

॥ ઢાળ ॥ રાગ ધન્યાશ્રી ॥

આતમભક્તિ મળ્યા કેઇ દેવા, કેતા મિતલું જાઇ,
નારી પ્રેયા વળી નીજ કુલવટ, ધર્મી ધર્મ સખાઈ,
જોઇસ, વ્યતર, ભુવનપતિના, વૈમાનિક સૂર આવે;
અચ્યુતપતિ, હુકમે ધરી કળશા, અરિહાને નવરાવે. ॥આં ॥૧॥

અહિ જાતિ કળશા પ્રત્યેકે, આઠ આઠ સહસ પ્રમાણે,
ચઉસકું સહસ હુઆ અભિષેકે, અલીસેં ગુણા કરી જાનો;
સાઠ લાખ ઉપર એક કોડિ, કળશાનો અધિકાર,
ખાસઠ ઇંદ્ર તણા તિહા ખાસઠ, લોકપાલના ચાર ॥આં ॥૨॥

ચંદ્રની પકિત છાસઠ છાસઠ, રવિસેણી નરલોકો;
શુક્રસ્થાનક સુર કેરો એમજ, સામાનિકનો એકો,
સોહમપતિ ઇશાનપતિની ઇંદ્રાણીના સોલ;
અસુરની દશ ઇંદ્રાણી નાગની, ખાર કરે કલ્લોલ ॥આં ॥૩॥

જ્યોતિષ વ્યતર ઇંદ્રની ચઉચઉ, પર્ષદા ત્રણુનો એકો;
કટકપતિ અંગરક્ષક કેરો, એક એક સુવિવેકો;
પરચુરણ સુરનો એક છેલ્લો, એ અલીસેં અભિષેકો.
ઇશાનઇંદ્ર કહે સુજ આપો, પ્રભુને ક્ષણ અતિરેકો ॥આં ॥૪॥

તવ તસ જોળે ઠવી અરિહાને, સોહમપતિ મનરંગે;
વૃક્ષભરૂપ કરી શૃંગ જળે ભરી, ન્હવણ કરે પ્રભુમ્બજે;
પુષ્પાદિક પૂજને છાટે. કરી કેસર રંગ રાલે.
મંગળ દિવો આરતી કરતાં, સુરવર જજન્ય બોલે ॥ આં ॥ ૫ ॥

ભેરી ભૂંગલ તાલ બળવત, વળિયા જિન કરધારી;
જનનીધર માતાને સોંપી, એણીપરે વચન ઉચ્ચારી;
પુત્ર તુમારો સ્વામી હુમારો, અમ સેવક આધાર;
પંચધાવી રંભાદિક થાપી, પ્રભુ ખેલાવણુહાર. ॥ આ૦ ॥ ૬ ॥

બત્રોશ કોડિ કનક મણિ માણિક, વસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરાવે,
પૂરણ હર્ષકરેવાકારણ, દ્રીપ નદીસર જાવે,
કરીય અઠાઈ ઉત્સવ દેવા નિજ નિજ કલ્પ સધાવે;
દિક્ષા કેવલને અલિલાષે, નિત નિત જિન ગુણુ ગાવે. ॥ આ૦ ॥ ૭ ॥

તપગચ્છ ઈસર સિ હ સૂરિસર, કેરા શિષ્ય વડેરા;
સત્યવિજય પન્થાસતણે પદ, કપૂરવિજય ગંભીરા;
ખિમાવિજય તસ સુજસવિજયના, શ્રી શુભવિજય સવાયા;
પંડિત વીરવિજય શિષ્યે જિન, જન્મ મહોત્સવ ગાયા. ॥ આ૦ ॥ ૮ ॥

ઉત્કૃષ્ટા એકસોને સિત્તેર, સંપ્રતિ વિચરે વીશ;
અતીત અનાગત કળે અનંતાં તીર્થકર જગદીશ;
સાધારણ એ કળશ જે ગાવે, શ્રી શુભવીર સવાઈ,
મંગળદીલા સુખભર પાવે, ઘર ઘર હર્ષ વધાઈ. ॥ આ૦ ॥ ૯ ॥

અહી કળશાભિષેક કરીયે. પછી દુધ, દહીં, ઘૃત, જળ અને શર્કરા
એ પંચામૃતનો પખાલ કરીને પછી પૂજા કરીને કુંડ ચઢાવીએ. પછી લૂણુ
ઉતારી આરતી ઉતારવી પછી પ્રતિમાજીને આડો પડદો રાખી સ્નાત્રીઆએ
પોતાના નવ અંગે કંકુના ચાંદા કરવા, પછી પડદો કાઢી નાંખી મંગળદીવો
ઉતારવો.

અથ શ્રી પદ્મવિજયણ કૃત—

શ્રી નવપદ્મની પૂજા પ્રારંભ.

પ્રથમ અરિહંત પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

શ્રુતદાયક શ્રુત દેવતા, વદ્ધ જિન ચોવીશ;
 ગુણ સિદ્ધચક્રના ગાયતાં, જગમાં હોય જગીશ. ૧
 અરિહંત સિદ્ધ સૂરનમું, પાઠક મુનિ ગુણધામ;
 દંસણનાણુ ચરણ વલી, તપ ગુણ માંહે ઉદ્ધામ. ૨
 ઈમ નવ પદ ભક્તિ કરી, આરાધો નિત્ય મેવ;
 જેહુથી ભવ દુઃખ ઉપશમે, પામે શિવ સ્વયમેવ. ૩
 તે નવપદ કાંઈ વરણું, ધરતો ભાવ ઉદ્ધાસ;
 ગુણિગણુ ગણુ ગાતાં થકાં, લહીયે જ્ઞાન પ્રકાશ. ૪
 પ્રતિષ્ઠા કદ્યે કહી, નવપદ પૂજા સાર;
 તેણે નવપદ પૂજા લાણું, કરતો ભક્તિ ઉદાર. ૫

॥ ઠાળ ॥ ગગ ભેગવ

પ્રથમ પદ જિનપતિ, ગાઈયે ગુણતતી, પાઈયે વિપુલ ફલ સહજ આપ;
 નામ ગોત્રજ સુણ્યા, કર્મ મહા નિર્જર્યા, ભય ભવ સંતતી બધ પાપ. ૧
 એક વર રૂપમા વરણુ પચે હોયે, એક તુજ વણું તે જગ ન માયો;
 એક તિમ સ્લોકમા વરણુ બત્રીશ હોયે, એક તુજ વણું કિણુહી ન ગવાયો. ૨
 વાચ ગુણ અતિશયા, પાડિ હેરા સયા, બાહ્ય પણુ એ ગુણા કુલે ન ગવાયા;
 કેવલ નાણુ તહ કેવળ દંસણુ, પમુહ અલય તરા જિન પપાયા, તેહ
 મુહ પદ્મથી કેમ કહાયા. ૩

॥ દોહા ॥

જિન ગુણ અનંત અનંત છે, વાચ કરમ મિત દીહ;
 બુદ્ધિ રહિત શક્તિ વિકળ, કેમ કહું એકણુ ભૂહ. ૧

॥ ઠાળ ॥ ગગ દેગખ

ભાવ ધરી ભવિ પૂજ્યે, તિગ અડપણુ ભેય;
 તિમ સત્તર ભેદે કરી, પૂજો ગત ખેય, ૧૦ ૧

ધગ વીશ અડસથ લેદથી, જિન લાવ સંભારી;
 પૂજો પરિગલ લાવશું, પ્રભુ આણાકારી. લા. ૨
 પૂજા કરતા પૂજ્યની, પૂજ્ય પોતે થાવે,
 તુજ પદ પદ સેવક તિણે, અક્ષય પદ પાવે. લા. ૩

ઇતિ પ્રથમ પદ પૂજા

દ્વિતીય સિદ્ધપદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

સિદ્ધ સ્વરૂપી જે થયા, કર્મ મેલ સવિ ધોય,
 જેહ થશે ને થાય છે, સિદ્ધ નમો સહુ કોય. ૧

હાળ પાગરે જાતિનું કુલ સરગથી, એ દેશી.
 નમો સિદ્ધાણ હવે પદ બીજે, જે નિજ સ પદ વરીયા,
 જ્ઞાન દર્શન અનંત બળનો, અવ્યાબાધ સુખ દરિયા કે;
 સિદ્ધ બુદ્ધ કે સ્વામી નિજ રામીકે, હારે વાલા પ્રભુમો નિજ ગુણ કામીરે;
 ગુણ કામી ગુણ કામી ગુણવંતા, જે વચનાતીત હુઆરે. ૧ એ આંકણી
 ક્ષાયિક સમકિત ને અક્ષય સ્થિતિ, જેહ અરૂપી નામ;
 અવગાહન અશુદ્ધિ જેહની, વીર્ય અનંતનું ધામ કે. સિ. ૨
 ઇમ અડકર્મ અભાવે અડ ગુણ, વલી ઇગતિસ કહેવાય;
 વળી વિશેષે અનંત અનંતગુણ, નાણ નયણ નિરખાય, નિત્ય નિત્ય
 વંદના થાયકે. સિ. ૩

॥ દોહા. ॥

જિહાં નિજ એક અવગાહના, તિહા નમુ સિદ્ધ અનંત,
 ફરસિત દેશ પ્રદેશને, અસખ્ય ગુણા ભગવંત. ૧

॥ હાળ ॥ રાગ ફગ

સિદ્ધ ભજો ભગવત, પ્રાણી પૂર્ણાનદી, સિદ્ધ ૦
 લોકા લોક લહે એક સમયે, સિદ્ધ વધુ વરકત, પ્રાણી ૦
 અજ અવિનાશી અક્ષય અજરામર, સ્વ દ્રવ્યાદિક વત. પ્રા. ૧
 વર્ણ ન ગંધ ન રસ નહી ફરસ ન, દીર્ઘ હ્રસ્વ ન હૂંત પ્રા. ૦
 નહીં સુદ્ધ બાદર ગત વેદી, ત્રસ થાવર ન કહંત. પ્રા. ૨
 અકોહી અમાની, અમાયી, અલોલી, ગુણ અનંત ભદંત, પ્રા. ૦
 પદ્મવિજય નિત્ય સિદ્ધ સ્વામિને, લલિ લલિ લલિ પ્રભુમત પ્રા. ૩
 ઇતિ દ્વિતીય પદ પૂજા.

તૃતીય આચાર્ય પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

પડિમા વહે વલિ તય કરે, ભાવના ભાવે ખાર;
નમીયે તે આચાર્યને, પાલે પચાચાર. ૧

॥ ઢાળ ॥ સંભવ જિનવર વીનતિ, એ દેશી.

આચારજ ત્રીજે પદે, નમીયે જે ગચ્છ ધોરીરે;
ઈંદ્રી તુરગમ વશ કરે, જે લહી જ્ઞાનની દોરીરે. આં ૧

શુદ્ધ પ્રફુલ્લ શુભ થકી, જે જિનવર સમ ભાખ્યારે;
છત્રીશ છત્રીશ શુભે, શોભિત સમયમા દાખ્યારે આં ૨
ઉત્કૃષ્ટા ત્રીજે ભવે, પામે અવિચળ દાણુરે;
ભાવાચારય વદના, કરિયે થઈ સાવધાનરે. આં ૩

॥ દોહા ॥

નવ વિધ બ્રહ્મ શુભિ ધરે, વળે પાપ નિયાણુ;
વિહાર કરે નવ કલ્પ નવ, સૂરિ તત્વના જાણુ. ૧

॥ ઢાળ ॥ રાગ બિહાગડો; મુજ ઘર આવળે રે નાથ એ દેશી.

સત્તાવીશ શુભ સાધુના શોભિત જસ શરીર,
નવ કેાટી શુદ્ધ આહાર લે, ઇમ શુભ છત્રીશે ધાર. ૧

ભવીજન ભાવશું નમો આજ, ભવિં એ આંકણી.

જે પ્રગટ કરવા અતિ નિપુણ, વર લખિ અઢાવીશ,
અઠવિહ પ્રભાવક પણું ધરે, એ ભૂરિ શુભ છત્રીશ. ભવિં ૨

તજે ચૌદ અતર ગઠીને, પરિસહ જીતે બાવીશ;
કહે પદ્મ આચારય નમો, બહુ સૂરિ શુભ છત્રીશ. ભવિં ૩

ઇતિ તૃતીય પદ પૂજા.

—૦—

ચતુર્થ ઉપાધ્યાય પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

ચોથે પદ પાઠક નચું, સકળ સંધ આધાર,

ભણે ભણાવે સાધુને, સમતા રસ બંડાર. ૧

ઢાળ. ગગ વસંત વ્રતો જિન ભજ વિલંબ ન કરહો રોગિક ખેલખા. એ રંગી.

વ્રતો પાઠક પદ મન ધરહો, રંગીલે જીરો,
રાય રાંક જમુ નિકટે આવે, પણ જમ નહિ નિજ પરહો. રંગીં ૧

મારણાદિક ગચ્છ માહે કરતા. પણ રમતા નિજ ધરહો. રંગીં ૨

દ્વાદશાંગ સજ્જાય કરણકું, જે નિશદિન તત્પર હો. રંગી૦ ૩
 એ ઉવજ્જાય નિર્યામક પામી, તુ તો ભવસાયર સુખે તરહો. રંગી૦ ૪
 જે પરવાદિ મતંગજ કરો, ન ધરે હરિ પરે કરહો. રંગી૦ ૫
 ઉત્તમ ગુરૂ પદ પદ્મ સેવનથે, પકડે શીવ વધૂ કરહો. રંગી૦ ૬

॥ દોહા ॥

આચારજ સુખ આગલે, જે યુવરાજ સમાન;
 નિદ્રા વિકથા નવી કરે, સર્વ સમય સાવધાન. ૧
 ઢાળ. જન વચને વૈરાગીયો હો ધન્ના એ દેશી
 નમો ઉવજ્જાયાણું જયો હો મિત્તા, જેહના ગુણ પચ્ચવીશ
 રે એકાગર ચિત્તા, એ પદ ધ્યાવો ભે;
 એપદ ધ્યાવો ધ્યાનમાંરે મિત્તા, મૂકી રાગને રીશરે. એકાં ૧
 અંગ ઇચ્છાર પૂર્વ ધરા હો મિત્તા, પરિસહ સહે બાવીશ;
 ત્રણ્ય ગુપ્તિ ગુપ્તા રહે હો મિત્તા, ભાવે ભાવન પચ્ચવીશરે. એકાં ૨
 અંગ ઉપાંગ સોહામણા હો મિત્તા, ધરતાં જેહ ગુણીશ;
 ગણુતા સુખ પદ પદ્મથી હો મિત્તા, નંદી અણુયોગ જગીશરે એકાં ૩
 ઇતિ ચતુર્થ પદ પૂજ.

પંચમ સાધુ પદ પૂજ.

॥ દોહા ॥

હવે પંચમ પદે મુનીવરા, જે નિર્મમ નિઃસંગ,
 દિન દિન કંચનની પરે, દીશે ચઢતે રગ ૧
 ॥ ઢાળ ॥ રાગ વસત મો મન ભવન વિલાસ સાધ્યા, મો મન. એ દેશી
 મુનિવર પરમ દયાળ ભવિયાં, મુનિં તુમે પ્રણુમોને ભાવ વિશાલ, લ૦ મુ૦ એ આં૦
 કુખી સબલ મુનિવર ભાખ્યા, આહાર દોષ ટાલે બિયાલ; લ૦ મુ૦
 બાહ્ય અભ્યંતર પરિગ્રહ છાંડી, જિણે છાડી સવિ જંજલ લ૦ મુ૦ ૧
 જિણે એ ઋષિતું શરણ કયું તિણે, પાણી પહેલી બાંધી પાલ; લ૦ મુ૦
 જ્ઞાન ધ્યાન કિરિયા સાધંતા, કાઢે પૂર્વના કાલ. લ૦ મુ૦ ૨
 સંચમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, છ જીવના પ્રતિપાલ, લ૦ મુ૦
 ઇમ મુનિ ગુણ ગાવે તે પહેરે, સિદ્ધ વધૂ વરમાલ લ૦ મુ૦ ૩

॥ દોહા ॥

પાંચે ઇન્દ્રિય વશ કરે, પાલે પંચાચાર;
 પચ સમિતિ સમતા રહે, વંદે તે અણુગાર. ૧

॥ ઢાળ ॥ ગિરિ રાજકુ સદા મેરી વદનારે. એ દેશી.

મુનિરાજકું સદા મોરી વંદનારે,

મુનિ૦

ભોગા વમ્યા તે મનશું ન ઇચ્છે, નાગ જ્યુ હોય અગધનારે; મુનિ૦
પરિસહ ઉપસર્ગે સ્થિર રહેવે, મેરૂ પરે નિકપનારે. મુનિ૦ ૧
ઇચ્છા મિચ્છા આવસિયા નિસિહિયા, તહકારને વલિછંદનારે; મુનિ૦
પૃચ્છા પ્રતિપૃચ્છા ઉપસંપદા, સમાચારી નિમંતનારે. મુનિ૦ ૨
એ દશવિધ સમાચારી પાલે, કહે પદ્મ લેઉ તસ ભામણારે; મુનિ૦
એ રૂષિરાજ વદનથી હોવે, ભવભવ પાપ નિકંદનારે. મુનિ૦ ૩
ઇતિ પચમ પદ પૂજા.

પષ્ઠ દર્શન પદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

સમકિત વિષુ નવ પૂરવી, અજ્ઞાની કહેવાય;
સમકિત વિષુ સંસારમા, અરહો પરહો અથડાય. ૧

॥ ઢાળ. ॥ રાગ સારંગ

પ્રભુ નિર્મલ દર્શન કીલ્યે, એ આકર્ણી
આતમ જ્ઞાનકો અનુભવ દર્શન, સરસ સુધારસ પીલ્યે. પ્ર૦ ૧
જસ અનુભવ અનંત પરિયટા, ભવ સંસાર સહુ છીલ્યે, પ્ર૦
ભિન્ન સુદૃત્ દર્શન દ્રસનથે, અર્ધ પરિયટ્ટે સીઝીયે. પ્ર૦ ૨
જેહથી હોવે દેવ ગુરૂ કુનિ, ધર્મ રંગ અઠ મિલ્યે, પ્ર૦
ઇચ્છો ઉત્તમ દર્શન પામી, પદ્મ કહે શિવ લીલ્યે. પ્ર૦ ૩

॥ દોહા ॥

સમકિત અડ પવયણુ ધણી, પણુ જાની કહેવાય;
અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તમા, સકલ કર્મ મલ જાય. ૧

॥ ઢાળ ॥ ધન્ય ધન્ય સપ્રતિ સાચો ગજ, એ દેશી

સમ્યક્ દર્શન પદ તુમે પ્રણમો, જે નિજ ધૂર ગુણ હોયરે,
ચારિત્ર વિષુ લહે શાશ્વત પદવી, સમકિત વીણુ નહિ દોયરે. સ૦ ૧
સદ્ગુણ ચઉ લક્ષણુ દૂષણુ, ભૂષણુ પચ વિચારોરે,
જયણુ ભાવણુ ઠાણુ આગારા, પટ પટ તાસ પ્રકારોરે. સમ્ય૦ ૨
શુદ્ધિ લિંગ ત્રણુ આઠ પ્રભાવક, દશ વિધ વિનય ઉત્તરોરે.
ઇમ સડસઠુ ભેદે અલંકરિયો, સમકિત શુદ્ધ આચારોરે. સમ્ય૦ ૩
કેવળી નિરખીત મૂલમ અરૂપી, તે જેહને ચિત્ત વસીયોરે;
જિન ઉત્તમ પદ પદ્મની સેવા, કરવામા ધણુ ગમિયારે. સમ્ય૦ ૪
ઇતિ પષ્ઠ પદ પૂજા.

સપ્તમ જ્ઞાન પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

નાથુ સ્વભાવ જે જીવનો, સ્વપર પ્રકાશક તેહ;

તેહ નાથુ દીપક સમું, પ્રણુમો ધર્મ સનેહ. ૧

॥ ઢાળ ॥ નારાયણની દેશી, જિમ મધુકર મન માલતીરે, એ દેશી.

નાથુ પદારાધન કરેરે, જેમ લહો નિર્મળ નાથુરે, ભવિક જન;

શ્રદ્ધા પણ થિરતો રહેરે, જો નવ તત્ત્વ વિનાથુરે. ભવિં નાં ૧

અજ્ઞાની કરશે કિશ્યુ રે, શુ લહેશે પુણ્ય પાપરે; ભવિં

પુણ્ય પાપ નાથી લહેરે, કરે નિજ નિર્મળ આપરે ભં નાં ૨

પ્રથમ જ્ઞાન પછી દયારે, દશ વૈકાલીક વાથુરે, ભવિં

લેદ એકાવન તેહનારે, સમજો ચતુર સુજાથુરે. ભવિં નાં ૩

॥ દોહા ॥

બહુ કોડયો વરસે ખપે, કર્મ અજ્ઞાને જેહ;

જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમા, કર્મ ખપાવે તેહ ૧

॥ ઢાળ ॥ હો મતવાળે સાજના, એ દેશી

નાથુ નમો પદ સાતમે, જેહથી જાણે દ્રવ્ય. ભાવ, મેરે લાલ;

જાણે જ્ઞાન ક્રિયા વળી, તિમ ચેતનને જડભાવ મેરે નાથુ ૧

નરગ સરગ જાણે વળી, જાણે વલિ મોક્ષ સંસાર; મેરે

હૈય રોય ઉપાદેય લહે, નિશ્ચય ને વ્યવહાર. મેરે નાથુ ૨

નામ ઠવણુ દ્રવ્યભાવ જે, વલિ સગનયને સમલગ, મેરે

જિન મુખ પદ દ્રહ થકી, લહો જ્ઞાન પ્રવાહ સુગંગ. મેં નાં ૩

ઇતિ સપ્તમ પદ પૂજા.

અષ્ટમ ચારિત્ર પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

ચારિત્ર ધર્મ નમો હવે, જે કરે કર્મ નિરોધ,

ચારિત્ર ધર્મ જસ મન વર્યો, સફળો તસ અવઘોધ. ૧

ઢાળ. દુક અને તોડા વચેરે, મેંદી કેરો છોડ, મેંદી રગ લાગ્યો, એ દેશી.

ચારિત્ર પદ નમો આઠમેરે, જેહથી ભવ ભય જાય, સંયમ રગ લાગ્યો

સત્તર લેદ છે જેહનારે, સીતેર લેદ પણ થાય. સંયમ ૧

સુમિતિ શુભિ મહાત્મત વલીરે, દશ અત્યાદિક ધર્મ; સંયમ

નાથુ કારય વિરતિય છેરે, અનુપમ સમતા શર્મ. સંયમ ૨

ખાર કપાય ક્ષય ઉપશમેરે, સર્વ વિરતિ શુભ ઠાણ, સંયમ

સંયમ ઠાણ અસંખ્ય છેરે, પ્રણુમો ભવિક સુજાણ સંયમ ૩

॥ દોહા ॥

હરિ કેશી મુનિ રાજ્યો, ઉપન્યો કુળ ચંદાળ;

પણ નિત્ય સુર સેવા કરે, ચારિત્ર ગુણ અસરાળ ૧

॥ ઢાળ ॥ સાહિય કળ મિલે, સસનેહી ખાગ હો, સાં એ દેશી.

સયમ કળ હી મિલે, સસનેહી ખ્યારે હો સંયમ એ આકણી ૦

યું સમક્રિત ગુણ ઠાણ ગઠારા આતમસે કરત બિચારા હો. સંયમ ૧

દોશ બહેતાળીશ શુદ્ધ આહારા, નવકલ્પી ઉચ વિહારા હો. સંયમ ૨

સહસ તેવીશ દોષ રહિત નિહારા, આવશ્યક દોષ વારા હો. સંયમ ૩

પરિસહ સહનાદિક પરકારા, એમ વહે વ્યવહારા હો. સંયમ ૪

નિશ્ચય નિજગુણ કરણ ઉદારા, લહત ઉતમ ભવપારા હો. સંયમ ૫

મોહાદિક પરભાવસે ન્યારા, દુગ નય સચુત સારા હો. સંયમ ૬

પદ કહે ઈમ સુણી ઉજમાળા, લહે શિવ વધુ વરહારા હો. સંયમ ૭

ઇતિ અષ્ટમ પદ પૂજા.

નવમતપઃ પદ પૂજા.

દોહા.

દ્રઢ પ્રહારી હત્યા કરી, ક્રીધા કર્મ અચોર;

તોપણ તપનાં પ્રભાવથી, કાઢયા કર્મ કઠોર. ૧

ઢાળ. પુરૂષોત્તમ સમતા છે તાલગ ઘટમા, એ સ્ત્રી

તપ કરિયે સમતા રાખી ઘટમાં;

તપ ૦

તપ કરવાલ કરાલ લે કરમાં, લડીએ કર્મ અરિભટમા.

તપ ૦ ૧

ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને. તે સિરદાર બહુજટમા.

તપ ૦ ૨

એક અચિરજ પ્રતિશ્રોતે તરતાં, આવે ભવસાયર તટમાં.

તપ ૦ ૩

કાલ અનાદિકે કર્મ સગતિયે, જીવ પડીયો વ્યુ ખટપટમા.

તપ ૦ ૪

તાસ વિયોગ કરણ એ કરણ, જેણે નવિ ભમીયે ભવ તટમા.

તપ ૦ ૫

હોયે પુરાણ તે કર્મ નિબર્જે, એ સમ નહિ સાધન ઘટમા.

તપ ૦ ૬

ધ્યાન તપે સવિ કર્મ જલાઈ, શિવ વધુ વરિયે ઝટપટમાં

તપ ૦ ૭

દોહા

વિદ્ય ટળે તપ ગુણ થકી, તપથી જાય વિકાર;

પ્રથમ્નેયો તપ ગુણ થકી, વીરે ધન્નો અલગાર. ૧

ઢાળ. મન્યા સાધકો ડંકા ભેર બળવા હો, એ દેશી.

તપન્યા કરતાં હો ડંકા ભેર બળવા હો, એ આકટ્ટી

જીભણાં તપ કેરાં કરતાં, શાસ્ત્રન સોહ ચઢાયા હો;

વીર્ય જ્ઞાસ વધે તેણે કારણ, કર્મ નિબર્જા પાયા. તપ ૦ ૧

અડસિદ્ધિ અણિમા લઘિમાદિક, તિમ લદ્ધિ અડ વીસાહો;
 વિષ્ણુ કુમારાદિક પરે જગમા, પામત જયત જગીશા. તપ૦ ૨
 ગૌતમ અષ્ટાપદ ગિરિ અડિયા, તાપસ આહાર કરાયાહો,
 જે તપ કર્મ નિકાચિત તપવે, ક્ષમા સહિત મુનિરાયા. તપ૦ ૩
 સાડા આર વર્ષ જિન ઉત્તમ, વીરજી ભોમિ ન ઠાયા હો;
 ઘોર તપે કેવળ લક્ષ્યા તેહના, પદ્મવિજય નમે પાયા. તપ૦ ૪
 ઇતિ નવમ પદ પૂજા.

કલશ રાગ ધનાશ્રી.

આજ માહારે ત્રિભુવન સાહેબ તૂઠો, અનુભવ અમૃત વૂઠો;
 શુભિ અનુયાયી ચેતના કરતાં, કિશુ અકરે મોહ રૂઠો.

ભવિ પ્રાણી હો. આ૦ ૧

એ નવ પદનું ધ્યાન ધરંતા, નવ નિધિ રૂઢિ ધરે આવે;

નવય નિયાણાનો ત્યાગ કરીને, નવક્ષાયિક પદ પાવે. ભ૦ આ૦ ૨

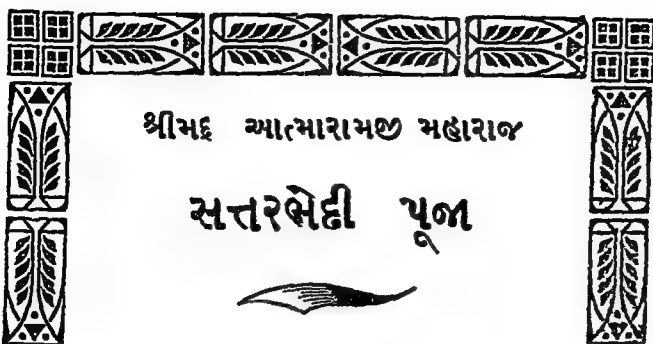
વિજયસિંહસૂરિ શિષ્ય અનુપમ, ગીતારથ શુભ રાગી;
 સત્યવિજય તસ શિષ્ય વિબુધવર, કપુરવિજય વડલાગી ભ૦ આ૦ ૩

તાસ શિષ્ય શ્રી ખિમાવિજયવર, જિનવિજય પન્થાસ,
 શ્રી શુર ઉત્તમવિજય સુશિષ્યો, શાસ્ત્રાભ્યાસ વિલાસ. ભ૦ આ૦ ૪

ગજ વન્દિ મદ અંદ્ર (૧૮૩૮) સંવત્સર, માહાવદિ ખીજ શુરવારો,
 રહી ચોમાસુ લીંબડી નગરે, ઉદ્યમ એહ ઉદારો. ભ૦ આ૦ ૫

તપ ગચ્છ વિજયધર્મસૂરિરાજે, શાંતિ જિજ્ઞાસ પસાયો,
 શ્રી શુર ઉત્તમ કમ કજ અલિ સમ, પદ્મવિજય શુભ ગાયો. ભ૦ આ૦ ૬
 ઇતિ પદિંત શ્રી પદ્મવિજયજીકૃત શ્રી નવપદજી પૂજા સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજ

સત્તરભેદી પૂજા

॥ દોહા ॥

સકલ જિણુંદ સુનીંદકી, પૂજા સત્તર પ્રકાર,
 શ્રાવક શુદ્ધ ભાવેં કરે, પામે ભવકો પાર. ॥ ૧ ॥
 જ્ઞાતા અગે દ્રોપદી, પૂજે શ્રી જિનરાજ;
 રાયપસેણી ઉપાગમેં, હિત સુખ શિવકલ તાજ. ॥ ૨ ॥
 નહવણુ વિલેપન વસ્યયુગ, વાસ કૂલ વરમાળ;
 વણુ ચુન્ન દ્વજ શોભતી, રત્નાભરણુ રસાલ. ॥ ૩ ॥
 સુમનગૃહ આત શોભતું, પુષ્પપગર મંગલીક;
 ધૂપ ગીત નૃત્ય નાદસું, કરત મિટે સખ ભીક. ॥ ૪ ॥
 પ્રથમા રત્નપનપૂજા.

॥ દોહા ॥

શુચિ તનુ વદન વસન ધરી, ભરે સુગંધ વિશાળ,
 કનક કલશ ગઘોદકેં, આની ભાવ વિશાળ. ॥ ૧ ॥
 નમત પ્રથમ જિનરાજકો, સુખ ભાંધી સુખકોપ.
 ભક્તિ યુક્તિસે પૂજતા, રહે ન રંચક દોષ. ॥ ૨ ॥

॥ અભાય ॥ તાલ પંજાળી દેઝા ॥

માન મદ મનસે પરિહરતા, કરી નહવણુ જગદીશ ॥ માં અં ॥
 સમકિતની કરની દુઃખ હરની, જિન પખાલ મનમેં ધરતા,
 અગ ઉપાંગ જિનેશ્વર ભાળી, પાપ પડલ જરતા. ॥ માં ॥ ૧ ॥
 કચન કલશ ભરી અતિ સુહર, પ્રભુ સ્નાન ભવિજન કરતા;
 નરક વૈતરણી કુમતિ નાસે, મહાનંદા વરતા. ॥ માં ॥ ૨ ॥
 કામ ક્રોધકી તપત મિટાવે, સુક્રિતપંથ સુખ પગ ધરતા;
 ધર્મ કલ્પતરૂ કંદ સીંચતા, અમૃત ઘન ઝરતા ॥ માં ॥ ૩ ॥
 જન્મ મરણકા પંથ પખારી, પુણ્ય દશા ઉદયે કરતા;

મંજરી સંપદ તરૂ વર્ધનકી, અક્ષય નાથ ભરતા. ॥ માં ॥ ૪ ॥
 મનકી તમ શિટિ, સખ મેરી, પદકજ ધ્યાન હિયે ધરતા,
 આતમ અનુભવ રસમે લીનો, ભવ સમુદ્ર તરતા. ॥ માં ॥ ૫ ॥

દ્વિતીયા વિલેપનપૂજા.

॥ દોહા ॥

ગાત્ર લુહી મન રગસું, મહકે અતિહિ સુવાસ;,
 ગંધકષાયી વસનસું, સકલ ફલે મન આસ. ॥ ૧ ॥
 અંદન મૃગમદ કુકુમેં, લેલી માંહિ બરાસ;
 રતન જડિત કચોલીયેં, કરી કુમતિકે નાસ. ॥ ૨ ॥
 ૧ ૨ ૩ ૪ ૫
 પગ જાનું કર અંધમે, મસ્તક જિનવર અંગ;
 ૬ ૭ ૮
 ભાલ કંઠ ઉર ઉદરમે, કરે તિલક અતિ અંગ. ॥ ૩ ॥
 પૂજક જન નિજ અંગમેં, રચે તિલક શુભચાર;
 ૧ ૨ ૩ ૪
 ભાલ કંઠ ઉર ઉદરમે, તપ્ત મિટાવનહાર ॥ ૪ ॥

॥ કુમરી-પળખી ઠંકા-માધુવનમે મેરે સાવરીયા-દેશી ॥

કરી વિલેપન જિનવર અંગે, જન્મ સફલ ભવિજન માને ॥ કં ॥ ૧ ॥
 મૃગમદ અંદન કુકુમ ઘોલી, નવ અંગ તિલક કરી થાને. ॥ કં ॥ ૨ ॥
 ચક્રી નવ નિધિ સંપદ પ્રગટે, કરમ ભરમ સખ ક્ષય જાને. ॥ કં ॥ ૩ ॥
 મન તનુ શીતલ સખ અધ ટારી, જિનલક્ષિત મન તનુ ઠાને. ॥ કં ॥ ૪ ॥
 ચૌસઠ સુરપતિ સુર ગિરિ રંગે, કરી વિલેપન ધન માને. ॥ કં ॥ ૫ ॥
 જાગી ભાગ્ય દશા અખ મેરી, જિનવર વચન હિયે ઠાને. ॥ કં ॥ ૬ ॥
 પરમ શિશિરતા પ્રભુ તન કરતાં, ચિત્ સુખ અધિકે પ્રગટાને. ॥ કં ॥ ૭ ॥
 આતમાનંદી જિનવર પૂજી, શુદ્ધ સ્વરૂપ નિજ ઘટ આને. ॥ કં ॥ ૮ ॥

તૃતીયા વસન્તયુગલપૂજા.

॥ દોહા ॥

વસન્તયુગલ અતિ ઉજ્જવલે, નિર્મલ અતિહી અભંગ;
 નેત્રયુગલ સૂરિ કહે, થહી મતાંતર સંગ. ॥ ૧ ॥

કેમલ ચદન ચરચિયે, કનક ખચિત વર ચંગ,
હૈ પદ્મવ શુચિ પ્રભુ શિરે, પહિરાવે મન રંગ. ॥ ૨ ॥
દ્રૌપદી શકે સુરિયાભને, પૂજે જિમ જિનચંદ;
શ્રાવક તિમ પૂજન કરે, પ્રગટે પરમાનંદ. ॥ ૩ ॥
પાપ ભૂહણ અંગ લૂહણાં, દીજે પૂજન કાજ;
સકલ કરમ મલ ક્ષય કરી, પામે અવિચલ રાજ. ॥ ૪ ॥

॥ સોરઠ-પળખી ઠેકા-કુળખને જાહુડારા દેશી ॥

જિનદર્શન મોહનગારા, જિને પાપ કલંક પખારા. ॥ જિં ॥ અં ॥
પૂજા વસ્ત્ર યુગલ શુચિ સંગે, ભાવના મનમેં વિચારા,
નિશ્ચય વ્યવહારી તુમ ધર્મે, વરતું આનંદકારા. ॥ જિં ॥ ૧ ॥
જ્ઞાન ક્રિયા શુદ્ધ અનુભવ રંગે, કડું વિવેચન સારા;
સ્વ પર સત્તા ધડું હડું સળ, કર્મ કલંક પહારા. ॥ જિં ॥ ૨ ॥
કેવલ યુગલ વસન અર્ચિતસે, માંગત હું નિરધારા;
કલ્પતરુ તું વંછિત પૂરે, ચૂરે કરમ કઠારા. ॥ જિં ॥ ૩ ॥
ભવોદધિ તારણ પોત મીલા તું, ચિદધન મંગળકારા;
શ્રી જિનચંદ જિનેશ્વર મેરે, ચરણ શરણ તુમ ધારા ॥ જિં ॥ ૪ ॥
અજર અમર અજ અલખ નિરંજન, ભંજન કરમ પહારા;
આતમાનંદી પાપ નિકંદી, જીવન પ્રાણ આધારા ॥ જિં ॥ ૫ ॥

ચતુર્થી ગંધપૂજા.

॥ દોહા ॥

ચૌથી પૂજા વાસકી, વાસિત ચેતન રૂપ;
કુમતિ કુગધી મિટી ગધ, પ્રગટે આતમરૂપ. ॥ ૧ ॥
સુમતિ અતિ હર્ષિત ભઈ, લાગી અનુભવ વાસ;
વાસ સુગંધે પૂજતા, મોહ સુભટકો નાસ. ॥ ૨ ॥
કુંકુમ ચદન મૃગમદા, કુસુમ ચૂર્ણ ઘનસાર,
જિનવર અગે પૂજતાં, લહિયે લાલ અપાર ॥ ૩ ॥

॥ ગગ જંગલો-અગ મોહે ઝગરીયા દેની ॥

અખ મોહે પાર ઉતાર જિનદજી, અખ ! મોહે પાર ઉતાર;
ચિદાનંદ ઘન અતરભમી, અખ મોહે પાર ઉતાર ॥ અંચલિ ॥
વાસખેપસે પૂજન કરતાં, જનમ મરણ દુ.ખ ટાર; ॥ જિં ॥
નિજશુણ ગંધ સુગંધી મહકે, મહે કુમતિ મદ માર. ॥ જિં ॥ ૧ ॥

જિન પૂજત હી અતિ મન રંગે, લગે ભરમ અપાર; ॥ જિં ॥
 પુગદલ સંગી દુર્ગંધ નાહો, વરતે જય જયકાર. ॥ જિં ॥ ૨ ॥
 કુંકુમ ચંદન મૃગમદ મેલી, કુસુમ ગંધ ઘનસાર; ॥ જિં ॥
 જિનવર પૂજન રંગે રાચે, કુમતિ સંગ સખ છાર. ॥ જિં ॥ ૩ ॥
 વિજય દેવતા જિનવર પૂજે, જીવાલિગમ મઝાર, ॥ જિં ॥
 શ્રાવક તિમ જિન વાસે પૂજે, ગૃહસ્થ ધર્મકો સાર. ॥ જિં ॥ ૪ ॥
 સમકિતકી કરણી શુભ વરણી, જિન ગણધર હિતકાર; ॥ જિં ॥
 આતમ અનુભવ રંગ રંગીલા, વાસ ચબનકા સાર. ॥ જિં ॥ ૫ ॥

પંચમી પુષ્પારોહણપૂજા

॥ દોહા ॥

મન વિકસે જિન દેખતા, વિકસિત ફૂલ અપાર;
 જિન પૂજા એ પંચમી, પંચમી ગતિ દાતાર. ॥ ૧ ॥
 પંચ વરણકે ફૂલસે, પૂજે ત્રિભુવન નાથ,
 પંચ વિધન લવિ ક્ષય કરી, સાધે શિવપુર સાથ ॥ ૨ ॥
 ॥ કહેરવા-કુમરી-પાસ જિનદા પ્રભુ મેરે મન વમીયા-દેશી ॥

અહીં જિનદા પ્રભુ મેરે મન વસીયા ॥ અં ॥
 મોગર લાલ શુલાળ માલતી, ચંપક કેતકી નિરખ હરસીયા. ॥ અં ॥ ૧ ॥
 'કુંદપ્રિય' શુ વેલિ મચકુદા, બોલસિરી બધ અધિક દરસીયા. ॥ અં ॥ ૨ ॥
 જલ થલ કુસુમ સુગંધી મહકે, જિનવર પૂજન જિમ હરિ રસીયા. ॥ અં ॥ ૩ ॥
 પંચ બાણ પીડે નહીં મુઝકો, જળ પ્રભુ ચરણે ફૂલ ફરસીયા, ॥ અં ॥ ૪ ॥
 જડતા દૂર ગઈ સખ મેરી, પાચ આવરણ ઉખાર ધરસીયા. ॥ અં ॥ ૫ ॥
 અવર દેવકો આક ધનુરા, તુમરે પંચ રંગ ફૂલ વરસીયા. ॥ અં ॥ ૬ ॥
 જિન ચરણે સહુ તપત મિટત હૈ, આતમ અનુભવ મેઘ વરસીયા ॥ અં ॥ ૭ ॥

ષષ્ઠી પુષ્પમાલાપૂજા

છઠ્ઠી પૂજા જિનતણી, શુથી કુસુમકી માલ,
 જિન કંઠે ચાપી કરી, ટાલિયે દુઃખ જબલ. ॥ ૧ ॥
 પંચ વરણ કુસુમે કરી, ગૂથી જિન શુણ માલ;
 વરમાલા એ મુકિતકી, વરે ભકત સુવિશાલ. ॥ ૨ ॥

॥ રાગ જંગલો ॥ તાલ દીપચદી ॥

કુસુમમાલસે જો જિન પૂજે, કર્મ કલક નસે લવિ તેરે. ॥ કું ॥ અં ॥
 નાગ પુન્નાગ પ્રિય'શુ કેતકી, ચંપક દમનક કુસુમ ઘનેરે;
 મલ્લિકા નવમલ્લિકા શુદ્ધ ભતિ, તિલક વસતિક સખ રંગ હૈ રે. ॥ કું ॥ ૧ ॥

કલ્પ અશોક બકુલ મગદંતી, પાડલ મરૂક માલતી ભેરે;
 ત્રી પંચ વરણુકી માલા, પાપ પક સળ દૂર કરે રે. ॥ કું ॥ ૨ ॥
 ભાવ વિચારી નિજગુણ માલા, પ્રભુસે માગે અરજ કરે રે;
 સર્વ મગલકી માલા રોપે, વિઘન સકલ સળ સાથ જરે રે. ॥ કું ॥ ૩ ॥
 આતમાનંદી જગગુરૂ પૂજી, કુમતિ ફંદ સળ દૂર લગે રે,
 પૂરણ પુણ્યે જિનવર પૂજે, આનંદરૂપ અનૂપ જગે રે. ॥ કું ॥ ૪ ॥

સપ્તમી અંગરચનાપૂજા.

॥ દોહા ॥

પાંચ વરણુકે ફૂલકી, પૂજા સાતમી માન;
 પ્રભુ અગે અગી રચી, લહીયે કેવળજ્ઞાન. ॥ ૧ ॥
 સુક્તિવધૂકી પત્રિકા, વરણી શ્રી જિનદેવ;
 સુધી તત્વ સમજે સહી, મૂઠ ન જાણે ભેવ. ॥ ૨ ॥
 ॥ તુજ દીનકે નાથ દયાલ લાલ ॥ એ દેશી ॥

તુમ ચિદધન ચંદ આનંદ લાલ, તોરે દર્શન કી બલિહારી. ॥ તું ॥ ૧ ॥
 પંચવરણુ ફૂલોસે અંગીયાં, વિકસે જ્યૂ કેસર કયારી. ॥ તું ॥ ૨ ॥
 કંદ શુભાખ મરૂક અરવિદો, ચ પક જાતિ મંદારી. ॥ તું ॥ ૩ ॥
 સોવન જાતી દમનકે સોહે, મન તત્તુ તજિત વિકારી. ॥ તું ॥ ૪ ॥
 અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાસે, પુદગલ સગ નિવારી. ॥ તું ॥ ૫ ॥
 સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાનસ્વરૂપી, પૂણીનદ વિહારી. ॥ તું ॥ ૬ ॥
 આતમ સત્તા જખહી પ્રગટે, તખ હી લહે લવ પારી. ॥ તું ॥ ૭ ॥

અષ્ટમી ચૂર્ણપૂજા.

॥ દોહા ॥

જિનપતિ પૂજા આઠમી, અગર ભલા ધનસાગ;
 સેલારસ મૃગમદ કરી, ચુરણ કરી અપાર ॥ ૧ ॥
 ચુન્નારોહણ પૂજના, સુમતિ મન આનંદ;
 કુમતિ જન ખીજે અતિ, ભાગ્યહીન મતિમંદ ॥ ૨ ॥
 ॥ ભોગીયો-નાથ મૈત્રું છડકે ગદ ગિન્ના ગયો રી દેગો ॥

કરમ કલક દહ્યો રી, નાથ જિન જજડે ॥ કરમ ॥ અં ॥
 અગર સેલારસ મૃગમદ ચૂરી. અતિ ધનમાર મદ્યો રી. ॥ નાં ॥ ૧ ॥
 વીથંકર પદ શાતિ જિનેશ્વર, જિન પૂજને પ્રાપ્તો રી. ॥ નાં ॥ ૨ ॥

અખટ કરમ દલ ઉદભટ ચૂરી, તત્ત્વ રમણુકો લહ્યો રી. ॥ નાં ॥ ૩ ॥
 આઠો હી પ્રવચન પાલન શૂરા, દષ્ટિ આઠ રહ્યો રી. ॥ નાં ॥ ૪ ॥
 શ્રદ્ધા ભાસન રમણુતા પ્રગટે, શ્રી જિનરાજ કહ્યો રી. ॥ નાં ॥ ૫ ॥
 આતમ સહજનદ હમારા, આઠમી પૂજા ચહ્યો રી. ॥ નાં ॥ ૬ ॥

નવમી દેવજ પૂજા.

॥ દોહા ॥

પચવરણુ દેવજ શોભતી, ધુંધેરિકો ધમકાર,
 હેમ દંડ મન મોહની, લઘૂ પતાકા સાર. ॥ ૧ ॥
 રણુઝલુ કરતી નાચતી, શોભિત જિનધર શ્રૃંગ;
 લહુકે પવન ઝકોરસે, બાજત નાદ અભંગ. ॥ ૨ ॥
 ઇંદ્રાણી ભસ્તકે લઈ, કરે પ્રદક્ષિણા સાર;
 સધવા તિમ વિધિ સાચવે, પાપ નિવારણુહાર. ॥ ૩ ॥

॥ હુમરી પંજળી ઠોકા આઠ ઇંદ્ર નાર દેશી ॥

આઠ સુંદર નાર, કર કર સિંગાર, ઠાડી ચૈત્ય દ્વાર, મન મોહધાર,
 પ્રભુ ગુણુ વિધાર, અંધ સળ ક્ષયકીનો. ॥ આં ॥ ૧ ॥
 ભેજન ઉતંગ, અતિ સહસ અંગ, ગદ્ય ગગન લંઘ, ભવિ હરખ સંગ,
 સળ જગ ઉતંગ, પદ છિનકમેં લીનો. ॥ આં ॥ ૨ ॥
 જિન દેવજ ઉતંગ, તિમ પદ અભંગ, જિન ભકિતરંગ, ભવિ મુકિત મંગ,
 ચિદધન આનંદ, સમતારસ લીનો. ॥ આં ॥ ૩ ॥
 અખ તાર નાથ, મુજ કર સનાથ, તજ્યો કુશુર સાથ, મુજ પકડ હાથ,
 દીનાંકે નાથ, જિનવચ રસ પીનો. ॥ આં ॥ ૪ ॥
 આતમ આનંદ, તુમ ચરણુ વંદ, સળ કટત ફંદ, ભયો શિશિર અંદ,
 જિન પકિત છંદ, દેવજપૂજન કીનો. ॥ આં ॥ ૫ ॥

દશમી આધરણુ પૂજા.

॥ દોહા ॥

શોભિત જિનવર ભસ્તકે, રચણુ મુકુટ ઝકલંત,
 ભાલ તિલક અંગદ ભુજ, કુંડલ અતિ ચમકત. ॥ ૧ ॥
 સુરપતિ જિને અંગે રચે, રત્નાલરણુ વિશાલ;
 તિમ શ્રાવક પૂજા કરે, કટે કરમ જંજલ. ॥ ૨ ॥
 ॥ જગલો, તાલ મદરો ॥ અગ્રેણ બાજેડી ચાલ ॥
 આનંદ કંદ પૂજતાં જિનંદ અંદ હું. ॥ આં ॥
 મોતી જ્યોતિ લાલ હીર હસ અંક જ્યું;

કુંડલ સુધાર કરણ સુકુટ ધાર તું ॥ આં ॥ ૧ ॥
 સૂર ચંદ્ર કુંડલે શોભિત કાન હૃં;
 અંગદ કંઠ કંઠલે સુનીંદ તાર તું ॥ આં ॥ ૨ ॥
 લાલ તિલક ચંગ રંગ અંગ ચંગ જયુ;
 ચમક દમક નંદની કંદર્પ છત તું. ॥ આં ॥ ૩ ॥
 વ્યવહાર લાખ્ય લાખીયો જિનંદ બિંબ યું,
 કરે સિંગાર ફાર કર્મ બાર બાર તું. ॥ આં ॥ ૪ ॥
 વૃદ્ધિ લાવ આતમા ઉમંગ કાર તું;
 નિમિત્ત શુદ્ધ લાવકા પિયાર કાર તું. ॥ આં ॥ ૫ ॥

એકાદશી પુષ્પવૃક્ષપૂજા.

॥ દોહા ॥

પુષ્પધરો મન રંજનો, ફૂલે અદ્ભુત ફૂલ;
 મહાકે પરિમલ વાસના, રહકે મંગલમૂલ. ॥ ૧ ॥
 શોભિતજિનવર ખીચમેં, જિત તારામેં ચંદ્ર,
 લવિ ચક્રોર મન મોહમેં, નિરખી લહે આનંદ. ॥ ૨ ॥
 ॥ ખમાય, પંખખીઠેકો, શાંતિ વદનકજ દેખ નયન દેવી ॥
 ચંદ્રવદન જિન દેખ નયન, મન અમીરસ લીનોરે. ॥ અંચલિ ॥
 રાય બેલ નવ માલિકા કુંદ, મોગર તિલક ભતિ મચકુંદ;
 કેતકી દમનક સરસ રંગ, ચંપક રસ લીનો રે. ॥ અં ॥ ૧ ॥
 ઈત્યાદિક શુભ ફૂલ રસાલ, ઘર વિરચે મન રંજન લાલ;
 બલી ઝરોખા ચિતરી શાલ, સુર મડય કીનોરે ॥ અં ॥ ૨ ॥
 ગુરુ જુમખાં લંબા સાર, ચંદુઆ તોરણ મનોહાર,
 ઈંદ્રલુવનકો રગધાર, લવ પાતક લીનોરે. ॥ અં ॥ ૩ ॥
 કુસુમાયુધકે મારન કાળ, ફૂલધરે થાપે જિનરાજ,
 જિમ લહિયેં શિવપુરકો રાજ, સખ પાતક ખીનોરે. ॥ અં ॥ ૪ ॥
 આતમ અનુલવ રસમેં રગ, કારણ કારણ સમજ તું ચગ.
 ફર કરો તુમ કુચુર સંગ, નરલવ ફૂલ લીનોરે. ॥ અં ॥ ૫ ॥

દ્વાદશી પુષ્પવર્ષણપૂજા.

॥ દોહા ॥

બાદલ કરી વર્ષા કરે, પચવરણ સુર ફૂલ;
 હરે તાપ સખ જગતકો, બાનુદધન અમૂલ. ॥ ૧ ॥

॥ અડિલ છદ ॥

કૂલ પગર અતિ અંગ, રંગ બાદર કરી;
પરિભલ અતિ મહકત, મિલે નર મધુકરી,
જાનુદધન અતિ સરસ, વિકચ અધો ખીટ હે,
વરસે બાધા રહિત, રચે જિમ છીટ હે. ॥ ૧ ॥

॥ વસંત-દીપચંદી-સાચા સાહિબ મેરા ચિંતામણી સ્વામી-દેશી ॥

મંગલ જિન નામે આનંદ ભવિકો ઘનેરા. ॥ અં ॥

કૂલ પગર બદરી ઝરી રે, હેઠ ખીટ જિનકેરા ॥ મં ॥ ૧ ॥

પીકા રહિત ઢિગ મધુકર ગુણે, ગાવત જિન ગુણુ તેરા. ॥ મં ॥ ૨ ॥

તાપ હરે તિહુ લોકકા રે, જિન ચરણે જસ ડેરા. ॥ મં ॥ ૩ ॥

અશુભ કરમ દલ દૂર ગયે રે, શ્રી જિન નામ રેરા. ॥ મં ॥ ૪ ॥

આતમ નિર્જાળ ભાવ કરીને, પૂજે મિટત અધેરા. ॥ મં ॥ ૫ ॥

ત્રયોદશી અષ્ટમંગલપૂજા.

॥ દોહા ॥

સ્વસ્તિક દર્પણ કુંભ હૈ, ભદ્રાસન વર્ધમાન;

શ્રીવજ્ર નંદાવર્ત હૈ, મીનયુગલ સુવિધાન. ॥ ૧ ॥

અતુલ વિમલ ખંડિત નહીં, પંચ વરણ કે સાલ;

અદ્ર કિરણ સમ ઉજ્જલે, યુવતી રચે વિશાલ. ॥ ૨ ॥

અતિ સલક્ષણ તદુલે, લેખી મંગલ આઠ;

જિનવર અંગે પૂજતાં, આનંદ મગળ ઠાઠ. ॥ ૩ ॥

(શ્રી રાગ-જિન ગુણ ગાન શ્રુતિ અમૃત દેશી)

મગલપૂજા સુરતરકંદ ॥ અંચલિ; ॥

સિદ્ધિ આઠ આનંદ પ્રપંચે, આઠ કરમકા કાટે ફંદ ॥ મં. ॥ ૧ ॥

આઠો મહ ભયે છિનકમેં દૂરે, પૂરે અડ ગુણુ ગયે સળ ધંદ. ॥ મં. ॥ ૨ ॥

જે જન આઠ મગલસુ પૂજે, તસ ઘર કમળા કેલિ કરંદ ॥ મં. ॥ ૩ ॥

આઠ પ્રવચન સુધારસ પ્રગટે, સુરિ સંપદા અતિહી ભહંદ. ॥ મં. ॥ ૪ ॥

આતમ અડગુણ ચિદધન રાશિ, સહજ વિલાસી આતમ અંદ. ॥ મં. ॥ ૫ ॥

અતુર્દશી ધૂપપૂજા.

॥ દોહા ॥

મૃગમદ અગર સેલારસ, ગંધવટ્ટી ઘનસાર;

કૃષ્ણાગર શુદ્ધ કુંદરુ, અંદન અખર ભાર. ॥ ૧ ॥

સુરભિ દ્રવ્ય મિલાયકે, કરે દશાંગજ ધૂપ,

ધૂપદાનમેં લે કરી, પૂજે ત્રિભુવનભૂપ. ॥ ૨ ॥

(રાગ પીલુ ॥ તાલ દીપચંદી)

મેરે જિનંદગી ધૂપસે પૂજા, કુમતિ કુગધી દૂર હરી રે. ॥ મેરે. ॥ અં ॥

રોગ હરે કરે નિજગુણ ગધી, દહે જાણર કુશુરકી બધી,

નિર્મલ ભાવ ધરે જગ ધદી, મુજે ઉતારો પાર, મેરે ફિરતાર;

કે અથ સળ દૂર કરીરે. ॥ મેરે. ॥ ૧ ॥

ઉર્ધ્વ ગતિ સૂચક ભવિ કેરી, પરમ પ્રદા તુમ નામ જપેરી,

મિથ્યા વાસ દુખરાસ ઝરે રી, કરો નિરજન નાથ, મુકિતના સાથ;

કે મમતા મૂર જરીરે. ॥ મે. ॥ ૨ ॥

ધૂપસે પૂજા જિનવર કેરી, મુક્તિવધૂ લઈ છિનકમે ચેરી,

અળ તો કરોં પ્રભુ કીની દેરી, તુમહી નિરજન, રૂપ ત્રિલોહી ભૂપ,

કે વિપદા દૂર કરી રે. ॥ મે. ॥ ૩ ॥

આતમ મંગળ આનંદ કારી, તુમરી ચરણ સરણ અળ ધારી,

પૂજે જેમ હરિ તેમ આગારી, મંગલ કમલા કંદ, શરદકા ચંદ;

કે તામસ દૂર હરીરે. ॥ મે. ॥ ૪ ॥

પંચદશી ગીત પૂજા.

॥ દોહા ॥

ગ્રામ ભલે આલાપિને, ગાવે જિનગુણ ગીત;

ભાવે સુધી ભાવના, જાણે પરમ પુનીત. ॥ ૧ ॥

દેલ અનત પચાસકે, ભાણે શ્રી જગદીશ;

ગીત નૃત્ય શુધ નાદશે, જો પૂજે જિન ઇશ. ॥ ૨ ॥

તીન ગ્રામ સ્વર સાતસે, સુરજના પ્રકીર્તન;

જિન ગુણ ગાવે ભકિતસુ, તાર તીસ ઉગણીશ ॥ ૩ ॥

(ગગશ્રી ગગ-રૂપ પતંગી)

જિન ગુણ ગાવત સુસુદરી ॥ અચલિ ॥

અપક વરણી સુર મનહંગણી, ચંદ્રસુખી નૃગાર ધરી જિં ॥ ૧ ॥

તાલ મૃદંગ બસરી મંડલ, વેણુ ઉપાગ ધુનિ મધુરી જિં ॥ ૨ ॥

દેવ કુમાર કુમારી આલાપે જિન ગુણ ગાવે ભકિત ભરી જિં ॥ ૩ ॥

નકુલ સુકદ વીણ અતિ ચગી, તાલ છંદ અચતિ સિમરી જિં ॥ ૪ ॥

અલળ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાશી, ચિદાનંદ મતરૂપ ધરી જિં ॥ ૫ ॥

અજર અમર પ્રભુ ઇશ શિવંકર, મર્વ ભયકર દેવ હરી જિં ॥ ૬ ॥

આતમ રૂપ આનંદ ધન સગી, રંગી નિજ ગુણ ગીત કરી જિં ॥ ૭ ॥

પોડશી નાટકપૂજા.

॥ દોહા ॥

નાટક પૂજા સોલમી, સજી સોલે શૃંગાર;
 નાચે પ્રભુકે આગલે, ભવ નાટક સખ ટાર. ॥ ૧ ॥
 દેવ કુમર કુમરી મિલી, નાચે ઇક શત આઠ;
 રચે સગીત સુહાવના, બત્તિસ વિધકા નાટ. ॥ ૨ ॥
 રાવણુ ને મંદોદરી, પ્રભાવતી સુરિયાલ;
 દ્રૌપદી જ્ઞાતા અગમે, લિયો જન્મકો લાલ. ॥ ૩ ॥
 ટારો ભવ નાટક સવી, હે જિન દીન દયાલ !
 મિલ કર સુર નાટક કરે, સુધર બળવે તાલ. ॥ ૪ ॥

(રાગ કલ્યાણુ-તાલ દાદરો)

નાચત સુર વૃંદ છંદ, મગલ ગુન ગારી. ॥ અં ૦ ॥
 કુમર કુમરી કર સંકેત, આઠ શત મિલ ભ્રમરી દેત;
 મંદ્ર તાર રણુ રણાટ, ધુંધુરુ પગધારી. ॥ ના ૦ ॥ ૧ ॥
 બાજત જિહાં મૃદંગ તાલ, ધપ મપ ધુધુમ કિટ ધમાલ;
 રંગ અંગ દ્રંગ દ્રંગ, ત્રાં ત્રાં ત્રિક તારી. ॥ ના ૦ ॥ ૨ ॥
 તતા થેઈ થેઈ તાન લેત, સુરજ રાગ રંગ દેત;
 તાન માન ગાન બન, કિટ નટ બુનિ ધારી. ॥ ના ૦ ॥ ૩ ॥
 તું જિનદ શિશિર અંદ, સુનિજન સખ તાર વૃંદ; ॥
 મંગલ આનંદ કંદ, જય જય શિવચારી. ॥ ના ૦ ॥ ૪ ॥
 રાવણુ અષ્ટાધક ગિરીંદ, નાચ્યો સખ સાજ સંગ; ॥
 બાંધ્યો જિન પદ ઉતંગ, આતમ હિતકારી. ॥ ના ૦ ॥ ૫ ॥

સપ્તદશી વાદ્યપૂજા.

॥ દોહા ॥

તત વિતત ઘન ઝૂસરે, વાદ્ય લેદ એ ચાર; ॥
 વિવિધ ધ્વનિ કર શોભતી, પૂજા સતરમી સાર. ॥ ૧ ॥
 સમવસરણુમે વાજિયા, નાદ તણા ઝંકાર, ॥
 ઢોલ દમામા દુડુલી, લેરી પણુવ ઉદાર. ॥ ૨ ॥
 વેણુ વીણા કિકિણી, પડ્ ભ્રમરી મરદંગ; ॥
 ઝલ્હરી ભલા નાદસુ, શરણાઈ સુરજંગ. ॥ ૩ ॥
 પચ શખ્દ વાળે કરી, પૂજે શ્રી અરિહંત; ॥
 મનવાછિતકલ પામિયે, લહિયે લાલ અનંત. ॥ ૪ ॥

(જગદો-મન મોહા જગલકી હરણીને-એ દેશી)

ભવિ ન દો જિનદ જસ વરણીને ॥ અં ૦ ॥

વીણ કહે જગ તું ચિરનદી, ધન ધન જગ તુમ કરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥

તું જગ નંદી આનદ કંદી, તખલી કહે શુણ વરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૨ ॥

નિર્મલ જ્ઞાન વચન સુખ સાચે, તૂણ કહે દુઃખ હરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૩ ॥

કુમતિ પંથ સખ છિનમે' નાસે, જિનશાસન ઉદે ધરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥

મંગલ દીપક આરતિ કરતા, આતમ ચિત્ત શુભ ભરણીને ॥ ભ૦ ॥ ૫ ॥

અથ કલશ.

॥ રેખતા ॥

જિનદ જસ આજ મે ગાયો, ગયો અઘ દૂર મો મનકો;

શત અઠ કાવ્ય હૂ કરકે, શુણે સખ દેવ દેવનકો. ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥

તપ ગચ્છ ગગન રવિ રુપા, હુઆ વિજયસિંહ ગુરુ ભૂપા; ॥

સત્ય કપૂર વિજય રાજ, ક્ષમા જિન ઉત્તમા તાજ. ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥

પદ્મ ગુરુ રુપ શુણ ભાજ, કીર્તિ કસ્તૂર જગ છાજ; ॥

મણિ ખુદ્દિ જગતમે' ગાજ, મુકિત ગણિ સ પ્રતિરાજ. ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥

વિજય આનંદ લઘુ નદા, નિધિ શિખી અંક હૈ ચદા. (૧૬૩૬) ॥

અંખાલે નગરમે ગાયો, નિજતમ રુપ હૂ પાયો ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥

ઇતિ સત્તરભેદી પૂજા.

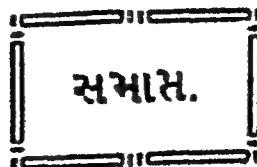
શ્રી નવપદ્મની ઓળીનાં ઉજમણાની વિધિ:—

સાડાચાર વર્ષે એકયાશી આયજિલ્લે નવ ઓળી પૂર્ણ થાય, તે વખતે ઉજમણ કરે. તે હાલના પ્રવર્તન સુબળ શ્રી જિનેશ્વરના મંદિરને વિષે અથવા પોતાના વિસ્તારવાળા ઘરને વિષે શુદ્ધ નિરવધ તે સ્થાનોને સુશોભિત કરી ત્યાં શ્રી સિદ્ધચક્રના મંડપની રચના કરવી. તે આ પ્રમાણે- પ્રથમ અરિહંતપદને શ્વેત ધાન્યમય સ્થાપે અને પૂર્વ દિશાએ સિદ્ધપદને રક્ત ધાન્યમય સ્થાપે, તથા દક્ષિણ દિશાએ આચાર્યપદને પીતલવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, તથા પશ્ચિમ દિશાએ ઉપાધ્યાયપદને નીલવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, અને ઉત્તર દિશાએ સાધુપદને શ્યામવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે. પછી ચારે વિદિશાઓને વિષે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપ, એ ચાર પદને શ્વેત ધાન્યમય સ્થાપે. તેમાં ઉત્તર પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન ખુણે દર્શન પદ સ્થાપવું, પૂર્વ દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ ખુણે જ્ઞાનપદ સ્થાપવું, દક્ષિણ પશ્ચિમ વચ્ચે નૈરૂત્ય ખુણે ચારિત્રપદ સ્થાપવું અને પશ્ચિમ ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય ખુણે તપપદ સ્થાપવું. એ રીતે નવ પાંખડીનું કમળ કરી નવપદની સ્થાપના કરવી. પછી ત્રણ વેદિકા સુક્ત પિઠિકાની રચના સાથે કરવી; તેમાંથી પહેલી વેદિકા રક્તવર્ણ ધાન્યમય, બીજી પીતલવર્ણ ધાન્યમય અને ત્રીજી શ્વેતવર્ણ ધાન્યમય. પ્રથમ વેદિકાને પાંચવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરાં, બીજી વેદિકાને રક્તવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરાં અને ત્રીજી વેદિકાને પીતલવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરાં કરવા વળી તે ઉપર નવ ગઢ કરવા, વળી જે રીતે ધાન્યના રંગ તથા પદના રંગ કહ્યા તે રીતે કરી વિવિધ રંગના ફળ-ધ્વજાઓ નૈવેદ્ય વગેરે તે આગળ ધરી, પદે પદે શ્રીફળ વગેરે ધરવાં, અને શ્રી નવપદ્મની પૂર્ણ બાણાવંચી, તથા યથાશક્તિ નીચે પ્રમાણેની નવ, નવ, વસ્તુઓ જ્ઞાનનાં ઉપકરણો વગેરે મૂકવાં.

દેરાસર	ધર્મશાળા	કળશ
ધોતિયા	છાણોદ્ધાર	સુકુટ
કઠોરી	અંગતુણા	જિનગિખ
ઝરમર	ચ દનના કટકા	સુખકોશ
સિદ્ધચક્રના ગટ્ટા	તિલક	કેસરનાં પડિકા
રકાળી	સિદ્ધચક્રની પીઠિકા	સિંહાસન
વાળાકુચી	વાળાકુચી	ખાળોઠ
ધ ટડી	કામળી	ધ્વજા
નવકારવાળી	પહેડી	ધંટ
સ્થાપના	છત્ર	દ કાસણ
આચમની	ચામર	હાંડા

ત્રાંખાકુંડી	મોર' પિચ્છી	ત્રાંખડી
અંદ્રમાંગલિક	વાટકી	સ્થાપનાનાં ઉપકરણ
આરતી	કચોળા	વાટકા
ધૂપધાણાં	થાળી	અગરબત્તી
મંગલ દીપક	પુંજણી	ખરાસ, અગર
ચંદરવા પૂંઠીયા	કેસરઘસવાના ઓરશીયા	ખ્યાલા, પ્રભાવના
તોરણ	દીવી	નવગ્રહની સ્થાપના
હીરા ચોત્રીશ	માણિક એકત્રીશ	પીરોળ પીલેવળું છત્રીસ
દીલ્લમ પચ્ચીશ	સોનેરી વરગ ૧૦૦	ચુનીયો કાલે વળું
મોતી નંગ ૨૩૮	રૂપાના વરગ ૧૦૦	સત્તાવીશ અથવા પાંચ
લાખીણું હાર એક	શ્રીફળના ગોટા પચ્ચણી	
	જ્ઞાનનાં ઉપકરણ.	
શ્રીપાળરાસની છુકો	લેખણ	ઓલીયાં
ખીજાં પુસ્તકો	ચખુ	પાટી
ગણણાની ટીપ	કાતર	પુસ્તક રાખવાના ડાબલા
રૂમાલ	ડાબલા	દોરા
પાઠાં	ડાબલી	ચાખખી
ઠવણી	ખડિયા	વાસણેપના વાલકા
ઠવલી	હિંગલોનાં વાસણ	વતરણાં
સાપડા, સાપટી	પાટલી	કાભી
	ચારિત્રના ઉપકરણ	
પાત્રાં	પડલા	નેળી
ચોલપટ્ટા	સઘારીયા	કાબલી ઓઘાની,
કપડાં	ડાડા	ઓઘા
મુહપત્તિ	કલ્પસૂત્ર	તપરણી
ચરવલા	ચરવલાની દાડી	

એ રીતે શુદ્ધ લાવે દરેક ઉત્તમ વસ્તુઓ મુકે
ધતિ ઉજમણાનો વિધિ સંપૂર્ણ

અગાઉથી ગ્રાહક થનારાં શ્રીમાનોના નામ

મુંબાઇ

- ૧૦૦ દયાલંકાર શેઠ રતીલાલ વાડીલાલ પુન-
મચંદ સેરઘોઠર મુંબાઇ
૧૦૦ દયાવારીધી શેઠ માણેકલાલ યુનીલાલ મુંબાઇ
૧૦૦ શેઠ રતીલાલ હુમખરામ રાધનપુરવાલા
હાલ મુંબાઇ
૧૫ શેઠ દીપચંદ કસલચંદ મુંબાઇ
૧૫ શેઠ ગીરધરલાલ ત્રીકમલાલ મુંબાઇ.
૩૧ શેઠ નાથાલાલ ખુમચંદ વલસાડવાલા
હા શેઠ ફકીરચંદ કેસરીચંદ
૫૦ શેઠ કેસરીચંદ ભાણુભાઈ ખીલીભોરાવાલા
૧૫ ઝવેરી ગુલાબચંદ નગીનદાસ હાલ
મુંબાઇ.
૫૦ શેઠ રતીલાલ નથુભાઈ શાહ હાલ મુંબાઇ
૧૫ શેઠ હીગલાલ બકોરદાસ મુંબાઇ
૧૧ શેઠ શીવલાલ નરપતલાલ રૂ એશોસી-
એશનના સેક્રેટરી

પુના સીટી

- ૨ શેઠ ગગલભાઈ હાથીભાઈ
૧ મણીલાલ લક્ષ્મભાઈ શાહ
૧ શેઠ કેસવલાલ મણીલાલ
૧ શેઠ મણીલાલ મુલચંદ
૧ શા જેસંગલાલ કચરાભાઈ
૧ શા મોહનલાલ કચરાભાઈ
૧ શા નગીનદાસ મયાભાઈ
૧ શેઠ મલુકચંદ દોલતચંદ
૧ વી. એમ પુરવાની કુંપની
૧ બી મનસુખલાલની કુંપની
૧ શેઠ હીરાલાલ મગનલાલ
૧ શેઠ સનાલાલ હટ્ટમચંદ

ઉપર પ્રમાણે જે જે ગૃહસ્થોએ આગળથી શ્રીપાળ મહારાજનું ચરિત્ર લેવા માટે પોતાના નામ આપવા માટે જે ઉદારતા ભરેલી લાગણી બતાવી છે, તેના માટે તેઓશ્રીનો હું આભાર માનું છું. સાહિત્યના કાર્યમાં ઉત્સાહ આપ્યા કરશે, એવી આશા રાખું છું. આગળથી પ્રોત્સાહન આપનાર ગૃહસ્થો હવેશમાં સુખી રહો દીર્ઘાયુષ ભોગવો એજ પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના.

અમદાવાદ

- ૫૧ શેઠ યુનીલાલ ખુશાલદાસ સુતરીયા
હ. શેઠ ત્રીકમલાલ યુનીલાલ
૧૧ શેઠ વીરચંદ દેવચંદ
૧૦ શેઠ પુળભાઈ ભુલાભાઈ
૧ શા. શાતીલાલ વીરચંદ ભગત
પાલનપુર
૫ યુની પન્નાસ રંગવીમલજી મહારાજ
૫ દેસાઈ નાનાલાલ જેઠાભાઈ
૫ શેઠ અમનલાલ મંગળજીભાઈ ઇશ્વરભાઈ
મેતા

- ૧ ચોકસી મણીલાલ ભગવાનદાસ

ઉંઝા

- ૧ શા વીરચંદ શામલદાસ
૧ શા. ભાઈચંદ પાનાચંદ
૧ શા. લહેરચંદ કુંગરશી
૧ શા વાડીલાલ પીતાબરદાસ
૧ શા. વાડીલાલ હાલાભાઈ
૧ શા. સુરચંદ જીવરામ
૧ શા. ગોરધનભાઈ કાલીદાસ
૧ વેલ નગીનદાસ જગનલાલ
૧ શા. પુનમચંદ ડાયાભાઈ
૧ શા. ડાયાભાઈ નાગરદાસ
૧ શા છોટાલાલ ડોસાચંદ
૧ શા. નાગરદાસ ભાઈચંદ
૧ શા. હુકમચંદ બલાખીદાસ
૧ શા. માણેકચંદ કેવલદાસ
૧૦ શેઠ સોગમલ હાથીજી ગામ આબોધર-
વાળા હા. શેઠ વાલચંદ હીન્ડુજી (ભારવાડ)
૨ ઝવેરી હીરાચંદ કસ્તુરચંદ દેલવાડા.
(માઉન્ટ આયુ)

લી. આપનો

કવિ લોગી લ રતનચંદના બચજીનેંદ્ર

વેરાવલ (કાઠીયાવાડ)

- ૭ શેઠ નાગરદાસ હીરાચંદ
૧ શેઠ લીલાધર પાનાચંદ
હા. બાઈ ગુલાબ બેન
૧ ગેગ કાન્તિલાલ ચત્રબુજ
૧ શેઠ ખુશાલ વીરજી હા. ગુલાબ બેન
૨ શેઠ વીરજી રામજી
૫ શેઠ પ્રેમજી ભીમજી
૧ શેઠ વનરાવન કલ્યાણજી
૨ શેઠ કુલચંદ હીરાચંદ
૪ શેઠ કલ્યાણજી ખુશાલદાસ
૨ શેઠ પાનાચંદ હીરાચંદ
૭ શેઠ જોડાભાઈ હરચંદ
૧ લીલાધર લક્ષ્મીચંદ સાદરીવાળા
૧ શેઠ જગજીવન ગણેશ
૧ વસા કલ્યાણજી લાલજી
૧ શેઠ નેમચંદ જવેરચંદ
૨ શેઠ ખીમચંદ હરખચંદ
૧ શેઠ લાલભાઈ વીરચંદ
૧ શેઠ મદનજી નેમચંદ
—
૧૧

દીવ

- ૨ શેઠ હરખચંદ હીરાચંદ વૈષ્ણવ
૧ શેઠ નાગરદાસ વજેચંદ દોબી
૨ શેઠ નેતીનચંદ વલ્લભદાસ
૧ શેઠ પરમાનંદ કનકદાસ
૧ શેઠ પ્રમુદાસ જ્યેષ્ઠ
૧ શેઠ જગનલાલ વલ્લભજી
૧ બાઈ ગુલાબ હા. મોરારજી હરખચંદ
—
૧૦

ધોધલા (કાઠીયાવાડ)

- ૧ શેઠ ગુલાબચંદ તુલસીદાસ
૧ શેઠ પ્રાણજીવનદાસ નગેનમદાસ
૧ શેઠ ચલચંદ હરીદાસ
૧ શેઠ હરીલાલ પ્રેમચંદ
—
૪

પ્રભાસપાટણ (કાઠીયાવાડ)

- ૧૫ શેઠ કલ્યાણજી ઉત્તમચંદ
૨૧ શેઠ મકનજી હરખચંદ
૨ શેઠ ત્રીભોવનદાસ લાધાભાઈ
૪ શેઠ પાનાચંદ પગમોતમદાસ
હા. હંસગજભાઈ
૫ શેઠ ગૃહસ્થ તરૂંધી હા. શેઠ કેસરજી
સોભાચંદ
૫ શેઠ પ્રેમજીભાઈ જોડાભાઈ
૨ શેઠ દેવચંદ મદનજી
૨ શેઠ હરખચંદ ગાયચંદ
૧ શેઠ રાયચંદ ગોર્ધાજી
૧ શેઠ ગાયચંદ જેસરભાઈ
૧ શેઠ લાધાભાઈ હરખચંદ
૧ શેઠ મોરારજી સરસ્વચંદ
૧ શેઠ વસનતજી ગણેશભાઈ
૨ શેઠ જસદરજી સૌરજીચંદ
૧ શેઠ લાધાભાઈ માણેજીચંદ
૨ શેઠ વરધમાન લક્ષ્મીચંદ
૧ શેઠ હંસગજ લક્ષ્મીચંદ
૨ શેઠ ગુલાબચંદ રતનજી
૪ શેઠ મુદરજી હરખચંદ
૧ શેઠ પ્રેમજી ગાયચંદ હા. બાઈ ગુલાબ

વાંચકોને અલભ્ય લાભ

પ્રકાશકની કૃતિઓ

૧ પાટણુકર કાવ્ય મંજરી લા ૧, ૨, ૩ એક લાગની કિં.	૧-૪-૦
૨ શાન્ત અધ્યાત્મિક લજનમાલા	૦-૮-૦
૩ વીમલશાહનું (સંગીત સાથે) આખ્યાન	૦-૪-૦
૪ પૂ. સુનિ શ્રી પ્રેમવિજય માહારાજશ્રીનું જીવનચરિત્ર	૦-૧૦-૦

ઉપરના પુસ્તકો નીચેના સરનામે મળશે.

પાટણુકર ફાર્મસી

કવિ ભોગીલાલ રતનચંદ રતનપોળ, અમદાવાદ.

ખાસ સૂચના

ધાર્મિક પ્રસંગે તેમજ શુભ અવસરે સંગીત સાથે પ્રવચન કરી રાજ માહારાજશ્રી તેમજ ધણા જ સંભવિત ગૃહસ્થો તથા શહેરો તરફથી સેંકડો સુવર્ણ તથા રૌપ્ય ચંદ્રકો મેળવનાર

ધરમપુર સ્ટેટ રાજકવિ

ભોગીલાલ રતનચંદ વોરા

